© 2007 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MIHĂILESCU, DAN C.

Literatura română în postceaușism / Dan C. Mihăilescu. - Iași : Polirom, 2004-

4 vol.

ISBN 973-681-629-X

Vol. 3 : Eseistica ; Piaţa ideilor politico-literare /
Dan C. Mihăilescu. - 2007. - ISBN 978-973-46-0433-3

821.135.1.09"1989/..."

Printed in ROMANIA

Dan C. Mihăilescu

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN POSTCEAUŞISM

III. Eseistica. Piața ideilor politico-literare

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

POLIROM
2007

1805770

80995/124636

827169

Dan C. Mihăilescu (născut în Bucureşti, la 12 decembrie 1953) a absolvit în 1976 Facultatea de Limba şi literatura română a Universităţii Bucureşti. A fost cercetător la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu" din 1980 pînă în 2003, secretar de redacţie la *Revista de istorie şi teorie literară* (1983-1986) şi editorul suplimentului cultural *Litere, Arte şi Idei* al ziarului *Cotidianul* (1991-1996 şi 2001-2004). A făcut cronică literară lunar sau săptămînal în revistele *Transilvania* (1984-1989), *22* (1994-2000), *Ziarul de duminică*, supliment al *Ziarului financiar* (2000-2006), iar din 2007 în *Jurnalul Naţional*. În 1999 a fost consilier pe probleme de comunicare al PDG al Societăţii Române de Televiziune, iar din anul 2000 este realizatorul emisiunii „Omul care aduce cartea", la Pro TV (premiul CNA, 2002, şi premiul Radio România Cultural, 2007). A debutat editorial cu volumul *Perspective eminesciene* (Editura Cartea Românească, 1982 ; premiul Uniunii Scriitorilor şi premiul UTC), urmat de *Dramaturgia lui Lucian Blaga* (Editura Dacia, 1984), *Întrebările poeziei* (Editura Cartea Românească, 1989), *Stîngăcii de dreapta* (Editura Dacia, 1999), *Scriitorincul* (Editura Dacia, 2001), *Carte de bucăţi* (Editura Fundaţiei Pro, 2003), *Literatura română în postceauşism* : vol. I, *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare* (Editura Polirom, 2004), vol. II, *Proza. Prezentul ca dez-umanizare* (Editura Polirom, 2006), *Scrieri de plăcere* (Editura Fundaţiei Pro, 2004), *Îndreptări de stînga* (Editura Humanitas, 2005), *Viaţă literară I* (Editura Fundaţiei Pro, 2005), *Viaţă literară II* (Editura Fundaţiei Pro, 2006), *Dansînd pe ruine* (Editura Idea Design, 2006). A semnat aproape 30 de prefeţe sau postfeţe la volume de I.L. Caragiale, Emil Cioran, Mircea Eliade, Sextil Puşcariu, N. Steinhardt, Haig Acterian, F. Brunea-Fox, Valeriu Anania, Sorin Mărculescu, Constanţa Buzea, I.P. Culianu, Ioan Es. Pop ş.a. A tradus teatrul complet al lui Eugène Ionesco în cinci volume la Editura Univers (1994-1998 ; premiul Uniunii Scriitorilor), trei cărţi de Jean-François Revel la Editura Humanitas (*Cunoaşterea inutilă*, 1993 ; *Revirimentul democraţiei*, 1994 ; *Obsesia antiamericană*, 2004), precum şi *Sfîrşitul imperiului. Eseu despre descompunerea sistemului american* de Emmanuel Todd (2003), *Uniunea Europeană... o nouă URSS* de Vladimir Bukovski (2006) ş.a. Este prezent în multe volume colective (dicţionare, antologii, bibliografii, apărute în ţară şi străinătate). A îngrijit ediţii din I.L. Caragiale şi Emil Cioran, a făcut parte din juriile UNITER, Freedom House, USR, AER ş.a., a primit, de-a lungul anilor, premiile revistelor *Tribuna*, *Luceafărul*, *Transilvania*, *Flăcăra*, *Cuvîntul*, *Ateneu*, premiul Radio Bucureşti, al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti ş.a.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Cuprins

Ideea românească şi modernizarea prin tradiţie 9

I
REÎNNODÎND CU INTERBELICUL

H.-R. Patapievici
Ce ne facem cu Patapievici ? 21
OZI. Formarea unui fenomen 28
Ce ne-am face fără Patapievici ? 33
Reveria altoirii 44
Întoarcerea lui Mircea Vulcănescu (Mircea Vulcănescu) 49
Graţia libertăţii (Mihai Şora) 56
Un paricid perpetuu (Marta Petreu) 62
Urzeala care ne lipseşte (Simion Mehedinţi) 64
Cai verzi... la perete (Zaharia Boilă) 67
De la Nae la Gusti (Zoltán Rostás) 70

II
ROMÂNIA : OBSESIE FEERICĂ
ÎN ARCANELE ISTORIEI

Încercări de psihoterapie socială (Alina Mungiu-Pippidi) 75
Stigmatul românesc, encore & again (Sorin Antohi) 81
Cu tăişul ascuns (Sorin Comoroşan) 93
România-n carnaval (Vladimir Tismăneanu) 105
România celui de-al treilea discurs (Iordan Chimet) 111

Alteritatea la români (Dan Horia Mazilu) 118
România, o țară cu încetinitorul (Dominique Fernandez) 124
Zece pași către România 130
Cuțitul, oile și banii (Irina Nicolau) 136
Reverie și provocare (Augustin Ioan) 138
Firile și firele popoarelor (Daniel Barbu) 140
Pepiniera cu speranțe 145
Adolescența lucidă 148
A fost Ceaușescu „încarnarea românului" ?!? (Thomas Kunze) 151
Furtună la pahar (Mircea Vasilescu) 154
Amendă la titlu (Ruxandra Cesereanu) 157
România pe sîrmă (Cristian Crisbășan) 160
Dan Lungu
La chermeza proletară 163
Un detailist al deriziunii 166

III
DOCUMENTE, INSTRUMENTE ȘI ACID POLEMIC

Cartea albă a lui M. Nițescu 171
Jucării pentru copii bătrîni 181
Mai e mult pînă departe ? (Ana Selejan) 197
O pădure falsă pe un munte de adevăruri (Marian Popa) 204
Resentimentul DSR (Mircea Zaciu) 229
Sacul cu șoareci (Ionel Gal) 232
Zădărnicia cu două fețe (Mihai Pelin) 235
Catalogul lumii de jos (Cicerone Ioniţoiu) 242
De la Antim la Agopian (Eugen Negrici) 245
Geocurajul criticului (Cornel Ungureanu) 252
D.G.L.R. – eveniment colectiv și moșie personală 255
Istoria *lui Alex Ștefănescu : fervoarea criticului kamikaze* 274
În ghearele realismului socialist (Mihaela Cristea) 286

IV
FERVOAREA LIBERTĂȚII. POLITICĂ ȘI LITERATURĂ. SPECTACOLE DE IDEI

Umilirea memoriei (Virgil Ierunca) 291
Misionariat filosofic și virginitate spirituală (Gabriel Liiceanu) 297
Un pericol blînd : ciorăneii (Sorin Vidan) 303
Cristian Bădiliță
Din generația Humanitas 308
O ambiție năvalnică 314
Ispita anarhiei 319
Fervoare, forță și har 325
Refuzul istoriei și cultura acceptării (Monica Lovinescu) 328
Întrebările lui Culianu (Ioan Petru Culianu) 334
Vladimir Tismăneanu
Un marxist anticomunist 340
Un analist de catifea 351
Către socialismul liberal 353
Politica ironiei joviale (Emil Hurezeanu) 356
Antohi, meniu complet (Sorin Antohi) 362
Detectivul polifonic (Stelian Tănase) 368
Eseul inconfortabil (Caius Dobrescu) 379
Lucian Boia
Pernele istoriei 391
„O istorie de nuanțe" 398
Mitul de lîngă drum 405
Un erudit himeric (Ștefan Borbély) 412
Din istoricul femeii la români (Ioana Pârvulescu) 419
O lume de om : Irina Nicolau (Irina Nicolau) 425
Eminescu : o tristețe cu ghimpi 430
Pictorul dezastrului (Cristian Tudor Popescu) 442
Critica de echilibru (Ion Simuț) 444
Istoricul și tentația utopiei (Adrian Cioroianu) 446
Umorile și calmul calculat (Virgil Nemoianu) 449
Carte pentru Bernea (Irina Nicolau) 452
Ion Bogdan Lefter
Universitarul elastic 455

Critica la catalog 458
Către „erudiţia inimii" (Dan Ciachir) 463
Biciul Domnului (Sorin Dumitrescu) 466
Nicolae Manolescu
Estetismul politic 468
Natura omului-verdict 471
Legiuitorul cerului de cărţi 474
Andrei Pleşu
Meniul inefabil 479
Închis în deschidere 482
Idei la umbră (Alexandru Paleologu) 485
Un debut spiritual (Iuliu Cristian Arieşanu) 490
Insomnii şi utopii teologale (Mihail Neamţu) 494
Un om pentru putere (Teodor Baconsky) 499
Să fim oare în 1906 ? (Ioana Pârvulescu) 504
Of, of, America (Ovidiu Hurduzeu) 509
Construind împotriva curentului (Mircea Platon) 512

Ecouri critice la volumul al II-lea 519

Indice selectiv de nume 525

Ideea românească şi modernizarea prin tradiţie

„S-ar putea să fie o raţiune în dispariţia civilizaţiei în care ne aflăm. În clipa asta văd această tendinţă a globalizării, adică a neutralizării, a nivelării, a nerecunoaşterii valorilor specifice, a irespectului faţă de valoare şi competenţă, a irespectului faţă de ceea ce este nobil, preferinţa pentru insurecţia sau revolta maselor, în care fiecare este cu meschinăria şi ignoranţa lui, dar se socoate măsura lumii, îşi arogă dreptul de a da lecţii lumii. Asta este debandadă şi degringoladă totală. Lume fără elite, lume care dispare."

Alexandru Paleologu (*apud* Victoria Dragu Dimitriu,
Alte poveşti ale doamnelor şi domnilor din Bucureşti,
Editura Vremea, 2006, p. 502)

Oricum am întoarce lucrurile, oricîte eforturi am face pentru a sintetiza cît mai isteţ şi incitant evoluţia eseisticii româneşti în postceauşism, în cele din urmă ajungem tot la tema identităţii naţionale şi la binomul tradiţie – modernitate. La bine cunoscutele întrebări privind specificul, calităţile, viciile, tradiţiile, unitatea şi direcţia Ideii româneşti şi la eternul conflict – latent sau exploziv, dar cu finalităţi mai întotdeauna complementar-pozitive – dintre izolaţionism şi sincronism, dintre naţionalism şi cosmopolitism, cu multele lor ipostazieri: liberalism – conservatorism, estetism – etnicism, democraţie – etnocraţie, autohtonism (xenofobie) – alogenie (xenofilie), rusofilie – occidentalism, gradualism *vs* radicalism ş.a.m.d. Sau, în (cel mai recent) final – adică după marele război ideologic al perioadei, cel din jurul cărţii lui Horia-Roman Patapievici din 2001 *Omul recent* – lupta înverşunată a corectitudinii politice împotriva a tot ce se poate însuma sub cupola „Şcolii de la Păltiniş".

Nu e nimic anormal aici: la fiecare nod istoric, după fiecare gîtuitură, prezentul – în debusolarea şi anxietatea lui – are nevoie de o regîndire a trecutului, de recuperarea rînduielii de odinioară. Ori, dimpotrivă, de o delimitare

crudă, demitizantă şi traumatizantă, de cutumele împovărătoare ale unei moşteniri resimţite ca umilinţă, ipocrizie, nimicnicie.

În aparenţă, tensiunile intelectual-culturale din ultimii 17 ani au fost dezamăgitor de puţine şi, oricum, nesubstanţial încorporate: eforturile iconoclaştilor pentru instaurarea unui nou canon (ceea ce, conform otrăvitorului schematism dîmboviţean, s-a tradus exclusiv prin forţarea includerii unor noi nume şi ierarhii în manualele de literatură), intensa aşteptare a unei noi istorii a literaturii române contemporane, hărţuirea epigonică a optzecismului de către nouăzecism şi douămiism, încrîncenarea detabuizantă a relativismului postmodern, care s-a lovit constant de conservatismul agresiv-academizant, cu puseuri absolutiste, al „caietismului" (*i.e.* orientarea revistei *Caiete critice* şi a întregului perimetru patronat de Eugen Simion), tensiunea dintre neointerbelici şi neoavangardism.

Toate – numaidecît reductibile la reaua tradiţie a locului, la conflictele între persoane, instituţii şi interese. Pro şi contra Nae Ionescu, pro şi contra generaţia '27, pro şi contra Marin Preda şi Nichita Stănescu, pro şi contra Patapievici, pro şi contra *Istoriilor* lui Marian Popa şi Alex Ştefănescu pro şi contra Paul Goma, pro şi contra ortodoxiei. Jurnalismul cultural contra MCC şi ICR plus corectitudinea politică a noilor dogmatici, crunt angajaţi împotriva elitarismului, a paseismului şi a „boierilor minţii" (*i.e.* grupul noician de la Păltiniş, cu temeiurile, desfăşurarea şi posteritatea sa, dat fiind copleşitorul prestigiu pe care-l deţine în mişcarea ideilor şi pe piaţa mediatică).

Dacă toate acestea îi pot lesne stîrni cel mult un surîs amar celui familiarizat cu antecedentele polemice (fie şi numai cu cele interbelice) ale fenomenului, nu e mai puţin adevărat că, în realitate, coloratura conflictuală a momentului a fost bine-venită pînă la un punct, din unghiul ideilor literare.

Mai întîi, fiindcă ne-a reconectat, cu benefică bruscheţe, la tensiunea interbelică. La lovinescianism *vs* iorghism, la tot ce s-a legat de rinocerizarea generaţiei Criterion, aşa cum era ea narată în *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, la etnocraţia de tip Nae Ionescu-Nichifor Crainic faţă de liberalismul lui Zeletin, la *Sburătorul* şi *Gândirea*, lumea lui Tzara şi a lui V. Voiculescu etc. După o jumătate de veac în care toate marile dileme ale culturii române s-au deghizat în fel şi chip – de la gherila conceptuală protocronism-sincronism la cea umană ipostaziată în „partida Eugen Barbu" *vs* „partida Marin Preda" – ne putem întoarce calm, pe faţă şi de (bună)voie la abordarea principială.

Un „îndreptar" din 1951

În martie 1951, Mircea Eliade publica în revista *Îndreptar* articolul „Probleme de cultură românească" (v. vol. *Împotriva deznădejdii*, Humanitas, 1992, pp. 73 ş.urm.), din care citez *in extenso* pentru că în filigranul său se află încastrat nu doar trecutul, ci şi prezentul acut al ideii de care vorbeam.

„Cultura românească modernă, de la începuturile ei pînă la ocuparea de către trupele ruseşti, a fost dominată – spune Eliade – de tensiunea între două ideologii contradictorii, expresii a două orientări spirituale opuse: «modernismul» şi «tradiţionalismul». Evident, formula aceasta simplifică excesiv o istorie culturală al cărei conţinut e mult mai complex. Dar cum nu scriem o carte, ci un articol, ne mulţumim cu asemenea clasificări elementare. Cetitorul căruia i se adresează rîndurile de faţă ştie despre ce este vorba. Ştie, bunăoară, că termenul «tradiţionalism» acoperă toate acele predispoziţii, tendinţe şi doctrine naţionaliste, poporaniste, antioccidentalizante sau antimoderniste pe care le-au mărturisit atît o bună parte din scriitorii, gînditorii şi cărturarii noştri (de la Eminescu la N. Iorga şi Nae Ionescu), cît şi unele şcoli literare devenite curente de opinie publică (sămănătorismul, gîndirismul). «Modernismul» îngloba, dimpotrivă, toate manifestările unei ideologii şi unei politici care urmărea repedea integrare a tînărului stat român în categoria statelor Europei occidentale.

[...] Ambele curente, în măsura în care exprimau sensibilităţi autentice şi energii sufleteşti reale, au fost creatoare. Au existat, evident, şi de o parte, şi de cealaltă, exagerări copilăreşti, polemici sterile şi, mai ales, adeziuni conformiste sau supralicitări de oportunism. Dar privite de la o anumită depărtare, asemenea exagerări şi aberaţii îşi pierd importanţa pe care uneori le-au acordat-o contemporanii. Nu rămîn decît creaţiile celor două curente potrivnice, iar creaţiile acestora sînt nenumărate şi temeinice. Dacă datorăm tendinţei «tradiţionaliste» cam tot ce e mai bun în literatura şi gîndirea românească modernă (cu cîteva excepţii, unele de prim rang: Odobescu, Caragiale, Ovid Densuşianu, Eugen Lovinescu, Camil Petrescu), nu trebuie să uităm că Statul românesc modern, cu tot ce a fundat el solid şi cinstit (şi a fundat destule lucruri pe care le cam trecem cu vederea, şi îndeosebi «civilizaţia» românească modernă, organizaţia activităţilor ştiinţifice şi universitare etc.), Statul acesta românesc este în bună parte creaţia curentului aşa-zis «modernist» şi «occidentalizant».

[...] Oricare ar fi consecinţele etnice, sociale, economice şi politice ale ocupaţiei ruseşti (voim să spunem: oricît ar fi ele de grave...), pe plan cultural aceste consecinţe vor fi nule (nu vorbim, se înţelege, de distrugerile bunurilor noastre culturale: tragedia aceasta constituie o altă problemă). Altceva ne interesează: ce se va întîmpla în România liberă de mîine? Într-o formulă simplistă, am putea spune că Occidentul descoperă şi se sileşte să ţină seama de

modurile de a fi ale omului non-raţionalist, ale omului care trăieşte încă în categoriile mitului şi utilizează încă logica simbolului. Aceste moduri de a fi se întîlnesc în societăţile din Asia, Africa, Oceania. Ceea ce e mai interesant pentru noi: un mod similar de a fi este încă valabil pentru majoritatea populaţiei ţărăneşti din Europa orientală şi îndeosebi pentru noi, românii.

[...] Constatînd că Orientul Europei a păstrat o tradiţie spirituală stinsă în Occident, nu facem altceva decît să constatăm că împlinirea «omului raţionalist» s-a dobîndit, în Occident, prin sacrificarea unei anumite spiritualităţi populare şi arhaice, care a supravieţuit în Orientul Europei. Dacă astăzi mitul şi simbolul (ca să simplificăm lucrurile în exces!) care supravieţuiesc atît în păturile populare ale Europei răsăritene, cît şi în culturile arhaice extra-europene, interesează atît de mult elitele Occidentului, nu înseamnă că acesta nu le-a avut niciodată. Le-a avut întocmai ca şi noi, dar le-a pierdut prin înseşi eforturile de raţionalizare care au creat «progresul» şi, în cele din urmă, au pus bazele societăţii occidentale de astăzi.

[...] În aparenţă, dreptatea toată pare a fi avut-o «tradiţionalismul». Căci el cerea să rămînem aşa cum am fost făcuţi şi să creăm exclusiv pe planul «specificului românesc», adică, într-un cuvînt, să continuăm creaţia folclorică. Dar această continuitate s-a dovedit a fi în fapt iluzorie: creaţia folclorică îşi are legile ei, care nu pot fi legile creaţiilor individuale. Iar cultura modernă se întemeiază pe creaţii individuale. «Moderniştii» aveau dreptate punînd în evidenţă această incompatibilitate. Ei aveau de asemenea dreptate afirmînd că România cea nouă trebuie să creeze «valori universale», iar nu valori locale sau chiar parohiale. Se înşelau, însă, cînd credeau că «universalismul» se învaţă numai la şcoala Occidentului modern: «universalismul» autentic (Dante, Shakespeare, Cervantes etc.) pleacă întotdeauna de la un «specific naţional» (şi chiar «parohial»), adîncit şi transfigurat prin creaţia geniului într-o valoare universal-umană. Aici iarăşi aveau dreptate tradiţionaliştii..."

În esenţă, ceea ce propunea Eliade acum o jumătate de veac este de o accentuată actualitate: *modernizarea prin tradiţie*. Reformarea graduală – sau, la limită, radicală –, dar pe tiparele matriciale.

Alergia la trecut şi viitorul „omului recent"

În al doilea rînd, tensiunea creată de polarizarea ideologică atît de violent propulsată de campionii corectitudinii politice împotriva grupării Pleşu-Liiceanu--Patapievici, şi a conservatismului în general, a fost în esenţă benefică tocmai fiindcă a forţat coagularea energiilor în tiparele unei poziţii principiale acolo unde, altminteri, calmul ideatic, eleganţa, relativismul sceptic şi echilibrul între antiteze ce caracterizau posteritatea nicasiană ar fi cedat cu epicureică oboseală terenul în folosul postmodernităţii resentimentar-insaţiabile.

Din această perspectivă – dar, firește, nu numai –, *Omul recent* mi se pare a fi suma eseului românesc în postceauşism. Cartea-estuar, care aluvionează toate experienţele, întrebările, angoasele, aşteptările, exasperările, direcţiile şi speranţele momentului.

Mă amuz cu tandreţe gîndindu-mă că, într-un fel, deşi Patapievici e departe de a fi (fost) un fan al lui Noica, debutul său este unica ipostaziere deplină a primei reguli fundamentale din panoplia paideică a autorului lui *Mathesis*: după ce te-ai forjat mental şi te-ai angajat pe calea regală a spiritului, nu publica nimic vreme de zece ani! Ferit de ispitele jurnalismului devorant (inclusiv, deci, de lupta de gherilă cu cenzura), format la şcoala ideilor ştiinţifice, a deplinei libertăţi de gîndire şi expresie, şi ocrotit de autodisipare în recluziunea sa cu prieteni de carte şi nu de bachanale suicidare, Patapievici a venit către eseul confesiv deopotrivă dinspre istoria ideilor, religie, filosofie, socio-economie, ca şi dinspre politologie şi literatură. O altă seducătoare încarnare – ca şi Pleşu ori Culianu – a tipului de energetism sincretic de tip Mircea Vulcănescu şi Mircea Eliade.

Plasat cu frenezie şi voluptate în descendenţa lui Burke, Popper, Mises, Hayek, Patapievici îl citează empatic, la un moment dat, pe cel din urmă („cu cît aflu mai multe despre evoluţia ideilor, cu atît devin mai conştient că sînt pur şi simplu un Old Whig intratabil, cu accentul pus pe *old*") şi distinge just şi precis necesitatea dublării conservatoare a liberalismului: „Prin urmare, problema crucială la care răspunde conservatorismul nu este conservarea, cum se crede adesea, ci opoziţia de principiu faţă de schimbarea revoluţionară a societăţii. [...] Din acest motiv, liberalii de astăzi trebuie să fie şi conservatori. La începutul secolului al XIX-lea, liberalii au fost şi niţeluş socialişti, şi puţintel naţionalişti – de abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au încetat să mai fie socialişti şi abia în prima jumătate a secolului XX s-au disociat de naţionalism. În secolul al XVIII-lea erau direct opuşi conservatorilor şi au continuat să fie aşa tot secolul al XIX-lea [...] Oriunde avem de-a face cu dominarea societăţii de către un factor de revoluţionare permanentă a condiţiilor tradiţionale de viaţă, poziţia liberală nu poate diferi substanţial de poziţia conservatoare. Or, aceasta este condiţia lumii în care trăim astăzi. Din acest motiv, liberalismul în care se recunoaşte un liberal sistematic, precum Hayek, trebuie cu necesitate să fie un liberalism conservator".

La lansarea *Omului recent* în sala de conferinţe a Muzeului Ţăranului Român, mi-aduc aminte că am fost puţin descumpănit de afirmaţia lui Andrei Pleşu cum că această carte extraordinară nu te obligă s-o citeşti pagină cu pagină, ci dimpotrivă, precum la un dicţionar, o poţi deschide indiferent unde vrei, sau unde te mînă interesul tematic de moment. Oriunde ai deschide-o, spunea Pleşu, dai de o sugestie fertilă, chiar şi cînd nu eşti întru totul (sau deloc) de acord cu autorul. Făcînd lectura cărţii în stil clasic şi relectura în siajul sugestiei lui Andrei Pleşu, am sfîrşit prin a-i da dreptate autorului *Minimei*

moralia : fie că te preocupă relaţia om-Dumnezeu, ierarh-plebe sau eu-persoană-biserică, ori că te pasionează sistemele metafizice sau sistemele electorale, homo europaeus şi tema *Gott ist tot*, fie că vrei să detectezi fisurile democraţiei, tradiţia autoritarismului, ori că te îngrijorează decreştinarea Europei în dezumanizarea generală, pacostea egalitarismului, antielitismului, multiculturalismului ş.a.m.d., *Omul recent* funcţionează la fel de revelator şi fecund.

Iată cîteva eşantioane convingătoare, cred, pentru ce va să zică deschiderea de compas a demersului. Fiecare dintre ele se desenează ca subiect dilematic pentru viitorul apropiat al eseisticii autohtone :

„Chiar şi mort, Dumnezeu rămîne referinţa inconturnabilă a lumii care a fost odinioară creştină. Căci o lume care a încetat să mai fie creştină nu este, pur şi simplu, lumea dinaintea creştinismului : este o lume inevitabil anti-creştină, şi anume - resentimentar anticreştină. Lumea în care credinţa creştină a slăbit (sau murit) este o lume esenţialmente văduvă. O lume izgonită, lipsită de lucrul cel mai esenţial care îi aparţinuse cîndva."

„Ceea ce ne lipseşte este sentimentul împlinirii personale. Iar aceasta nu se poate obţine decît făcîndu-ţi datoria. Or, datoria nu poate fi cu adevărat îndeplinită decît într-o societate ierarhică. Ceea ce ne lipseşte, politic vorbind, este o autoritate legitimă, adică una care să nu fie strict umană. Aici e de găsit neputinţa cea mai radicală a democraţiei. Democraţia face cu neputinţă naşterea, în cadrul ei, a unei autorităţi legitime."

„Idealul clasic al omului era remarcabil. Tipul uman dominant, cel care a făcut cultură, legislaţie şi civilizaţie, era unitar, ierarhic, contemplativ şi resemnat. Idealul creştin al omului era remarcabil. Tipul uman dominant, cel care a făcut cultură, legislaţie şi civilizaţie, era complex, ierarhic, contradictoriu, iscoditor şi neliniştit. Idealul uman al modernităţii clasice era remarcabil. Tipul uman dominant era complex, egalitar, contradictoriu, ştiinţific şi neliniştit. [...]

Pentru prima oară în istorie, idealul tipului uman care domină lumea, omul modernităţii recente, este banal - omul satisfăcut de abundenţa tuturor produselor tehnic imaginabile. [...] Tipul uman dominant care face azi cultură, legislaţie şi civilizaţie este simplu, nivelat, timorat, tehnologic şi relativist."

„Pe măsură ce avansez în vîrstă, am tot mai viu sentimentul că dispariţia moralei tradiţionale constituie o pierdere ireparabilă. Este o pierdere pentru cei care deplîng dispariţia ei şi este o pierdere pentru cei care se simt, prin dispariţia constrîngerilor ei, în fine eliberaţi de servitute. Din păcate, procesul care începe cu eliberarea moralei tradiţionale sfîrşeşte în mod necesar cu pierderea

oricărei morale [...]. Viciul fundamental stă în ideea aparent cea mai generoasă a Iluminismului - că ne-am putea cu adevărat emancipa moral numai prin epurarea, raţionalizarea ori abandonarea moralei religioase tradiţionale. Această idee falsă este, poate, ideea cea mai nefericită pe care ne-a lăsat-o moştenire frumoasa vîrstă iluministă a modernităţii. Într-un sens, de dialectica perversă a acestei nefericite idei a şi murit Iluminismul, ca proiect global, în epoca postmodernă."

„Orice rectificare a gîndirii implică o poliţie a gîndirii. Mai devreme sau mai tîrziu, într-o măsură mai mare sau mai mică, toţi adepţii de bună-credinţă ai corectitudinii politice vor trebui să descopere pe cont propriu că modalitatea specifică de control social al gîndurilor (prin interzicerea anumitor cuvinte ori expresii), pe care o promovează ideologia corectitudinii politice, nu diferă prin nimic de vechiul ideal fascist ori comunist de ideologizare forţată a societăţii [...] Fireşte, perdantul absolut este individul. Ros de masele majoritare în trecut, individul este dezagregat, azi, de minorităţile masificate."

„Invocarea de către grupurile intens masificate de azi a unor precursori singuratici şi independenţi din trecut este întotdeauna frauduloasă. Spre pildă, invocarea lui Gide de către cartelul puternic sindicalizat al homosexualilor de azi. Aceştia au toate viciile lui Gide, cu care se mîndresc, dar nu au nici una din calităţile sale, despre care ignoră totul. În astfel de cazuri avem de-a face cu nişte minorităţi de tip nou, minorităţile cu apetit majoritar. Asemeni majorităţilor de pe vremea cînd majorităţile credeau că îşi pot permite totul, minorităţile cu apetit majoritar de azi vor şi ele să persecute. O fac însă invocînd statutul de victimă al minorităţilor de ieri. Mereu o suferinţă reală din trecut este instrumentalizată lucrativ de nişte urmaşi fără raport cu eroismul ori cu jertfa de odinioară. Marea afacere a epocii recente este specularea financiară a persecutării strămoşilor."

„Devine acum mai limpede ce înseamnă în mod esenţial dreapta şi stînga în viaţa de zi cu zi. Mă voi rezuma aici la aspectul psihologic. Dreapta caută să impună o tradiţie, stînga încearcă să dinamiteze orice tradiţie. Ordinea stîngii este schimbarea continuă a tot ce poate fi imaginabil schimbat : ordinea dreptei constă în îngheţarea schimbării la ceea ce mai poate fi încă păstrat neschimbat. Nevroza stîngii este schimbarea cu orice preţ, prin care se exprimă setea vorace de temporalitate. Nevroza dreptei este îngheţarea cu orice preţ a schimbării, în care se adăposteşte setea nostalgică de repaus. Stînga e activistă şi utopică, dreapta e pragmatică şi nostalgică. Fondul afectivităţii de stînga este resentimentul. Fondul afectivităţii de dreapta este insensibilitatea. Etc. Lista poate fi indefinit prelungită, după placul şi talentul celui care o face. Importantă este însă situarea : noţiunile de dreapta şi stînga nu sînt concepte pur politice şi, ca

atare, nu pot fi înţelese politologic." (V. şi cap. 72, „Despre aberaţia unor taxonomii bazate pe discriminarea stînga-dreapta.)

Cît despre persoana omului recent, ca atare, ce inteligenţă de bun-simţ nu se va înfiora în faţa portretului său?

„Omul recent este omul care, oricît timp ar trece peste el şi oricîtă vreme l-ar şlefui, tot rudimentar rămîne. Pentru că acest tip uman nu se mai poate sprijini pe existenţa vreunui suflet, nici al lui, nici al lumii, el nu mai are resursele de a întemeia nici tradiţii şi nici măcar datini. Este omul care, de îndată ce şi-a amputat trecutul pentru a sări mai repede în viitor, descoperă că prezentul nu îl mai poate adăposti, iar viitorul nu există. De ce? Pentru că şi-a pierdut prezenţa. Omul recent este omul care, dorind să se satureze de toate fenomenele lumii – stăpînindu-le, posedîndu-le, schimbîndu-le după plac şi pătrunzîndu-se de toată materialitatea lor – s-a trezit într-o bună zi că nu mai este decît un epifenomen al curgerii şi prelingerii lor. Este momentul în care Gregor Samsa se trezeşte dimineaţa metamorfozat în gîndac. [...] După ce şi-a pierdut personalitatea individuală a substanţei moderne, omul recent redevine persoană într-un sens brutal etimologic, persona – mască, rol, personaj. El nu mai poate depăşi succesiunea arbitrară a măştilor aparente. Omul recent nu mai este, ca strămoşul său modern, o substanţă – este un sediu mobil şi schimbător al locurilor sociale. Nu raţiunea este cea care îl agregă şi îl vertebrează, ci sondajele de opinie, pulsul străzii şi iureşul trepidant al modei. [...] Omul modern şi-a luat ca model arhetipal insurgenţa lui Prometeu. Omul recent stă sub semnul lui Proteu."

„Viitorul e sumbru, continuă cu aceeaşi frisonantă precizie «Old Whig-ul» Patapievici. El aparţine omului instinctual, egoist cu ferocitate, lipsit de scrupule, ahtiat de putere, superstiţios şi laş, servil şi avid. Comunismul a făcut doar începutul. Adevăratul loc de naştere al ororilor care vor veni este o combinaţie între China colectivistă şi America ideologiilor extremiste care sînt cuprinse în agenda, vizibilă ori ascunsă, a corectitudinii politice. Veritabilul «om nou», omul recent, dintr-o astfel de combinaţie ne va veni. Are o singură lozincă: Egalitate! Egalitate! Putere! Putere! [...] Dacă tipul corporatist şi ierarhic a fost arhetipul omului tradiţional, iar tipul democratic a fost arhetipul omului modern, atunci arhetipul omului recent este tipul minoritar (corporatist, sectar şi anti-ierarhic)".

În sfîrşit, pentru a reveni la raportul fundamental cu tradiţia, la alergia faţă de rădăcini şi cultul iresponsabil al aripilor, mai precis: al prefixului TRANS (...etnic, naţional, religios, sexual, frontalier etc.): „Deoarece tradiţia înseamnă ierarhie a valorilor, principalul inamic al omului recent este tradiţia, cultura, spiritul Europei. Pentru această nouă barbarie, cultura înseamnă inegalitate. Deci cultura va trebui distrusă. Omul recent are alergie la gîndul că ceva îl poate preceda [...]. Asemeni durerilor din mădularele amputate, golul lăsat de

vechile identităţi substanţiale continuă să se facă simţit în noile revendicări identitare. Aşa se explică împrejurarea paradoxală că, în ciuda discreditării tuturor figurilor tradiţionale ale identităţii, singura veritabilă obsesie metafizică a modernităţii recente a rămas să fie, totuşi, numai identitatea".

Vremea unui nou capitol

Mă număr printre cei care nu consideră că etnopsihologia este ceva perimat, o rămăşiţă a romantismului din „secolul naţiunilor", şi nici că studiile dedicate astăzi specificului naţional va să zică numaidecît „obsesie identitară". În fond, era inevitabil ca, după ce memorialistica ne-a umplut cale de 16 ani şi sute de titluri prăpastia istorică, politică şi afectivă, eseistica să facă alchimia intelectuală a noilor cuceriri amalgamate şi a recuperărilor, în vreme ce beletristica ne resincroniza cu figurile occidentale ale libertăţii: tematice, estetice, sexuale, religioase etc.

După ce am trecut de faza acumulărilor nedisociate şi nedigerate cumsecade, de cea a respingerilor violente, ca şi de etapa maniheismului orb şi atoatecoroziv, piaţa ideilor pare a se fi stabilizat, trecînd – sper din răsputeri! – de la – cum să-i zic – *răfuială* la *răftuială*. Adică de la şicanele resentimentare şi retorica pamfletară la închegarea doctrinară şi performanţa editorială.

Au apărut marile instrumente de lucru în istoriografie şi lexicografie. S-au reeditat, practic, biblioteci pînă acum interzise ori amarnic cenzurate. S-au recuperat valorile exilului. S-au tradus volumele esenţiale din majoritatea teoriilor politico-filosofice, socio-economice şi religioase care fac în acest moment opinia în lume. S-au împlinit şi afirmat redutabile colective de lucru, cu precădere în mediul universitar, la Cluj, Bucureşti, Iaşi, Timişoara, la CNSAS, NEC, SNSPA. Spiritul polemic este slujit tot mai puţin instinctual şi tot mai profesionist, mediile de informare sînt mai permeabile la tensiunile ideatice şi parcă mai rezervate faţă de schimbul reciproc dezavantajos de adrenalină. Astfel încît s-ar zice că e vremea să încheiem capitolul simplei tranziţii şi să dăm foaia.

Ca studiu de etapă, paginile ce urmează nu-şi propun altceva decît să imite fîlfîitul excitant al cortinei semnalînd pauza dintre acte.

Dan C. Mihăilescu

I

Reînnodînd cu interbelicul

Ce ne facem cu Patapievici ?

Întreg *high-life*-ul eseisticii noastre de azi a fost de acord că H.-R. Patapievici i-a fost cea mai însemnată apariţie în cuprins, de după 1989. Andrei Pleşu a umblat iute şi cu mînă sigură la cutia cu superlative, Virgil Ierunca mărturiseşte a fi trăit „un şoc intelectual atît de neobişnuit încît am început să mă bucur (parcă uitasem de măsura străină a bucuriei)", Dan Petrescu se felicită de a-i fi naşul editorial la Nemira, Gabriel Liiceanu a şi inclus viitorul volum (*Zbor în bătaia săgeţii*) al lui Patapievici în planul Humanitas, artileria grea culturală a politicii de opoziţie şi-a pus în poziţie de tragere mari guri de foc spre a descuraja tacticile de neagră intimidare specifice lumilor din subterană, iar *România Mare* şi-a pus pe firmament tradiţionalul curcubeu barbist de doliu, visînd pentru „rezolvarea cazului Patapievici" o... moarte precum a lui Ioan Petru Culianu !

Tînărul ciudat şi erudit, cu verb enorm şi pătrundere monstruoasă, adus de Alex. Leo Şerban la *Contrapunct* în primele luni din 1990, este disputat acum de *România literară*, *Dilema* şi *22* drept colaborator – fost sau actual – de prim-plan, după ce, într-un interviu din *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Andrei Pleşu l-a deconspirat că are *nouăsprezece volume în manuscris*, toate scrise înainte de 1989, Patapievici nepublicînd nici un rînd sub dictatură !

Doamne, ce carieră-l aşteaptă ? De piatră sau catifea ? Şi nu e nici o primejdie, vă rog să mă credeţi, a se reedita năstruşnicia doinaşiană de-acum un sfert de secol, cu Dan Verona ca al doilea Hölderlin. Nu. Patapievici *este* o forţă, un talent extraordinar, cu o formaţie unică în peisajul mental al mişcării bucureştene de idei, iar *Cerul văzut prin lentilă* e ceva cum n-am mai avut de la *Schimbarea la faţă a României*, adică de şaizeci de ani ! Deşi România e altfel, disperarea de ea e aceeaşi.

Disperînd de România

La 38 de ani, licenţiat în fizică, doctorand în filosofia ştiinţei şi director de studii la Institutul de studii germane de pe lîngă Facultatea de filosofie a Universităţii Bucureşti, Patapievici este o investiţie spirituală de rang european. Practic, el ar putea oricînd să predea istoria ideilor la orice universitate din lume, să facă tomuri savante de epistemologie sau filosofia culturii, dar şi să conducă instituţii de prognoză economică ori socială. Disociază impecabil şi asociază şocant-revelator, face chirurgie de idei, însă nu gîndeşte „în halat alb", ci cu un *senzorium* luxuriant : impregnat de spirit matematic, de pasiunea corporalizării geometrice a raţionamentului, el dispune însă de acel spirit de fineţe ce pune în acord tăietura profesională cu emoţia pură. Savant cu gesturi de copil. Şi invers. Îl bănuiesc oarecum ciclotimic, de vreme ce optimismul i se afişează pe fonduri prăbuşite, nu e capabil deloc de cinism, iar neastîmpărul întreprinzător, subtilitatea aluzivă şi bunul-simţ înnăscut îi sînt dublate de tentaţia resemnării, directeţea dură a verdictului şi ispitele iconoclaste. Pagina lui *pare* un laborator, unde totul e aseptic, luminat necruţător, numai albeţuri şi metale – dar este o rană. Spectacolul (niciodată narcisiac) al inteligenţei, toată această vibraţie tensionată care face ca rîndurile să pară *circumvoluţiuni trans-scrise* în pagină, nu poate ascunde miezul amar al unei sensibilităţi profund ultragiate... de destinul românesc.

Recunosc : pentru mine, cartea lui Patapievici a fost în acest sens o surpriză. Citite de-a lungul anilor în *Contrapunct*, *Dilema*, *22* şi *LA&I*, eseurile sale m-au atras prin impetuozitate, dar m-au respins prin limbaj. Cîteodată nu înţelegeam nimic şi aveam nevoie de traducător. Supra-elitist, ăsta-i defectul lui – îmi spuneam. Pentru ca acum să văd că, despovărat de tot ce va să zică „formalizarea discursului" (minus ultimele 50-60 de pagini), Patapievici are o claritate a stilului de-a dreptul tulburătoare. Poate unde în pagina de ziar „insularitatea" lui absolută se vede năpădită de o contextualizare ce alterează receptarea.

Mai întîi, are *darul formulei* : „Ceea ce este sarcasmul faţă de bucurie, este băşcălia faţă de ironie". „Bîrfa nu este o instanţă de judecată, ci una de, în fond, jovială solidaritate umană." „Mitocănia e indisociabil legată de vertijul impur al puterii." „Principiul elitei este

tocmai diferenţa, capabilă să creeze sens." „Pretenţia integristă de unitate socială este pentru o conştiinţă modernă un semn sigur de boală." „Grandoarea modernă este un indicator al atrocităţii pe care o acceptăm în mod natural." „Partidul prezidenţial este, metafizic vorbind, ectoplasma spiritului lui Ceauşescu." „Inexplicabilul delir românesc al omniscienţei înţepate răspundea, de fapt, unei manii a persecuţiei întărîtate." „Asiguraţi de bovarice reverii privind identitatea noastră metafizică, am capotat straniu de lamentabil în exercitarea ei cotidiană." „Obsesia identităţii este strîns legată, oriunde, de o legitimitate care se află în carenţă."

Ca şi, lărgind sensul expresiei, *darul verdictului* lapidar/lapidant : „Statul, oricare ar fi el din punct de vedere politic, a ajuns să fie, pentru români, încarnarea sentimentului naţional". „E o întîrziere în spiritul nostru, o divagare infantilă stupefiantă (care acum se traduce prin delir politic), un parvenitism descurajant şi o infatuare ridicolă, ţîşnite resentimentar dintr-un soi de minorat mintal." „Lenea şi paranoia sînt consecinţele naturale ale religiei protocrone. Protocronismul este moralmente falacios pentru că deturnează sensul energiilor creatoare spre mila stearpă de sine însuşi. În sumă, formula sufletească subiacentă fixaţiei protocrone are două componente : mila de sine şi sentimentul persecuţiei universale." „Bovarisamul metafizic căruia românii i s-au abandonat cu frenezie patriotică a avut drept consecinţă pe termen lung consolidarea preeminenţei grupului asupra individualităţii. În ciuda isteţimii individuale, românul este dominat de maleficiile inhibitoare şi, în fond, generatoare de iresponsabilitate ale unui mental colectivizat, dizgraţios lăbărţat peste un suflet cu geografie imprecisă." „Anihilat în făptura sa de prea multe ori [românul – *n.n.*], nu recunoaşte în istorie un cămin. El pare un continuu exilat, un om care, deşi înrădăcinat, nu recunoaşte valoarea rădăcinilor sale." „Decizia originară între catolicism şi ortodoxie nu poate fi interpretată în termeni de *conjunctură* politică, ci de destin istoric. Altfel spus, actul prin care noi am ales, împotriva anumitor ispite, ortodoxia relevă dintr-o esenţă profund românească." „Naţionalismul veritabil nu este o mistică, ci o politică încununată cu succes. Dacă eşuează, oricare i-ar fi fost nobleţea, nu e patriotism, este calcul greşit, angajare nesăbuită sau act iresponsabil ; pe scurt, este o formă tragică a prostiei."

Sperînd româneşte

În al doilea rînd, Patapievici gîndeşte românitatea pragmatic (v. ultimul citat de mai sus), net ostil nebulosului temperamental şi aburelii lozincarde, ca şi politicii ambigue ori agresivităţii fals-apocaliptice din *Schimbarea la faţă a României*. Disperarea lui e una rece, „ştiinţifică", dar cu atît mai devorantă. Cioran *utopiza* blasfemiind. Patapievici *realizează* stupefiant prin constatare: „Nu ştiu cum erau de fapt românii de altădată, dar vociferarea zgomotoasă a celor de azi şi pasiunea lor stranie pentru înghesuiala lipicioasă, amestec de băşcălie vulgară şi de vicioasă desconsiderare de sine, sînt pentru mine, ca român, o permanentă somaţie". • „Viaţa cotidiană românească – soi de inconştient colectiv monstruos, cu impudică nepăsare exhibat oriunde, oricui şi la întîmplare. Parcă jupuiţi de făptura lor exterioară, românii duc, de cîtva timp, o existenţă cu măruntaiele la vedere. O vivisecţie în care tragicul se amestecă indiscernabil cu hilarul, căci pacientul se vede pe sine suferind." • „Problema nevrozei româneşti devine, din arhetipală, cum aveam de multe ori trufia să o considerăm, politică şi socială: faptul primar, clar şi hidos, este că istoria ultimilor cincizeci de ani ne-a falsificat unitatea instinctelor, făcîndu-ne să reacţionăm ca *duşmani* la evenimente: sîntem atinşi de un bizar morb al urii de sine (căci asta înseamnă să-ţi deteşti semenul) tocmai pentru că unitatea noastră internă, care ne făcea solidari cu ceilalţi, a fost drastic deteriorată." „Încăpăţînarea proprie *substratum*-ului dacic, care a trecut între însuşirile cele mai profunde ale românilor. Există aici ceva care se opune în mod obstinat schimbării, curgerii, înnoirii, un fel de a se instala într-un fundamentalism al originilor prin care românii au răspuns nebuniei istoriei fără a renunţa la fidelitatea muteniei. Este motivul pentru care memoria românească nu este individuală, ci colectivă şi mitică: românii nu au supravieţuit ca indivizi, ci *in corpore*, ca un singur trup." „Biruinţa anului 1918 a reprezentat în chip izbitor succesul politicii care a mizat pe capitalism împotriva ruralităţii devălmaşe, pe democraţia liberală împotriva statului colectivist, în fine, pe Europa laică a secolului al XIX-lea împotriva Edenului neolitic colorat ortodox. [...] Eu văd patriotism acolo unde o anumită politică întăreşte România concretă. În sine, verbalizarea viforoasă a unei concepţii «pur» româneşti nu este *a priori* patriotică, deşi poate fi în mod cert copios naţionalistă. Vreau să spun că a fi patriot se verifică pe teren, adică în arena politicii cotidiene, cea care nu este genială şi imediată, ci migăloasă şi plină de compromisuri, şi nu prin certificatele care conferă fie puritate ideologică de gîndire, fie imaculare etnică." „Păcatul nostru originar admite următoarea formulare: dacă am supravieţuit, este pentru că undeva s-a comis o trădare. Şi după cum fiecare familie a avut un arestat, în egală măsură a avut şi un membru bine plasat în ierarhia puterii, un ştab sau un ştăbuleţ prin care noi toţi am participat la nişte beneficii profund mafiote şi vicioase." „Acesta este paradoxul supravegheatei democraţii româneşti actuale: poporul român sprijină în mod decis exact forţele care-i reduc existenţa politică la o simplă majusculă verbală." „Sufletul românesc este ameninţat azi de mistica regresie cuprinsă în paradigma omului colectiv, care, rapace, îşi subordonează cu uşurinţă toate marile valori naţionale, de la patriotism pînă la stilul vieţii cotidiene. Noua identitate putativă proclamă insistent, atinsă de retorica deja cunoscută a delirului retrospectiv, venirea iminentă a *omului colectiv*. Venire de care să ne ferească Dumnezeu." „Extremiştii de ieri aveau marota naţionalismului teocratic şi a Statului ţărănesc-corporatist; cei de azi jură pe Statul colectivist industrial. Pe cei de ieri şi pe cei de azi îi uneşte însă intoleranţa faţă de valorile individualismului, ale economiei liberale, faţă de principiul inalienabil al proprietăţii private."

Idei, idei, idei

Cu citatele de mai sus am încins, cred, stilul autorului, ca şi, în esenţă, problematica volumului. E limpede că exasperarea de România nu e nicidecum „fatalism mioritic", ci dimpotrivă, voinţă de afirmare liberalizantă. Dar abia de acum se îmbie deschiderile, vorba lui Blaga/Noica.

„Suferinţa de ceea ce eşti este cea mai atroce", spune Patapievici. În faţa constatărilor, el nu alege (cel puţin deocamdată) varianta Fundoianu, dar nici nu-şi trage româneşte pe trup, precum Nessus, cămaşa. Apărător înverşunat al calităţilor fundamentale dreptei (capitalism curat, eficienţă concurenţială, individualism cinstit, blazon spiritual, luciditate cu profit, antipopulism, conservare practică, nu logoreică, a Tradiţiei), Patapievici judecă românismul din unghiul eternei potenţialităţi analizate de Mircea Vulcănescu (v. p. 117), dar nu înţelege să cuprindă specificul local decît

în – de pildă – maniera echipelor sociologice ale lui Gusti (v. pp. 103 ş.urm.). Implozia naţional-afectivă Patapievici a trăit-o la 29 ianuarie 1990, cînd cu „marea contrademonstraţie muncitorească" : „Am scăpat *de justesse* de bîta ageră a reprezentanţilor populari. Diagnosticul era pus : nici vorbă de *unio mystica* între mine şi poporul meu" (v. contextul la p. 85). Să recunoaştem că multora atunci ni s-a „rupt arcul", încă înainte de primele alegeri „pe stil nou". (Iar procentul electoral recent cucerit de Jospin şi Le Pen la primul tur nu are de ce să ne „fericească" prea mult.) Năvala de : „la ce bun ? ", „pentru cine ? " şi „n-a fost să fie" reprezintă o condiţie fatală a gînditorului carpato-dîmboviţean.

Numai că, spuneam, Patapievici este optimist (aici i se vede stînga prin pielea raţionamentelor ; omul tras spre dreapta e, îndeobşte, paseist şi fatalist) şi ajunge la formulări trăznitoare de tipul : „În ce mă priveşte, am sentimentul că trăim în mijlocul unei lumi extraordinare, o lume în plină expansiune, deloc decadentă, şi aflată în ecloziunea exuberantă a principalelor sale forţe". Drept care : „sîntem, azi, o umanitate de Renaştere" (!) El dezidealizează *ţărănimea* românească, merge în direcţia liberalismului de tip Zeletin şi E. Lovinescu (plus L. von Mises), acceptă ortodoxismul drept opţiune a mentalului colectiv (v. p. 116), ştie bine că – după vorba lui Corneliu Baba – „poporul român este cel mai duşmănos faţă de inteligenţia sa din tot Estul Europei, cel mai intolerant. De altfel, a şi distrus-o", se opune paseismului iconodul („trecutul solidificat", v. p. 252), taxează dur (şi cu dreptate) ideea stupidă a lui Nae Ionescu, după care – „papistaş" fiind – Samuil Micu a fost „bun român", dar nu şi român neaoş, pentru a pune punctul pe „i" în ce priveşte apărarea şi afirmarea *valorii naţionale* : „E o pură idioţie iresponsabilă să crezi că adorarea bigotă a voievozilor sau comemorarea a 122 de ani şi nu ştiu cîte săptămîni de la moartea lui Avram Iancu contribuie cu ceva la chestiunea capitală a oricărei politici. Trupul unei ţări este dat, între altele, de voinţa politică şi de puterea economică. Fără putere economică, în viaţa modernă nu există nici un alt fel de putere. Patriotismul care e animat de o voinţă politică ce ignoră condiţiile de eficacitate ale puterii economice nu e, bineînţeles, patriotism, este o simplă retorică electorală" (v. p. 265).

În fine, găsim la Patapievici – nu se putea altfel, după atîtea mostre de bun-simţ – o idee capitală pentru ziua de azi : echivalenţa fascism/comunism, o idee, cum ştim, prea puţin acceptată de „lumea bună" occidentală (v. toată demonstraţia, pp. 308 ş.urm.), cu concluzia :

„Stînga de azi admite preeminenţa colectivităţii asupra individului, în timp ce dreapta de azi o recuză, statuînd raportul invers. Dar dacă este aşa, atunci dreapta este umanitară, progresistă şi anti-ierarhică, în timp ce stînga este conservatoare, adormită în cultul Statului-dirijor şi aşa mai departe. Adică, pentru a spune totul, dreapta de azi este stînga de ieri şi stînga de azi este dreapta de ieri".

Final deschis

Nu pot să nu atrag atenţia asupra desenelor lui Dan Perjovschi ce însoţesc fiecare text din această carte de citit ca pe ace. Nota lor de sarcasm, segmentarea, decapitarea, schizoidarea fiinţei, absurditatea, etalarea condiţiilor de neputinţă dialogală, negreala lapidară ce subliniază caznele *făpturii dezaxate*, rupte de lume şi de sine şi acceptînd frenetic realitatea prizonieratului perpetuu (v. de exemplu pp. 30, 45, 55, 68, 83, 96, 180, 199, 243, 255) oferă nu doar trambuline textelor despre „omul colectiv", ci adeseori se instaurează ca *discurs complementar*.

Nu ştiu ce conţin celelalte 19-20 cărţi de sertar ale lui Patapievici, dar mă înfioară mulţimea posibilităţilor autorului. Ce ne facem cu Patapievici ? Dar ce se va face oare *el cu el* într-un Aici şi un Acum gata mereu să arunce la gunoi inelul, ca să muşte mai bine inelarul ?

Îmi cenzurez scepticismul şi mai citez o dată : „Fără teama de a şoca, se poate spune că formula sufletească a modernilor exclude demnitatea pură şi simplă, adică liniştea de sine. Mă refer, firește, la cele două virtuţi cardinale ale autenticităţii, care sînt detaşarea şi autonomia, şi la forma cea mai pozitivă a discernămîntului, care este dispreţul pentru ceea ce merită dispreţuit".

22, nr. 19/3-9 mai 1995

OZI. Formarea unui fenomen

H.-R. Patapievici, *Zbor în bătaia săgeţii*, Editura Humanitas, 320 pagini

Noile vechi contexte

Spre deosebire de OZN, OZI va să zică „obiect zburător identificat", şi anume în persoana lui H.-R. Patapievici. Sigla mi s-a forjat într-un tîrziu în minte, citind acest *bildungsroman*, să-i zic, un fel de *Meister Pata Lehrjahre*. La început optasem pentru *romanul unui adolescent atoatevăzător*, ca replică la „adolescentul miop" Mircea Eliade.

Pentru că, dacă în *Cerul văzut prin lentilă* am citit cea mai percutantă regîndire a românescului de la *Schimbarea la faţă a României* încoace, în *Zbor în bătaia săgeţii* revine cu o forţă angelic-demonică toată *egologia* generaţiei '27, în speţă : întreg *Itinerarul spiritual* al lui Eliade, cu tot cu Gide şi Papini, cu mistica, noul diletantism, cultul performanţei culturale ş.a.m.d. Cîtă autenticitate, atîta livresc ; cîtă metafizică, atîta savanterie pozitivă ; cîtă sete de asceză, atîta foame de trăire ; cît firesc, atîta experimentalism, în numele descoperirii Lumii ca revelaţie (wertheriană ?) a Eului : „Voiam ca «specialitatea» mea să fie *a trăi cu intensitate*".

E de-a dreptul fascinant să vezi cît de rapid şi de perfect se reface bucla obsesiei enciclopedismului în spaţiul ăsta bătut de istorie şi de Dumnezeu : „Enciclopedismul, scria Eliade în prefaţa ediţiei sale *Hasdeu* din 1938, a fost poate un destin al întregului secol românesc. Cîţiva oameni trebuiau să facă atunci tot şi să facă repede. Dar ce voinţă înspăimîntătoare de creaţie". Şi ce voinţă formidabilă de autoconstrucţie, aş adăuga, domeniul acesta în care a excelat Eliade. Ca şi Patapievici.

Parcă n-ar fi trecut decît o noapte de la exerciţiile de nesomn ale tînărului Eliade, aspirînd cu fabulos nesaţ religii, ştiinţe şi romane de ultimă oră ; de parcă de la obsesia eminesciană a lăzilor cu manuscrise şi bucoavne şi pînă la cele 60 de caiete cu excerpte ale liceanului, studentului şi fizicianului Patapievici, umplute cu sacră fervoare, n-au trecut 100 de ani, ci abia cîteva luni ; de parcă de la mania hasdeiană a exhaustivului, ori de la spaţiile infinite, visate şi poetizate de Heliade-Rădulescu într-un indicibil melanj de vizionarism, politică, apetit revoluţionar şi conservatism – şi pînă la *strania naturaleţe*, de înger apocaliptic, cu care trece Patapievici prin cercurile geopolitice ale planetei, n-ar fi trecut decît o clipă !

Eul romantic şi visul, eul baroc, Proteu, Circe & păunul, eul clasic, prins în canoane, eul existenţialist, captiv în angoase eliberatoare de energii, eul dostoievskian cu impulsuri dandyste (!), paralel cu pornirile isihaste, apoi conştiinţa damnării laolaltă cu cea a propriei genialităţi – totul e sorbit în turbionul format la aterizarea acestui OZI autodefinit ca „portretul unei inexistenţe".

Eul văzut prin lentilă

Zbor în bătaia săgeţii este o carte înfiorătoare. De un curaj nebun şi-o nepăsare atît de totală faţă de orice consecinţă, încît pare sinucigaşă. Patapievici îşi înşiră lecturile fără să se teamă de ridicol. Îşi „recenzează" trăirile, resorturile ascunse, instinctele şi mecanismele gîndirii, prieteniile, rudele, iubirile, evenimentele diurne şi revelaţiile nocturne cu acea rece scrupulozitate cu care experţii laboratoarelor inventariază secundă cu secundă evoluţia microorganismului de sub lamela aşezată – cu sadică tandreţe – sub lentila microscopului. Se construieşte pe măsură ce creşte şi este firesc din cît pare mai artificial, ca extract al lecturilor şi tradiţiilor formative. Nu ştii ce să crezi : e nebun şi definitiv pierdut ? E genial ? E chiar atît de omnicuprinzător pe cît pare ? Cît e substanţă, cît e poză, cît mimetism ? Dar unde şi care ar fi numitorul comun al atîtor ipostaze ?

„Nietzsche – cel mai de seamă profesor al adolescenţei mele" ; „Tudor Vianu – se poate spune că m-a vertebrat" (stilistic) ; „A trăi succesiv şi, uneori, simultan replica unor doctrine diferite a fost pentru

mine un aspru exerciţiu de conservare spirituală" ; „a face simultan şi cu virtuozitate experienţa mai multor moduri opuse ale gîndirii" ; „Îmi place să sfîrşesc. La 20 de ani mă simţeam stăpîn pe ceea ce voiam să arunc" ; „Pe măsură ce mă apropii de ceea ce sînt, excesul de mine însumi mă invadează".

Nu omite să ne dezvăluie că schilodea berze cu arcul şi că a fost un sălbatic imaginativ, un „hippy halucinat de o ideologie a revoltei vagă şi obstinată". Ne spune cum şi-a vîndut toate *Pif*-urile la 16 ani, cumpărîndu-şi cu banii luaţi Plutarh, Diogenes Laertios, Descartes şi Pascal. Vezi bine că „relaţia mea dominantă cu semenii a fost dispreţul", deşi în altă parte afirmă net că „eu m-am înţeles întotdeauna bine cu toată lumea". După cum nu o dată îşi subliniază „vitalitatea huliganică" („o latenţă huliganică trăieşte în mine mereu"), tot aşa mărturiseşte că a avut „legături sufleteşti «misterioase» cu femei mai în vîrstă decît mine", inclusiv că... „de la BS secţia pentru copii furam, din dragoste, poeziile lui Hölderlin traduse de Nemoianu şi Doinaş".

Omul cu exces de însuşiri. Atrage pe cît îndepărtează. Te invadează simultan de pe apă şi de pe uscat. N-ai de unde-l prinde.

Totul e cum te trăieşti

Anume: ca animal sau cosmos, ca evoluţie sau revoluţie. Ca fiinţă unică, irepetabilă, sau ca atom în masa informă. „Cobor în mine şi descopăr lumea", exclama Werther (de ce „grăit-a Zarathustra" nici nu mai auzim). Patapievici scrie o *Încercare asupra creştinismului*, dar se iniţiază în marxism. Un eseu despre „predeterminarea lui Iuda", dar conspectează *Supravieţuirile* lui Radu Cosaşu. E format estetic de Gide, dar ţine „doliu interior" la moartea lui Malraux, fiind fascinat de Montherlant! E „pregătit interior" pentru marea întîlnire cu *Bhagavadcogita*, însă îl vizitează, în neofit ardent şi penibil, pe Anton Dumitriu. „Mă nutream cu Unamuno, cu Berdiaev, cu Soljeniţîn, luam partea unor Luxemburg şi Liebknecht împotriva lui Lenin", dar se duce în pelerinaj la Sihla, unde e cucerit de părintele Paisie, şi la Sihăstria, unde-l „judecă" pe părintele Cleopa („căutam, de aceea, să unific isihasmul cu mecanica cuantică"). Se autodevorează frenetic („degetele minţii mele nu au mai zgîriat pereţii zidului, în care s-au frînt: au trecut dincolo, iar dincolo au dansat"), contemplă bestiarii şi anluminuri

gotice, dar e atras de un Eugen Simion vorbind la Cochirleni despre Cioran. Scrie un poem de o mie de versuri, în trei părţi („Un izvor pecetluit", „Ascultarea morţii", „Ablatio Memoriae"), medieval şi rinascimental, dar ni se dezvăluie ca un Ilf şi Petrov perfect în scena băii comune din armată (pp. 76 ş.urm.). Listele de lecturi (v. fragmentele 49, 52, 53, 123, 124 etc.) sînt tot ce poate fi mai abracadabrant (voinţa de a şti „totul şi încă ceva pe deasupra"): în măsura-n care se vrea consumat ca „ardere de tot", pentru zeul lăuntric, el consumă bulimic doctrine, epoci, ştiinţe şi religii.

Deci unde este adevăratul Patapievici?

În descoperirea, la 10-12 ani, a Labirintului (subteranele de la pp. 28 ş.urm., spaţiu confin imaginarului cărtărescian) şi a Ascensiunii (podurile, atît de îmbietor psihanalizabile, p. 32)? În cultul tatălui („tatăl meu cunoştea bine următoarele limbi: ucraineană, română, rusă, germană, polonă, franceză. Recunoştea vag engleza şi italiana")? În profunda „oroare de mediocritate"? În atracţia faţă de formele trăirii păgîne sau în cultivarea peisajului eteric, de *Lichtung* heideggerian ce rivalizează cu „văzduhul tămîiet" eminescian şi cu luminişurile sadoveniene? (Iată exemplul: „Am privit lumina bogată a toamnei, lichidă şi mată ca aurul vechi. Văpăi atinse mocneau în frunze, anunţînd muşcătura de arsură a primelor îngheţuri. Foşneau cum zbîrnîie în văzduhul încins aripile libelulei. Iar soarele se îngropase într-un clin al cerului, ca un ochi între pleoape, cînd bucuria plăcerii atinge deja oboseala".)

Iar de aici, de la cutreierul prin toate şi plierea limbajului pe orice obiect şi atmosferă, se ajunge la natura structural flotantă a Crezului: care este Patapievici? Cititorul de Nae Ionescu, de mistică orientală, spaniolă etc. sau cititorul de Tocqueville şi Sartre? Devoratorul de epistemologie sau degustătorul de Filocalii? Ş.a.m.d.

Cu mirare şi prudenţă

Îţi vine să spui: e mult prea mult pentru ca totul să fie adevărat! „Semnul meu întinde un simbol mai vast decît eu însumi" – crede (şi o spune în chiar dedicaţia cărţii) Patapievici, colindîndu-şi cu mirare adamică geografia destinului. De aceea, lectura cărţii lui te înfioară. Prea te îndeamnă des să taci prudent, ca să nu desluşeşti aici semnul de „intrare interzisă".

Poate că acest ecorşeu în public ar fi trebuit să mai aştepte o vreme. (Gabriel Liiceanu avea deplină dreptate să ezite în faţa debutului editorial a lui Patapievici *cu această carte*) : timpul necesar publicării altor cărţi extrase din cele 60 de caiete, pentru ca imaginea desăvîrşirii să reclame de la sine dezvăluirea etapelor de formare. Pentru ca lumea să nu fi fost pusă dintr-o dată în faţa acelei cutremurătoare viziuni de la 13 ianuarie 1984, ce debutează dalinian („Azi am descoperit printr-o viziune panoramică totală principiul succesiunii civilizaţiilor"), dar se derulează absolut stupefiant pe spaţiul a şase pagini (pp. 297 ş.urm.), pe o scală ce merge de la Apocalipsa lui Ioan la *Diorama* lui Eminescu şi de la Toynbee pînă la Huntington, cu *Şocul civilizaţiilor*. Cum să nu rămîi fără suflare în faţa unor pasaje precum acestea, ştiind că vin de la un autor în vîrstă de (atunci) 27 de ani? „Aglomerarea din nordul Mării Negre se infiltrează în Turcia de azi şi loveşte, ca un metal topit care se scurge, bazinul Indusului, pe care îl stinge : curge apoi în toată India. O parte din acest val alunecă în sudul Chinei, dar aici dispare. [...] În est, sensul mişcării este spre est : mă refer la expansiunea culturii (India fecundează China, China fecundează Japonia şi Coreea). [...] În vest, sensul culturii este spre vest. Lucrul acesta l-am văzut cu toată strălucirea. [...] În mod constant, spiritul se naşte în Orient şi se maturizează în Occident. Niciodată Occidentul «spiritual» nu a putut cuceri Orientul «barbar». Invaziile barbare sînt univoc orientate de la est la vest. Întotdeauna cîştigă barbaria, dar numai pentru a fi la rîndul ei subjugată de ceea ce a cucerit. [...] Apoi văd din nou globul terestru : o săgeată pleacă din Asia Mică, albastră şi roşie, şi se întinde în toată Europa, iar altă săgeată, neagră şi albă, pleacă din India spre China şi se înfige în Japonia. Apoi prima săgeată îmbrăţişează America şi se suprapune celei de-a doua, în India, China şi Japonia. Apoi toată lumea este în strai alb. [...] Există un suflu, foarte înmiresmat, în care ştiu că s-au retras oamenii. Pămîntul este un paradis. Nu există Dumnezeu. Nu există oameni. Văd frumuseţea de *arrière plan* renascentist a peisajului, delicată şi pură. Totuşi, oamenii nu au murit : sînt cuprinşi în această frumuseţe pe care generozitatea pasiunii lor a resuscitat-o. Este o tăcere fragedă, ca pielea unui prunc. Pămîntul este un paradis."

Nu ştiu. Cu uimire şi prudenţă te faci mic, dar apeşi pixul pe foaie şi scrii cel puţin acest adevăr indubitabil : aşa ceva nu mai există în literatura română.

22, nr. 28/12-18 iulie 1995

Ce ne-am face fără Patapievici ?

H.-R. Patapievici, *Politice*, Editura Humanitas, 302 pagini

I

Glose la un titlu

Anul trecut cam pe vremea asta intitulam cronica la cartea de debut a lui H.-R.P. (*Cerul văzut prin lentilă*, Editura Nemira) : „Ce ne facem cu Patapievici ?". Şi cum la el dinamita palpită în subsolul fiecărei pagini, riscînd să explodeze în toate direcţiile, încheiam astfel : „Ce ne facem cu Patapievici ? Dar ce se va face el cu el într-un Aici şi un Acum gata mereu să arunce la gunoi inelul, ca să muşte mai bine inelarul ?".

Exact asta se întîmplă acum, cînd din inelar muşcă deopotrivă iubitorul de Marx şi teologul totalitar, izolaţionistul mercantil şi universalistul utopic.

Jos de tot, reacţia lui Corneliu Vadim Tudor, după care o „tenie în greva foamei" pe nume Patapievici n-are să se pronunţe despre defectele neamului românesc. Chestie străveche, răsuflată de decenii („grecoteiul" Caragiale, „ultimul ocupant fanariot", nu el trebuie să-şi rîdă de românii verzi), căreia n-ai decît să-i pui două întrebări : Cu ce drept se decretează poet naţional unul pe care-l chema Eminovici ? Cu ce drept îi cheamă pe români la puritate etnică unul pe nume Zelinski Codreanu ? Etc. (Ca să nu mai vorbim, iar şi iar, despre aportul alogenilor la cultura română ; dac-ar fi să-i „radem", am termina cu vreo 50 la sută din total...)

La polul celălalt, adică sus, sfînta groază (exprimată, ca de obicei, virulent, inclusiv cu cîteva sofisme pe post de „scăpări" sub centură) a lui Cristian Tudor Popescu (*Adevărul*, 17 mai). El nu-l tratează ca „tenie" pe Patapievici. Avansează către concept şi-i zice: „antiromânistul costeliv". Parafrazînd, parcă, un celebru titlu din teatrul ionescian, el îi pune lui H.-R.P. mai multe degete pe rană, ca să zic aşa: „Ce-i de făcut cu poporul român, d-le Patapievici? Să se sinucidă în masă, păstrînd elitele? Să se şteargă de pe hartă? [...] Îl scuipi, îl faci albie de porci, îl arăţi cu degetul vecinilor, îl suprimi? Sau rămîi alături de el încercînd din toate puterile să-l scoţi din starea nenorocită în care se află, să-l readuci pe lume, să-i dai din energia ta vitală şi mentală destul cît, fie şi cu preţul epuizării tale, să fiţi, cîndva, din nou împreună? Dacă nu eşti în stare de această ultimă ipostază, atunci decent este să taci". Minus fraza finală (alternativele sînt ceva mai multe), omul are dreptate, iar ideea rămîne una esenţială. Vom reveni, ceva mai încolo.

În fine, între cele două extreme, atacul studentului teolog Daniel Paltin (40 de ani, fost fizician), care, în *România liberă* din 27 aprilie, îl duce pe Patapievici în pragul satanismului, dar şi un lung şi negricios eseu semnat Ileana Ioanid, în revista *Societate & Cultură*, nr. 1 (32) din 1996 (redactor-şef Radu Florian). Din acesta din urmă - dincolo de veneraţia (previzibilă) a autoarei pentru Marx, Sartre şi Lukács, ca şi de acuzele obişnuite în cazul lui Patapievici („individualismul arogant, chiar feroce", „snobismul cultural", „idiosincrazia faţă de principiul egalităţii, refuzat maniacal") - apar afirmaţii şocante privind „fanatismul arogant" ori „manevre politice de cea mai ieftină specie" (!). Dar şi o concluzie surprinzătoare pentru oricine e la curent cu liberalismul lui H.-R.P., văzut aici ca „profund antiliberal", practicînd *jdanovismul pe invers*, „o conştiinţă politică antidemocratică".

Una peste alta, fapt e că valul umoral-polemic stîrnit de convingerile furibund şi provocator exprimate de Patapievici, într-un fel de ecorşeu ideatic absolut strălucitor (chit că blamabil din varii unghiuri), este cea mai serioasă discuţie intelectuală din ultimii ani, vizînd esenţe de mentalitate etnomorală, paralel cu cele mai curente chestiuni socio-economice şi politice. Sigur că toate-s vechi: marota identitară, specificul naţional, misia intelectualului ş.a.m.d. Dar ce s-ar face micuţul nostru iaz comunal fără Patapievici, fără această crîncenă reluare de stigmate, obsesii, fundături şi utopii transfiguratorii?

Lectură în triunghi

În cazul lui Patapievici, pe bisericoşi îi cutremură anticlericalismul aproape visceral. Pe oamenii de stînga - elitismul şi liberalismul lui, iar pe cei de dreapta - europenismul antiizolaţionist, ieremiadele anti-„carpatine", modernismul antipăşunist. Pe democraţi îi turbează cu pledoaria pentru reinstaurarea votului cenzitar (la drept vorbind, convingerea intimă - dar nemărturisită - dintotdeauna a oricărui intelectual autentic). Pe unii îi stînjeneşte echivalarea comunismului cu nazismul. Alţii, mai modeşti la doctrină, se mulţumesc să-i atace snobismul (Patapievici e un mixaj fermecător, riscant şi nu o dată insuportabil, de genialitate şi infantilism ridicol, de dandysm şi absolutism, un fanatic al revitalizării democrate, aristocrat cu accente plebeiene etc.), lecturile-n derivă, franţuzismele cînd epatante, cînd imposibile ş.a.m.d. Dar ce tulbură pînă la preinfarct lectura acestui volum de *Politice* este perspectiva scatofilă asupra românismului. Chiar dacă ştii că exasperarea naşte exagerаţiune şi că orice cauterizare presupune fum înecăcios de carne arsă, lumea ideilor suportă greu chiar şi estetizarea miasmelor.

Compusă în trepied, cartea se cere însă privită, în consecinţă, din trei unghiuri: evocarea celor 26 de ore petrecute la închisoarea Jilava în 21/22 decembrie 1989, cînd arestaţii nu ştiau ce le vor aduce zorii, împuşcarea sau eliberarea!, zonă-limită ce desfide judecata şi permite, fără recurs, absolutismul reacţiilor; scrisorile trimise lui Alexandru Paleologu, ambasadorul României la Paris, între 6 martie 1990 şi 12 august 1991; şi... restul, adică cele aproape douăzeci de articole tipărite în 1995 şi 1996 - în *22*, cu precădere. Plus o conferinţă din 1994. Memorialul groazei mentale de la Jilava este suma suferinţelor devenite speranţă absolută după 22 decembrie: preludiul revelaţiei negre. Epistolele către Paleologu sînt suma dezamăgirii furioase, devenită cinism, resemnare, imprecaţie, mesianism pe dos. Restul cărţii este lucrarea cicatrizantă a luciditătii: liniştea postludică amară, inteligenţa rece a unui „suflet apostat".

Orice scoatere din context falsifică sensul. Fără noaptea de la Jilava - cu perspectiva morţii în faţă - nu e de înţeles oroarea iscată de barbaria aplaudării minerilor. Fără obsesia pozitivă a românităţii, fără această

hohotitoare etnofascinaţie frizînd uneori maladivul (Patapievici declară că are în manuscris un volum întreg numit *În chestiunea unei aberaţii : patriotismul românesc*) nu pot fi înţelese vituperările ultracioraniene la adresa României („iubirea pătimaşă" duce, cum ştim, la o ură totală, devastatoare, nu?). În fine, fără evaluarea exactă a calmului analitic din textele socio-economice, fără aprecierea preciziei diabolice cu care se fac de obicei în textele lui Patapievici inciziile politice – riscăm să rămînem exclusiv cu imaginea de Iov sulfuros, absolutist nedrept şi fără scăpare, din epistole.

Obligatorie, această lectură în triunghi nu e deloc uşoară. Pe cît de dărîmat ieşi din textul liminar („În preajma ştreangului"), pe atît de revoltat parcurgi coridoarele cu fecale antimioritice, urină a istoriei şi inima României „ca un cur" !

Şi din cît îţi pierzi speranţa că mai e ceva de făcut cu tine, cu noi, cu el şi – la rigoare – chiar şi cu EI, dintr-atît te iluzionezi, încă o dată, în final, că vremea competenţei şi adevărului încă e posibilă. Textele te poartă din extazul negru al blestemului de neam în descîntecul de vindecat România. Din feeria iluziei narcisiace în mînia învinsului. Şi din răceala sceptică în activismul febril. Aşa-i Patapievici : trei tocuri într-o singură călimară.

Un teren minat

Mai rău e că ne prinde cam prost. Cu sau fără voia noastră, de un an, doi ni s-a cam împieptoşat mîndria naţională şi ne-a îngheţat ludicul autodizolvant. Nu ştiu dacă serviciile din umbră ale ingineriei psihosociale, tot împingînd la vadimită, ungureală, marea finanţă internaţională, complot antiromânesc etc. ne-au adus aici, ori însuşi trendul continental anti-Maastricht, cu puseuri izolaţioniste pretutindeni, cu tot ce se leagă de obsesia identitară. Cert e că pînă şi cei mai ostili, structural, mofturilor poporane, chiar şi cei care au mîncat o pîine albă prin străinătăţuri, bursieri sau şoferi de TIR, chiar şi tehnofilii fără ţară şi partid, robiţi pe viaţă computerelor, au cam devenit alergici la veştejirea sistematică, reducţionistă, nombrilistă din masochism, a romanităţii. Se pare că ne-a ajuns duhul galibardicului Leonida : „Naţiune, fii deşteaptă ! ".

Dacă am numărat eu bine, în afară de doctrinari, oportunişti şi indiferenţi, ies la socoteală, aşa, la o ochire, vreo cinci categorii care amendează viziunea de coşmar a lui Patapievici asupra românilor : *incondiţionalii* (fie pîinea cît de rea, tot mai bună-n ţara mea, că îmi fac treaba cu ea, cui nu-i place, n-are-a face, să plece, să ne lase-n pace) ; *moderaţii fesenizanţi* (da, stăm rău, dar asta fiindcă ne-au viciat istoria şi geopolitica. Elitele să facă bine să lase politica şi să pună osul la Reconstrucţie) ; *opozanţii moderaţi* (a fost bun amestecul de Caragiale, Cioran şi Lucian Pintilie, dar acum gata cu grotescul macabru şi deriziunea antinaţională ! E vremea coabitării reciproc eficiente, să fim serioşi, patrioţi, constructivi, ce dracu', se duce ţara de rîpă) ; *minimaliştii mucaliţi şi cinici* (aşa e, cum zice Patapievici : România-i o balegă-n drum, dar ce ne pasă nouă ? Toate naţiile-s la fel, englezu-i huligan, homo şi beţiv, de unde lord punctual etc. ? Vivat Balcanii şi contul meu în bancă, mi se rupe, să se aleagă praful de toate) ; *maximaliştii resentimentari* (înc-o revoluţie, ca să vie dictatura ! băgăm obsesia justiţiară, a se împuşca un milion de bandiţi, autocraţie, embargou, ayatolahi, Castro, Hussein, Miloşevici... I-am ras !).

Încît iată cu ce tălpi de elefant calcă vorba lui H.-R.P. pe terenul minat al mîndriei naţionale : „Ce este cu acest popor român, confiscat de propria sa mediocritate ca într-un extaz al deriziunii ? Văd în jurul meu oameni hipnotizaţi de ceea ce îi va aservi ; mai văd, oripilat, pasiunea servilă, sădită în ei, de a linge mereu acolo unde sînt împlîntate în pămînt picioarele puterii. Cine a servit prea îndelung a căpătat ticurile aservirii" ; „Spirocheta românească îşi urmează calea pînă la erupţia terţiară, tropăind vesel într-un trup inconştient, pînă ce mintea va fi în sfîrşit scopită : inima devine piftie, iar creierul un amestec apos" ; „Numai violenţa, numai sîngele mai pot trezi acest popor de grobieni din enorma-i nesimţire. Mă simt personal jignit de prostia băşcălioasă, de acreala invidioasă, de stridenţa de ţoapă a acestei populaţii ignare. Fondul ultim al substanţei naţionale româneşti este inadecvarea".

Chiar şi cine-şi mai şopteşte-n barbă : „aşa e, are dreptate, bine le zice, combate bine tînărul ! " – tot se face mic în faţa scrierii lor negru pe alb. Cu alte cuvinte : adevăruri (fie ele parţiale, rostite cu febrilitate puberală), dar insuportabile.

După aşa cuvinte („sînt bolnav de România aşa cum canceroşii sînt incurabili de cancerul lor : aproape încontinuu îmi e ruşine că sînt

român şi asta mă înfurie, pentru că, deşi e nedemn, nu e totuşi drept") nu mai ai „decît" cinci ieşiri: *exilul* (ca Fundoianu, sufocat de provincia franceză ce eram); *organizarea... anarhiei* (Goga, în 1923, despre generaţia lui Moţa şi Marin: „generaţia nouă îşi caută un drum pentru credinţa ei de mîine prin această violentă dezlănţuire de nervi. Sîngele nostru proaspăt zvîcneşte în organismul descătuşat şi cere cuvînt. Sînt copiii furtunilor de ieri cei care vorbesc astăzi şi sufletul lor desfăcut de zgura trecutului tresare pătimaş, dornic de-o religie nouă"), *sinuciderea*, *ospiciul* sau *autorisipirea în frivolitate* (estetică sau politică). Asta, bineînţeles, dacă vrei să-ţi rămîi consecvent.

Patapievici o va găsi, fireşte, pe-a şasea, dacă nu cumva le va amesteca la un loc pe cele cinci. În orice caz, merită să scormonim în jarul cauzelor ce au determinat „sindromul Ieremia" (profetul biblic) în cazul de faţă.

II

„Ce vezi tu, Ieremia ?"

Patapievici nu face un secret (v. *Zbor în bătaia săgeţii*) din faptul că se simte chemat, că dintotdeauna a simţit că i s-a hărăzit un destin anume. Obsesia identităţii naţionale este îndeobşte semn de orgoliu inflamat, ispitit şi ulcerat. Patosul visurilor de tumultuoasă afirmare a seminţiei coincide cu furia narcisiacă, iar decăderea naţiei (sau alterarea etnică) duce la ieremiade. Fireşte că virulenţa acestora maschează anxietatea produsă de spectrul propriei ratări, iar eşecul amăgirii determină combustia blasfemului.

Ca şi autopropunerea mesianică, misionarismul social este o formă delirantă a eului, fantasma unei grandori pentru care Patria se împodobeşte – ca ideal – cu atributele paradisului, însă practic eşuează invariabil în fumigaţii şi cazne de infern. Inevitabil, căderea este direct proporţională cu elanul ascensional, iar cruzimea imprecaţiei aureolează imnul iniţial de iubire.

Citind scrisorile lui Patapievici către Al. Paleologu, multă lume s-a gîndit la Cioran (*Schimbarea la faţă a României*) şi i-a imputat lipsa voinţei (a speranţei) de transfigurare naţională. Alţii fac apel la satira swiftiană, după cum istoricul ideilor şi atitudinilor culturale nu pregetă să reamintească perfecta înseriere a judecăţilor patapieviciene într-o bine garnisită tradiţie a „biciuirii naţionale", cu faimoşi reprezentanţi în cam toate etniile. Desigur. Nu trebuie să uităm însăşi tradiţia biblică, oferitoare de patternuri în domeniul *lamentoului mustrător*, o linie pornită de la Ieremia şi Iezechil pentru a ajunge în romantismul germano-francez, în anarhismul panslavist, la Nietzsche, Ortega y Gasset ş.a.m.d.

Ţineţi minte? „Stricăciunea se întinde peste tot regatul lui Iuda." Idolatria şi desfrîul, răutatea, îndărătnicia, necredinţa au smintit poporul, „prăpăd peste prăpăd vesteşte". Întru pocăinţa lui Israel, „cu zguduire şi prefacere lăuntrică" îl rînduieşte Dumnezeu ca prooroc pe Ieremia: „ca să smulgi şi să arunci la pămînt, să prăpădeşti şi să dărîmi, să zideşti şi să sădeşti". Ei bine, aplicînd aceste şase verbe la cartea lui Patapievici, vom observa că scrisorile către Paleologu ţin de patosul distructivului (prăpăd şi dărîmare), în vreme ce restul *Politicelor* derivă din „a sădi" şi „a zidi". Rău e că, violent vizibilă, acţiunea celor dintîi estompează lucrarea celor din urmă. Cine să mai aibă puterea (şi chiar motivaţia) să treacă de la H.-R.P.-ul din 1990 la cel din 1995? Adică, exemplific: de la un pasaj precum acesta: „toţi sîntem mînjiţi de sîngele celor în care ne-am înmuiat limbile. Un neam flecar şi lipsit de Dumnezeu, nerîvnitor în sfinţenie şi agramat în grandoare, ahtiat de măriri calpe şi înjosit de vanităţi pe care, sclavi şi servili, nu le-am putut legitima decît prin atentat, ultragiu şi minciună" – la tonul de peste cinci ani: „În momentul în care România va începe să ducă o politică prin care să actualizeze, complet şi eficace, toate posibilităţile înscrise în firea oamenilor ei şi în aşezarea ei geografică, atunci românii nu vor mai avea reverii neserioase şi improductive privitoare la destinul nostru minor. Pe scurt spus, românii trebuie să înţeleagă că nimeni nu ne condamnă la minorat, ci numai noi înşine".

Sporul de luciditate, de calcul rece şi flexibilitate e vizibil şi de netăgăduit.

Avertismente

Dacă e să căutăm nişte chei sau nişte parole de intrare în cartea (şi în personalitatea) lui Patapievici, ele ar putea fi de găsit în relaţia de fermă delimitare de atitudinea politică a familiei („Rudele mele de sînge nu au demonstrat în ziua de 22 ; aşteptau, cu pusilanimă prudenţă, să vadă ce se MAI întîmplă. Ca mare parte din poporul căruia îi aparţin prin naştere, aşteptau şi ei ca lucrurile să se hotărască prin alţii, iar ei doar să profite, într-un fel sau altul") şi în impulsul aproape instinctual de contrazicere a extremelor, indiferent de culoarea acestora : „Eu, faţă de extremă, am regula instinctivă să mă situez în contrariul ei".

Neîmpărtăşită de cei apropiaţi, insurgenţa generează fie ura (exorcizantă) de sine, fie, ca la Patapievici, orgoliul moral-vindicativ al culpei colective asumate mesianic (dar care supralicitează viciile organismului comunitar... de groaza ratării individuale).

De cealaltă parte, reacţia de contrabalans riscă să-ţi joace feste, adică să te provoace la sofistică şi tendenţionism, să-ţi ispitească umorile în dauna lucidităţii. „Regula instinctivă" de a te situa automat în contrariul extremei afirmate de celălalt dă bune rezultate în plan estetic, dar în plan etic te lasă perpetuu expus la risc. Ce este atractiv, picant şi benefic din unghiul terapiei ideilor la un Paul Zarifopol sau Alexandru George (contrazicători prin definiţie a tot ce reprezintă modă intelectuală, vogă în exces a zilei) devine labilitate atitudinală, pragmatism dezosat şi stilistică exhibiţionistă atunci cînd se transferă în zona moralităţii. Sigur că, la actuala oră românească, păşunismul de taraf, mioritismul ţuicofil şi lacrimogenia stupidă pe geo-butaforii doctrinare – isterizează bunul-simţ, îndemnînd la cinism satiric şi hohot coroziv. Dar de aici şi pînă la : „pentru român răul este o noţiune estetică : de aici neantul său etic şi uimitoarea sa incapacitate de a avea repulsii ; el se acomodează oricui prin pasiunea servilă de a flecări cu oricine îi flatează această vanitate" – este exact distanţa dintre relativ şi absolutizarea sa.

Vezi bine că „o parte din România o urăşte pe cealaltă", că multe aparenţe ne indică precum „o societate spălată pe creier, şi voioasă să fie aşa", sau că foarte mulţi sînt „hipnotizaţi de Iliescu, ca porumbeii de cobră". Dar nu e adevărat că „în esenţa lui poporul român s-a simţit bine sub Ceauşescu". De simţit s-au simţit bine incompetenţa şi mediocritatea, pungăşia, cameleonismul şi prostia agresivă, necum esenţa românească.

Jocul acesta între adevăr şi contradicţie, ghidat de ispita absolutizării şi reducţionismului, caracterizează destule din afirmaţiile „epocii '90-'91" : e limpede, de exemplu, că „românii îi urăsc pe cei care au murit sau au suferit între 1948, ianuarie 1, şi august 1965. Îi urăsc pentru că aceia sînt semnele vii, martorii, reproşul mut al nemerniciei celor de afară" –, după cum e limpede că „setea de a fi salvat din afară este specific românească". Numai că, „dirijată" instinctiv, aceeaşi furie reducţionistă ajunge să acuze antinomic. Aşa se face că românii sînt la pagina 36 acuzaţi de virtuţi de acomodare („ospitalitatea, modestia, toleranţa, răbdarea şi alte asemenea minus-virtuţi de afirmare"), pentru ca după numai zece pagini să fim trecuţi, cu perfectă naturaleţe, taman la antipod : „Blîndeţe, toleranţă, spirit receptiv, curaj, patriotism – haida-de ! Eu nu am văzut nicăieri aşa ceva la români [...] românul este intolerant, xenofob, violent-şi-laş-retractil, agitat-şi-abulic (termenii legaţi prin copulă formează o trăsătură unică)".

O sumă de adevăruri grele

Să recunoaştem, însă, nu doar că provocările lui Patapievici *prind bine* chiar şi cînd (sau mai ales) *ne prind rău*, dar şi că focalizarea pe scrisorile către Paleologu estompează – absolut pe nedrept ! – multele adevăruri flagrante ale cărţii. Cîte afirmaţii n-ar merita descusute, răscroite, puse-n ramă sau defilate-n regim de fanfară ! (Dacă, măcar, scrisorile către Paleologu ar fi fost puse nu în deschiderea cărţii, ci în addenda ! Am fi ajuns acolo deja copleşiţi de dulcea oboseală a iniţierii, permeabili, îngăduitori. Dar aşa...)

Cine şi cum poate nega adevărul despre intelectualul român, care „nu cunoaşte abisurile opţiunii : el vînează întotdeauna un scaun orientat de vînturile puterii, dar, ceea ce îl singularizează, el stă numai cu o bucă în el : cealaltă bucă pluteşte în barca opoziţiei umoristice, care constituie alibiul său esenţial. [...] Intelectualul român e un excelent Mitică, un irecuzabil băiat bun : el publică opere relativ valoroase într-o lume care ştie că este absolut abjectă, dar pe care ştie de asemenea

că o poate contrazice, numai în idee, desigur, prin partea relativă de minciună pe care a respins-o".

Cine, cum şi de pe ce poziţii poate nega exactitatea verdictului din *Comunismul american* (*i.e.* aberaţiile cu tentă totalitară din sistemul *political correctness*): „Am scris cîndva un elogiu al marginalităţii, în care vedem un principiu creator. În lumina experienţei corectitudinii politice trebuie scris acum împotriva pretenţiei marginalilor de a impune societăţii criteriile marginalităţii lor".

Dar, în special, cine n-a citit şi nu citeşte în „Regimul Iliescu: un portret" şi „Casta aparatului de stat" două texte capitale pentru înţelegerea României politice de azi? Pe terenul analizei politice, stilul lui Patapievici percutează devastator, în formule de o concizie magistrală: „Ion Iliescu a conceput faţă de N. Ceauşescu o ură bazată în mod esenţial pe luarea lui ca model [...] regimul Iliescu este un regim oligarhic şi autoritar de dreapta, iar economic şi social este un regim al colectivismului administrativ de stat. [...] Această vastă reţea clientelară este absolut fidelă regimului Iliescu, dintr-un motiv foarte simplu: el nu doar că a salvat-o de radicalitatea revoluţiei anticomuniste, dar a şi eliberat-o de servitutea capriciilor ceauşiste. [...] Cel mai spectaculos beneficiar al răsturnării lui Ceauşescu a fost reţeaua de trafic şi speculă a economiilor subterane [...] regimul Iliescu nu este doar regresiv din punct de vedere politic, este un regim bazat pe încurajarea nefastă a parazitismului de stat şi pe linguşirea vicioasă a publicului larg cu mirajul ruinător al iresponsabilităţii".

Nu cumva ar trebui să recitim „leznaţiunea lui Scardanelli" şi *Anatomia unei catastrofe* dinspre analiza politică a prezentului? Nu cumva sîntem împinşi a rămîne în ţarcul celor trecute şi insolubile *anume* pentru a ni se feri privirea de la întinsul celor prezente, ulcerate şi totuşi solubile? Tot înţelegînd pe dos antipăşunismul lui Patapievici, ca antipatriotism, tot zbîrlindu-ne la o cruditate de limbaj sau la vreo exagerаţiune produsă-n fierbinţeala peroraţiei, riscăm să condamnăm la întuneric şi indiferenţă astfel de pagini, care sînt tocmai nervul dureros al cărţii. Sînt, de altfel, şi prefigurarea viitorului Patapievici, a cărui decisă angajare în politic (nu contează în ce fel) va funcţiona, presupun, nu atît ca o supapă temperamentală, dar mai întîi ca o chemare de (scuzaţi cuvîntul) conştiinţă.

Deocamdată, să privim „menghina lui Perjovschi" de pe copertă. Ea spune multe: da, hîrtia e bine presată de filetul senzual, patern şi necruţător. E-n siguranţă şi solidaritate a paginilor; n-o suflă vîntul, nu riscă „s-o ia razna". Cu suavă fermitate, ideile sînt puse la păstrare.

În fine. „N-am ştiut, spune (Ieremia – Patapievici) că se poate suferi de poporul tău aşa cum suferi după o femeie nedemnă."

22, nr. 22/29 mai-4 iunie 1996;
nr. 23/5-11 iunie 1996

Reveria altoirii

H.-R. Patapievici, *Discernămîntul modernizării. 7 conferinţe despre situaţia de fapt*, Editura Humanitas, 229 pagini

Sorin Antohi ne atenţiona recent, pe bună dreptate, într-un interviu din *Suplimentul de cultură*, că H.-R. Patapievici a depăşit de mult etapa epistolelor ceaadaeviano-cioraniene către Alexandru Paleologu pe tema „faptului" de-a fi român. Şi că deci în judecarea proiectelor şi acţiunilor sale ideea de construcţie – culturală şi instituţională, logică şi spirituală, legislativă şi administrativă – a înlocuit de o bună vreme fierbintele autoafirmării, patosul reactiv, eseismul coleric, frenezia vaticinară care au speriat, intrigat şi incitat la linşaj intelectual multă lume, de la canibali la teroriştii ideologici.

Şi Ioan Stanomir ne atenţionează că *Discernămîntul modernizării*, volumul marcat de votul publicului drept „cea mai rîvnită carte" la Tîrgul Gaudeamus 2004, „are calitatea de a se constitui într-un autoportret al autorului la maturitate" (*Cuvîntul*, nr. 1/ianuarie 2005). Sînt reunite aici, în speranţa unei schimbări la faţă a României, dar şi a unor schimbări la suflet ale auditoriului, şapte conferinţe susţinute între 1997 şi 2004 la Brisbane, în Australia, sau la Constanţa, la Palais Yalta din Frankfurt pe Main sau la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu" din Bucureşti, la Politehnica timişoreană ori la École Normale din Paris, ca şi sub egida revistei *Cuvîntul*, unde Mircea Martin a avut excelenta idee în urmă cu un an şi ceva de a reînsufleţi tiparele conferinţelor Criterion din anii '30.

Discreditată – şi ea – de deceniile comuniste, cînd slujea propaganda îndobitocitoare de partid („urmată de film artistic"), conferinţa are

nevoie grabnică de oratori cu blazon, de o logistică adecvată, de o educaţie anume a publicului şi mai ales de proiecte de anvergură, orientate strategic înspre evoluţia mentalităţilor. Sigur, cultura nu va umple niciodată stadioane, ci „numai" amfiteatre şi aule universitare. Dar pentru cine merge cînd şi cînd prin mediile intelectuale este cît se poate de limpede dorinţa tot mai puternică a publicului de a se înfrupta din experienţa, autenticitatea, cultura, emoţiile, credinţele şi dilemele oamenilor de idei. De idei de libertate şi idei în dialog. Este o magnetizare cu multiplu folos. Ostili televiziunii, dispreţuiţi de vulg şi ignoraţi de lumea politicii, dat fiind că, electoral, nu reprezintă mai nimic faţă de „bazinele" muncitoreşti, minereşti, ţărăneşti ori ţigăneşti, trăind insular şi auster, într-o chinuită ori împăcată resemnare cvasicomunitară, tot mai mulţi intelectuali duc dorul acestor binecuvîntate ore ale comuniunii de idei. Comuniuni mai mult sau mai puţin spectaculoase, însă dedicate încălzirii împreună, ca să zic aşa. Am fost în sală la toate conferinţele lunare ale revistei *Cuvîntul*, la unele dezbateri organizate la Muzeul Ţăranului Român, la întîlniri cu publicul – liceeni, studenţi, profesori – la Bucureşti, Rm. Vîlcea, Craiova, Cluj, Oradea şi pot depune mărturie de amestecul frisonant de admiraţie şi, aş zice, exasperare cu care oamenii din sală îşi învăluie vorbitorii. Între aceştia, Pleşu, Liiceanu şi Patapievici fiind, de bună seamă, prezenţele cele mai dorite şi mai redutabile.

Ins magnetizant, care extaziază prin spectacolul gîndirii pe cît de mult intrigă prin logica impecabilă a discursului şi euforia erudiţiei, dotat din plin cu harul vorbirii, format la şcoala spiritului geometric, dar gîlgîind de fervori în chipul cel mai natural ataşante, Patapievici captează, subjugă, convinge chiar şi cînd nu mai poate fi urmărit de minţile mai sărace sau, doar, obosite. Ca stil de conferenţiar, el este foarte departe de stilul liber provocator al lui Nae Ionescu şi foarte aproape de metodica înlănţuirii riguroase, a creşterii în trepte, practicată, uneori pînă la pedanterie, de Mircea Vulcănescu. Cîteodată te şi întrebi dacă nu cumva ţinta conferinţelor sale – dincolo sau dincoace de subiectul în sine – este însuşi modul de a gîndi, de a face eşafodajul raţionamentelor. De aici, poate, încruntarea pe care am citit-o cîteodată pe unele frunţi sexagenare direct proporţional cu încîntarea de pe feţele celor tineri, fascinaţi, aceştia, de spectacolul live, desfăşurat simultan cu... *making of*-ul, dacă mi se îngăduie formula. Iar voluptatea conferenţiarului de a-şi construi *step by step*, la vedere, pledoaria şi de a-şi

etala briliant maieutica întrece nu o dată, ca spectacol, însăşi încatenarea logică a argumentelor. Interesant este că, expunîndu-se live, lăsîndu-se adică vampirizat de efluviile sălii, conferenţiarul s-a hrănit deopotrivă din patosul, aşteptările, inocenţa şi admiraţia receptorilor săi. E limpede că transferul de energie pozitivă s-a făcut în ambele sensuri. „În 1995, scrie autorul, după publicarea *Cerului* şi a *Zborului*, am vrut să-mi cunosc cititorii. Am descoperit, cunoscîndu-i, o altă Românie decît cea politică (detestabilă), economică (mizerabilă), instituţională (irespirabilă) – de care ne-am cam săturat cu toţii. Descoperindu-mi cititorii, mi-am redescoperit ţara. Am descoperit o Românie decentă, vie, generoasă, cultă, plină de un farmec care, în izolarea mea, îl atribuiam mai degrabă Occidentului. [...] Dedic acest volum publicului general cultivat, acestei veritabile societăţi civile a culturii, alcătuită din oameni care nu aşteaptă de la cultură nici succes, nici carieră, nici putere – ci acea viaţă bună în care anticii vedeau adevărata răsplată a înţelepciunii."

*
* *

Apropo de ce scriam aici săptămîna trecută, chiar în ziua în care H.-R. Patapievici împlinea 48 de ani, despre trecerea sa de la etapa eseului vaticinar şi a revoltei juvenile la construcţia instituţională, vă propun să reflectaţi un pic la reacţia unui prieten. Intelectual distins, sincer preţuitor de Patapievici, el mi-a mărturisit (şi nu e nici pe departe singurul) decepţia provocată de lentoarea, ezitările, amînările cu care Patapievici ar înţelege pasămite să-şi exercite mandatul de preşedinte al ICR.

Maximalist, avid de terapie-şoc, omul pleda antigradualism, împotriva oricărei relativizări, fiind ferm în favoarea absolutismului iluminat. Întîmplarea a făcut ca exact în acea seară să-l vedem împreună pe Virgil Tănase, la emisiunea lui Vlad Nistor, subliniind tocmai faptul că, abia acum, după patru ani de condus Centrul Cultural Român din Paris, încep să apară primele rezultate semnificative, precum cele 15 volume de la OXUS ş.a.m.d. Da, zice amicul, aşa e, roadele diplomaţiei culturale şi, în genere, propaganda, în cel mai bun sens al cuvîntului, au nevoie de timp, de răbdare, eşafodaj, dezvoltare temeinică. Bine, zic, păi atunci de ce aşteptăm de la Patapievici într-o lună cît de la Virgil Tănase în patru ani şi cît a ţesut Buzura în 15 ani? ! ? De ce pentru

Pleşu nu se găsesc decît circumstanţe agravante, iar pentru munţii de moloz care-i înconjoară fibra constructivă găsim numai ricanări sau compasiune acră? Este aici, pe de o parte, o mostră pentru aşteptările uriaşe de care au parte „boierii minţii", cărora nu li se trece cu vederea nici o fisură, în vreme ce altora li se acordă sistematic fie circumstanţe atenuante, fie dispreţul sau simpla ignorare. De cealaltă parte, un excelent exemplu pentru ceea ce mi se pare a fi nucleul vital al cărţii de faţă: problema „modernizării prin altoi".

„Între modernizarea prin altoi şi modernizarea prin aruncare la coş, evident că mai puternică şi mai durabilă şi mai lipsită de complexe este prima. [...] Trăim într-o lume în care iniţiativa modernizării aparţine cu necesitate numai unora, în timp ce difuzarea ei este resimţită de toţi. [...] Finalmente, principiul străin devine, prin altoire pe trunchiul deja existent de tradiţii, un principiu intern al culturii respective; principiul modernizării nu mai apare ca un corp străin, ci ca o parte a tradiţiilor deja existente." Foarte importantă este în context nota de la p. 91, trimiterea la cartea lui Schumpeter din 1942 ce concluziona că „deşi capitalismul este un remarcabil succes economic, psihologic vorbind, el a fost înfrînt de socialism, care a cîştigat lupta culturală".

Pentru mine, aici este miezul fierbinte al acestei cărţi, ce ar trebui tălmăcit îndelung în dezbateri publice, pentru că, ştim bine, dincolo de larga-i panoplie de stări patologice moştenite sau dobîndite, ce nu are România postceauşistă e tocmai un proiect de a fi. Avem ţinta, n-avem arma. Ni s-au dat ideile strategice, dar nu găsim tacticile. „Toată cheia succesului procesului de modernizare stă în sănătatea spiritului de discernămînt al unei societăţi", afirmă autorul. Ce trebuie făcut? „Simplu: luptat cu adepţii sincronizării necritice, care se închină bigot la tot ce are etichetă *made in USA*, cît şi cu adepţii izolării bezmetice, care ar dori să se zidească în peştera unui trecut de invenţie."

Însăşi această însumare de conferinţe, prezenţa ei interactivă în amfiteatre şi medii de reflecţie socială ar trebui să fie o plăcută datorie pentru profesorii de vocaţie. Mai cu seamă conferinţa „Despre cultura generală" (edificată pe acelaşi sfînt principiu al concordanţei *discors* din „Două tipuri de modernizare") înglobînd valenţele ştiinţei în Vest şi Est, sinteza disciplinelor motrice cu disciplinele specializate, necesitatea ultraspecializării „occidentale" ca efect complementar al culturii generale – „apanaj", aceasta, al Răsăritului –, înţelegerea erudiţiei în conjuncţie şi nu în antinomie cu talentul nativ şi creativitatea. „Actorul

protagonist al spaţiului nostru public în secolul al XIX-lea era intelectual umanist de cultură generală. [...] Categoria de public cultivat a fost formată la noi de presă şi numai indirect de învăţămîntul bazat pe specializare şi pe performanţa de specialitate." Cultura generală e butucul roţii, dar „o cultură bine rînduită trebuie să aibă şi spiţe şi obezi". Or, astăzi, la noi, dacă avem specialişti eminenţi în diverse domenii, „ei nu ajung să fie cunoscuţi în spaţiul public decît dacă dovedesc o anumită excelenţă în cîmpul umanistic al culturii generale". Aici, la p. 185, este o temă extrem de generoasă pentru mass-media româneşti: cum vom pune în valoare - ca forţe morale şi sociale - inteligenţele extraliterare? Şi cum vom îmbia la cultura generală redutabila sumă de inteligenţe „computerizate" ale noilor generaţii?

Dosare la fel de delicate oferă şi „inocentarea" comunismului (p. 23), relaţia Cioran-Schopenhauer-Herzen (pp. 47-48) sau „excepţionalismul românesc" (p. 63). Să nu cădem în capcana de a vedea aceste pledoarii exclusiv din unghiul spectaculosului, al tradiţionalei frivolităţi (mondenităţi) conferenţiare. Dimpotrivă, îndărătul fermecătorului se află - din fericire - legiuitorul. Căci, să nu uităm, altoirea presupune nu doar dulceaţa alipirilor, ci şi ferăstrăul, foarfecele şi altele asemenea.

Ziarul de duminică, nr. 11/18 martie 2005; nr. 12/25 martie 2005

Întoarcerea lui Mircea Vulcănescu

Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenţei*, 3 vol. (338+302+308 pagini). Selecţie, note şi comentarii de Marin Diaconu şi Zaharia Balinca, Editura Eminescu

Riscurile mărturiei

În 1991, cînd apărea la Humanitas vibranta carte a lui Ştefan J. Fay despre Mircea Vulcănescu, *Sokrateion*, ea se înscria în limitele unui paradox de mai multe ori păgubitor pentru opera scriitorului. De-o parte, moartea lui Mircea Vulcănescu (1904-1952) la închisoarea din Aiud avea să propulseze definitiv în mit această existenţă din toate punctele de vedere exemplară. „Se afla în celulă cu un tînăr bolnav de piept, Lăzărescu. Pentru ca tînărul să nu doarmă pe cimentul ud, Mircea îl lua noaptea în braţe, tînărul să doarmă pe trupul lui, în timp ce el sta pe ciment. Lăzărescu a ieşit din închisoare şi a mărturisit." Or, cum ştim, intrarea în legendă a biografiei coincide, între altele, cu întunecarea operei, cu neglijarea ei sau, dimpotrivă, cu encomiastica absolutistă şi sterilă. Tragismul martirial sublim al ultimei clipe riscă să deformeze irevocabil firescul şi fecunditatea ideilor, dinamica lor specifică, precum şi comentarea în consecinţă a acestora.

În fine, punînd omul şi nu opera în centrul analizei, Ştefan J. Fay (subtitlul cărţii era *mărturie pentru om*) evoca exemplaritatea unui destin, fără a invoca substanţa acestuia, respectiv gîndirea, înlănţuirea componentelor în sistem, în dialog cu tradiţia filosofică autohtonă, cu magiştrii şi congenerii autorului.

De cealaltă parte, nu mai puţin de încă trei realităţi ostile bunei (şi promptei) receptări a ideilor lui Vulcănescu : mulţimea lucrărilor nepublicate şi rămase în arhiva familiei ; puţinătatea reeditărilor (abia apariţia *Dimensiunii româneşti a existenţei* în *Caiete critice* nr. 1-2/1983 avea să refocalizeze o perioadă atenţia intelighenţiei pe Mircea Vulcănescu) ; voga (cultul) lui C. Noica, desfăşurată inclusiv în dauna marelui inspirator (alături de Heidegger) care i-a fost Vulcănescu („fără lecţia căruia, spune Noica, poate n-aş fi scris niciodată *Rostirea românească*"). „Îndrăznesc a spune că Noica a fost norocul prelungirii a ceea ce s-a frînt prin dispariţia lui Mircea. Îndrăznesc a spune că, pe o anumită rază, ei doi sînt unul. Ceea ce Mircea a schiţat în eseu, Noica ne-a dăruit în sisteme" (Ştefan J. Fay, *op. cit.*, p. 62).

Dar piedicile din calea receptării operei lui Vulcănescu la justa-i dimensiune sînt încă multe : anvergura copleşitoare căpătată în timp de congenerii Eliade, Cioran, Ionescu, faţă de care Vulcănescu riscă să facă figură istorico-literară, ori de simplu... precursor ; moştenirea naeionesciană, la fel de grea în cazul lui Eliade şi Noica (la Vulcănescu adăugîndu-se, ce-i drept, atracţia faţă de constructivul D. Gusti) : în ciuda delimitării lui Vulcănescu de politica postcarlistă a lui Nae, admiraţia şi fidelitatea emulului faţă de Profesor au rămas intacte, de unde, fireşte, şi consecinţele de rigoare în postumitate ; polivalenţa inteligenţei (Vulcănescu a practicat strălucit nu doar eseul filosofic, ci şi statistica, etnologia şi sociologia, a fost nu doar traducător de Villon, Rilke sau Péguy, ci şi economist, a făcut ziaristică, a fost director al Vămilor, finanţist, secretar de stat, poet, profesor universitar, istoric), ceea ce, îndeobşte la români, e o adevărată pacoste : la noi, lumea nu suportă varietatea, înzestrarea plurală şi deci inconstanţa, taxînd-o ca amatorism şi preferînd etichetarea grabnică întru minivocaţie şi monocromie profesională.

Un ritm temeinic

Nu prea-mi dau bine seama cum ar fi sunat exegeza lui Vulcănescu dacă volumele editate acum graţie admirabilei dăruiri a lui Marin Diaconu ar fi apărut, după cum plănuia Valeriu Râpeanu, în colecţia „Biblioteca de filosofie românească" din anii '80 (prefaţa lui M. Diaconu e datată

„mai 1989" ; uneori e şi trist, şi hazliu să citeşti în capitolul de Note atributul „recent" pe lîngă o referinţă din... 1981, ca de exemplu I, p. 324, nota 12, semn al „trecerii prin vremuri"). Ar fi fost un cărţoi cam cît *Personalismul energetic şi alte scrieri* de C. Rădulescu-Motru. Judecînd după ecourile din presă, destul de palide şi, oricum, arhiprudente, ale volumelor din colecţia citată (C. Antoniade, M. Beza, N. Bagdasar, P.P. Negulescu, Gh.I. Brătianu, P. Comarnescu ş.a.), după mica rumoare produsă în culise de reeditări precum cea a studiului despre Creangă (în *Revista de istorie şi teorie literară*, nr. 4/1986 şi nr. 1-2/1987) ori a *Ispitei dacice* (*idem*, nr. 3-4/1987) ori de evocările semnate de H.H. Stahl în 1981 şi C. Noica în (*Almanahul literar*) 1984, ca şi după efectele destul de firave, din păcate, ale articolelor semnate în anii '80 de Dan Oprescu, Dan Ciachir, Eugen Simion, Mircea Braga, G. Geană, Arşavir Acterian ş.a. – e limpede că numai după 1989, ca şi în cazul lui Cioran, se putea vorbi cu deplină înţelegere şi cuprindere despre Vulcănescu.

Mult mai timid – editorial văzînd lucrurile – decît pentru Cioran, opera lui Vulcănescu a început să se întoarcă la rosturile ei, încet, dar temeinic. După *Sokrateion*-ul lui Fay, tot în 1991, apărea la Editura Europolis din Constanţa o ediţie îngrijită de Nicolae Cuşa, *Scrieri din Diaspora*, unde figurau, între altele, textul lui Eliade despre Vulcănescu, din *Prodromos*, nr. 8-9/1968 („Nu cred c-am întîlnit alt om înzestrat cu atîtea daruri", „în această credinţă se afla izvorul acelui inepuizabil optimism al lui Mircea Vulcănescu : credinţa în indestructibilitatea structurilor fundamentale ale vieţii etnice şi culturale româneşti"), scrisoarea lui Cioran către una dintre fiicele filosofului („Indiferent că vorbea despre Teologie sau despre Finanţe, el emana o putere şi o lumină pe care n-o pot defini. Nu vreau să fac din tatăl dumneavoastră un sfînt, dar într-un fel era" ; „Niciodată nu se lăsa pradă regretului, acesta mi se părea că este secretul lui, secret pe care, vă mărturisesc, doream de mult să mi-l însuşesc") şi textul lui Virgil Ierunca din *Ethos*, nr. 4/1983, urmate de *Ultimul cuvînt*, autopledoaria rostită de Vulcănescu în procesul din 1946-1947. (Ediţia definitivă a acestui din urmă text avea să apară la Humanitas, în 1992, sub îngrijirea lui Marin Diaconu.)

Tot în 1991, trei studii – „Logos şi eros în metafizica creştină" (1932), „Creştinul în lumea modernă" (1940), „Două tipuri de filosofie medievală" (1942) – cuprinse în vol. *Logos şi eros*, Editura Paideia, şi

ediţia lui Marin Diaconu, de la Fundaţia Culturală Română, *Dimensiunea românească a existenţei*, unde, alături de cunoscutul text titular, figurau două studii inedite din 1937, *Omul românesc*, şi 1943, *Existenţa concretă în metafizica românească*, cel dintîi – împreună cu *Ispita dacică* – fiind un studiu esenţial pentru etnopsihologia românească, indiferent cît de mult anacronism ar conţine, în ochii noştri de azi, disciplina cu pricina.

În 1992 apăreau, la Humanitas, *Nae Ionescu aşa cum l-am cunoscut*, ediţie de Alexandru Badea (un model de ce va să zică admiraţia obiectivă şi calmul judecăţilor bine contextualizate), iar la Editura Eminescu – primul volum de publicistică din seria reeditată şi augmentată acum de Marin Diaconu şi Zaharia Balinca (*Pentru o nouă spiritualitate filosofică*; vol. II, *Chipuri spirituale*, 1995, iar vol. III poartă titlul *Către fiinţa spiritualităţii româneşti*).

O ediţie tematică a alcătuit Dora Mezdrea în 1996 la Editura Anastasia, *Posibilităţile filosofiei creştine*, indispensabilă oricărei încercări de configurare cuprinzătoare a scriitorului.

Şi totuşi, sîntem încă departe de întreg. Abia după reeditarea operei de sociologie monografică, a celor mai importante studii şi rapoarte ale economistului, ca şi după reeditarea sintezei din *Enciclopedia României* privind ţara noastră în timpul primului război mondial vom fi în măsură să cîntărim cît de cît obiectiv uriaşa deschidere spirituală a lui Mircea Vulcănescu. Lasă că şi publicistica mai prezintă destule zone de penumbră, de n-ar fi să ne gîndim decît la texte precum „Cele două Românii" (*Dreapta*, 11 decembrie 1932) sau „Basmul cu doctorul Roşu" (*idem*, 29 ianuarie 1933) ş.a.

Printre congeneri

Risipindu-se întru misia socială, dar şi cu sfînta nepăsare a împovăratului de haruri, Mircea Vulcănescu se revelează acum drept *cel mai substanţial* produs al generaţiei '27. Dacă nu „şeful generaţiei", ca Eliade, în orice caz autorul celor mai complete şi mai sigur croite sinteze în domeniu (v. *Grupul „Criterion"*, *Sentimentul tinerei generaţii în domeniul social şi economic*, *Istorismul prin resemnare*, laolaltă cu multele articole despre Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Cioran ş.cl.).

Inserarea generaţiei '27 în succesiunea începută la 1821, ca şi punctarea momentelor de după 1920, sînt operaţiuni de adevărată chirurgie socială, Vulcănescu excelînd în metodică şi sagacitate demonstrativă; în plus, exactitatea informativă se împleteşte fermecător la el cu căldura poetică a formulărilor, nu atît la modul strict stilistic, unde se lasă dominat de „gîndirisme" („ostenelile gîndirii", „cheia tîlcurilor tainei", „să sărim pîrleazurile timpului", „îmbinarea iţelor luminii"), cît la suculenţa verdictelor, ca de exemplu: „Crescută în vremi anormale şi plăsmuită în tensiunea acestor vremi, generaţia noastră nu e făcută pe măsura vremilor normale. E în ea ceva neisprăvit, ceva care nu se potriveşte rotunjimii şi măsurii! Nu se simte în largul ei decît în tensiune. Obligată să trăiască în viaţa cotidiană, generaţia tînără se destramă, se risipeşte, se pierde! Fiecare clipă de destindere i se pare o decădere din starea ei de har!".

Departe de uriaşa cantitate eliadescă de texte generaţioniste şi de impactul teribil al acestora în publicul şi elitele epocii, verdictele lui Vulcănescu au astăzi o greutate şi o fermitate egale în semnificaţie, dar superioare ca precizie doctrinară, inclusiv faţă de texte capitale precum *Itinerariu spiritual*. (Facem, desigur, abstracţie acum de beletristica şi opera de istoric al religiilor, unde Eliade rămîne Eliade, însă, *ca miez şi direcţie*, Vulcănescu rămîne numărul unu în înţelegerea generaţiei '27.)

În al doilea rînd, ca deschidere de compas filosofic, Vulcănescu îl depăşeşte net pe Noica în elasticitate şi adecvare la extreme, mişcîndu-se familiar şi cu eleganţă moderatoare şi în Antichitate, şi în Renaştere, în sociografia anglo-saxonă şi mistica Sfinţilor Părinţi; în Dante, Bergson şi Max Scheler, la Plotin şi Kant, în tomism, sofianism bizantin, platonism sau romantismul mistic. În plus, ca serioase atuuri faţă de Noica, Vulcănescu are jovialitate asociativă, are instinct estetic, iubeşte literatura, muzica, pictura, mă rog: tot ceea ce Noica expedia, sec şi dictatorial (încremenit în absolutul Ideii), înspre frivolitate şi irelevanţă. Ce spune Vulcănescu despre Max Scheler îi vine şi lui ca o mănuşă: „fire bogată, inteligenţă pătrunzătoare, înzestrată cu o puternică cerinţă de unificare şi sistem; minte clară, pornind totdeauna de la cuprinderea şi decantarea directă a materialului; sinceritate desăvîrşită, unită cu dorinţa de a simţi palpitînd în gînd realitate vie, sensibilitate vibrantă şi caldă...". *Se socotea* „printre neorealişti" („alerg după un intuiţionism moral pe care nu-l aflu decît cu greu"), conservator cu instinctul bunei autorităţi („m-am născut într-o epocă ce se închina libertăţii şi care a

călcat-o în picioare. De ce v-aș ascunde că nu mai cred în ea?"), ortodox cu fină înțelegere a Ordinii catolice, visînd „sinteza autohtonistă" într-o „generație cu sufletul la gură", împătimit de tot ce înseamnă fenomenul Eminescu, dar cu admirație pentru I.L. Caragiale (v. vol. II, p. 162) și iubire pentru Matheiu... Ce mai, un... om perfect!

În al treilea rînd, profunda *gîndire a românescului* (v. în special *Omul românesc*, *Ispita dacică*) îl delimitează fără drept de apel de visceralitatea cioraniană din *Schimbarea la față a României*. Acolo unde Cioran varsă torente de fum și pucioasă pamfletară, Vulcănescu construiește un sistem de meditație istorică (nu degeaba îl venera pe Pârvan și considera volumul lui Dan Botta, *Limite*, o capodoperă de stil); unde, la Cioran, domină caricaturalul hîd, Vulcănescu ridică punți de comparație etnospirituală. Mai cu seamă în aceste zone devine elocventă afirmația lui Ștefan J. Fay: „S-ar putea spune despre mecanica gîndirii lui Mircea Vulcănescu ceea ce Valéry spusese cîndva despre metoda lui Leonardo, și anume că, ajungînd dinaintea unei prăpăstii, Leonardo nu se întreba «ce-i de făcut?», ci desena podul care trebuia construit!" (*op. cit.*, p. 52).

Asocierile și disocierile pot, bineînțeles, să continue cu, de pildă, Vasile Băncilă, E. Bernea, P. Manoliu și Radu Dragnea din unghi metafizic și creștin, cu Comarnescu și Eugen Ionescu din unghiul trăirii străinătății, cu Traian Herseni, H.H. Stahl sau Anton Golopenția la etnosociologie ș.a.m.d., însă, cum spuneam, cel mai actual mi se pare Mircea Vulcănescu în „lupta" cu acea Românie ipostaziată de Ștefan Zeletin (cu toate că el pare definitiv *captiv în utopie*, ca proiect mental nu-i totul pierdut), în discutarea angajării culturale și politice a tineretului de azi ca la 1927 („activismul din disperare", „istorismul prin resemnare" etc.), dar mai ales în – cum să-i spun – *ingineria etnografică* pe care, aproape halucinant, o etalează *Omul românesc* (III, pp. 116 ș.urm.) și *Ispita dacică* (III, pp. 132 ș.urm.). Este posibilă „reformarea" românului, a acestui creuzet bezmetic de moșteniri genetice? Nu cumva avem nevoie de capitala țării în Ardeal, la Brașov sau Făgăraș, la Cotul Oltului sau în Țara Bîrsei, de unde totul să pornească radiar, „ca picioarele unui păianjen"? Ce se poate face cu „acest amestec de Răsărit latent și de Apus veleitar" unde domină chiolhanul apocaliptic și energetismul din lehamite și unde „simțirea slavo-țigănească" întîlnește „ispita germană și reacțiunea junimistă", „economia capitalistă și ethosul iudaic", ispita rusească (poporanismul), cea franceză

(pașoptismul), dar și ispita greco-bizantină (mănăstirile) într-o dinamică perpetuă de dislocare și „colocare"? Cum se pot compara „sufletul românesc și sufletul polonez", adică slavismul cu latinitatea? Ș.a.m.d. Cînd pui laolaltă viziunea lui Vulcănescu despre armătura drumurilor naționale (v. III, pp. 127 ș.urm.) și a unui București precum Anversul, față cu textele sale despre Dante sau Cocteau, despre luteranism sau experiențialismul prozelor lui Eliade etc., conchizi cu Cioran cum că „era imposibil să-l pătrunzi, să susții că este una sau alta. Aveam certitudinea că ne scăpa mereu prin ceva, tocmai prin ceea ce-mi plăcea la el...".

22, nr. 21/27 mai-2 iunie 1997

Graţia libertăţii

Mihai Şora, *Firul ierbii*, Editura Scrisul Românesc, 527 pagini

Acum cîţiva ani, cînd Sorin Antohi pregătea volumul omagial Mihai Şora la Nemira, mi-a cerut şi mie un articol. Am foarte vie în amintire stupefacţia lui cînd i-am spus că „eu n-am înţeles niciodată nimic din cărţile lui Şora". Că, omeneşte, ca seducător personaj cultural şi ca Educator, îl preţuiesc fără doar şi poate, deşi mai mult din auzite (în speţă, de la Dan Arsenie). Dar că nu-mi pot întinde în aşa hal elasticul diletantismului încît să mă aventurez în a glosa pe marginea unei filosofii atît de specioase, de încărcate de logică şi gîndire matematică (în plus, pusă ultraalambicat în pagină, pînă la autosufocare) tocmai eu, ins liric, pentru care filosofia a însemnat întotdeauna poezie romantică, mistică, baroc şi alchimie a verbului, *Erlebnis*, etică ş.a.m.d. Cînd nu dai o pagină din Ecleziast, Pascal sau Dostoievski pe toate sistemele, de la Aristotel la Hegel, silabisite în liceu, cînd buchiseşti pe Heidegger exclusiv pentru Hölderlin sau pui mai presus de Kant o sentenţă presocratică ori un haiku, apoi n-ai ce căuta într-un *Festschrift* dedicat magistrului, Mai Ştiutorului din *Sarea Pămîntului*, *A fi, a face, a avea*, *Eu, tu, el*...

Pe urmă, am regretat refuzul.

Şi totuşi...

Şi totuşi, cu toate că nu i-am stat în preajmă, nu am peripatetizat niciodată împreună (plimbările sale cu discipolii, kilometri întregi prin Bucureşti, prin jurul Marilor Lacuri, erau aproape legendare în anii '80) şi nu am vorbit mai mult de un ceas (punînd cap la cap cele cîteva întîlniri, din 1985 încoace), am o vie simpatie *pentru omul* Şora. Cînd va avea cineva curiozitatea să scrie povestea „centrelor de formare" a optzeciştilor – cenacluri universitare, case deschise, bodegi etc. – îl va prenumăra fără îndoială pe Mihai Şora, poate nu la nivelul de influenţă „paideică" al lui Noica, poate nu la modul iradiant al unor Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Al. Zub, Ov.S. Crohmălniceanu, la modul „ocult" gen Breban, Brucan, Paul Georgescu, Mihai Ungheanu, sau la anvergura boemei prezidate de Nichita Stănescu ori Virgil Mazilescu, dar cu siguranţă cît Alexandru Paleologu şi Ion Ianoşi, cît Edgar Papu sau Al. Călinescu, Petre Ţuţea şi Arşavir Acterian.

Om al măsurii şi toleranţei, excelent ascultător şi confesor înţelept, dotat cu acea caldă şi iscoditoare curiozitate pentru destinul personalizat al ideilor, Mihai Şora era căutat deopotrivă de cei cu apetit metafizic şi dar al formulei pregnante, cît şi de energiile insurgente, anarhice; de naturile dilematice, îndelung ezitante şi familiarizate pînă la topire (de plăcere) cu barocul, dar şi de naturi spectaculare, esenţial artiste şi – ei, da! – intens alcoolizate. Bîrfa iubitoare, comentariul „crud şi colorat", savanteriile sau picanteriile se întreţeseau împrejurul numelui Şora, de la şocuri biografice (cum că „a fost membru în Partidul Comunist Francez", a fost maquisard, „om în reţelele roşu-britanice ale Rezistenţei Franceze", v. şi paginile sale din volumul colectiv *Români în Rezistenţa franceză*, 1969, că „s-a întors în România ca să-l radă Ana Pauker de la Externe" etc.) la bizarerii bibliografice (că a debutat editorial la Paris şi că *Le Dialogue intérieur* l-ar fi putut propulsa direct profesor la Sorbona), de la informaţii maliţioase, susurate invariabil dinspre Dreapta („întreabă-l dacă, în anii '40, a trăit la Paris din Ajutorul Roşu"), pînă la veneraţia fără fisură şi epigonismul ideatic şi, mai ales, stilistic.

În sfîrşit, dacă în scriitorime numele lui Mihai Şora devenise un simbol al discreţiei şi automarginalizării (tăcerea, lenea, refuzul jurnalistic aproape total, paralel cu calofilia dusă pînă-n pînzele albe ale

manierismului), lumea editorială se înclina, fără excepţie, în faţa acelui Şora care „făcuse BPT-ul" (adică noua serie, de după 1954, de aproape două mii de titluri, a *Bibliotecii pentru toţi*, alături de colecţia *Scriitori români* de la Minerva, proiectul ediţiilor de autor eşalonate pe 20 de ani etc.).

Firul ierbii, cartea editată acum la Craiova, prin grija plină de respect a lui Marius Ghica, deşi uşoară ca un fulg pe lîngă cărţile filosofului, conţine toate cheile pentru „încăperile" acestora. Interviuri, atitudini civice şi politice, conferinţe, eseuri, răspunsuri la dezbateri, publicate din 1980 pînă astăzi şi pe care neofitul are a le citi *ca pe o prefaţă în* gîndirea lui Mihai Şora.

Numitorul comun

Pentru deplierea biografică şi fondul principal de idei, sînt esenţiale dialogurile cu Stelian Tănase (1986), Cătălin Mamali (1990), Emil Brumaru (1990), Romulus Diaconescu (1994), Rodica Palade (1993), Iosif Sava (1994), Andrei Cornea (1994) şi Iulian Anghel (1998). Aflăm din CV-ul fragmentat în toate acestea că fostul ministru al învăţămîntului din ianuarie 1990 pînă în iunie acelaşi an s-a născut în noiembrie 1916 în comuna bănăţeană Ianova, fiu de preot, că a fost licean la faimosul „C. Diaconovici-Loga" din Timişoara (bacalaureatul în 1934), că a urmat Literele şi Filosofia la Bucureşti, cu licenţa în 1938 (unde i-a avut profesori pe C. Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Tudor Vianu, N. Bagdasar, P.P. Negulescu, Charles Drouhet, G. Oprescu), după care a primit o bursă a Institutului Francez din Bucureşti (Alphonse Dupront), „beneficiind de acelaşi stipendiu pe care, în acelaşi timp cu mine, îl primiseră Eugen Ionescu, Emil Cioran şi Constantin Noica. Pe toţi trei, acolo în Franţa, i-am cunoscut şi tot acolo m-am împrietenit cu toţi trei". Scrisă în 1941, *Du dialogue intérieur. Fragment d'une Anthropologie métaphysique* avea să apară la Gallimard în 1945 (a fost tradusă de Mona şi Sorin Antohi în 1994, la Humanitas) într-o serie de şapte tineri filosofi: „toţi ceilalţi şase sînt profesori la Sorbona în momentul de faţă – eu m-am întors în România".

Întors în ţară, entuziast şi antifascist cît cuprinde, devine referent de specialitate gradul III la Ministerul de Externe, fiind eliminat în 1951.

Pînă în 1954 lucrează la Editura în Limbi Străine, de unde va fi dat afară. Se va angaja la ESPLA, de unde, în 1969, e concediat din pricina scandalului iscat de *Antologia poeziei dintre cele două războaie*, realizată de Nicolae Manolescu, „în care am încercat să recuperăm atît diaspora poetică, cît şi exilul interior. Adică, atît pe Ştefan Baciu, Horia Stamatu şi Aron Cotruş, cît şi pe foştii puşcăriaşi Radu Gyr şi Nichifor Crainic". În 1970, Mircea Maliţa îl numeşte consilier la Ministerul Învăţămîntului, în 1971 are o bursă de cîteva luni la Paris, în 1972 este director la Direcţia Bibliotecilor şi Documentării, dar în 1981 va fi exclus din PCR, cînd cu „meditaţia transcendentală". Spune Mihai Şora: „...atunci m-au dat afară din PCR, care îmi «omologase» între timp vechea apartenenţă la Partidul Comunist Francez (în care aderasem ca urmare a Rezistenţei antifasciste în dedesubturile căreia – în Franţa fiind – mă implicasem profund încă din timpul ocupaţiei hitleriste. [...] Am fost învinuit, anume, că fac parte dintr-o organizaţie politică suprastatală, al cărei obiectiv era răsturnarea regimului comunist din România...".

Dacă ar fi să căutăm numitorul comun al textelor cuprinse aici, el ar fi, cred, „tema libertăţii şi a graţiei, sau (mai exact) a graţiei libertăţii. Problema asta era însăşi problema mea, marea mea problemă". Bursier în anii '40 la Grenoble, îşi alege ca temă de cercetare, sub îndrumarea lui Jacques Chevalier, Pascal şi ascendenţa lui augustiniană, în legătură cu problemele libertăţii umane şi graţiei divine.

Toleranţa, binele public, alteritatea

Subsumate dialogului şi simţului civic, toleranţa (etnică, religioasă etc.), cultul datoriei şi respectul alterităţii, al unităţii în diversitate, caracterizează toate paginile de aici, fie că este vorba de conferinţa despre Europa ca „logos plenar" („nu un logos discriminator şi tranşant, de felul celui indian: logos al excluderii şi al morţii; nici unul moale şi lenevos, precum cel extrem oriental, ci un logos robust, suplu şi puternic articulat"), de relaţia dintre Stat şi societatea civilă, (v. substanţialul text *Cîteva elemente de doctrină politică pentru România de azi*) sau de proiectul legii învăţămîntului (*Şcoala românească încotro?*), fie că este vorba de „harponarea" unor vechi racile autohtone, precum „sentimentul destabilizării, împreună cu manifestarea lui retractil-agresivă,

rod al unui nerecunoscut complex de inferioritate, metamorfozat pe neştiute într-unul de superioritate" (p. 44), agresivitatea insidioasă (p. 93) ori iresponsabilitatea. „Am crezut multă vreme, spune autorul, că felul băşcălios al românului, care nu a luat în serios comunismul, îl apără. Constat însă că a fost extraordinar de poros, în primul rînd la paradisul trist al iresponsabilităţii, un paradis tern, al lălăielii, al traiului sub nivelul zero, în care nu ai răspunderi" (p. 304).

Marcat definitiv, încă din tinereţe, de modelul Cusanus (*coincidentia oppositorum*), de Pascal şi Péguy, ca şi de Mircea Vulcănescu („acest mare aristocrat al spiritului"), Mihai Şora se declară nu doar străin de orice formă de fanatism („toleranţa nu este nici plată, nici aplatizantă. Numai intoleranţa şi fanatismul sînt aşa", p. 240, v. şi 380: „n-am devenit legionar, deşi aveam şi prieteni legionari, pentru că era la aceştia o încrîncenare care mă făcea să mă ţin departe"), ci şi un om al datoriei: „Părerea mea este că un om, cîtă vreme e viu, are un fel de datorie faţă de el însuşi (şi asta face parte din deschiderea lui): să aibă un raport cordial cu ceea ce îl înconjoară, o stare de disponibilitate, de îndrăgostire" (p. 156). De aici frecvenţa pledoariilor pentru slujirea binelui public: „o societate intră în albia ei firească în momentul în care fiecare membru al ei acţionează în vederea binelui tuturor (spirit civic)" (p. 181); „singura garanţie reală a unui stat real de drept este moralitatea socială, a cărei caracteristică este starea de deschidere, de dăruire" (p. 208); „autosarcina imensă a întregii societăţi româneşti – să-şi modifice imaginarul [...] în cadrul acestui imaginar, la vîrful lui de luciditate, conturarea foarte limpede măcar a ideii de bine public" (p. 107); „problema aceasta existenţială a salvgardării cu orice preţ a propriei identităţi (realizabilă doar sub forma unei identităţi încremenite, închise asupra ei înseşi) este, cel mai adesea, doar reversul unui refuz mascat al alterităţii" (p. 238); „adevărata mea identitate de unicat este să mă gîndesc la celălalt" (p. 302).

Aceeaşi voinţă de dialog şi contopire mutual profitabilă a contrariilor e de întîlnit în referinţele la spiritul popoarelor (nu există spirit francez pur şi simplu, ci doar o sinteză de polarităţi de genul Hugo/Mallarmé, Rousseau/Joseph de Maîstre; nu există spirit german pur şi simplu, ci numai osmoza polarităţilor de tip Cusanus/Luther, Leibniz/Nietzsche, ori la români triada Eminescu, I.L. Caragiale, Creangă, v. pp. 19, 20, 235), ca şi în – lucru foarte important – abordarea relaţiilor româno-maghiare (v. interviul acordat în 1998 lui Iulian Anghel, pp. 489 ş.urm.).

Buna propagandă pentru valorile naţionale peste hotare (p. 31), pledoaria pentru promovarea politică şi decizională a tinerilor în partidele româneşti de azi (p. 272), drepturile majoritarilor, în paralel cu datoriile faţă de minoritari (p. 325), jocul aberant de-a secesiunea tocmai în plin proces de globalizare („autarhia la care visează micii noştri secesionişti şi-a trăit traiul şi şi-a mîncat mălaiul", p. 501) sînt tot atîtea bune prilejuri de reflecţie.

„Nu ştiu, spune Mihai Şora, cui să-i mulţumesc, poate mamei mele, că m-a născut sub o stea binevoitoare. Împotriva tuturor vicisitudinilor prin care am trecut, trebuie să spun că am fost un om cu noroc. Am avut acest imens noroc de a nu cere niciodată nimic şi de a primi ceea ce n-am cerut. Tot ce am avut mi-a căzut din cer. În sensul acesta, aş putea spune că sînt un om fără întrebări" (p. 156).

Un om fără întrebări, însă plin de răspunsuri.

22, nr. 6/8-14 februarie 2000

Un paricid perpetuu

Marta Petreu, *Ionescu în ţara tatălui*, Biblioteca Apostrof, 175 pagini

Ar fi interesantă o incursiune în ce va să zică teritoriul patern în literatura română. Aşa cum s-au scris cărţi despre personajul feminin în romanul românesc ori despre „imaginea mamei" în poezia sau memorialistica noastră literară, i s-ar cuveni şi tatălui un loc sub soarele analizei.

Fie Zeus omnipotent şi vital-exemplar, fie căpcăun castrator, călăuză spre infernuri sau, dimpotrivă, declanşator de energii compensatorii (atunci cînd este vorba de bastarzi), tatăl îi oferă biografului nostru literar piste socio-psiho-estetice foarte generoase, de la căminarul Eminovici la bătrînul Steinhardt, de la Babaca lui Kogălniceanu la ipoteza N. Crevedia în cazul Eugen Barbu, de la Ştefan a Petrei Ciubotariul, relaţia Mateiu - I.L. Caragiale, Tudor Călăraşu - Moromete, la complicaţiile, în temă, ale unor Arghezi, G. Călinescu ş.a.m.d.

Cu osebire spectaculos este rolul paradoxal al tatălui (de stimulare a revoltei şi rupturilor filiale prin delimitări violente) în cazul biografiilor multiplu fracturate, cum se întîmplă la Cioran şi Ionescu. „Înger căzut" din paradisul imperialo-răşinărean de la Coasta Boacii în bolgiile bucureştene, Cioran este un campion al faliilor. Rupt de la Şanta spre Sibiu, din Sibiu la Bucureşti, din Bucureşti la Braşov, pentru a se lăsa fascinat de freneziile hitlerist-berlineze, îmbrăţişînd şi lichidînd cu egală fervoare ideologii şi practici contradictorii, spre a se exila într-un Paris... detestat, mereu cu gîndul la Dresda sau Madrid. În cazul său, cum s-a arătat nu o dată, biografia exemplară a tatălui, model de rînduială întru religiozitate,

laolaltă cu ereditatea aburos marcată, împovărată de manii depresive şi morbideţe, pe linie maternă, au forjat un adevărat detonator pentru cariera „demonului sceptic". Sigur că obsesia pantocratică, prometeică, la junele nietzschean Cioran, elanurile luciferice ale maturităţii Răului Demiurg, imensul orgoliu al răzvrătitului rănit, sfidările oricărei credinţe şi religii, ispita dictatorială, figura de Iov bîntuit şi sulfuros, totul indică răzbunare şi subconştient paricid în relaţia lui Cioran cu tot ce înseamnă supremaţie tutelară.

Un campion al scindării (între două ţări, între două lumi, două religii, două seminţii, ca şi între literatură şi teatru) este şi Eugen Ionescu, fiul avocatului ieşean şi al Theresei Ipcar, evreică. Lucrul e şi mai complicat, o dată prin tot ce a presupus traseul Slatina - Chapelle Anthenaise - Paris - Bucureşti - Vichy, iar a doua oară prin oroarea constantă a fiului faţă de brutalitatea, amoralitatea, versatilitatea unui tată cu care nu s-a înţeles întru nimic. „Tatăl meu n-a fost un oportunist conştient, el credea în autoritate. Credea în stat, oricare ar fi fost el. Pentru el, de îndată ce un partid lua puterea, avea dreptate. Astfel că a fost legionar, democrat, francmason, naţionalist, stalinist. Pentru el, orice opoziţie se înşela", notează Ionescu (cum oare să nu citeşti în subtext permanenta situare întru Opoziţie a scriitorului?). „Ce père irascible, culpabilisant, primesautier et souvent irresponsable" nu putea să genereze decît „de la rancune, voire de la haine", precizează Emmanuel Jacquart. Însăşi gerontofobia generaţiei '27 nutreşte un acut „sentiment paricid" faţă de generaţia anterioară, notează Ionescu în 1933 (citat de Marta Petreu la p. 38).

Cea mai ispititoare perspectivă deschisă de analiza atît de sagace a Martei Petreu vizează constelaţia individuaţiei la Cioran şi Ionescu, în prelungirea filosofiei *Erlebnis*-ului, dar şi în ideea configurării unei imagini sintetice a Omului interbelic. Pentru Cioran, spune eseista, „urmaş al lui Schopenhauer, individuaţia reprezenta răul însuşi, de unde şi atracţia malignă pentru mişcarea legionară şi pentru hitlerism, dar şi pentru colectivismul sovietic, în al căror iraţionalism militarizat şi colectivism dictatorial vedea o promisiune de anulare a individualităţii. Pentru Ionescu, urmaş tîrziu al iraţionalismului sofist, din contra, individualitatea generatoare de unicitate, de personalitate, este singura certitudine şi singura realitate într-un univers cît se poate de incert" (pp. 74-75).

Ziarul de duminică, nr. 15/19 aprilie 2002

Urzeala care ne lipseşte

Simion Mehedinţi, *Scrisori către Constantin Brătescu*, Editura Convorbiri literare, 145 pagini

Chiar: cît de rar, deplorabil de rar vorbim despre oameni de talia lui Simion Mehedinţi! Ca şi despre liniile de forţă ale culturii şi ştiinţei româneşti, de la Cantemir la Hasdeu, Iorga şi Eliade, despre spiritul constructiv naţional şi european, deopotrivă, al Junimii, despre A.D. Xenopol, D. Onciul şi Ioan Bogdan, despre Vasile Conta, Emil Racoviţă, Gh. Marinescu, I. Bianu, Grigore Antipa, Ţiţeica, G. Vîlsan şi D. Gusti, fondatori de discipline şi instituţii, de universităţi, arhive, biblioteci, muzee şi politici culturale! Îi ocolim cu grijă şi fariseism, îi covîrşim cu o tăcere ignorantă, complexată, vinovată... Chestiunea ar merita discutată pe îndelete.

Deşi nu produce şocuri şi palpitaţii în stilul vulgar, cancanier şi scandalagiu al momentului, volumul de corespondenţă editat de tînărul şi harnicul istoric literar Mircea A. Diaconu are cel puţin două merite: ni-l readuce în atenţie pe Simion Mehedinţi şi ne oferă o lecţie de etică a savanteriei, care pune erudiţia în fapta slujirii sociale şi pedagogia dăruirii de sine – ca virtute supremă în lumea ideilor.

Cînd spunem Simion Mehedinţi (1869-1962), studentului din noi i se aprind automat trei beculeţe: cele două volume din 1930, *Terra – introducere în geografie ca ştiinţă* (care îl consacră drept „întemeietorul geografiei noastre moderne"), directorul *Convorbirilor literare* din 1907 pînă în 1923 (cel care, în opinia lui Z. Ornea, „a condamnat bătrîna revistă junimistă la o lentă şi jenantă expiere") şi faptul de-a fi fost biograful oficial al lui T. Maiorescu (omul care, de altfel, i-a influenţat definitiv

ideile şi cariera şi care l-a impus în viaţa universitară, academică, politică). De aici încolo fiecare, potrivit propriilor preferinţe sau doctrine, adaugă ceva ori sapă într-un alt colţ al biografiei savantului, etalînd tradiţionalismul net antimodernist al omului, academismul de tip german şi naţionalismul dus pînă spre Senatul legionar, anvergura eruditului care a corelat geografia cu cosmologia, antropologia, etnologia, sociologia, geologia, lingvistica ş.a.m.d., fermitatea din *Creştinismul românilor* (1941) ori, dimpotrivă, ridicolul înduioşător din *Optimismul lui Eminescu* (1936).

Laconic, dar exact, Mircea Diaconu notează: „Corespondenţa aceasta particulară ne arată două fiinţe a căror viaţă personală nu înseamnă altceva decît educaţie şi punere în slujba ţării, misionarism". „Oameni care în vremea noastră nu prea mai există." Şi cum relaţia Mehedinţi--Brătescu o repetă aproape identic pe cea dintre Maiorescu şi Mehedinţi, cu vreo 15 ani mai devreme, îl vom cita pe N. Basilescu, care, într-o scrisoare din 1893 către Maiorescu, îl caracteriza pe Mehedinţi drept un ins „foarte ambiţios" şi cu o „urzeală de temelie în cultură". Exact această „urzeală de temelie" dă nota aparte a corespondenţei cu C. Brătescu, fiind întocmai calitatea esenţială care lipseşte politicii culturale de astăzi.

Întins de pe la 1909 pînă în 1945 (cînd moare C. Brătescu), lotul celor 43 de epistole evoluează de la tonul superior-patern al dascălului („Ţineţi-vă de principiul că omul de treabă trebuie să facă binele, chiar cînd nătîngia lumii îi stă împotrivă") la reiterarea maiorescienei obsesii a doctoratului („lucrează îndată în vederea tezei", „cît de puţine cursuri şi cît de repede o teză", „forma doctoratului e o simplă formalitate"), de la obişnuitele propuneri editoriale („eu sînt vinovatul în ce priveşte însărcinarea Academiei să scrii capitolul despre Unitatea pămîntului românesc") la sfînta spaimă din 1922 privind reîmpărţirea României („de la răsărit la miazănoapte vine pentru noi întunericul – nu lumina. Banatul, Maramureşul, Bucovina şi Dobrogea sînt cele patru răni necicatrizate. Numai o pace lungă poate asigura statul nostru în hotarele actuale") şi la tristeţile savantului patriot: „Ce speranţă putem avea? În oamenii politici – nici una [...] Dacă poporul nostru trăieşte, dacă este numeros (*n.b.* transcris greşit „numeric", v. mss., p. 86), sănătos şi se lipeşte de pămîntul său străvechi, nici un vrăjmaş nu-l va putea şterge din istoria lumii. [...] Cît durează clipa de lumină între întunerecul din care am ieşit şi întunerecul în care vom coborî, să ne facem datoria. Geometria e totdeauna mai frumoasă decît anarhia".

„Scrisorile sînt cea mai bună biografie a cuiva" îi spune Mehedinţi bucovineanului Brătescu, tînărul emul ce avea să înfiinţeze Societatea de Geografie la Cernăuţi, dar şi Şcoala superioară de comerţ din Constanţa, să fie profesor la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii cernăuţene, în 1924 (fiind şi decanul ei din 1930 pînă în 1932), dar şi întemeietorul „Analelor Dobrogei" ş.a.m.d. Uneori, o scrisoare face cît un tratat polemic de românism pe buza xenofobiei (v. s. 38 din 1 februarie 1939 privind amestecul haremului ţigănesc în boieria românilor şi rostul „vierminei evreieşti, la noi, din punct de vedere antropologic şi sufletesc", text bine adnotat de editor la p. 14). Trecuseră fix 40 de ani de cînd studentul Simion Mehedinţi îi mărturisea lui T. Maiorescu: „...mă găsesc la o mare răspîntie a vieţii: la dreapta ori la stînga?"...

Ziarul de duminică, nr. 15/19 aprilie 2002

Cai verzi... la perete

Zaharia Boilă, *Amintiri şi consideraţii asupra mişcării legionare*, prefaţă de Livia Titieni Boilă, ediţie de Marta Petreu şi Ana Cornea, Biblioteca Apostrof, 160 pagini

După un Camil Petrescu închingat de cenzura stalinistă, după un Lucian Blaga urmărit de Securitate, printre amintirile lui I. Negoiţescu, scrisorile lui I.D. Sîrbu sau prozele lui Petru Dumitriu, Alexandru Vona, Radu Petrescu ş.a., iată că efervescentul cuplu clujean de la Apostrof, Marta Petreu şi Ion Vartic, ne oferă o mărturie despre legionarism.

Zaharia Boilă (1892-1976), avocatul Mitropoliei din Blaj, numit în 1928 prefectul judeţului Tîrnava Mică, părăseşte în 1930 avocatura în favoarea gazetăriei politice. A fost directorul ziarelor *Patria* şi *România nouă* (Cluj-Sibiu), s-a înrolat în Partidul Naţional Român ca fidel susţinător al lui Iuliu Maniu, în 1932 a fost ales deputat de Hunedoara, iar în noiembrie 1946 a candidat ca deputat de Sălaj. Anticarlist (Carol al II-lea fiind „un paranoic servit de lichele interesate"), a fost în regimul antonescian internat în lagărul de la Tîrgu-Jiu, pentru ca epoca lui Petru Groza să-l ţină în puşcărie şapte ani (1947-1948, 1950-1956), la Poarta Albă, Sighet, Malmaison ş.a. Ca „locotenent" şi purtător de cuvînt al lui Iuliu Maniu, a ţinut, între altele, legătura cu Moţa, Codreanu, Stelescu şi alţi fruntaşi legionari, în special în preajma alegerilor din 1937. Memoriile sale asupra Mişcării (datate 1971) se remarcă prin echilibru, contextualizare şi lipsa patetismului răzbunător. Minus partizanatul ţărănist, care-l face, cum vom vedea, să încarce pasivul liberalilor cu malversaţiuni politice de extremă gravitate şi care trebuie luate exclusiv sub beneficiu de inventar.

Concluziile sale sînt ferme : „Mişcările rasiste, fasciste sau cvasifasciste din România nu au fost create, cum s-a presupus şi cum chiar s-a afirmat, de către regimurile fasciste străine italian sau german". Pe bună dreptate, Boilă condamnă simplismul formulei „legionarii egal coloana a V-a a Germaniei, detectînd – natural – germenii fenomenului în primii ani ai iorghismului, cu mult înainte de 1933-ul hitlerist. În al doilea rînd, el reliefează maniera în care legionarismul a fost infiltrat, manevrat, malformat şi folosit de toate forţele politice (mai mult sau mai puţin represive) ale momentului : de Carol pentru a disloca, submina şi şantaja partidele istorice (pe ţărănişti cu precădere), de Antonescu pentru a dubla forţa armată printr-o administraţie autoritaristă, de Maniu, la un moment dat, pentru a contracara camarila Palatului, dar şi de Hitler ca şantaj perpetuu asupra lui Carol şi Antonescu etc., ca să nu mai vorbim de constanta şi puternica ramificare a serviciilor lui Moruzov, Eugen Cristescu şi Gavrilă Marinescu în subteranele şi, apoi, chiar la vîrful Mişcării.

Multiplu etajata şi profund contradictoria structură socială a legionarismului, dubla condiţionare, escaladarea reciprocă a impulsurilor totalitare, Carol-Codreanu (echipele morţii *vs* terorismul de stat), cercul vicios care a făcut ca inocenţa originară, principiile moral-religioase şi cultul Faptei să eşueze în morbideţe, militarism şi asasinat politic nu sînt puse în ecuaţie de Zaharia Boilă, şi asta din pricina încrîncenatei sale focalizări antiliberale. „Asemenea mişcări s-ar fi dezvoltat mai greu la noi în ţară decît în celelalte ţări europene, datorită specificului poporului român, dacă nu ar fi fost încurajate şi create acţiunile antisemite din 1922-1926 de guvernul lui Ionel Brătianu" (p. 124). „În acele zile de toamnă ale anului 1922, o delegaţie de la Universitatea din Cluj, condusă de studentul D. Munteanu, mi-a atras atenţia că agenţi ai guvernului Brătianu, folosind sume considerabile, încearcă să recruteze studenţimea de la Cluj pentru o mişcare diversionistă. [...]. Mai tîrziu, în 1927, s-a dovedit, fără posibilitate de dezminţire, că acelaşi subsecretar de stat la Interne, Guţă Tătărăscu, a subvenţionat mişcări antisemite în Ardeal" (p. 23, v. şi p. 127).

De acord că redutabila poliţie a liberalilor a funcţionat adeseori (ca, de altfel, toate sistemele poliţieneşti din actualele democraţii occidentale) conform principiului lui Pristanda – „Curat violare de domiţil, da' umflaţi-l ! ". De acord şi cu faptul că, la 1922, în pragul lui *numerus clausus*, era greu „de stabilit un echilibru între voinţa Aliaţilor şi

prejudecăţile antisemite ale Partidului Liberal" (Francisco Veiga). Numai că, totuşi, ca să fiu scurt : nu Ionel Brătianu a organizat complotul din Dealul Spirii în octombrie 1923, nu Ionel Brătianu sau Tătărăscu l-au împuşcat pe prefectul Manciu, nici pe Vernichescu, nici pe Stelescu ş.a.m.d.

Dincolo de acestea, cartea conţine verdicte interesante despre Moţa şi Codreanu (p. 29), despre Auschnitt şi Stelescu (p. 38) ş.a. De reţinut relatarea întîlnirilor cu Codreanu şi Stelescu (p. 39), dialogul cu Codreanu din martie 1937, informaţiile provenind de la Radu Lobey şi Silviu Dragomir cu privire la opoziţia lui Armand Călinescu, Moruzov şi Gafencu faţă de planul regal de asasinare a lui Codreanu, ca şi mărturia lui Horvath, chestorul poliţiei clujene din 1938-1940.

Pe loc repaus ! Procesul continuă.

Ziarul de duminică, nr. 36/20 septembrie 2002

De la Nae la Gusti

Zoltán Rostás, *Sala luminoasă. Primii monografişti ai Şcolii gustiene*, Editura Paideia, 393 pagini

Ce frumos balansează lucrurile (şi) în moda literară! Acum zece ani, mai toată lumea bună şi tinerimea gînditor-artistică îl descoperea cu frenezie, admiraţie sau ciudă, pe Nae Ionescu. Acuma, dominantă începe să fie figura lui Dimitrie Gusti.

După filmele cu Cioran, Eliade, Ionescu şi Ţuţea făcute de Gabriel Liiceanu, Paul Barbăneagră şi Sorin Dumitrescu, după *Jurnalul* lui Sebastian, diversele reeditări din publicistica lui Nae Ionescu, inclusiv corespondenţa sentimentală ş.a.m.d., s-ar fi zis că percepţia publicului de azi asupra spaţiului interbelic va fi confiscată de tulburătoarea figură a Profesorului. Ei bine, graţie cărţilor-interviu de istorie orală ale lui Zoltán Rostás, deşi infinit mai puţin spectaculos în comparaţie cu autorul *Rozei vînturilor*, D. Gusti tinde să redevină un model pedagogic-instituţional absolut necesar. În paralel, încă o schimbare de lider: locul deţinut în anii '90 de Eliade, Noica sau Cioran a fost luat, încet, dar sigur, de Mircea Vulcănescu. O mutaţie care are cîntecul ei şi care ar trebui serios analizată.

Nu scriu prima oară de cărţile lui Rostás. I-am recenzat aici *Chipurile oraşului* (nr. 26/12 iulie 2002), după ce, în *22* (nr. 33/14-20 august 2001), comentasem *Monografia ca utopie*. Rămîn un prizonier al istoriei orale, în ciuda faptului că împărtăşesc cîte ceva din multele, severele rezerve ale specialiştilor faţă de reducţionismul egocentrat, apetitul riscant pentru cancanerie şi subiectivitatea selectiv-resentimentară a interlocutorilor. Dar iată cît de eficient ne lubrefiază mecanismele de lectură a

interbelicului detalii precum cele privind gruparea Criterion – esenţiale în hora scindărilor generaţiei '27 (v. pp. 36 ş.urm. sau pp. 289 ş.urm., cu separarea monogrupului în revistele *Dreapta* şi *Stînga*, polarizarea *Cuvîntul liber vs Vremea*, desprinderea grupului Ion Ionică, D.C. Amzăr, I. Samarineanu şi Ernest Bernea, în 1935, şi orientarea sa legionară, în răspăr cu puternica amprentă de stînga, inclusiv marxizantă, a „şcolii" gustiene). Sau faptul că Brăiloiu era filofrancez, iar Georgescu Breazul filogerman (p. 56), în timp ce Xenia Costa-Foru era fiică de moderaţi socialişti cu grad redutabil în masonerie. Sau afirmaţii precum „în Bucureşti, Rockefeller a avut 3 reprezentanţi: Gusti, Manuilă şi Madgearu" (p. 101), ca şi detaliile despre „comunismul nostru de catifea" (p. 290). Sau faptul că Ernest Bernea îl califica pe Gherea drept „un caraghios, un vagabond internaţional neserios complet" şi familiarizarea cu atmosfera tinerească de lucru, ce nu excludea plăcerile erotico-alcoolice din cuprinsul echipelor sociologice gustiene (v. mai ales cap. „Marcela Focşa"). Şi cît de iradiantă în semnificaţii ar fi studierea în detalii a cauzelor care au dus la scindările „doctrinare" ale monografiştilor (v. p. 15, nota 1, discuţia în jurul lui E. Bernea şi Traian Herseni, de la p. 133, respectiv 137).

În fine, inerentele picanterii: „Gusti avea cărţi despre Marx. Tot marxismul era acolo la el în bibliotecă. El era încurcat cu domnişoara Miletineanu, vara doamnei Lupescu, ştii?" (p. 152); „Pe vremea aceea Matei Socor era bătăuş. Se bătea cu o bîtă care-i fusese făcută cadou de familie. A cunoscut o vrăjitoare, care i-a cerut un obiect al meu şi a făcut magie" (Harry Brauner); „Bunul istoric Seton Watson era foarte bun prieten cu Petru Groza" (p. 308); „Rivalitatea Ana Aslan – Ştefan Milcu" (p. 106); „H.H. Stahl nu putea fi iubit de un om ca Herseni. Mai ales că ei doi erau eventuali aspiranţi la succesiunea lui Gusti" (p. 138); „Erau întîlniri prieteneşti. Era Gabriel Negri, Negreanu, dansatorul acela care mi se pare că a fost elevul Floriei (Capsali). Şi Floria avea o soră mai mică, Silvia, care era în amor cu Andrei, fratele lui Gabriel. Dragă, amorul era foarte important pe vremea aceea" (p. 151). Cît despre Gusti, verdictul de reţinut îi aparţine lui E. Bernea: „Eu spun aşa: Gusti nu a fost un mare savant. A fost un mare animator şi un mare organizator. Eu nu cred în mintea Savantului Gusti" (p. 55).

Alături de unele personaje care ies cu această ocazie într-un plăcut relief (Xenia Costa-Foru, Alexandru Dima, D.C. Amzăr, Ion Costin ş.a.), captivante sînt mărturiile cît se poate de entuziaste despre

personalitatea atît de complexă a lui Mircea Vulcănescu: „Cel mai viguros intelectual. Îl domina şi pe Gusti", zice E. Bernea. „Se adapta la orice, avea un talent de a se mula, nu ştiu cum făcea", spune Ion Costin. „Vulcănescu era un om foarte interesant, parcă îţi era niţel teamă de el, că era prea deştept. Şi prea cultivat, şi avea aşa o ardere interioară, dar era aşa de atent şi de prietenos" (Marcela Focşa). „Mircea asta a avut, organiza pe ceilalţi. A avut mai puţin ceea ce nemţii spun *sitzfleisch*. Nu putea sta la masă să scrie. Vă spun, avea o inteligenţă şi cunoştinţe în toate domeniile, uluitoare" (Paula Herseni). În sfîrşit, apropo de Mircea Vulcănescu, cine va reedita astăzi, coordonîndu-le potrivit dimensiunilor prezentului, cele patru volume din *Enciclopedia României (1938-1943)*? Tragem linie... şi scădem.

Ziarul de duminică, nr. 48/12 decembrie 2003

II
România: Obsesie feerică în arcanele istoriei

Încercări de psihoterapie socială

Alina Mungiu, *România, mod de folosire*, Editura Staff

O datorie de plăcere

Dacă n-ar fi o plăcere, antologiile de publicistică ar trebui să fie o elementară datorie pentru orice autor care se respectă. La doi, trei ani o dată, scriitorul-ziarist (mai ales cînd e un nume cu greutate şi cînd scrisul său acoperă simultan politicul, mentalul colectiv şi viaţa culturală) ar trebui să-şi ia un răgaz, să prefire colecţia gazetei, să aleagă textele cu un coeficient anume de general-valabilitate şi să le încopcieze într-o carte. Studiu de etapă, piesă într-un puzzle, pauză de respiraţie, filtru evaluativ, culegerile de acest gen dau seama şi de portanţa editorialistului, dar şi de evoluţia contextului. Însumate de viitorul cercetător, volume precum *Punct şi de la capăt* de Ion Cristoiu, *Dreptul la normalitate : Discursul politic şi realitatea* de Nicolae Manolescu, *Apel către lichele* de Gabriel Liiceanu, *Crimă şi moralitate* de Ileana Mălăncioiu, *Şocuri şi crize* de Stelian Tănase, *Arheologia terorii* de Vladimir Tismăneanu ori cele semnate de Laurenţiu Ulici, Gabriel Andreescu, Ilie Şerbănescu ş.a., ca şi cel de care ne ocupăm acum, vor avea deopotrivă rolul de prefaţă pentru studiul presei româneşti post-ceauşiste, de sinteză (de autor, de epocă) şi de „piese la dosarul ideilor româneşti" (sună cam pompos, dar aşa este).

Lista de mai sus este însă foarte departe de a fi integral legitimată, pentru că din ea lipsesc (deocamdată) multe nume pentru care antologarea faptului jurnalistic post-'89 rămîne încă o *datorie de plăcere*:

Andrei Pleşu, Alexandru George, Octavian Paler, Mircea Iorgulescu, Gabriela Adameşteanu, Mircea Mihăieş, Elena Ştefoi, N.C. Munteanu, Andrei Cornea, H.-R. Patapievici (a cărui primă carte stă să apară la Nemira), Ioan Buduca, Radu G. Ţeposu, Cornel Nistorescu, Mircea Dinescu, Alex Ştefănescu, Tia Şerbănescu, Liviu Antonesei, Tudor Octavian, Cristian Tudor Popescu... Sună, cred, cum nu se poate mai convingător pentru a ne da dreptul să vorbim de o veritabilă „Bibliotecă de ziaristică socio-politică" a zilelor noastre. Cît despre tabăra conservatoare, de acolo n-a venit decît antologia de tablete Paul Everac, în rest pentru ei decizia se practică, nu se dezbate, ideile lovesc, nu se scriu, iar scrisul nu înalţă, ci dărîmă. În plus, raportul de talente literar-gazetăreşti e cam de unu la o sută în favoarea minţilor liberaliste.

Expresul Mungiu

Pînă în ianuarie '90, numele Alinei Mungiu era cunoscut exclusiv literaţilor împătimiţi şi atinşi de morbul subversiunii. Lucrînd în psihiatrie, în *vitregele* condiţii ale unui Iaşi atît de *generos* în stimularea reacţiilor moldofobe, prîsnelul de la *Opinia studenţească* picura argint viu reportericesc, dospea vervă pamfletară, dar proza ei vădea reverii şi solitudini prea puţin spulberate de patosul ancorării în diurn. Intrînd pe uşa mare a presei literar-politice, la *22*, la *Contrapunct*, Alina Mungiu – actualul redactor-şef al revistei *Expres* şi corespondentul la Bucureşti al *Le Monde*-ului – avea să devină o *woman of substance* a gazetăriei de azi, respectată inclusiv de adversari. Inteligenţă brici, limbă ascuţită, precizie-n verdict, cultivînd opţiunea francă (şi deci şocantă), contradicţia şi croiala fermă, laconică, dar suculentă, a frazei, Alina Mungiu nu se împiedică în tiparele de partid, contemplă întotdeauna relieful naţional din perspectiva belvederilor continentale, asociază iute şi surprinzător, nu vrea să ştie de tabuuri şi adoră spargerea prejudecăţilor. Om de succes, plin de ambiţie.

Nu ne cunoaştem, dar am văzut-o de mai multe ori pe coridoare redacţionale: calcă puternic şi încruntat, dar ştie să rîdă cu poftă; priveşte magnetic, cu ochi de balanţă rapidă şi eficientă, gîndeşte zece lucruri simultan şi comandă la fix – ce mai, are darul şi voinţa ascensiunii sociale şi vigoarea unei gîndiri pentru care pereţii par să existe numai de dragul uşilor trîntite.

N-a ocolit nici un subiect delicat, nu are false pudori, a demontat sagace şi resorturile monarhismului şi hiperstratificarea chestiunii basarabene, a desfoliat sceptic toate guvernele şi partidele post-'89, a-ntors manevrele falimentare ale opoziţiei pe toate feţele, încît ce-i rămîne acum de făcut e să-şi tempereze avîntul... mondializant: numai într-un singur editorial (v. *Expres*, 6-12 decembrie crt.) Alina îşi exhibă întîlnirile de la Praga, Budapesta, Washington şi Oxford, prietenia cu Slavenka Drakulić, un dialog purtat la Harvard cu redactorul-şef de la *Moskovskie Novosti*, „o discuţie recentă cu Kemal Kurspahic", redactorul-şef al eroicei *Oslobodenje*, ca şi „o discuţie *off the record* cu un înalt oficial al Pentagonului"! Toate reale, nu ne îndoim, bune şi frumoase, dar prea multe pentru un singur articol. Dotată din plin pentru o carieră internaţională în mass-media, Alina Mungiu nu trebuie să uite (pardon de sfat de om bătrîn) că bemolul salvează de obicei partitura de stridenţe. Riscul ei este acum, ca şi în cazul lui Ion Cristoiu, sindromul omniscienţei, cînd – debordînd de inteligenţă şi bunăvoinţă – analistul ajunge să se substituie şi cauzelor, şi efectelor, şi regizorului, şi actorilor, sfînt trup şi hrană sieşi, la un pas de autodevorarea... analitică.

„O Românie în delir"... dar invers

Motoul cărţii este ales din *Schimbarea la faţă a României*: „Deficienţele actuale ale poporului român nu sînt produsul «istoriei» sale, ci istoria aceasta este produsul unor deficienţe psihologice structurale". Nu e deloc un moto convenţional, ci exprimă integral viziunea din *România, mod de folosire* (personal, am optat întotdeauna pentru *aliajul* Cioran/Eliade în această idee, adevărul fiind la mijloc – istorie şi etno-caracter deopotrivă). Tînărul Cioran visa o Românie cuprinsă de fervorile afirmării imperialist-spirituale. Septuagenarul Cioran a sfîrşit prin a analiza delirul pe invers – „neantul valah". Impetuosul nietzschean e subminat perpetuu de scepticul funciar.

Tot aşa, pagina Alinei Mungiu e teatrul de război între disperarea de România şi febra volitivă a Schimbării; între luciditatea cinică şi impulsul etno-psiho-terapeutic; între fermitatea pragmatică şi utopia înduioşată; între ispita fatalismului şi energetismul pledoariilor întru dizolvarea conservatismului: „Intelectualitatea română de vîrf mai

aşteaptă încă să vină poporul român în întîmpinarea obsesiilor ei. Nu pare să-i dea prin minte că o persoană care se angajează civic trebuie să meargă ea în întîmpinarea obsesiilor poporului" ; „Informaţia pură nu are trecere la poporul român" ; „Oricît nu ne-ar suna bine acest lucru, cel mai eficient se ocupă de interesul general cei care ştiu să-şi urmărească propriul interes" ; „Cînd o lume se schimbă, trebuie să te schimbi odată cu ea. Sau mori" ; „Mare parte din poporul român manifestă un complex de superioritate rezultat dintr-unul de inferioritate" ; „Nici un român nu-şi ia propriile proiecte în serios, iar un străin care le-ar lua ar fi privit ca un fraier potenţial, *a jerk*". Tot atîtea verdicte exacte, expuse „ghilotinic".

Dar, ca şi la Cioran, pentru frumuseţea demonică a demonstraţiei, nuanţele trebuie sacrificate. A avea dreptate în absolut nu înseamnă neapărat a te înşela în relativ. „Să recunoaştem, spune autoarea, că în RDG comunismul german nu arăta o faţă atît de jalnică precum comunismul românesc." E adevărat că „boala poporului român, mixtură de totalitarism de import şi balcanism autohton, era, de ce să n-o recunoaştem, originală", dar cine ştie ce va să zică malformarea colectivistă a maselor redegiste va conchide că totuşi la noi carnavalismul levantin *laminează* totul, sfidînd orice fel de inflexibilitate. Sau : condamnarea fără nici o circumstanţă atenuantă a atitudinii „detestabil de şovăielnice pe care au avut-o toţi intelectualii vizavi de o eventuală participare la putere. Este evident că dacă ei se feresc de acele poziţii nu le pot ocupa decît proştii". Sigur, e o reacţie de exasperare, dar ea seamănă supărător de mult cu îndemnul sarcastic al dentistului în faţa urletelor tale : „Dacă nu-ţi place şi ţipi că te doare, poftim, scoate-ţi măseaua singur ! ".

În fine, de dragul verdictului „totalitar" se ajunge la negarea flagrantă a faptelor istorice : „În mod normal, generaţiile nu ajung într-un conflict radical în Balcani deoarece aici compromisul este aspiraţia tuturor generaţiilor, şi cine aspiră la compromis nu se poate radicaliza". Lasă că şi teoria fatalităţii compromisului etern la români are dreptul ei la oarecare circumstanţe atenuante (absente aici), însă afirmaţia atît de tranşantă se loveşte de lunga, constanta şi contorsionata serie de conflicte intergeneraţioniste, de la lupta bonjuriştilor cu tombaterele pînă la războiul de gherilă dus de generaţia '27 cu generaţia Iorga – Ionel Brătianu. Mă rog, în privinţa anihilării în faşă a radicalismului autohton, aici autoarea are dreptate.

Din antologia Alinei Mungiu, cel puţin „Estul, maidanul jocurilor noastre", „România, mod de folosire", „De ce am pierdut alegerile", „La moartea lui Jan Palach", „Valeriu Cristea ar fi rîs", „Să fii tînăr cu voie de la părinţi" sînt texte... antologabile (va veni şi vremea antologiilor din antologii). Ce mult şi cu cît folos s-ar putea glosa pe marginea unor idei precum : „(la noi) cele mai personale lucruri vor fi explicate prin cauze naţionale, ba chiar generale" ; „Nu cereţi românilor să dea recomandări despre alţi români" ; „Valorile predominante [la noi – *n.n.*] sînt, în ordine, siguranţa, ordinea, nivelul de trai onorabil. Sensibilitatea la valori abstracte e absolut nulă" (cred că peste tot e la fel) ; ca şi, în totalitate, notele (pp. 118-122) despre „mîndria naţională pe un pretext de Lucian Pintilie" (*De ce trag clopotele, Mitică ?*).

Un regret inutil

În comentariul literar, căruia îi este rezervată secţiunea a doua a cărţii (Kafka, Dostoievski, Gide, Jünger, Le Clézio, Thomas Mann, Bulgakov, Hesse ş.a., reuniţi în jurul nucleului adversativ convenţie socială *vs* neconvenţionalism individual), Alina Mungiu beneficiază, pe lîngă subtilitatea asociativă, de atuul experienţei psihiatrice („eseul de faţă, situat la graniţa psihologiei literaturii, a psihologiei sociale şi la multe alte graniţe"). A regreta „gaspiajul" exegetului literar în hermeneutica actului politic este, poate, de bonton, dar e tot atît de inutil. Fiind, cum spune Ioan Buduca, „una dintre cele mai lucide voci din toată presa românească", Alina Mungiu riscă să supere nu doar sus şi jos, nu doar la stînga şi la dreapta, dar şi în centrul centrului. Poate că şi în centrul altor... centre, de vreme ce demersul ei se înscrie, în genere, într-o *network* cu anvergură globalizantă.

Caz tipic al excesului de siguranţă ce maschează supralicitant o vulnerabilitate de fond, Alina Mungiu este captivă încă a dilemelor autodefinirii. Eseul literar cu atracţie către psihologia abisală şi editorialul politic strict circumstanţiat, dar cu puternic accent (sau subtext) internaţional sînt concurate serios, în cazul ei, de certa vocaţie literară, demonstrată strălucitor pînă acum în dramaturgie, încă o zonă de „şocuri şi crize", cum ar spune Stelian Tănase.

Evangheliştii, piesa Alinei Mungiu premiată (şi publicată) de UNITER în 1993, va avea, sînt sigur, parte de o carieră europeană, ca şi de spectrul anatemizării în ţară. Este de ajuns să-l citäm pe Sorin Dumitrescu (interviu în *Alfa şi Omega*, supliment al *Cotidianului*, 1 decembrie crt.): „Culpabilizarea Sfîntului Apostol Pavel – cheia de boltă a reproşului lui Cioran – se bucură încă de audienţă. La noi în ogradă, ca să mă rezum doar la deştepţii (deşteptele) de pe plan local, piesa *Evangheliştii* de A. Mungiu reprezintă o mostră de analfabetism teologic şi, în ultimă instanţă, de pledoarie comunist-atee. Este o scriere care îndeplineşte toate condiţiile pentru a primi anatema. Conducerea Bisericii este însă timidă şi alege politica struţului". Iat-o pe Alina Mungiu la cîţiva paşi de Salman Rushdie...

Nu, hotărît lucru, orice am „regreta" în privinţa ei este inutil şi prematur. Alina Mungiu va (putea) fi orice, numai un „om fără destin" (potrivit acuzei aduse de Cioran lui Eliade în 1933) – nu!

22, nr. 50/14-20 decembrie 1994

Stigmatul românesc, encore & again

Sorin Antohi, *Civitas imaginalis. Istorie şi utopie în cultura română*, Editura Litera, 304 pagini

I

Un mădular al eseului iaşiot

Cu toate că am mai spus-o, o spun încă: nici azi nu m-am dumirit cum de-a fost cu putinţă acea fascinantă, incredibilă explozie a eseului iaşiot din anii (generaţiei) optzeci! Cum de-a ieşit din stufărişul băltit, din dulcegăria molcom-idiotizantă, din abureala muscalo-viticolă a Moldovei, din toată împăienjenirea paseismului cu alivenci şi bisericism lenevos – atît spirit, atîta erudiţie tratată ludic, cinic şi coroziv, atît nesaţiu de spectacol european, insurgenţă mentală şi genialitate carnavalescă! Revistele *Dialog* şi *Opinia studenţească*, numele unor Luca Piţu, Liviu Antonesei, Sorin Antohi, Dan şi Tereza Petrescu, Alina Mungiu, Liviu Cangeopol, George Pruteanu, V. Gherghel, Val Condurache, I. Holban şi cîţi alţii, inclusiv academicii diplomaţi (unii sortiţi Evropii încă de pe-atunci) – Andrei Corbea, Mihai Dinu Gheorghiu, Ştefan Lemny, Florin Faifer – au fost un adevărat şoc intelectual. Un şoc nu doar pentru toate etajele şi subsolurile Cenzurii, dar şi pentru noi, regăţenii muritori de rînd, rămaşi cu un ochi la gaura cheii echinoxiste din „şcoala Zaciu" şi cu celălalt înspre Institutul Xenopol din Iaşi, unde

Al. Zub & Co. făceau glasnost în istoriografie mult înainte de 1985... (Noroc cu ochiul pineal că am reuşit şi noi, dîmboviţenii, să ne vedem măcar ceafa-n oglindă!)

De se va încumeta cineva să facă fie şi numai inventarul lecturilor (al referinţelor) din cărţile lui Luca Piţu, Sorin Antohi şi Dan Petrescu va oferi o sursă de stupefacţie chiar şi celui mai enciclopedic ins occidental. În pagina lor ocultismul şi deconstructivismul se aliază cu medievistica şi patafizica, istoria religiilor şi a mentalităţilor întîlneşte tratate de fizică sau astrologie, dandysmul, scolastica, sufismul şi sexologia se aliază cu cronicarii moldo-munteni, epistemologia şi pragmatica, obsesia Metodei propulsează răspărul asociativ, disciplina cultivă susţinut ambiguitatea, axiomaticul se etalează prin paradoxuri, artifexul e o a doua natură, ironia e totalitară, dar tocmai parodia consacră seriozitatea şi profunzimile! Şi tot aşa!

Deci Noica, oricum...

În *Civitas imaginalis*, Sorin Antohi publică şi dialogul său cu Dan Petrescu referitor la *Jurnalul de la Păltiniş*, dialog menit să apară în *Epistolar*, dar de unde a fost eliminat de tov. cenzor Velescu, bine cunoscutul de la CCES. N-am ştiut pînă acum de dialog. Execuţia e dură, de la cele mai mici (preluările lui Noica din teoriile lui Mircea Vulcănescu, minimalizarea cu schepsis a lui Heidegger, unele dovezi de etimologism fistichiu, ipocrizia etc.) pînă la cele mari vizînd „tovărăşia de drum", cauţionarea ceauşismului din raţiuni naţionaliste. Cîteva mostre: „nu cumva retardarea maestrului fusese dată de la început?" (v. p. 177); „filosoful devine anexă prestigioasă a propagandei"; „de nimic justificata speranţă că, la nivel superior, o inefabilă epoptie va transmuta opresiunea în «deschidere»"; „strania şi ridicola pretenţie că din graiul «cu îndemnuri pentru vite» s-ar putea izvodi cuvinte mai potrivite decît cele conţinute în alte limbi" etc. (ascunşi sub X şi Y, Antohi şi Dan Petrescu nu sînt totuşi de nerecunoscut. Cel virulent şi sulfuros e D.P., Antohi – Y – fiind şi aici echilibratul).

(Tot citindu-i însă, m-am încruntat puţin, dîndu-mi seama că de cinci ani noi i-am disecat pe Noica, Eliade şi Cioran de-o mie de ori

mai mult decît am apucat să „disecăm" comunismul! Că, în vreme ce – de pildă – un ideolog pungaş, boier epicureu şi cameleon fără scrupule precum Mihai Ralea îşi doarme-n pace somnul de veci în raftul bibliotecii, noi am ajuns să-l punem pe Noica să plătească şi întreaga alienare adusă de colectivism, ca şi duplicitatea şi mîrşăvia noastră, a tuturor. Prin ce mister au fost de zece ori mai multe paginile de incriminare postumă a lui Noica decît... a lui Ceauşescu, acesta rămîne un fain semn de întrebare pentru mintea intelectualităţii dîmboviţene. Am închis paranteza.)

Ştim cu toţii ce i se poate reproşa acelui Noica din ultimii ani, cînd a exasperat întreaga suflare culturală cu tifla dată civilizaţiei occidentale. Dar mai ştim (fie vorba între noi) că odată ieşiţi din 1989 şi coborîţi printre intelectualii occidentali, am sfîrşit prin a-i cam da dreptate lui Noica... (E o discuţie cu viitor aici.) Pe de altă parte, comic este că, oricît de mult l-ar mustra pe Noica noua eseistică moldavă – şi nu numai –, fapt e că însăşi uriaşa înzestrare culturală a generaţiei '80 este o dovadă a „ne-limitelor închiderii". Că ne place sau nu, trăirea atît de incandescentă a ideilor, febra sincronizantă, tensiunea morală au fost un apanaj al esticului. Ca şi obsesia de a fi la zi cu lecturile europene. Ca şi ardoarea cu care consumăm năluci artistice, frenezia vedeniilor culturale, ca şi refuzul (visceral aproape) al fixării, al monovalenţei. Cine dintre optzeciştii prima oară ieşiţi în Occident după 1989 n-a mustăcit semeţ la uluiala intelectualilor de-acolo în faţa „ariei spirituale", a „anvergurii", a „acuităţii percepţiei filosofice", a „perfectei stăpîniri a celui mai modern instrumentar hermeneutic" etc. pe care ni le descopereau interlocutorii?

Sigur, nu asta-i problema cu comunismul; sigur că există şi reversul medaliei: ratarea prin nespecializare, opulenţa veleitarismului, eşecul etic, deturnarea existenţială ş.a.m.d., dar pentru cei salvaţi fie şi în ceasul al 12-lea *capitalul intelectual* reprezintă ACUM o şansă enormă. Nu s-a cheltuit – s-a acumulat. Iar acum dobînda-i respectabilă şi, de pildă, Sorin Antohi conferenţiază în SUA la 37 de ani de la egal la egal cu oricine!

Repet: n-avem a mulţumi comunismului pentru inteligenţa acumulată obsesiv, pe furiş, aproape fără nici un motiv practic, ci din pură patimă cultural-salvatoare, consumată ca un sacrificiu ritualic. Realizarea ţine de voinţa individuală, de talent, de destin. Dar asta nu

anulează nicidecum rostul revelator şi paradoxal formativ al închiderii de care vorbea Noica. În fond, *chestiunea Noica* a fost definitiv, cred, tranşată în dialogul Liiceanu-Pleşu, moderat de Radu Ţurcanu în excepţionalul număr 6-7-8 din 1991 al revistei *Euphorion*. Iată:

> *Andrei Pleşu*: Dacă un chirurg operează sub comunişti, şi în felul acesta el „cauţionează" comunismul şi se cheamă că face concesii, atunci şi Noica a făcut concesii. Pentru că a înţeles să opereze sub condiţiile date şi să facă posibilă cultura, dialogul, publicarea de cărţi într-un moment în care acestea erau problematice. [...] Noica n-a înţeles să practice demisia, n-a înţeles să stea deoparte aşteptînd momente favorabile sau care să le îngăduie o desfăşurare purisimă a vieţii.
>
> *Gabriel Liiceanu*: Primul miracol a fost rămînerea lui Noica aici, într-un moment cînd toţi reprezentanţii de vîrf ai generaţiei lui au plecat. Au plecat salvîndu-şi viaţa, or, el a rămas într-un moment cînd îşi periclita viaţa. Miracolul ar suna cam aşa: Noica a rămas pentru ca Şcoala de la Păltiniş să ia naştere. Noica n-a plecat, pentru ca un fir esenţial al spiritualităţii româneşti să nu se rupă. Şi firul nu s-a rupt. Bănuiesc că măcar atît am reuşit. Am obţinut o întreţinere a focului. Un al doilea miracol este că a realizat un moment de performanţă culturală într-un timp de indigenţă spirituală totală. E miraculos să obţii splendoarea într-un moment de abjecţie. Şi e un miracol în fond, din punctul nostru de vedere, faptul că el a găsit nişte oameni care să poată să-i întrupeze puţin, aproximativ, visul, iar noi am găsit un om care să însemne mîntuirea noastră, într-un moment cînd ne-am fi scufundat pesemne iremediabil într-o magmă istorică.

Monsieur, Mister şi Herr Antohi

Iată-l deci pe Sorin Antohi (37 de ani, lector la Facultatea de Istorie a Universităţii Bucureşti, vorbitor de engleză, franceză, germană) mişcîndu-se familiar în istorie, sociologie, epistemologie literatură, psihologie, conferenţiar la University of Michigan (Ann Arbor) şi la

Universität Bielefeld, traducător de Alain Besançon la Humanitas (sub conducerea lui Besançon îşi pregăteşte acum doctoratul), DEA la EHESS în 1991, de mai multe ori prezent la colocviile INALCO din Paris, ministeriabil la Învăţămînt post-'89 în echipa Mihai Şora, moderator de varii întruniri internaţionale, debutat editorial în 1991 (*Utopica. Studii asupra imaginarului social*)... simţindu-se pretutindeni ca la el acasă: în Cioran şi Feyerabend, în antropologie, deconstrucţie şi etnopsihologie, în Eminescu şi Claude Karnoouh, preocupat aproape maniacal de logica, formalizarea şi teoriile discursului, de metodologie, de rigoare referenţială.

Antohi are tot ce trebuie pentru un CV de academism euro-american: nu are *parti-pris*-uri şi prejudecăţi doctrinare, este flexibil în alegerea grilelor, amabil şi omnicomprehensiv, este locvace, sagace şi jonglează bibliografic (aici e un fel de Adrian Marino, dar cu mult umor conţinut şi şuşotit în barbă), temperament flegmatic (mare atu!), pragmatic şi antidogmatic. Ins... transnaţional, aşa cum se cere astăzi, taman bun pentru o evropeană inteligenţie integrată, nu?

Antohi nu are patos. E savant şi pedant, nu liric; cerebral, nu umoral, şi scrie arid, foarte corect, dar stufos pînă la ermetism, cu multe calcuri din franceză. Dar nu acel ermetism derivat din vanitate, din dorinţa de a butaforiza golurile, din manie elitară sau din ludicul debordant narcisiac. Nu. Ci din plăcere doctorală. Din – pardon – morgă profesorală, acea precizie terminologică specifică amfiteatrului şi robei pedagogic-înnebunitoare. Nu se lasă pînă nu reface întregul context istoric al problemei abordate. Nu uită niciodată să rezume-n prolog proiectatul traseu al comentariului. Nu face nici o afirmaţie fără s-o blindeze cu zece pereţi de citate (uneori – cum e cazul aici cu studiul despre Cioran – o pagină face cît o miniantologie a obiectului). Nu sare peste nici o etapă a demonstraţiei. Nu sare peste cal şi nu se hazardează în afirmaţii tranşante, chiar cînd are bibliografia de partea lui. E preţios neologistic, cîteodată pînă la un pas de autoparodiere. Demonstrează supraabundent ştiinţific idei devenite demult locuri comune ale bunului-simţ, adică *dă armătură intuiţiei*. Rareori e zglobiu în subtext, dar o face, pentru că are umor. Are simţul măsurii, dar şi al comicului, ceea ce, pentru un universitar, înseamnă foarte mult. Cine-ţi poate cita o oră cu ultrasavanterie o sută de cărţi în trei, patru limbi, pentru ca în final să le dea, discret, un bobîrnac, trimiţîndu-te să te plimbi *în grădina* bibliotecii – apoi acela-i un dascăl vrednic de Occidentul fie pro, fie anti-Maastricht.

Aşa. Ei, şi acum să ni-l închipuim pe Sorin Antohi revărsat, unde credeţi?, pe *stigmatul românesc*, luat de pe la 1830 şi dus pînă la H.-R. Patapievici! Adică tot ce poate fi mai fierbinte, mai fiert, mai enervant, mai sumeţitor, mai blestemat, mai... Poate că ni s-a cam acrit de flagelarea cioraniană a românismului! Ca şi de extazierea noiciană în faţa virtuţilor sacre (bănuite şi nebănuite) ale aceluiaşi românism. Nu contează. Vorba e că un studiu *ştiinţific al stigmatului etno-psiho-cultural* nu aveam. În plină furie a naţionalismului de parastas, a monomaniei pseudoidentitare şi anticivilizaţie, a logoreei lozincarde şi contraproductive patriotic, radiografia începută aici e un scandal: „identitatea stigmatică" la români se numeşte programul de cercetare al lui Antohi, pentru care cartea de acum este „numai" desfacerea hărţii şi a trupelor pe cîmpul de bătaie.

Dar *nota bene*: un stigmat etno-românesc comparat cu stigmatul rusesc, *via* Ceaadaev, cu cel maghiar şi cu mitul urii de sine iudaice (*jüdische Selbsthass*). Dacă mai erau şi teoriile lui Nietzsche despre nemţi, tacîmul ar fi fost de-a dreptul „atomic". Deci: cît de mult ne duşmănim noi pe noi? Cît de mult contează determinarea istorică şi ce complexe obscure ne lucrează firea de secole? Ce va să zică imprecaţia, etno-blasfemia, din unghiul negru-vitriolant al lui Cioran, al anarhismului intelectual rusesc, al victimizării maghiare post-Mohács şi al complexului evreiesc la Freud şi Adler? Cuiul grenadei îl scoatem săptămîna viitoare.

II

Reţeta stigmatului

Printre alte multe revelaţii post-'89, românii au încercat şi marea voluptate a autoflagelării. După uriaşul triumf eliberator al mămăligii în sfîrşit detonate, amăgirea revoluţionară, minciuna şi mersul de rac al contrarevoluţiei, împreună cu anihilarea tendinţelor de schimbare şi alterarea speranţei, au împins bunul-simţ la culpabilizare, iar nesimţirea – către nostalgia dictaturii.

Copleşiţi de vinovăţii reale şi imaginare, ca şi de intensa mediatizare internaţională negativă a României, intelectualii noştri proaspăt ieşiţi în lume şi-au întipărit pe un umăr stigmatul tribal şi moral („blestemul românesc", „neantul valah" etc.), pentru ca pe umărul celălalt să li se aplice semnul prostituţiei istorice: semnul colaborationismului + sloganul „românii – ţiganii Europei" + alegerea democratică a neocomunismului + mineriadele aplaudate + intoleranţa altericidă + impulsurile ancestral xenofobe + absenţa Alternativei, debusolarea crispată şi păguboasă a Opoziţiei ş.a.m.d.

Au revenit în forţă „mica teorie (cioraniană) a destinului", complexele identitare, de omogenitate, integritate şi continuitate, nombrilismul masochist, marota secesionismului (spectrul Principatelor dezbinate), ruşinea şi neputinţa dinamismului elitar faţă cu imobilismul şi reacţionarismul majoritar. S-au reluat tezele specificului naţional, au revenit alert şi agresiv prostocraţia, claustromania, fobia la alogenia percepută invariabil ca jefuitoare. Valorile exilate au fost refuzate pe mai departe, din teamă concurenţială, în paralel cu noile valuri emigraţioniste ale tinerelor valori, iar delimitarea inteligenţei creative de tendinţele izolaţioniste ale ortodoxismului, ale autohtonismului gerontofil şi occidentofob au fost direct proporţionale cu etalarea impulsurilor autocrate ale acestora. Istoria s-a reluat dintr-o dată de la 1947, intactă, perfect conservată, congelată 45 de ani – şi totul în condiţii stigmatizante.

Omul comun a rezolvat iute şi nonşalant dilema, instalîndu-se confortabil în culcuşul atotexplicativ şi alinător al expresiei: „ca la noi la nimenea", după care s-a adaptat, mai uşor, mai cu hîcuri, la noua tranziţie. Omul ne-comun, cel îndelung gînditoriu şi cu naturel simţitor, şi-a luat stigmatul în serios şi s-a pus pe bocit metafizic. Cioran i-a venit ca o mănuşă. Nu i-a convenit (şi nu-i convine) Eliade, pentru că Eliade îndeamnă la muncă stăruitoare şi sistematică, în vreme ce nouă ne place jalea sterilă de lîngă leagăn, sub drobul de sare ce stă (etern) să cadă de pe sobă. Mult mai cald ne este în nimicul, în vidul de Iov sulfuros din „silogismele amărăciunii" decît în voinţa de creaţie şi autoafirmare a lui Eliade şi Noica. Pe scurt, e mult mai comod în netrebnicie şi anatemizînd alogenia decît să dăm cît de cît din fălci pentru a-nmuia posmagii... istoriei.

Reţeta e veche şi dulce: umerii se împovărează, ochii se cufundă galeş în cearcăne, se ia în braţe blestemul geopolitic, se pune zăbala cu

Ialta şi Malta, se-njură bogat la Roosevelt şi Churchill şi se zîmbeşte înţelegător la Stalin, se dă un oftat cu „boicotul istoriei", trupul se cufundă în baia cu bragă turcească, în auz picură dangătul clopotelor moscovite, iar înainte de noua intrare în somnul organic se emană eliberatoarea suflare din urmă: „Asta e! n-ai ce-i face! sîntem blestemaţi, n-a fost să fie!".

Ruşinea (şi vina) de a fi români

Naţiune, fii deşteaptă! vine şi ne strigă comparatistul, pledînd pentru deconstruirea obsesiei narcisiace: nu numai noi suferim de stigmat, ci şi ruşii, nemţii, ungurii, francezii lui de Maîstre şi evreii. Atunci cînd vezi că nu eşti singur pe lume la autoflagelare, că paginile antimuscăleşti ale lui Ceaadaev consună cu mortificarea valahă a lui Cioran, că şi alte seminţii au convingerea că, dintotdeauna, planeta a complotat delirant la adresa lor, cînd vezi că maghiarii se consideră, ca şi noi, bătuţi de insularitate în marea panslavismului etc. – atunci „endemicul sentiment al ratării" pare că nu mai are nici un haz! Nici măcar însingurarea întru blestem şi afurisenie n-o mai ai.

Trecîndu-se stigmatul tribal prin cartea lui Erving Goffman *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity* şi stîrnindu-ne rău de tot curiozitatea faţă de lucrarea (încă în manuscris) a lui Paul E. şi Jean T. Michelson (de la Huntington College) *The Dysfunctional Society Syndrome and Etnicity in Contemporary Romania*, Sorin Antohi punctează orgoliul suferinţei la români („nimeni n-a dus-o mai rău ca noi"), plăcerea botos-puerilă a neamului neînţeles („ce înţeleg străinii din problemele noastre? ! ?"), medicalizarea sistematică şi jubilativă a „discursului despre om şi libertate" („o ţară bolnavă", „societate cancerigenă, cangrenată, tumori, handicapuri, paralizie, operaţie pe cord deschis, terapie de şoc" etc.), stabileşte ereditatea eminesciană a utopiei regresive („tema insularităţii, nostalgia Paradisului, Vîrstei de Aur şi a trecutului autohton, statul natural, teoria fiziocratică şi, legat de acestea, contractul social, patologia socială, progresul, etnopedagogia" etc.) şi ajunge la victimizare, la „ruşinea toxică" devenită *identitate*.

Distincţia lui E.R. Dodds între culturi ale ruşinii (*shame-cultures*) şi culturi ale vinei (*guilt-cultures*) operează la noi în dauna celei din urmă.

E simptomatică la noi, observă autorul, „popularitatea persoanelor, instituţiilor şi grupurilor care reconfortează orgoliul individual prin exaltarea orgoliului naţional, păstrînd astfel regula societăţilor autoritare şi – în intenţie – totalitare: conştiinţa individului e o metonimie a conştiinţei colective, monolitice; nu există variabilitate psihologică individuală, deci nu există alteritate decît la Celălalt diabolic. Liberi de asemenea constrîngeri, Paul E. şi Jean T. Michelson au elaborat un model al României contemporane ca societate disfuncţională, utilizînd masiv literatura psihosociologică şi psihiatrică. Teza centrală a modelului Michelson este că societăţile postcomuniste est-central-europene sînt disfuncţionale, ca rezultat al interacţiunii dintre tradiţiile şi experienţele lor istorice, pe de o parte, şi trecutul lor recent comunist, pe de altă parte".

Întrebarea sufocantă a lui Cioran, „comment peut-être Roumain?", îşi are rădăcinile, notează Antohi, pe la 1820, de la primele contacte cu Occidentul şi primele impulsuri de ardere a etapelor: „Paradoxal, pe măsură ce Naţiunea şi imaginile asociate ocupau orizontul vieţii noastre intelectuale şi politice, evoluînd treptat către statutul de unic idiom al disputelor sociale moderne, atributul neutru era erodat de un discurs rebel, născut din frustrările modernizării şi din comparaţia obsesivă cu Occidentul, dar potenţat de confruntările politicii curente. Treptat, demagogia naţionalistă a acoperit discursul primei generaţii de modernizatori, eşuînd în monotonie festivistă, nu fără accente de grotesc, ridicol şi absurd. Atunci, printre discursurile alternative ce se experimentau în România, la o extremă a direcţiei occidentalizante, a apărut o retorică a stigmatului, copia negativă a litaniei orgoliului etno-naţional, pandantul său inevitabil. Occidentul a fost reinstituit de acest nou discurs radical ca referinţă obligatorie, unică măsură a tuturor lucrurilor, iar mecanismul identitar propus de o parte influentă a inteligheţiei noastre a început să angreneze valori negative, adesea afişate cu ostentaţie, ca un fel de charismă răsturnată".

Nu altceva s-a petrecut după 1989!

Continuu să citez, pentru că lucrurile sînt foarte importante, foarte actuale, iar parafrazarea n-ar avea nici un sens: „Generaţia de la 1848, în tot optimismul general, avea să înveţe repede, cel puţin în exil şi nu de puţine ori tragic, lecţia organicistă, respingînd de la o vreme iluzia saltului istoric, dar conchizînd prematur că, dacă schimbările lumii

româneşti nu se produc în ritmul şi în sensul dorite de ei, nu se mai produc niciodată, în parte şi fiindcă plaiul mioritic este populat de o lume pitică, nedemnă de trecutul glorios al vulgatei istoriografice naţionale – poate chiar blestemată. Articularea întrebării identitare de către Celălaltul occidental ironic şi dispreţuitor – sau aşteptarea anxioasă a acestei întrebări –, precum şi interiorizarea deznodămîntului acestei scene simbolice vor fi condiţia esenţială a transformării atributului în stigmat. La suprafaţa fenomenului românesc, triumful modelului metafizic al identităţii naţionale (cu surse în lumea germană) în competiţia cu modelul contractualist (cu surse franceze) părea să pună capăt frămîntărilor inteligheţiei, oferindu-i alternativa unei iluzorii, dar atrăgătoare împăcări cu sine. Eu cred că tocmai această victorie aparentă a românităţii metafizice a accentuat înclinaţia spre autocritică şi desconsiderare de sine la unii intelectuali români, pentru simplul motiv că a eternizat o dezbatere a identităţii în termeni abisali, foarte apropiaţi de zona periculoasă a temeiurilor metafizice ale persoanei. [...] Altfel spus, consider că, asimilînd foarte greu modelul statului ca principiu identitar colectiv, lumea românească a rămas să cunoască torturile interminabile, atît de dramatic transcrise de Cioran".

Toate acestea se cer aşezate în rama actualităţii, unde ruşinea de a fi român de la 1990-1992 a cedat mai întîi locul orgoliului suferindului neînţeles, apoi contemplării resentimentare a Occidentului („care-a experimentat comunismul pe spinarea noastră" etc.), fiind acum pe cale să redevină judecare... ortostatică a Europei şi a lumii. Dezinhibat, debarasat de fixaţia ereditară (de vreme ce, acasă, Majoritatea oricum l-a stigmatizat definitiv), *paşoptistul de azi* circulă amuzat sau încruntat printre hărţuielile americano-europene, oscilează iarăşi între ideea franceză şi ideea germană, a înţeles că toate viciile cinic exhibate în Est există bine mersi în Vest (însă vătuite, pomădate, sistematizate cu ştaif de club intelocrat), că psihologia mulţimii e pretutindeni aceeaşi ş.a.m.d. Mult efasat faţă de relieful sîngerînd de la 1990, stigmatul românesc riscă însă să treacă la cealaltă extremă: din ruşine în mîndria ruşinii, din umilinţă în megalomanie.

Şansele comparatismului

Laitmotivului nostru cum că, dacă evreii sînt poporul ales în bine, românii sînt poporul ales în rău, de unde şi ura de sine, i se opune teoria lui *jüdische Selbsthass* (Theodor Lessing), ce ne arată că „la cumpăna secolelor al XIX-lea şi XX ideea unei *psychosis judaica* era deja un clişeu [ca şi o posibilă *psychosis valachica* – *n.n.*], pentru a deveni în retorica freudiană *complexul evreiesc*" („antisemiţii neevrei nu aveau decît să reia ideile antisemiţilor evrei – şi lista acestora e lungă, de la părinţii sionismului înşişi la personalităţi de talia unor Otto Weininger, Marx, Fritz Mauthner, Karl Kraus"). Pe de altă parte, „problemele identitare ale ungurilor ar trebui mai bine cunoscute în România", ambele cazuri avînd multe „coincidenţe, similitudini, afinităţi, suprapuneri şi contaminări" (a se vedea sinteza acestora, pp. 250-251 ş.urm.).

Inteligheţia noastră – ca şi cea rusă – a oscilat şi oscilează între „identificarea cu poporul" („populismul literar") şi „antipopulismul stigmatizant". Occidentalizanţii „vor consfinţi asocierea obligatorie dintre competenţă profesională, legitimitate politică, puritate morală şi asumarea stigmatului; ceilalţi vor impune viziunea tot mai delirantă a unei naţiuni binecuvîntate, plină de calităţi incomparabile şi, la limită, chiar aleasă de Dumnezeu pentru îndeplinirea unui mandat mesianic" (p. 260). „În termen lung, radicalizarea viziunii negative despre propriul popor la occidentalizanţi este contraproductivă."

În fine, concluzia studiului: „Ieşirea din închiderea metafizică şi identitară a stigmatului tribal este dificilă, nesigură şi de regulă de-a dreptul înşelătoare. Ea mi se pare imposibilă fără un aport esenţial al studiilor culturale comparative, centrate pe antropologie culturală, *capabile să deconstruiască, înainte de orice altceva, superbia unicităţii*. [...] O *educaţie relativistă* pare să ofere singura cheie a acestei fundamentale frămîntări identitare. Fără relativism, iluziile sînt inevitabile". Altminteri, sîntem condamnaţi să trăim fiecare clipă de adevăr şi înălţare morală ca „un carnaval, o vacanţă între stigmate", cum s-a revelat a fi decembrie 1989 (v. p. 267).

Carte grea, cu meandre şi bulboane, *Civitas imaginalis* înţelege raţiunile modelului etnicităţii metafizice, dar vizează dezvoltarea la

români a „patriotismului constituţional" (Habermas) : o materie la care nu doar politicienii români, ci şi intelectualii au rămas adeseori restanţieri. Acum, desigur – vorba studentului –, depinde şi de cine face parte din comisia de examinare...

22, nr. 4/25-31 ianuarie 1995 ;
nr. 5/1-7 februarie 1995

Cu tăişul ascuns

Sorin Comoroşan, *România. Societate cu răspundere limitată*, Editura Cartea Românească, 272 pagini

I

Un gen frivol ?

Eu unul ador să citesc interviuri. Lumea bună consideră interviul un gen frivol. Nu e. Sau, mă rog, nu e *neapărat* (şi mereu) astfel.

Interviul e, de la caz la caz, informaţie de strictă actualitate, consemnare pe moment a unei atitudini şi – la cealaltă extremă – mărturisire a unui crez existenţial, detaliere, altfel greu posibilă, a unor circumstanţe de creaţie, de viaţă etc. Între declaraţia smulsă pe aeroport unei vedete sportive şi volumul de convorbiri Mircea Eliade/Claude Henri Rocquet distanţa e astronomică. Între o afirmaţie consemnată pe holul Parlamentului şi dialogurile realizate în direct de Anne Sinclair – la fel.

Pe urmă, nu puţine sînt personalităţile anoste în scris, dar strălucitoare în oralitate (cazul Ţuţea) ori leneşe... grafic la modul imperial, dar deplin elocvente în dialogul viu (cazul Al. Paleologu). În fine, pentru omul de cultură, interviul mai deţine un atu esenţial : confortul psihologic prin care o afirmaţie ce reclamă, teoretic, un volum de muncă demonstrativă se poate formula persuasiv într-o singură propoziţie. Între expunerea ştiinţifică a unei doctrine într-o carte de o mie

de pagini şi forţa de impact a aceleiaşi idei într-o singură frază rostită la microfon, cine nu ar opta pentru varianta din urmă?

Tot aşa, cred că – încă demult – din opera lui Goethe volumul cel mai citit este... suita convorbirilor cu Eckerman, după cum te laşi mai degrabă captivat de o carte precum *Le spectateur engagé* din bibliografia lui Raymond Aron decît de, să zicem, *La philosophie critique de l'histoire.* Asta, ca să nu mai amintim de Socrate şi dialogurile platoniciene...

Greu explicabilă pudoarea publicistului român faţă de cultivarea asiduă a genului. Regretul de a nu fi avut în iarna lui '90 o Tarinska a fost exprimat în fel şi chip. E limpede, de pildă, că, pentru „recuperarea" lui Petru Dumitriu în conştiinţa publică de acum, cărţile-dialog semnate de George Pruteanu şi Eugen Simion au făcut mai mult decît însăşi retipărirea operei. Nu ştiu cîţi cititori va avea reeditarea cărţii lui Alexandru Paleologu despre Sadoveanu, dar sînt sigur că volumul său de convorbiri cu Stelian Tănase va însemna un record editorial. Cărţi precum *Jurnalul de la Păltiniş* ar fi trebuit să inaugureze o tradiţie, nu să rămînă, ca şi interviurile lui Felix Aderca, o excepţie. Dar cum de n-avem încă o carte-dialog cu Andrei Pleşu? Dar ce facem cu puţinii octogenari (foşti demnitari, foşti puşcăriaşi politici etc.) deţinători ai unor fabuloase averi documentare, fie în gînd, fie propriu-zis, şi pentru care numai microfonul mai poate garanta salvarea de la neant? ! Ca să dau doar un singur exemplu: numai bătrînul doctor Jovin a dus cu sine în mormînt o bogăţie faptică de valoare unică; iar bruma de convorbiri (publicate) cu Corneliu Coposu e departe de a fi epuizat coridoarele unei biografii exemplare în absolut şi ultrabogată în detalii esenţiale de istorie.

O notabilă excepţie (alături de *Memorialul durerii* şi de filmele realizate de Gabriel Liiceanu cu Cioran şi Ionescu) o reprezintă revista *Dialog* a lui Ion Solacolu de la Dietzenbach; convorbirile publicate în această admirabilă arhivă orală sînt volume propriu-zise, nu o dată mai importante şi mai revelatoare decît un tom de istorie sau eseistică.

Evident, ar mai fi multe de spus (despre comoditatea sau criza de timp a jurnaliştilor, despre lipsa debuşeului editorial, despre necesitatea empatiei interlocutorilor, despre nepăsarea editorilor în a provoca – şi nu a aştepta – astfel de cărţi etc.), dar ca simplă introducere la convorbirile realizate de Sorin Comoroşan cred că am spus destul.

Românismul şi atuurile afabilităţii

„Acad. prof. dr. docent Sorin Comoroşan", se spune în nota editurii, „provine ca formaţie profesională atît din zona ştiinţelor vieţii (biologie şi medicină), cît şi din cea a ştiinţelor exacte (chimie şi fizică)". Este director de cercetare la Interdisciplinary Technologies – California, profesor la Universitatea din Buenos Aires, ca şi la Universitatea „Carol Davila" din Bucureşti, membru de onoare al Academiei Române, fondator al Societăţii Internaţionale de Biologie Cuantică din Florida... şi cîte altele. „Din 1980, sub influenţa filosofului Constantin Noica, s-a dedicat ştiinţelor umanistice, publicînd eseistică de tip filosofic."

Punctul de plecare al acestei cărţi: *America Latina, Marca Registrada* de Sergio Marras, dialoguri cu Octavio Paz, Vargas Llosa, Carlos Fuentes, Ernesto Sábato despre lumea sud-americană. În cele 17 convorbiri cu (în ordinea sumarului) Constantin Bălăceanu-Stolnici, Răzvan Theodorescu, Ion Raţiu, Antonie Plămădeală, Mihai Cimpoi, Mircea Cărtărescu, George Uscătescu, Nicolae Manolescu, Elena Ştefoi, Eugen Simion, Tudor Popescu (academicianul, specialistul în drept internaţional), Horia Bernea, Silviu Brucan, Alina Diaconu, Ilie Deac (ţăran bucovinean), Florentin Cîrpanu şi Ion Caramitru – prof. Sorin Comoroşan vădeşte la prima vedere o amenitate atotcomprehensivă. Flatează la fiecare pas orgoliul interlocutorului („ce observaţie interesantă", „e foarte interesant ce spuneţi" etc.), le subliniază onctuos isteţimile chiar cînd e vorba de truisme, le sprijină argumentaţia. La o a doua vedere, afabilitatea dezvăluie o dantură de carnasier exersat cu perfidă tandreţe.

Ce se întîmplă. Sorin Comoroşan e preocupat de valenţele românităţii. Fatalităţii istorice îi opune şansa supravieţuirii prin spiritualitate; acuzelor de barbarie şi xenofobie pe „fond nelatin" le opune toleranţa de *melting pot* – creuzetul îngăduinţei noastre plurietnice; conservatismului ancestral, ruralo-ciobănesc, îi găseşte eficient contraponderea în liberalismul nostru funciar; culpabilizării postcomuniste îi opune imaginea continuităţii culturale prin compromis necesar, adaptabilitate istorică şi tranzacţionalitatea care, sfidînd maximalismul etic, susţine (fie şi în forme alterate) fiinţa naţională.

Viziune echilibrată şi optimistă, deci care nu prinde rău într-o vreme de puseuri masochiste, cînd ne place să ne vedem unici în toate viciile, deşi sîntem la fel cu toată lumea – minus complexele, minus autoscopia obsedantă, minus... Fireşte, concluziile optimiste sînt predominante: „În şapte-zece ani vom evolua spre o lume democrată în care opţiunile politice vor oscila între o social-democraţie de tip laburist, bazată pe redistribuirea bunurilor cu protecţie socială puternică, şi un liberalism bazat pe proprietatea privată, iniţiativă particulară, cu formarea unei clase medii şi a unei clase bogate", susţine Constantin Bălăceanu-Stolnici. Ar trebui să fim fericiţi de natura de *melting pot* a spaţiului românesc, susţine Sorin Comoroşan, şi să înţelegem că ungurii sînt o „parte a lumii româneşti, o parte frumoasă, colorată a ei. Noi trebuie să le asigurăm o totală independenţă culturală şi posibilitatea de a se manifesta ca unguri în elementul românesc". Şi încă optimism: „Noi românii n-am dispărut niciodată total. Sînt optimist chiar şi astăzi, deşi trecem printr-o perioadă foarte dificilă", afirmă Ion Raţiu. În fine, la cei douăzeci de ani „brucanieni" (faţă de care Horia Bernea opinează că el, Brucan, „a ştiut ce se băgase în otravă şi a prevăzut că va urma o restauraţie a nomenclaturii care, pînă vine o nouă generaţie, ceea ce durează cam 20 de ani, va ţine lucrurile pe loc"), Sorin Comoroşan optează pentru „varianta de cinci ani. Problema este că noi nu ne-am format încă un fundament necesar de aşteptare".

Notele pesimiste precum la Mircea Cărtărescu („simt nevoia să protestez împotriva unei anumite zone a lumii româneşti, a unei zone instinctuale, decorticate care ne inundă ca un fel de maree neagră. A acelei zone care după decembrie '89 s-a dezgheţat ca o carne din congelator şi a început să miroasă", „lumea românească de azi este monstruoasă, o proliferare de carcinom în toate direcţiile, lipsită de spiritualitate. Nu ai pe ce construi artă, nu ai pe ce face literatură") sau la George Uscătescu („românii în libertate sînt supărăcioşi şi în tiranie sînt turnători") fac figură aparte în context.

Constantin Bălăceanu-Stolnici vede un „liberalism profund ancorat în structura fiinţei noastre", iar Sorin Comoroşan – un „profund simţ al relativismului şi, derivat din el, al toleranţei". Răzvan Theodorescu vorbeşte despre „liberalismul caracteristic românilor" („O lume obişnuită cu tranzacţia, care relativizează, care pune individul înainte, o lume care agreează competiţia, este o lume a liberalizării [...] liberalismul

reprezintă calea naturală de evoluţie, calea care corespunde datelor istorice ale fiinţei noastre naţionale"), dar şi despre „nevoia de lider" a structurii noastre latine („vezi generalii din America Latină, vezi formulele prezidenţiale din Franţa, vezi tradiţia franchistă, salazaristă, tradiţia lui Antonescu precedat de un Carol al II-lea") şi acel „cartezianism care dă românului un anume simţ al relativităţii şi relativismului". „Mi se pare", conchide autorul (în răspăr faţă de opinia cvasicomună), „că românul este una dintre naţiile care tolerează foarte bine diferenţa". La care Elena Ştefoi ricanează dibaci: „Nu numai că o tolerează, el este şi atras de diferenţă. Psihologic, românului îi place mai mult ceea ce nu este el decît ceea ce este".

Ce-i drept, faţă de toleranţa şi liberalismul „funciar" al românului în varianta euforică de ansamblu, Silviu Brucan se aşază, greu, în talgerul celălalt: „Nu cred că poporul român este liberalist. Cred mai degrabă că este paternalist şi nu liberal, este un popor care a avut nevoie de domnitori, de regi şi de preşedinţi. Aşa se şi explică de ce în conştiinţa poporului astăzi preşedintele este mult mai important decît guvernul sau parlamentul".

Altă constantă: antiiudaismul, aşa cum a fost el dezvoltat în chestiunea punctului 7 din Congresul de la Berlin, apare – just – aici ca un „xenofobism determinat de motive comerciale şi nu religioase" (adică rasiste), spune Constantin Bălăceanu-Stolnici. Nu un „antisemitism activ", accentuează Răzvan Theodorescu, „ci mai degrabă un separatism, o neîncadrare a evreilor în viaţa poporului român, ceea ce este o mare greşeală. Eu nu găsesc că noi sîntem antisemiţi, dar cred că există o oarecare condescendenţă cu care îi privim pe evrei, ceea ce, repet, este o mare greşeală".

Instructive sînt, apoi, observaţiile lui Constantin Bălăceanu-Stolnici referitoare la boierimea autohtonă (pp. 13-15), ca şi cele privind ortodoxia românească, din convorbirea cu Antonie Plămădeală (respectiv pericolele care-o pîndesc, venite – desigur! – exclusiv din afară, niciodată vreo vinovăţie înăuntru!) şi Eugen Simion, care susţine cu dreptate că „Ortodoxia apare ca o cetate care se apără tot timpul şi se apără întărindu-şi fortăreaţa, parcă tot timpul ar fi turcii la poarta noastră şi noi trebuie să ne zăvorim înăuntrul nostru. Asta ne-a salvat în istorie, însă cred că ortodoxismul modern ar trebui să aibă un caracter mai deschis. [...] Mă irită faptul că preoţii români se amestecă în

politică. Ei ar trebui să fie mai mult de faţă în spitale, acolo unde omul se pregăteşte să moară, sau în comunităţile care şi-au pierdut morala".

Reversul cu zimţi

Reunind atîtea tipuri de personalitate în jurul ideii româneşti/ideii europene (cred totuşi că absenţa lui Al. Paleologu şi Andrei Pleşu, a lui Gabriel Liiceanu şi Octavian Paler – pentru a ne rezuma la nume de linia întîi în bătălia mediatică a ultimilor ani – şubrezeşte ireversibil structura de rezistenţă a cărţii), Sorin Comoroşan pare a sluji imparţialitatea. Avansînd însă cu prudenţă în lectură, observăm de la o vreme notele stridente ale unui partizanat. Unul păgubitor nu atît pentru carura celor intervievaţi, cît pentru ideile în sine. Dintr-o dată, faptul că primele eseuri ale lui Sorin Comoroşan de după 1989 au apărut tocmai în *Literatorul* şi *Caiete critice* nu mai e înregistrabil ca strictă bibliografie, ci ca *referinţă de atitudine* cultural-politică. Dintr-o dată, faptul că (normal pînă la un punct) vede în *Zero şi infinitul* a lui Koestler o „metafizică superbă", iar în *Patimile după Piteşti* „o carte plină de resentimente" nu mai indică deloc o pură, nevinovată aşteptare estetică. Pînă acum bine ascuns, tăişul începe aşadar să lucească. Feerica scenă etnospirituală a cărţii îşi dezvăluie cu primejdie culisele. Să le cercetăm – de ce nu?

II

ODF sau Brucan vs *Paler*

Dintr-o dată deci tonul pufos, amenitatea şi sincera vibraţie patriotică a profesorului Comoroşan îngheaţă lectura prin ceea ce caracterizează oportunismul fals apolitic şi cinic mercantil al ultimilor ani. Prin ceea ce am putea numi – doar pe jumătate ironic – *operaţiunea datul foii*. ODF va să zică anularea oricărui act de disidenţă în ideea că „toţi am

colaborat, toţi am mîncat rahat mai mult sau mai puţin", cum zicea Mihai Tatulici în faimoasa emisiune TV a readucerii lui Adrian Păunescu. ODF înseamnă condamnarea eforturilor de a redeschide dosarele clasate ale stalinismului şi ceauşismului, taxarea AFDPR-iştilor drept răzbunători sangvinari ş.a.m.d. Pentru ODF-işti, spiritul critic e una cu blasfemia şi leznaţiunea, setea de adevăr e moft sau subversiune dictată de cercuri oculte din străinătate, elanul reierarhizant e taxat ca destabilizare, iar dorinţa de instaurare a concurenţei competenţelor intră iute în suspiciunea „poftei de putere". ODF detectează rapid în rîndurile opozanţilor figuri ale foştilor delatori sau adulatori de partid, decretînd automat omnimacularea, şi blamează din start orice efort lucid de înnoire. Pentru ODF-ist totul e simplu: „ce-a fost a fost, gata, să dăm foaia", „să nu mai dezgropăm morţii, fiecare cu păcatele lui", „aia era linia pe atunci! Ce? vreţi să schimbaţi voi mersul lumii?" etc.

Iar atunci cînd, sub Ceauşescu fiind, puteai să fii profesor şi în ţară, şi în SUA, trecînd oceanul cu viza de la Consiliul Naţional de Ştiinţă şi Tehnologie – cum era cazul profesorului Comoroşan –, de bună seamă că „dracul n-a fost aşa de negru", cum se tot înverşunează unii să-l arate. Fireşte că nu mai vezi altă disidenţă în afară de cea a lui Silviu Brucan, de vreme ce cărţile acestuia puteau să apară aproape simultan la New York şi Moscova, în plină ostracizare. „Pentru mine, spune Sorin Comoroşan, Silviu Brucan a reprezentat un personaj fascinant, un intelectual rafinat, deosebit de inteligent, învinsul unei cauze lamentabil eşuate, cu un destin pe măsura lui şi a crezului pe care l-a pierdut." Exact ce spun alţii despre Leonte Răutu, Dumitru Popescu sau Ştefan Andrei, despre Gogu Rădulescu, Corneliu Mănescu ori Titus Popovici. Partidul a fost aşadar plin la vîrf de lumini resemnate, restul a fost o infinitate de bezne forfotind în van.

Da, continuă autorul, „prin *Scînteia* lui [Brucan – *n.n.*] a fost stîlpul propagandei staliniste în România", dar a fost „unul dintre primii disidenţi părăsind nomenclatura comunistă în '65 şi militînd împotriva dictaturii lui Ceauşescu din '85" (adică de la perestroikă). Însă: „nu mă hazardez să-i judec vinovăţia de pînă în '66, dar îmi asum admiraţia deschisă pentru ce a făcut după aceea".

Buuuun. De ce nu, la urma urmei? În fond, dacă alegi simpatetic şi judeci pe sărite – cui dăunează? Numai că aici se dezvăluie tăişul

ambiguităţii: ceea ce merge atît de laconic şi senin la Brucan nu mai merge la Paler!

De unde – întreabă Sorin Comoroşan – convingerea multora cum că acţiuni de genul „Scrisorii celor şase" au fost atitudini anticeauşiste şi nu anticomuniste? „Este interesant de remarcat, răspunde Silviu Brucan, că protagoniştii acestei teorii sînt cei care au ocupat poziţii importante în timpul dictaturii lui Ceauşescu şi le convine să critice cu vehemenţă perioada Gheorghiu-Dej – cînd într-adevăr s-au comis cele mai mari crime – pentru a camufla astfel propria lor activitate. Aş da ca exemplu pe Octavian Paler, care 20 de ani a fost unul din pilonii sistemului de propagandă ceauşist, pentru ca acum să-şi îndrepte tot focul împotriva perioadei Gheorghiu-Dej" (întocmai teoria României Mari). Reducţionism sadea: nici pe departe „tot focul" din scrisul lui Paler nu vizează anii '50 (inutil să insist cu exemple).

Ca „stîlp al propagandei staliniste în România", cum îi spune Sorin Comoroşan, Silviu Brucan are dreptul să-şi etaleze moartea iluziilor politice („sincer vorbind, cred că eu îmi dădeam seama şi în primii ani ai puterii comuniste în România că multe lucruri nu sînt în regulă, că există abuzuri şi nelegiuiri foarte grave, dar mă iluzionam că ele sînt trecătoare şi într-un fel îmi convenea să gîndesc aşa"), apărîndu-se ca mulţi demnitari nazişti („deşi eu aveam o poziţie importantă la *Scînteia*, n-am ştiut de foarte multe nelegiuiri petrecute în închisori, ele erau ascunse, erau foarte bine pitite" – bine, dar multe condamnări le ceruse Brucan însuşi în coloanele *Scînteii*!) şi citîndu-l rapid pe Vaida-Voevod (ca să vezi) cum că „numai boul este consecvent în politică". Dar cînd Octavian Paler se vădeşte... inconsecvent, e taxat de fariseu revanşard. Căci, zice în altă parte Sorin Comoroşan, „aş vrea să vă dau un exemplu de reconvertire, după mine «nefiziologică», pe care n-o înţeleg, deşi individul ca atare mă interesează şi mă intrigă, este vorba de O. Paler. Evident, el a fost unul din marii stîlpi ai propagandei ceauşiste şi de pe această poziţie de stînga s-a reconvertit la o extrem de radicală poziţie de dreapta".

Încă o dată: de ce merge reconvertirea (inconsecvenţa) la Silviu Brucan şi la Paler nu? (încercaţi să faceţi abstracţie de cele două identităţi precise, pentru a vedea *categorial* lucrurile, cei doi reprezentînd două atitudini ce scindează întregul spectru socio-politic de la noi).

Cinismul pragmatic şi ciudata nevoie de utopie

Aşa stînd lucrurile, e de mirare cum Sorin Comoroşan nu-i cîntă-n strună lui Eugen Simion la cunoscuta fixaţie a academicianului: „...această nebunie de a distruge totul, de a lovi mai ales marile valori, mentalitate după părerea mea foarte primejdioasă" etc. Replica „reporterului" e fermă şi de bun-simţ: „Nu cred că marile valori pot fi lovite. O valoare autentică rămîne ca atare şi este invariantă la atitudinea societăţii faţă de ea, într-un moment dat. Am senzaţia că toată această tevatură demolatoare reprezintă doar un fenomen superficial. Nu poate fi demolat Noica făcîndu-se referiri la extremismul lui (de altfel perfect contestabil), după cum nu poate fi demolat Eminescu făcîndu-se referiri la xenofobismul lui".

Să mergem mai departe. Se vorbeşte mult în carte despre adaptabilitatea românului, despre eternul nostru tranzacţionalism care i-a exasperat într-atît pe toţi aliaţii noştri. „De la mijlocul secolului al XVI-lea pînă în secolul XX noi intrăm în această structură a tranzacţiei", spune Răzvan Theodorescu; „diaspora noastră este o diaspora tranzacţională"; „prin structura sa ortodoxia este tranzacţională. [...] Deci românii, de două ori, o dată prin latinitatea lor şi o dată prin ortodoxia lor, aparţin acestui spaţiu tranzacţional, pe care eu refuz să-l judec. Este un dat al lumii noastre şi aşa trebuie să-l privim". Corect. De aici şi concluzia lui Silviu Brucan, de un – cum să-i spun – binefăcător cinism, un oftat ideologic apt să-i descurajeze pe toţi idealiştii şi fanaticii, fie ei de verde sau de roşu: „N-am avut opţiune cînd a venit Armata Roşie aici. Ea fusese determinată de înţelegerea între marile puteri, între Churchill şi Stalin. Nu avem opţiuni nici acum, avem nişte comandamente geopolitice care ne arată că n-avem de ales, trebuie să ne integrăm în Europa Occidentală. Nu avem opţiuni nici economic, nici militar-strategic, fiindcă altfel ne paşte Rusia, iar fără finanţare externă nu ne putem redresa".

Bine, asta le ştie vîrful. Dar ce te faci cu masele? Aici, ODF-istul crede că-i nevoie de-o nouă utopie. Dau ei foaia, dar nu mai găsesc nici un strop de opium pentru popor, fiindcă nici religia, nici militarismul naţionalist nu mai prind decît segmenţial. Ce te faci? Polemica lui Sorin Comoroşan cu Mircea Cărtărescu e foarte instructivă pentru micul

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

dictator ce şade pitit în profesorul româno-american. „Cred că pentru a putea supravieţui, umanitatea va trebui să inventeze un alt tip de utopie", spune el. „Mie îmi este teamă de utopii, în general", se apără, sfios, dar sigur, poetul. Bine, continuă profesorul, dar „utopia este un vis, cum poate să-i fie teamă unui poet de un vis?" (de parcă nu toate ororile în concret au pornit din feeriile onirice ale inteligenţei setoase de putere). „Mi-e teamă de momentul în care visul devine realitate", replică poetul. Dar „noi, la ora actuală, nu avem un vis nou despre lume, de la care să pornim", zice profesorul. „Forma proastă de a nu avea un vis, răspunde Cărtărescu, este ceea ce se întîmplă la noi astăzi. Este irespirabilul lipsei de utopie, o utopie spirituală, o Castalie. Lumea noastră este ca o maioneză tăiată, disipată, centrifugă, imposibil de a se mai aduna în jurul a ceva". Vedeţi cum se împinge ideea? din căutare de utopie în căutare de utopie, dai în fandacsia care visează un războiaş civil pentru revigorarea naţiei, ori în pofta de-o mică dictatură pentru a lega maioneza. Cine caută utopii sfîrşeşte ca ele.

Afirmaţii cu primejdie

Printre răspunsurile (altminteri suculente şi judicioase) ale lui Constantin Bălăceanu-Stolnici există o afirmaţie deschizătoare de prăpăstii: „Românul a fost dintotdeauna monarhic. Chiar şi sub regimurile comuniste tot monarhie a avut: Gheorghiu-Dej, Ceauşescu". N-aş fi atacat-o dacă n-aş fi citit în mai multe publicaţii occidentale, tot mai des, mai puţin insidios şi mai frontal exprimată, teoria după care nu stînga, nu comunismul s-a experimentat zeci de ani în Est, ci... dreapta. Adică toţi secretarii generali ai PCUS au fost nişte ţari, Dej şi Petru Groza au fost boieri, iar Ceauşescu a fost legionar! Şi tot aşa. *Ergo*: abia de-acum înainte să vă-ndemnaţi dumneavoastră către adevăratul marxism, aşa cum a invadat el, la ora de faţă, manualele liceal-universitare din Occident. (*They call it: social-democracy.*) De parcă fascismul şi socialismul n-ar avea aceleaşi rădăcini şi aceleaşi scopuri, ce scuză, vezi bine, mai toate mijloacele cvasisimilare.

Altă afirmaţie cu prăpastie îi aparţine IPS Antonie (Plămădeală): „Au fost în fond [preoţii – *n.n.*] singurii disidenţi adevăraţi [...] a fost

o bine gîndită strategie a supravieţuirii. Compromisuri? Se trimiteau nişte telegrame. Care confesiune din România n-a trimis telegrame? Toţi şefii cultelor au trimis astfel de telegrame, pe care le semnau şefii tuturor cultelor. De ce se culpabilizează numai ortodoxia?".

De acord cu interogaţia, dar cît se schimbă vina individuală dacă ea este unanim împărtăşită? Iar tot banalizînd bietele telegrame, ca şi bietele delaţiuni (făcute, nu-i aşa?, din patriotism, profesionalism, mercantilism sau din atît de omeneasca invidie), bietele... toate cele, ajungem unde? Cu „strategia supravieţuirii", tot ce va să zică *majoritate* rezultă a fi fost o turmă de sărmane inconştienţe; de vreme ce absolut tot ce-a fost minoritar (minoritate etnică, religioasă, profesională, sexuală) a colaborat cu puterea şi securităţile ei tocmai spre a-şi conserva statutul şi specificul, restul înseamnă c-a fost *beneficiarul* compromisurilor celorlalţi. Şi uite-aşa vechii Deţinători capătă nimb de martiri, în vreme ce deposedaţii de ieri sînt şi cei de azi şi de mîine. Cărora nici măcar dreptul de a mai cîrti (fără vreun folos) nu li se acordă.

În fine, nu primejdioasă, dar totuşi controversabilă este credinţa (exprimată de Horia Bernea) în *supravieţuirea* şi *valoarea actuală* a ţăranului român. De acord în principiu: „Ţăranul a rămas în permanenţă şansa românilor de a rezista şi a renaşte după perioade grele. A fost zona de fund a mării unde nu ajungeau valurile. La noi ţăranul nu-i o fosilă după care facem reconstituiri". De acord şi cu jumătate din credinţa că „naţiile celelalte au rezistat prin nobilime, printr-o clasă aristocratică. Noi, prin ţărani. La noi aristocraţia a fost distrusă, de vreo 2-3 ori, iar cînd s-a refăcut cu grecotei ...". Cu jumătate, zic, fiindcă fără aristocraţie, ca şi fără acea „aristocraţie ţărănească" din (încă) epoca – şi ea oarecum utopică – a investigaţiilor de teren în care excelau echipele lui Dimitrie Gusti, situaţia e cam ca-n butoiul Danaidelor. Însă directorul Muzeului Ţăranului Român crede că ţăranul „astăzi încă există, mai mult decît bănuim noi". Fireşte că prin văgăuni uitate de Dumnezeu şi de electricitate o mai fi, dar oare se mai acordă micile oaze de ritualitate străvechi-eminamente agricolă cu marile, copleşitoarele zone în care *mahalaua* a înghiţit *satul*? E de găsit, poate, *forţă morală* în utopia ruralismului sadovenian, dar *valori operante* în lumea de azi?!

Oricum, rămînem un popor de climă temperată. Sorin Comoroşan chiar observă că „avem termoreglare, ceea ce americanul nu are. Pune-l

pe un american în condiţiile de căldură de la noi din iulie şi moare". Parcă văd un afiş enorm pe uşa ONT-ului de la New York: *Veniţi să muriţi în iulie în România!* Şi ce? N-ar veni? Uite ce zice aici Ion Caramitru: „În America sînt mult mai mulţi proşti decît la noi. În America am trăit permanent o spaimă metafizică de a nu muri de prostia celorlalţi! În România nu există această temă". (Aud?)

22, nr. 47/22-28 noiembrie 1995;
nr. 48/29 noiembrie-5 decembrie 1995

România-n carnaval

Vladimir Tismăneanu, *Balul mascat. Un dialog cu Mircea Mihăieş*, Editura Polirom, 216 pagini

Strategia unei ambiţii legitime

Ca strategie de reimplantare, Vladimir Tismăneanu poate fi considerat un campion în unghiul recuperării diasporei. Ritmul său editorial – şapte cărţi în cinci ani, plus două în curs de apariţie, tot la Polirom – îl fac comparabil (minus, firește, triada Eliade, Ionescu, Cioran) doar cu Paul Goma. *Condamnaţi la fericire. Experimentul comunist în România* (1991), *Ghilotina de scrum* (1992), *Arheologia terorii* (1992), *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (1995), *Irepetabilul trecut* (1995), *Noaptea totalitară* (1995) sînt semnele unei certe voinţe de cucerire a pieţei de gîndire politică (inclusiv ale unor impulsuri de monopolizare) – o piaţă cu multă cerere, ce-i drept, şi puţină ofertă.

Pînă ce Silviu Lupescu, directorul Editurii Polirom, îi va publica lui Tismăneanu *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel*, cartea sa „de bază", după cum spun cunoscătorii, avem încă o ocazie de a ne delecta cu fermecătoarea oralitate a autorului. Tismăneanu e mană cerească pentru orice auditoriu şi pentru toţi purtătorii de microfon. E zglobiu şi locvace, ştie să provoace, ştie să dorloteze ideile şi să-şi înţepe veninos adversarii; ştie să îmbine la fix teoreticul cu exemplificările, expozitivul cu aluzivul, aplecarea pe unicitate şi pofta de comparaţie; se pliază pe dorinţele interlocutorului, dar fără să-i lase acestuia vreo şansă de scăpare; citează pe cine şi cînd trebuie, din

unghiul de bifare a „corectitudinii politice", dar nu fără a-şi permite insurgenţe jucăuşe, ghiduşii de arici şi chiar referinţe oripilante pentru manualul bunului stîngist.

Avantajele oralităţii

Balul mascat este rodul cîtorva zile de convorbiri cu Mircea Mihăieş, din decembrie 1995 pînă în ianuarie 1996, în biroul lui Tismăneanu din Washington, DC. O continuare a *Ghilotinei de scrum*, unde politologul e-n largul său: eliberat de orice obligaţie de formalizare a discursului, de povara notelor de subsol, de obsesia nuanţelor şi diplomaţia punerii în pagină a citatelor, el îşi poate permite să jongleze cu fenomenele, să facă racursiuri ameţitoare şi să arunce idei deloc ortodoxe, fără nici o teamă de „tribunalul" profesiei. Doar totul e o cozerie, nu-i aşa? Fără cravată şi mapă cu notiţe, fără grija receptării *comme il faut* (una este necruţătorul abonat la revista *Partisan Review*, unde-i musai să razi generaţia '27, şi altceva e lectorul de acasă, atins de laxism etic şi tolerant la modul levantin), analistul prudent şi universitarul exact glisează fericit în hainele de casă şi amestecă jovial seriozităţile cu poantele, răutăţile cu formulele memorabile.

Aşa ajung să stea laolaltă verdicte laconice şi exacte despre România („România are astăzi o structură corporatistă a puterii"; „Aceleaşi grupări care controlau companiile de comerţ exterior, care controlau lumea ocultă a economiei româneşti de pînă în 1989, ajung să deţină în mod absolut puterea economică. Deci puterea politică este constituită prin monopolul informaţiei secrete şi prin lipsa posibilităţii de a-i trage la răspundere pe cei care controlează aceste aparate") cu dezvăluiri de vechi subterane („Asociaţia de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale, care a fost o placă turnantă a operaţiunilor de informaţie externă. Domnul Năstase ştie mai bine decît mine aceste lucruri. Dar ştiu cine trecea pe acolo: domnii Brucan şi Corneliu Bogdan. Bănuiesc că erau vreo patruzeci de membri, dintre care probabil treizeci se turnau unii pe alţii") şi picanterii de genul: „Adrian Năstase a dansat cadrilul ceauşist cu graţie".

Sau: aşa coabitează, revelîndu-se reciproc, sentenţe de genul: „trăim într-o epocă de sincretism ideologic. Stilul ideologic al vremii

noastre e barocul" (ori: „Fenomenul de împuternicire economică a nomenklaturii este universal") cu teorii şocante precum aceasta: „Partidul Comunist Român încetase să mai existe ca realitate oligarhică cel puţin de la sfîrşitul anilor şaptezeci. E o temă pe care încerc mereu s-o impun, dar fără prea multe şanse de a-i convinge pe alţii. Partidul era de fapt un aparat de transmitere propagandistică funcţionînd în gol. Ceea ce exista era Statul Securităţii. Securitatea avea şi secţie economică, şi secţie externă, şi secţie culturală". Cel puţin două riscuri apar aici: disculparea PCR – de unde şi posibilitatea renaşterii sale pe baze... neîntinate; şi slujirea vechiului mit al omnipotenţei Securităţii.

Mai departe: cît de greu ar fi să faci în America un studiu la patru ace despre adînca necesitate a unei zone cît de mici de umbră în *the personal file*! De unde să înţeleagă bietul american cum devine chestiunea la noi: în balul mascat general, virginitatea etică e-o pacoste pentru ascensiunea politică, unde – pentru a fi acceptat în joc – necesitatea primordială este macularea prealabilă! Şi iată cum ceea ce ar fi reclamat o demonstraţie riguroasă în scris prinde contur perfect credibil în cîteva fraze: „Un dosar impecabil este un dezavantaj politic pentru o persoană care vrea să parvină pe scara politică a acestui tip de regim. Nu vei ajunge nici ambasador la Naţiunile Unite, nici la Washington, nici măcar în Patagonia, nici prim-ministru, dacă eşti perfect curat".

În fine, închipuiţi-vă că, într-o vreme atît de zbîrlită pentru ideea naţională, cînd puseurile secesioniste şi teoriile federaliste fac furori (şi victime) pretutindeni, te-ai încumeta să tratezi într-un ton academic eventualitatea unor tendinţe de federalizare a Transilvaniei! Ar fi un calvar sinucigaş. În schimb, într-o conversaţie ai dreptul (de fapt, am cam avea cu toţii *obligaţia*!) de a te lansa cu deltaplanul peste abisuri presupozante ca acestea: „Un fenomen al epocii actuale e competiţia dintre elementul centripet şi elementul centrifug în construirea identităţii europene. Avem, simultan, tendinţa de creare a Uniunii Europene, pe de altă parte avem fenomenul de federalizare şi regionalizare. [...] De unde să ştim noi că, la un moment dat, nu se va crea o ligă transilvană, care să grupeze şi români, şi maghiari, şi atîţia alţii, cum există liga nordică în Italia? Transilvania fiind zona cel mai bine dezvoltată economic a României, la un moment dat, aşa cum celor de la Milano nu le-a convenit ca produsul lor să fie redistribuit în părţile mai puţin avansate, tot astfel s-ar putea ca transilvănenii să nu mai fie de acord ca venitul lor să fie redistribuit în Vaslui, să zicem".

Oameni, idei, bobîrnace

Poate nu sînt eu întru totul de vină dacă-n loc să mă las furat de retrospectiva politică decembrie '89-decembrie '95 am subliniat cu precădere în text cancanuri, amintiri, şopîrle. Cred că şi Tismăneanu e un bun degustător de istorie mică (de Mihăieş nu mă îndoiesc).

Sigur, el are totală dreptate cînd reafirmă adevăruri precum: „România este o structură politică semiautoritară, în care centrul puterii politice se află în camarila prezidenţială şi în instituţiile care îşi dobîndesc autonomie extralegală graţie susţinerii, acoperirii, alibiurilor şi complicităţilor prezidenţiale"; „Vestigiile experienţei leniniste în România: o stare generală de suspiciune. O fascinaţie a metodelor autoritare. Un gen autoritarist de discurs, inclusiv în rîndurile celor care se proclamă cît se poate de antibolşevici. O totală lipsă de încredere în societatea civilă. Ba chiar un fel de dispreţ pentru societatea civilă"; „în mintea liderilor politici din epocă, Ion Iliescu, Brucan, Dan Marţian, consilieri gen Virgil Măgureanu, Talpeş, Boda, Vasile Secăreş, era că în România se desfăşura un război civil. Cred că erau atît de convinşi de acest lucru, încît erau aproape să-l creeze, să-l şi genereze".

Da, numai că prea am obosit de macroadevăruri, dacă pot să zic aşa, ca să mă refuz desfătării cu microrevelaţii de genul: Dan Marţian şi ideile lui Gherea (p. 42); Gheorghi Prisăcaru, fost şef de cabinet la Dăscălescu, stîlp UTC la Iaşi, în prezent însărcinat cu problemele integrării europene a României (p. 180); „Cu excepţia lui Gheorghe Brătescu şi a Taniei Pauker, despre care am informaţii că au mers în direcţia Alianţei Civice, nu prea cunosc multe dintre vlăstarele înaltei aristocraţii roşii din România care să fi mers înspre opoziţie. Ba da, băiatul lui Virgil Trofin, Mircea Trofin...". Şi, inevitabil, Pavel Cîmpeanu, atacatorul atacat acum: „[...] dar domnia sa a fost instructor al Comitetului Central al PCR - PMR în speţă, răspunzînd de emigraţia politică iugoslavă şi greacă în România. Nu pot să cred că în această poziţie nu a avut contacte - dacă nu mai mult - cu organele poliţiei secrete, ţinînd seama că era vorba de străini aflaţi pe teritoriul României, în anii '50".

Pe de altă parte, dacă întotdeauna sînt de salutat revelaţii precum: Antonin Liehm, directorul revistei *Lettre internationale* - „fost mare stalinist", alte răutăţi sînt cu totul gratuite. Aşa e cazul legăturii Augustin Buzura - Stephen Fisher-Galaţi (pp. 48 ş.urm.).

Modelul Singapore şi tentaţia peronistă

Îmi dau seama că am făcut o lectură cam de vacanţă, dar şi cartea se pretează la aşa ceva: la verdeaţă, brizăşi răcoritoare! Multe lucruri ar fi de adnotat: sinuciderea lui Mihai Roller în 1958, mitul Doftanei, cazul Grigore Răceanu, grupul Miliţa Petraşcu, Mihaela Andricu, conceptul de „democraţie totalitară" propus de Jacob Talmon (adică „o dictatură bazată pe entuziasmul de masă") ori asocierea lui Iulian Vlad („un Fouché al revoluţiei române") cu Canaris („aflat în contact cu rezistenţa antihitleristă") şi cu Beria („un Gorbaciov *avant la lettre* din punctul de vedere al relaţiilor internaţionale").

Dar cel mai interesant lucru mi s-a părut teoria cu cele două primejdii care pîndesc Europa de Est în prezent: modelul Singapore, sau tentaţia Pinochet, nostalgia regimului de mînă forte, cînd lumea spune: „Da, încercăm economie de piaţă, dar în condiţii de ordine şi disciplină. Adică punem pentru moment botniţă discursului democratic, se pune surdină «circului parlamentar»" ş.a.m.d.

Cealaltă primejdie: dezinteresul total faţă de economia de piaţă şi neîncrederea în succesul unei terapii economice: tentaţia peronistă. „Să preiei o ţară care nu este falimentară şi s-o duci în pragul falimentului, promiţînd fiecăruia tot ce-şi doreşte, la dreapta, la stînga, în sus, în jos, oblic, în orice direcţie, într-o totală iresponsabilitate, iată ceva la fel de primejdios." Iar Tismăneanu citează deviza lui Juan Domingo Perón, foarte caracteristică pentru actualul nostru „Carol III": „Am două mîini, o mînă stîngă şi o mînă dreaptă. O folosesc pe fiecare după cum este nevoie".

Cît despre informaţiile misteriosului personaj de la p. 133 (în care cred că e de citit Aurel Dragoş Munteanu) privind conducerea României de către un grup ocult de generali de albastru plus kaki... se mai îndoieşte cineva că trăim în plin bal mascat şi că tot ce se vede şi se aude în piaţa mare-i moft, centrul de greutate fiind după cortină? Nu trăim „ideologic" în plin baroc? Totul e să acceptăm să ne desluşim (măcar din cînd în cînd), precum Crăcănel şi Pampon, fiindcă de la războiul din Serbia, de exemplu, pînă la... toate cele (interetnice, în primul rînd) funcţionează adevărul replicii nemuritoare: „Care va să zică este un Bibicul care devine în chestie de traducere şi pentru mine şi pentru d-ta...".

Travestiul politic, jocul de măşti, balul mascat. Nimic nu-i nou şi nu e de mirare. Nici măcar faptul că Mircea Mihăieş a trebuit să ajungă în biroul lui Tismăneanu *de la Washington* ca să poată răsfoi *Cartea Albă a Securităţii...*

22, nr. 26/26 iunie-2 iulie 1996

România celui de-al treilea discurs

Iordan Chimet, *Momentul adevărului*, Editura Dacia, 476 pagini

Ciudăţeniile personajului

Cu greu i s-ar putea găsi un echivalent lui Iordan Chimet în literatura noastră de azi. Iar scriitorul pare să ştie foarte bine acest lucru şi îşi cultivă în bună cunoştinţă de cauză imaginea de misterios donquijotism şi alintată autoocultare, frecventînd cu extremă parcimonie mass-media şi apărînd din an în Paşti cu cîte-o chestie de-ţi stă mintea-n loc. Ciudat personaj, pe cît de simpatic, pe-atîta de enigmatic!

Pentru literaţii (şi publicul) înrobiţi prejudecăţii etichetei dintîi, Iordan Chimet (născut în 1924, dobrogean după nume) figurează încă din 1968 la capitolul „literatură pentru copii". Cum stă scris în dicţionarul lui Marian Popa-zis-Carte-Albă, volumul *Lamento pentru peştişorul Baltazar* „constituie o feerie a imaginaţiei care manevrează obiecte şi fiinţe-obiect; structura este aceea a cîmpului narativ oniric. Personajele sînt magice prezenţe fluctuante". În 1970, ca bun urmaş de Lewis Carroll, Iordan Chimet publică volumul *Închide ochii şi vei vedea oraşul*: l-am citit la vremea lui cu încîntare de Alice în ţara Congresului al IX-lea. În aceeaşi linie, în 1972 a venit cu o foarte frumoasă „antologie a inocenţei" – *Cele douăsprezece luni ale visului* –, care cred că poate fi tradusă (de n-a şi fost, deja) cu folos în orice limbă.

A urmat tăcerea. De prin 1974, numele lui Iordan Chimet a ieşit de pe autostrada literară (ceea ce nu înseamnă că omul nu are prieteni şi

aliaţi în cele mai neaşteptate zone culturale), preferînd tot felul de trasee ocolitoare şi surprinzătoare. Văzînd că n-o mai scoate la capăt cu onirismul metafizic-infantil, autorul şi-a strămutat bogatul instinct ludic şi filooccidental înspre alte zone geografice: volumul său despre film (*Eroi, fantome, şoricei*, 1970), despre modelele hollywoodiene, l-a făcut un familiar al Institutului american din Bucureşti, unde – în deplin ceauşism atroce, de după instaurarea perestroikăi – Chimet şi ceilalţi artişti ai Casei făceau seri de artă, de care astăzi te sperii numai imaginîndu-le, necum să le şi frecventat.

În 1984 însă, după o muncă de mai mulţi ani, Iordan Chimet publica la Editura Meridiane un album fastuos, de vreo patru sute de pagini, cu iconografie de mîna întîi, rezumate în engleză şi spaniolă, rod al unei corespondenţe cu multă lume ibero-americană şi la preţul de 160 lei (cam ce ar fi azi un sfert de milion), intitulat *America Latină. Sugestii pentru o galerie sentimentală*: istorie, mituri şi artişti plastici din Mexic, Brazilia, Cuba, Chile, Venezuela, Guatemala, ce mai, o – cum s-ar fi zis pe atunci – „înaltă comandă editorială" tipică pentru Externele noastre atît de iubitoare de stîngism revoluţionar, de marxism proaspăt latino-american. Îngrijită exemplar, cu vizibilă empatie, cartea se deschidea cu un capitol – „în căutarea identităţii" – plin de elemente interesante pentru orice încercare de etnopsihologie sau antropologie filosofică. Marea Aventură hispano-americană îi va fi deschis lui Iordan Chimet gustul pentru problematica românismului, fiindcă după 1989, fostul autor de sclipitoare onirocopilării, fostul analist subversiv al filmului far-westic de la ambasada SUA de la Bucureşti şi fostul preţuitor de pictură ibero-americană avea să declanşeze o serie de volume antologice pe tema specificului naţional românesc!

Dreptul la memorie

Cînd, în 1992, am avut ocazia să-l cunosc, a fost – cum scria în dedicaţie – „în vizuina *Cotidianului*" (adică la suplimentul *Litere, Arte şi Idei*), cu ocazia apariţiei vol. I din *Dreptul la memorie*, o antologie pe care autorul declara că o visa încă din anii '70 şi pe care am salutat-o nu doar cu firesc entuziasm, ci şi cu rictusul sceptic menit să însoţească fiecare (etern) început românesc, invariabil sortit – credeam eu – determinării. Ei bine, nu! Avînd în Vasile Igna, directorul de atunci al Editurii clujene Dacia, un „crîncen" campion al consecvenţei şi fidelităţii, Iordan Chimet a trecut de la antologarea teoriilor privind miturile noastre fundamentale, Mioriţa şi Meşterul Manole, la vol. II – *Intrarea în Lumea Modernă* (texte despre sistemul academic-ştiinţific-universitar şi despre cel politic) –, apoi la vol. III – *Dialog despre identitatea românească* („Unghiul etnic", „Unghiul juridic", „Unghiul filosofic", „Unghiul culturii populare", „Unghiul critic" şi „Perspectiva estetică") – şi, în fine, vol. IV – *Certitudini, îndoieli, confruntări*, cu secţiunile: „Nostalgia originilor, căutarea modelelor, diversitatea opţiunilor"; „Între sat şi oraş"; „Tradiţionalism-modernism"; „Orient sau Occident? Orientalism sau europenism? Europenism sau românism?"; „Ortodoxism? misticism? ateism?"; „Spiritualitate"; „Noua generaţie între entuziasm şi contestare" –, în special acest din urmă volum formînd materia primă a întrebărilor care au generat cartea de care va fi vorba în cele ce urmează.

Vasăzică 446+464+700+557 pagini (iertaţi mania cantitativistă, dar la o aşa de... uriaşă calitate, neamul românesc are nevoie, nu-i aşa, şi de ceva cantitate!) în care sînt prezente toate marile nume ce s-au pronunţat în chestiunile vitale ale romanităţii, de la cronicari pînă la D. Stăniloae. Tirajul destul de mic şi, deci, circulaţia strict dirijată a exemplarelor, apoi şocul reprezentat de asocierea unei astfel de teme cu numele lui Iordan Chimet (ia închipuiţi-vă o atare antologie semnată de Noica!), precum şi anvergura înspăimîntătoare a problemei au pus o surdină absolut păgubitoare acestei iniţiative demne de toată lauda. Cine însă, în vălmăşagul anilor 1992-1994, cînd *trăia* atît de amarnic la flacăra spaţiului mioritic, mai avea răgazul, curiozitatea istorică şi bunăvoinţa de a mai şi *gîndi* constantele benefice sau malefice ale acestuia? Dincolo de amabilele semnalări gazetăreşti, mai mult sau mai puţin generoase ca spaţiu şi epitete, cele patru volume din *Dreptul la memorie* s-au tupilat cuminţi în rafturile norocoşilor posesori, urmînd ca viitorimea să le consulte şi, eventual, să redezbată pînă la uitare de sine nemuritoarele subiecte identitare ale românităţii: continuitatea, omogenitatea, importul formelor fără fond, dar cu sens, ortodoxie sau catolicism, alogenia şi autohtonismul, liberalism *versus* arhaicitate, tradiţia ca frînă sau ambreiaj, model balcanic sau modele occidentale, paseism sau sincronism ş.a.m.d.

Ei bine, nu, încă o dată nu! – Iordan Chimet nu s-a mulţumit să binemerite de la naţie pentru un aşa copleşitor efort de lectură, fişare, selecţie, copiere, ordonare şi publicare, ci a purces la întocmirea unui fel de *addenda* analitică: el a trimis o scrisoare-invitaţie la vreo sută de personalităţi culturale române, pentru ca acestea să se pronunţe despre ce mai este, ce vrea şi încotro se îndreaptă România! Ce ziceţi dumnea-voastră de chestia asta?

Acum, sigur că, din o sută, i-au scris doar vreo treizeci, fiindcă mulţi dintre noi, cu aşa zbîrlite, aburite sau tuflite destine *individuale*, am cam obosit să ne tot interogăm destinul *naţional*. Însă cei prezenţi se numesc (în ordine alfabetică): Gabriel Andreescu, Sorin Antohi, Ana Blandiana, Magda Cârneci, Vitalie Ciobanu, Alexandru Ciorănescu, Aurelian Crăiuţu, Florica Dumitrescu, Ştefan Aug. Doinaş, Caius Traian Dragomir, Alexandru George, Gheorghe Grigurcu, Vasile Igna, Adrian Marino, Alina Mungiu, Bujor Nedelcovici, Virgil Nemoianu, Alexandru Niculescu, Octavian Paler, Şerban Papacostea, H.-R. Patapievici, Marta Petreu, Andrei Pippidi, Ion Pop, Adrian Popescu, Mariana Şora, Mihai Şora, Sanda Stolojan, Ion Vianu, Mihai Zamfir, Alexandru Zub.

Care ar fi, la o repede ochire, absenţele notabile, dintre (cel puţin) numele de prim-plan ale ultimilor ani? Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu şi Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca şi Gabriela Adameşteanu, Neagu Djuvara, Z. Ornea, Sorin Dumitrescu şi Luca Piţu, Mircea Martin, Emil Hurezeanu, Mircea Iorgulescu şi Teodor Baconsky, ca să nu mai spun că, din stricte necesităţi de echilibru, ar fi fost de interogat şi Ilie Bădescu şi Mihai Ungheanu, fiindcă pledoariile pentru Deschidere au a se sprijini inclusiv pe pledoariile în favoarea închiderii, nu-i aşa? În orice caz, sumarul este redutabil şi – în ciuda caracterului circumstanţial al multor contribuţii – dă serios de gîndit celui care încă îşi mai *pune problema* trecutelor şi viitoarelor meandre ale românismului.

Explicaţia unui refuz

În ce mă priveşte, mă felicit şi acum că am refuzat colaborarea. Ţin minte că scrisoarea-invitaţie a lui Iordan Chimet m-a îndepărtat prin pecetea lirică, ba chiar patetică. În treacăt fie zis, patetismul şi

grandilocvenţa sînt păcatele sale capitale; iată un exemplu, la întîmplare: „Memorie, invizibil chivot al identităţii, cernită pasăre a nefericirilor noastre, muindu-ţi penele în sîngele celor fără de vină, am putea căpăta dreptul magnific al unei noi speranţe? Atît de mult te-am aşteptat în Noaptea cea Fără de Sfîrşit, atît de puţini te regăsesc...".

Nu credeam şi nu cred că vorbele, dezbaterile şi „anchetele" interminabile, veşnic aceleaşi ca premise, desfăşurare şi finalitate, mai pot împlini ceva pentru „destinul românesc". Cum ar zice Mircea Vulcănescu, nu *peroraţia*, ci *administraţia* e ceea ce ne lipseşte chinuitor, de fapt chiar la modul sinucigaş. Exces de reverie şi frazeologie şi un acut deficit de faptic, de pragmatic. Exces de fantazare regresivă şi deficit de prospecţiune la rece.

Pe de altă parte, despre virtuţile şi viciile românilor s-a spus de mult totul, dar absolut totul. Lasă că etnopsihologia e ceva fumat de mult, iar noi ne comportăm anacronic, de parcă am fi încremenit în primăvara popoarelor, dar această eternă contemplare a buricului, bine cunoscutul nostru nombrilism, pare a nu cunoaşte decît cele două extreme: narcisismul şi masochismul. Ori ne ipostaziem ca sumă de calităţi şi placă turnantă planetară, ori ne scuipăm otrăviţi în oglindă, acuzîndu-ne de toate racilele posibile. O suită de lecturi analitice ale textelor deja cuprinse în cele patru volume din *Dreptul la memorie* ar fi fost de-ajuns; verdictele sînt elocvente, chiar şi cînd sînt amendabile, precum e cazul – la o extremă – cu viziunea lui Noica despre „întru", iar – la cealaltă – cu „mica teorie" cioraniană a destinului.

Cînd discutam cu Iordan Chimet ideea volumului de faţă, eu unul tocmai eram în faza masochistă; mi-ar fi ieşit un text devastator, *à la* Patapievici, pe ideea ruşinii de a face parte dintr-o populaţie bolnavă de misologie, incurabil alterată de ţigănie, alegînd nu poarta Casei, ci uşa cortului. După un timp, văzînd concentrarea propagandei internaţionale exact în acest sens, am început să-mi demonstrez contrariul, să demontez prin comparatism toate acuzele: de ce neapărat şi numai „intoleranţa la români", cînd ea e la tot pasul, de la nenumăratele puseuri alterofobe din Germania sau Franţa (turci, respectiv maghrebieni) pînă la „pericolul portorican", exaltat de americani? Ca să nu mai spunem că nu doar Estul, ci şi Vestul e bine mersi atins de rasism, secesionism pe criterii naţionaliste etc. De ce neapărat acuzarea marotei identitare exclusiv la români, cînd pretutindeni Maastricht-ul a fost fie respins, fie aprobat abia cu puţin peste 50 la sută? Aşa că tare m-ar fi tentat un comparatism

pamfletar, ceea ce ar fi îngreunat ideea de adevăr *exclusiv în spaţiul nostru* (v. titlul volumului).

Revin. Deci după faza „eroică", de zbîrlire a orgoliului etnic, am dat pur şi simplu în plictis. În saţiul acestor interminabile autoscrutări ce duc nicăieri. De două sute de ani navigăm pe aceleaşi ape moarte, investigăm aceleaşi dileme păguboase şi constante *insolubile*. Chiar aşa, insolubile. Lamentările pe seama situării geopolitice au fost şi sînt de prisos: e o situare *dată* pentru totdeauna. Lamentările pe tema istoriei ca fatalitate – la fel. „Maladiile" spiritului european sînt şi ale noastre, şi viceversa. Oamenii sînt la fel pretutindeni, fiecare lucru îşi conţine simultan şi ireductibil faţa şi reversul. Iar fixarea bolnăvicioasă în trecut, reluarea sisifică (fie în practică, fie imaginar) a traseelor rătăcite, deviate ori de-a dreptul închise prea seamănă cu povestea drobului de sare de pe sobă, pentru a nu te face să te simţi stupid tot reiterînd-o! Şi totuşi asta facem: continuăm lamentările lîngă leagăn, cu braţele nemişcate şi cu ochii aţintiţi spre drobul ce *stă să cadă*. Continuăm să trăim în trecut, analizînd în anacronie, ucronie sau utopie regresivă. Maceraţi de complexul originilor şi de obsesia identitară, a legitimităţii. Şi cu complexele de inferioritate devenite delir de grandoare.

Astfel încît, nici contribuţiile strînse în *Momentul adevărului* nu ne duc prea departe. Majoritatea bat în trecut, în loc să plece de la starea actuală de fapt. Aceleaşi divagaţii despre excesele sentimentului naţional, divagaţii scrise cu talent, fireşte, dar lipsite de suportul concret al – de pildă – statisticilor. O cifră exactă face cît o mie de pagini eseistice. Numai că noi avem oroare de exactitate, noi preferăm istoria scrisă de romancieri, eseurile poetice şi statisticile... făcute de alţii, spre a le putea nega la iuţeală. În fine, cantitativ evaluînd volumul, centrul de greutate al imprecaţiilor vizează Dreapta interbelică, în premisele şi moştenirea ei, de parcă decembrie '89 ar fi una cu ianuarie '41...

*
* *

De reţinut formule precum: „În clipa de faţă, inteligenţia românească începe să semene cu aceea a Rusiei de pe vremuri: e înclinată spre soluţii radicale şi subversiune, pe de-o parte, dar şi spre un fantezism periculos, spre evadarea în imaginar" (Alexandru George, p. 105). „Viitorul a fost (la noi) întotdeauna contestat de trecut",

„fluxului occidental i-a urmat refluxul balcanic" (I. Chimet, p. 29); „pe alţii, nefericirea îi îndîrjeşte. Pe noi ne îndeamnă s-o exorcizăm luînd-o în derîdere" (O. Paler, p. 131); „negativismul nostru moştenit din Orient, care fuge în genere de consecvenţa care edifică în fragmentul care seduce" (Adrian Popescu, p. 213). Memorabilă e şi creaţia lingvistică a lui Sorin Antoni – „privilighenţia" (p. 272), un cuvînt cu viitor sigur.

Am ajuns deci la Sorin Antohi şi la titlul acestei cronici. Spaţiul mă presează, aşa că voi lăsa glosele personale pe altă dată, în favoarea citatului. E textul (pp. 264 ş.urm.) în care m-am recunoscut aproape pe de-a-ntregul. Faţă de „bovarismul geocultural" şi de „autohtonism", românii au de înfruntat „o dublă excludere simbolică", drept care „ar face mai bine dacă ar încerca să se acomodeze în cadrul lor geocultural REAL, relativizînd deopotrivă fantasmele occidentalizante şi himerele autohtoniste, eventual integrîndu-le într-o formulă mai fericită, pe care am numit-o Al Treilea Discurs: terţul perpetuu exclus al dialogului Est-Vest, idiomul de compromis între realitate şi ficţiune, între istorie şi utopie".

Antohi nu neagă – lucru rar – trăsăturile pozitive, fertile, ale polarităţii occidentalism/autohtonism: „modernizarea lumii româneşti de către occidentaliştii pragmatici, sau un protecţionism identitar al autohtoniştilor moderaţi, care împiedică prăbuşirea în stigmat". În fine, după ce subliniază „meritul etnicităţii metafizice de a fi prefaţat şi favorizat constituirea şi desăvîrşirea statului naţional modern", el consideră că „misiunea istorică a românităţii metafizice omogene, agresive şi izolaţioniste s-a încheiat".

De aici încolo poate să înceapă discuţia, extrem de urgentă, de altfel, a realizării celui de-al Treilea Discurs. Scris, din păcate, cu deformare profesională academic-universitară (Antohi pare obsedat de formalizarea discursului), textul eruditului ieşean rămîne totuşi un festin copios. Împreună cu „traseele" lui Patapievici, Andreescu şi Aurelian Crăiuţu (precum şi cu contribuţia Alinei Mungiu, atinsă însă de morbul reducţionismului partizan şi pripit) şi cu Alexandru George şi Octavian Paler ca moderatori, Iordan Chimet ar putea continua – *în stricta actualitate* a României – volumul de acum.

22, nr. 15/15-21 aprilie 1997;
nr. 16/22-28 aprilie 1997

Alteritatea la români

Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalţi. Fals tratat de imagologie*, Editura Polirom, 264 pagini

Dacă stăm şi ne gîndim puţin, ne vom da seama că, în ce priveşte „sufletul naţional", desele ciocniri dintre propaganda externă, ostilă (din varii motive) României, şi mass-media de la noi ne-au oferit aproape fără excepţie, după 1989, un aiuritor spectacol al extremelor.

În exterior se propagă sistematic imaginea românilor ca popor barbar, intolerant, coleric şi neguvernabil, alterat genetic de paternalismul mujicului, de lenea levantină, pehlivănia balcanică şi năravurile ţiganilor. Se cultivă cu dichis fisurile şi chiar clivajele „istorice" dintre Principate, mai ales cînd vine vorba de a decupa din peisaj aşa-zisa superioritate întru civilizaţie a Transilvaniei (cel puţin „pe stil vechi").

Dincoace, cum extrema naşte extremă, un nestăvilit nombrilism ne-a reflectat în oglinda istoriei ca sumă de virtuţi mioritice, planetar-exemplare: toleranţa, „tradiţionala ospitalitate", bunătate şi generozitate debordantă pînă la prostie şi autoanulare, cel mai vechi şi mai nobil dintre neamurile tracilor, niciodată atacatori, invariabil victime ş.a.m.d.

Acum, ce-i drept, şi realitatea istorică a României ca un creuzet de seminţii, aflate într-un perpetuu proces alchimic, indică un grad sporit (exagerat?) de permisivitate. Cum să nu citezi din Cantemir? „În afară de moldoveni, ai căror strămoşi s-au întors din Maramureş, locuiesc în Moldova mulţi greci, albanezi, sîrbi, bulgari, poloni, cazaci, ruşi, unguri, nemţi, armeni, evrei şi ţigani puioşi. Grecii, albanezii, sîrbii şi bulgarii trăiesc liber aici şi unii se ocupă cu negoţul, iar alţii slujesc la oaste domnului cu leafă. [...] Armenii sînt socotiţi drept supuşi [...] au

şi ei lăcaşuri sfinte tot atît de mari şi de frumoase ca bisericile ortodocşilor. Evreii sînt socotiţi de asemenea supuşi şi sînt obligaţi să plătească un bir anual deosebit, mai mare decît cel obişnuit; ei nu practică nici o meserie în afară de negoţ şi crîşmărit şi pot avea oriunde sinagogi, dar de lemn, nu de piatră. Ruşii şi ungurii au avut totdeauna în Moldova starea de şerbi. Ţiganii sînt răspîndiţi prin toată ţara: aproape că nu există boier care să n-aibă mai multe familii de ţigani în stăpînirea lui [...] suprema lor virtute şi însuşirea lor caracteristică este furtul şi lenea."

O permisivitate, ziceam, care, speculată excesiv la infuziile alogene cu statut acaparator, a dat ritmic în fiert, ca să zic aşa. Iar astăzi – cum, de pildă, ne-a arătat filmuleţul dedicat României la *Euronews* în după-amiaza de 19 decembrie crt. – ceea ce ni se etalează este – categoric şi parcă ultimativ – nu altceva decît caracterul de „stat multietnic"! Iată de ce problema alterităţii, într-o lume în plină globalizare şi în perspectiva integrării, interesează în chip aparte comunitatea europeană atunci cînd vine vorba de România.

Un popor altericid?

Ideea că românii au fost şi sînt o populaţie necivilizată, o turmă de ciobani şi „valahi împuţiţi", un popor de mineriade şi pogromuri, capabil numai de legionarism sau bolşevism, un popor suferind de xenofobie, etnocraţie şi alterofobie – e curată prostie. Adică pură propagandă. Nu există loc pe lume în care Străinul să nu fie echivalat cu Inamicul. *Străinul* va să zică pretutindeni Necunoscutul, taina cu primejdie, veneticul, diavolul negru, agresorul şi cuceritorul. Colonistul, magicianul cu puteri necunoscute, ploşniţa oploşită, pacostea căzută pe capul nostru, aducătorul de molime, de băuturi spirtoase al dracului de bune, vraciul cu leacuri miraculoase, dar precis diabolice. *Străinul* este pretutindeni suspectul, veşnicul pericol potenţial, Altceva-ul plin de intenţii dubioase şi dominatoare, cel care tulbură ordinea; spulberă legea locului, sparge cutumele, îi sminteşte pe cei slabi de înger şi declanşează centrifuga fatală. Străinul perverteşte, destramă, este Agentul distructiv.

Mai are rost să exemplificăm? Pentru francezi, de pildă, *tous les Belges sont cons*, iar despre *les Bosches* ori englezi să te ferească

Dumnezeu să vorbeşti de bine prin cîrciumile de ţară. După cum se întîmplă în cavernele englezilor, atunci cînd îţi vine să-i lauzi pe francezi. Şi cum sună verdictul *tsigäiner* în gura vameşului austriac, la vederea alor noştri, ori formula *damn yankees* prin alte locuri? Şi ce realităţi istorico-pogromice stîrneşte vocabula *Jüden* în aria germano-polono-rusă? ! ?

Nu mai insist. Toată istoria lumii se poate rescrie pornind de la conflictul etern dintre fondul autohton şi alogenie. Dintre *statu-quo* şi „patologia" schimbării, asimilare şi respingere ş.a.m.d. Este o lege atît de elementară a etnopsihologiei, sociologiei, antropologiei, încît orice efort de autodisculpare, cînd eşti atacat ca popor altericid, e nu doar jignitor şi obositor, dar efectiv inutil. Tot ce se poate (şi trebuie) făcut e să detectezi particularităţile istorico-sociale şi geografice ale acestei legităţi.

Identificarea *străinilor*, notează Dan Horia Mazilu, „a fost întotdeauna (în vremea la care mă voi referi în această carte – cu deosebire) un proces complex, fiindcă ea a avut loc – în Timpul Vechi – cam în acelaşi interval cînd s-a realizat şi autodefinirea. [...] Trăind într-un spaţiu unde «musafirii» (cu felurite gînduri şi comportamente) au poposit obositor de des, românii – păstrîndu-şi, atît cît s-a putut, propria identitate într-un loc «pestriţ» – n-au încercat (decît foarte rar, rarisim – aş spune) să exercite asupra străinilor presiuni deosebite pentru ca aceştia să accepte (şi să se încadreze în) modelul lor cultural şi modul lor de a trăi şi de a gîndi. Este o constatare (adevărată, sper) asupra căreia trebuie să meditäm. [...] Românii, în judecăţile lor cu privire la Ceilalţi (la cei care vorbeau o altă limbă, ori se închinau altui Dumnezeu, la cei care veneau la ei acasă cu gînduri bune sau cu intenţii necurate), n-au fost nici mai buni, dar nici mai «răi» decît alţii".

Care ceilalţi ?

„Vechist" cu prestigiu (adică unul dintre foarte puţinii specialişti de care se mai bucură literatura română veche), Dan Horia Mazilu a avut nu doar excelenta idee a acestei sinteze, ci şi răbdarea, cumpănirea şi chiar plăcerea să o facă. Sînt cuprinşi aici Grigore Ureche, Miron Costin şi Neculce, D. Cantemir, Antim Ivireanul, Dosoftei şi Varlaam,

dar şi Stolnicul Cantacuzino şi Radu Popescu, fie în memorialistica drumurilor lor prin Europa Occidentală, în Rusia sau China, în Turcia, Grecia sau Polonia, fie extrăgîndu-li-se reflecţiile referitoare la conaţionalii atît de intens prezenţi în *melting pot*-ul românesc. Capitolele *Străinii văzuţi la ei acasă* şi *Străinii văzuţi la noi acasă*, împreună cu capitolul *Un semn (capital) al „diferenţei": Legea* (dedicat opoziţiei creştinătate *vs* păgînătate – Turcocraţia, ca spaţiu prin excelenţă alocat alterităţii agresiv-malefice, faţă cu Ţările Române ca „poartă a creştinătăţii") ne copleşesc insectarul imagologic cu obsesia onoarei la polonezi („semeţia" adeseori păguboasă, p. 157), tenacitatea, credincioşia şi cultura străveche a armenilor (p. 138), cruzimea cazacilor, luptători profesionişti, insubordonaţi ca fire, dar perfect disciplinaţi în luptă (pp. 163 ş.urm.), viclenia ungurilor („oameni iscoditori şi necredincioşi, prieteşugul nu-l ţin la loc de nevoie", zicea Ureche, p. 173), trufia şi mercantilismul grecilor (pp. 183-188, ref. „neliniştea cu care autorităţile ecleziastice din Ţara Românească priveau sporirea numărului călugărilor greci, rezultatul acestui aflux neputînd fi decît amputarea prerogativelor conducătorilor autohtoni"), obsesia trădării în cazul evreilor („vînzători ai ţării", p. 169, alături de figura universal-hăituită şi hăituitoare a cămătarului nemilos ş.a.m.d.).

Jocul imperialismului otoman cu imperialismul slav, avînd România la mijloc, ca teren de încercare şi extorcare de venituri, pecetluieşte specific acest spaţiu al „fruntariilor mobile", unde legea strămoşească (ortodoxia) a fost coincidentă vreme îndelungată cu însăşi ideea de identitate. *Patriotismul creştin*, ideea apartenenţei la acest Limes generează necesitatea solidarităţii în faţa primejdiei comune, de unde şi cultivarea cu precădere a *asemănărilor*, în dauna accentuării *deosebirilor*, în privinţa alterităţii şi alogeniei. Cazurile flagrante de *alterităţi ostile*, toate motivate profund istoriceşte (turcii, ruşii, ungurii), prigonirile alogenilor din motive confesionale ori care mascau interese economico-politice în zalele Bisericii (v. „prigonirea armenilor" redată în *Cronica de la Cameniţa*, p. 139, ca şi persecuţiile contra luteranilor, saşi ori unguri, edictul antiprotestant al lui Lăpuşneanu, convertirea cu sabia a saşilor etc.) sau, mai tîrziu, tulburătoarea istorie a lui *numerus clausus* în privinţa evreilor sînt doar cîteva note acute într-o partitură, altminteri, a *toleranţei orgolioase*. (Interesant, în context, este asprul examen la care sînt supuşi îndeobşte *vînduţii*, renegaţii, cei trecuţi la o altă religie, în speţă la mahomedanism, v. pp. 97, 100, 105, Iliaş Rareş, Mihnea Turcitul, Mircea, fiul lui Alexandru al II-lea.)

Datate şi perpetuate

Sigur, fiind vorba de experienţe şi concluzii vechi de cîteva secole, nu puţine sînt observaţiile strict datate şi deci deloc preluabile astăzi, cînd nu mai sîntem – totuşi – invadaţi *militar de* turci, pustiiţi de tătari, batjocoriţi de ruşi, persiflaţi de poloni, cînd saşii au plecat ş.a.m.d. Şi cînd, bineînţeles, nici *ceilalţi* nu mai sînt ce erau...

Pe de altă parte, cum să te lipseşti de plăcerea de a trage pe spuza prezentului niscai extrase din drumul Milescului în împărăţia Chinei (chinezii sînt „şireţi, mincinoşi, vicleni, înşelători, bănuitori în orice lucru şi întotdeauna bucuroşi să-i amăgească pe străini, ca să le arate acestora cu cît întrec în înţelepciune toate celelalte popoare") ori din călătoria lui Neculce în Ţara Moscului („Măcar că mulţi zic că eu l-am îndemnat să se închine la moscali, dar grăiesc cu năpaste şi ca nişte oameni ce nu pricep şi nu ştiu. Că atunci era toţi creştinii bucuroşi moscalilor, nu numai eu"). Tot astfel, campaniile de secătuire a Ţărilor Române, obsesia seculară a tributului către Înalta Poartă (prefigurare a „cuponului la Disconto" din vremea lui Caragiale) ori imaginea grecilor „cară amestecă domniile şi vînd ţara fără milă şi o precupesc pre carnete asuprite", cum zicea Leon Tomşa, voievod la 1631, cu tot ce au generat acestea în mentalul colectiv, ca impuls „alterofob" (pp. 91 ş.urm.) – constituie şi astăzi o „informaţie genetică" de care sîntem obligaţi cu toţii să ţinem seama.

În ultima pagină a cărţii, Dan Horia Mazilu întinde o punte către teritoriul modernităţii: „Aş putea să vorbesc – dau doar cîteva exemple la întîmplare – despre «şvedul capricios», despre secuii împotriva cărora Petru Rareş făcea – la cererea ungurilor – expediţii de «cuminţire», despre «catanele» (nemţi – le spun cronicarii, ei fiind de fapt austriecii Habsburgilor) ce încep, odată cu veacul al XVIII-lea, să bîntuie pămînturile transalpine. [...] Aş ajunge însă, vrînd-nevrînd, la un alt chip de a-i cerceta pe «ceilalţi», cu o altă avere informaţională, cu alte experienţe (care îngăduie trecerea de la cunoaştere la înţelegere), cu o altă grilă, cele ale modernilor".

Mă gîndesc, în consecinţă, ce antologii captivante s-ar putea alcătui pornindu-se de la astfel de texte: ceva în genul mapelor Michelin, românii despre cutare şi cutare popor, cutare despre români... etc. De

bună seamă că majoritatea ar fi seminţe de scandal, nu doar mediatic, dar inclusiv diplomatic. Mai bine stăm cuminţi în idiosincraziile noastre, fiecare cuibărit în mentalul naţiei sale...

În orice caz, falsul tratat de imagologie alcătuit de profesorul Dan Horia Mazilu are destule învăţăminte folositoare deopotrivă cinicilor universalişti şi naţionalismului autovictimizant. Numai să le dorească.

22, nr. 52/28 decembrie-3 ianuarie 1999

România, o ţară cu încetinitorul

Dominique Fernandez, *Rapsodia română*, trad. Adriana Gliga, Editura Humanitas, 279 pagini, fotografii de Ferrante Ferranti

(Roumanie, un pays au ralenti –
grozav ce mi-ar fi plăcut aşa un titlu... !)

Săptămîna trecută nu am putut încheia cronica la *Jocul cu moartea* de Mihai Rădulescu din pricina unui segment important – România – ce risca să rămînă ignorat, din considerente de spaţiu. Dacă am lăsat necomentate referinţele la C. Noica (pp. 80, 87, 95, 239, 305), dintre care unele erau pline de tîlc (precum recomandarea pe care Noica i-o face autorului în decembrie 1944 de a citi *Le culte du moi* a lui Barrès), în schimb reflecţiile despre români ale omului sensibil, autentic şi rafinat care a fost Mihai Rădulescu merită a fi cel puţin semnalate în chip aparte. Nu fiindcă ar fi de o extremă originalitate, ci dimpotrivă, pentru că ele coincid cu amărăciunea (fie acidă, fie resemnată) a oricărui intelectual care se respectă şi care îşi respectă, totodată, blazonul etnic moştenit.

O Românie... fără delir

Iată, pur şi simplu, citatele în cauză[1]. „Mai e pe urmă şi talentul nostru special, al românilor, de a nu tace nimic avînd aerul că activăm grozav" (5 februarie 1943). „Pasionantă *Descrierea călătoriei mele* a lui D. Golescu. Sîntem pe o linie straşnic şi dezolant de consecventă. Superficialitate, necinste, venalitate, îngîmfare găunoasă, lipsă de competenţă, favoritism, ţigănie. Slujbele se vînd sau se dăruie pe considerente de «relaţii» unor oameni de o nulitate patentă. Fiecare încearcă să «scoată» cît mai mult, de oriunde fără să se gîndească la altceva. «Prostimea», la rîndul ei, nu are altă grijă decît cum «să scape» mai uşor. Lipsa totală de adîncime, de seriozitate, de omenie în înţelesul plin al cuvîntului. Ţigănie" (p. 152). „Teddy nu găseşte destule cuvinte să înfiereze nimicnicia şi turpitudinea «noastră» şi găseşte că singura soluţie este «să fim puşi la lucru» de alţii. [...] Eu încerc să susţin necesitatea unei creşteri din fondul nostru propriu şi, pe cît se poate, pe propriile noastre picioare (nici istoria de pînă acum nu mi se pare atît de lepădat, şi nici «autohtonismul» nostru bun de pus la muzeu. Ce să facem atunci? Să reproducem pe alţii la scară redusă? Dinu Noica îmi acordă că o sinteză se poate totuşi îndeplini, mai ales în cultură. [...] Dinu afirmă în repetate rînduri că «ne trebuie biciul din afară, dacă nu ni l-am putut da noi înşine»" (aprilie 1944, p. 202). „Atunci cînd nu vom mai fi încrustaţi în stupidele noastre egoisme şi în «interesele» noastre lipsite de perspectivă, cînd nu ne vom mai lăsa tîrîţi de inerţia comodităţii, cînd nu vom mai fi copleşiţi de spaime mărunte şi nu vom mai aluneca la suprafaţa vieţii în preocupări ridicole atunci vom comunica într-adevăr unii cu alţii. Vom învăţa să fim «fraţi» altfel decît în discursurile electorale, în această dăruire vom găsi extrema limită a libertăţii noastre, şi nu supunerea ei prin constrîngere. Ştiu, este o utopie. Şi este, poate, o utopie mai mare ca oriunde, pentru poporul românesc. Marea noastră virtute este mulţumirea cu puţin. [...] Aş vrea ca, învingînd propriile mele virtuţi negative: reticenţe, teamă de ridicol, resemnare,

1. V. recenzia (*Fervori din vremuri opuse*) în Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceauşism, I. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Polirom, Iaşi, 2004, pp. 131-137.

autocritică şi excesiv «bun-simţ», să fiu unul dintre aceia care să înveţe pe români să se ofere..." (iulie 1944, p. 222).

E cumva ceva strident, nemotivat sau fără trecut şi prezent în aceste cuvinte de jar? Unde ar fi ceva de adăugat este la atitudinea faţă de străini. Aici, Mihai Rădulescu nu notează decît o faţă a lucrurilor, şi anume *suspiciunea*, invariabila noastră obsesie că Exteriorul ne fură, ne alienează, ne ameninţă integritatea, liniştea, „nevoile şi neamul". „Toţi au faţă de nemţi, scrie M.R. la 5 februarie 1943, atitudinea ţăranului care a venit la tîrg şi se uită urît şi plin de suspiciune la boier, de teamă că e mai deştept decît el şi poate să-l înşele." Mai este însă şi cealaltă atitudine: a *slugărniciei* faţă de Străin (plus mimetismul înduioşător sau, dimpotrivă, ridicol şi steril), convingerea că numai cineva din Afară, neutru, binevoitor, dar şi autoritar, poate pune ordine, echidistanţă şi eficienţă în balamucul nostru inconştient şi autodisolutiv.

Vitezele Europei

Ei bine, vă propun să luaţi toate cele de mai sus ca pe un bine-venit (dacă nu chiar necesar) prolog la elegantul album despre România publicat de Dominique Fernandez şi Ferrante Ferranti în 1998 la Grasset&Fasquelle şi tradus (excelent, mă grăbesc să adaug) la Humanitas. Este, cum să spun, pe cît de instructiv şi de trist, pe atît de revoltător şi adevărat ce se spune aici, ce se selectează din realitatea României, astfel încît lectura te trece, clipă de clipă, de la cald la rece, de la furie la plîns de neputinţă, prin toate strămutările.

Ne cunoaştem prea bine paradoxul: în masochismul nostru, ne place teribil să ne descoasem viciile şi să ne etalăm măruntaiele pe sîrmă la soare, dar sărim ca arşi la lingurica patriotică imediat ce un străin (veneticul, nu-i aşa?) îşi soarbe – cu milă sau perfid, în linişte sau zgomotos – dispreţul faţă de slăbiciunile şi patimile noastre de iarmaroc. Cînd am citit primele rînduri ale cărţii („România nu are presă bună. Ponegrită, calomniată şi, ceea ce este mai grav, ignorată, ea nu suscită decît neîncredere şi dispreţ. Faima proastă pe care o are Bucureştiul a început cu mult înainte de regimul comunist") eram convins că voi semna o filipică la adresa lui Dominique Fernandez. Aha, zic, vii de bunăvoie la mine acasă, eu te omenesc cum, cu ce şi cît

pot eu mai bine, îţi înţeleg devianţele homo-foto-italiene, îţi citesc romanele de un senzualism estetizat pînă la perversiune (v. *Porporino ou les mystères de Naples*, 1974, tradus în 1994 la Editura Babel), iar dumneata mă tratezi de gloaba bubată a Evropii? ! ?

„În Germania, automobilele gonesc cu 150 km/oră, în Austria cu 130, în Ungaria încă mai merg cu 100, în România se tîrăsc cu 60" îşi începe autorul călătoria, parcă dorind anume să ilustreze teza (foarte adevărată, de altfel) a Europei *à trois vitesses*. Şi tot aşa, cum să nu te zbîrlească afirmaţii precum cele referitoare la „extraordinara lipsă de simţ practic a românilor", unde „fiecare mişcare, fiecare gest poartă amprenta unei lentori sacerdotale", într-o realitate adeseori marcată de locvacitate, dinamism isteroid, velocitate debusolantă? Ori inconturnabila referinţă la „naţionalismul (nostru) estetic, ce interzice să i se atribuie unui mare om influenţe străine, dar şi (la) rasismul cultivat de comunişti, dar anterior regimului lor", tocmai într-o cultură fericită să-şi exhibe importul de forme fără fond şi care s-a considerat nu o dată o colonie a culturii franceze etc. În fine, cum să nu te umple de amărăciune scenele teribile trăite de autorul călător în hotelurile şi restaurantele noastre, tocmai cînd ştii cîtă bunăvoinţă şi ospitalitate se află – orice s-ar spune şi orice ar fi – în raporturile Gazdei cu oaspeţii săi, la români. Dar, ce-i drept, fazele narate de Dominique Fernandez din „localurile noastre publice" sînt delicioase: hotelurile *Complexului turistic* din Borşa (p. 40), hanul de lîngă Suceviţa (p. 62), bezna şi goticul kitsch de la *Carul cu bere* (p. 173), chelnerii abulici, frigul, becurile chioare, mîncarea sleită etc. produc, oricîtă ironie bonomă ar avea vizitatorul, o jenă, ca să spun aşa, viscerală. Astfel încît ajungi să te bucuri ca un copil tîmpit văzînd că Fernandez a avut norocul unor localuri ca lumea, cu servicii normale (în Deltă, la *Lebăda*, p. 127, la Sighişoara, p. 233, la *Împăratul romanilor* din Sibiu, „de departe cel mai bun din România") pe care, spre lauda d-sale, nu le trece cu vederea...

Deci şi invers

Din fericire, Dominique Fernandez are tot atît umor şi îngăduinţă cîtă ironie şi rafinament estetic. Una peste alta, *Rapsodia română* este o bună pledoarie *pentru* România. Este lucrată cu acea atenţie iubitoare

(chit că şi cîrcotaşă, clevetitoare, dar graţioasă, parşiv-jubilatorie) tipică latinului sangvin şi invidios pe răceala constructivă a anglo-saxonilor. Nenumărate „greutăţi" sînt puse, salvator, în celălalt talger al balanţei: Bucureştiul „autentic şi intim" din jurul Grădinii Icoanei, cu amestecul de „ceva arab şi ceva napolitan", perfecta înţelegere a problemei ţigăneşti („nimic mai firesc ca românii, în strădania lor spre ordine, raţionalitate, eficacitate, să încerce să se desolidarizeze de un popor care le aminteşte prea mult propria lor înclinaţie spre indolenţă, spre delăsare, atavismul lor levantin", p. 188) ori a antisemitismului („românul mi s-a părut mult mai puţin antisemit decît polonezul", p. 187), bucuria Sibiului (pp. 244 ş.urm.) şi a cetăţilor fortificate din Transilvania, revelaţia Răşinarilor („cel mai frumos, cel mai pur sat din toată România"), ca să nu mai vorbim de mănăstirile Bucovinei sau cotloanele Deltei. Ba, încă, ajunge să distingă exact circumstanţele atenuante ale unor procese delicate, de la *far niente*-le decodat levantin („aceste atitudini leneşe, înţelepte, această indiferenţă faţă de eficienţă, de unde pot ele să provină, dacă nu din vecinătatea, din conivenţa cu popoarele de pe meridianul treizeci?") pînă la centrifuga Mitteleuropei (p. 232). „Totul este lent, savuros, dens, totul îndeamnă la duioşie în această ţară!"

De-a lungul traseului turistic – din Maramureş, Oradea, Satu Mare, Năd lac, pînă la Brăila, pe canalele Deltei, prin Bucureşti, Snagov, mănăstirile Moldovei, prin Cluj, Timişoara, Craiova, Sibiu, Curtea de Argeş, Tîrgu-Jiu ş.a.m.d. – referinţele culturale, bine puse în pagină, cu atributele adecvate şi ramele istorice cuvenite (inclusiv la modul propagandistic, dar în sensul elegant, profesionist şi subtil al cuvîntului), au darul să mai spele obrazul mentalităţilor colectiv-caricaturale: Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Paul Celan, Brâncuşi, Tristan Tzara, Martha Bibescu, Panait Istrati, Cioran, Sorin Dumitrescu, George Enescu şi cîţi alţii, alături de abordările stilisticii bisericeşti, opun eficient mizeriilor prezente esenţiala contragreutate a unui spirit naţional *împlinit*.

„Este adevărat, spune autorul, că în Franţa nu se vorbeşte despre România decît atunci cînd vreun scandal mai răsunător indignează sau înduioşează opinia publică: tragedia orfanilor, traficul de copii, măsuri nedrepte împotriva minorităţii maghiare, invadarea Bucureştiului de către mineri – România nu atrage atenţia decît prin răni, prin stigmate şi prin mîrşăvii. Niciodată vreun cuvînt despre frumuseţile şi comorile acestei ţări, despre ţinuturile ei încă virgine, despre diversitatea peisajelor, despre minunile Deltei, despre farmecul oraşelor, despre splendoarea

mănăstirilor, despre tăria morală, puterea de îndurare, curajul unui popor pe care cincizeci de ani de tiranie, de obscurantism şi de mizerie nu l-au doborît. [...] Nici un român nu m-a întrebat vreodată despre violurile de elevi din liceele franceze, nici despre răzmeriţele care se iscă periodic la noi la periferii. Ei sînt în stare să ne recite pe dinafară pe Rimbaud sau din Apollinaire, iar noi nici măcar nu ştim numele lui Eminescu."

Ei, ce ziceţi? Precum Efimiţa, exclamăm în extaz la cuvintele Bobocului, căscăm împăcaţi şi ne culcăm pe urechea cealaltă. Şi staţi să vedeţi altceva despre România, în cronica de săptămîna viitoare!

22, nr. 8/22-28 februarie 2000

Zece paşi către România

Ten steps closer to Romania, o carte gîndită de Antoaneta Tănăsescu şi editată de Cipriana Petre, Editura Fundaţiei Culturale Române, 273 pagini

„Literatura de propagandă" – o sintagmă cum nu se poate mai oribilă în ochii noştri (pe bună dreptate), cu toate că, în lume, este considerată întru totul normală. Sigur, ţările mari au uitat-o de mult, în peiorativul ei, deşi pentru tineri şi pentru turişti există pretutindeni o adevărată industrie mediatică de familiarizare cu istoria, geografia, cultura şi toate celelalte date ce compun fizionomia (şi anatomia?) locului-ţintă. În schimb, pentru ţările mici şi necăjite, obligaţia unor „cărţi de vizită" cît mai cuprinzătoare şi seducătoare este nu doar un semn de respect al uzanţelor, ci o necesitate aproape vitală.

Ce le duci ?

Chinuitoare întrebare, o ştim cu toţii. Pleci în străinătate: ce le duci prietenilor sau oficialităţilor cu care te vei întîlni acolo? Cine n-a trecut prin gîfîiala dinaintea plecării? Nu mai spun de vize şi formalităţi, ci de fuga prin librării după vreun album cu Bucureştii vechi sau mănăstirile din nordul Moldovei, vreun caşcaval în coajă de brad plus (intruvabilul) *Ulysse de Marsillac* de la Meridiane. Fuga la Muzeul Ţăranului Român după caseta cu *Zece Prăjini*, fuga la Anastasia ori la librăria Humanitas după niscai memorii şi îndreptări de îndulcit exilul. În fine,

unde vei găsi o istorie a României într-o limbă de circulaţie internaţională?

Sau invers: te vizitează occidentalii care te-au găzduit trei veri de-a rîndul. Unde-i duci şi ce suvenir le oferi la plecare? Mă rog, ei sînt foarte fericiţi cu pliantele de la Casa Republicii (vizită care i-a ravisat pîn-la Dumnezeu!), cu macrameurile cumpărate din faţa Peleşului, cu caşul luat din drum, de la Bran-Moeciu, şi cu ocarina „lipită" de copii pe uliţele Muzeului Satului. Dar tu – nu şi nu, că să le dai o amintire culturală, o „Românie în mic", o carte, o serie de CD-uri cu zonele etnomuzicale din Principate, mă-nţelegi.

Literatură de propagandă, aşadar. În cel mai bun sens al cuvîntului. Nu-i vorbă, de cîţiva ani încoace, oferta s-a diversificat în chip remarcabil. Cel puţin din punct de vedere imagistic. O iute ochire în rafturile librăriei Noi, la pliantele, vederile şi albumele cu fotografii din România te *uşurează* imediat: şi de bani, dar şi de grijă.

Dincolo de toate, un pas mare l-a făcut Fundaţia Culturală Română cu ocazia festivalului Smithsonian de anul trecut. Şi cred că este un pas decisiv în domeniu. Au apărut în engleză cărţi de bucate tradiţionale româneşti, coruri şi colinde religioase, exegeze etnologice, antropologice, cărţi despre arhitectura românească veche, dar şi modernă, antologii de poezie şi proză, de la avangardism la proza fantastică românească (v. în special revista *Plural*) ş.a. Ce-i drept, nu le-a analizat nimeni, nu au fost puricate traducerile, nu le-au fost pritocite în presa culturală criteriile şi opţiunile, nu li se cunoaşte aria de circulaţie, nu li se ştiu tirajul şi cifra de vînzări, nu ştim cîte zac degeaba în igrasia din subsolurile ambasadelor etc. – dar, în fine, aceste cărţi *există*.

În context, cea mai bogată apariţie mi s-a părut volumul colectiv concoctat de Antoaneta Tănăsescu şi îngrijit de Cipriana Petre, *Ten steps closer to România* (traduceri de Adrian Brattano, Mihai Codreanu, Eduard Dedu, Ioana Ieronim, Mihnea Mirean, Cosana Nicolae, cu versiuni revăzute de Ştefan Lupp, Brenda Walker, Kimberly Holcomb şi Gary Holcomb).

Pasul şi compasul

„Această carte nu oferă decît o imagine a României – una dintre multele posibile", avertizează, natural, autoarea. Oricine altcineva ar organiza altfel materia, ar opta pentru alţi semnatari, ar dispune altminteri accentele, ar lărgi perspectiva, ar multiplica nuanţele ş.a.m.d. Totuşi, trebuie să recunoaştem că, oricîte amendamente ne-am învrednici (sau ambiţiona) să găsim, cartea oferă o Românie cel puţin credibilă, complexă şi excelent etalată, dacă nu chiar ispititoare (asta numai străinii o pot spune).

Zece paşi mai aproape de România. Fiecare cu o respectabilă deschidere de compas. Se începe ca la şcoală: „Numele acestei ţări este România, iar capitala ei este Bucureşti". Aici, Mihai Răzvan Ungureanu, înscris în recentul trend al demitizării istoriei şi deparazitării mentalului (himeric) colectiv, veştejeşte istoriografia comunistă, pune un moto din Hu Shi („istoria este ca păpuşa pentru fetiţă: o îmbracă şi o dezbracă precum are chef"), citează simpatetic din Paul Michelson (mentalităţi identitare, ideologizarea şi politizarea istoriei în naţionalismul comunist), dar şi din William McNeill, Klaus P. Beer şi Manfred Stoy, pentru a ajunge, desigur, la complexele şi obsesiile identitar-federaliste de astăzi.

Adrian Cioroianu schiţează cu mînă sigură sinteza istoriei româneşti („unul dintre cele mai tinere state europene, dar unul dintre cele mai vechi popoare ale continentului"), explicîndu-ne „misterul" continuităţii nu doar – conform tradiţiei – prin eroism şi mîndrie, dar şi prin teribilul nostru simţ al umorului. În sfîrşit, din perspectivă arhitecturală, Dana Harhoiu punctează amestecul de Occident şi Orient în generoasa capacitate integratoare de contraste a Bucureştilor.

Pasul al doilea se face peste mitologie, cu W.D. Snodgrass traducînd din *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*, cu extrase din Eliade, Noica şi G. Călinescu, alături de blagianul *Spaţiu mioritic* şi cioraniana *Schimbare la faţă a României*. Totul e bine prefaţat de Gabriela Adameşteanu (*De la resemnare la pesimism*) pe linia ruralităţii pastorale ca substanţă şi a zădărniciei sisifice ca situaţie emblematică pentru cele trei principate, pe post de „interfaţă" a celor trei mari imperii, otoman, rus, austro-ungar. Urmează creştinismul românilor (prezentat de pr. Vasile

Răducă, de la care aflăm, între altele, cifre interesante precum că procentul de 87% al ortodocşilor deţine 14 facultăţi de teologie, cu 6.600 studenţi, 37 seminarii teologice cu 5.916 elevi, iar Biserica Ortodoxă editează 43 de publicaţii), un discurs al papei Ioan Paul al II-lea şi întîlnirea acestuia cu patriarhul Teoctist.

Pasul patru e făcut de Sanda Golopenţia (o foarte utilă preumblare printre clişeele jurnalistice americane despre România, ţară care interesează aproape exclusiv pentru ilustrarea ideii de *criză* în toate cele; pentru ei, cel puţin în exemplele citate, sîntem musulmani, fanatici, avem un minister al traficului cu copii de ţigani, mîncăm evrei şi unguri pe pîine, România este un bastard monstruos post-Trianon, başca draculismul la modă) şi Horia-Roman Patapievici (cu o idee de invidiat: portretul românului *via* cărţile de proverbe ale lui Iuliu A. Zanne), pentru ca, la jumătatea drumului, Constantin Bălăceanu-Stolnici să prefaţeze cîteva extrase din D. Cantemir, N. Titulescu şi Elena Văcărescu.

Cealaltă jumătate

Pasul şase: feminitatea princiară. Anne de Noailles şi Martha Bibescu, fie prin textele lor, fie evocate prin corespondenţa unor Marcel Proust, respectiv Paul Claudel, grupaj prefaţat de Alexandru Paleologu. La pasul artei îi avem pe Brâncuşi, George Enescu şi Eugen Ionescu, „blindaţi" de două analize incitante – Sorin Alexandrescu (care merge de la *Himera* lui Brâncuşi, 1915-1918, pînă la grupul *Subreal*) şi Cipriana Petre (teatrul românesc după 1989, cu olecuţă de *parti-pris*, dar care dă bine).

La literatură, pe lîngă fragmentul (prea mic) ales din *G. Călinescu şi „complexele" literaturii române* de Mircea Martin (o carte cu bătaie infinit mai lungă), remarcabilă este forţa de sinteză a lui Ion Manolescu, mergînd de la *Psalmii* lui Dosoftei pînă la Thomas Pynchon-ismul cărtărescian, jubilînd la textualism şi postmodernism (unde include şi *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu).

Pentru configurarea lui 1989, cu ce i-a precedat şi ce i-a urmat (pasul nouă), sînt convocaţi în puzzle Gabriel Liiceanu, N. Steinhardt, Ion Caramitru, Adrian Marino, Andrei Pleşu, Ana Blandiana, Corneliu Baba şi Corneliu Coposu, singurul text scris anume pentru acest volum

fiind cel semnat de Caius Dobrescu. Un text dur, provocator, în stilul autorului, ironizînd ideea de trăire mitică a culturii sub dictatură şi exaltînd *Cyber-Romania* viitorului, dar cu o apetisantă analiză a tiparelor adolescenţei noastre, în anii '60 şi '70, *vs* nouăzecismul Internetului.

Ultimul pas, al zecelea, este un dicţionar de personalităţi, locuri, evenimente, instituţii din care – culmea – lipsesc tocmai numele de referinţă pentru orice occidental. E foarte bine că sînt incluşi, de pildă, Magda Cârneci, Gheorghe Crăciun, Florin Iaru sau revista *Interval* (pe care Caius Dobrescu o vede ca pe-o urmaşă a lui *Partisan Review*), dar, atunci, este totalmente anormală absenţa lui Eliade, Cioran şi Ionesco, a lui Stéphane Lupasco, Gheorghe Marinescu, Odobleja, Gh. Ţiţeica, Aurel Vlaicu, Paulescu şi cîţi alţii.

Cîrteli

Repet: nu ne aflăm în faţa unei simple antologii, a unui insectar de texte deja publicate ş.a.m.d. Articolele care deţin rolul de introducere, de structură de rezistenţă, pe care se inserează extrasele din lucrări deja publicate, sînt alcătuite anume pentru acest prilej (Gabriela Adameşteanu, Constantin Bălăceanu-Stolnici, Adrian Cioroianu, Caius Dobrescu, Sanda Golopenţia, Ion Manolescu, Alexandru Paleologu, Horia-Roman Patapievici, Cipriana Petre, Vasile Răducă). De aici încolo, fireşte, începe subiectivismul nostru, al fiecăruia. Pentru unii, inexistenţa unui capitol dedicat avangardei, lui Tzara, Voronca, V. Brauner & Co. înseamnă o autoamputare, văzînd lucrurile din perspectivă strict propagandistică (avangarda e marfă sigură la export, transnaţională şi atemporală). Pentru alţii poate fi inacceptabilă absenţa domeniului arheologic şi spiritualizant al lui Pârvan, ca şi absenţa „energetismului românesc" al lui C. Rădulescu-Motru, ori a istoricului luptei dintre sincronism şi izolaţionism. Cineva poate ar fi pledat pentru o lectură în oglindă a spiritului naţional prin texte de Eminescu *vs* I.L. Caragiale, Hasdeu *vs* Macedonski, Creangă *vs* Urmuz etc. Tot aşa, se poate mult – şi cu folos – discuta despre prezenţa/absenţa unui capitol dedicat minorităţilor etnice, statutului lor de-a lungul timpului, în funcţie de publicul-ţintă al cărţii, după cum se poate insista asupra minorităţii *române* din ţara respectivă.

În fine, dacă ne bucură încredinţarea preotului Vasile Răducă precum că eforturile susţinute pentru rezolvarea crizei lăcaşurilor greco-catolice vor conduce curînd la o soluţionare justă (p. 90, *the crisis will soon be overcome*), dacă ne surprinde plăcut prezenţa unor nume precum Tom Cruise, Alan Bates, Diana Rigg sau Tom Stoppard printre susţinătorii teatrului *Act* (p. 181), te cam încrunţi, în schimb, văzînd informaţia lui Ion Manolescu privind anticiparea fizicii lui Einstein la Eminescu (p. 192) ori expedierea prozei lui Mircea Eliade în formula „povestiri cu femei-fantomă şi copii-vampir".

O iniţiativă viitoare va trebui neapărat să ţină seama de lumea ştiinţei româneşti, de valorile morale şi culturale, în sens larg, prezente în cuprinsul medicinei, al fizicii, matematicii, astronomiei etc. Este – flagrantă nedreptate! – o lume aproape total neglijată de lumea literară, şi de aceea umblăm ca năucii în ceaţă, neştiind unii de ceilalţi. Dacă, normal, am devenit alergici la ceauşistul îndemn la mult-trîmbiţata „interdisciplinaritate", nu e mai puţin adevărat că aceasta rămîne o condiţie importantă pentru buna comunicare a elitelor.

Dar gata cu cîrtelile şi cu atacul la (totuşi) mărunţişuri. Mai e cazul să spunem cît de bine-venite ar fi discuţiile pe marginea unor strategii în domeniu? Despre cît de... mai nimic se face pentru contracararea valului de mizerii propagandistice vărsate în străinătate pe seama noastră? Oricum, măcar zece paşi tot s-au făcut.

22, nr. 9/29 februarie-6 martie 2000

Cuţitul, oile şi banii

Irina Nicolau, *Haide, bre! Incursiune subiectivă în lumea aromânilor*, Editura Ars Docendi, 121 pagini

Ciudat şi nedrept de puţin au fost prezentaţi aromânii în literatura şi publicistica noastră din ultima jumătate de veac! Rar, foarte rar, în special graţie farmecului şi faimei lui Toma Caragiu, ca şi tenacităţii lui Ion Caramitru, mai apărea la Electrecord cîte un disc de poezie aromână ori vreun volum de poezii recenzat la radio de Matilda Caragiu-Marioţeanu.

Cînd şi cînd, la un deceniu o dată, cîte-o ediţie în domeniu, realizată sau prefaţată de Marian Papahagi sau Hristu Cîndroveanu, vreun articol omagial despre Caragiani, alături de eternele noastre confuzii între machedoni şi greci, armîni şi fîrşeroţi, dar şi de viguroasa normalitate manifestată *underground* prin care aromânii, ca fiecare minoritate, îşi ocroteau specificul şi omogenitatea, mai cu seamă în fieful constănţean. În rest, propaganda comunistă a preferat să identifice (reducţionism dus pînă la absurd) fenomenul aromân cu falanga macedoneană a legionarismului, vehiculînd numele lui Caranica, Belimace, Papanace, Ciumeti & Co. exclusiv din unghiul patologiei crimei, în absenţa oricărei analize contextuale, adecvări la persoană, circumstanţe motivaţionale etc.

În mentalul colectiv, „machedonii" va să zică un neam aspru, de la munte, de ciobani şi războinici, „oameni născuţi cu cuţitul între dinţi", ultrachivernisiţi, crescuţi aproape spartan, în cultul faptei şi al onoarei cumplit răzbunate, al tăcerii şi prudenţei cu folos, „la fel de uniţi ca evreii", buni negustori (dar nu simplu mercantili, ci înzestraţi cu principii şi reguli severe în domeniu), aprigi la mînie, „închişi între ei", dar de o fidelitate în prietenie dusă pînă la autosacrificiu „în caz că le-ai

făcut vreun bine". Ce am pus între ghilimele am auzit de la bunicu-meu pe linie maternă, el însuşi venit dinspre Călăraşi, de pe un mal al Borcei, cu destul amestec balcanic în sînge pentru a-i înţelege şi respecta pe machedoni, ca şi pe bulgari şi pe greci.

„Din cînd în cînd, simţeam cum se scurge prin mine un mileniu de istorie. Mai precis, simţeam cum cade ca printr-o pungă ruptă un măr. Zeci de milioane de oameni, cu oile, cu aurul, cu vorbele şi gîndurile lor se înfăţişau privirilor mele, aromânii tuturor timpurilor deveneau prezenţi şi inteligibili, iar mie îmi revenea rolul să le pun întrebări. Experienţa era devastatoare. Mă apucam imediat să scriu. Visam să scriu o carte cu buzunare şi mustăţi..." Foarte frumoasă, neliniştitor de captivantă această incursiune a Irinei Nicolau în lumea alor săi (tatăl machedon, mama grecoaică). Gîlgîind de vitalitate şi culoare, deopotrivă de febra bibliotecii, de meandrele istoriei şi de sevele hedoniste ale oricărui balcanic demn de sine, scriitura e carnală cît cuprinde şi precisă totodată, are sînge iute, în retorici bine calculate, cu volute artiste, specifice iubirii evocative, dar şi cu directeţea rece a etnologului de meserie. E adevărat ce zice: „Acum, la noi cresc legume în loc de flori. În fiecare îmbucătură vei descoperi o grădină. Mai ia ghiveci, dacă mă iubeşti, e bun". În ghiveci, Alexi Barda de la 1831 („Cuvîntul lui făcea cît clopotul berbecului la oi") şi palicarul Caramiciu într-o poveste demnă de *Povestirile orientale* ale Margueritei Yourcenar, comitagiii şi „rolul lor de îngeri căzuţi", reproşurile aduse românilor („De ce ne-aţi lăsat pe mîinile turcilor şi ale grecilor?"), savuroase exclamaţii de mîndrie („Am fost mari plăcintari"), realism fabulos ca la García Márquez („Se mai ştie despre el că îşi adăpa calul cu vin"), orgolii justificate („Vino să-ţi arăt ce am făcut noi pentru Budapesta şi Atena. Uite ctitoriile lui Zappa, ale lui Toşiţa, ale lui Averoff. Sînt gigantice"), decaloguri aspre („Era ruşine să te vadă cineva gol, să cerşeşti, să minţi, să nu munceşti destul, să mănînci prea gustos, să-ţi taie duşmanul mustaţa, să-ţi captureze căpitanul, să taie coada calului tău"), nunţi la care se tăiau o sută de oi şi două sute de miei, hangii deveniţi patroni de hoteluri şi restaurante („Fraţii Capşa nu erau tot aromâni?"), comitetul de medici al Ţării Româneşti la 1809, compus exclusiv din aromâni (Schina, Filitis, Darvari, Caracaş, Rizu), case cu 64 de camere, evitarea musulmanizării, superstiţii, gastronomie, obiceiuri misogine.

Ziarul de duminică, nr. 27/24 decembrie 2000

Reverie şi provocare

Augustin Ioan, *Bizanţ după Bizanţ după Bizanţ. Teme ale arhitecturii în secolul XX. Cazul românesc*, Editura Ex Ponto, 225 pagini

Să recunoaştem că noi, literaţii, ne gîndim arareori la arhitectură. Cînd o facem, este vorba de Centrul Civic sau de vilele ţiganilor din Strehaia, de vreun colţ vechi de Bucureşti, de burg transilvan sau cramă moldavă, dacă nu cumva doar despre scenografia cutărui spectacol sau de ruinele vreunui conac din această Românie uitată de Dumnezeu şi demonizată cu tristă fervoare.

Să recunoaştem că nu ne gîndim prea des la Ion Mincu şi la Catedrala din Constanţa, la înlocuirea Bizanţului cu Roma (spiritul latin, dar şi vecinătatea politică a arhitecturii legionare din anii '40 cu Italia mussoliniană), la arhitecţi precum Constantin Joja şi Nicolae Goga, la relaţia monumentului hitlerist cu colectivismul stalinist şi zgîrie-norii americani, la efectele cutremurelor din 1940 şi 1977 asupra arhitecturii bucureştene, la reacţia antistalinistă a ceauşismului, care a reluat experienţele moderne ale interbelicilor Marcu şi Creangă, Duiliu Marcu, P.Em. Miclescu, G.M. Cantacuzino, la influenţa arhitecturii franceze în România veacului al XIX-lea, la mariajul dintre neoromânism şi modernism în exemple precum vila Modrogan (Duiliu Marcu), la ce va să zică „arhitectura puterii" (v. „clasicismul purist al palatului regal", la N. Nenciulescu, lucrările lui G.M. Cantacuzino, precum Banca Crissoveloni), ca să nu mai spun de „orientarea filorenascentistă" a lui Lunacearski, de efectele discursului lui N.S. Hruşciov din 7 decembrie 1954 la Conferinţa unională a constructorilor şi arhitecţilor, de relaţia

dintre realismul socialist şi postmodernism („contradicţia dintre ironia postmodernă şi sobrietatea angajată a realismului socialist se stinge în noţiunea de joc, aşa cum este ea înţeleasă de critica deconstructivistă"), de arhitectura „muşchilor din beton" faţă de *high-tech*-ul actual ş.a.m.d.

Despre toate acestea scrie Augustin Ioan, elevul profesorului Cezar Radu (36 de ani, lector la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu", membru al Colegiului Noua Europă, conferenţiar la Cambridge, Dundee şi Edinburgh, la Cincinnati, Houston ş.a., coordonator de proiecte editoriale la Paideia), volumul de faţă fiind doar o etapă pentru o istorie critică a arhitecturii româneşti din secolul XX. Mai departe, să recunoaştem că Augustin Ioan oferă inclusiv istoricului literar o sumă de observaţii incitante, vorbind despre efectele hruşciovismului asupra modernismului poststalinist românesc (v., între altele, „acel *high-tech avant la lettre* al anilor '60, cu Circul de Stat al lui N. Porumbescu, sanatoriul din Mangalia, gările din Constanţa şi Predeal", p. 131), despre cultura paralelă din anii ceauşismului şi corespondentul arhitectural al acesteia (pp. 146 ş.urm., cu echipele lui Mac Popescu, fraţii Hariton, Al. Beldiman, Radu Radoslav, Florin Biciuşcă, V. Hurduc, Ioan Andreescu) ori despre „reţetarul succesului în arhitectura neoromânească", identificabil, cu schimbările de rigoare, în reţetarul literar : conservarea modelului rural (cula, conacul) la I. Mincu (Bufetul de la Şosea), Cristofi Cerchez (vila Minovici), evitarea excesului în decoraţie (N. Ghica-Budeşti, Petre Antonescu şi actualul Muzeu al Ţăranului Român, Banca Marmorosh-Blank şi palatul Patriarhiei), aluzia permanentă la tradiţie (O. Doicescu şi restaurantul din Grădina Botanică, Duiliu Marcu şi vila Modrogan, v. p. 116).

În fine, de o acută actualitate este cap. IV, pp. 166 ş.urm., din care aflăm că, deşi este gata de trei, patru ani, Legea exercitării profesiunii de arhitect „zace la dospit" prin MLPAT şi că jalea arhitecturală din Bucureştii de azi este, în fond, o mare baftă, dat fiind că „oraşele americane implodează", totul e plin de *inner city*-uri, în vreme ce pustiurile noastre populate de ruinele ceauşismului oferă un viitor de aur marilor strategii constructive. Aferim ! Una peste alta, e timpul să mai şi gîndim (la) locurile prin care deambulăm la modul paseist şi posac, acceptînd bunele provocări ale postmodernităţii şi meditînd la rosturile de aur ale păstrării tradiţiei.

Ziarul de duminică, nr. 22/1 iunie 2001

Firile şi firele popoarelor

Firea românilor, volum coordonat de Daniel Barbu, Editura Nemira, 207 pagini

La început n-am prea înţeles, recunosc, motivele precipitării cu care multe mass-media occidentale ne-au lipit, imediat după 1989, eticheta: „profundă criză identitară". Ba chiar m-am revoltat: după ce-au experimentat cu sadism pe noi, jumătate de secol, comunismul cu perpetua sa criză alimentară, ne scot acum în deficit identitar, ca norod aburit, scălîmb, tălîmb, incapabil să stea pe picioarele lui, neam compozit, netrebnic, de mujici cu balalaici, care habar n-au pe ce lume se află, ca o şatră fluierînd prin istorie.

Două luni de Paris, cîteva zile de Viena, un colocviu româno-maghiar la INALCO şi un abonament pe doi ani la *Le Monde*, unde ţine rubrică Edgar Reichman, au fost de ajuns ca să pricep ce mană cerească va să zică formula „criză identitară" în cazul „tribalismului" românesc. Ce multe fire, văzute şi nevăzute, se ascund îndărătul examinărilor la care este supusă în zilele noastre firea unei naţii! Sub noianul de eseistică geopolitică, sub tonele de publicaţii pe tema strategiilor comunitare, în subsolurile sesiunilor ştiinţifice internaţionale, dincolo de statistici, studii de globalizare, eseuri şi colocvii cu subiecte etnopsihologice ş.a.m.d. se întrevăd agende secesioniste sub umbrela multiculturalismului, culpabilizări majoritare cu ţinte revizioniste, demarcaţii religioase, falii istorice şi clivaje economice marcînd în fapt nişte cît se poate de banale interese economice, zone de influenţă, pieţe de desfacere etc.

Nu e nevoie de prea mult efort ca să pricepi ce va să zică această mult agitată idee a crizei identitare la români. De-o parte, anularea

Trianonului prin „incapacitatea de-a administra Transilvania" şi de-a asigura drepturile minorităţilor, iar de cealaltă parte, anularea elanului occidentalist prin sublinierea eternelor afinităţi dintre bizonul daco-getic şi *homo sovieticus*, în ideea lui „Staţi liniştiţi la locurile voastre...!".

Nu-i vorbă că, alături de gravele moşteniri mentale europene în ce ne priveşte (mai cu seamă în spaţiul germanic, pe care l-am trădat într-o veselie), alături de unele sensuri ale tradiţionalei „politici de tip bizantin" etc. s-au adăugat votul din 1990-1992, mineriadele şi lebădarii, multe efecte neaşteptate ale politicii ceauşiste de îmbîrligare arabo-israeliană, mafiile securiste, terorismul sindical şi ostilitatea cvasigenerală la reformă. În ce ne priveşte, faptul că imediat după 1989 (parcă în directă legătură cu „poporul vegetal" şi „mămăliga care nu explodează") am reînceput o asiduă activitate de recuperare a identităţii naţionale, de reevaluare a istoriei, de refacere a ţesutului social, de sincronizare profesională, reintegrare a tradiţiilor şi a sentimentului religios, de redefinire a dilemelor naţionale niciodată rezolvate prin opţiuni clare – a produs deschideri rapide şi spectaculoase, adaptări bruşte (uneori chiar brutale) la bibliografia mondială de actualitate a acestor teme, ca şi excese interpretative, direct proporţionale cu avîntul recuperator.

Aşa se face că, nu o dată, tentativele benefice de relativizare a triumfalismului istoricist, de demitizare a falsului panteon şi eliminare a butaforiei lozincarde au generat un soi de extaz al omnimaculării cu efect de autoanulare. În locul nuanţelor şi al moderaţiunii evaluative s-au impus cu brutalitate reducţionismul, culpabilizarea generală, absolutizarea negativului: „Ruşinea de-a fi român", „ţiganii Europei", „trădătorii tuturor tratatelor", „asupritorii minorităţilor naţionale", „neantul valah", „blestemul românesc", „barbaria asiată a românilor", „totul a fost minciună, duplicitate şi sperjur levantin în istoria acestor ţări", „fundamentalism ortodox", popor neguvernabil, xenofob, altericid etc.

Acum, după ce s-a petrecut de cîteva ori mişcarea de pendul de la extaz la deriziune şi viceversa, ne putem relua în linişte (vorba vine) „analiza identitară", ca după o sfîntă perioadă de regim. Îi vom reciti pe Cantemir, Eminescu şi Caragiale, pe Ion Ghica, Bălcescu, Kogălniceanu şi Fundoianu, pe Cioran, Mircea Vulcănescu, C. Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, Crainic, Blaga şi Pârvan, pe Simion Mehedinţi, Noica, Lazăr Şăineanu, T. Pamfile şi S.Fl. Marian, pe Stăniloae, Ernest Bernea, Eliade, Vasile Băncilă & Co., încercînd să ne revenim în fire, printre firele noii politici europene.

Iată de ce un volum precum cel coordonat de Daniel Barbu reclamă o lectură cît se poate de atentă şi un efort de adecvare pe măsura iniţiativei editoriale. Deocamdată, să notăm că el începe cu o suită de „mărturii străine" despre români, aparţinînd unor călători şi diplomaţi perindaţi pe aici între 1502 şi 1764, cărora le-am apărut cînd ca războinici, cruzi, crunţi, tîlhari şi beţivi, cînd ca inapţi pentru negustorie, neruşinaţi ca ţiganii, înşelători ca grecii, trîndavi, trădători şi violenţi, dar şi latini dunăreni sangvini, colerici, săraci, bolnavi, inculţi sau, dimpotrivă, boieri luminaţi, individualişti, dar şi colectivişti din pricina soborniciei ortodoxe. Ce fac Daniel Barbu, Mihaela Czobor-Lupp, Cristian Preda şi Alexandra Ionescu cu toate acestea vom vedea săptămîna viitoare.

*

* *

„Sufletul popoarelor" – iată o formulă extaziantă pentru mulţi, aberantă şi chiar periculoasă în opinia altora, total indiferentă în ochii mulţimii. Numai elitele se dau în vînt s-o exalte, ori, dimpotrivă, să-i citească în filigran impulsuri de linşaj alogenic.

Spuneam săptămîna trecută că volumul coordonat de Daniel Barbu se deschide cu o selecţie, foarte restrictivă de altfel, din scrierile unor călători străini prin Ţările Române între 1502 şi 1764. Două caracteristici revin sesizant aici (v. şi eseul Mihaelei Czobor-Lupp, *Fiinţa morală românească între pasiune şi raţiune*). De-o parte spiritul războinic, agerimea agresivă a românilor („porniţi pe harţă", „neam aspru şi foarte primitiv", „vitejie înnăscută, rabdă orice osteneală", „cruzi la război", „nu prea sînt apţi la negoţ, sînt născuţi pentru război şi pentru furat", „zdraveni şi răbdători la oboseală", „trădători şi violenţi, dar şi iscusiţi la luptă"). De cealaltă parte, „tîlhari", „beau peste măsură", au „aplecare spre hoţie", „preoţii şi călugării lor sînt foarte puţin luminaţi", „românii sînt înşelători ca grecii şi neruşinaţi ca ţiganii", „aici nu se duce lipsă de nimic, decît de oameni harnici şi cinstiţi", „trăiesc în bune relaţii cu cei din neamul armenesc, nu le plac însă deloc evreii". Niciodată n-am ştiut să ne privim în atare oglinzi. Totul e cum ne aranjăm ţinuta dincolo de oglindă.

Ei bine, de unde credeam că autorii, istorici cu preocupări de sociologie şi politologie, se vor avînta într-o, vorba lui Daniel Barbu, „arheologie morală a naţiunii", ei şi-au propus factura etno-politică.

Cel mai întins comentariu, o sută de pagini din două sute, îi aparţine lui Daniel Barbu (*Etica ortodoxă şi „spiritul" românesc*) şi este un atac la baionetă, bogat în subtextuale nostalgii catolicizante, la adresa reacţionarismului ortodoxiei. Cei care au învăţat la şcoală că Biserica românilor a fost „luminătoarea şi pavăza conştiinţei naţionale", coloana vertebrală a unităţii de sine, apărătoarea identităţii şi continuităţii naţionale în faţa încercărilor sistematice de slavizare, islamizare, maghiarizare, catolicizare, pe scurt: îndărătnicia seculară, inclusiv religioasă, care ne-a „salvgardat fiinţa" – sînt îndemnaţi acum să vadă şi reversul medaliei. Faţă de tot ce va să zică discursul weberian despre ethosul protestant al muncii, ortodoxia se caracterizează prin „conformism politic, dependenţă faţă de autoritate şi cu precădere faţă de statul-naţiune". „În ochii Ortodoxiei, singura muncă legitimă este cea care se fereşte cu grijă să depăşească graniţele economiei naturale. Cu adevărat acceptabilă pentru Biserică nu este decît munca ţăranului." „Etica Ortodoxiei româneşti ar fi aşadar de ordin precumpănitor politic şi nu juridic, şi nu atît de factură propriu-zis religioasă. Acest tip de ortodoxie nu cere participare, ci supunere, nu presupune să crezi în ceva sau în cineva, ci să te conformezi pur şi simplu opiniei majoritare."

Incursiuni în feudalitatea românească, de o acută actualitate: „folosul de obşte", bogăţia resimţită social ca un fenomen neliniştitor, „practica politică a iertării", buna guvernare definită în hrisoavele vechi ca aducînd „starea de odihnă" („criteriul după care era evaluată reuşita fiecărei domnii"), mita şi darul, birul, haraciul, hatîrul, faptul că nu autoritatea bisericească, ci Domnia a adoptat „cele dintîi măsuri vizînd formarea, fie ea şi sumară, a clerului"... „Pe acest fundal, elitele româneşti se apropie de modernitate cu un masiv handicap: ele nu sînt, în fond, produsul revoluţiei, ci al privilegiilor de origine medievală."

Examen util, de o exigenţă fără fisură şi căruia nu-i lipseşte decît circumstanţierea atenuantă a incriminărilor. Căci, cum bine ştim, la fiecare argument negativ se poate alinia unul pozitiv sau măcar explicativ. În bună măsură, analiza mai mult condamnă decît vrea să înţeleagă, mai mult acuză decît explică. De ce ar fi, de pildă, tipic românesc faptul că „la ţară, preoţia nu este o vocaţie religioasă, ci o ambiţie socială?". Şi ce e rău din punct de vedere etno-social în „această obstinaţie de a păstra şi perpetua închiderea în sine a satului, paralel cu asimilarea valorilor moderne şi occidentale"? Şi de ce atunci cînd vorbim de „românismul politic", definindu-l aproape exclusiv drept

„anticatolic şi antisemit", refuzăm să reluăm întregul dosar al „păturii superpuse" ? Lucru valabil (necesitatea contrabalansării în numele sintezei contrariilor) şi pentru unele dintre observaţiile Mihaelei Czobor-Lupp („românii posedă această uimitoare capacitate de a eluda mereu prezentul", „românii trăiesc mai degrabă după legile firii decît după religie"). În schimb, o idee fertilă este puterea la români, care „nu pare să fie concentrată şi luată în posesie, ci mai degrabă dispersată în cuprinsul societăţii". Ea poate da nota unui alt volum colectiv, fără îndoială la fel de incitant precum acesta.

Ziarul de duminică, nr. 4/1 februarie 2002 ; nr. 5/8 februarie 2002

Pepiniera cu speranţe

Cum aş vrea să fie familia mea. Exerciţii de speranţă. România în care aş vrea să trăiesc, Fundaţia Academia Civică, Biblioteca Sighet, 247+289 pagini

Cum, din păcate, prea bine ştim, cînd adolescenţa devine subiect în mass-media (la noi parcă mai mult decît în alte colţuri de lume), ea este evaluată cu precădere negativ. De la aurolaci şi boschetari pînă la tînărul „softist emigrat în State", nu treci decît printre liceeni drogaţi, prostituţia minorilor, delincvenţă juvenilă, dezabuzare, incultură, sentimentul inutilităţii sociale, şomaj acut şi, în consecinţă, lehamite sau, dimpotrivă, o virulentă reacţie de respingere.

Excepţiile de genul fetiţelor din echipa naţională de gimnastică ori al olimpicilor de la mate-fizică nu fac decît să ne întristeze şi mai abitir bovarismul.

Ar fi mult de vorbit despre cauze, paliative, vinovăţii, terapeutici. Nu e locul şi nici nu cred că mă pricep să disociez lucrurile altfel decît ca un ins „filoxerat" de resemnare, de „fatalism cioranian". Dar ceea ce ţin cu tot dinadinsul să fac este un elogiu sincer al acestor zeci de tineri de-a dreptul entuziasmanţi, reuniţi sub egida Fundaţiei „Academia Civică" la Şcoala de Vară a Memorialului de la Sighet şi cuprinşi de Ana Blandiana şi Romulus Rusan în trei volume absolut binefăcătoare în seceta noastră sufletească.

Astăzi vă prezint două dintre ele (celălalt, săptămîna viitoare) : cel dedicat familiei („80 de elevi din România şi Basarabia", manifestare finanţată de Fundaţia „Konrad Adenauer", care, spune directoarea ei, „doreşte să-i stimuleze pe tinerii din România, astfel încît politica să

devină o preocupare sistematică a lor, ajutîndu-i să preia răspunderi în societate") şi cel care a constituit tema ediţiei din 2000 : „România în care aş vrea să trăiesc".

E incredibil cum ţi se topesc îndoielile, cum îţi reîncarci utopiile şi reîntinereşti la lectura acestor cărţi. Zeci de copii între 13 şi 18 ani, din toate colţurile ţării, care ne spun că, dacă „familia e osmoza geneticii cu etica", ei regretă că nu au fost educaţi „în spirit creştinesc". Şi că „urăsc dependenţa", dar „părinţii zîmbesc doar atunci cînd tu eşti cel încruntat". Totul, aici, este convingere profund morală, iubire de tradiţie, de temeinicie în toate, respect reciproc, creştere laolaltă în duhul locului şi al eternelor valori etice. De o rigoare, o puritate şi o înţelepciune cum numai tinereţea e-n stare.

Nimic belicos ori insurgent la modul obraznic-steril. „Cred că, pentru a avea familia ideală, nu trebuie să ceri şi să aştepţi, ci să dai", spune o fată de 15 ani. „Nu sîntem nici ai Occidentului, nici ai Orientului. Unica formă a familiei pe care o văd eu este cea tradiţională. Familia ar trebui să rămînă aceeaşi biserică veche şi aceeaşi unică credinţă. Fericirea tinerilor rămîne o sfîşietoare răscruce între a rămîne şi a se întoarce la instituţia tradiţională a familiei. Paradoxul e că noi trebuie să construim ceea ce se devalorizează deja." Tinerii vor „mai multă libertate" (pp. 51, 66) şi „mi-ar plăcea ca tatăl meu să citească o carte de Cioran sau Dostoievski" (p. 109), dar şi „aşteptăm, într-o indiferenţă ce duce la exasperare şi privim cum, zi de zi, valoarea se confundă cu nonvaloarea şi ipocrizia cu adevărul". În fine, familia este „un mic rai pe pămînt" şi ea „e cea care a distrus comunismul".

„Lumea aceasta se învîrteşte prea repede şi oamenii sînt bolnavi de vertij cronic", spune Oana-Mara Şerban, 18 ani, din Poiana Cîmpina, cea care ne acuză de „pesimism păgubos", arătîndu-ne cîtă nevoie de suflet avem, de unde şi înmulţirea... animalelor de companie !

Cît despre România, numitorul comun este patriotismul calm, curat şi afirmat făţiş. Sincronizarea cu măsură, dorind „o ţară guvernată de logică". Obsesia generală : bogăţia umană şi naturală, dar batjocorită sau ignorată. Chiar dacă „în prezent părem pe ansamblu un popor mineral, amorf", „refuz să cred că sîntem victimele unui blestem social" şi „visez să trăiesc într-o ţară viguroasă prin excelenţă". Chiar dacă „am 18 ani, mă simt bătrîn, am fost pionier, am savurat Brifcor şi am trecut printr-o revoluţie, părerea mea e că ţara merge înspre Bine". Chiar dacă „mă sperie sărăcia care domină în jur" şi „cea mai tragică

acţiune a comunismului a fost încercarea de a-i ateiza pe copii", avem, în schimb, „nevoie de curăţenia sufletească a tuturor, iar egoismul şi lăcomia, ura şi minciuna, dezinteresul şi lenea să dispară complet". În plus, „îmi doresc o Românie creştină", „îmi doresc să văd oameni fericiţi în ţara mea", iar „România este acum ca un bloc unic, colosal, cu locatari împărţiţi pe etaje, cu lifturi care funcţionează doar între anumite niveluri".

Deşi ar merita citaţi toţi copiii, risc o selecţie : Oana-Mara Şerban, Diana Ioana Pop, Petre Bogdan, Dan-Gabriel Tudor, Sorana Georgiana Niţă, Constantin Vică, Ioana Calen. Cărţi surprinzătoare, cărţi odihnitoare. Şi benefic umilitoare pentru păguboşenia noastră.

Ziarul de duminică, nr. 7/22 februarie 2002

Adolescenţa lucidă

De unde vine extremismul, editor Romulus Rusan, prefaţă de Sabine Habersack, postfaţă de Ana Blandiana, Fundaţia Academia Civică, Biblioteca Sighet, 259 pagini

De obicei, adolescenţa este caracterizată de ochiul vigilent al părintelui prin abureală obraznică, utopism agasant, agresivitate latent-ameninţătoare şi invazie hormonală. În fapt, sub interogaţia „Ce ştii tu?" şi îndemnul pripit „Taci din gură şi fii cuminte!" se ascunde fie oboseala celor maturi, neputinţa de-a înţelege şi de-a se plia pe acneicele aşteptări ale puberului, fie spaima faţă de elanul insurgent, alergic la *statu-quo*, al personalităţilor în formare.

Adolescenţii Anei Blandiana nu sînt nici pe departe bovarici sau colerici. Dimpotrivă, cîntăresc just starea de fapt românească, nu condamnă automat şi nu absolvă patetic. Au, cu alte cuvinte, simţul realităţii.

Săptămîna trecută am lăudat aici bunul conservatism al zecilor de copii reuniţi în 1999-2001 de Fundaţia „Academia Civică" şi Fundaţia germană „Konrad Adenauer" la cursurile de vară ale Memorialului de la Sighet şi puşi să vadă eseistic moştenirea comunismului, viitorul României şi rosturile, *hic et nunc*, ale familiei. Respectul tradiţiilor, chibzuinţa verdictelor dure, cultivarea măsurii, spiritul etic profund constructiv şi naturaleţea cu care se exprima voinţa de angajament civic, „creşterea organică în duhul locului" (cum se zicea odinioară), dorinţa de-a rămîne în ţară şi de-a lupta pentru reinvestirea valorilor morale şi a adevăratei ierarhii, cea a competenţelor reale – toate acestea ne-au oferit o extraordinară infuzie de speranţă.

Tema volumului de acum – *Credeţi că românii sînt extremişti ?* – a fost determinată de rezultatul alegerilor din noiembrie 2000, mai precis, de acel îndelung discutat procent de 30% cu care s-a zis că tineretul ar fi creditat PRM-ul. (Realitatea e că respectivul procent privea doar relativ scăzutul coeficient al adolescenţei electorale prezente la urne, de doar 20% din totalul votanţilor potenţiali.)

În postfaţă, Ana Blandiana rezumă perfect atitudinile celor optzeci de autori cu vîrste între 14 şi 18 ani: „Românii nu sînt extremişti, răspund aproape la unison tinerii autori, ei sînt doar neinformaţi sau, şi mai rău, manipulaţi de o informaţie contrafăcută; ei sînt doar victimele valurilor de minciuni care le spală creierul şi le interzic discernămîntul; ei sînt doar umiliţi de sărăcie şi exasperaţi de corupţie, încît devin pradă uşoară unui ton ridicat, justiţiar, oricît de strident sau de fals. Românii nu sînt extremişti, sînt disperaţi şi dezamăgiţi, răniţi de dispreţul repetat al celor pe care i-au ales. Nu sînt extremişti, dar sînt lipsiţi de educaţia civică şi istorică în stare să le dea încredere în puterea şi responsabilitatea propriului vot".

Într-adevăr, oriunde deschizi cartea, dai de judecăţi lucide şi responsabile, pe cît de sincer exprimate, pe atît de mustrătoare în adevărul lor: „Dacă extremismul de dreapta este îndreptat împotriva străinilor, preamărind naţiunea sau rasa pură, extremismul de stînga se îndreaptă împotriva elitelor, preamărind masele" (Mihai-Teodor Gherghelescu, 19 ani, Piatra-Neamţ); „Votul pentru PRM este direct proporţional cu eşecurile reformei" (Mihai-Laurenţiu Tache, 18 ani, Piteşti); „Eu cred cu tărie în calitatea fiinţei umane, şi anume aceea de a fi echilibrată, şi ca atare caut întotdeauna calitatea şi nu cantitatea. Ca atare, nu ştiu dacă în urma ultimelor alegeri românii au dat dovadă de extremism ori de o gîndire născută din suferinţă şi totodată din uitare" (Adina-Gabriela Corneci, 17 ani, Bucureşti); „Motivaţii de genul: l-am votat [pe Vadim Tudor – *n.n.*] pentru că e nebun – depăşesc graniţa ridicolului şi pătrund în tragic, dar sînt forma prin care se exprimă refuzul definitiv al oricărui compromis..." (Camelia Hoştinar, 17 ani, Iaşi).

Mi-au atras atenţia în chip aparte Cătălina Ene, 16 ani, din Ploieşti, Ion Pană, 17 ani, din Ploieşti, Adina-Gabriela Corneci, 17 ani, din Bucureşti, Sergiu-Dan Radu, 16 ani, din Ocna Mureş, Astrid Sărăţeanu, 17 ani, din Ploieşti, dar e mai presus de orice îndoială faptul că în toţi copiii cuprinşi aici este încorporată o adevărată avere morală. Cum şi în ce se va investi ea, ce „dobîndă" i se va percepe sau i se va acorda – acesta-i rostul destinului. Dar şi obligaţia noastră.

Din păcate, cum spune Ion Pană (17 ani, Ploieşti), „ne aflăm pe o podea fragilă, pe care sîntem îndemnaţi să dansăm step. Mirajul extremismului ne pîndeşte după colţ. Mulţi îl gustă, puţini îşi dau seama că e putred. Niciodată noi, ca popor, cu consimţămîntul nostru, nu am fost sub o guvernare de extremă. Ce s-a întîmplat s-a întîmplat pentru că am fost prea slabi atunci cînd nu trebuia. Nu am acceptat, dar nu am refuzat categoric. Drumul spre dezastru constă în creşterea masei de oameni care nu conştientizează dezastrul. Finalul e incert, şi atît de românesc... Calea înapoi se face prin creşterea individului".

Ziarul de duminică, nr. 8/1 martie 2002

A fost Ceauşescu „încarnarea românului"? !?

Thomas Kunze, *Nicolae Ceauşescu. O biografie*, Editura Vremea, 558 pagini

Pentru mulţi, e reconfortant să-ţi scrie alţii istoria (lasă că adesea nu doar o scriu, dar o şi fac). Pare că-i mai comod să-ţi citeşti trecutul în Keith Hitchins, Armin Heinen, Nagy-Talavera, Francisco Veiga etc., decît în Neagu Djuvara, Ghiţă Ionescu, Lucian Boia sau Gheorghe Buzatu.

Nu prea cred că e normal, dar să recunoaştem că este mai simplu să-ţi cauţionezi viciile taxînd tezismul, scăpările, inadecvările ş.a.m.d. din analizele pe care ţi le face Străinul. Asta cel puţin în primă instanţă, pentru că în cele din urmă, hărţuit de prejudecăţile sau tendenţionismul dumnealui, ţi se cam învolburează adrenalina.

Nu altul mi-a fost traseul de lectură în cazul biografiei-Ceauşescu alcătuite de Thomas Kunze.

Doctor în istorie din 1991, şef al Administraţiei pentru imigranţi a Prefecturii din Leipzig (1990-1995), profesor invitat în România (1995-2000) şi, din 2002, reprezentant al Fundaţiei „Konrad Adenauer" în ţările Asiei Centrale, Thomas Kunze are toate calităţile istoricului german: rigoare, documentaţie, analiză la rece, fără patetism şi retorică revanşardă. Înregistrează în pagină, de exemplu, toată zvonistica în jurul subiectului (că la Doftana junele Ceauşescu ar fi întreţinut inclusiv relaţii homosexuale cu Dej; că Valentin şi Zoia n-ar fi decît copiii Elenei; că tînărul ilegalist ar fi înjunghiat un bancher la Craiova; că

Pacepa s-ar fi folosit de conturile secrete şi că urma să fie acuzat de corupţie, de unde defectarea; că Mihai Matei, unul dintre apropiaţii Zoiei, „a murit în condiţii care n-au fost cercetate îndeaproape" etc.), dar adaugă numaidecît: „există bănuiala, nu există însă dovezi", „zvonurilor le lipseşte baza reală" ş.a.m.d. Judecînd după tot ce s-a publicat despre Ceauşescu post-mortem, biografia închegată de Thomas Kunze este – şi în linii mari, dar şi în detalii – exactă, sobră şi convingătoare. În plus, autorul aduce din surse germane directe o sumă de amănunte incitante. Nu doar citatul din *Der Spiegel*, 9 noiembrie 1987, despre Ion Iliescu („Un prinţ moştenitor al lui Ceauşescu, înlăturat cu 16 ani în urmă, a apărut din nou. Perestroika a ajuns acum şi în România" – N.B.: în 1987), dar mai cu seamă afirmaţia lui Manfred Schuler, în cazul Pacepa, din interviul acordat autorului la 20 august 1999: „Am avut de la început sentimentul, spune Schuler, că totul era o poveste inventată. Pacepa a făcut pe grozavul, era un şarlatan" (p. 351. E vorba de acuzarea lui Egon Bahr, procuristul PSG, cum că ar fi acţionat în secret pentru retragerea Germaniei din NATO. Nu este mai puţin adevărat că, dacă ar fi să-i dăm crezare lui Vladimir Bukovski, Egon Bahr a fost constant un agent de influenţă sovietic în cuprinsul socialismului german...).

Tot astfel, e de meditat serios la afirmaţia lui Victor Dimitriu (p. 227), fost ambasador al României la Paris, precum că „modul în care s-a comportat Ceauşescu în timpul crizei din Cehoslovacia (august '68) a fost pus la cale împreună cu Moscova", Ceauşescu rămînînd încă din anii '50 „om de încredere al serviciului secret militar sovietic", ceea ce spulberă întreg eşafodajul teoriei privind independenţa ceauşismului faţă de Moscova, arătîndu-ne drept masă verde de negociat contrarii pentru biliardul sovietic, de la Tito la Vatican, de la Castro la Nixon, prin meandrele arabo-israeliene ş.a.m.d.

Lăsînd istoricilor istoria, noi avem a ne întrista o dată mai mult de etnoconcluziile Străinului privind structura somatopsihică a românului. Aici, Kunze se sprijină aproape exclusiv pe Ralea (tranzacţionismul) şi Motru (lenea balcanică), citaţi cu voluptate dintr-o antologie coordonată în 1985 de Victor Botez, *Wer sind die Rumänen*. După mai multe contexte etnopsihologice negative (ca să nu mai pun la socoteală pulsiunea intens rolleriană din tot ce priveşte originile, unitatea şi mai ales continuitatea românilor în actuala geografie...), la p. 294 sîntem lipiţi de perete: „În România, subconştientul colectiv, în cazul formei de

conducere, era mai degrabă deschis faţă de formele autoritare de domnie. Filosofii români indică mai tot timpul ca trăsături esenţiale ale fizionomiei morale a poporului lor resemnarea faţă de soartă, o tendinţă sufletească de turmă, naivitatea, un sentiment naţional modest, o putere mare de adaptare, ca şi tendinţa pentru emfază şi pseudoeroism. Acestea ar putea explica de ce românii, începînd cu anii '70, au luat parte, cel puţin formal, la cultul conducătorului. Nicolae Ceauşescu era încarnarea românului. El însuşi întrupa mentalitatea românească ca nimeni altul".

Ducem gîndul mai departe sau, mai bine, ne oprim aici?

Ziarul de duminică, nr. 46/29 noiembrie 2002

Furtună la pahar

Intelectualul român faţă cu inacţiunea. În jurul unei scrisori a lui G.M. Tamás, vol. coord. de Mircea Vasilescu, postfaţă de Adrian Cioroianu, Editura Curtea Veche, 153 pagini

Editura Curtea Veche a avut buna idee să adune în volum toate „scufundările" făcute de înţelepţii care s-au lăsat furaţi de piatra aruncată de G.M. Tamás în apa sîmbetelor noastre.

În februarie 2001, cînd a apărut în *Dilema* „Scrisoarea lui Gáspár Miklós Tamás «către prietenii mei români»" (publicată iniţial la 15 decembrie 2000 în revista *Élet és Irodalom*), nu cred că publicul bucureştean al eseistului maghiar născut la Cluj în 1948 număra mai mult de 10-20 de persoane. Acum îl ştiu cu miile, cu furie, secretă admiraţie, indiferenţă sau dispreţ. Nu pentru textul propriu-zis al *Scrisorii* merita republicat întreg dosarul, ci pentru cîteva dintre replicile generate la Bucureşti de reducţionismul, reaua-voinţă şi înveninata agendă politică a filosofului maghiar. Altminteri, ce credit să acorzi unui intelectual născut şi format în România, care declară cu imperială seninătate că „în timpul lui Ceauşescu România era mai apropiată de NATO decît este în prezent", că atunci cînd „Ceauşescu a întors vizibil spatele Uniunii Sovietice a pactizat cu intelectualitatea de dreapta", că „intelectualitatea revoluţiei româneşti este preocupată de exegeza spirituală a Gărzii de Fier", că unicul scop al Spaţiului mioritic blagian era discreditarea maghiarilor ş.a.m.d. ? ! ?

În ce mă priveşte, trei sînt atitudinile exemplare determinate de înţepăturile lui G.M. Tamás: textele semnate de Z. Ornea, Andrei Pleşu, Alina Mungiu-Pippidi. Un Z. Ornea care de bună seamă că a

vibrat empatic la socialismul etalat în scrisoarea lui Tamás, dar care pune un accent decisiv pe istoria modernă a României, unul prea des neglijat din păcate nu doar de inamici, dar şi de noi înşine: „Creîndu-se acest curent de idei favorabil exclusiv personalităţilor cu trecut xenofob, şovin, antisemit, se răspîndeşte ideea că România interbelică a fost o ţară în care domina extremismul de dreapta. Ceea ce e profund neadevărat. România interbelică a fost o ţară democratică. Dar grupările de extremă dreaptă stîrneau mai multă gălăgie, lăsînd impresia că erau dominante" (v. demonstraţia la p. 46).

„Am onoarea să nu fiu de acord cu amicul Tamás decît din cînd în cînd şi în chestii neesenţiale", îşi începe Andrei Pleşu articolul. Şi continuă cu şăgalnică, tandră comprehensiune, pentru a se irita tot mai vădit pe parcursul textului: „Mărturisesc că printre principiile fondatoare ale gîndirii lui Tamás sînt cîteva înaintea cărora obişnuiesc să-mi pierd răbdarea. Le tot aud, în diverse ambalaje, mai ales în mediile fine ale corectitudinii politice. Unul sună astfel: tot ce nu e socialist e ori liberal, ori neonazist. [...] *Ergo*: tot ce nu e la stînga e neonazist. Alt principiu care mă tulbură: anticomunismul e neofascism. [...] El însuşi spune la un moment dat: «în prezent ştiu mult mai puţin despre România decît ar trebui să ştiu, motiv pentru care îmi cer scuzele de rigoare...». Din motive de amor, scuzele se acceptă".

Alături de precisa corecţie de orbită stabilită de Adrian Cioroianu („partidul lui C.V. Tudor nu este un partid de dreapta, nu văd de ce ar trebui să trecem la dreapta gunoiul care se află, totuşi, la stînga"), de verdictul limpede al contribuţiei lui Teodor Baconsky („G.M. Tamás este victima unei perspective complet false. Deşi nazismul şi comunismul sînt odraslele siameze ale unei anumite modernităţi anticreştine, istoria le-a separat aproape de la naştere...", v. p. 34), de observaţia judicioasă a lui Andrei Cornea (cum că „Tamás pare să uite aici că nu orice dreaptă este de tip fascist şi nedemocratic, aşa cum el ştie bine că nu orice stîngă este comunistă") şi de bunele, oportunele nuanţe aduse de Paul Costin (p. 78), pledoaria Alinei Mungiu-Pippidi pentru trecerea de la patetismul patriotic la ştiinţele sociale, de la sentimentalism şi mistică la erudiţia politologiei contemporane şi de la „specificul parohial al culturii române contemporane, care evită orice concurenţă", la „standardele lumii academice occidentale" (cu toate că în disputa cu Andrei Pleşu de la p. 118 şi acesta din urmă are dreptate!) – merită toată atenţia.

Cît despre capitolul decepţii, ajunge să citäm formule precum: „rigiditatea cu accente de conservatorism fanatic" (Mircea Iorgulescu despre Patapievici), dar mai ales întristătoarea înveninare cu care Claude Karnoouh judecă viaţa intelectuală românească („România este o ţară fără dezbateri serioase sau, ca în melodramele proaste, totul se termină cu înjurături şi denunţuri") ca să înţelegem de ce lectura acestui dosar nu este doar o plăcere polemică, dar şi o amară necesitate.

Ziarul de duminică, nr. 4/31 ianuarie 2003

Amendă la titlu

Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor*, Editura Humanitas, 400 pagini

Derutantă, deliberat provocatoare şi insaţiabilă profesional, Ruxandra Cesereanu este la ora de faţă una dintre cele mai productive energii din cercetarea noastră literară, socio-istorică, etnopolitică.

La 40 de ani, lector la catedra de jurnalism a Facultăţii de Ştiinţe Politice a Universităţii „Babeş-Bolyai", redactor din 1991 la *Steaua*, director de program la Centrul de cercetare a imaginarului din Cluj („Phantasma"), bursier Fulbright şi CEU, Ruxandra Cesereanu a publicat peste zece cărţi, dintre care se detaşează pînă acum cele două volume rezultate din teza de doctorat susţinută în 1997: *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conştiinţa românească* (1998) şi *Panopticum. Tortura politică în secolul XX* (2001).

În plus, apetitul ei pentru psihoistorie şi analiza mentalului colectiv, atracţia faţă de comportamentul sexual, structurile sadomasochiste şi tot ce ţine de manifestările cruzimii, pulsiunile devoratoare etc. s-au încorporat deopotrivă în plan ştiinţific şi poetic, dar şi în stufoasa, copleşitoarea sexualitate din romanul *Tricephalos*, pe care l-am comentat nu chiar demult aici – v. nr. 5 din 7 februarie.

De data aceasta instrumentarul se aplică asupra limbajului pamfletar al presei româneşti, asupra resentimentelor colectiv-agresive (cu sau fără Gustave Le Bon) din România mineriadelor şi a lui C.V. Tudor. Ambiţioasă şi compozită, cartea are o invidiabilă forţă de cuprindere. Ea porneşte de la examinarea conservatorismului eminescian ipostaziat în tonalităţile pamfletare de la *Timpul* şi ajunge la a cincea mineriadă

din ianuarie 1999, trecînd, pe rînd, prin ironia corozivă şi cinismul pişcător caragialian, prin infernul scatofil al pamfletăriei argheziene, prin spumegaţiile iudeofobe ale presei legionare care fac „bună" pereche cu cruzimea vindicativă a imprecaţiilor din *Scînteia*, pentru a ajunge la 1990 în putrefacţia pe nume *România Mare* (gazeta lui Eugen Barbu aprobată de Petre Roman), dar flancată cu brio, pe atunci, de *Adevărul*, *Azi* şi *Dimineaţa*, iar apoi, la antipod, la ultrasexualizarea limbajului publicistic în *Academia Caţavencu* şi *Plai cu boi*.

În fine, analiza scrisorilor de ameninţare primite de Ana Blandiana în „epoca Pieţei Universităţii" e de natură să provoace bunului-simţ o perplexitate îngreţoşată, în vreme ce intermezzoul dedicat – pe urmele lui Raoul Girardet şi Lucian Boia – mitologiei politice existente şi la români (mitul conspiraţiei universale iudeocomuniste, mitul cetăţii asediate, mitul Salvatorului ş.a.m.d.) deschide perspectivele altor abordări.

Nu avem, din păcate, spaţiul necesar exemplificărilor. Cartea este deopotrivă cuprinzătoare şi sagace, statistică şi suculentă. Factologică şi speculativă, sinteză a gazetăriei pamfletare de la noi, ca şi o reuniune a polarităţilor politice extremiste în unghiul retoricilor de animalizare-întru-linşare a adversarului şi de sexualizare a limbajului. Observaţii incitante la tot pasul, de la corporalizarea României („cadavru sîngerînd") la Eminescu şi Caragiale (trupul bubos şi fetid al ţării), etica „ţepeşismului" şi registrul dejecţional la Arghezi (figurile sfîrtecării, ale hoitului, bolgia pîntecelui etc.), similitudinile de limbaj la gazetele legionare şi cele comuniste, „maşinăria falică" a organelor de presă PCR, „predilecţia anală" şi „orgasmul verbal catalizat de ură viscerală" din *România Mare*... şi cîte altele. În fine, cum zice autoarea, „cartea nu se doreşte a fi un îndreptar, ci o fotografie de grup" care „va resuscita tulburătoarea întrebare: cine sîntem noi, românii, şi cum putem fi aşa cum sîntem?".

Ei bine, aici intervin rezervele mele şi dorinţa de-a amenda titlul lucrării. Totul, dar absolut totul, aici, e de întîlnit peste tot în lumea civilizată. Nimic, absolut nimic nu este specific românilor, nici în limbaj, nici în subconştient, în maladiv, în patologicul retoricii pamfletare, în „furia mulţimilor" ş.a.m.d. Presa noastră a pornit, la stînga, din presa franceză (*Românul* lui C.A. Rosetti), cu tot retorismul misionaro-vaticinaro-pamfletar, după cum linia germană a determinat presa de dreapta (inclusiv inflamările xenofobe eminesciene de la *Timpul*). Presa legionară şi cea bolşevizantă sînt identice suratelor din constelaţia

europeană de tip *Action française – L'Humanité*, ca să nu mai vorbim de universala junglă resentimentară a terorismului de masă, de la atrocităţile din Vendeea şi cultul masacrului de la 1789, ca şi la 1945, cu tratamentul popular bestial afectat colaboraţionismului în Franţa, cu Europa eşafoadelor şi a ghilotinei, pînă la Ku-Klux-Klan etc., inclusiv antisemitismul şi pogromurile desfăşurate de-a lungul şi de-a latul lumii, în Spania ca şi în Ucraina, în Portugalia, Anglia, Polonia, Germania ş.a.m.d. Aici, adică în Rău, sîntem cu toţii o apă şi-un pămînt. „Imaginarul violent al românilor" este imaginarul violent al omului dintotdeauna şi de pretutindeni. Etologia bate geografia, ca să zic aşa. Încolo – toate bune.

Ziarul de duminică, nr. 43/7 noiembrie 2003

România pe sîrmă

Cristian Crisbăşan, *Delicte minore*, Biblioteca *Ziarului de duminică*, 210 pagini

Un foarte bun editorial într-o zonă doar în aparenţă frecventată - gazetăria socio-culturală. Dacă ne gîndim bine, cu excepţia unor oameni „vechi" precum Octavian Paler, Tia Şerbănescu, Radu Cosaşu, Tudor Octavian, N.C. Munteanu, noile promoţii mediatice sînt targhetate exclusiv pe televiziune ori pe reportajul stric politic, factologic, rece informativ, dacă nu cumva de pur mercenariat. Prea puţini au rămas cei pentru care (în media) umanul nu se rezumă la scandalos, editorialul nu se rezumă la politic, iar emoţia nu se rezumă la visceralitate.

Despre Cristian Crisbăşan, editorul nu dă nici o informaţie. Vîrstă, studii, joburi – nimic. În ce mă priveşte, îl ştiu pe Crisbăşan de prin '92, de la *Cotidianul* Doinei Bîscă, unde – personalitate prea complexă pentru lumea presarilor trăpaşi – nu cred că se încadra prea bine. L-am revăzut apoi mult mai acasă, la *Madame Figaro*, pe Strada Luterană, însoţind manechine superbe la şedinţe foto trăsnitoare, îl ştiu pasionat de arta fotografiei şi de scrutarea mentalului colectiv. Un ins dinamic, energie coagulantă, deopotrivă om de echipă şi observator solitar, uneori flegmatic şi resemnat, alteori coleric insubordonat, dar mereu pasionat de coticita evoluţie a Ideii româneşti.

Într-un aiuritor hăţiş de impostori, veleitari şi grafomani care i se vîră pe gît criticului literar ca scriitori, Cristian Crisbăşan este, invers, un bun scriitor care se ignoră, se refuză şi se risipeşte cu dulce inconştienţă. Are ochi de Gogol, priză la situaţii gen Ilf şi Petrov, are auz caragialian şi rivali întru sesizarea „delictelor minore" din marele

Fapt Divers al României în tranziţie numai în Tudor Octavian şi textele grupului „Vouă", fiind, totodată, vecin de „priză la prezent" cu Tudor Călin Zarojanu, Cătălin Mihuleac, Cornel George Popa, Lucian Dan Teodorovici.

Ce va să zică „delict", ce va să zică „minor" în suita tabletelor publicate în *Ziarul de duminică* de Cristian Crisbăşan? Fotografia realizată chiar de autor pentru copertă ilustrează, simplu şi eficient, şocul veselelor bube ale kitschului pe obrazul trist al naturii patriei : un şir de cîrlige de rufe (de plastic, desigur, nici măcar de lemn) pe fondul unor crengi de copac în toamnă. România atîrnîndu-şi la uscat veselia uscată, în ceaţa unei istorii desfrunzite, dacă mi se îngăduie comentariul. „Kitschul este un fel de ciupercă parazită, trăind într-o simbioză vitală cu triunghiul valorilor axiologice – bine, adevăr, frumos. Între urît şi frumos, kitschul este ceva... drăguţ."

Catedrala Mîntuirii Neamului şi costul ei, de care este nevoie în cu totul altă parte („de 200 milioane de dolari aş face aşezăminte medicale şi de învăţămînt, continuînd tradiţia spitalelor, azilurilor, sanatoriilor şi şcolilor bisericeşti"). Un accident înconjurat de maladiva noastră apatie şi indiferenţa generală („din peste o sută de maşini care au trecut pe lîngă noi, au oprit doar două"). Jalea brazilor de plastic pentru cel educat în duhul (inclusiv în miresmele) naturii („cele mai frumoase dimineţi sînt cele dinaintea Crăciunului, în toată casa miroase a cetină. Şi a cozonac. Şi a sarmale calde, şi poate a ţuică fiartă, vin de ţară şi afumătură de porc. Şi a pîine proaspătă. Cu aromele astea am crescut în casa bunicilor mei, familie de ardeleni"). Grădiniţa care-i deprinde pe copii cu ura de clasă, buticurile-autobuz, violenţa în familie, devastarea zonelor comune din blocurile de (totuşi) proprietari, efectele lamentabile ale chinezăriilor de duzină, chinul absurd şi delirant care a ajuns, la noi, o nuntă, dar şi cadrul de infern care este spitalul, la fel de morbid şi grotesc precum cimitirul. Duhorile şi gunoaiele de pe plajă, coada la poştă, erorile din unele spoturi publicitare, cerşetorimea şi crunta poveste cu ţigani din *Strict autentic*. Sondajul UNICEF cu cei 40% de copii români visînd la emigrare şi „mersul vexat al schimbătorilor de valută, cu şerpi de aur la gît, ghiuluri, tot tacîmul". Strada, cu ura ei dospind tot mai ameninţător („omul care trece pe roşu, cel care face pipi la boschete, cel care zgîrie maşinile cu un cui" etc.). Bazarurile cu artizanat din zonele turistice montane, ca şi ridicolul nebun de la unele vernisaje (pp. 168 ş.urm., cu observaţia că nici în Occident nu e altfel,

minus, desigur, stilul... kitschului). Tortura WC-urilor publice, jucăriile agasante, expertul de viziuni atroce din şi despre România (v. *Negoţul de atrocităţi*), ţiganul lăutar care a făzut jazzul la conservator, detestă manelele şi pleacă din România, „că aici lumea nu ştie ce-i aia muzica bună". Plus concluzii precum: „Într-o societate în care marea parte a indivizilor avansează în zigzag, persoanele echilibrate – care merg constant şi fluid pe mijloc – încurcă traficul".

Deşi toate delictele par că evoluează în registrul minor, însumarea lor este copleşitoare. Iar cînd ai de-a face şi cu texte ce rivalizează stilistic şi situaţional cu *Momentele* caragialiene („Coada", „Spălătorul de suprafeţe", „A venit lumina", „Nunta", „O vară de neuitat", „Showgirls", „Duşmanul de clasă") efectul este dublu, moral şi estetic. Dar ce efect mai poate avea, oare, critica – scrisă – a moravurilor în epoca televiziunii? Talentul, firea şi substanţa pledoariilor sale îi cer lui Cristian Crisbăşan să lupte pentru a decola de pe hîrtie şi a cîştiga micul ecran. Cine îl ajută?

Ziarul de duminică, nr. 41/24 octombrie 2003

La chermeza proletară

Dan Lungu, *Povestirile vieţii. Teorie şi documente*, Editura Universităţii „Al.I. Cuza", Iaşi, 252 pagini

Întîmplarea face ca istoriile orale culese de Dan Lungu, cu muncitori români feeric sau coleric nostalgici după binefacerile ceauşismului, să le citesc în aceeaşi săptămînă cu un drum la Craiova, la un colocviu al revistei *Mozaicul*.

Instalat într-un vagon (atenţie!) de clasa I, am fost literalmente torturat cale de vreo trei ceasuri de cîţiva olteni între 40 şi 70 de ani, toţi îmbibaţi de dulci amintiri despre geniul patriotic al celui care „ne-a făcut Transfăgărăşanul, Canalul şi Metroul", care „ne-a adus pe toţi din fundul satului la bloc, să avem lumină şi apă caldă", geniul agricol care a împînzit cu sisteme de irigaţii bărăganele ţării, geniul proletar care a făcut „toate fabricile astea, de nu mai ştiu ăştia cum să le facă bucăţi mai repede, ca să se aleagă praful de România".

Am crezut un moment că mă aflu în plin happening cu grupul „Vouă", dar nu, oamenii se excitau reciproc, privindu-mi tot mai agresiv „tăcerea duşmănoasă", cum s-ar fi scris în limbajul DUI. Astfel încît, cînd s-a ajuns la generozitatea de partid a alocaţiilor pentru copii, la „cît de bine trăiam amîndoi atunci, cu patru mii de lei pe lună, ne-am mobilat toată casa în rate, în trei ani ne-am luat Dacia, vara plecam două săptămîni la Govora, iarna tăiam porcul şi făceam revelionul cu toată secţia la Predeal" etc. – am dat buzna pe holul trenului, unde, slavă Domnului, doi flăcăi jucau în tăcere jocuri pe minicalculator. (Chiar, ei ce nostalgii vor hrăni peste cîteva decenii?)

Ei bine, cînd am dat cu ochii de istoriile Florentinei Ichim (n. 1959, şapte clase, şcoala UCECOM, sculer matriţer; între 1978 şi 1981 lăcătuş

confecţii metalice, iar după 1990 şomer), ale lui Vasile Ariton (n. 1943, inginer energetician din 1975, după 1990 la faimoasa Tepro) şi Petre Jurescu (n. 1959, turnător-formator în anii '80, încărcător-descărcător după 1990), m-am convins definitiv că tot ce am crezut în ceauşism că ne leagă într-o solidaritate a suferinţelor este cît se poate de fals. Că, adică, deşi stăteam la aceleaşi cozi chinuitoare, în acelaşi frig, pentru aceleaşi raţii de alimente, între proletariat („clasa conducătoare", nu-i aşa?) şi intelectualitate, între „bază şi suprastructură" era un ocean. Eram pur şi simplu două lumi, nu doar la figurat, ci la propriu. Noi nu aveam ce vinde şi ce fura, în vreme ce ei dispuneau de circuitele furtişagului, de pînzăria fărădelegii programate. Despre viaţa noastră în comunism am tot scris, noi, „inteligenţia", după 1990. Să-i lăsăm pe ei să vorbească, să ne năucească definitiv.

„Cariera mea profesională a început în 1977", spune Florentina Ichim. „Aveam o bursă de 1.200 lei, un televizor era 2.500. În două luni cumpărai un televizor. Era frumos, era bine, era un colectiv unit, cadrele erau foarte înţelegătoare. Chiria era 130 de lei. O viaţă bună era. Se lucra 8 ore. Aveai o pauză de masă de vreo jumătate de oră. Dar puteai să stai şi o oră, că nu era problemă. Noi depăşeam normele şi ajungeam la 4-5.000 de lei. Directorul era un om foarte înţelegător. Te ajuta să obţii butelie de la stat, te ajuta să obţii locuinţă, te ajuta cu împrumut la CAR, dacă voiai să cumperi o mobilă. Obţineai foarte uşor un transfer. Dacă aveai o relaţie, o cunoştinţă, obţineai imediat. Unde vrei să-ţi faci ziua? La Ciric, la ştrand... Se închiria autocarul, se plătea vreo 400 de lei pentru o zi şi toată secţia pleca la distracţie. Voiai să bei zece beri, zece beri beai. Chiar de la Elena Ceauşescu am avut aprobare pentru apartamentul ăsta de două camere. În fiecare vară plecam în concediu la mare, la munte. Luam o lichidare şi eu şi soţul, stăteam cîte două, trei săptămîni. Mîncare era. Cu toate că se spunea: cozi peste cozi, să te scoli de noaptea să prinzi o kilă de carne... Aveai relaţii, aveai toate astea, nu se punea problema. Frigidere să fi fost. Şi era mîncare la restaurante. Şi făceam marea, muntele, Delta. Se aştepta de la noi nişte colţare pentru picioarele de la masă, pentru Mobila. Şi făceam nu 30 de mii, ci 40 de mii. Zece mii le făceam cadou [la partid, la abator, ca barter pentru carne etc. – *n.n.*]. Aveam relaţii la Abator, nu mi-a trebuit să stau la coadă. Că au furat cu toţii de la Abator, unii furau o kilă-două şi alţii furau cu maşinile, directorii şi şefii. Oriunde aveam relaţii. Maistrul unde voiai acolo avea relaţii. Pentru că pe toţi îi interesa

cîte ceva de la noi: numere de maşini, o cutie de scule. În '93 nu mai interesa pe nimeni... Soţul a muncit un an şi jumătate în Turkmenia. Al doilea an am cumpărat o maşină. Eram uniţi. Ţi-am spus, eram uniţi. Ce să fiu mîndră pe timpul ăsta: că e libertate să te exprimi, că poţi să te duci? Aveai bani, te duceai şi atunci... Păi eu în loc de opt ore, lucram două ore. Se făcea un tabel: bă, tu poţi să vii mîine? Pentru mine, regimul a fost foarte bun. Dansuri, discoteci, blugi, cafea naturală..."

Uite-aşa o ţine cartea vreo 150 de pagini. La chermeza proletară, cum ar veni. Despre figura de pantocrator a Maistrului ar trebui vorbit pe îndelete. Nu mai am loc, deocamdată, să rezum prima sută de pagini cuprinzînd metodologia sociologului. Despre ele şi despre Dan Lungu (despre care editura nu ne spune absolut nimic) – săptămîna viitoare.

Ziarul de duminică, nr. 49/19 decembrie 2003

Un detailist al deriziunii

Dan Lungu, *Povestirile vieţii. Teorie şi documente*, Editura Universităţii „Al.I. Cuza", Iaşi, 252 pagini; *Proză cu amănuntul*, Editura Cronica, 149 pagini

După ce am vorbit la Pro TV despre halucinantele istorii orale cu proletari filoceauşişti, înregistrate de Dan Lungu în volumul comentat aici numărul trecut, am fost acostat undeva pe Şoseaua Olteniţei de un zdrahon sexagenar. Acostat cu preţuire, dar la modul răzvrătit: „Dvs. ştiţi ce respectaţi eram noi, muncitorii, pe vremea lui Ceauşescu?".

Crezusem pînă acum că, hai să-i zic, „respectul" cu pricina fusese oarecum practicat pe vremea lui Dej, „ciocănarul" care vedea în CFR „a doua armată a ţării", cînd se mai clătea încă nostalgii stahanoviste, cînd se filma *Lupeni '29*, cînd figurile unor Ciubotăraşu şi Lazăr Vrabie nu prevesteau nimic din *Dimineţile unui băiat cuminte*, *Reconstituirea* sau *Glissando*. Ei bine, nu, omul de pe Olteniţei m-a asigurat că, într-adevăr, cum declaraseră eroii lui Dan Lungu, totul depindea de Maistru, de relaţiile lui intra- şi extrauzinale. Totul funcţiona perfect în barterul generalizat cu o complicitate de ceasornic, de la chiulul sistematizat şi „fuşeraiele" făcute pentru *extramoney* cu materia primă furată de la stat pînă la programarea pentru portocalele de Crăciun, lista cu cadourile pentru Filieră, de la marea şpagă pentru şefii din Centrală pînă la kenturile şi parfumurile Farmec pentru şefii ori şefele de cabinet, săpunul Rexona dat la bancă pentru a-ţi da „bani mari" la salarii etc.

Ce erau pentru intelectuali „existenţa alternativă", „lumea paralelă", dublul limbaj ş.a.m.d. era voinţa Maistrului pentru chermeza proletară. În plus – îşi termină omul meu rechizitoriul –, „eu am venit vreme de

patru ani numai trei zile pe săptămînă la serviciu". Cum aşa? zic eu. Păi îl băgaseră la CEPECA (sau la „Ştefan Gheorghiu", nu reţin) şi i-au spus că trei zile din şase poate să stea acasă. Aşa că „ei şi-au făcut planul la înscrieri, iar noi ne-am luat diplomele de calificare. Patru ani eu am fost la pescuit de joi pînă duminică".

Bun. N-am spus nimic numărul trecut despre prima sută de pagini a cărţii lui Dan Lungu, unde se face teoria „uzului social al povestirilor vieţii", cu disocieri între etno- şi psihobiografie, între „proiectul maximal al lui Ferrarotti" şi metoda lui Jean Peneff ori simplificările conceptuale încercate de Jean-Louis le Grand şi Gaston Pineau, între tactica povestirilor încrucişate şi a celor cumulate etc., fiindcă toate acestea nu fac decît să sporească hohotul cumplitei incompatibilităţi dintre viaţa lor, a proletariatului „fericit", şi deriziunea erudiţiilor noastre. Tot aşa, în cealaltă carte de specialitate a lui Dan Lungu (n. 1969, lector la Catedra de sociologie a Universităţii „Al.I. Cuza" din Iaşi, în 2001-2002 redactor-şef al revistei ieşene *Timpul*, om cu burse Tempus în Franţa, Italia, Anglia) se face teoria identităţii individuale în regim totalitar: odată cu naţionalizarea, cooperativizarea şi omogenizarea societăţii, odată cu ideologizarea învăţămîntului se ajunge la „monopolizarea stocului de timp, controlul raportului cu viitorul, controlul şi dirijarea stocului de aspiraţii şi ideologizarea limbii", la „exilul interior şi exilul pe jumătate", autocenzura scriitorilor şi „manipularea egocentrică a repertoarelor" încheind un demers ilustrat pe cît de suculent, pe atît de amar în retrospecţiile sale (*Construcţia identităţii într-o societate totalitară*, Editura Junimea, Iaşi). Dacă şi acest volum ar fi prezentat *in extenso*, pe lîngă mărturiile zecilor de autori enumeraţi la p. 267, şi istoriile orale propriu-zise ale celor 27 de literaţi anchetaţi pe tema literaturii, a manipulării conştiinţelor şi a tacticilor de pseudo-evadare, poate că volumul ar fi scăpat de ariditate.

Însă pentru noi, Dan Lungu este înainte de orice prozatorul care s-a impus în 1999 cu volumul *Cheta la flegmă* (l-am prezentat atunci cu fervoare), volum reluat (şi completat recent) în *Proză cu amănuntul*. Tocmai textul titular de acolo mi-a sugerat formula din titlul recenziei: un detailist (nu un... angrosist) al deriziunii. În săptămînile ce vin vom mai avea ocazia să vorbim despre perspectiva socială şi stilul prozelor lui Dan Lungu, în comparaţie cu Cristian Teodorescu sau Răzvan Petrescu, Adrian Oţoiu şi alţii. Deocamdată să notăm din selecţia de ecouri critice la *Cheta la flegmă* consideraţiile şi epitetele lui Alex

Ştefănescu („Dan Lungu ne şochează prin talentul său, îngăduindu-şi chiar să alunece cu voluptate în melodramatic ; schiţa *Eroi şi eroi* este o capodoperă"), Radu G. Ţeposu („proză splendidă despre frisoanele oculte ale vieţii cotidiene, scrisă admirabil, jumătate pe ton de poem, jumătate pe ton de epopee joyceană"), Daniel Cristea-Enache („prozator dur şi matur, cu ştiinţa construcţiei unui personaj, cu o viziune sumbră asupra lumii, pe care o exprimă fără prea multe menajamente pentru sensibilităţile cititorului") sau Paul Cernat („autorul simte cehovian şi vede gogolian, atmosfera e însă kafkiană. Microrealismul alcătuit din prefabricate postmoderne ascunde drame abisale").

Ziarul de duminică, nr. 1/9 ianuarie 2004

III
Documente, instrumente şi acid polemic

Cartea albă a lui M. Nițescu

Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii, ediție îngrijită de M. Ciurdariu, Editura Humanitas, 400 pagini

Din raftul doi în plin scandal

Pentru consumatorul român de literatură, numele lui M. Nițescu (1925-1989) nu înseamnă mare lucru. Şi nu de azi, de ieri, ci de vreo 15 ani. În lumea criticii literare, el este un „autor de raftul doi", cum se spune. Unii şi-l amintesc de la „un scandal cu Călinescu şi cartea Ilenei Vrancea" din anii '70. Alții îl ştiu doar de la *Viața Românească*, unde „lucra în tăcere, parcă ros de necazuri [...] de boală [...] sau de ambiții şi ranchiune (? !) un complexat, cine-ştie-de-ce [...]". Meseriaşii scrupuloşi scot fişa bibliografică şi înşiră : *Între Scylla şi Carybda* (1968), *Repere critice* (1974), *Poeți contemporani* (1978), *Atitudini critice* (1983).

Ştiam că am doar vreo două volume de-ale sale. Am descoperit că le am pe toate, minus cel de debut. Şi chiar pe raftul doi le-am găsit în bibliotecă, adică „pe rîndul de la perete", alături de opurile prăfuite ale unor I. Rotaru, N. Ciobanu, Al. Oprea... O fi drept? Cert e că, măcar pentru cîteva săptămîni, iată-le venite în prim-plan.

Atitudini critice a luat premiul Asociației Scriitorilor din Bucureşti, probabil (şi) ca încurajare pentru faptul că – aflăm acum – încă din 1979 M. Nițescu predase Editurii Cartea Românească această analiză a proletcultismului. În ciuda referatului favorabil semnat de Mircea Zaciu, a stăruințelor redactorului de carte, Sorin Mărculescu, şi a memoriilor

autorului către D.R. Popescu şi N. Ceauşescu (memorii ce prefaţează ediţia realizată acum de eminescologul M. Ciurdariu) – cartea şi-a făcut cei 16 ani de temniţă sertarială pentru a deveni acum scandalul zilei.

Deşi lucrată cu cele mai curate intenţii şi tipărită, firește, din simpla dorinţă de clarificare istorico-literară (zvonul cum că Humanitas ar umbla să... discrediteze o dată mai mult Opoziţia este o gogoaşă otrăvită!), cartea pică foarte prost. Sporeşte, adică, euforicul consens întru duplicitate şi maleficiu, întru omniculpabilitate şi omnisupraveghere, atît de mult dorit şi reuşit de cele selectate în *Cartea Albă a Securităţii*. Pur şi simplu.

Într-adevăr, ce poate fi mai dulce pentru cerul gurii fesenisto-peremiste decît versurile leniniste ale Anei Blandiana din 1959 (cînd avea 17 ani!). Ce poate fi mai plăcut la vedere pentru ochii lui M. Pelin & Co. decît un Matei Călinescu scriind în 1961 despre rolul criticii în lumina documentelor Congresului al III-lea al PMR! Ce bine le pică lui I. Dodu Bălan şi Adrian Păunescu vecinătatea lui Gh. Grigurcu şi Cezar Baltag! Şi ce răzbunare pe N. Moraru, I. Vitner & Co. să-i aibă în preajmă bibliografică pe Geo Şerban, Petre Stoica sau chiar pe Dan Culcer – citat aici cu un „articol decent de istorie literară" (!) publicat în 1961 (cînd avea 20 de ani)!

Da, şocul e mare, e pe măsura talmeş-balmeşului atît de visat de artizanii de astăzi ai complicităţii generale. Dar şocul se cuvine acceptat cu calm. Nu şi cu nepăsare. Oricum, nuanţările se impun şi le vom face.

Deocamdată vom sublinia celălalt şoc: al actualităţii limbajului critic. Cartea pare scrisă în zilele noastre. Stilul este eliberat de corset şi de orice alt auxiliar aluzivo-digresiv. Cu toată stricta cantonare în intervalul 1944-1964, eşafodajul, premisele şi concluziile analizei circumscriu la fel de eficient ceauşismul precum stalinismul. Cum îşi închipuia M. Niţescu că ar fi putut să apară la 1980 o carte ca asta? Cît despre unele afirmaţii din memoriile către Ceauşescu, ele te înfioară şi azi, darămite la 1988: „Mă întreb şi mai ales întreb, după ce criterii se hotărăşte dacă publicarea unei cărţi este sau nu oportună şi cine are dreptul să hotărască acest lucru; cine are dreptul să decidă destinul unei culturi. [...] Dacă e ceva inoportun şi anacronic în cultura şi literatura noastră, aceasta nu e publicarea unor opere de valoare care se scriu, dar nu pot să apară, ci intervenţia permanentă şi necalificată a unor organe administrative, cenzura şi autocenzura, mentalitatea retrogradă a unor «factori de decizie» în toate problemele de literatură şi

cultură". Cel care a putut să-i trimită în 1988 astfel de rînduri lui Ceauşescu are tot dreptul la atenţia noastră nepripită şi nepărtinitoare, indiferent cît de inconfortabilă ar fi structura cărţii sale.

Ceea ce partidul oferise literaturii spre ronţăire ca îndepărtare de la prezent – respectiv, tema obsedantului deceniu – *mergea* pentru poezie, proză şi teatru, adică pentru fabulaţie în limitele unui adevăr controlat. Dar nu şi pentru istoria literară. Or, aici e vorba chiar de politizarea pînă la sufocare a literarului şi de controlarea lui la modul cel mai direct, total şi represiv. În plus, era de prisos a te folosi la 1980 de citatele din Ceauşescul anului 1965, cu incriminarea „abuzurilor" din deceniul cinci (aşa cum încearcă M. Niţescu la p. 19): figurau şi ele demult pe lista prohibiţiei, aşa că nu mai puteai păcăli pe nimeni mimînd naivitatea.

O răzbunare postumă

Ataşantă şi incitantă e înverşunarea cu care a lucrat M. Niţescu la această carte menită să-i răzbune postum aşteptările, exasperarea, marginalizarea! A lucrat cu furie rece şi încruntare permanentă, nu cu acea detaşare amuzată şi plăcerea ambiguităţii ce caracterizau demersul echivalent al lui Ion Cristoiu (demers demult încheiat, dar netipărit încă: oare din ce considerente... geostrategice?). Care-o fi fost imboldul decisiv pentru a-l livra atîta vreme colecţiilor de ziare de la Biblioteca Academiei pe acest critic al actualităţii? Vreo ocultă comandă extraeditorială? Pasiunea pentru Maiorescu şi, în consecinţă, dorul de-a rezuma acid umilinţele maiorescianismului în deceniul dejisto-gherist? *Parti-pris*-ul lovinescian, exercitat în paralel cu legitima antipatizare a grotescului cameleonism călinescian? Dar de ce nu nişte impulsuri meschine, vindicative, de vreme ce C. Regman şi Ioanichie Olteanu, colegi de *Viaţa Românească*, au parte aici de o atenţie şi de vorbe mult mai dure decît M. Roller şi Leonte Răutu?! După cum prezenţa lui Nicolae Manolescu şi Eugen Simion supuşi aceluiaşi context, deci înţeleşi a fi avut *la acea oră aceeaşi pondere* cu Ov.S. Crohmălniceanu şi Paul Georgescu în direcţionarea vieţii literare – este o aberaţie flagrantă şi deloc inocentă.

Dar să nu anticipăm.

Deocamdată să mai facem un ocol prin cărţile lui M. Niţescu. Peste tot calm didactic, practicarea expozitivului sobru, văduvit de orice savoare şi elan spectacular. Asta cu toate că autorul pleda la un moment dat pentru critica – formă de creaţie. Ba, încă, iată ce scria în 1971 despre N. Manolescu: „În scrisul lui există un echilibru permanent între ideaţie şi sugestie, între precizia şi claritatea de tip maiorescian şi sugestivitatea de tip călinescian. Mărturisesc că nici unul dintre criticii actuali nu mă stimulează în planul ideilor mai mult decît Manolescu".

Comprehensiv, M. Niţescu scrie cu egală aplicaţie despre cărţile lui Manolescu şi Ungheanu, E. Simion şi Adrian Marino, despre Ioan Alexandru şi Ana Blandiana, despre Al. Paleologu şi Paul Georgescu, despre Şerban Cioculescu, Alexandru George şi Valeriu Cristea, despre I. Negoiţescu şi M. Gafiţa, despre Buzura, dar şi despre Fănuş Neagu şi, oarecum, N. Breban. Ce-i drept, structural conservator şi înzestrat cu acel tip special de naţionalism oltenesc (adică străin de lirismul patetic moldav şi de colţoşenia diplomatică ardelenească, dar confin sudismului coleric, tolerant din raţiuni negustoreşti, însă mereu cu capsa pusă), M. Niţescu respinge inovaţia metodologică şi importul de instrumentar hermeneutic (v. tratamentul aplicat textualismului lui Marin Mincu), taxează iute, dur şi precis dogmatismul egocentric şi fardat (v. cazul A.D. Munteanu, 1975, reluat în *Atitudini critice*), iese ferm în apărarea integralei publicisticii eminesciene cînd cu întîmpinarea negativă făcută de Moses Rosen (*ibidem*, p. 330) şi se înscrie hotărît, din unghi cultural naţional, în linia Maiorescu-Blaga.

În fine, foarte important pentru înţelegerea autorului – a spiritului său şi a subtextelor cărţii de faţă – este articolul *Morala unor polemici* (*ibidem*, pp. 311 ş.urm.), text din 1980, deci aproape sincron cu predarea manuscrisului la Cartea Românească. M. Niţescu intervenea atunci în cearta prilejuită de republicarea de către Geo Bogza, în *România literară*, a unui text „infamant" despre Arghezi, scris cu mulţi ani în urmă. Iniţiativa avea să stîrnească adrenalina lui Fănuş Neagu şi Ion Coja. Atacurilor acestora avea să le răspundă Mircea Iorgulescu, peste care avea să dea buzna (publicistic) jandarmul ireductibil Eugen Barbu. Ce spune, după toate acestea, M. Niţescu. „Precizez că nu mă interesează în mod special nici unul dintre cazurile menţionate, nici critica sau apărarea necondiţionată a lui Tudor Arghezi, nici acelea care se adresează lui Geo Bogza şi nici cele care-l privesc pe Fănuş Neagu. [...] Mă interesează morala pe care aceste campanii polemice o pun, prin exclusivismul lor, de fiecare dată în evidenţă. E vorba mai întîi de o alergie

la polemică, de o mentalitate neevoluată şi endemică a tabuurilor, care introduce şi întreţine în viaţa literară spiritul de intoleranţă şi interdicţie. [...] Nu ştiu dacă polemica şi critica la adresa lui Arghezi sau Geo Bogza constituie un păcat de neiertat. Cred mai curînd că nu. Nimeni nu e şi nu ar trebui să fie mai presus de critică. Şi, dacă e să-mi duc gîndul pînă la capăt, trebuie să spun că nici unul dintre cei doi nu e curat ca lacrima. Şi unul, şi altul s-au făcut vinovaţi (evident, cu deosebirile cunoscute) faţă de literatură, prin aceea că, în loc s-o apere, ei s-au înrolat cu zel, rareori egalat de alţii, în frontul proletcultist. [...] Nu polemica e regretabilă, ci polemica lipsită de idei, polemica în spatele căreia se ascund, de fapt, motive partizane ce nu au nimic comun cu literatura."

Sînt, repet, afirmaţii esenţiale pentru o bună priză la cartea de acum. Deşi scandaloasă, *Sub zodia proletcultismului* se bazează pe date exacte. Sau... invers: deşi se bazează pe adevăruri, ea este parţială şi părtinitoare, sfîrşind prin a scandaliza. Căci, dincolo de alăturările forţate şi lipsa unor disocieri ultranecesare, ne lovim aici de o absenţă de-a dreptul fatală. Absenţa... volumului II, adică a literaturii proletcultiste.

„Despre literatura perioadei proletcultiste, adică despre proză şi poezie, va fi vorba în volumul al doilea al aceste lucrări – *Degradarea estetică a literaturii*", spune autorul tocmai la pagina 171. Abia acum înţelegi de ce lipsesc din sumar zeci şi zeci de nume sonore din galeria Deşliu, Mihale, Galan, Jar, Bănuş, Nagy István etc. Fără ei – ce mai e proletcultismul? Lasă că, pradă şi el prejudecăţii literaţilor cum că teatrul e spectacol şi nu text întîi de toate, M. Niţescu nici măcar nu pomeneşte genul dramatic la literatura momentului, drept care adio Davidoglu & Co. Vorba e că, oricît de importantă ar fi doctrina, adică Linia trasată de Jdanov-Răutu, în absenţa literaturii, a „mărfii" ca atare, degeaba afişezi preţul.

Şi totuşi.

Ereditatea negativă

Cine citeşte în succesiune rapidă cele patru cărţi publicate de M. Niţescu (în 1971, 1974, 1978, 1983) va avea în faţa eseului *Dialectica puterii* (scris în 1975, revăzut în 1988) o reacţie de pură şi violentă stupefacţie.

Autorul celui din urmă pare a fi complet altul. Stilul e axiomatic, îmbibat cu un patetism rece, nu arborescent-inchizitorial, ci de-a dreptul matematic în montura revelaţiilor. Scrise cu mînă de profesionist, verdictele politologice sînt de o precizie înfricoşătoare; literarul e dat la o parte de puncţia în coloana vertebrală a mentalităţilor naţionale, culturalul este subsumat sociologicului, iar etnopsihologia e situată în geopolitic cu un soi ciudat de sadism... iubitor, exercitat cu patriotism exasperat.

Mai rar un text de şaizeci de pagini din care *fiecare rînd* să fie integral citabil, avînd în plus o excepţională forţă rezumativă: în cîteva pagini ai *în esenţă* volume întregi de Hannah Arendt, Jean-François Revel, Alain Besançon ş.a.m.d. Mă-ncumet totuşi la o mică selecţie, ce poate figura ca prefaţă la analiza proletcultismului efectuată de M. Niţescu: „Se ajunge la o dualitate, unică şi absurdă: partidul – în realitatea lui istorică – «greşeşte» întotdeauna, Partidul – în reprezentarea lui abstractă – niciodată. Astfel Partidul (cu majusculă) salvează partidul. [...] Scopul ultim al partidului nu e de a crea o formă de societate comunistă, ci de a distruge pînă în temelii orice formă de societate, de a sfărîma pentru totdeauna toate relaţiile umane, economice şi spirituale şi de a institui în locul lor o societate-fantomă, ireală, un conglomerat uman inform. [...] Cele două racile care sapă neîncetat la temelia sistemului: lipsa de responsabilitate morală şi lipsa de interes, pasivitatea. [...] Blazarea activă şi optimistă e unul dintre paradoxurile acestei societăţi. Totul e să ştii şi să poţi să te agiţi, să dai impresia continuă a preocupării. Dacă ai reuşit să reprimi în tine dezgustul de a adula mediocrităţile, de a accepta orice situaţie fără a crîcni, dacă ai reuşit să adormi în tine orice simţ critic, într-un cuvînt, dacă te-ai sinucis ca personalitate, atunci pactul între tine şi regim este încheiat, iar tu ai toate şansele în faţa ta [...] În faţa acestei realităţi istorice, acest popor cu o veche predispoziţie de a crede într-o fatalitate exterioară s-a pliat cu umilinţă şi resemnare [...] S-a distrus bunul cel mai de preţ al acestei ţări – elita intelectuală. Cel puţin cincizeci de ani se vor simţi consecinţele acestei măsuri pornite din ură, din calcule şi complexe de inferioritate. [...] Şi azi proletcultiştii de ieri mai ocupă posturi de răspundere. [...] Lumea se americanizează şi se sovietizează şi nu mai ştim bine ce deosebire e între una şi alta, nu ştim dacă ne americanizăm în formă şi ne sovietizăm în conţinut sau invers [...] În definitiv, ar trebui să ne întrebăm dacă intelectualii nu-şi merită soarta pe care o au azi. [...] Răspunderea revine în primul rînd

intelectualilor de prestigiu care aveau şi au datoria de a apăra libertatea de conştiinţă, de a ridica vocea împotriva cenzurii şi a tuturor actelor anticulturale. Dacă toţi scriitorii de valoare ar prefera să tacă decît să accepte cenzura şi autocenzura, demnitatea de scriitor ar fi salvată. [...] Vă chem pe toţi la o grevă a tăcerii pentru un deceniu. Aceasta ar fi cea mai nobilă operă pe care am lăsa-o celor ce vor veni".

Vă puteţi închipui acest din urmă îndemn *publicat* ca manifest în 1975 sau, mai ales, în 1988? N-ar fi fost tratat de obştea scriitoricească aidoma „cazului Goma"? „Cine-i, dragă, Niţescu ăsta? Ce-a scris? Ce vrea el de la noi?" – ar fi fost întrebările zilei, după ce în seara precedentă Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca l-ar fi citit la „Actualitatea românească". Nu ne-am fi întors cuminţi, clevetitori şi cinici la „continuitatea" noastră, la „rezistenţa prin cultură", la tăcuta „salvare prin profesionalism"?

Adevărul e că la noi exemplul cultural, noblеţea sacrificiului şi rectitudinea morală au funcţionat invariabil ca ereditate negativă. Ne-am alterat cu fervoare excepţiile, dintr-un cult al netrebniciei ca regulă. Dacă Eminescu a fost ce-a fost, e pentru că era nebun; dacă V. Voiculescu n-a făcut ca G. Călinescu, e fiindcă „l-a mîncat credinţa-n Dumnezeu"; Cantemir – rusofil, Ion Ghica – turcofil, Heliade – reacţionar şi trădător, Hasdeu – un monomaniac, iar Bălcescu a murit tuberculos, în mizerie; Maiorescu? un însetat de putere, Pârvan nu era zdravăn, Haig Acterian era fanatic, Iorga – un megaloman, Nae Ionescu – farseur, D. Gusti era mason etc. La noi, o ştim de mult, viciile-s văzute ca virtuţi, iar virtutea e semn paranoic.

Astfel încît, mergînd pe firul apei, sigur că ne pare *normală* intrarea, de pildă, a multor legionari în Partidul Comunist; că intrarea triumfală a lui Sadoveanu în Marea Adunare Naţională aduce a supremă inteligenţă (de vreme ce aşa i-a dictat cooperativa „compasul, şorţul şi mistria"!); că generaţia lui T.T. Coşovei a luat exemplu de la generaţia lui D.R. Popescu, care l-a luat de la biografia lui Zaharia Stancu, care l-a luat de la Petre Pandrea, care la rîndul lui... ş.a.m.d. Sigur că adaptabilitatea a devenit efigie a eroismului martirial (de vreme ce „aşa o cer interesele" naţiei, adică ale Partidului) şi că Puterea dintotdeauna i-a privit pe intelectuali precum cocoşul poiata cu moţate – mereu gata la datoria călcării, coane Fănică!

Pe cine invidiază mai mult şi mai mult literatul român, dacă nu pe marii cinici? Nu e N.D. Cocea un progresist? N-a lansat M.R. Paraschivescu

zeci de poeţi? N-a dat Zaharia Stancu pensii interbelicilor proaspăt reabilitaţi politic? N-a fost „Beluţu Zilber" un ghiduş drăguţ, comic şi plin de profeţii pilduitoare? Nu ni se par naturale trecerile atît de senine din sincopă-n sincopă ideologică ale marilor pontifi precum Ov.S. Crohmălniceanu, cel care se lăuda că, făcînd campanii antisuprarealiste în anii '50, le făcea tocmai pentru a propulsa, prin citate, pe piaţă literatura suprarealistă? Şi că, demolîndu-l pe Rebreanu, o făcea tocmai pentru a-l readuce-n atenţia cititorilor! Ce poate fi mai firesc la noi decît să sari de la realismul socialist din 1960 direct la metafizica lui Blaga, în 1964! Şi cum sună de natural vocea lui Ion Ianoşi – exegetul biblic de la 1990 faţă de esteticianul marxist dintotdeauna! Cîtă patriarhalitate sapienţială în florile lui Geo Bogza la statuia lui Eminescu din ceauşism, faţă de *Porţile măreţiei* din 1951! Şi Nicolae Manolescu prefaţîndu-l pe Dan Deşliu în BPT-ul anilor '80! Şi Eugen Jebeleanu tunînd în frontul partidului din furie pe tirajele cărţilor lui Păunescu! Un Păunescu imnificîndu-l pe Gheorghiu-Dej în 1965 la fel de natural ca pe Ceauşescu, ori mîine, poimîine, dac-o fi să fie, pe Regele Mihai! Dar Victor Eftimiu, Arghezi, Camil Petrescu, Ion Vinea faţă cu exemplul lui Dinu Pillat? Dar Şerban Cioculescu faţă de Radu Cioculescu!

N-avea oare dreptate Paul Georgescu, „marele cinic dogmatic", atunci cînd, faţă de tentaţiile carcerale vădite de Leonte Răutu la adresa unor insurgente vedete literare, i-a replicat calm şi apăsat: „Nu-i nevoie de închisoare, tovarăşe secretar. Daţi-mi trei luni şi vi-i compromit pe toţi cu mîna lor şi sub semnătură"!

Să mă opresc. „Nu judeca" şi: „ajunge zilei răutatea ei". Mai bine încă un citat din *Dialectica puterii*: „Fatalitatea istorică şi geografică au fost şi rămîn pentru noi justificările de aur ale tuturor resemnărilor şi pactizărilor noastre. E o scuză comodă şi imorală cu care ne mîngîiem conştiinţa amorţită. Ne-am lăudat cu virtuţile noastre şi am deplîns soarta vitregă de care am avut parte. Iar atunci cînd vreunul dintre noi ne-a strigat cu luciditate că adevărata rădăcină a răului nu se află în condiţiile exterioare, ci în noi înşine, ne-am grăbit să-l stigmatizăm ca antipatriot şi trădător. Şi totuşi, rădăcina adîncă, germenii răului se află în caracterul nostru şi nu dincolo de noi. Docilitatea noastră noi am numit-o înţelepciune, adaptabilitatea noastră superficială am numit-o ştiinţă de a trăi".

Sindromul Cătălina

În aşa context, n-ai de făcut altceva decît să înţelegi destinele scriitorilor în integralitatea lor, măsurîndu-le întotdeauna întru moderaţie. La noi, maximalismul etic este, din start, o utopie nerecomandabilă. Eşti nevoit să alegi cu penseta părţile benefice din fiecare biografie, potrivit zicalei: dacă omul nu face nici un bine, încai să nu facă rău! Să nu vezi, adică, *Ana Roşculeţ*, ci *Moromeţii* şi Editura Cartea Românească; să nu-l vezi pe *Mitrea Cocor*, ci numai *Creanga de aur*; să-l venerezi pe „ultimul" Baconsky, uitînd de mîrşăvia mercantilă a celuilalt; să nu-l alegi pe Ivasiuc – slujitorul Dubiosului, ci pe Ivasiuc – subversivul de stînga; să lupţi cu tine ca să-ţi învingi certitudinea că *Jurnalul* lui Caraion din *Săptămîna* era *chiar Jurnalul* lui Caraion; să faci abstracţie de faptul că – în absolut văzînd lucrurile – partida Gogu Rădulescu/Ivaşcu/*România literară* nu era decît contraponderea prin care partidul ţinea în şah partida Eugen Florescu/Eugen Barbu/*Luceafărul* şi *Săptămîna*, şi să optezi, în consecinţă, nu pentru fumul din peşteră, ci pentru aerul de-afară.

Cred că tocmai asta n-a mai vrut să facă M. Niţescu: să privească lucrurile *în relativul* lor şi a ales idealul de a avea dreptate-n absolut. Or, aşa ceva nici măcar lui Cioran nu i se îngăduie: „Un fel de laşitate colectivă, scrie el, de mentalitate a căpătuielii mărunte, de absenţă a sentimentului istoriei – acestea ne caracterizează. Românul nu face nimic de dragul socialismului, dar de frică e în stare de entuziasme şi sacrificii pentru edificarea lui. Cît de repede se adaptează formal acest popor, cît de uşor se preface, cît de curînd uită şi cît de senin se prostituează. [...] Românul îşi iubeşte mai mult mica lui situaţie decît adevărul. El nu are imperativul ori sentimentul adevărului şi nu acţionează în funcţie de adevăr, ci de propriul lui interes imediat. Istoria i-a relativizat acest sentiment prin desele ei schimbări şi prin opresiune. El a învăţat din generaţie în generaţie că adevărul nu-i foloseşte la nimic şi nu-l salvează de oprimare, a învăţat că totul este relativ şi trecător şi că singurul eroism e să reziste biologic. [...] Prin răsturnarea nefirească a valorilor operată de partid, nu calităţile, ci defectele morale constituie azi scutul de apărare al acestui popor împotriva puterii opresive. Tot ce l-a învăţat şi-l învaţă istoria, el întoarce împotriva istoriei. Istoria l-a

făcut laş şi pasiv, adulator şi prefăcut, şi el răspunde istoriei cu laşitatea, adulaţia şi minciuna; istoria l-a deprins să fure, şi el fură istoria, să trişeze, şi el o trişează, l-a învăţat să fie sceptic, şi el este sceptic faţă de istorie. Instinctul de conservare l-a ajutat şi l-a învăţat. S-a supus formal, dar s-a sustras cît a putut mai mult. Indiferenţa lui este fatală istoriei care l-a învăţat să fie indiferent".

Cu alte cuvinte: sindromul Cătălina; te uiţi în sus, clipeşti mărunt şi spui, dibaci, în barbă: dară pe calea ce-ai deschis n-oi merge niciodată.

22, nr. 41/11-17 octombrie 1995;
nr. 42/18-24 octombrie 1995

Jucării pentru copii bătrîni

Serviciul Român de Informaţii, *Cartea Albă a Securităţii. Istorii literare şi artistice, 1969-1989*, Editura Presa Românească, 536 pagini

Ca toate surprizele de proporţii, apariţia *Cărţii Albe a Securităţii* a generat în primă instanţă două reacţii antipodice: de virulentă respingere şi de extaz.

Maximalistul etic a repudiat, pe bună dreptate, operaţiunea de amestec definitiv al contrariilor. Faptul că Securitatea ţinea în vizor simultan şi cu egală aplicaţiune leprele cîrtitoare şi sinceritătile naive, impostura ţîfnoasă, ca şi marile valori; faptul că nota, la fel de scrupulos, acţiunile făţiş protestatare, ca şi niscai efecte verbale bahice ale unor literaţi de partid, casierie şi crîşmă, crescuţi în legea sordidului; faptul că nimeni, pe baza acestei cărţi, nu mai poate face o ierarhie a vinovăţiei, că, turnat la rîndu-i, o dată, din întîmplare, jegosul turnător de vocaţie se înalţă zglobiu la condiţia de supravegheat şi că deci toţi şi toate sînt de-acum o apă şi-un pămînt – toate astea constituie o realitate editorială pe cît de ruşinoasă, pe atît de eficientă; pe cît de salutară în intenţii, pe atît de abjectă ca finalitate.

Oricine cunoaşte cît de cît viaţa literară din ultimii douăzeci de ani ştie ce aberaţie va să zică taxarea negativă – simultan – a lui Nicolae Manolescu şi Vasile Băran, a lui C.V. Tudor şi Mircea Dinescu, etalarea pe acelaşi raft, în acelaşi ambalaj şi la preţ identic a *nemulţumirilor* lui Eugen Barbu sau Fănuş Neagu alături de *acţiunile* propriu-zise ale unor Alexandru Paleologu, Octavian Paler sau Dan Petrescu şi ce ameţitor de neruşinată este regizarea de simetrii între cazurile unor Eugen Barbu şi Marin Preda, Dorin Tudoran şi Ion Gheorghe ş.a.m.d.

Pe scurt: o intoxicare de-a dreptul mortală pentru necunoscători. Or, inițial, menirea ei a fost benefică. Realizarea *consensului național*, ipostaziat în *domeniul literar* prin *melting pot*-ul specific Cooperativei „Pleoapa & Auzul" – asta-i altceva. Fapt e că avem de-a face cu un paradox: deși totul *e adevărat* și documentat ca atare, rezultatul e *un fals* uriaș. (Vom arăta mai încolo de ce.)

A doua reacție de care vorbeam – a, să-i zicem, minimalismului etic – dezumflă balonul, ia *Cartea* ca pe o simplă culegere de documente, se bucură că „decît nimic, mai bine ceva", felicită și-i mulțumește SRI că ne-a dat și nouă „un semn de mila Măriei Sale" și ne îndeamnă să cercetăm rezonabil, la rece, toată afacerea. Ceva de genul: „E vorba de rapoartele unor meseriași pentru care Paul Anghel e una cu Dan Hăulică? Este! A fost sincronismul dumneavoastră absolut egal (politic, doctrinar, organizatoric etc.) cu protocronismul dumnealor? A fost! Au făcut cele două tabere un rău egal *creativității* în sine? Au făcut, dar nu despre asta e vorba acum: important e să se poată distinge net cine a făcut jocul anticultural și antinațional al puterii și cine s-a opus; or, așa ceva nu se vede aici, ba dimpotrivă! Dar e drept că toată scriitorimea mîrîia, cîrîia, scuipa, înjura, scria «prostii» și complota, fie și infantil, din zori și pînă-n seară? Este! Ei, apar toate astea aici? Da. Păi, vezi ce recunoaștere oficială v-am dat? În loc să ziceți mersi că din niște pîrliți de fripturiști cu săru' mîna la «tata Iancu» v-am scos eroi și campioni ai demnității, voi faceți pe nebunii cum că partida lui Gogu Rădulescu a fost superioară cenaclurilor încruntate ale lui Eugen Florescu sau Ștefan Andrei!".

În rol de gazdă perfectă, SRI a căutat să mulțumească pe toată lumea: disidenții „oficiali" își iau acum diploma ștampilată, cei tăcuți față de actele publice se văd pomeniți aici ca „elemente" – totuși – „dușmănoase", dîndu-li-se un fel de „certificat de ostilitate" față de regimul dictatorial, securiștii cu adevărat meseriași dovedesc o dată mai mult că „spionarea-i o treabă pentru domni", se dovedește, iarăși, că răul venit din rîndul breslei a fost egal cu cel instaurat de dictatură (delațiunea reciprocă, devastată de demonul invidiei, autodisoluția vindicativă, arivismul mercantil deghizat în principialitate patriotică), ceea ce nu schimbă statutul victimelor, dar oferă... circumstanțe atenuante aparatului represiv.

În sfîrșit, patronînd atît de clar, de *sportiv* și de eficient cele două mari orientări cultural-politice ale anilor '70-'90 (de sintetizat într-o serie întreagă de dublete antinomice: protocronism/sincronism, acțiune/reacțiune, naționalism/internaționalism, conservatism/liberalism, etnicism/estetism etc.), SRI nu ne-a dat degeaba taman în preajma alegerilor această nouă ediție a *Cărții* sale de retrezit scriitorii. În subtext, dat fiind că direcțiile culturale au rămas (în ciuda apariției multor nuanțe) aceleași și că tot ce părea exclusiv literar în ceaușism s-a dezvăluit după '90 ca inclusiv – ori mai ales – politic, *Cartea* ne arată voința Organizației de a ghidona pe mai departe apa între cele două maluri. Apăsînd cu dichis cînd pe butonul „partidei naționale", cînd pe butoanele de diferite culori ale „voinței de integrare europeană", Organizația și-a păstrat „echidistanța" din trecut, exercitînd-o de această dată nu în culisele micropoliticii de la Uniunea Scriitorilor, ci în planul strategiilor dezvoltării naționale. O lectură inclusiv din acest unghi a *Cărții* editate de instituția lui Virgil Măgureanu (cel care... a „votat pentru schimbare", cum a declarat) se impune!

Demonul analogiei

Nu știu de ce, dar de-a lungul celor trei săptămîni petrecute cu *Cartea Albă* (n-am mai citit așa, cu creionul în trei mîini, de pe vremea cînd conspectam Hegel, în liceu!), tot timpul mi-a dat tîrcoale un drăcușor ludico-analogic. De fapt, totul a avut dintru început ceva bulgakovian, de cînd vînzătoarea de la o tarabă din Piața Romană, dîndu-mi spre palpare bucoavna-meduză-lipitoare-plici de muște contra 35.000 de lei, m-a întrebat complice, șăgalnic și pieziș: „La ce literă sînteți?" (Adică, vezi bine, nu-i nimeni prost să dea patru'j'dă chile dă cartofi p-o carte, decît dacă și scufia lui figurează în Balul Nebunilor de Prisos).

De aici, tot citind, drăcușorul mi-a reamintit bancul cu dulcea scrisoare a pacientului de la balamuc, cu piscina „În care toată ziua sărim în cap" și unde, „dac-o fi să fim cuminți, domnul doctor ne-a promis că ne pune și apă". Tot așa cu scriitorii în ceaușism și cu *Cartea Albă* pe post de trambulină postludică.

Secvența trei: realizarea mizeriei, cu atîta gentilețe oferită prostimii ce, cu parapon, sîntem. La așa pseudoluptă, așa pseudorapoarte de stat major. La curajul de bîlci, represiune de carnaval. Și un final ca-n *Scrisoarea pierdută*: consens general întru amoralitate jovial-dictatorială,

cum că toţi am suferit, toţi ne-am urmărit, iscodit şi turnat, cum că toţi sîntem români mai mult sau mai puţin oneşti, iar Securitatea-i mama naţiunii, vivat, să cînte muzica!

La care drăcuşorul, gelos pe Caragiale, a început să recite din *Venere şi Madonă*: „Şterge-ţi ochii, nu mai plînge! [...] A fost cruntă--nvinuirea" zice Securitatea postludică: „A fost crudă şi nedreaptă, fără razem, fără fond" (deşi a cam avut şi una, şi alta). „Suflete" – exclamă patetic şi conciliant Aparatul către Artist – „de-ai fi chiar demon, tu eşti sîntă prin iubire/ Şi ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond" (vezi bine că-l adoră, şopteşte drăcuşorul caragialian, „altfel de unde ar mai mînca ei lefurile cu lingura? ! ? ").

În fine, ultima analogie, paroxistică: „lista cu cei ce au zis că", acea pagină de neuitat din trimbulinda frumuseţe numită *Manualul întîmplărilor* de Ştefan Agopian. Vă amintiţi? „Radu Gaba-a zis că nu e bine. Ghiţă Păunescu-a zis că nu e sare. Vasile Guţoi-a zis că gata. Vasile Pahonţu-a zis că fire-aţi ai dracului. Gheorghe Zatu-a zis că mai bine tace. Gheorghe Hera-a zis că pleacă în pădure. Hadrian Hartic-a zis că face ceva pe domnie". Şi tot aşa, pentru ca denunţătorul să vină cu bomba: „Acum vremea este din nou rea şi încă de ieri m-am apucat de lista cu cei ce *au făcut rău orînduirii, nefăcînd nimic...*" [*s.n.*].

Care Securitate ?

Uite că analogiile pocnesc şi acum: cum să nu te gîndeşti, tot citind rapoartele strînse aici, la glasul obosit al Şefului de reţea din anecdota cu provocatorii care se calcă reciproc pe bătături: „mai răsfiraţi, băieţi, mai răsfiraţi!", fiindcă întrebarea esenţială – al cărei răspuns alterează ireversibil valoarea documentară a *Cărţii Albe* – este: Ce Securitate avem aici? Cine vorbeşte? La ce nivel al *informaţiei* ne aflăm?

Nu ni se explică nimic despre structura Aparatului. Detaliile, de vor fi fost, vor fi apărut poate în volumele precedente, cele a căror publicare era anunţată de N. Ulieru ca iminentă la sfîrşitul anului trecut (!). Or, inflaţia de preocupări „în domeniu" a generat inflaţia de Direcţii şi deci de personal. Vreo cinci sau şapte Direcţii pe ţară, dar şi Securitatea Municipiului Bucureşti, ca şi judeţenele, tot felul de UM – 0110, 0544, 0195, 0610 –, dar şi serviciul independent „S", ca şi serviciul „D"... şi

cîte altele! Dincolo de serviciile operative, erau cele de concepţie, apoi jocul spionaj/contraspionaj, cu experţii în dezinformare, cu creatorii de „cazuri" etc. Prin urmare, e cum nu se poate mai posibil ca un individ raportat aici ca turbulent să fi fost deja recrutat de altă Direcţie ca agent provocator; ca un scriitor „încondeiat" la 1971 să fi ajuns între timp colaborator al Securităţii, fiind cuprins însă în volumul de faţă doar în prima ipostază; ca un cutare emisar în străinătate al Dezinformării să facă subiectul T.O. al Direcţiilor „banale". Tot felul de dichisuri în stare să te ameţească de-a binelea, ceea ce, vasăzică, e şi scopul *Cărţii*.

Muritorul de rînd ştia, de pildă, numai de „Securitatea de partid" (cea mai dură, se zicea), de tehnicieni, sectorişti, tipografi, paşapoarte şi spionajul extern. Cert e că, de la proletarii barosani şi pitecantropi ce flancau coloanele de manifestanţi la 23 augusturi şi pînă la nivelul Pleşiţă, Enoiu & Co., spectrul infernal era foarte larg. Ce ne oferă *Cartea Albă* e doar... *parterul* unei afaceri cu multe etaje subterane şi încă multe altele-n aer. Adică ne vinde numai plevuşcă, deşeuri, aşchii, jucării de rutină, rapoarte de filaj ocularo-auditiv de primă instanţă. Informaţii corecte, poate (cu toate că neverificabile, totul fiind lăsat în paragină, *ca atare*, ceea ce constituie o monstruozitate!) şi semnificative în felul lor, dar ca şi superflue în absenţa Ansamblului. Rezoluţia generalului Iulian Vlad, deja celebră de acum, prin care-i mîngîia părinteşte pe generalii Alexie şi Bordea („în general, se impune ca, în ceea ce priveşte activitatea în rîndul persoanelor din aceste categorii, să existe o mai bună conlucrare între contraspionaj şi aparatul de informaţii interne şi să nu se acţioneze fără o coordonare riguroasă a măsurilor", p. 300) e pe deplin elocventă. Iată de ce, din toată această mulţime berevoistică, să-i zic aşa, aflăm *multe, dar nimic*. E ca acel ochean de bîlci al copilăriei: rotindu-l, se fac mereu alte şi alte configuraţii cromatice şi geometrice: totul se schimbă – aparent după voinţa ta, în fapt după cheful lor – şi nimic nu e vreodată sigur, unic, limpede.

Asta ca să nu mai vorbim de atît de ambigua „legalitate" a tipăririi unor lucruri aflate, din cîte am înţeles, sub obrocul legii cu cei 40 de ani. N-ai acces la dosarul personal, nu ţi se spune nimic serios despre Securitate, ţi se dă cu linguriţa cînd, cum, cît şi despre cine vor dumnealor, într-un suav *şantaj naţional* prin care oricine poate fi oricînd şi oricum trecut prin voinţa opţională a cutărui Pelin. Totul e o hibridare belalie şi otrăvitoare.

Mă rog, pînă una, alta *Cartea Albă* există aşa cum există, precum piatra aruncată de-un nebun (altminteri foarte lucid) în apă, iar noi – copii bătrîni şi stupizi – cuvine-se a ne arunca-n bazin cu pasiune revoluţionară. Nu de alta, dar să-i facem apei „opoziţie constructivă" !

Pînă săptămîna viitoare, cînd vom intra în fondul problemei, încă un citat din aceeaşi perlă agopianică, în loc de provizorie morală a fabulei : „Dar Ioan îl opri la timp fiindcă o ureche mare se făcuse în zid, curioasă. Urinară în pîlnia acelei urechi, apoi scuipară în ea şi urechea se făcu iar înapoi, un zid mucezit şi umed".

Adevăruri întru deturnare

Spuneam că, deşi adevărate şi documentate, notele şi rapoartele reunite în *Cartea Albă a Securităţii* construiesc, în fond, un monument de falsitate. Mai precis, unul al deturnării, al rătăcirii cu dichis. Şi asta nu atît din pricina selecţiei (fatalmente subiectivă, cu tendinţă precisă), cît a prezentării nude, fără precauţii, explicaţii şi nuanţe. Lăsat singur, hai-hui prin jungla notelor informative, cititorul se va holba, fireşte, cu mare plăcere sau perplexitate, o bucată de vreme, dar va sfîrşi prin a se rătăci, a înnebuni ori a aţipi ameţit pe-un colţ de pagină.

Cutare scriitor critica regimul sau Securitatea la 1970, dar putea foarte bine, cum arătam, să-i devină colaborator în 1980. Or, aici el e cuprins doar în prima ipostază. Cutare scriitor făcea obiectul raportului T.O. ca incitînd la rebeliune, dar el poate foarte bine să fie agent provocator aflat în solda altei Direcţii a Securităţii. Pe X, o Direcţie l-a trimis cu misiuni de „influenţare pozitivă" pe lîngă Y în străinătate, fără, desigur, a anunţa în prealabil toată reţeaua. Şi iată-l reclamat acum de agentura în cauză. Ş.a.m.d.

Dar cea mai perfidă manevră este neexplicarea contextului. De la 1969 la 1989, Aparatul pare – judecînd după *Carte* – să fi rămas absolut acelaşi, fără să treacă, de pildă, prin seismele post-Pacepa, post-perestroika '85 ş.a. Sigur, în principiu, sarcinile erau aceleaşi, ca şi obiectivele umane şi instituţionale supravegheate în permanenţă. Însă în detalii (dintre care unele esenţiale) s-a evoluat mult (şi în rău, labirintic) mai cu seamă în ce priveşte concurenţa dintre diferitele compartimente. Pe de o parte, Ceauşescu cerea mereu mai mult, mai surprinzător şi mai profitabil, fiecare subansamblu din Mecanism forţîndu-se să-şi dovedească

obedienţa cît mai rapid şi adecvat. De aici, multe probleme false, multe aberaţii, dar şi lucrături reciproce, multe invidii între generali, între activiştii de partid şi profesioniştii Securităţii, între Armată şi Securitate etc. Iar scriitorii fie au căzut frecvent între tranşee ori în capcanele pe care şi le puneau singuri, fie au speculat în fel şi chip tensiunile dinlăuntrul mecanismului.

Pe de altă parte, inflaţia de personal dicta hiperproducţia de cazuri, ceea ce a condus nu doar la birocratizarea generală, ci la existenţa supărătoare a paralelismelor, cu efecte hilare uneori, periculoase alteori. În sfîrşit, marea pungăşie a *Cărţii* rezidă, cum spuneam, în amalgamul vinovaţilor cu inocenţii, în amestecarea programaticului cu aleatoriul. Nume sonore ale propagandei literare de partid, partizani declaraţi ai spiritului dictatorial, colaboratori cu mare plăcere (plăcere doctrinară, patriotică, arghirofilă sau xenofobă) ai sistemului represiv este foarte firesc să nu figureze în evidenţele civiliei securiste sau ale ofiţerimii în albastru. Dar schimbă asta cu ceva statutul lor de stîlpi ai represiunii, alergici la orice va să zică spirit critic şi solidaritate întru apărarea specificului estetic al actului literar ?

De pildă, Mihai Pelin notează sec, la p. 492, că „afirmaţia lui Dorin Tudoran, conform căreia criticul literar Artur Silvestri ar fi fost ofiţer de Securitate, era lipistă de orice temei". Hai să-l credem pe cuvînt pe M. Pelin (el însuşi nefigurînd, probabil, ca ofiţer, cu toată biografia-i I.C. Drăgan-ică, de antonescofil-voiajor-occidental, pînă în toamna lui '89, v. p. 509). Dar schimbă asta cu ceva colaborarea cu Securitatea – deloc ascunsă, ba dimpotrivă, etalată ostentativ în coloanele *Luceafărului* anilor '80 – fie şi numai din unghiul cunoscutului serial anti-„Europa Liberă" ? Or, dacă neofitul dă peste documentul 341 de la p. 306, unde Editura Albatros (vorba vine) refuză exact manuscrisul cărţii lui A. Silvestri (*Sociologia terorismului cultural*), rezultă că respectivul va fi fost cine ştie ce disident, antisistem cu cărţi respinse !

Tot aşa, sînt gata, poftim, să cred că un C.V. Tudor nu are legitimaţie şi număr de om al Securităţii. Ei şi ? Se mai îndoieşte cineva, şi nu de azi, de ieri, de, cum să spun, braţul lung al respectivului ? Cînd îi faci vizite lui Iulian Vlad acasă, spre a-l „instrui", cînd stai la şpriţuri cu generali de Interne, baţi străinătatea cu fotbaliştii lui Valentin Ceauşescu etc. şi conduci ditamai gazeta de comando vidanjorial a reacţiunii securiste – asta va să zică nu simplu *informator*, ci de-a dreptul *consilier* al Securităţii.

Cam la fel stau lucrurile cu, să zicem, Eugen Barbu, Titus Popovici, Al. Mirodan, V. Râpeanu, Paul Georgescu, Dinu Săraru, Ov.S. Crohmălniceanu, Valentin Silvestru, Paul Everac, Manase Radnev, Anghel Dumbrăveanu, C. Popişteanu şi cîţi alţii (am citat, efectiv, la întîmplare), ca să nu mai decupăm eşantioane gen Ion Hobana, Valentin Lipatti, Andrei Magheru şi pînă la V. Băran, Mircea Micu, Troian Iancu, Teofil Bălaj & Co.

Utile şi amare

Nu e mai puţin adevărat că „istoriile" cuprinse aici au o certă valoare documentară. Nu sînt neapărat „adevărata istorie a literaturii române" din perioada cu pricina, dar o sursă foarte serioasă pentru evoluţia acestei literaturi – da, fără îndoială. Dar cu multe rezerve, cu atenţie la bemoli, ca să zic aşa.

Buni meseriaşi, raportorii şi-au făcut cu asupră de măsură datoria. Mai întîi, de-a lua periodic pulsul breslei („de către noi se continuă măsurile de cunoaştere a stării de spirit"), de unde şi cronologia fidelă a unor evenimente altminteri invariabil uitate, trunchiate sau relatate arhisubiectiv. Apoi, de a avea oricînd gata cîte ceva compromiţător, cîte-o bubă de exfoliat, despre absolut oricine; de unde această adevărată avere: biografiile scriitorilor. Sau de a caracteriza fără cruţare persoanele, indiferent de statutul socio-profesional şi politic al acestora, de unde formule foarte precise, adică adevărate, de genul: Adrian Păunescu – „scriitor îndrăzneţ, plin de idei, însă toate puse în slujba lui" (31. *Nota bene*: cifrele dintre paranteze vor semnala numărul documentului, nu al paginii). Sau: „caracterul duplicitar al lui Adrian Păunescu" şi „tendinţa sa de parvenire pe orice cale" (203). Sau: „Aurel Baranga şi Eugen Barbu sînt cu atît mai inexpresivi în faţa scriitorilor cu cît de ani de zile ei sînt cei mai responsabili, prin veniturile fabuloase pe care le obţin" (60). Sau: „Aurel Rău este foarte materialist şi vanitos" (120) ş.a.m.d.

Nu există nici un motiv pentru a considera ca fiind cumva denaturate dări de seamă precum cea din 28 mai 1977 (110) de la Conferinţa scriitorilor („s-au remarcat atacurile lui Fănuş Neagu împotriva lui Marin Preda, ale lui Dorin Tudoran la adresa lui Eugen Barbu, ale lui Ioan Grigorescu împotriva lui Ion Dodu Bălan, ale lui Mihai Ungheanu împotriva lui Nicolae Manolescu" – gen de relatare de o utilitate indiscutabilă pentru viitorul istoric al mentalităţilor literare româneşti).

Alte exemple în acelaşi sens: ideile exprimate de Ştefan Augustin Doinaş la Colocviul naţional de poezie de la Iaşi (135); lista artiştilor din doc. 7, pagina de gogolianism cu accente ubueşti, care este dialogul lui Ţepeneag cu Generalul (12), situaţia cîştigurilor băneşti de la UAP (30), *Raportul privind stadiul muncii informativ-operative în urmărirea elementelor ostile ce îşi desfăşoară activitatea la reviste, edituri şi în rîndul scriitorilor* (127, în iunie 1978, o statistică savuroasă: din 1.237 de scriitori, 147 foşti legionari, 33 foşti membri ai partidelor istorice, 19 foşti condamnaţi, başca 684 „elemente cu concepţii retrograde, elemente ce se situează uneori pe poziţii potrivnice statului nostru şi chiar instigă la acţiuni ostile" etc.), rezumatul dorinţelor exprimate de Eugen Barbu şi C.V. Tudor, la 4 octombrie 1982 (290 – „dizolvarea echipelor de disidenţi" de la *România literară*, Cartea Românească, *Convorbiri literare*, *Ramuri*, *Vatra*, *Urzica*, *Secolul 20*, eliminarea lui Octavian Paler de la *România liberă* pentru că „n-a scris un rînd pentru partid şi preşedintele ţării", epurarea emisiunilor de radio-TV de prezenţe precum N. Manolescu, M. Iorgulescu, Dan Hăulică ş.a., eventual preluarea de către clanul E. Barbu a tuturor acestora, başca, în final, „atribuirea a încă opt pagini revistei *Săptămîna*" – tipic şi delicios!).

Şi cum altfel, de nu ca foarte utile, pot caracterizate documentele 242 (un fel de extras din manualul de tactică al „grupului neconformist" de la *România literară*), 254 (un Vasile Nicolescu „cunoscut simpatizant al «moderniştilor neangajaţi»"), 274 (mostră perfectă de discutarea unei piese de teatru – în speţă, *Insomnie* de Adrian Dohotaru – în România anilor '80), 324 (memoriul semnat de 47 scriitori în octombrie 1983), 337 (statistica burselor şi invitaţiilor nominale în străinătate între 1979 şi 1984), ca să nu mai vorbim de celebra de acum stenogramă a discuţiei de la Mircea Dinescu de-acasă, în 7 octombrie 1988 (459).

A se include aici şi referate precum cel citat în nota de la p. 481, privind posibilele chei pentru romane cu sertar (în speţă, *Cel mai iubit dintre pămînteni*). Presupun că astfel de „decriptări" există şi în alte multe cazuri; cu ele s-ar putea alcătui o antologie nu numai aberant de pitorească, dar – mai ştii? – folositoare din multe puncte de vedere (nu

mai departe romanele lui Paul Georgescu, ale lui C. Ţoiu ş.a. cuprind evenimente şi persoane reale, palpitant codificate ficţional).

Vorbeam de utilitatea biografiilor. Strict faptic, cronologic văzînd lucrurile, ea este indubitabilă. Numai că lăsarea lor *ca atare*, fără amendările de rigoare, este un pericol uriaş. Să ne gîndim fie şi numai la puzderia de legionarism pe metru pătrat – la tot pasul dai de X-fiu de legionar, simpatizant legionar etc. –, ceea ce, de foarte multe ori, reprezintă un fals grosolan sau cel puţin o extrapolare absolut neavenită. E de ajuns să citäm cazul lui Nicolae Manolescu : omul a dezminţit nu o dată afirmaţia cu pricina, dînd şi toate argumentele necesare, însă legenda circulă pe mai departe şi circulă cu mare plăcere ! Astfel încît, oricît de mult te-ar bucura, ca istoric literar, abundenţa fişelor individuale, te umpli repede de amar în faţa sumedeniei de invenţii, exagerări şi devieri de sens ce caracterizează, din păcate, foarte multe biografii.

Utile şi dulci

Dacă tot am dedicat expozitivului acest segment median al cronicii (în numărul viitor ne vom apropia de psihologia informatorilor, pentru că realitatea celor urmăriţi nu mai necesită comentarii), să notăm în fugă o suită de figuri şi momente interesante, captivante, ghiduşe ori picante.

Cazul filmului *Reconstituirea* (8), cu a cărui difuzare onor-securimea sa Nedic Lemnaru nu era de acord, pe care Mihai Ungheanu îl considera „odios", dar pe care Catinca Ralea îl vedea drept singurul film „ce ne reprezintă", în vreme ce regizorul îl califica pe Ion Brad „nebun şi prost". Aurel Rău şi „autonomia Ardealului", într-un context cam tulbure (18). Cine ne poate spune dacă (sau în ce măsură) este adevărată chestia cu Al. Ivasiuc invitînd la masă un aşa-zis scriitor american, împreună cu o seamă de scriitori români, americanul revelîndu-se după aceea a fi ofiţer de Securitate (24)? Paul Anghel considerîndu-l pe Nichifor Crainic „singurul nostru poet de talie mondială, demn de premiul Nobel" (25). Volumul lui Adrian Păunescu *Istoria unei secunde* a reuşit să apară graţie rezoluţiei lui Paul Niculescu-Mizil (28). Ioan Grigorescu revoltat în 1973 că tov. George Ivaşcu are pensie de 4.000 şi salariu de 5.000 lei, ameninţînd cu demisia „în situaţia în care nu se vor lua măsuri de nivelare a situaţiei materiale a scriitorilor" (42 ; e neclar : voia şi I.G. nouă mii pe lună sau să-l coboare pe Ivaşcu la trei mii?). Oricum, fişa personală a itinerantului I.G. (69) este una „beton". Replică gigantică a lui Anghel Dumbrăveanu : „Nu are rost să fii împotriva cursului. Ceea ce poţi să faci este să te supui ideologicului, dar şi tu să faci ce ştii şi ce poţi" (55). Ion Coja dornic să facă pe banii lui I.C. Drăgan o excursie în Podişul Sinai, „unde se presupune că ar exista urme ale unor români aduşi ca robi cu mai multe secole în urmă" (asta în 1975), întreţinînd în acelaşi timp „relaţii neprincipiale cu o serie de cadre didactice din facultate" (65, chestii...). Eugen Barbu, pe scurt, despre Paul Goma, în aprilie 1977 : „Dacă era după mine, terminam de mult cu el" (100). Petre Ţuţea dorind ca Mircea Eliade să vină în România (în 1978), dat fiind că „România e încercuită, comuniştii sînt cei care trag la căruţa istoriei şi trebuie sprijiniţi, fiindcă trag această căruţă înainte" (137). Marin Constantin colaborînd cu sinceră mîndrie patriotică (160). Gheorghe Pituţ, în ianuarie 1981 : „ţara este condusă în mod totalitar şi numai de forţe oculte" (199). C.V. Tudor acuzînd de legionarism mişcarea *„jidovită"* (!) (219) ş.a. Declaraţia lui Sorin Titel (76), din octombrie 1975.

Închei (deocamdată) cu o vorbă a lui Leonid Dimov, citată la 1 noiembrie 1973 : „Ăştia nu suportă gîndirea, frumosul, libertatea, nimic. Acum lucrul este sfîrşit pe 20 sau 50 de ani. Am ajuns la concluzia că ăştia nu au un plan, adică lovesc pur şi simplu, din setea de a face o crimă" (38).

Dizolvant sau coagulant ?

De patru-cinci ani încoace, se fac serioase eforturi la noi pentru de-diabolizarea Securităţii. Eforturi, ai zice, pe măsura demonizării acestei instituţii, pe timpul dictaturii şi după. Numai că, în vreme ce – în văzul public – nu s-a clintit nici un fir din mormanele de peruci aferente arsenalului Organizaţiei, spectatorii sînt periodic supuşi testelor de re-acreditare martirială a haiduciei lui Moruzov, măiestriei lui Eugen Cristescu, patriotismului lui Iulian Vlad şi sincroniei europenizante a lui V. Măgureanu, într-o feerie de antibubulism coruţian şi glacialitate de Troncotă.

Opinia publică a fost şi este ritmic infiltrată cu cîteva – s-ar zice – truisme: 1) după cum în Rusia ţaristă & comunistă singura instituţie organizată şi eficace a fost Ohrana-KGB, şi la noi, într-un sistem irevocabil destinat haosului, Securitatea a fost structura de rezistenţă: numai aparent (şi, vezi Doamne, obligat) represivă, ea a fost progresistă în fapt, a prezervat continuitatea „bunului mers", a pregătit (cît se putea) cadrele şi platforma viitoarei Deschideri ş.a.m.d.; 2) conform legii străvechi – cum că orice serviciu special care se respectă ştie şi prevede tot, penetrează tot şi sprijină (sau rade) pe alese, potrivit comenzii sau *Zeitgeist*-ului –, şi Securitatea a sprijinit disidenţe, a închis ochii la furtul naţional de aluminiu pentru făcut antene TV de prins bulgarii, s-a mai făcut că n-aude, ba încă a pus mîna şi a organizat reţele de filme video, a mai „dat drumul" la cîte-un Daneliuc, un Buzura, un Păltiniş, o generaţie '80, un Iris, doar-doar om zice noi, mîrlanii nerecunoscători, un mulţumesc; 3) cum numai lor *le era dat*, cum numai ei domneau pe interne şi alergau pe externe (în vreme ce elefantul iluzionat ciupea ce pica-n trompă, trăgea la măsea, la aghioase şi la pumni), Securitatea a căpătat conştiinţa de unică forţă profesionist-productivă, de esenţă a fenomenului, drept pentru care a monopolizat valorile şi a început să sfideze tot, inversînd perspectiva: din parazit, a devenit, ea, organism parazitat! Noi eram cei ce trăiam din mila şi pe spinarea ei, deveniserăm doar pretextul sublimei, eroicei şi mereu neînţelesei sale existenţe! Sentiment cu care Securitatea trăieşte bine mersi şi astăzi: pentru specialiştii reţelei, pentru care planeta nu-i decît o *networld*, cei 1 la sută ce deţin 80 la sută, vezi bine că ceilalţi 99 la sută sînt pomanagii, hoţi, tîmpiţi ori şomeri din născare.

Nu sînt puţini cei care consideră Securitatea ca factorul coalizant al României, singura instanţă responsabilă, pe post de Atlas, Prometeu şi, la rigoare, butoi al Danaidelor. Cu toate că, recunosc, au argumente multe şi serioase, eu unul mă înscriu printre cei care o desluşesc invers, ca pe un *dizolvant* al energiilor sociale româneşti. Trăim, e adevărat, între două obsesii: că *tot ce se încheagă* e rodul travaliului ocult al SRI şi că, viceversa, *nu se încheagă nimic*, tocmai din pricina luptelor subterane dintre diversele Direcţii ale Securităţii, rezumabile în dilema: Est sau Vest! Mă declar captivul celei de-a doua obsesii, iar *Cartea Albă* îmi confirmă din plin fatalismul.

A sparge anturajul

Iată, de exemplu, documentul 127, Raportul elaborat de Direcţia I în iunie 1978, unde Uniunea Scriitorilor e tratată ca un azil de senilizaţi prematur: „Acest număr mare de persoane formează o grupare eterogenă, în componenţa căreia intră elemente din toate categoriile existente la noi, cu o pregătire politico-culturală şi uneori cu carenţe în ce priveşte înţelegerea unor evenimente interne sau internaţionale, existînd cazuri cînd sînt depăşite de asemenea evenimente, neînţelegîndu-le şi, de aceea, nu pot contribui la transpunerea lor în literatură, conform sarcinilor trasate de partid". Iar scopul Securităţii e tocmai de a pulveriza „eterogenitatea", de a dizolva solidaritatea, de a sparge nucleele de putere profesională, prin definiţie susceptibile de-a se institui ca alternativă de putere politică: „Avînd în vedere această situaţie – o spune mai departe Raportul –, s-a acţionat mai mult pe linia influenţării celor pretabili în a comite acţiuni negative, a destrămării anturajelor nocive...".

Un exemplu tipic pentru jocul dizolvant e Raportul din 22 noiembrie 1977, citat în note, la pagina 474: „Hăulică Dan este un element cu o pregătire culturală superioară, fapt ce-i dă posibilitatea să-i domine uşor pe cei din jur. Este foarte prudent în ce priveşte admiterea unor noi elemente în anturajul său". Două pericole majore deci: inteligenţa şi prudenţa. În plus, „ca membru în biroul de conducere al AICA, poate veni în contact cu înalte personalităţi ale vieţii culturale din străinătate, iar faptul că vorbeşte limbile franceză, italiană şi engleză îi dă posibilitatea de a comunica uşor cu aceştia şi să se bucure de încrederea lor". Păi vă daţi seama ce tragedie? (Fac abstracţie, acum, de obiectivul vizat, Hăulică fiind, oricum, *deasupra tuturor* Direcţiilor interne ale Securităţii!) Urmează planul de măsuri (v. p. 474), blindat de parcă ar fi fost vorba de-o fabrică de apă grea.

Vina supremă a lui Hăulică (repet: am ales exemplul în scop categorial) nu conţinea nimic politic. Totul era posesiunea, captarea unei inteligenţe, în paralel cu destrămarea oricărei posibilităţi de coagulare socio-profesională în jurul unor atare personalităţi. Asta şi face documentul 154 din septembrie 1979, agitat de faptul că „Hăulică Dan a reuşit să polarizeze în jurul său un număr important de critici de artă şi artişti plastici, pe care-i menţine sub influenţa sa", de unde şi orchestrarea

de campanii în presă (v. p. 154), „influenţarea pozitivă" a împricinatului şi a anturajului: „În paralel, au fost contactate şi alte elemente din anturajul lui Hăulică Dan, în condiţii care să trezească suspiciuni privind contactul lor cu organele MI, alte elemente au fost sprijinite în rezolvarea obţinerii vizei de plecare în străinătate, aşa cum a fost cazul lui Gabrea Şerban, Ion Nicodim şi Octav Grigorescu, fapt ce a condus la izolarea lor treptată". Lucrătură de meseriaşi, nu? Concluzia: „În prezent Hăulică Dan are o poziţie mai rezervată".

Alergia se declanşa automat la tot ce însemna grupare, atitudine colectivă, ethos de breaslă, adică exact ceea ce asigură esenţa creativă a oricărei comunităţi artistice. Un titlu precum: „Notă cuprinzînd propuneri pentru destrămarea anturajului de elemente creat în jurul lui..." (doc. 85) spune totul despre obsesia solidarizării şi fobia la personalitate de care suferea Securitatea. Aşa încît: element coagulant? spaţiu protector? factor de stabilitate? A se slăbi. A fost exact invers. Ca orice putere afişat-naţională, Securitatea a lucrat (cel puţin în domeniul creativităţii culturale) absolut antinaţional (ca să nu spunem vorba mare: antiuman).

În fine, şi nevinovatele „cluburi" de bridge erau văzute ca nuclee opozante, după cum o arată raportul citat la p. 471: „În urma influenţării de către noi în mod ofensiv a reţelei informative, s-a reuşit la început crearea unei atmosfere pozitive în acest anturaj, iar mai apoi, exploatîndu-se existenţa unor condiţii obiective şi nemulţumiri, chiar destrămarea acestuia, prin refuzul lui Ovid Crohmălniceanu şi Silvian Iosifescu de a mai participa la jocurile de bridge organizate de ceilalţi" (respectiv Radu Cosaşu, Roger Cîmpeanu, Horia Deleanu).

Sursele: talent şi calamitate

Semnalam săptămîna trecută o serie de carenţe ale compartimentului rezervat în volum notelor explicative. Un exemplu tipic de manipulare prin omisiune sau bagatelizare este nota la doc. 206 (p. 476) privind neimplicarea Securităţii în editarea publicaţiei *M. Eminescu: fondul principal al culturii române*, la Roma, prin filiera declarat antiiudaică I.C. Drăgan. Se prea poate ca *la nivelul* Securităţii, propus de *Cartea Albă* (adică parter plus mezanin), să nu se fi ştiut nimic de această

iniţiativă, dar asta nicidecum fiindcă Securitatea n-ar fi fost implicată, ci tocmai pentru că era profund implicată prin anume vîrfuri şi segmente. Jocul lui Ceauşescu cu evreii şi filierele ruso-arabe era prea puternic şi ostentativ pentru a mai crede cineva că Vadim Tudor se apuca aşa, de capul lui, să tragă la *Idealuri* şi că Moses Rosen intra degeaba în hora eminescofobiei!

Însă decizia editorului de a suprima numele informatorilor, de a ne topi în enigmă prin inserarea doar a numelui de cod, e mai mult decît o discreţie „umanitară". Este sadism fariseic. Pentru că principiul conspirativităţii (!) e încălcat, de vreme ce, întrebînd eu în dreapta şi-n stînga, am aflat, de pildă, cine este „Mihu" (adevărată revelaţie a volumului!). Mi s-a răspuns jovial: Marian Popa. Ei, ce mare scofală era să-l fi semnat în clar! Cine s-a îndoit vreodată de legăturile cu Securitatea ale „comicologului" autor al *Dicţionarului de literatură română contemporană*, în care ne tot holbăm de 20 de ani? Şi ce i s-ar fi întîmplat, odată descoperit, dincolo de caii de la bicicletă? Într-un context ce nu abundă în talent şi imaginaţie, ci în precizie seacă, Mihu face figură de colier de perle. Aici, unde dogmatismul face ca tocmai despre Mircea Eliade să se spună că nutreşte „convingeri antinaţionale" (22), unde hoţul nocturn e numit „organ operativ" (31) ş.a.m.d., apariţia unui tip ingenios, dotat din plin cu inteligenţă, poltronerie, informaţie şi amoralitate va fi fost o mană cerească pentru instituţie.

Mihu (Marian Popa) face un perfect profil Al. Piru (304), năucitor prin vervă şi fineţea inciziei, ironic şi exact, suculent, artistic şi muşcător pe toate părţile, ca să zic aşa. Tot el face o isteaţă şi eficientă programare privind „omologarea şi reactualizarea scriitorilor emigraţi" (320), text de adevărată perfidie propagandistică (dacă n-ar fi fost dogmatismul aşa de betonat şi dacă s-ar fi mers pe sfaturile indivizilor tip Mihu, astăzi jalea diasporenilor noştri ar fi fost absolută!). Angajat cu febrilitate aproape narcisiacă în cîmpul strategiilor culturale, Mihu (v. şi doc. 321) este un dur ludic şi miştocar, om de verdict sarcastic, pe cît de pitoresc în impulsul mahalagesc (irepresibil), pe atît de util – presupun – psihologului securistic. Tot el rezumă sagace situaţia din 1983 a lui Mircea Cărtărescu (313), de amendat fiind doar neîncrederea în profunzimea vocaţiei autorului („experienţele poetice propriu-zise, luate în serios...").

Dacă pe Mihu l-am (sper) deconspirat, sursa documentului 24 („Cîteva impresii ale unui neangajat") e de-a binelea o revelaţie. Pamfletar

urzicat, confin cu senectutea virulentă de tip I.D. Sîrbu – Paul Georgescu, anonimul marginalizat, născut pe la 1910, face pe marxistu-n păpuşoi, narînd cu mînă de prozator realist şi retorică incisivă nu atît lucrările unei Conferinţe, cît lucrăturile unor mentalităţi. *Trebuie* să aflăm cine-i persoana, cu atît mai mult cu cît are şi un antipod: sursa Romulus (v. nota la doc. 451, p. 501), mostră de paranoia cu skepsis şi final tipic (a se schimba toată redacţia *României literare* şi... „să mi se găsească şi mie un loc în viitoarea sa alcătuire").

Dar despre surse s-ar putea vorbi foarte mult: stupiditatea lui Radu (328), ochiul specialistului devenit din păcate delator (90: convingătoare decriptare a subversivului din creaţia lui Sorin Dumitrescu, de unde şi ideea că tot noi între noi ne-am devorat cu nesaţ), o interesantă bază de plecare – la 1978 – pentru analiza generaţiei '80 („să selecţionăm toţi tinerii scriitori talentaţi care au demonstrat că într-un viitor apropiat vor deveni personalităţi şi să fie contactaţi chiar dacă sînt studenţi sau lucrează în alte sectoare de muncă. Prin aceasta, putem realiza influenţarea pozitivă a lor, apropierea de organele de securitate, şi cei care întrunesc condiţiile cerute pot fi recrutaţi încă de pe acum, moment mult mai prielnic decît atunci cînd au devenit valori", 127). Semne de întrebare pentru Vlad (28), Tudor (43), Arabu (146), Marcel, (195), Adrian Cozmescu (280), Udrea (314) şi Cornel (p. 478, nota la doc. 254).

Încă un episod al acestei maxi-cronici mi se pare exagerat. Şi cîte dichisuri n-ar mai fi fost de descusut (F. Brunea-Fox, informator al francezilor [14], Radu Beligan şi loja masonică Osiris [155], Z. Ornea, Mişmar şi Haşomer Hatzair [316], dar mai ales şocantele detalii din biografia lui Mihai Dulea, p. 495). Ca să nu mai spun de infiltrarea „Europei Libere" (v. p. 486: douăsprezece cîrtiţe inventariate la 1979, nici una retrasă după seismul Pacepa)! Dar despre „Europa Liberă" cred că vom putea vorbi pe larg nu peste multă vreme: aud că M. Pelin pregăteşte un alt volum, dedicat de această dată exilului românesc. Atunci să te ţii ameţeală. Cum vă spuneam: dacă vom fi cuminţi, domnul doctor ne va pune şi apă în bazin.

22, nr. 48/27 noiembrie-3 decembrie 1996; nr. 49/4-10 decembrie 1996; nr. 50/11-17 decembrie 1996

Mai e mult pînă departe?

Ana Selejan, *Literatura în totalitarism (anul 1954)*, Fundaţia culturală Fronde, Sibiu, 332 pagini

De la cartea rară la maculatură

Să vezi şi să nu crezi: consecvenţă tematică şi tenacitate documentară la români! E drept, este vorba de români sibieni şi încă de un om cu vocaţia bibliotecii!

În 1992, cînd Ana Selejan a publicat *Trădarea intelectualilor*, am crezut că ne aflăm în faţa unui capriciu. Unul surprinzător, adevărat. O cunoscusem pe doamna Selejan prin anii '80, pe la colocviile de critică şi istorie literară ale revistei sibiene *Transilvania*. Am vorbit puţin, cam în fugă: nu e o natură expansivă, ci una visătoare. Ne-a călăuzit o dată prin biblioteca ASTRA: un om cuminte şi harnic, plin de respect iubitor pentru cultură şi cu mult suflet în tot ce face, de la operaţiunile de fişare (înregistrare şi descriere) a cărţii pînă la comunicările ştiinţifice pe teme de bibliofilie. A şi publicat în urmă cu cinci ani două volume despre *Cartea rară şi preţioasă (în) sec. XVI-XVIII*. O fiinţă tăcută, discretă, temperament melancolic, precis că iubeşte amarnic poezia lui Blaga...

Mă rog, era tot ce se putea mai străin faţă de ce-mi închipuiam eu că trebuie să fie buldozerul ce va defrişa literatura stalinismului în România, insul parşiv, scrîşnind coleric şi vindicativ la contactul cu plenarele PCR ale proletcultului. *Trădarea intelectualilor (1944-1948)* venea bine în consecinţa procesului intentat în primă instanţă de Monica Lovinescu

şi Virgil Ierunca, urmat sistematic, însă monovalent de Ileana Vrancea, tatonat sinuos, convingător, însă derutant de Ion Cristoiu în anii '80 şi continuat cu neabătută stăruinţă de la începutul lui 1990 de Gh. Grigurcu. După volumul din 1992, Ana Selejan a publicat în 1993 *Reeducare şi prigoană* şi trei tomuri cu titlul *Literatura în totalitarism*, ocupîndu-se de intervalul 1949-1954. E de presupus că seria va continua.

Lumea literară a prizat cam cu stupoare – şi, cel puţin la început, cu multă neîncredere – această suită documentară venită, pe neaşteptate, de la un *outsider* ce nu putea fi acuzat de nimic, nu putea fi şantajat, ispitit sau direcţionat nicidecum, care nu prezenta antecedente politico-literare şi nu avea nici un *parti-pris* flagrant. Cărţile i-au fost recenzate fie pripit şi totalmente laudativ, fie cu abia mascat dispreţ academic, însă – fapt notabil – nimeni nu a tăgăduit pe faţă, din cîte-mi aduc aminte, oportunitatea apariţiei şi onestitatea cercetătorului. Ba, mai mult, *Trădarea intelectualilor* a luat premiul Academiei, iar *Reeducare şi prigoană* – premiul Uniunii Scriitorilor. Ceea ce părea în 1992 un capriciu arhivistic sau o simplă comandă editorială (avînd, pesemne, în spate niscai drăcoase codiţe ceauşiste, dornice să mute încă o dată cătarea armei înspre ţintele epocii dejiste) a devenit o întreprindere în toată regula, de certă utilitate, indiferent de încruntările pe care, desigur, le provoacă.

Încruntări şi surîsuri

Carenţele de construcţie au fost cel mai des invocate. Se ştie, în atare demersuri nu ai de ales decît între: 1) a porni de jos în sus, adică de la infinirea expozitivă a detaliilor către o posibilă sinteză analitică şi 2) a privi lucrurile de sus de tot, adică a avea deja formată imaginea (verdictul) finală şi a deschide drum componentelor cu însăşi esenţa lor.

Cinstită cred că nu poate fi decît prima variantă, care începe cu defrişarea, conturînd încet luminiş cu luminiş, pînă la (un) capăt. Cea de-a doua presupune deja o tendinţă apriorică, partizană.

Nu puţină lume s-a zbîrlit la *numele* autoarei: cine-i Ana Selejan, ca să facă procesul proletcultismului? Cu ce drept se bagă un amator în aşa chestiuni vaste, pline de capcane şi fineţuri politiceşti? Pe ce bază face radiografia unei epoci la care n-a fost martor (necum factor decizional) în deplină cunoştinţă de cauză? Cui foloseşte această dezgropare de morţi taman acum, cînd, mă-nţelegi, cu totul altele avem noi de făcut...?

În fapt, viciile scriiturii îşi conţin motivaţia şi beneficiază, pînă la un punct, de circumstanţe atenuante: excesul descriptiv (suita a căpătat tot mai accentuat un aspect de antologie de texte şi simplă bibliografie abia comentată) era inevitabil, atît din raţiuni de „instrumentare a dosarului", cît şi (chestiune de retorică) de aluvionare persuasivă: citatele sînt de cele mai multe ori năucitoare, şi nu doar pentru neofiţi. Opţiunea pentru suita cronologică şi nu pentru sinteza tematică ar fi neglijat, ori strivit, puzderia de nuanţe, cele care, în fond, sînt sarea şi piperul meniului. Cît despre întîrzierea pe detalii, apelul exagerat la colaterale şi, mai ales, ruperea ligamentelor strict *politice* de ţesutul *literar*, acestea sînt obiecţii ca şi neavenite: nu-i poţi impune documentaristului să fie şi analist.

Adevărat, invazia detaliului şi necuplarea evoluţiei estetice cu decizia politică dublează prin dezorientare efectul – şi aşa copleşitor – al prolixităţii documentare. În orice caz, efortul autoarei se cuvine salutat cu probitate şi recunoştinţă; cel care, după zece astfel de volume, va sintetiza percutant şi „definitiv" totul în cîteva pagini (călinescian, nu-i aşa?) nu va reuşi totuşi să înlăture – fie şi de la subsolul paginii – această cercetare, ci numai s-o umbrească... sprijinindu-se pe ea.

În fine, încruntarea de culise ţine de domeniul – cu mult mai larg – al antiiudaităţii din lumea culturală românească, acolo unde, pur şi simplu din reducţionism atroce, se decretează: anticomunism egal antisemitism. Într-adevăr, din raţiuni diverse ale epocii, personajele principale din cărţile Anei Selejan se numesc Leonte Răutu, Moghioroş sau S. Iosifescu, S. Damian, G. Horodincă, I. Peltz, H. Wald, V. Mîndra sau N. Moraru, Nina Cassian, Al.I. Ştefănescu, O. Lemnaru, J. Popper, Savin Bratu ori Maria Banuş, S. Brucan etc., deşi vedetele, din alt unghi, se numesc Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Eftimiu, Camil Petrescu, asta cînd nu ne gîndim la Petru Dumitriu, T. Popovici, Marin Preda, Eugen Barbu, Paul Georgescu, M.R.P. ş.a.m.d. A vedea totul exclusiv dintr-o parte, adică pieziş, ori a confunda adevărul politic şi etic individual cu procesul etnic însufleţit, vezi Doamne, de presupuse impulsuri resentimentare (vezi obsedanta şi inutila, cînd nu perfida ieşire din impas prin invocarea vînătorii de vrăjitoare) înseamnă a condamna istoria la tăcere pe viaţă.

Lipsite de orice ranchiună şi neplătind nici o poliţă, cercetările Anei Selejan vor avea totuşi obligaţia ca, în final, odată ordonat cît de cît muntele documentar, să dispună la lumină acele accente de subterană istorico-politică atît de necesare înţelegerii evoluţiei literaturii în totalitarism.

Un an de la moartea lui Stalin

Anul 1954 va să zică, măcar teoretic, început de dezgheţ în toate cele, o gură de aer prin ierarhiile culturale. Aici e marele păcat al demersului autoarei, că nu dublează pas cu pas literarul cu politicul. Aici (adică atunci) nimic nu se petrece la întîmplare, astfel încît era esenţial să ştim, de exemplu, de ce tocmai în 1954 apare, în martie, la un an de la moartea Tătucului popoarelor, *Gazeta literară*! Ce voia să zică acceptarea, în acel context, a unei formule precum „strălucirea ca de odăjdii scumpe a stilului lui Mateiu Caragiale" (cum zice Petru Dumitriu)? Era o breşă valorică serioasă! Ce semnificaţii de subtext aveau desele accente polemice din *Gazeta literară* la adresa, de pildă, a *Tînărului scriitor*, a *Iaşului literar*, a revistei *Steaua*, ori chiar la adresa bătrînei *Vieţi Româneşti*? Şi cît era simplă regulă a *jocului critic de partid* în avertismentele de astîmpărare date *Gazetei* de *Scînteia* sau *Contemporanul* faţă de „libertăţile" pe care şi le acorda (cu îngăduinţă „utemistă"?) *Gazeta literară*? De ce tocmai în 1954 începe să se pună cu acuitate „problema generaţiilor, a stratificării lor"? Un oarece schimb de ştafetă se prevedea, însă în lipsa corelării cu documentele de partid & securitate e greu de spus cît era simplă evoluţie în cei zece ani trecuţi de la 1944 şi cît era inginerie socio-profesională!

De ce, de pildă, tocmai acum „presa literară pune în circulaţie nume noi, care în urmă cu 3-4 ani păreau să nu aibă nici o şansă de a intra în perimetrul istoriei literare" (Macedonski, Ion Budai-Deleanu, Şincai, Vlahuţă, Odobescu, Anton Pann ş.a.)? Cine şi cînd ne va povesti încercările noilor politruci de a „da faţă umană" vechilor înrăiţi, adică de a flexibiliza dogma tocmai ca s-o facă mai profitabil-îngurgitabilă în noile circumstanţe? Ana Selejan notează, de exemplu, sancţionarea vigilentă, aspră şi rapidă a lui M. Gafiţa de către N. Tertulian şi N. Ignat în încercarea sa de a stabili o legătură între actualitatea deceniului patru şi ermetismul poetic interbelic (p. 63). Erau forţe care doreau „integrarea paşnică" a „rădăcinilor progresiste" (avangardismul ca elan de stînga) simultan cu... eradicarea mesajului lor!

Mai departe: mai există oare cineva care să demonteze mecanismul prin care N. Doreanu continuă în *Viaţa Românească* („Cititorii au simţit că romanul tov. G. Călinescu aduce cu sine ceva străin de spiritul

vremii noastre. Rămîne de văzut din ce motive anume romanul *Bietul Ioanide* este respins de cititori, într-o vreme cînd în ţara noastră puterea este deţinută de către clasa cea mai consecvent progresistă din istorie") filipica anticălinesciană începută de H. Wald în *Gazeta literară*? (*Bietul Ioanide*, spunea H. Wald, „nu izbuteşte să ne înfăţişeze momentul istoric din preajma dezlănţuirii războiului antisovietic în ansamblul lui. Cititorul ultimului roman al lui G. Călinescu rămîne cu impresia că mişcarea legionară a fost o «rătăcire» ideologică a unor tineri înfierbîntaţi şi nu o bestială diversiune politică a celor mai reacţionare vîrfuri ale burgheziei monopoliste internaţionale îndreptate împotriva mişcării muncitoreşti".)

Sau minicampaniile, mai de suprafaţă, mai de culise, împotriva „evazionismului" şi „tendinţelor burghez-estetizante" de la revista *Steaua* (de exemplu: „Ocolind sursele adevărate ale poeziei contemporane, preferînd reveriile abstracte, nostalgia deprimantă şi desuetă, nu e de mirare că poezia revistei din Cluj devine costelivă, lipsită de forţă, de vigoare", scria S. Damian, *Gazeta literară*, nr. 11). E de văzut, oare, vreo încercare de diferenţiere între Cluj şi Bucureşti, acceptînd într-o parte ceea ce avea să fie atacat în cealaltă? Oare multele note acide (chit că pricăjite ca miză) de la rubrica „Note şi recenzii", unde, spre pildă, I.D. Bălan făcea „modesta observaţie că ţăranii mijlocaşi nu sînt cronic suferinzi de boala speculei", atacînd un text din *Steaua* care combătea unele tendinţe din schiţa *Mămăliguţă cu brînză* de Süto András (alături de Lucian Raicu, care se întreba de ce a avut nevoie Florin Mugur de licurici, într-o fabulă, în loc să scrie o poezie „normală" despre „oamenii capabili care nu-şi pun meritele în serviciul colectivităţii") – erau critici de serviciu ideologic, dezvăluiau puţin din conflictele de interese ale diverselor sfere de influenţă ale lumii literare, sau erau ambele la un loc? Încă o dată: cine mai poate să ne dea azi cheia unor atacuri precum cel relatat la p. 234, unde junele critic Gh. Achiţei (altă vîrstă, alt mandat?) ciupea serios, în *Contemporanul*, un poem de Mihnea Gheorghiu, fiind imediat contracarat de Mihu Dragomir şi Mihai Gafiţa în *Gazeta literară*?...

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Final cu titluri

În 1954 moare A. Toma, lui Arghezi îi apare *Prisaca* în 30.000 de exemplare, iau premii pe 1952, între alţii, Marin Preda (*Desfăşurarea*), Sabin Drăgoi, Gherase Dendrino, Camil Ressu, Cik Damadian, Aurel Baranga, Ov.S. Crohmălniceanu şi Silvian Iosifescu, sînt decoraţi de Guvernul Groza (în prezenţa Constanţei Crăciun şi a lui Avram Bunaciu) Cezar Petrescu, Beniuc, Agârbiceanu şi Tompa László (Ordinul Muncii cl. I), ca şi E. Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, A. Baranga, I. Vitner, I. Călugăru, Petru Dumitriu, Dan Deşliu, A. István, Veronica Porumbacu şi Ov.S. Crohmălniceanu (Ordinul Muncii cl. II), tinerii prozatori frecventează genul scurt (H. Zincă, R. Cosaşu, Pop Simion, N. Ţic, Adrian Cernescu), în reportaj se remarcă Ilie Purcaru, Eugen Mandric, Victor Vîntu, Silviu Podină. Tot atunci a avut loc al doilea congres al scriitorilor sovietici (primul fiind în 1934), prilej cu care Ov.S. Crohmălniceanu sublinia că: „Într-un contrast radical cu literatura decadentă contemporană, devenită o adevărată sevă a degenerescenţei şi abjecţiei umane, operele scriitorilor sovietici stau în fruntea literaturii care luptă împotriva a tot ce întunecă şi înjoseşte existenţa omului".

Nu poate să mire pe nimeni uluitoarea, de fapt, cantitate de nume şi titluri peste care s-a aşternut de mult uitarea desăvîrşită; cu avînt aproape stahanovist, ai spune, se tipăreau în 1954 *Mitruţ al Joldii* de C. Ignătescu, *Vijelie-n sus pe Jii* de Ion Pas, *Brazdă şi paloş* de Radu Theodoru, *Cantemireştii* de Cella Serghi, *Povestiri din anii grei* de A.G. Vaida, *Filonul 25* de N. Jianu, alături de Petru Dumitriu cu *Pasărea furtunii*, *Mlaştina* de S. Podină, *Lenţa* de Francisc Munteanu sau *Ana Nucului* de Remus Luca. La poezie conduce Mihai Beniuc, cu trei volume, iar titlurile sună cam aşa: „Tînărul mecanic", „Tudor din Vladimiri", „Studenta", „Despre pămînt", „Poeme de zodie nouă", „Rapsodia marinarilor" etc., ca să nu mai vorbim de „Moşieriţa valahă către căţeluşa ei", „Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru", „Industrializarea în tîrgul meu", „Cîntecul unei culegătoare de bumbac", „De vorbă cu tovarăşul Marcenco" sau „Scrie, scrie să se ştie"...

Nu ştii dacă e de plîns ori de rîs. În orice caz, incitantă este şi de această dată prezenţa polemicilor, fie ca schimb profesional-amical de verdicte (de genul Crohmălniceanu – S. Damian), fie la modul dur, precum în replica lui Andrei Băleanu către Al. Oprea (p. 282). Dezbaterile reprezintă cel mai atractiv fenomen din unghiul nostru de azi (v. pp. 284, 286, 292, 294), dar ele ar trebui să figureze într-o cercetare autonomă sau într-o examinare tematică şi cronologică. Am senzaţia că nişte volume antologice ale literaturii anilor '50, pe genuri sau pe teme, ar fi un cert succes editorial... Oricum, pînă la adevărata istorie a culturii române de după 1944 s-ar zice că nu mai trebuie să treacă multă vreme. Vorba lui Nestor Ignat (dar... pe invers): „Întreaga operă a lui Blaga este expresia ideologiei burgheze şi e sortită să piară odată cu clasa pe care a slujit-o".

22, nr. 12/25-31 martie 1997

O pădure falsă pe un munte de adevăruri

Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mîine. 23 august 1944 – 24 decembrie 1989*, Fundaţia Luceafărul, 1274 pagini

În urmă cu cîţiva ani, pe cînd publicam o cronică în serial la *Cartea Albă a Securităţii*, calificam drept „sadism fariseic" decizia editorului de a suprima numele real al informatorilor, lăsîndu-ne doar cu numele de cod. Cine este, de exemplu, „Mihu", „adevărata revelaţie a volumului", întrebam atunci. Aşa am aflat, graţie sfînt-blestematului colportaj bucureşteano... securistic, cine este Mihu: Marian Popa.

Ce mare scofală să-l fi semnat în clar? Lasă că n-ar fi avut nici o surpriză neplăcută din partea vreunei victime şi că, în timp, calitatea de consilier ocazional al Securităţii a devenit o chestie de bonton în cuprinsul cinico-patriotic al inteligenţiei noastre. Dar nici nu cred că se putea îndoi cineva de legăturile lui Marian Popa cu acea instituţie cu centrul pretutindeni şi circumferinţa nicăieri, o forţă „nevăzută şi omniscientă", cum o numeşte el însuşi.

Paranteză cu Mihu

În *Cartea Albă a Securităţii*, Mihu – ins remarcabil prin ironie, inteligenţă, lipsă de scrupule şi mizantropie perfidă – făcea, între altele (v. doc. 313, iunie 1983) fişa lui Mircea Cărtărescu, în finalul căreia scria: „Un fapt demn de remarcat este acela că, după apariţia volumului

lui Mircea Cărtărescu [*Faruri, vitrine, fotografii* – n.n.], căruia Nicolae Manolescu îi face o primire excepţională în *România literară*, încep să apară articole de alertă, care denunţă procedeul plagiatului, cel mai spectaculos plagiat fiind reprezentat de copierea pură şi simplă a unui pasaj de o jumătate de pagină din *Tristram Shandy* de Lawrence Sterne (Editura pentru Literatură Universală, 1969, p. 194). Pentru un asemenea tip de plagiat, Eugen Barbu a fost reprobat de conducerea Uniunii Scriitorilor. Tînărul poet însă, este distins cu premiul aceleiaşi Uniuni".

Iată ce citim acum în *Istoria* lui Marian Popa, II, pp. 607 ş.urm.: „Apariţia volumului *Faruri, vitrine, fotografii* îi ocazionează lui Nicolae Manolescu, cronicarul literar şi mentorul Cenaclului de luni un comentariu foarte elogios (*România literară*, nr. 1/5 ianuarie 1981) în care se citează nişte versuri din poemul *Căderea*. [...] Prompt, *Săptămîna* semnalează că citatul elogiat e un plagiat din traducerea romanului *Viaţa şi opiniunile lui Tristram Shandy, gentleman* (1962, p. 194). Atmosfera literară este încă marcată de acuza de plagiat organizată lui Eugen Barbu". Avem doar un spor de precizie bibliografică.

Mihu în *Cartea Albă* (doc. 304, 14 martie 1983) despre Alexandru Piru: „Lup singuratic, el a crescut în umbra lui Călinescu, fără să-i semene, probabil pentru că marele Călinescu însuşi era dornic să aibă în juru-i mediocrităţi. Critic pozitivist, el n-a creat niciodată vreo mişcare literară sau de idei, n-a susţinut şi n-a lansat niciodată vreun scriitor, nu s-a hazardat niciodată într-o prognoză literară, preferînd bilanţurile..." etc.

Şi acum, în *Istorie*: „...spirit mediocru, el teoretizase importanţa mediocrităţii în literatură. [...] Piru nu a contribuit personal cu nimic relevant în exegeză şi cercetare, n-a evidenţiat nimic deosebit dintr-un scriitor clasic, n-a adus la lumină nici un document important, n-a avut intuiţie, nu a descoperit nici un talent şi nu a avut generozitatea de a miza pe vreunul, dar a servit cu zel pe literatorii cu funcţii oficiale importante..." (II, p. 1094).

În *Cartea Albă*, doc. 321, *Note asupra literaturii emigraţiei* este doar o eboşă a capitolelor dedicate subiectului, acum în *Istorie*. Iată un mic exemplu, decupat aproape la întîmplare: la p. 283, în *Cartea Albă*, despre romanul lui Vintilă Horia *Dumnezeu s-a născut în exil*, „practic, un fel de jurnal al lui Ovidiu, poetul roman exilat la Tomis, care îşi rememorează viaţa de la Roma. Paradoxal este că acest roman, fără probleme dacă ar apărea azi în România, sub un alt nume, nici n-ar fi

băgat în seamă, fiind considerat un produs al vreunui autor fascinat de primii noştri stîlpi de spiritualitate dacă şi română".

În *Istorie*, I, p. 1195, aceeaşi constatare: „Romanul este un fel de jurnal imaginar al poetului exilat la Tomis. [...] Dacă acest roman nu s-a tipărit în România socialistă autohtonizată, aceasta s-a datorat în exclusivitate autorului, pentru că altfel, ficţiunea aceasta ar putea fi arogată de exponenţii din ţară ai substratului care, ei înşişi, sensibilizează idei cunoscute de la Vasile Pârvan încoace...".

Şi dacă tot am citat din *Cartea Albă a Securităţii*, să notăm şi două contexte în care Marian Popa nu mai este furnizor, ci personaj: în doc. 291, la 18 octombrie 1982, îi este consemnată prezenţa, alături de Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Paul Anghel şi Mihai Ungheanu, în grupul advers celui compus din Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ştefan Augustin Doinaş, Mircea Dinescu, Ştefan Bănulescu, C. Ţoiu ş.a., polarizare esenţială pentru întreaga politică a verdictelor analitice din *Istorie*. Iar despre biografia de exilat a autorului, v. doc. 389, din 12 iunie 1986: „Din afirmaţiile făcute de Marian Popa, profesor la Lectoratul de limba română de la Köln, rezultă că la baza hotărîrii sale de a nu se mai întoarce în ţară a stat nesiguranţa că va ocupa la Universitatea din Bucureşti, din toamna anului 1986, un post pe măsura pregătirii de care dispune şi posibilităţile pe care le are în Occident de a se realiza mai bine pe plan material". Nu altceva avea să declare autorul în 1999: „În Vest nu m-am stabilit pentru a ilustra motivaţia obişnuită a timpului. Am rămas în Vest pentru două motive: să pot ajuta fetelor mele să-şi împlinească visele privind pregătirea profesională şi să-mi termin *Istoria*, pentru care nu aveam în ţară suficient material extern. [...] N-am emigrat. Sînt un cetăţean român rezident în străinătate, pe care un neverosimil complex de împrejurări nefaste l-a împiedicat să se întoarcă la Bucureşti. [...] N-am înţeles niciodată nebunia realizării în străinătate şi am fost profund mişcat de splendidul refuz al Anei Blandiana de a accepta preşedinţia PENclubului".

Tigrul şi spălătoreasa

Mărturisesc că pentru mine numele lui Marian Popa a fost (şi a rămas) legat exclusiv de *Dicţionarul de literatură română contemporană*, ediţia a doua, Editura Albatros, 1977. În facultate (1972-1976) eram prea

poet, prea stupid, prea îndrăgostit şi prea halucinat de blues, folclor, hard-rock, Dorin Liviu Zaharia, Albert Béguin, Jean Pierre Richard, Bachelard & Co., pentru ca lupta lui Eugen Barbu cu Marin Preda şi conducerea Uniunii Scriitorilor să mă frămînte altfel decît subsolul igrasios (vizitat accidental) al unei vechi case de raport. În 1977-1980, cînd stihiile naturii, armiile securisto-culturale, lojile europene şi lobby-urile mondiale s-au concentrat întru răsturnarea Ceauşeştilor, prin turbionul care a sorbit cu nesaţiu cutremurul din martie '77, mişcarea lui Paul Goma, fuga lui Pacepa (cu demantelările corespunzătoare de reţele), greva minerilor de la Tîrgu-Jiu, SLOMR, în speţă scandalul cu plagiatul lui Eugen Barbu, eu scriam cu capul în sac despre „senzitivitatea eminesciană" şi poezia lui Ioan Alexandru, neavînd – culmea! – aparat de radio ca să ascult „Europa Liberă" şi habar neavînd de războiul civil al breslei, de taberele literare şi conflictul (se pare că etern) dintre alogenie şi autohtonie, de antinomiile şi polarizările atît de sălbatice, de faliile atît de cumplit şi irecuperabil trasate de comunism în lumea scriitoricească.

Astfel încît, pentru cel care făcuse liceul total dezinhibat, între 1968 şi 1972, cu Lautréamont şi Phoenix, Baudelaire şi Katanga (barul omonim), *Upanişade*, Deep Purple, Tudor Pamfile şi Marcela Saftiuc, cel care nu auzise nici de Gogu Rădulescu, nici de Eugen Florescu, nu citise un rînd din literatura şi gazetăria anilor '50, pentru care Crohmălniceanu, Paul Georgescu, Silvian Iosifescu, Z. Ornea, V. Mîndra şi ceilalţi „începeau" fix la 1965 (nici nu auzisem măcar de Tertulian, Vitner, Georgeta Horodincă sau M. Roller!) şi pentru care imaginea unui Savin Bratu (iniţiatorul nostru întru Hjelmslev, Wellek, I.A. Richards etc.), venit iniţial în facultate în uniformă de ofiţer MAI, nici măcar o imagine dalinianã nu putea fi, pentru mine, deci, e limpede că Marian Popa nu putea fi, în primul rînd, locotenentul lui Eugen Barbu şi colegul de pagină al lui Dan Mutaşcu & Co., ci merituosul autor al *Dicţionarului* citat.

Pentru stufosul baroc, logoreicul asociativ, digresivul şi prolixul care eram, laconismul eficient al analizelor, punctarea precisă a ideilor şi darul călinescian al formulei – liniile (calităţile, adică, ale *Dicţionarului* lui Marian Popa) au fost ceva de tot admirabil. Nu aveam priceperea şi timpul să observ ipostazierea în *Dicţionar* a idiosincraziilor eugenbarbiene, de la, să zicem, războiul cu evreitatea criticii literare diriguitoare în anii '50 pînă la sistematica minimalizare şi persiflare a prozatorilor rivali

sau ostili autorului *Gropii* şi, în general, starea constant conflictuală dintre acesta din urmă şi variatele Consilii de conducere ale Uniunii Scriitorilor.

„Marian Popa s-a dovedit de la început un critic virulent şi adeseori demolator. Rigoarea logică a argumentelor sale a făcut, de asemenea, din el un polemist temut. Registrul său de preocupări s-a extins sensibil prin cultivarea unei proze ironice, fanteziste şi absurde în care autorul a excelat", notează Romul Munteanu.

(În paranteză fie spus, apropo de prozator, autorul însuşi îşi defineşte *Istoria* drept un „roman balzacian-ionescian".)

Ce m-a frapat însă acum douăzeci şi ceva de ani a fost curajul sfidător al autorului, nu atît în autoprezentarea pe care şi-o face în *Dicţionar*, cît în afişarea nudă a condiţiei sociale: „Popa, Marian, 15.9.1938, Bucureşti. Fiul unei spălătorese". Cel care a scris atît de aplicat despre G. Călinescu, Arghezi şi Eugen Barbu, omul care ştie, adică, bine ce va să zică la psihanaliză starea de fiu natural şi care îl plasează din capul locului pe Dumitru Popescu în sfera complexului parental („reprezentantul autorizat al romanului politic. Orfan, condiţie care i-ar explica în parte caracterul, dacă nu şi biografia...", II, p. 751), se punea atît de firesc în vitrina speculaţiilor răuvoitoare!

Iar parodicul caustic, îmbibat de cinism, sarcasm şi, mai ales, de dispreţ faţă de tagma literară, îşi sfidează astăzi, încă şi mai mult, receptarea. „Mie-mi sînt indiferente, spune el, opiniile altora despre mine. Indiferenţa mea are poate natura unei invalidităţi, dar recunosc, în acelaşi timp, că sînt incapabil să urăsc. Degrevat de obligaţiile şi responsabilităţile urii am putut rîde foarte mult, am putut să mă bucur şi să admir tururile de forţă mentală ale celor mai înverşunaţi duşmani, în care am văzut bunuri ale spiritului şi literaturii române."

*

* *

Încheiam articolul de săptămîna trecută cu un citat din interviul acordat de Marian Popa lui Marius Tupan, în *Luceafărul*, nr. 33 din 29 septembrie 1999, unde era vorba de concursurile de înjurături „de la confluenţa căilor Rahova, Ferentari, Sebastian, Măgurele şi Petre Ispirescu", care au marcat copilăria autorului. O cheie pentru temperamentul, gusturile şi tipul de ironie golănească, pentru tentaţia irepresibilă

a cancaneriei argotic-grotesc-mizofile ce marchează fibra paginii lui Marian Popa.

Fatalmente şi cumplit atras de spumele, miasmele, aburii, patimile şi fizionomiile crude ce fac pitorescul mahalalei, Marian Popa are un zeu în literatura română: Eugen Barbu. Dincolo de locotenenţa de la *Săptămîna* şi de tot ce a însemnat lupta cu partida liberal-cosmopolită de la *România literară* şi cu „grupul heghemonic" de la conducerea Uniunii Scriitorilor, fapt este că, esteticeşte, Marian Popa pariază totul pe această putredă bizarerie umană care (lucru aproape incredibil) a putut semna cu aceeaşi seninătate şi *Principele*, şi *Şoseaua Nordului*, şi *Groapa*, şi *Facerea lumii* ori jalnicele westernuri kitsch cu Florin Piersic, Marga Barbu & Co. „Eugen Barbu a semnat trei capodopere, îi spune Marian Popa lui Marius Tupan în interviul citat. *Groapa, Principele* şi *Săptămîna nebunilor.* Nu există nici un mare prozator în lume care să fi putut da mai multe. [...] Autorii români postbelici cei mai detestaţi şi contestaţi sînt autori de capodopere: Constantin Virgil Gheorghiu şi Eugen Barbu."

Eugen Barbu sau Groapa *ca... Everest*

E minunat ce va să zică partizanatul! Tot, dar absolut tot ce i se înţelege, i se motivează, i se trece, fulgeriş, cu vederea sau i se iartă de-a dreptul (dacă nu chiar cu ostentaţie) lui Eugen Barbu este blamat, ironizat, şarjat şi chiar spurcat în alte cazuri cvasicompatibile. Amoralitatea, pactul cu Puterea, duplicitatea, delaţiunea sistematică, pe faţă sau prin spate, arghirofilia, sforăriile, patronajul de clan mafiot, totul este justificat fie temperamental, fie prin presiunile realului, ca reacţie la provocări etc., numai prin datele esenţiale ale caracterului de mahala şi prin zgura sufletească a omului nou. Cînd unele dintre aceste tare îi au ca exponenţi pe un Marin Preda sau A.E. Baconsky, pe Zaharia Stancu, Mihail Sadoveanu, G. Macovescu, A. Baranga etc., şi chiar pe un Petru Dumitriu, scriitor altminteri preţuit de Marian Popa, atunci surîsul îngăduitor devine ricanare şi tăiş, ludicul se acreşte, bonomia devine casantă. La Eugen Barbu se vede numai jumătatea plină a sticlei; la rivalii săi se caută cu precădere perspectiva jumătăţii golite.

Astfel, *Unsprezece* nu este o carte stupidă, ratată, ridicolă. Dimpotrivă, ea „are doar o singură calitate: este primul roman sportiv din literatura locală". Ba chiar „pitorescul comportamental şi limbajul dau ceva culoare clişeelor conflictuale politizate". La *Şoseaua Nordului* „merită să se examineze romanul ca fenomen şi nu ca valoare artistică, pentru că este tot ce s-a putut obţine mai bun de către un scriitor bun prin tratarea unei teme canonice". În fine, *Facerea lumii* „nu e primul roman despre începutul construcţiei socialismului local, dar totuşi primul care se ocupă de perioada dată fără să evite total complexitatea şi contradicţiile ei".

Faptul că Barbu a devenit patronul jandarmeriei literare române şi că s-a vîndut în chip constant pentru o boierie pe cît de opulentă, pe atît de himerică apare sec, ca o fatalitate: „Eugen Barbu nu se lasă manevrat de evrei, din care cauză este deja sancţionat ca antisemit. E adevărat, scriitorul se lasă cumpărat numai de partid, ca instituţie. Se poartă discuţii secrete cu el. Într-o bună zi, Barbu îşi anunţă onest amicii cei mai buni că a semnat contractul cu Puterea. [...] Prin unele texte căpăta mulţi bani, recunoaştere, respectabilitate publică şi oprobriu oficial...".

În schimb, două pagini mai încolo, despre „băiatul Titus Popovici, vecinii îşi aminteau că nu părea prea sănătos la minte". La fel de cinic precum Barbu, Titus Popovici face însă „un roman fals, bine scris în raport cu altele, şi care aduce autorului bani. Titus îşi epatează cunoscuţii fixînd bancnotele onorariului substanţial cu pioneze pe pereţii locuinţei". La fel, un oarecare Marin Preda scrie „un bun roman între realism şi naturalism" (*Moromeţii*) şi „continuă să beneficieze de avantajele unei mici afaceri cu propria-i operă pusă la punct odată cu *Desfăşurarea*". Tema principală a lui Preda-omul au fost banii, ne asigură criticul: „Deja în jurul lui 1940 i se spunea Marin Pradă".

Excesul descriptiv şi accentele (sincer?) laudative în cazul acelui Marin Preda din anii *Întîlnirii din pămînturi*, cel care (cum şi-l dorea Eugen Barbu) ar fi trebuit să rămînă acolo, ancorat pe vecie în ruralism şi nu să-i fure urbanul autorului *Gropii* (de vreme ce Petru Dumitriu, rival întru sociopatologie, părăsise România, iar Titus Popovici se sfîrşise singur), sînt menite, ai zice, să contrabalanseze verdictele de la *Intrusul* („ca mai toate romanele din categoria sa, este o colecţie de anormalităţi şi aberaţii din anii '50 şi din prezent, dar atribuite acelor ani, criticabile sau nu"), *Delirul* („un roman criticabil; şi a fost criticat atît de sovietici, cît şi de Monica Lovinescu din partea opusă, de

activişti comunişti şi politicieni acum reacţionari, martori şi factori ai evenimentelor") sau *Cel mai iubit dintre pămînteni*: „considerat de cîţiva înfierbîntaţi, necitiţi sau dedaţi iluziilor cotidiene, drept capodoperă", romanul „este totuşi unul scris de Marin Preda, foarte bun prin unele episoade, mediocru prin structura improvizată, chiar rău prin unele neglijenţe de redactare şi prin lipsa de interes pentru verosimilitate".

Partizanat curat, spuneam. Nu-i vorba să-i cerem criticului exclusiv encomioane, nu. Dar măcar să cîntărească folosind aceeaşi balanţă. Cînd este vorba, de pildă, de Fănuş Neagu, „mare romancier al barocului empiric", Marian Popa aproape că se dezlănţuie admirativ: „membru pitoresc al breslei, a băut temeinic. Beat sau nu, a dăruit prietenilor ceasuri de încîntare, excitaţie şi iritare şi, în genere, multă culoare caselor literar-artistice de creaţie şi odihnă". Mă rog, o să ziceţi, o undă de ironie. În schimb, pe Marin Preda, „autorul acestei istorii l-a văzut prin Bucureşti abia ţinîndu-se pe picioare, cu bărbia ajunsă prin regiunea pîntecului", iar „succesul social şi literar îl apropie de scriitorii libertini, tineri şi dezmăţaţi, care găsesc în el un prost de tapat şi chiar un obiect de batjocorit". Cum se vede, în cazul viciilor lui Preda, ludicul ironic îngheaţă în venin.

Fănuş Neagu, deci: „blond, suav, palid, disimulînd un suflet copilăresc sub o violenţă sănătoasă în faţa normei şi nu a normalului", prin el „realitatea olfactivă capătă o importanţă nemaicunoscută în literatura română", fabulos, magnific etc. Asta pe vreo zece pagini, urmate de exact o jumătate de coloană dedicată *Cărţii milionarului*, caracterizată astfel: „Vine din nuvelele anterioare. Este, de fapt, aceeaşi lume, întesată coreferenţial"!!!

Cînd e vorba de, să zicem, Augustin Buzura, *Absenţii* este „un fel de roman-pastă despre o realitate-pastă". *Refugii* este o carte scrisă în epoca „victimelor blînde, pasive şi naive, evidenţiate şi liric de Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Constanţa Buzea, a compromisului, a colaborării şi nonexistenţei în raport cu o maşină socială concepută indirect pentru radicalizarea negativităţii multilaterale" (*sic!*).

Dacă *Şoseaua Nordului* e trecută ca „ficţiune politică", iar *Incognito* – „o pseudofrescă în care e loc pentru toate – spioni, politică, aventuri, erotism, poliţism, eroism, viaţă mondenă de zi şi de noapte", în schimb *Galeria cu viţă sălbatică* „este un roman compozit, eseistic, lent, acumulativ, digresiv", *Dimineaţă pierdută* este „un roman unanim supralicitat", „reiterare a problematicii foştilor burghezo-moşieri declasaţi

de comunism, încă supravieţuitori", *Lumea în două zile* este „un roman complex în conţinut şi convenţie narativă", iar *Bunavestire* a „provocat protestele unor ajutori de ideologi, erijabili în apărători ai bunelor moravuri socialiste şi ale unor critici specific serviabili", Nicolae Breban impunînd exclusiv prin „autoritarismul propriilor veleităţi". „Se arată plin de el şi plin de importanţă şi este luat drept ceea ce se pretinde: înalt, taurin, cu figură şi alură de măcelar prosper, respiră în public mai mult pentru a-şi bomba pieptul decît pentru a-şi împrospăta sîngele cu oxigen."

Dacă Ion Lăncrănjan este scuzat politic („de fapt, era un colţos venind în viaţa literară cu principii morale învăţate din literatură şi care nu aveau contingenţe cu realitatea"), scuzat etic („negativi sînt alogenii şi este alogen pentru prozator orice individ străin sau care nu agreează, ignoră, răstălmăceşte sau trădează codul eticii locale"), scuzat estetic („stilul e raţional, exact, dar prolix, de aceea romanele sînt masive şi în tradiţia unei redactări impuse de Slavici" – circumstanţă atenuantă refuzată lui Buzura, de pildă), scuzat doctrinar („cu Lăncrănjan este ilustrabil şi paradoxul tragic-grotesc al anticomunismului comunist sau al comunismului anticomunist"), Petru Dumitriu este doar „un bun prozator, neisprăvit prin absenţa ideii fundamentale", iar Ivasiuc a fost „cu adevărat fascinant" ca... vorbitor: „o magazie de întîmplări politice trăite şi colecţionate; uneori devenea doar o ureche maladiv de atentă, dar nu s-a ştiut niciodată prea bine dacă totul se oprea în depozitul mental propriu sau aparatul mental era un subansamblu dintr-un agregat vast, care i-a şi recomandat să devină prozator". Aici ne-am blocat, nu-i aşa?

Şi în poezie

Citind în istoria lui Marian Popa (să sperăm că nu recomandată de acelaşi... agregat) că Vadim Tudor este „un bărbat deplin dăruit de natură, iubitor de viaţă şi iubit de viaţă, care se dăruie cu trupul femeilor şi cu sufletul activităţii naţionaliste", iar Adrian Păunescu este acoperit de superlative („cel mai prolific poet al literaturii române", „cel mai important poet politic postbelic", „o voce puternică şi solemnă de veritabil atlet pulmonar" ş.a.), cum să te mai miri că Ana Blandiana

este, simplu, „fiica unui preot legionar", iar *Proiecte de trecut* este „un mijloc de defulare impresionist-onirică"? Ion Gheorghe aparţine unei familii de „mari spirite estetice şi mistice, scientiste în avantajul literaturii", dar Mircea Dinescu este „un talentat cu fler politic şi spirit pragmatic, care a ştiut ce trebuie făcut pentru a profita la maximum de viciile şi slăbiciunile autorităţilor culturii politizate". Gheorghe Hagiu este, „pe de o parte, cîntăreţul iubirii de ţară, pe de alta unul dintre reprezentanţii individualismului metafizic specific generaţiei sale", dar Mircea Ivănescu e tăiat scurt („tip de antipoezie epigonică şi pastişardă, dar tenace elogiată de mulţii săi amici buni şi fără scrupule"). Ca şi Mircea Ciobanu (poetul „relatează fastidios cum nu se întîmplă nimic", iar prozatorul este „practicant al unei combinaţii de naturalism, parabolic şi didacticism") ori Sorin Mărculescu (care „aparţine categoriei poeţilor dificili, în faţa cărora exegeţii preferă să capituleze"), ca să nu mai spun că tratamentul la care e supusă Ileana Mălăncioiu este unul „exemplar" prin grobianism şi totală inadecvare.

Cînd vezi că Mihai Ungheanu e un luptător al criticii de direcţie, cum să te mai surprindă că Nicolae Manolescu „s-a putut fofila cu demnitate în numele moralei, preferînd să facă politică indirect", iar Eugen Simion „nu dispune nici de instinct anticipativ al valorii şi nici de argumente ştiinţifice sistematice"? Cine spune de Al. Oprea că este un militant de contraatac, „un rafinat versatil" şi de Mihai Şora că a fost „excesiv elogiat de cei interesaţi, eminenţă cenuşie la figurat şi la propriu", avînd o operă „redusă şi cu caracterul minor al elitarismului steril", este normal să-l vadă pe Andrei Pleşu ca un „elegant apodictic, în stilul teologiei morale necunoscute în ţară".

În rest, toate bune şi frumoase. Săptămîna viitoare ne vom apropia de (totuşi) muntele de adevăruri ale acestei lucrări paradoxale.

*
* *

Evocînd *Dicţionarul de literatură română contemporană* realizat în anii '70 de Marian Popa (în ciuda numeroaselor lui inexactităţi, a stilului ce părea parodie călinesciană etc., volumul a fost şi a rămas, cale de trei decenii, un admirabil instrument de lucru pentru toate categoriile de cititori), am vorbit puţin despre tenacitatea documentară şi forţa de cuprindere/sintetizare a autorului, despre precizia şi picanteria portretistică,

siguranţa verdictelor, calitatea ironiei (aluzivă, ricanantă, neagră, grosolană, meschină sau fermecătoare, după cazul şi voinţa mîinii cu *aqua forte*), în fine, despre suflul epic al naraţiunilor sale critice şi darul formulei.

Din păcate, cum arătam săptămîna trecută, toate aceste calităţi care lucrează ca unse cînd autorul e neutru faţă de subiect se gripează pînă la autosufocare atunci cînd partizanatul eugenobarbian, gîlgîind de adrenalină, intră în spumegaţie.

Exemple

Exemple se pot da cu zecile, în acest sens, de la „rudimentarul radical Ion Călugăru", Belu Zilber, „marxist monden, de cafenea", Lucreţiu Pătrăşcanu, „revoluţionar de salon, burghez ştrengărind pe maidanul comunist, producător de tifle revoluţionare care nu sperie pe nimeni", şi „secuiul Vasile Luca, în juneţe vag potcovar", pînă la A.E. Baconsky („un exemplar drum spre etica refuzului, care ar aminti în ansamblu de acela al lui Gottfried Benn în nazism; aceasta dacă se va trece peste reclamaţiile şi delaţiunile sale din anii reînghеţului ideologic, delaţiuni nu numai moral execrabile, dar şi sub raport logic şi stilistic") sau la Cristian Popescu, vîrful de lance al nouăzecismului: „Nici un alt poet n-a reprezentat mai bine sfîrşitul acestei epoci brutal politizate inutil. O epocă legitimabilă prin omul născut pe parcursul ei şi o Putere practicată fără mijloace de autocontrol pe seama lui şi asupra lui, care şi-a ilustrat perversiunea publicînd textele popesciene, o poezie care a ajuns să facă sincer din mizerie – voluptate, din viaţă – moarte şi invers, din realitate – vis, din nebunie – tandreţe".

Şi tot aşa: *Drum fără pulbere*, romanul „celui mai dotat prozator al epocii, cea mai bestială impostură generată de cel mai neverosimil cinism sau de cea mai alienată indiferenţă faţă de om". Amintirile lui M. Beniuc sînt „tipice pentru un activist umil; arogant, prost, rudimentar viclean, cu orizont redus la înălţimea lui, execrabil stilistic, mişmaş digresiv cu exprimări autobiografice". „Femei pentru epica erotizată oferă şi Cella Serghi, un caz elocvent de prozatoare care modifică o viaţă întreagă 2-3 cărţi în funcţie de oportunităţi politice." La Petru Comarnescu, „hedonism estetic şi pragmatism metafizic". La

M.R. Paraschivescu, „e remarcabil cum manifestările lui „paranoiace merg exact în sensul unor tendinţe programate de comuniştii epocii şi de grupurile cu capacitate de influenţare a politicii oficiale". „Avangardistul Saşa Pană este tot una cu colonelul Binder." „Impetuos, dezordonat, Păunescu adună în fond proceduri ale encomiasticii curţilor imperiale, rutinată îndeosebi prin nazism şi stalinism." „Începînd cu *Aventuri lirice*, Geo Dumitrescu se avîntă în explorarea propagandistică a cotidianului socialist din care alege superlativizabilul." Detectarea „schemei sexuale" în subtextele Ninei Cassian, „un demonism cam rece, perversiunea controlată cerebral şi agresiunea calculată necomercial pentru obţinerea de efecte seductive". „Daniel Turcea din urmă este sfîşietor pentru că nimeni nu s-a apropiat mai mult cu poezia de taina morţii ca el, fie şi pentru a-i atesta inaccesibilitatea." La Şerban Foarţă, „o bijuterie epică şi de stil care ar străluci în orice antologie mondială a absurdului. [...] Există un alt contemporan care să fi făcut atîta pentru limba română?... Luca Piţu". La Petru Romoşan, „totul, de la interioritatea proprie la exterioritatea care-l suportă, e demenţă şi ticăloşie, adică normalitate prin generalizarea anormalului". „Ion Mircea este plasabil în tradiţia unor Rilke şi Blaga, metafizicii şi saturaţii culturali, ca şi a unor Malarmé şi Char angajaţi în urmărirea eului intelectual conflictualizat într-un cosmos înstrăinat şi fantastic." Dan Mutaşcu, „copil de trupă redacţională, crescut de Patronello Eugen Barbu, geniu al bufoneriei, cu o viaţă secretă de homosexual decadent din tradiţia mateină". „Examinat mai atent, banalul permite [la Eugen Uricaru – *n.n.*] să se întrevadă o obsesie: determinarea umană, dar ocultă, a evenimentului plasat în orice timp, care nu e niciodată ceea ce pare." Capodopera lui Ştefan Agopian, *Manualul întîmplărilor*, „mostră de balcanism oniric radicalizat". D.R. Popescu „a perfecţionat şi prin narativitate un relativism ca marcă a indeciziei, blocării voliţionale, lehamitei, fatalismului, labilităţii morale, instabilităţii politice, ironiei critice şi deopotrivă dizolvante". „Cărţile din urmă ale lui Sorin Titel par dificile, dar ele nu flatează perspicacitatea, ci răbdarea cititorului, rezistenţa la zgîrmarea ţărînei narative zis sistematizate modern pînă să ajungă vînă epică notabilă constînd în reconstrucţia paseistă a unei atmosfere." Miza „enormă şi nobilă prin care Mircea Nedelciu consună cu un alt mare spirit artistic, Mircea Cărtărescu: dotarea conspirativă a acestui nefericit şi blestemat biet pămînt valah cu însemnele Absolutului temporal, spaţial, concret şi virtual. Un artist mare, cu simţul

realului confundabil cu problematicul, implicat în prohodirea narativităţii, la sfîrşit de secol, literatură şi mileniu, dar în favoarea spiritualităţii locale".

A se vedea, în acelaşi sens al normalităţii verdictuale, capitolele Marin Sorescu, Florin Mugur, Ov.S. Crohmălniceanu, Pavel Chihaia, I.D. Sîrbu, Mircea Cărtărescu, Paul Goma, Paul Georgescu şi cîte altele! Ba chiar şi în cazul patronului *Săptămînii* găsim mari sinceităţi, precum aceasta: „În romane [de Eugen Barbu – *n.n.*] omul este similar lui, anume rău, inameliorabil, evoluînd cel mult spre dezamăgire, frustrare şi degradare în cinism. Indiferenţa sau incapacitatea de a vedea binele sau pozitivul în lume, goliciunea interioară, uneori savant mascată prin înscenările exterioare, caracterizează omul, scriitorul şi personajele sale. Misoginul este incapabil să construiască personaje feminine care să nu fie curve...".

Sigur, cînd vine vorba de Fănuş Neagu, I. Lăncrănjan, M. Ungheanu sau C.V. Tudor, vîna ironică se sleieşte şi dulceaţa invadează limbajul critic. Bizar, în aceeaşi ordine de idei, e tratamentul ultraconfortabil rezervat unor Nicolae Dragoş, Mircea Micu, N.D. Fruntelată, M.F. Şandru, Dumitru Bălăeţ (luat în serios într-un mod incredibil), Paul Tutungiu („vizionar stilizator de peisaje etnicizate"), George Ţărnea („exemplu de tehnician liric fără cusur în producţia patriotică şi politică feerică, precum şi în romanţele iubirii stinse"), Dan Verona („scutit" de lirica oficială), Lucian Avramescu („înfipt multilateral în universul naţionalizabil") ş.a. Prin ce miracol sau capriciu al voinţei/opţiunii critice, producţiile lui Horia Zilieru, analizate pe cîteva pagini aici, sînt taxate drept operă „de occidental ce reprezintă insistent relaţia dintre moarte şi eros", în vreme ce la Radu Cârneci (analizat pe acelaşi spaţiu) se începe cu: „a onorat partinitatea, colectivismul, optimismul social, a oglindit relaţiile literaturii cu activităţile productive, se angajează în travaliul cultural administrat statal" şi... i se spunea Scîrneci? ! ?

C. Beldie, o cheie neaşteptată

La maidanul cu înjurături care i-a fermecat, cum am văzut, copilăria şi la fascinaţia *Gropii* lui Eugen Barbu se mai poate adăuga jubilaţia profund simpatetică pe care i-o produc autorului *Memoriile* lui C. Beldie,

redactate în anii '50 şi publicate după 1990. „Acest pragmatic, trecut cu optimism prin ale vieţii valuri, s-a considerat om simplu, cumsecade şi s-a bucurat de avantajele condiţiei. [...] Viciul este definitoriu pentru un loc, o epocă, dar şi pentru speţa umană, şi Beldie ignoră diferenţa politică dintre vechi şi nou. [...] El: un afemeiat, atlet erotic omologat de curve. Unele ajung fulgerător pe dormeza *Ideii europene*, cu altele are relaţii îndelungate, deasupra tuturor plasează evreicele. [...] Beldie nu are nevoie de stil: faptele relatate sînt prin ele însele atractive. Este digresiv, anume conştient; îşi regretă inserţiile cu reflecţii şi-şi întăreşte faptele locale cu exemple din istoria lumii. O acumulare de fapte şi gaguri pitoreşti bune pentru filme de epocă."

Pro domo-ul, fie şi inconştient, mi se pare limpede.

Şi cum oare să aştepţi de la o atare energie pătimaşă, hedonistă la modul pitoresculului de mahala cu tractiruri, participare afectivă la o carte zguduitoare precum *Au commencement était la fin* de Adriana Georgescu? Ea vine la cîteva pagini după C. Beldie, expunerea se face pe numai zece rînduri, cu tonul rece al procesului-verbal: „O femeie oarecare, totuşi colaboratoare a serviciilor secrete britanice, devine interesantă după 24 august 1944 ca secretară a generalului Rădescu...".

Asta e, n-ai ce face, *Istoria* lui Marian Popa este, în primă şi ultimă instanţă, o istorie umorală[1]. Ceea ce n-o face nicidecum persiflabilă,

1. A se vedea şi analiza suculent-empatică la *Liliecii* lui Marin Sorescu, II, pp. 490 ş.urm., unde se narează cu vădite delicii toate aberaţiile absurd-comice şi demenţiale. Merită să citäm *in extenso* din cronica lui Alexandru George (al doilea episod) la cartea lui Marian Popa („Un scandal numit istorie", în *Luceafărul*, nr. 42/28 noiembrie 2001):
„Marian Popa reprezintă, aşadar, o erupţie plebee, atracţia sa spre scriitorii de acelaşi tip şi spre personaje abrupte în genere făcîndu-l să comită o sumedenie de nedreptăţi, mai ales în volumul secund, cînd, chiar şi sub firma oficială şi sub un patriotism de paradă, s-a înjghebat o literatură surprinzătoare, scăpată de sub tirania «programului» comunist, uneori contrazicîndu-l, de cele mai multe ori ignorîndu-l, prin care fapt se restabilea legătura cu perioada de dinainte de comunism, ori se regăseau temele, ceva din atmosfera veche, un oarecare rafinament. Marian Popa, care pare a-şi găsi şi corespunderi mai ales în personalitatea lui Caraion, este, ca şi acesta, un detestator al burgheziei, scriitorii care au avut ghinionul să nu se nască în familii în care se umbla în picioarele goale, nici nu se mînca dintr-o troacă, în apropierea găinilor şi a porcilor, sînt aspru amendaţi sau minimalizaţi, precum o lungă serie de la Al. Paleologu la Adina Kenereş. Primul este urmărit de noul istoriograf cu înverşunare, ca un inamic

dispensabilă sau meprizabilă. Dimpotrivă, este un gigant cu care liliputanitatea noastră are a se hărţui sistematic. Iar la muntele de adevăruri tot nu am ajuns. Ne recitim săptămîna viitoare.

*
* *

E limpede că Marian Popa şi-a gîndit *Istoria* în directa continuitate a celei călinesciene din 1941. Dacă întreprinderea sa „acordă un spaţiu aşa de mare circumstanţelor ideopolitice interne şi externe, faptelor economice, biologice, sociologice şi culturale", dacă deci extraliterarul devine adeseori copleşitor, anulînd istoricul formelor estetice, asta se întîmplă pentru că – spune Marian Popa – „noutatea deceniilor postbelice constă în determinarea absolută a literatorului oficial prin ideopoliticul marxist-stalinist-ceauşist instituţionalizat în România prin forţă şi conservat prin frică, inerţie şi lipsă de imaginaţie. Forţarea a însemnat distanţarea de evoluţionismul anterior şi stabilizarea uzurpării într-un climat de frustrare. Istoria culturii locale din acest secol a fost de altfel una a dezechilibrului prin frustrări : frustrarea de o imagine exactă a bolşevismului prin presiunea moderatoare a Occidentului, frustrarea prin hitlerism de imaginile Estului şi Vestului, frustrarea prin sovietism de o imensă parte a prezentului planetei, frustrarea de sine şi de lume prin instrumentalizările naţional-comuniste de după 1964. Rolul frustrărilor a fost acela de a asigura victoria poate nu inutil stranie a unor permanenţe extralocale".

Literarul şi cohorta determinărilor sale

„Sînt numeroşi cei ce cred (continuă Marian Popa) că o istorie a literaturii trebuie să se ocupe exclusiv de valori, dar autorul acestei *Istorii* a vrut să fie istoric pur şi simplu, adică un organizator de

personal al său, debitîndu-se pentru aceasta şi tot soiul de neadevăruri despre el. Ceva mai blîndă, dar tot nefavorabilă, este situaţia unor scriitori ca M. Ivănescu, redus la neant, Barbu Cioculescu şi Alexandru George, ca să nu mai pomenesc de Adrian Marino. (Rămîne o excepţie aproape stridentă cazul de recunoaştere deschisă şi de analiză insistentă a lui Alexandru Vona, în legătură cu care Marian Popa dă cîteva din paginile cele mai bune)".

semnificaţii din fenomene doar momentan altfel decît minore. Faptele literare sînt fenomene istorice ; orice valoare poate fi o chestiune de gust şi de interes – fenomenele sînt indiscutabile. O istorie a literaturii nu poate fi doar un panteon şi o descriere a tezaurului naţional, ci şi o ilustrare a evoluţiei banalităţii, stupidităţii, imitaţiei şi aberaţiei, ale căror manifestări obiective sînt bogate mai ales prin asumarea moderării politizate a spiritului."

Din această perspectivă, tot ce înseamnă sinteză faptică, analiză a instituţiilor politico-ideologice, determinare istorico-politică a culturii şi aluvionare documentar-memorialistică este bine-venit, bine pus în relaţie şi în pagină, indiferent de stufozitatea pe alocuri paralizantă ori de prolixitatea înspăimîntătoare a unor zone întinse din carte. *Memoriile* lui Churchill, cărţi precum *Die Teilung der Welt* de Arthur Conde, *U.S. War Arms* de Walter Lippman, analizele geopolitice ale lui Pamfil Şeicaru, colecţiile ziarelor *Scînteia*, *România Liberă*, *Dreptatea*, *Flacăra*, *Scînteia Tineretului*, *Tînărul muncitor* etc., greva regală, pactul din 10 decembrie 1945 dintre comuniştii Anei Pauker şi legionarii lui Pătraşcu, un Iuliu Maniu „onest şi fără tact", social-democraţii lui Titel Petrescu („Ştefan Voitec, Lothar Rădăceanu şi alţii distrug partidul şi supravieţuiesc în ruşinea noilor onoruri, confirmînd şi duplicitatea tradiţională a social-democraţiei, notorie prin trădarea generoşilor, prin opoziţia faţă de intrarea României în primul război şi prin facilitarea creării PCR"), tensiunile dintre autohtoni şi alogeni („conducerea aparatului de represiune nu va include pînă în 1962 ofiţeri superiori români [...] în temeiul convingerii liderilor blocului comunist că orice mişcare disidentă are la origine un interes evreiesc" – convingere împărtăşită în bună măsură de Marian Popa însuşi, după cum vom vedea cînd vom examina încrîncenarea antiiudaică a criticului), rezumarea conflictelor dintre comuniştii naţionalişti şi internaţionaliştii „iudeo-sovietizanţi", tot ce se leagă de sovietizarea mecanismului ideopolitic şi administrativ-economic de după 1945-1947, „compatibilizarea trecutului cu dezideratele sovietice" din sarcina unor pseudospecialişti ca Mihail Roller, Leonte Răutu, Barbu T. Cîmpina, Clara Cuşnir, Mitu Grosu, V. Styrbu, Janeta Brill, Tatiana Bulan, Zina Brîncu etc., inventarul tinerilor scriitori trimişi la studii superioare şi doctorate în Uniunea Sovietică (Ion Ianoşi, Toma George Maiorescu, Petre Sălcudeanu, Tiberiu Utan, Gh. Achiţei, Victor Frunză, George Bălan, Ioan Grigorescu, Al. Simion, Andrei Băleanu), jdanovismul şi stahanovismul literar,

înscrierea sumarelor de la antologiile de poezie propagandistică ori a medaliaţilor politici ai literaturii (de exemplu, I, p. 372), semnatarii din primele numere ale revistei *Şcolii de literatură* (I, p. 382), premiaţii Premiului de Stat, ca şi listele cu premiile breslei, suculenţa expozitivului din capitole de genul „Poeme epice, poeme lungi, poeme ample" (o literatură pe care azi abia o mai înghit procesele-verbale cu maculatură dată la casat, dar care a format generaţii şi a devastat, ani de-a rîndul, creierul naţiei), listele cu publicaţii interzise (v. I, pp. 143, 871), listele cu valurile de exilaţi (gen I, p. 193) şi conflictele lor intestine (I, pp. 212 ş.urm.), literatura dedicată Canalului Dunăre-Marea Neagră în primii săi ani (I, pp. 536 ş.urm.), lista din 10 iunie 1954 (I, p. 805) cu „topul secret" – personalităţi culturale cărora „li s-a acordat dreptul să primească îngrijiri medicale în unităţile" administrate de Gospodăria de partid a CC –, „Sancţiunile prin organizaţie" (I, p. 821), inventarul culegerilor de texte pentru literatura română, clasa a IX-a, 1955-1956 (I, pp. 866 ş.urm.), insectarul onomastic din cap. „Dramaturgia de serviciu" (I, pp. 1051 ş.urm.), apoi „radicalizarea antioccidentalismului", diabolizarea realităţii prin cuvinte precum *troţkism*, *sionism*, *titoism* şi *cosmopolitism*, campaniile orchestrate împotriva suprarealismului, a sentimentalismului, intimismului şi naturalismului, epurarea filosofiei, respingerea prozei de analiză psihologică, defăimarea existenţialismului şi expresionismului, „perversiuni supreme precum considerarea naţionalismului ca formă a cosmopolitismului" (Leonte Răutu, I, p. 58), examinarea multelor şi subtilelor relaţii dintre ideologia marxist-leninistă şi cea naţional-socialistă, dar şi „paranoia pacifistă" din imensa cantitate de literatură propagandistică pe tema „luptei mondiale pentru pace" de la 1949 („paranoia pacifistă are şi o raţiune diversionistă: ea trebuie să justifice exploatarea economică sălbatică, mizeria generală din Est şi primele eşecuri economice ale socialismului de tip sovietic prin necesităţile pregătirii contra unui atac imperialist vestic"), noua imagine a patrioticului „printr-o combinaţie paradoxală de deznaţionalizare şi internaţionalism naţionalizat, de filoxenie şi xenofobie" (I, pp. 66 ş.urm.), ca şi tot ce ţine de cohorta acestor Nicolae Corbu, Nestor Ignat, Mihai Novicov, Radu Lupan, I. Vitner, Horia Bratu, Florin Tornea, Radu Popescu, Ion Călugăru, Vladimir Colin, Dumitru Mircea, Nicolae Moraru, Eugen Mandric, N. Doreanu, Dumitru Corbea... toate acestea sînt reunite pentru prima oară în jurul actului literar.

Nimeni, pînă la Marian Popa, nu a coroborat în atare măsură şi cu aşa o eficienţă zdrobitoare decretele, hotărîrile plenarelor PCR şi presa de partid – cu literatura momentului, cu involuţia instituţiilor de cultură (Academia, sistemul de învăţămînt, uniunile de creaţie etc.), cu evoluţia Cenzurii (de la 1948-1953, la 1955-1958, la 1965 şi după 1977), sistemul premierilor oficiale cu sistemul distribuţiei de carte centralizate (librării, biblioteci publice, anticariate). Nimeni nu a putut include pînă acum la locul cuvenit literatura românilor din afara României, în Basarabia sau Occident, în SUA sau Canada, în Honolulu sau în Siberia, astfel încît Vintilă Horia şi Horia Stamatu, L.M. Arcade şi Ştefan Baciu, Al. Busuioceanu şi C. Amăriuţei, Paul Goma şi N. Caranica, C.V. Gheorghiu şi Alexandru Vona, Mihail Fărcăşanu ori Slavco Almăjan să nu mai fie nişte excepţii, nişte cazuri bizare cu statut excentric, ci să poată contribui cu şanse egale la definirea întregului literar. Sigur că multă lume din exil se va încrunta în faţa unor formule precum: „precaritatea tragi-comică a manifestării scriptice exilate", „extrateritorializaţii nu citesc şi contribuie sporadic la susţinerea financiară şi la circulaţia tipăriturilor", „e penibil şi ironic să se constate similitudinile şi identităţile de argumente şi chiar de formulări care simetrizează oficialitatea comunistă şi exilul adversar", „o emigraţie în fapt inofensivă şi manipulată pretinde celor trăitori în ţară militantism, în numele aceleiaşi lupte între clase şi între doctrine, să renunţe la idealurile artistice sau să le mai amîne" [e vorba de anii '50 – *n.n.*], „exilul nu asigură cu necesitate afirmarea sau confirmarea unor valori grav frustrate, inhibate, refulate, amputate, cenzurate sau invalidate în ţară; politicul nu generează talent, chiar dacă sensibilizează" – şi multe altele de acest gen şi cu aceeaşi îndreptăţire. Dar este cert că nici o viitoare examinare a fenomenului nu va putea ocoli concluziile de aici.

De la cazul Arghezi la generaţia '80

Aceeaşi observaţie este valabilă pentru cazul Arghezi şi cazul Sadoveanu, pentru „disidenţa" Miron Constantinescu şi cazul Alexandru Jar, pentru dosarul onirismului şi incriminarea avangardismului în anii '50 ori pentru reţeaua de subordonări ale literarului la mecanismul politic, de aşa-zisă autonomizare a României în „lagărul sovietic", de pe la 1962

la 1968, ca şi pentru inventarul aberaţiilor ceauşiste (unde, fie şi numai p. 15 din vol. II face o sumă ucigătoare!), pentru zona politicii inclusiv culturale din jurul lui Nicu Ceauşescu (II, pp. 38 ş.urm.), dar şi pentru suita de exactităţi istorico-literare în privinţa generaţiei '80 (II, pp. 601 ş.urm.).

La toate acestea să adăugăm că, deşi îşi cam încheie documentarea pentru partea strict literară pe la 1988, în ce priveşte substanţa istorico-politică Marian Popa absoarbe în comentariu volume de memorialistică publicate inclusiv în anul 2000, iar acestea aduc nu o dată detalii esenţiale despre anii '50-'70. Aşa se face că, de pildă, Petre Pandrea „beneficiază" de *Memoriile mandarinului valah* (2000), Alice Voinescu de *Jurnalul* apărut în 1997, Mihai Beniuc – de volumul *Sub patru dictaturi* (2000), Pavel Chihaia – de *Treptele nedesăvîrşirii* (1993) ş.a.m.d.[1]

Dar cum adevărurile şi forţa de sinteză n-au, de regulă, sare şi piper, avem a reveni la partea de scandal, la fel de profitabilă, de altminteri, precum cealaltă.

*
* *

Ca mai toată gîndirea formată la şcoala *Protocoalelor înţelepţilor Sionului*, lumea lui Eugen Barbu, Marian Popa & Co. vede toată istoria lumii ca un etern conflict – subteran sau pe faţă – între fondul cuminte autohton şi elementul alogen obraznic. Între idealul etnocratic şi proiectul suprem al evreităţii: guvernul mondial. Pentru linia iudeofobă ce se naşte, la noi, de pe la Hasdeu, Eminescu, V. Conta, trece prin A.C. Cuza, Iorga, Paulescu şi ajunge la legionarism, tot ce e bun provine din substrat, din mitosul autohton şi panteonul eroicoistoric al naţiei. (De aici şi eticismul, izolaţionismul, alergia la cosmopolitism, estetism etc.)

1. Alte titluri în acelaşi sens: *Agresiunea comunismului în România*, 1998; Florin Stănescu, Dragoş Zamfirescu, *Ocupaţia sovietică în România*, 1998; Leontin Constantinescu, *Jurnal*, 1998; N.K. Petrov, K.V. Skorkin, *Kto Rukowdil NKVD 1934-1941*, Moscova, 1999; Amelia Pavel, *Un martor în plus*, 2000; Romul Munteanu, *O viaţă trăită, o viaţă visată*, 1996; Aurel State, *Drumul crucii*, 1993; Ioan Opriş, *Procesul ziariştilor naţionalişti*, 1999, *Procesul „tovarăşului" Camil*, 1998; Ştefan J. Fay, *Caietele unui fiu risipitor*, 1994 ş.a. Ba, încă, se citează (I, p. 739) şi dintr-un interviu acordat de Nestor Ignat în cadrul emisiunii „Scriitori la microfon", la Radio România Actualităţi, 20 martie 1994!

Tot ce e rău provine din veşnicul, sulfurosul neastîmpăr mercantil înnoitor iudaic (disolutiv al specificului local), unde se lucrează invariabil conspirativ, revoluţionar, în reţea destabilizatoare şi dispreţ faţă de orice autoritate naţională, transetnic şi omniacaparator, proteic, isteroid, fără scrupule, umilind, practicînd legea talionului şi culpabilizînd sistematic organismul „parazitat"... Toate acestea sînt de regăsit, într-o formă sau alta, făţiş ori aluziv, în pagina lui Marian Popa.

Iudeofobia, de la patetic la ridicol

Citeşti în Marian Popa (I, pp. 76-92) şi te cruceşti: „Poziţia dominantă a evreilor pe această planetă este rezultatul unei evoluţii obiective a omenirii, de la relevarea limitelor şi epuizarea formelor clasice ale puterii concrete către impunerea şi prosperitatea celor abstracte, convenţionale şi ficţionale. În noua situaţie, banul şi, ulterior, informaţia variat formalizată şi mediatizată au devenit puteri supreme"[1]. „Eficienţa noului sistem de dominaţie condiţionată de o strategie a diseminării, diasporizării şi disimulării de mase etnice străine relativ omogene printr-un principiu îndeosebi religios, dar cu un grad de coeziune redus şi destul de arierat prin reflexe pentru a putea fi atacat prin noul complexant introdus de nou-veniţi. O consecinţă este contactualizarea rapidă, dar de durată şi generală."[2]

Cu *Bagatelles pour un massacre*, fierbintea cărămidă céliniană jucată în ambele mîini, criticul se dezlănţuie: „Panaceul evreiesc fiind standardizarea, lumea va fi transformată în roboţi prin mode, idoli, mass-media. Născut viclean, evreul nu are sensibilitate şi caută de-aceea să se impună

1. „Pentru jidani nu există alt drept decît puterea, forţa; liberalismul a nimicit la Goimi religia şi autoritatea; aurul e în mîinile lui Israel şi, prin aur, el a pus mîna pe presă şi pe opinia publică, factori consideraţi în măsură să comande guvernelor în statele democratice" (*Protocoalele înţelepţilor Sionului*, trad. Ioan Moţa, Editura Alma, 1997).
2. „Popoarele creştine vor fi într-o bună zi atît de dezbinate încît vor cere un supra-guvernămînt universal, deja constituit de ei..." ş.a.m.d. (*Ibidem*). Nu e cazul de înmulţit citatele. Oricum, cap. XII al *Protocoalelor*, cu toată cohorta ramificaţiilor sale, transpare în filigranul tuturor paginilor dedicate, în *Istoria* lui Marian Popa, evoluţiei minorităţilor.

prin bufonerie perpetuă, simulare, grimase, imitaţii, parodii, pavoazări, fotografie, aroganţă, bluf. Autenticul e atacat oriunde apare, este distrus frumosul clasic pentru a se întrona estetica urîtului, uniformizarea, avangardismul şi experimentalismul, iar sub raport psihofiziologic erotismul poluant". „Românii au rolul copiilor de trupă într-un cor. Ei nu pot amenda cărţile unui evreu, oricît de proaste ar fi ele, pentru că iniţiativa ar putea fi considerată drept ură de rasă. Între timp, evreii atacă mai toate personalităţile româneşti" (e vorba de anul '50). Stat june şi imberb, dar cu „o populaţie bătrînă, a cărei conştiinţă naţională a fost sensibilizată tîrziu", românii au totuşi o literatură „prea tînără în forma ei cultă şi prea legată de tradiţii locale pentru a accepta uşor sincronizarea externă, iar acţiunea internaţionalizantă ignoră sau desconsideră capacitatea de rezistenţă a etniei locale, de altfel prea mult timp şi de mulţi opresată pentru a mai avea încredere în străini".

Sub emblema colportajului tipic, cu formule neverificabile şi irresponsabil se aruncă în pagină verdicte-ghilotină precum: „s-a afirmat că Vestul a cedat lui Stalin estul Europei, pentru a avea acordul acestuia în privinţa creării postbelice a unui stat evreiesc"; „...este probabil ca motivul eliminării lui [Arghezi – *n.n.*] din literatură pentru şapte ani să fie antievreismul, în parte atribuit, în partea reală supralicitat"; „Ana Pauker, despre care s-a spus că avea un album cu fotografiile unor evreice de măritat, pe care-l prezenta românilor de viitor. Sînt români care aleg neveste evreice pentru a-şi asigura viitorul. Mihail Sadoveanu, Mihai Ralea, G. Macovescu, Nestor Ignat, C. Nisipeanu, Stephan Roll, Ion Pas, Dan Deşliu, M. Cruceanu, Al.I. Ştefănescu, Marin Preda, M. Gafiţa şi mulţi alţii – adică mai toţi românii cu drept de semnătură la începutul edificării democraţiei populare în literatură – intră în această categorie."

Dacă, la rigoare – şi bazîndu-se pe elemente istoriceşte verificabile –, se poate susţine că, după 1945-1947, „prin simetrie cu anii victimizării lor, evreii îşi fac echipe vindicative" (I, p. 20, pentru detalii), că „ofiţerul de securitate Savin Bratu devine critic, istoric literar şi universitar" (v. I, p. 88, epurările universitare din 1949 la Filologie, „filosofia, estetica şi teoria literaturii fiind considerate monopoluri evreieşti"), afirmaţii precum „conflictul româno-maghiar este moderat de evrei", în 1946 („lupta contra PNŢ e condusă în Transilvania de evreul ungur Alexandru Jacab"), sau „doar anumiţi critici, cei mai mulţi evrei, au mandat să considere sau să desconsidere literele române" (după 1965) sînt schematice[1]. Acelaşi reducţionism, din raţiuni teziste, în contexte precum acestea: „În martie 1946 se constituie o comisie de epurare a Universităţii Bucureşti, sub preşedinţia lui Simion Stoilov, formată din Al. Rosetti, Miron Niculescu şi Ghe. Oprescu; la Iaşi, comisia e prezidată de evreul Al. Myller..."[2]. Sau debil şi, oricum, discutabil, ca în cazul Vianu (I, p. 1096): „atacat încă din primul număr al *Scînteii*, care-l consideră gînditor burghez, idealist. O explicaţie s-ar găsi totuşi: de origine evreiască, Vianu nu s-a disociat de spiritualitatea română sau, ceea ce e mai grav, nu a contribuit suficient la susţinerea cauzei evreieşti".

În orice caz, drumul de la istoric (v. de exemplu trecerea la critica literară, după 1965, a multor „critici ideologici" din anii '52, II, p. 193)[3] la patetic (I, p. 377, Caraion, angajat „într-un filosemitism de serviciu, care nu e mai puţin un mod de provocare a antisemitismului") şi de aici la ridicol este parcurs adeseori cu o iuţeală ce frizează patologicul[4].

1. V. şi I, p. 804, „poziţia hegemonică a evreilor", „monopolul în literatură şi medii este aproape absolut". „Evreii dau tonul nonconformismului prin Al. Jar, Radu Cosaşu, Lucian Raicu, Mihail Petroveanu, H. Rohan, şi pe acela al conformismului corectiv, prin Ov.S. Crohmălniceanu..."
2. Ce-i drept, nu se omite – loc. cit. – nici faptul că, avînd „sprijinul unor masoni şi oportunişti, Carol al II-lea proiectase epurarea a circa 400 de universitari cu activităţi sau cu simpatii legionare".
3. V. şi II, p. 238 („cea mai largă sfîşiere conflictuală a masei literatorilor e generată de politica de naţionalizare a comunismului. Opoziţia de bază oferă imaginea unui front de tabere", dîndu-se lista cu principalii componenţi ai „Direcţiei naţionaliste" şi cu cei din „tabăra considerată internaţionalistă") şi II, p. 471, cu verdictul, îndelung şi variat discutabil: Nina Cassian, „unul din cele patru produse evreieşti de referinţă din literatura română, celelalte fiind Mihail Sebastian, Gellu Naum şi Alexandru Vona".
4. Despre obsesia ocultei iudeo-masonice, a morbidului şi patologiei sub toate aspectele, ca şi despre „colportajul mahalagesc şi exprimarea trivială" ce cariază pînă la autodesfigurare *Istoria* lui Marian Popa, v. cronica lui Mircea Iorgulescu din *22* (nr. 52/25-31 decembrie 2001 şi nr. 1/1-7 ianuarie 2002), unde, altminteri, meritele lucrării discutate sînt menţionate cu probitate („...nimeni pînă la el nu a produs atît de ample şi de documentate tablouri ale ambianţei literare de după 1944; este aici un volum enorm de muncă şi ar fi o ingratitudine să nu i se recunoască autorului marele consum de energie psiho-fizică" ş.a.m.d.).

Cancanul, zvonistica, urîţenia

Dejecţiile din culisele vieţii literare, etalate cu fervoare, nu-i oferă nici pe departe raţiuni jubilatorii criticului. Urînd breasla, maculînd orice i se pare suspectabil de inocenţă, natural şi puritate (de la prietenia literară la erosul privit invariabil ca premeditare carieristă, pînă la actele de nesupunere, disidenţă etc. automat taxate ca instrumentalizare ocultă, externă ş.a.m.d.) şi adorînd miasmele fetide ale comportamentului scriitoricesc, Marian Popa produce într-o istorie a literaturii mostre de abjecţie pe care nu le găseşti nici măcar în cărţi de factura *Principelui*. Aici nu mai e determinism extraliterar şi nici măcar sociologismul vulgar ce caracterizează multe capitole, sau maniheita ce separă, instinctiv, în gîndirea lui Marian Popa viaţa literară în conflictele sistematice dintre „partida naţională" şi „partida ocultei evreieşti". Nu. Aici e vorba pur şi simplu de manie, de voyeurism exegetic, dacă mi se îngăduie formula.

Iată.

Dacă, să zicem, la C. Tonegaru e de acceptat, pentru definirea operei, că în sensibilitatea sa „intră deopotrivă psihologia bastardului şi agresivitatea disperatului care nu are nimic de pierdut", dacă e util de ştiut că Gherasim Luca „aparţine unei familii evreieşti bogate, cu vilă la Balcic" şi că „era fascinat de Nietzsche", în schimb o specificare precum : Maria Banuş, „fiica unui afacerist legat de grupul Marmorosch-Blank" e superfluă. Şi era chiar atît de important să se noteze scrupulos datoriile de sute de mii de lei ale unor scriitori la Fondul literar, lista scriitorilor ucişi de alcoolism, lista cotonogelilor (la propriu) redacţionale, a nimfomaniei şi homosexualităţii din viaţa literară (II, pp. 233-237) ?

Să zicem că, portretizat greţos, dar elocvent, un „poet cu nume germanic suprem este în corporalitatea lui vizibilă mic de stat, iar în cea tangibilă social mai curînd cleios decît unsuros". Dar ce portanţă poate avea o atare caracteristică în evaluarea operei ? (V. şi răutăţile, urîţeniile şi aluziile nedrepte la autori ca V. Mazilescu, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Mircea Dinescu, Dorin Tudoran, Mihai Cantuniari, Florin Iaru, Mariana Marin, Denisa Comănescu ş.a.)

Să zicem că formula „veritabil atlet pulmonar" pentru Adrian Păunescu e nimerită, e sugestivă cînd vine vorba de Cenaclul „Flacăra", „dresaj militaro-legionaro-nazist pentru mase uşor de fascinat cu noutăţi exhibiţioniste". Numai că, imediat se face şi căderea în exces : „s-a îngrăşat deja [Păunescu – *n.n.*]. Pare un enorm calup de carne şi ţesuturi adipoase acoperite cu o epidermă nu foarte sănătoasă, mai tot timpul iritată, cu descuamări locale" (*sic ! ! !*).

Pentru un biograf nu e de prisos a şti că poeta X şi poetul Y sînt fii de activişti ceauşişti, că Horia Stamatu a avut „două soţii germane cu care a conceput doi copii şi care l-au ajutat mult pe omul acesta lipsit de spirit practic". Şi că Nichita Stănescu, „după ce bea suficient, vorbea, dicta sau scria, devenind el însuşi. Beat fiind, era de o civilitate desăvîrşită". Sau că Leonid Dimov, „copil din flori", ar fi fost fascinat „de bunicul său găgăuţ" ca şi de Dostoievski... Bun. Hai să zicem că-i util să ştim şi că Suzana Gîdea a fost „croitoreasă de mahala" ori că lui Ioanid Romanescu „i-au plăcut femeile şi chiar soţiile, din care cauză le-a schimbat des"... În schimb, chiar era nevoie, la Tamara Dobrin, după ce notezi „fiică de general sovietizat şi nevastă de general, amică a soţiei supreme, vulgară", să adaugi : „beţivă spitalizată pentru dezalcoolizare, urinînd inconştient într-o şedinţă, obiectul benevol al unor exhibiţii sexuale colective" ? ! ?

La fel, a-i trece rapid la paranoiaci pe Geo Bogza, C. Nisipeanu şi M.R. Paraschivescu, la „nebunie complicată prin savanterie" pe C. Balmuş, iar pe Petre Constantinescu-Iaşi să-l taxezi de „tarat nervos de un tip de maladie-luetică" – e cam mult. Ne reamintim (sau aflăm abia acum, cu stupoare) de unele articole semnate de Cornel Regman prin 1949 (I, p. 127), că G. Călinescu a prezentat raportul favorabil primirii lui Leonte Răutu în Academie, că „I. Oană este delatorul Cercului Literar de la Sibiu", iar Cornel Bozbici „îl demască pe Al. Căprariu" (I, p. 371), că Haralamb Zincă a fost „activist în armata sovietică", ori că Ov.S. Crohmălniceanu l-a frînat un timp pe Romulus Vulpescu, confundîndu-i cîteva versuri cu un distih legionar, sau că Eugen Barbu ar fi fost miză secretă într-un „conflict ascuns dintre Dumitru Popescu şi Cornel Burtică" (II, p. 788). Dar cînd se ia în braţe optativul şi zvonistica fisurează pagina e, ca să zic aşa, o jale. Dumitru Corbea „ar fi furat fondul Ajutorului Roşu". Vera Călin, fiica „arhitectului Herman Clejan, care, fiind prieten cu Mareşalul Antonescu, ar fi determinat degrevarea evreilor din Capitală de obligaţia purtării în locuri publice a însemnului Steaua lui David". Despre Ilie Constantin „gurile rele au reţinut doar că a lăsat acasă o soţie cu trei fete". Grigore Hagiu moare

„beat, se pare și sub influența unor barbiturice". Cu „capul ei de cal și corpul butucănos", o poetă a colecționat circa o mie de amanți, „golani bucureșteni, lipoveni și marinari ai Mării Negre" (II, p. 474). A se vedea, în genere, aluziile groase cu precădere la femei, de la Iolanda Malamen și Mara Nicoară la Elena Ștefoi, Olga Caba, misoginia egalînd la Marian Popa vulgaritatea și pasiunea mahalagescului în toate cele.

În fine, cînd, unde și cui i s-a lăudat cunoscutul poet de la II, p. 378, că a participat la o sodomizare colectivă în public și că a făcut „închisoare pentru pederastie exhibată" ? De unde știm noi că poeta de la II, p. 571, „s-a sinucis deoarece se îngrășase monstruos, în urma unei afecțiuni glandulare" ? Ca să nu mai spun de scena de la II, p. 358, cu poetul despre care „colegii de cămin" povesteau că „se masturba în timp ce cînta arii de operă, contemplîndu-se în oglindă"... !

Închei cu oboseală și sinceră amărăciune. Să muncești douăzeci de ani adunînd un munte de adevăruri istorico-politice, pe care îl umpli cu păduri de plastic ! De departe, vezi o masă verde, promițătoare. De aproape, totul duhnește a chimie morbidă, a frunză prăfoasă, de celofan, ca în laboratorul unei magii pestilențiale. Să fi meritat Scriitorul român din ultima jumătate de veac chiar așa o alchimie de hazna, într-o perspectivă pe cît de exactă în liniile-i evolutive, pe atît de vidanjorială în esență ?

Greu de răspuns fără comentarii și glose. Ele se vor face, fără îndoială, pentru multă vreme de acum înainte. Altfel spus : de azi pe mîine.

Cotidianul; suplimentul cultural *Litere, Arte și Idei*,
14 ianuarie 2002 ; 21 ianuarie 2002 ; 28 ianuarie 2002 ;
4 februarie 2002 ; 11 februarie 2002

Resentimentul DSR

Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul Scriitorilor Români*, III, M-Q, Editura Albatros, 980 pagini

Destinul crud și absurd al *Dicționarului Scriitorilor Români* coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu pare dispus, în sfîrșit, să-și încheie trista lucrare de canonit energii și disperat conștiințe. La aproape două decenii de la predare, grație tenacității lui Aurel Sasu și voinței editoriale a Georgetei Dimisianu, a apărut volumul al treilea. Penultimul din acest careu al nenorocului. Cel de-al patrulea este în curs de finisare/publicare.

Lungul drum al nopților noastre albe către dimineața editorială a fost descris de Mircea Zaciu în prefața din 1995 (vol. II avea să apară abia în 1998, tot la Fundația Culturală Română, iar vol. III apare abia acum, precedat, ce-i drept, la Albatros, de *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, un rezumat, un extras esențial din cele patru). Valuri de cenzori, buluceală de criterii negatoare, prietenii dovedite false, ajutoare neașteptate, dar neputincioase, presiuni externe și măcinări intestine, trădări piezișe, apoi furia și asaltarea Puterii cu varii petiții, apoi resemnarea, 1989 și... încă un deceniu de fatalitate.

Nu cred să mai existe o carte așa de hărțuită în literatura română. Merită s-o ai în bibliotecă fie și numai din rațiuni sentimentale, ca pe-o amforă din care nu mai știi cum se bea, despre care nu mai știe nimeni cum s-a format, lucrat și pictat, dar pe care te simți dator să o ții în vitrină : „mărturia unor vremuri apuse". Între timp, dintre autori, au murit Mircea Zaciu și Marian Papahagi, Ioana și Liviu Petrescu,

Alexandru Piru şi Mircea Scarlat, Livia Grămadă şi Monica Lazăr, Radu G. Ţeposu şi Anton Cosma.

Cum s-a spus cu dreptate nu o dată, marea calitate a acestui dicţionar (dincolo de fermitatea şi claritatea criteriilor şi de profesionalismul îndelung verificat al majorităţii autorilor) este măsura. Tonul ponderat, academic, amestecul de rigoare impusă şi sobrietate autoimpusă. De la numărul de rînduri alocat fiecărui subiect într-o ierarhie beton, după multe (uneori aprinse) controverse, pînă la eufemismele în care sînt învăluite (cu excesivă grijă) compromisurile morale şi tarele psihice ale „eroilor", petele din biografie, culpele politice, totul este respect, cuminţenie, echilibru îngăduitor şi aplicaţiune profesorală.

Este un loc unic în care îi întîlneşti simultan pe Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Eugen Simion şi Ion Pop cu Liviu Papadima, Rodica Zafiu şi Gheorghe Perian, pe Florin Manolescu, Paul Cornea, Al. Călinescu şi D. Micu împreună cu Al. Cistelecan, Nicolae Mecu şi Corin Braga, pe Radu G. Ţeposu scriind despre Mircea Micu sau D. Matală, pe Ştefan Borbély scriind despre Marian Popa, Ioan Buduca despre Iulian Neacşu etc. Peste 60 de critici şi istorici literari făcînd profilul a peste 350 de scriitori din toate epocile, toate stilurile, toate calibrele, de la Neculce la Maiorescu şi Anne de Noailles, de la Olahus, Petru Maior şi Camil Petrescu la Octavian Paler şi Cicerone Poghirc, de la Aron Pumnul la Al. Mirodan, Norman Manea sau Maria Mailat, de la Picu Pătruţ şi Veronica Micle la Fănuş Neagu, Titus Popovici sau Mircea Mihăieş. Cu foarte rare suprasolicitări (ca de exemplu Cornel Moraru la Al. Piru şi D. Micu) sau minimalizări (în special cantitativ evaluînd, cazul flagrant fiind Mircea Iorgulescu despre Marin Preda, tratat cît Mirodan sau Marin Mincu, după cum Dumitru Micu „e dublu" faţă de Gib Mihăescu).

Întrebări şi rezerve de toate felurile, cu varii motivaţii, vom avea, desigur, cu toţii. Cum a moştenit taman George Munteanu de la G. Călinescu „deschiderea către cele mai diverse domenii ale culturii"? Ce va să zică „un scurt hiat" în bibliografia lui Gellu Naum tocmai „Poem despre tinereţea noastră" (1960) şi „Soarele calm" (1961)? Ce înseamnă, la Toma G. Maiorescu, „tradiţia poeziei civice scrise cu patos, entuziasm romantic şi incandescenţă revoluţionară" sau, la Florin Mugur, „adîncire a lirismului" de la „Cîntecul" lui Philipp Muller la „Firea lucrurilor"? Nu e cam puţin „critică literară cu caracter doctrinar" la Mihai Novicov? Nu e cam „spălat" Ion Pas cu

Zilele vieţii tale, „un Bildungsroman întretăiat de liniile de forţă ale epocii"? Nu e cam puţin „plafonul stereotipiilor dogmatice şi stilistice comune epocii" la Mihail Petroveanu? Peste tot, excesul cuminţeniei malformează măsura autoimpusă. Mă cam îndoiesc de *Războiul undelor* (E. Barbu şi Nicolae-Paul Mihail) că ar fi „romanul rezistenţei antifasciste", după cum nu se înţelege pentru ce la Adrian Marino, Teohar Mihadaş, George Murnu, Al. Odobescu, Cezar Papacostea şi Dan Petraşincu se indică scrupulos originea aromână, italiană sau grecească, criteriu niciodată respectat în cazul scriitorilor evrei.

În fine, mă îngrozesc imaginîndu-mi cum ar suna astăzi verdictele dicţionarului, cum ar scrie, de pildă, C. Rogozanu în locul Elenei Tacciu sau cum s-ar pronunţa Paul Cernat despre M. Maliţa ori M. Mancaş în locul lui Mircea Muthu... ş.a.m.d. Pe scurt: un manual de istorie literară devenit el însuşi obiect de muzeu literar.

Ziarul de duminică, nr. 6/15 februarie 2002

Sacul cu şoareci

Ionel Gal, *Raţiune şi represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, Editura Domino, 365 pagini

Ne place sau nu, adevărul este că la toate ne-am gîndit după moartea Ceauşeştilor, în amărăciunea substitutelor de „procese ale comunismului" făcute de biata noastră gazetărie, numai la suferinţele... aparatului represiv uite că nu prea ne-a dus imaginaţia!

Am tot vorbit despre decapitarea elitelor din politică, biserică, învăţămînt, armată, academie, cultură, despre deportări şi tragedia colectivizării forţate, despre tortură, reeducare, sisteme carcerale etc., ba chiar şi despre „eternul meci dintre Dinamo şi Steaua" s-a vorbit, însă la luptele crîncene şi degradante dinlăuntrul mecanismului represiv-preventiv-punitiv sau la cît a suferit Miliţia de pe urma Securităţii ne-am gîndit extrem de puţin. Nici nu era treaba noastră, a civililor, ci a dumnealor, cei care se „lucrau" reciproc, fără menajamente, fără scrupule, aşa cum arată generalul (r) Ionel Gal.

Trei adevăruri sînt rostite limpede încă din primele pagini: „Activitatea organelor Ministerului Afacerilor Interne din anii 1946-1964 nu poate fi asemuită sau comparată cu cea din anii 1965-1978 sau din următorii ani pînă la evenimentele din 1989"; „Securitatea, Ministerul de Interne şi chiar forţele armate din anii 1980 nu pot fi taxate ca un bloc de granit. Lipsa de coeziune s-a resimţit puternic"; „Sînt concludente disputele şi contradicţiile dintre serviciile de informaţii şi cele de contrainformaţii, dintre spionaj şi contraspionaj în planul obiectivelor, al zonei de acţiune, al reţelei informative. Un dualism al puterii s-a născut între Departamentul Securităţii Statului şi conducerea Ministerului

de Interne, primul impunînd o hegemonie în determinarea deciziilor operative...". Iar Ceauşescu ştia cînd să agite sacul cu şoareci...

Şi ca lucrurile să fie dintru început clare, cartea este prefaţată de gen. N. Pleşiţă, în vreme ce „trădătorul Pacepa" e supus unui tir constant – meritat, fără doar şi poate, dar prea fără nuanţări şi circumstanţe atenuante.

Născut în 1928 în Şcheii Braşovului, Ionel Gal a intrat la Interne după ce a absolvit Şcoala de ofiţeri, iar după Şcoala superioară de ştiinţe sociale şi politice (1952-1955) a fost repartizat în aparatul CC al PCR. Ceauşist convins, a fost propulsat la Congresul al IX-lea în funcţia de adjunct de şef de secţie la MAI: din 1965 pînă în 1969 a lucrat în Secţia Militară şi de Justiţie a CC, participînd direct la campania de condamnare a abuzurilor Securităţii din perioada Nicolski-Dej-Drăghici. A fost patru ani adjunctul ministrului de Interne Cornel Onescu, după care, cum spune N. Pleşiţă, „a căzut într-o groapă cu lei: Direcţia a IV-a de Contrainformaţii Militare, condusă de fostul său subaltern, generalul Vasile Gheorghe, [care] a început să-l lucreze fin şi sistematic". În 1974 va fi „trimis" la conducerea Arhivelor Statului, de unde va demisiona în 1988, protestînd faţă de demolarea „complexului Mihai Vodă".

Fără să exceleze în dezvăluiri şi fără a-şi revela vreo culpă cît de mică, mărturiile generalului Gal oferă totuşi unele informaţii interesante, cum ar fi cifra de zece mii de ofiţeri şi subofiţeri supuşi epurărilor din 1968, faptul că există şi ar trebui publicate memoriile lui Gh. Apostol, corecţiile la cazul V. Trifa, unde declaraţiile lui Pacepa sînt taxate drept „minciuni murdare", întreaga acţiune a „comisiei Waren" condusă de gen. Macri Emil (p. 149), cifra de 23 de dezertori dintre ofiţerii români rămaşi în Occident într-un sfert de secol, interdicţiile impuse de Ceauşescu ofiţerilor de a-şi cumpăra sau construi apartamente, umilirea Miliţiei de către Securitate la Braşov (pp. 236 ş.urm.), portretul ofiţerului de contrainformaţii care gira Arhivele pînă în 1978, un alcoolic dezaxat şi intrigant (p. 240), cazurile coloneilor Kosza Ştefan, Ionescu şi Mihaly (p. 243) sau concluzii precum aceasta: „Provocarea şi diversiunea, în timpul şi sub patronajul lui Tudor Postelnicu, au luat proporţii monstruoase. Serviciul specializat pentru cadrele militare a fost Direcţia a IV-a. [...] Anonimele erau trimise de organele Direcţiei a IV-a. Mulţi ofiţeri, inclusiv generali, au căzut victime acestor procedee mîrşave".

La examinarea retrospectivă ies bine N. Pleşiţă („născut pe plaiurile mioritice dintr-o familie de români plini de har şi credinţă în Dumnezeu"!),

Gr. Răduică, Neagu Cozma, Ion Stănescu, C-tin Stoica, Paul Costandache şi parţial Doicaru. Ies rău de tot Postelnicu şi Bobu, ca şi Vasile Gheorghe, Remus Dima, Pacepa ş.a.

În fine, dincolo de alte detalii interesante (cazul Patilineţ, p. 251, conflictele dintre DIE şi Direcţia Contraspionaj, p. 126 ş.a.), trebuie taxată enormitatea conform căreia „publicarea informatorilor şi colaboratorilor nu va duce la detensionarea climatului social. Va perpetua încă cel puţin un deceniu autodevorarea societăţii româneşti". Este un neadevăr deja vizibil. Dureros de vizibil.

Ziarul de duminică, nr. 16/26 aprilie 2002

Zădărnicia cu două feţe

Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii*, Editura Compania, 356 pagini

Adevăr vechi, necontenit confirmat: exilul românesc reproduce la scară specifică lumea de acasă, cu suspiciunile, dezbinarea, intrigile şi eterna păguboşenie a aceleia. Spectrul cioranianului „n-a fost să fie" stă fixat nu doar pe fruntea Rămasului, ci şi pe cea a Fugarului.

Cum bine observă autorul, „emigraţia română transferase peste hotare nefastul politicianism interbelic şi era sfîşiată de conflicte interne interminabile". Tradiţionalul nostru „diabet etnic", prin care se anulează din start orice tentative de coagulare. Astfel încît, printre carlişti şi antonescieni, ţărănişti şi liberali, simişti şi codrenişti, sionişti, asimilişti şi securişti cît cuprinde, între Chicago, Montréal, Tel Aviv, Freiburg şi Paris, aceeaşi dezolare te cuprinde ascultîndu-le versiunile, pîrile, necazul şi disperarea. Trăgînd ţara după ei, cu obsesii vindicative, cu complicităţi încîlcite, prejudecăţi fioroase şi convingeri de neclintit, „diasporenii" (cum binevoieşte să-i eticheteze meschinăria noastră dîmboviţeană) au însă un chin infinit mai crunt decît lehamitea acidă a celor rămaşi acasă: distanţa (care malformează invariabil realităţile) şi spaţiul mic, sufocant, al scenei.

La noi, multe se mai pierd în peisaj. La ei, acul ia proporţii de suliţă, şoapta bubuie, o bîrfă cvasiinocentă poate conduce la sinucidere sau la destrămări de Comitete şi Asociaţii. În fine, ar fi multe de vorbit despre conflictul neostoit dintre cei plecaţi şi cei rămaşi, despre suspectarea (comună aici, ca şi dincolo) a fiecăruia de colaboraţionism cu

Securitatea, fie el plecat legal, fie ilegal, fie dejist, fie ceaușist, ca și despre dublarea adversităților politice prin cele etnice.

Sîntem încă foarte departe de un *who's who* al exilului, în ciuda existenței unor dicționare de felul celor editate de Aurel Sasu, Al. Mirodan, Academia Româno-Americană ș.a. Dacă este adevărat ce se aude despre Institutul Cultural Român, apoi una dintre misiunile sale fundamentale ar fi tocmai elaborarea unui *Dicționar general al valorilor exilului*. Pînă atunci, cărți precum *Opisul* lui Mihai Pelin sînt de salutat, de respectat și, firește, de discutat „la sînge", cît mai obiectiv și cu bună credință, indiferent de mulțimea carențelor, de torsionarea unor adevăruri ori de convingerile politice ale autorilor.

„Foarte bine că a apărut această carte", declară din capul locului Ioan T. Morar în recenzia sa polemică din *România literară*, nr. 29/24-30 iulie. „Nu e însă foarte bine că această carte a scris-o Mihai Pelin, care continuă și aici cîteva *parti-pris*-uri deranjante și deformatoare." E vorba nu doar de adversitatea față de Pacepa (caz, oricum, insolvabil: erou din unghiul destabilizării comunismului, el nu rămîne mai puțin un trădător din unghiul codului de onoare al meseriei, ca și un ins lamentabil din perspectiva slugărniciei mercantile) sau față de Cornel Dumitrescu și Dan Costescu (la Pelin, zice Morar, „vigurosul și longevivul săptămînal new-yorkez *Lumea liberă* este numit «cea mai nefericită publicație a exilului românesc»"), dar mai ales de încercarea de a reabilita cîțiva oameni. „Flagrante, zice Ioan T. Morar, sînt cazurile Mihai Botez, Virgil Tănase, Aristide Buhoiu și, nu ultimul pe listă, Iosif Constantin Drăgan."

Cît despre replica lui Mihai Pelin (*România literară*, nr. 30/31 iulie – 6 august), ea produce încîntare prin scuturarea de acel mit al omniscienței și omnipotenței securistice („Sînt sătul pînă în gît de palavrele securiștilor trăncănitori. Nu spunea și caraghiosul general Nicolae Pleșiță că a brichisit întreaga scriitorime română?"). Dar și încruntare, atunci cînd vine vorba de „cazul Nestor Rateș", unde relatarea lui Mihai Pelin miroase cam straniu, dacă nu chiar a șantaj. „În urmă cu trei, patru ani, chiar în redacția din București a «Europei Libere», i-am înmînat personal o copie a fișei lui din arhivele SRI în care era semnalată colaborarea cu Securitatea. Totodată, l-am asigurat că nu voi folosi semnalarea într-o carte ce urma să-mi apară..." Ce a scontat Mihai Pelin? Ce reacție era să aibă Nestor Rateș?

„A apărut o carte foarte interesantă și foarte imperfectă", își începe Marta Petreu recenzia din *Apostrof*, nr. 7-8/2002. „Spre uimirea cititorului,

fișele sînt pline de erori de informație, ceea ce arată că precizia nu era în nici un caz preocuparea Securității și a informatorilor ei." Într-adevăr, cînd la un simplu sondaj, făcut numai după primele 25 de pagini ale cărții, vezi că Dumitru Bacu a fost, la M. Pelin, arestat în 1949 și a murit la 9 octombrie 1997, în timp ce în *Istoria* lui Marian Popa e vorba de 1948, respectiv 15 octombrie, ți se cam zdruncină încrederea și te întrebi ce-ar fi să verifici în paralel toate fișele? ! ?

Dar cele mai însemnate – și mai justificate – rezerve le-a exprimat Nicolae Manolescu în editorialul dedicat cărții lui Mihai Pelin în *România literară*, nr. 27/10-16 iulie. Le vom discuta săptămîna viitoare.

*
* *

Cineva mi-a reproșat săptămîna trecută că, vorbind despre inadvertențe și inexactități în cartea, altminteri miezoasă și utilă, a lui Mihai Pelin, am dat exemple insignifiante: un 1949 în loc de 1948, un 9 octombrie în loc de 15 octombrie... Ce mare lucru? De acord, deși la un sondaj mai tenace bănuiesc atare erori cu zecile. Dar hai să căutăm un exemplu mai elocvent.

Hai să acceptăm că, din fișa Ilenei Giurchescu, redactor la „Europa Liberă", poate lipsi (cu toate că detaliul are rostul lui) mariajul cu Michael Schafir, documentarist la același post de radio. (Lasă că, la capitolul Schafir, acesta e ortografiat Schapir!) Dar să-l faci pe bine cunoscutul regizor Lucian Giurchescu, tatăl Ilenei, „Mircea Giurchescu, cercetător la Institutul de Dialectologie" din București, apoi asta ce mai e? ! ? Etnolog și dialectolog este mama Ilenei Giurchescu!

Bun, o să ziceți că toate astea sînt erorile informatorilor și lucrătorilor Securității. Exact aici apare marea rezervă, perfect întemeiată, din editorialul lui Nicolae Manolescu, de care pomeneam în articolul trecut (v. *România literară*, nr. 27/10-16 iulie): „Dl Pelin greșește nespecificînd în mod tranșant ce și cît aparține documentelor ca atare; [...] citim într-o dilemă perpetuă: cine afirmă ce se afirmă? Anumite lucruri par să fie neîndoielnic aprecieri ale autorului...".

Pe de o parte, ca și în *Istoria* lui Marian Popa, presupoziții și dubitații neatestate, dar notate și perpetuate, precum: V. Buescu „i-ar fi furnizat informații lui R. Boilă"; Horia Liman „ar deține o operă de sertar"; C. Michael-Titus „se pare că a fost o vreme șeful biroului de

presă al Ambasadei Franţei la Londra" ; Ivan Deneş, „fost informator al Securităţii", „se poate presupune că era un emisar al lui Noël Bernard" (p. 105), în schimb implicarea Securităţii în „sumbrul sfîrşit" al lui I.P. Culianu „nu se susţine documentar".

Cine documentează faptul că, ajuns la Paris, Petru Dumitriu „s-a împrumutat cu sume considerabile de la emigranţii Nae Rizescu şi Gh. Paleologu, pe care nu a binevoit să-i mai restituie" ? Poţi accepta că „toţi salariaţii Ambasadei noastre la Paris" afirmau că „Mihai Caraman a întreţinut relaţii intime cu soţia lui Ion Iacob" şi că „de asemenea, Iacob avea relaţii intime cu secretara sa, dovedită mai tîrziu a fi agentă a Intelligence Service", dar ce anume să înţelegi din „soarta" lui Ilie Păunescu de colaborator la „Europa Liberă" : „În urma unor flecăreli deşănţate despre evreii din componenţa redacţiei, conducerea instituţiei a renunţat la serviciile lui" ? Şi ce va să zică, în fapt, că Vladimir Socor „în prezent continuă să primească, pe filieră evreiască, date de strictă actualitate despre situaţia din ţară" ? Şi ce va să zică „Securitatea era informată" privind opiniile Sandei Stolojan citate la p. 310 ? Cine informase ? M. Pelin le dă crezare ? Sînt credibile sau nu ?

Astfel de suspendări între adevăruri şi ficţionări, între factologic şi conjecturi se găsesc la tot pasul. În 1988, ruptura dintre Dan şi Mihnea Berindei, tată şi fiu, „era considerată deplină", iniţiativa „aparţinîndu-i fiului, care-l considera pe acad. Dan Berindei o slugă a comuniştilor" (p. 37). Cînd şi cui i s-a confesat astfel Mihnea Berindei ? Dacă Doru Braia „a fost recrutat" şi „folosit de organele de contrainformaţii militare", cum de „nu a întreţinut relaţii de colaborare cu Securitatea" ? ! De ce îl bănuia Direcţia a III-a Contraspionaj că „strînge informaţii pentru spionajul american" şi de ce, la o adică, aceluiaşi Doru Braia „Serviciul de Securitate al „Europei Libere" i-a interzis accesul în studiouri" ? (La Mihai Botez, maşina de produs aburi funcţionează din plin. Capitolul este irezumabil şi trebuie citit cu două perechi de ochelari.)

Poţi înţelege, mai departe, că, potrivit datei şi contextului de redactare a fişelor, ceea ce la p. 51 rămîne în mister („anumite persoane din conducerea CCES" au blocat tipărirea monografiei *Brâncuşi* a lui Ionel Jianu) este decriptat la p. 182 : „...nepublicată din cauza intervenţiei lui Ion Dodu Bălan". Însă rămîi total *sur ton soif* în faţa „informaţiei" cum că „din unele documente ale Securităţii rezultă că Nadia Comăneci a fost ajutată să treacă frontiera spre Ungaria de un personaj asupra căruia instituţia nu avea nici o putere"(?).

La fel, hai să admitem că nu prea importă numele „emisarului *Tribunei României*" care l-a vizitat în 1971 pe O. Buhociu (va fi fost acela chiar Mihai Pelin ?), însă investigaţiile privind-o pe misterioasa doamnă Olariu, agent informator din noiembrie '51 pînă în martie '52 („Constanţa Olariu, colaboratoare a Siguranţei, infiltrată printre emigranţii din Europa Occidentală şi preluată apoi de Securitate"), erau absolut obligatorii, ea apărînd serios în capitolele „O. Bîrlea", „D. Berea", „Aristide Blank", „Vintilă Brătianu", „S. Celibidache", „Cioran".

*
* *

Interesant este că, pînă la urmă, cele mai surprinzătoare şi mai captivante capitole din *Opisul* lui Mihai Pelin nu sînt cele ale urmăriţilor, cît ale urmăritorilor. Recrutaţii şi delatorii. Ofiţerii şi defectorii.

Dincolo deci de mulţimea detaliilor despre care nu vorbim toată ziua, bună ziua (v. Traian Boeru, care ar fi fost dispus în anii '70 să-şi plătească repatrierea, Nadia Gray-Cuşnir, soţia lui Bîzu Cantacuzino, jucînd în *La dolce vita* lui Fellini, relaţia dintre Gogu Rădulescu şi fiul generalului Eremia Grigorescu, ideea lui Ion Pantazi de a organiza în 1988, la Paris, un Congres Mondial Românesc pe modelul celui evreiesc, precum şi întregul capitol al Misiunii Opran, p. 240) există o mulţime de nume, întîmplări şi destine demne de tot interesul. Iată cîteva.

Gheorghe Mandache, strungarul recrutat în 1951, în fapt spion sovietic, a cărui răpire din RFG s-a încercat în 1974. Ion Creţu, recrutat în 1965 de Brigada U, specializată în agenţi ilegali şi „fantome", trimis sub acoperire în SUA şi care „uitase tot ce se investise în el". Ion Marcu, ofiţer superior în 1970, apropiat de Intelligence Service, stabilit în Canada cu vreo două milioane de dolari, Alexandru Scărlătescu, prin care s-ar fi vizat asasinarea lui Ion Iacobescu şi Constantin Răuţă, şi care a oferit DIE cîteva zeci de mii de dolari „ca s-o scoată pe Vasilica Teodoru din ţară". Ioan Stana, consul la Tokyo în 1976, recrutat de CIA, condamnat la 20 de ani de închisoare la Aiud şi strecurat în ianuarie 1990 către Washington. Constantin Dumitrăchescu, trecut de la SSI la New Delhi, apoi la Tel Aviv (1968-1972), vector DIE cu „malversaţiuni financiare". Valentin Furtunescu, tot de la Brigada U, readus în ţară cu forţa, „probabil drogat şi sub nume fals", şi ajuns... inginer la Danubiana... (v. şi Ştefan Moisa, Vasile Tipănuţ, Toma

Elekeş, „identităţi legendare" precum Mihai Atanasie, arestat de francezi în septembrie 1969, agenţi-fantomă precum Ion Ştefan Agheană, dat mort şi devenit John Pearson, redactor-şef adjunct la *Business Week*, în sfîrşit figuri cvasifabuloase precum Viktor Bogomoletz, Nicolae Penescu, Vasile Dumitrescu, ca şi biografiile segmentate pînă la incredibil ale unor Apostol Caciuperi, Ion Valeriu Emilian, Leonard Kirchen).

Implicat umoral sau partizan în toate aceste cazuri, dosare, biografii, Mihai Pelin are impulsuri favorizante faţă de C. Virgil Gheorghiu, Max Bănuş, Aristide Buhoiu („lucrat de Securitate" în 1971, 1974 şi 1978 „prin dosare de urmărire informativă", dar „mandatat neoficial în 1978 să-l invite în ţară pe Noël Bernard"!), I.C. Drăgan („nu a fost un susţinător al regimului Ceauşescu decît în măsura în care dictatorul îi satisfăcea diverse capricii"!), impulsuri nefavorizante faţă de George Carpat-Focke, Cornel Chiriac („agent sub acoperire"), Cornel Dumitrescu, Emil Georgescu („înainte de-a fi compromis de Securitate s-a compromis singur"), L. Mămăligă (unde preferă varianta acidă a lui Caraion şi nu mulţimea evocărilor pozitiv-nostalgice), pentru ca în cazuri precum Gheorghe Calciu, Corneliu Dima-Drăgan, Nicolae Pătraşcu, Dumitru Groza, Doru Novacovici să se păstreze într-o neutralitate semiactivă, ca să zic aşa. În fine, merită citată o concluzie din capitolul „Pacepa": „În fapt, dezertarea lui mai mult i-a încurcat pe patronii săi de la CIA, căci aceştia aveau nevoie de el acolo unde se infiltrase, şi nu în calitate de nou pensionar la Washington".

Apropo de obiecţiile (juste) aduse cărţii lui Mihai Pelin de Nicolae Manolescu, din care am citat aici săptămîna trecută, e de reflectat serios la concluzia directorului *României literare* cum că „mult temuta instituţie se dovedeşte a fi fost o liotă de inşi primitivi, agramaţi sau de-a binelea imbecili, care măcinau un grîu plin de neghină din care scoteau o făină numai bună de aruncat la gunoi"! Adevărat, Mihai Pelin ironizează adesea birocratismul, excesul stupid de zel, semidoctismul, „fantezia beteagă" sau mitomania autoprofitabilă a Aparatului: „cînd nu avea duşmani, Securitatea făcea tot posibilul pentru a-i inventa" (p. 52); „preocupările derizorii ale Securităţii" (p. 75); „baliverne obişnuite ale Securităţii, care inducea deliberat în eroare ierarhia politică de la Bucureşti" (p. 80); „în Securitate, ca şi în alte instituţii româneşti, nu ştia stînga ce face dreapta" (p. 125); „toate acuzaţiile erau rezultatul imaginaţiei maladive a Securităţii" (p. 173) ş.a. Vezi şi finalul capitolelor „Ileana Cotrubaş", „Alina Dumitrescu", dar mai ales P.R.S. Năsturel.

Şi totuşi, aici este o capcană: propulsarea în exces a micilor-mari vicii ale Instituţiei, postularea uriaşei inutilităţi (vezi, Doamne) a Mecanismului riscă să minimalizeze esenţa totalitară, profund represivă a acestuia. Imaginea securimii birocrate, amuzate ludic sau ignorant de misia-i oprimantă, inventînd cazuri, încurcînd dosare etc. este o amăgire cu primejdie. Zădărnicia, păguboşenia părţilor nu exclude nicidecum extrema utilitate (sufocantă) a întregului.

Ziarul de duminică, nr. 33/30 august 2002;
nr. 34/6 septembrie 2002; nr. 35/13 septembrie 2002

Catalogul lumii de jos

Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar*, vol. III-IV, literele C, D-E, Editura Maşina de Scris, 295+231 pagini

Întîmplarea face ca aproape simultan să apară pe piaţă două dicţionare, două măşti ale aceluiaşi teatru al lumii : cea veselă (*Who's Who in Romania*, despre care am scris aici săptămîna trecută) şi cea tragică (*Victimele terorii comuniste*). Reuşita în viaţă şi moartea ca împlinire. *Self made men* şi torturaţii pentru cooperativizare. VIP-urile prezentului şi ocnaşii trecutului. Biografia ca naufragiu *versus* CV-ul ca triumf.

Bineînţeles că nu e de făcut nici o legătură, directă sau aluzivă, între cele două lumi, nimeni nu e de condamnat şi nu e nicidecum cazul să alimentăm o dată mai mult ura (şi lupta) de clasă, şi aşa chinuitor de prezentă în România de azi. Dar nici nu poţi evita lectura în paralel a unor destine cu valoare categorială precum (exemplificăm aproape la întîmplare) Corneliu Leu (care are ca hobby colecţia de vinuri) sau Dan Iosif („hobby-uri : colecţionarea operelor de artă şi a armelor vechi de vînătoare") faţă cu Remus Dale (sinucis, 1958, după Piteşti), Constantin Diaconu („la 21 octombrie 1944, orele 19.30, a fost împuşcat mortal în atelierul său de croitorie de către soldatul sovietic Vladimir Niegoroşev, deoarece nu-i terminase de cusut o pereche de pantaloni"), studentul Gheorghe Cristof („a încercat să arunce în aer tribuna guvernamentală ridicată cu ocazia zilei de 1 Mai 1952. Condamnat la moarte – Executat la Jilava, 17 iulie 1953"), generalul Ion Dumitrache, Tatiana Egunova, Ana şi Iosif Capotă, Grigore Cazacu, Ioan F. Coliţă, M. Ciaturi, N.I. Cioca, Ion Cîndea, Ion şi Nicolae Cîrja...

De-o parte vezi că fostul cenzor de partid Petru Anghel îşi trece la capitolul hobby-uri... „firul de iarbă din primăvară pînă-n toamnă", că primarul Darabonţ colecţionează arme de panoplie, iar Adrian Severin şi Mişu Negriţoiu au ca pasiuni „arheologia, speologia, drumeţiile", respectiv „squash, gimnastica şi gătitul". De cealaltă parte, înregistrezi numărul surprinzător de mare de comune în care au avut loc revolte în anii '50 împotriva cooperativizării, de la Apateu-Arad la Dobroteşti, Doagele şi Siliştea (Teleorman), Calafindeşti şi Ştefăneşti (Suceava), Vişina-Dîmboviţa, Corbeanca-Ilfov, Frăsinet-Călăraşi, Însurăţei-Brăila, Răscăeţi-Suceava etc.

Într-o zi subliniezi în *Who's Who* că Alison Mutler îşi dă ca hobby „protejarea intimităţii" (!), iar Gino Iorgulescu pune „viaţa" la acelaşi capitol (!), în vreme ce pentru Pavel Coruţ ceea ce constituie pasiunea timpului liber, alături de horticultură, este paleoastronautica. A doua zi afli, în schimb, din *Dicţionarul* lui Cicerone Ioniţoiu, că Romulus Dan (15 ani muncă silnică pentru înaltă trădare) a fost eliberat la intervenţia laburiştilor britanici pe lîngă Hruşciov, în 1956, că învăţătorul Ion David din Pietrari-Vîlcea, arestat pentru că a cîntat la o nuntă „Deşteaptă-te, române", a fost condamnat la zece ani temniţă grea pentru acte provocatoare, că faimosul Constantin Doncea a ordonat, la alegerile din noiembrie 1946, ca „primul glonţ ce ar fi urmat să se tragă să fie în capul fratelui său recalcitrant", Marin Doncea din Cocu-Argeş. Că elevul Gh. Drăghici a căzut în capcana falsei organizaţii subversive înfiinţate de Securitate la Alba Iulia, la fel ca elevul Florian Duminică din Piteşti, angajat în „Casa Albă", tot o creaţie a Aparatului. Că Bucur Şchiopu a ajuns ministrul Comerţului Exterior (şi) fiindcă şi-a denunţat un coleg din ilegalitate, Eremia, judecat în 1958 împreună cu Victor Duşa. Că fratele Constanţei Crăciun, Gheorghe, inginer la Canal, a fost condamnat în septembrie 1952, pentru sabotaj, la 25 de ani muncă silnică. Şi că Petre Caraman a fost arestat în 1947 pentru că „a refuzat să-l treacă la examenele de slavistică pe Otto Schechter de la Securitate". Şi că studentul Catană din Braşov a făcut trei ani de închisoare pentru că „în timp ce ajuta un coleg să fixeze (în 1948) un portret al Anei Pauker pe perete, a folosit o expresie considerată obscenă la adresa acesteia"... În fine, notezi la stînga, în fugă, că : ministrul Ecaterina Andronescu are „150 de articole publicate" şi „o carte" ; Paul Everac („120 de piese de teatru") îşi menţionează ca hobby „îndeletnicirile cultural-artistice" ; Ion Iliescu a înfiinţat Uniunea Asociaţiilor Elevilor din România, iar în

1980 era preşedintele Federaţiei de Caiac-Canoe; Alexandre Eram a fost campion al Franţei la karate juniori (1988) şi campion al Parisului (1993); Radu Octavian (RTC) are cinci copii; C. Vadim Tudor este membru al Academiei Mondiale de... Medicină „Albert Schweitzer"... Iar cu mintea şvaiţer notezi, la dreapta, cifrele cu care debutează prefaţa lui Alex Ştefănescu la *Dicţionarul* lui Ioniţoiu (comunismul românesc a trimis în închisori două milioane de oameni, din care au murit două sute de mii), numărul mare de aromâni mai mult sau mai puţin legionari care au „împodobit" panoplia cu trofee a torţionarilor, nume precum Alexandru Dabelea (greva minerilor din 2 august 1957), Gheorghe Daian, Gheorghe Dubiţ – şapte ani închisoare pentru că a afirmat că „satelitul american este mai bun decît cel rusesc".

Inutil să mai spun că fiecare literă-volum din acest dicţionar reproduce în sine întregul şi că lectura fie şi a cîtorva zeci de pagini oferă perspectiva cutremurătoare a ceea ce au însemnat deceniile bolşevismului în România.

Ziarul de duminică, nr. 39/11 octombrie 2002

De la Antim la Agopian

Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Proză*, Editura Fundaţiei Pro, 408 pagini

Cînd am văzut că Eugen Negrici începe în *Ziarul de duminică* o abordare în serial a literaturii române din a doua jumătate a veacului trecut, am zîmbit de trei ori. O dată cu îngăduinţă şi compătimire pentru grozăvia temei, pentru muntele de documentare al cărui urcuş i-a luat lui Marian Popa mai bine de două decenii.

Al doilea a fost unul puţin sadic: în ultimii ani toate intervenţiile public-profesionale ale lui Eugen Negrici etalau o anume dezabuzare în ce priveşte rosturile criticii literare, o resemnare acidă, un cinism coroziv, chit că ludic, faţă de actul literar în sine. Iată-l recuperat pentru cauză, mi-am zis, amintindu-mi şi termenul „frustrare" folosit de Laurenţiu Ulici în cazul de faţă: „Figură insolită în spaţiul promoţiei şi chiar în cel al generaţiei – prin provenienţă, preocupări şi orgolii –, Eugen Negrici (n. 1941) vine în literatură dinspre lingvistică, precum structuraliştii sau, mai înainte, formaliştii, cercetînd-o din perspectivă dominant stilistică, [...] critica literară tradiţională cu care stilisticianul duce un prelung război subteran care denotă o anume frustrare...", citim la Ulici, în *Literatura română contemporană, promoţia '70*, pp. 484 ş.urm.

În fine, am strigat – înger negru! – zîmbind pentru a treia oară, de satisfacţie: cel care ne-a dat anii trecuţi cel mai pitoresc antologat istoric al formelor poetice produse de propaganda comunistă îşi exercită acum sagacitatea pe proza impusă ori tolerată de partid-cenzură-aparat represiv. Dacă adăugăm şi eticheta demult – şi din comoditate – aplicată

criticii lui Negrici (un „analist excepţional, stăpînind tehnica semiotică" scria Marian Popa în *Dicţionarul* său din 1977, dar exersat pe Antim Ivireanu, Ureche şi Miron Costin, ori pe „expresivitatea involuntară" şi estetica receptării), îţi venea destul de greu să mizezi pe verdictele sale în cazul unor Buzura şi Ivasiuc, Groşan sau Cărtărescu.

Pe de altă parte, Eugen Negrici nu s-a manifestat mai deloc în postceauşism ca voinţă de reierarhizare sau recuperare, de revizuire ori conservare. Nu s-a bătut ca I.B. Lefter pentru supremaţia optzecismului postmodernist, nici ca Gh. Grigurcu întru fisurarea soclurilor marilor statui şi tabuuri şaizeciste. Nu a urmărit tenace instaurarea de „noi paradigme", nu s-a implicat serios în „bătălia pentru noul canon", în dihonia dintre *statu-quo* (Eugen Simion) şi listele de reevaluare (Nicolae Manolescu), nu a vibrat vizibil nici spre V. Nemoianu, nici spre I. Simuţ, nu a urmărit recuperări de generaţii pierdute, ca Alexandru George, G. Dimisianu, Barbu Cioculescu, Emil Manu... Mă rog, părea un literat epicureic, împăcat la modul ironic cu eşecul general al literelor şi cu neputinţa criticii de a (mai) impune un ideal, o normă, o grupare, o valoare.

Iată însă că, adunate în volum, notele criticului oferă cea mai bună introducere în studiul relaţiei Literatură-Putere din istoria comunismului românesc. Bun pedagog, cu structurare fermă a materiei, cu expozeu catalitic, mucalită, limpede şi fermă dispunere a discursului, Negrici reuşeşte să extragă exact esenţa combustiei din acel noian păduros care i-a umflat lui Marian Popa aproape două mii de pagini. Căci, să fim drepţi, afirmaţia editorului de pe coperta a patra cum că această carte „este prima publicată după revoluţie avînd ca temă evoluţia fenomenului artistic românesc în raportul său complex cu ideologia de partid" este o exagerare şi o nedreptate faţă de *Istoria* lui Marian Popa. Ce este însă absolut adevărat e că tot ceea ce la Marian Popa era stufoşenie de junglă, prolixitate sufocantă, malformare a evoluţiei structurilor literare prin premise politice (v. eternul joc conflictual dintre alogenia disolutivă şi autohtonia organică) la Negrici devine demonstraţie clară, cu accent exclusiv pe esenţe şi nu pe excrescenţe. Dacă ţinta, orgoliul lui Marian Popa era surprinderea exhaustivă, pe orizontală, ce este odihnitor şi convingător la Negrici este tocmai opţiunea clară pentru categorial. El nu merge la subterane, nu are voluptatea uşor mizofilă a culiselor şi trapelor, ci merge senin din vîrf în vîrf, de la Beniuc la Păunescu, de la triunghiul Petru Dumitriu-Preda-Barbu, să zicem, la triunghiul Breban-Buzura-Ţoiu

şi pînă la Ştefan Agopian, Mircea Nedelciu, Mircea Cărtărescu. De fiecare dintre aceste nume ţin, cum ştim, alte zeci, în constelaţii ce ţin fie de epigonism, fie, mai ales, de asociere prin afinităţi: de vîrstă, de stil, de ideologie, de temperament, de coterie, de opţiuni tematico-estetice ş.a.m.d.

În plus, ordonarea materialului conform unui criteriu pe cît de simplu, pe atît de infailibil – literatura aservită puterii plus (ori *versus*) literatura tolerată de partid – asigură continuitatea şi forţa persuasivă a întregului.

*
* *

Spuneam că tot ceea ce în *Istoria literaturii române de azi pe mîine* a lui Marian Popa era labirint stufos (mii de pagini în care se amestecau pînă la sufocare politicul, socialul, esteticul şi anecdotica) în *Istoria* lui Eugen Negrici devine demonstraţie clară, laconism de maximă elocvenţă, cu accent exclusiv pe esenţă şi nu pe excrescenţă.

Dacă *Istoria* lui Marian Popa va face mereu deliciul specialiştilor, al sociologului, al împătimitului de culise şi, în genere, al celor familiari cu ceea ce Eugen Barbu avea să numească „grajdul lui Augias de la Uniunea Scriitorilor", două decizii de o simplitate dezarmantă – şi convingătoare – fac din cartea lui Negrici un excelent breviar de iniţiere pentru cititorul comun: opţiunea netă pentru segmentarea duală a materiei (literatura aservită *vs* literatura tolerată de Partid) şi mersul exclusiv pe creasta valului. În timp ce Marian Popa are vocaţia (şi chiar mania) rătăcirii prin stufărişuri, jubilînd prin mlaştinile antinomiei alogenie/autohtonie, Eugen Negrici are vocaţia tăieturii directe, ce separă fără clipire, spre analiză, esteticul de politic, perfect conştient de „autonomia" celui dintîi, dar şi de stricta lui determinare/îngăduire/manevrare de către cel din urmă. *Horror vacui* la unul, *amor vacui* la celălalt: bine că avem de unde alege.

În prefaţă, cîte rînduri, atîtea adevăruri: „Cumpărînd conştiinţele gata a fi cumpărate, folosindu-se de mediocritatea grafomană şi de oportunismul etern intelectual, el [aparatul – *n.n.*] a fost activ în organizarea de atrape, de piste false, de deturnări de energii. [...] Reuşind să istovească, în cele din urmă, conştiinţele şi să polarizeze cultura, puterea a creat un climat al confuziei axiologice, în care toate afirmaţiile critice

erau sau păreau dubioase, valorile deveneau suspecte, totul era interpretat ca replică şi răspuns, [...] cei mai mulţi scriitori au fost trecuţi sub indicativul inamic. Şi pe inamic îl demoralizezi prin diversiuni, dezbinare, ştiri false, intoxicare, panică, alarme perpetue, trape de comando în uniforma duşmanului. Îl demoralizezi, dar nu îl nimiceşti, căci ai nevoie de el pentru a-ţi motiva prezenţa şi leafa şi pentru a te legitima". „Clipa în care scriitorii şi-au destrămat baricada, socotind că vor putea umaniza duşmanul, a fost nefastă" (lucru valabil, de altfel, şi în postceauşism). „Sub presiunea acestor cîmpuri adverse, nu putea să se ivească decît un peisaj bolnav, dar interesant din perspectiva unei posibile estetici totalitare..."

Periodizarea, adică alternanţa îngheţ-dezgheţ, este clar conturată, fără vorbă multă, fără exces documentar, într-o bună complicitate cu memoria cititorului sexagenar, dar şi cu priză la ignoranţa junelui novice. 1945-1948 (amalgam, confuzie, abdicări oportuniste), 1949-1954 (teroare ideologică absolută, crimă culturală, etnocid, tema colectivizării, proletcultul etc.), 1955-1958 (poststalinism cu muguri de primăvară, *Morometii*, *Groapa*, *Străinul*, recuperări de clasici, apoi menghina post-Budapesta), 1960-1964 (relaxarea dejistă, preluări de interbelici cu bube), 1965-1977 („explozia" ceauşismului, uriaşele iluzii ale sovietofobiei, sincronizarea occidentală, revirimentul individualului, psihologismul etc.), 1978-1989 (scala degradării pînă la grotesc, de la libertăţile inocenţei la josnicia delaţiunii generale, de la cultul livrescului la umilirea fizică a scriptorului).

Cu literatura realismului socialist la un capăt şi cu neorealismul cotidian al optzecismului la celălalt, trecînd prin Cronica de familie şi saga cooperatistă a anilor '50, moda noului roman francez, psihologismul, onirismul şi minimalismul anilor '60 şi realismul magic al anilor '70, breviarul calcă din vîrf în vîrf, din Marin Preda în Ivasiuc, din Petru Dumitriu în Breban, din Eugen Barbu în Buzura, din C. Ţoiu în M.H. Simionescu, la Gabriela Adameşteanu, Mircea Nedelciu şi Ştefan Agopian, conştient că fiecare dintre aceste nume poate reprezenta o categorie, o direcţie, o sinteză şi o premisă (pentru epigonism) deopotrivă. În plus, „am ales din creaţia prozatorilor numai acele texte capabile să ilustreze tacticile, stratagemele adoptate în lupta cu forţele prohibitive ale statului comunist". O notă aparte merită buna situare a unor autori pe nedrept priviţi cu prudenţă, precum Mircea Ciobanu, Al. Monciu-Sudinski, inclusiv Ştefan Agopian, a cărui cotă la bursa breslei nu-l face mai cunoscut marelui public.

Verdicte cu fiori: „Dovedind că ne cunoaşte demonii, puterea a contat pe vanitate, resentimente şi arghirofilie"; „Din credinţa noastră răsăriteană nu am preluat, ca popor, decît ceremonialul şi cîteva vagi rudimente de doctrină, bălmăjite de o preoţime semidoctă şi coruptă – departe de ceea ce ar fi trebuit ea să reprezinte...". Altele asemenea, plus niscai detalii cu cîntec (şi care solicită tratament cu dichis) – în numărul viitor.

*
* *

Ca exemple de bună severitate la verdictele cu fiori deja citate aş mai adăuga cîteva: „Spre deosebire de Marin Preda, Petru Dumitriu avea clasă şi în ticăloşie, iar statutul lui de prinţ al literaturii vremurilor noi a conferit un soi de lugubră şi cinică măreţie celor mai grave compromisuri" (de altfel, triada Preda-Barbu-Dumitriu este foarte bine pusă în ecuaţie aici).

„Cartea lui Eugen Barbu (*Principele*, n.r.) ne lasă să înţelegem că pe aceste locuri vor triumfa mereu spiritul păgîn, miasmele, psihologia de gloată, colcăiala morală şi rîsul care desfiinţează, căci aparţinem unui popor corupt pînă în adîncurile fiinţei lui. [...] Cartea [*Săptămîna nebunilor – n.n.*] e în întregime visul de răzbunare al unui învins scufundat în nepăsare şi care îşi consumă exerciţiul puterii în imaginaţie şi mistificare" (pp. 178-179). „Marin Preda este un scriitor care dă sentimentul unei probităţi morale indiscutabile. Pe el îl crezi aşa cum îi crezi pe Eminescu, pe Rebreanu şi pe încă doi-trei autori români (nu mai mulţi!), a căror operă este expresia unei temeinice conştiinţe morale" (p. 257). „După Eminescu, foarte puţini scriitori români au trăit în ideea romantică a stingerii omnipotenţei şi prea puţini au mai fost însetaţi ca el [Mircea Cărtărescu – *n.n.*] de absolut. Totul sau nimic, sau, dacă ar fi să evocăm ruleta rusească din povestirea lui, totul sau moartea" (p. 367).

La capitolul întrebări şi concluzii legitime aş cita pufoasa maliţie care mîngîie biografia literară a Mariei Banuş („Nici pînă astăzi nu ştim dacă i-a venit greu să treacă de la *Strungul, plugul şi condeiul*, *Ţie îţi vorbesc, Americă* şi *Se-arată lumea* la o poezie de reflecţie ironică şi de esenţializare"), „perversitatea atitudinii" la Paul Georgescu, „lichelismul funciar şi trecutul de informator" ale lui Zaharia Stancu, „mitul patriei

primejduite" plus „resuscitarea rănilor istoriei", care au cauţionat infailibil ceauşismul faţă de dejism. Apoi compararea Partidului cu Iahveh („reprezentantul lui trebuie să sugereze omniprezenţa şi omniscienţa, ca Iahveh", p. 99), buna persiflare a acelei mici-mari zeităţi care a fost reportajul în uriaşa potemkiniadă comunistă („prima şcoală a poleirii realului. Din bogata panoplie de proceduri perfecţionate de Bogza au fost preluate contrastul violent expresiv, monumentalizarea, antropomorfizarea şi mitizarea peisajului") sau propunerea de a vedea în „cultul formei şi al efectelor stilistice, calofilia textelor din anii '60 şi '70, reacţia, poate întîrziată, dar explicabilă, la caracterul rudimentar al prozei aservite" (v. p. 158).

Acum, la secţiunea rezerve & observaţii, cartea poate fi amendată fie pe detalii, fie în ansamblu, potrivit perspectivei sau agendei observatorului. Îi poţi reproşa, să zicem, că acel percutant citat antidictatorial din *Principele* (p. 174) făcea la rîndu-i parte din „jocurile cu mai multe strategii" ale puterii, Barbu fiind un provocator bine susţinut dintr-o parte a Aparatului, dar ţinut în lesă dintr-o altă parte. Sau poţi obiecta că, la finele capitolului Titus Popovici (p. 138) nu citează tocmai mărturiile post-'89 ale autorului privind malformarea deliberată a adevărului istoric încuibat în Setea & Co. Iar în ansamblu îi poţi reproşa dintele pe care şi-l dezvăluie încetişor, dar sigur şi perfid, la adresa generaţiei '80. Şi zic asta nu, Doamne fereşte, din punctul de vedere al celor care au declarat, partizanal ca ghilotina, cum că, atîta vreme cît Gellu Naum şi Radu Petrescu nu vor fi luat locul lui Ioan Alexandru şi Marin Preda în ierarhiile oficiale, literatura română va trăi în minciună. Nu. O spun din unghiul unui critic bine împărţit între temeinicia conservator-livrescă a şaptezecismului şi ludicul aglutinant-relativizant al optzecismului.

Eugen Negrici însuşi ne avertizează să nu-i taxăm cu exagerăţiune aplecarea către generaţia Ulici-Uricaru. Dar nici nu pot „să rabd" absenţa lui Ioan Groşan şi a lui Stelian Tănase (*Caravana cinematografică* şi *Luxul melancoliei* fiind, orice s-ar spune, două cărţi importante ale deceniului nouă), cîtă vreme i se concede o jumătate de pagină „romanului--depozit" *Sala de aşteptare*. Sînt gata să accept, la rigoare, că optzeciştii n-au învăţat „să facă loc în poezie banalităţii gesturilor vieţii" de la beatnici, ci de la Abăluţă şi Petre Stoica. Accept şi subscriu la ideea că optzeciştii au fost „prima generaţie de creaţie din istoria noastră care a ştiut să-şi gestioneze succesul" (v. detalii la pp. 403-406). Dar, cu tot

banalul aşezat în faţa rezervelor, scrîşnetul de nemulţumire se aude. Şi se aude cu atît mai tare cu cît comprehensiunea, simţul nuanţelor şi buna detaşare evaluativă dovedite pînă la acest capitol au determinat decisiv calitatea lecturii. Cred că aici va fi principalul ghem conflictual, în volumul următor, dedicat poeziei. Să-l aşteptăm cu sinceră – şi atractivă – nerăbdare.

Ziarul de duminică, nr. 1/19 ianuarie 2003;
nr. 2/17 ianuarie 2003; nr. 3/24 ianuarie 2003

Geocurajul criticului

Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. I, *Muntenia*, Editura Paralela 45, 263 pagini

La prima vedere, cu geografia literară lucrurile par simple, demult stabilite şi documentate. La a doua scrutare, ele dezvăluie un mecanism complicat şi plin de riscuri (confuzie de planuri între geografia literară şi geografia literaturii, reducţionism, supralicitare etc.), pentru ca la a treia evaluare să simţi cum aluneci, din abatere-n abatere, direct în aporie.

Cine nu ştie, la nivel de manual elementar de literatură, de Moldova lui Sadoveanu, Ardealul lui Rebreanu şi Muntenia lui Caragiale? Cum să nu-ţi sară în ochi jocul antinomic dintre spiritul valah la Arghezi, grecitatea lui Ion Barbu şi matricea germană din fiinţa şi gîndirea lui Blaga? Mai este cazul să subliniem ce va să zică geografia literară în Brăila lui Panait Istrati, ce înseamnă Bucovina pentru Eminescu, Transilvania pentru Goga şi Slavici, Bucureştii pentru Nicolae Filimon, Ion Ghica, Mircea Eliade, Eugen Barbu şi Mircea Cărtărescu, Oltenia pentru Petre Pandrea, sudul pentru Marin Preda, Ştefan Bănulescu, Zaharia Stancu, porturile Mării Negre pentru Jean Bart, Radu Tudoran, Pavel Chihaia, ce valori simbolice şi psihoestetice capătă topografia în cazuri precum Ipoteşti, Mărţişor, Lancrăm, Siliştea-Gumeşti ş.a.m.d.? Cîte speculaţii nu s-au făcut de la întemeierea regatului şi pînă azi pe tema aportului specific al provinciilor româneşti! Ce „vine" din Moldova: spiritul critic odată cu Maiorescu sau duhul povestirii din proza fabulosului rural? Ce sînt realismul şi mesianismul ardelenesc faţă de realismul magic şi ludicul fantezist al Bărăganului şi Bucureştilor avangardei? Ce aduce aerul catolico-protestant al conturelor habsburgice

ardeleneşti în slavofilia moldavă, creuzetul etnic al Banatului şi fanariotismul capitalei? Care este ponderea specifică a aromânilor şi basarabenilor în literatura noastră şi ce rol a jucat, în general, alogenia în cazul armenilor şi evreilor, al grecilor, bulgarilor, sîrbilor sau nemţilor de la noi? Cine nu s-a jucat jubilativ comparatist, cu sfinte febre asociative, în perimetrul geoliteraturii?

Ei bine, pe cît de ferm trasate par liniile peisajului, pe atît sînt ele de alambicate, învolburate, înceţoşate. Cornel Ungureanu se află la primul volum dintr-o serie de cinci: *Muntenia şi deschiderile spre sud*. „Spaţiul muntean este marcat de trei niveluri ale desprinderii: cel al culturii otomane, al culturii greceşti şi al întemeierilor francofone. Sîntem balcanici în măsura în care deschiderea noastră către sud evocă o istorie comună cu a grecilor, sîrbilor, bulgarilor." Vor urma *Moldova şi „sentimentul abisal al culturii"* (Iaşii între otomani, polonezi şi austro-ungari), cu societăţile culturale şi publicaţiile integratoare (Maiorescu, Eminescu, Slavici, Iorga, Pârvan, Sadoveanu), apoi *Basarabia ca „parte a unui imperiu care îşi joacă mereu cărţile"* („anxietatea basarabeană", exilul siberian, Hasdeu, C. Stere, „paşoptismul de după 1989"), *Transilvania şi seducţiile Europei Centrale* (mitul imperial, structurile culturale multipolare, modelul german catalizator, Viena, Budapesta, Sibiul, Braşovul, Oradea) şi, în fine, *Banatul, Bucovina şi creativitatea specifică zonelor de contact multietnic*.

Proiectul lui Cornel Ungureanu este numaidecît raliabil la celelalte cinci mari performanţe ale criticii noastre literare în postceauşism: *Istoriile* lui Marian Popa şi Alex Ştefănescu, *Lista* lui Nicolae Manolescu, cele trei volume din *Ficţiunea jurnalului intim* de Eugen Simion, *Enciclopedia exilului literar românesc* de Florin Manolescu. Firesc ar fi să ne păstrăm observaţiile pentru finalul sintezei, fiind de acord că lucrul început de Ibrăileanu în *Spiritul critic...* s-a încorporat în sfîrşit într-o sinteză bine echilibrată. Una infinit discutabilă, dar imbatabilă în esenţă, motivare şi desfăşurare.

Precaut, criticul avertizează încă de la primele rînduri că:

1) geografia literaturii presupune, teoretic, „înlocuirea principiului estetic cu unul provizoriu";
2) „a trasa izoglosele literaturii nu înseamnă a pune hotare, a fixa graniţe, a regionaliza în numele unor proiecte secesioniste";
3) „este evident că literatura modernă nu mai trăieşte din euforia aşezării într-un timp şi loc, ci din aventura în non-locuri". Sînt citaţi

simpatetic Peter Sloterdijk (*Dacă Europa se trezeşte*) şi Paul Claval (*Geografia culturală*), iar postfaţa reţine „fascinaţia sudului pe care o trăiesc ardelenii", ca şi „obsesia sudică" a moldovenilor, în timp ce sudul este conservator şi fixează periodic centre de revigorare a tradiţiei („ca să înţelegem sudul, ar trebui să începem de la aromâni").

Sigur, acum, că pasiunea cuprinderii pe orizontală văduveşte, uneori pînă la sleire, partea analitică, verticală. Nu vom găsi multe observaţii incitante, precum hoţii de cai ca „eroi solari", insularitatea Bărăganului, peisajele poeziei de la 1859 şi cele de la 1918 ca însemne ale renaşterii naţionale (p. 117), Mircea Dinescu „cronicar muntean". Nu puţini autori sînt expediaţi, pur şi simplu prinşi în insectar (v. Urmuz, Eugen Ionescu, I. Peltz, Ion Gheorghe, Ion Caraion, D.R. Popescu ş.a.), unele simetrii sînt forţate (Mircea Eliade – Mihail Sebastian: de ce nu Camil şi Cezar Petrescu?), după cum fiecare dintre noi poate reclama cutare absenţă (ca de exemplu Dana Dumitriu, Daniel Bănulescu şi Dan Stanca la cap. X) ori condamna cutare prezenţe inconfortabile, ca să nu zic neavenite (gen Adrian Păunescu „şi metamorfozele spiritului pandur"), însă întregul care-i cuprinde pe Moromete, Dimov şi Vintilă Horia, pe Cărtărescu, Bănulescu, Marin Sorescu şi Mateiu Caragiale, pe I. Peltz şi Valeriu Anania merită din plin atenţia, inclusiv obligatoria asociere cu demersul lui Cornel Ungureanu de acum doi ani, *Mitteleuropa periferiilor* (Polirom). E de lucru.

Ziarul de duminică, 13 august 2004

D.G.L.R. – eveniment colectiv şi moşie personală

Ianuarie este de obicei, *y compris* literar, o lună de relaş. După istoria dionisiacă a... creştineştilor sărbători, după eforturile sibaritico-negustoreşti ale sfîrşitului de an şi bilanţurile post-Gaudeamus, suflarea literară se scufundă-n blana somnoroasă a hibernării. În dulcea culcuşeală, sirotînd din rezervele adunate peste an, gîndul alunecă oniric spre Salonul cărţii de la Paris, din martie, la muncile pentru Bookarest-ul care-n 2005 coincide cu Ziua copilului, scriitorii ştiu că termenele de predare a manuscriselor sar, de regulă, peste ianuarie, „dar nu mai tîrziu de 1 martie, bătrîne" ş.a.m.d.

Ei nu, cu totul dimpotrivă, ianuarie 2005 a tropăit fornăitor prin căminele noastre mai mult sau mai puţin culturale, cu spaime, stupori, zvonuri teribiloase şi revolte, cu schimbări de organigrame, frustrări şi amăgiri de tot felul. Era, de altminteri, absolut normal ca, pe fondul schimbării de conducere politică, să înceapă – de nu cavalcada înlocuirilor, a rotirilor şi schimbărilor ameţitoare – măcar o aerisire prin dormitoarele bugetivore, o vînturare de plăpumi financiare şi o adiere de meritocraţie.

De sus de tot, primele zile din noul an l-au adus pe Horia-Roman Patapievici preşedinte la Institutul Cultural Român. Fireşte că nu în revista lui Patapievici vom comenta, aplauda sau dezavua decizia preşedintelui Băsescu, întru totul conformă cu statutul instituţiei respective, de a-l înlocui pe Augustin Buzura. Doar trei mici observaţii strict subiective îmi îngădui. Cea dintîi priveşte modul lipsit de bărbăţie în care autorul *Absenţilor* a înţeles să-şi asume sfîrşitul misiunii. Chiar dacă bruscheţea mişcării prezidenţiale nu va fi fost chiar o probă de diplomaţie, eu unul aş fi preferat ca scrisoarea deschisă către Nicolae

Manolescu (v. *România literară*, nr. 4) să fi rămas închisă vreo zece ani în plicul destinatarului, pentru istoria literară. Vrem, nu vrem, maniera în care au părăsit vîrful ierarhiei D.R. Popescu şi George Bălăiţă în decembrie 1989, dincolo de specificul antipodic al conjuncturilor, rămîne o lecţie de atitudine firească.

În al doilea rînd, necesitatea schimbărilor radicale în Institutul Cultural Român, de la păgubosul, autosabotantul sistem de difuzare a propriei producţii editoriale pînă la hemiplegia centrelor de diplomaţie culturală, este ceva constatat încă de mult, deopotrivă de *insiders* şi de *outsiders*. În fine, schimbarea de la vîrf a excitat piaţa de zvonuri, a galvanizat organismul cultural, astfel încît vreo două săptămîni s-a trăit telefoniada de rigoare, cu „desfiinţarea" revistei *Cultura*, cu demisia lui Niculae Gheran de la conducerea Editurii ICR, cu admiraţia pentru gestul de fidelitate al lui Daniel Cristea-Enache (demisia în semn de solidaritate cu Augustin Buzura), cu „iminenţa" plecării Danielei Zeca-Buzura de la cîrma TVR Cultural (!), cu sarabanda variantelor de numiri la vicepreşedinţie etc. Totul pe fondul disensiunilor dintre preşedintele TVR Valentin Nicolau şi instituţia prezidenţială etc.

Acum e timpul să ni se prezinte intenţiile şi proiectele noii conduceri a ICR şi să ne gîndim, înainte de orice, pur şi simplu la condiţiile elementare de lucru, cum ar fi numărul înfiorător de mic de oameni specializaţi în retroversiuni pe care-i avem în ţară şi afară. Dacă-n franceză, unde, ca şi la engleză, spaniolă, italiană, avem nevoie de zeci de specialişti, după ce spui Alain Paruit, Irina Mavrodin, Dan Ion Nasta... ai cam tăcut, darămite cînd vine vorba de suedeză, turcă, rusă, cehă, neogreacă, germană? ! ? Poate că, înainte de toate, programele fastuoase, strategice, intercontinentale, nevoia cea mai acută este *aici*, la traducerile publicitare din româneşte, la mapele cu mostre pe care le cere orice editor străin.

Plecarea lui I.B. Lefter, generaţia '80 şi alte puncte de suspensie

Nici nu se depliaseră bine în dispozitivul bîrfelor efectele numirii lui H.-R. Patapievici la ICR, abia de-am apucat să procesăm mental venirea lui Tudorel Urian la Ministerul Culturii în calitate de consilier al

doamnei ministru Mona Muscă şi peste bietele tranşee zăpăcite ale frontului ideologic a fîlfîit – surprinzătoare – decizia patronatului *Observatorului cultural* de a se despărţi de Ion Bogdan Lefter. De a-i păstra ideile, nu şi persoana. Proiectul cultural-politic, nu şi fanatismul aplicării lui. Doctrina, nu şi idiosincraziile. Nu vom şti probabil niciodată cu precizie cît au cîntărit cifrele, deciziile cuantificabile, şi cît elementul acuzat subiectiv, de temperament & resentiment. În orice caz, aşa cum Paul Cernat poate fi admirat pentru fidelitatea dovedită prin părăsirea navei odată cu căpitanul căruia i s-a luat comanda, Carmen Muşat este de admirat pentru curajul de a prelua cîrma ştiindu-se monitorizată, de acum, şi de la stînga, şi de la dreapta, aşa cum îi şade bine centrului de care toată lumea are nevoie.

Subiectul de reflecţie al lunii ianuarie ar fi fost ancheta inaugurată de *Suplimentul de cultură* (nr. 10/29 ianuarie-4 februarie) – pe neaşteptate, dar, se vede treaba, cu skepsis, date fiind tensiunile inter '60-'80, '80-'90 şi '90-2000-iste ale momentului – pe tema optzecismului. Cît a fost? Ce a fost în fapt? Ce a rămas? La dosarul alcătuit de (nouăzeciştii) Florin Lăzărescu şi Dan Lucian Teodorovici au participat: Simona Sora: „Imensul serviciu pe care grupul optzecist l-a făcut literaturii române – cu materialul clientului şi cu instrumentele ucenicului vrăjitor – este asumarea practică a unui model teoretic sistematic (bun sau rău – rămîne de discutat) care a ţinut prima pagină şi după 1990. Desigur, nu a fost un model etic care să răsfrîngă, aşa cum ar fi dorit Eugen Negrici, «tragismul stării noastre de conştiinţă sub comunism». El ne-a dat totuşi, în 2005, cîţiva scriitori profesionişti, cîţiva editori care se ocupă competent de literatura română şi cîţiva jurnalişti culturali respectabili. Pare puţin lucru?"; Andrei Bodiu: „Cred că, pentru istoria aş spune culturii, nu a literaturii române, optzecismul este similar cu paşoptismul [...] prin optzecism literatura română a fost deturnată de la, de multe ori, amatorism, slugărnicie, de la boemia fără orizont, de la imaginea autorului damnat, care trăieşte convins că marea sa operă n-a fost înţeleasă"; Sanda Cordoş: „Optzecismul nu poate fi definit ca un curent literar, în formula sa coexistînd datele mai multor curente"; Dan-Silviu Boerescu: „La nivel de fenomen cultural – cel mai important într-o perioadă, neîndoios! – optzecismul e o amintire şi încă una fără contururi exacte. [...] Prea puţine sînt acum cărţile memorabile care apar sub semnătura marilor şi adevăraţilor optzecişti. Însă ei există fără putinţă de tăgadă şi constituie, cred, cei mai importanţi martori ai unei

efervescenţe fără seamăn" ; Ion Simuţ : „Optzecismul a rezultat dintr-o stare de exasperare pricinuită de o societate închisă, în care miza literaturii nu mai putea fi existenţa, ci textul. [...] Pînă una-alta, marii scriitori ai şaizecismului, în care eu cred în continuare cu tărie, vor fi urmaţi de marii scriitori al optzecismului. Nu există altă variantă de evoluţie. Nu-i ignor pe şaptezecişti, dar situaţia lor trebuie gîndită altfel" ; Marius Chivu : „Optzecismul nu e un curent, a fost *a state of mind*, o etapă devenită istorie, o generaţie care a marcat o revenire forţată la normalitate a unei literaturi deformate patologic de virusul ideologiei totalitare. [...] Acum se poate discuta despre acest fenomen cu detaşare şi nu-l văd ca pe o obsesie decît pentru cei oricum veşnic obsedaţi". Şi Daniel Vighi : „O generaţie care nu a existat cu adevărat, aşa cum şi-a dorit, decît în construcţiile hermeneutice ale criticii".

Am regretat, atunci cînd am fost solicitat la discuţia cu pricina, că nu am găsit răgazul să răspund (eu nefiind cooptat nici de şaptezecism şi nici de optzecişti, dacă mă iau după lista criticilor generaţiei, stabilită aici de Sanda Cordoş) şi am sperat că mă voi revanşa în cuprinsul rubricii de faţă. Numai că sînt nevoit să amîn bunătate de subiect pentru o altă, arzătoare, chestiune.

Dar, înainte de a trece la plebicist, voi saluta premiile *Cuvîntul* – cît se poate de onorabile, chit că fără bani ! –, proiectul lui Sorin Antohi, din nr. 2/2005 al revistei conduse de Mircea Martin, pentru o reală construcţie de strategie în cultura română (Cine-l va comenta ? Cum şi cît şi cine îl va sprijini ?), precum şi dosarul proletcultismului din nr. 9-10/ 2004 al revistei *Vatra*, urmînd reproducerii textelor legionaroide ale lui Cioran din nr. 7-8 : două numere năucitoare al revistei din Tîrgu-Mureş, de o binefăcătoare duritate.

La Dicţionarul general...

Evenimentul lunii ianuarie – cartea a fost pe standuri în ultimele zile ale lui 2004, iar primele comentarii au apărut acum – este apariţia primelor două volume ale *Dicţionarului general al literaturii române*, A-B şi C-D, elaborate de-a lungul a vreo zece ani în cadrul institutelor de cercetare literară ale Academiei Române de un colectiv de peste 150 de cercetători. Coordonator general : Eugen Simion. Coordonare şi revizie :

Magdalena Bedrosian, Mihai Cimpoi, Iordan Datcu, Gabriela Drăgoi, Victor Durnea, Florin Faifer, Laurenţiu Hanganu, Dan Mănucă, Gabriela Omăt, Rodica Pandele, Remus Zăstroiu, Editura Univers Enciclopedic, 732+812 pagini, cu un total de peste 2.350 de termeni.

Am ezitat dacă, implicat fiind ca autor printre zecile de pălmaşi, aşadar emoţional şi profesional *involved*, onoarea-mi permite să-l atac. Din cauza acestui dicţionar, mai precis din pricina incompatibilităţii de principii cu cerinţele (criteriile ideologice) ale lui Eugen Simion m-am văzut nevoit să demisionez, în 2003, de la Institutul de istorie şi teorie literară „G. Călinescu", după 23 de ani de muncă amară şi plăcută, acolo. Voi reuşi să fiu rece, analitic, obiectiv ? Nu ştiu. Ce ştiu sigur sînt două lucruri : 1) că, mai presus de orice rezervă, cîrtire, corecţie ş.a.m.d., *Dicţionarul* este o reuşită extraordinară, de netăgăduită utilitate, încorporînd o uriaşă cantitate de muncă ştiinţifică şi care nu ar fi apărut niciodată fără tenacitatea lui Eugen Simion ; 2) că modul viciat în care Eugen Simion l-a coordonat şi i-a malformat anumite puncte deloc neglijabile ale „anatomiei" face vulnerabil acest instrument de lucru. O vulnerabilitate ce nu poate rămîne necomentată în consecinţă. Subliniind încă o dată, repet cu încăpăţînare, meritul imens al colectivului atît de eteroclit şi de năucit la început de lipsa de criterii, apoi de lanţul de fatalităţi de care voi vorbi, nu avem dreptul să preferăm întunericul peste bucătăria şi pivniţele edificiului.

Un edificiu pentru care Ana lui Manole a fost *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, elaborat la Iaşi, la Editura Academiei, în 1979. Ştiam de la Dan Mănucă şi Ioan Holban încă din vara lui 1989 că primul fascicol din vol. II, literele A-C ale intervalului 1900-1916, fusese predat Editurii Academiei, astfel încît decizia lui Eugen Simion de a-l stopa – fie şi în generoasa idee a *Dicţionarului* de acum – a fost pur şi simplu un asasinat cultural. (Nu e prima oară c-o spun.) Total neinspirată s-a dovedit vărsarea la comun a energiilor profesionale în dauna specializării individuale. Cu ironie deplasată – şi cam de neofit –, Eugen Simion notează în „Cuvîntul înainte" că „n-am luat în seamă scepticimsul endemic al celor care cred că [...] cercetarea dintr-un institut academic trebuie să studieze cîţi îngeri pot intra într-un vîrf de ac". Adevărul este că, de cînd lumea şi pămîntul, cercetarea ştiinţifică e menită deopotrivă să facă şi elefanţi, şi amoebe, iar adeseori miligramul e infinit superior tonei, şi asta nu doar în materie de semtex ori TNT.

Aşa că luarea cu arcanul la ostăşia dicţionărească a „vechiştilor", comparatiştilor, folcloriştilor, a filologilor specializaţi în chirilică etc.,

puşi să redacteze la normă texte despre poetica generaţiei '80, de pildă, a fost o garanţie în plus a haosului final. Ani buni, totul a stat sub semnul improvizaţiei. La început, au lucrat la el doar cercetători de la Institutul „G. Călinescu". Abia apoi, cînd iniţiatorii s-au molipsit de faraonismul gen Casa Poporului, li s-au alăturat cei din Iaşi, Cluj Timişoara, Craiova. Dacă la *Dicţionarul scriitorilor români*, pentru stabilirea normelor de redactare, lui Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu & Co. le-a trebuit mai bine de un an de zile pentru consultări, rezolvări de nuanţe, ierarhizări, excepţii ş.a.m.d., noi am lucrat primul val de texte de-a valma, pe baza bunului-simţ al fiecăruia, conform prejudecăţilor, umorilor şi afinităţilor mai mult sau mai puţin elective. Unii, dîndu-şi seama că un dicţionar exhaustiv, care ambiţionează să cuprindă nu doar autori, ci şi reviste, curente, şcoli, instituţii de cultură, asociaţii literare, inclusiv termeni estetici, au preferat – normal – varianta laconismului. Calculasem existenţa a vreo unsprezece mii de termeni! Dacă etalonul, ziceam noi, Eminescu va avea cinci pagini, atunci Blaga mergea la trei, Nichita la două, Cărtărescu la una – totul plus biobibliografia, evident. Era nevoie deci de stricta evaluare tipologic-axiologică, înserierea contextuală în epocă, importante fiind situarea estetică plus biobibliografia.

După ce s-a lucrat aşa vreo doi ani primul val, a început coşmarul. S-au schimbat şefii de colective, directorii şi secretariatul ştiinţific, au venit cu totul alte criterii de redactare, ne-am lepădat de varianta enciclopedică în favoarea „exegezei *à la* Eugen Simion", cu, adică, accentul pe expozitiv, pe descripţia fiecărui volum. Or, ce te faci cu Ion Crînguleanu, la peste 50 de titluri şi nici o valoare? Ni s-au returnat textele vechi spre actualizare biobibliografică. După alţi doi, trei ani, ierarhiile şi optica s-au schimbat, ca şi componenţa institutelor, mulţi cercetători s-au pensionat (unii au plecat fără a-şi preda norma), textele au fost re-re-repartizate (Cum să refaci textul început de altcineva? Cine/ce va semna în final?) şi, aşa cum ştim de la croitorie, mai bine faci o haină nouă decît să refaci una veche. În timp, s-au pierdut mape cu zeci de articole, nu s-a mai putut recupera materialul dat la referat regretatului Liviu Petrescu, s-au pierdut vreo sută de fotografii prin tipografie, s-au descoperit plagiate după *D.S.R.*, s-au afişat acum doi ani coperţile *Dicţionarului* la Tîrgul de carte Bookarest, fără ca volumele să apară, s-a regretat – în sfîrşit! – repartizarea greşită a multor subiecte

în ideea că totuşi afinităţile sînt de preferat aleatorismului şi obligativităţii păguboase. Dacă s-ar fi alcătuit din capul locului criterii ferme, nu s-ar fi pierdut un deceniu şi nici Eugen Simion n-ar mai fi adunat atîta fiere cîtă i se citeşte acum în prefaţa despre care Liviu Grăsoiu afirma cu dreptate că-i plină de „o nemăsurată şi viscerală ură, unul dintre cele mai neinspirate texte semnate vreodată de criticul, istoricul literar, profesorul universitar şi academicianul Eugen Simion" (*Luceafărul*, nr. 5/2005, p. 5).

În afară însă de pădurea de inconveniente de ordin tehnic şi de obositorul război de gherilă profesional-psihologică dintre patron şi executanţi, marea dihonie a plecat de la politică şi stil.

Pentru stil, ideal ar fi fost ca organizatorii să fi ataşat la contractele individuale articolul lui Nicolae Manolescu despre „Critica bine temperată" din *România literară*, nr. 20/1993, *cf. Literatura română postbelică*, vol. III, de unde am fi înţeles şi noi cum ne-a „visat" coordonatorul nostru general: „E. Simion şi-a îndreptat atenţia către comentariul analitic, evitîndu-l pe acela nemijlocit evaluativ. Studiile lui surveneau de obicei cînd exista un anumit consens al oamenilor de meserie în privinţa valorilor cărţilor ori a scriitorilor; şi ele profitau din plin de apele calme pentru a le străbate în toate direcţiile şi pentru a formula cele dintîi observaţii cvasidefinitive. [...] Tipul de studiu preferat de E. Simion a interesat automat şcoala, săracă, în general, la capitolul literatură actuală. Profesorii au mai mare nevoie de comentarii, de analize decît de judecăţi de valoare. [...] E. Simion nu are suficientă vigoare nici în entuziasm, nici în dispreţ. Polemica a practicat-o rarissim şi nerelevant. Aşa cum n-a propus un autor, nici n-a demolat pe vreunul. Cronicile lui conţin judecăţi cuminţi. Aerul lor e călduţ. Te poţi aştepta din partea lui mai curînd la o banalitate decît la ceva şocant. Lipsa preferinţelor e vădită: criticul scrie la fel despre oricine. E un avantaj aici: egalitatea de umoare. Dar şi un dezavantaj: slabul accent emoţional. Un critic care nu-şi dă niciodată în petec, probabil din cauza unui *self control* perfect, e tot aşa de puţin simpatic ca o femeie splendidă, dar frigidă. Bănuiesc critica lui E. Simion de o carenţă esenţială: inautenticitatea".

La umbra eufemismelor

Ce-i drept, pentru un dicţionar tocmai un astfel de stil se impune. De unde şi tăierea constantă a unghiuţelor polemice din articolele unor subiectivităţi cam contondente şi acide, precum subsemnatul. De unde şi desele conflicte soldate, în final, cu demisia dată la 1 mai 2003, după sumedenia de tăieturi şi bileţele care-mi înlăturau referinţele la lirica lui Florin Mugur din anii '50, în numele valorii celei de la 1970, care-mi eliminau faptul că Vasile Băran a fost secretarul de partid al *României lierare*, care-mi tăiau citatele „tendenţioase" (!) din lirica lui Marcel Breslaşu ori ironiile la adresa evoluţiei eseistice a lui Radu Lupan, care-mi tăiau inclusiv citatele din declaraţiile făcute de Titus Popovici însuşi, cînd spunea că a pus pe seama legionarilor atrocităţile făcute de comunişti („chiar trebuie să luăm de bune toate afirmaţiile autorilor? ! ?", mi se scria pe marginea textului haşurat) ori care – faţă de analizarea „cameleonismului narativ" al lui Paul Georgescu – îmi aminteau „ce mult ţinea conu' Paulică la dvs." (! ! !), tăind, oricum, referirile la vecinătatea ideologico-partinic-cenzorială a lui P.G. cu Leonte Răutu...

Dar nu atît ascuţimile de limbaj excesiv au constituit sursa de tensiune (pînă la urmă am acceptat singur să-mi fasonez stilul, admiţînd că una-i dicţionarul şi altceva şarja ludică), dar neacceptarea adevărului politic infam din biografia autorilor şi biografia operei. *Aici*, în punctul 7 din prefaţa lui Eugen Simion, pîndeşte marea dihonie: „o situaţie aparte prezintă scriitorii care, angajîndu-se politic în epoca totalitarismului, şi-au maculat opera şi ridică, azi, semne de întrebare asupra comportamentului lor moral, [...] situaţii de acest fel nu merită nici excesul de indignare, nici excesul de onoare. Merită doar judecata noastră exactă..." . Este, aici, marea cherelă cu Gheorghe Grigurcu, de pildă, ori, şi mai şi, cu Monica Lovinescu şi „cele două cerneluri". Plus opacitatea lui Eugen Simion la condamnarea trecutului, cantonarea în estetic odată cu punerea între paranteze a umbrelor biografiei. Luăm dintr-un autor numai ce-i bun, neglijînd, ocultînd, ingnorînd ce e rău, spunea domnia-sa. Dacă un autor pătat are fie şi o singură poezie bună, noi *pe aceea* o punem în lumină. Restul rămîne în întuneric. Dacă Beniuc are una sută poezii tulburătoare, facem *tabula rasa* din toată urîţenia bolşevizantă a vieţii şi operei lui? În numele lui „cele rele să

se spele, cele bune să se-adune", se falsifică istoria, se trunchiază şi trafichează adevăruri incomode, se manipulează biografii. Aşa se face, spre exemplu, că în articolul despre Academia Română un laitmotiv este formula „pînă în 1948", urmată de... „după 1990", în paranteza dintre cele două domnind fie golul stupefiant, fie eufemisme precum „ingerinţele statului". Aşa se face că macularea patriotardă a lui Alexandru Andriţoiu se rezumă sec în: „versuri subordonate realismului socialist", „versificaţie triumfalistă, sunînd impropriu", dar nu se va omite faptul că „poetul nu va reţine nimic [din acestea – *n.n.*] în severele lui selecţii de mai tîrziu" (şi ce? Parcă Nicolae Dragoş, Adrian Păunescu sau George Ţărnea şi-au inclus în cărţi maculatura de partid răspîndită prin gazete? Şi ce vom face: o tăcem sau o vorbim?). Costache Anton face „inerente concesii în plan ideologic" – ce să înţeleagă cititorul de azi, abia ajuns la majorat? Lucian Avramescu „se ataşează filonului tradiţionalist. Treptat, acest filon va fi tot mai apreciat de oficialitatea literară". Oare asta se traduce prin sutele şi sutele de versuri ale pluguşoarelor şi sorcovelilor ceauşismului de la revelionanele CC? Aurel Baranga „va publica volume de reportaje şi poezii agitatorice, antiburgheze şi antiimperialiste". Atît. Dar, desigur, „în 1978 adresează o scrisoare-mărturisire Colocviului naţional de literatură dramatică, în care îşi reneagă o parte a operei, recunoscînd că a fost supus clişeelor ideologice şi dogmatice". Vlaicu Bîrna „intră în categoria reportajului versificat, abundînd în locuri comune, alegorii tocite, simbolistică în general simplistă, fără valoare poetică". Nicăieri nu se descriu aceste clişee şi nici ce însemna în fapt sovietismul dindărătul sau din rărunchii lor. Ce va să zică, la Paul Anghel, „ostilitatea ori ignorarea cu care a fost tratat în anii '90"? „Superevaluat cîndva, ignorat ulterior, Paul Anghel – scrie Nicolae Bîrna – este o personalitate controversată." Adică? Cu sau fără dreptate?

Şi ca să revenim la Mihai Beniuc, ni se spune simplu că după 1944 a „devenit scriitor prolix, cîntînd în versuri absolut orice eveniment politic la ordinea zilei. Valoarea acestui tip de poezie nu este de aflat nici în profunzimea, nici în noutatea ideilor, ci în vigoarea afirmării unor credinţe...". Iată morala de *Dicţionar* a lui Eugen Simion: „Pentru că Beniuc, susţine domnia-sa, a scris mult, neînchipuit de mult, şi a făcut de multe ori ceea ce un poet autentic nu trebuie să facă, fiind adesea mai prejos de talentul său, pentru că a vorbit şi cînd trebuia să tacă şi a tăcut cînd trebuia să vorbească, critica tînără îl ignoră. Însă Mihai Beniuc *nu poate fi ignorat în nici un fel*" [*s.n.*].

În fine, cum să percepi hidoşenia doctrinei slujite de un Horia Deleanu citind, simplu, că „primele sale volume se circumscriu literaturii prolectultiste [...] sînt impregnate de tezism şi ideologie realist-socialistă" ?

Cum mai este mult, mult de spus, şi de bine, şi de rău, îmi îngădui să prelungesc discuţia în numărul viitor. Miza *Dicţionarului* este prea importantă pentru a o trata *en passant*. În plus, comentariile abia au început să apară, iar ocazii de glosare acidă vor fi şi pe marginea lor, vă asigur.

*
* *

Am scris aici luna trecută despre cea dintîi fixaţie a lui Eugen Simion în calitate de coordonator general al *Dicţionarului general al literaturii române* : lavajul politic al biografiilor vinovate, în numele valorilor estetice. Dacă în principiu putem fi de acord cu punctul 7 din Cuvîntul său înainte („pamfletul nu-i modalitatea potrivită într-un dicţionar academic") şi dacă, desigur, „zece pagini de injurii" într-un atare context „ar reprezenta un exces", nu este mai puţin adevărat că ocultarea, învăluirea în eufemisme a unor destine şi opere literare constituie o practică la fel de nonacademică. Mi-aduc aminte că şi cînd am comentat *Dicţionarul Scriitorilor Români* am avut rezerve în acest sens.

Spre a da un exemplu dintre cele mai umile, eu nu înţeleg nici acum de ce s-au încăpăţînat coordonatorii să-mi respingă pînă la urmă articolul despre Vasile Băran, după ce – recunosc – i-am tăiat corniţele pamfletare. Judecaţi şi dvs. Iată textul :

> Deşi a publicat (dacă am numărat bine) 34 de volume în 38 de ani, lumea scriitoricească îl reţine pe B. întîi de toate ca „secretarul de partid de la *România literară*", sau „politruc", în limbajul mai vechi, omul mereu „gata la datorie", „ideologul de serviciu", omnidisponibilul pentru tot ceea ce însemna „comandament literar major". Cît despre cititori – care şi cîţi vor fi fiind ei – îl ştiu ca pamfletar găunos, după 1990, la *România Mare*, vindicativ la modul grobian, fie, în cel mai bun caz, ca un epigon al realismului socialist în tiparele ruralismului decorativ, degradînd moromeţianismul prin inflexiuni din *Bărăganul* lui V.Em. Galan, umorul de tip Ion Băieşu – prin specificul satirei cultivate la sovietica revistă *Krokodil* şi sorescianismul din *La Lilieci* –, prin patosul lozincard al reportajelor tipice heirupismului stalinist. Debutînd în 1961 cu o broşură dedicată comunei Scorniceşti, în speţă GAC „Drumul belşugului" (*Gospodăria agricolă colectivă – izvor de bunăstare şi belşug*, f. ed., 1961) şi cu angajamente reportericeşti despre „constructori entuziaşti pe şantierul socialismului", „cutezători spre cetatea ştiinţei şi culturii" sau „modelul în viaţă – chipul comunistului", B. era convins în 1962 că „facem parte, prin gîndurile şi visele noastre, din generaţia lui Gagarin şi Titov. Să fim prin întreaga noastră viaţă la înălţimea timpului nostru socialist" (*Contemporani cu viitorul*, E.P., 1962). „Ca nişte puternice raze de lumină", cuvintele lui G.G. Dej la Congresul al III-lea al PMR i-au slujit la fel de bine autorului şi sub Ceauşescu : prezent în publicistică, reportaj şi romanul cu ţărani, în poemul în proză, schiţa satirică şi literatura pentru copii, în romanul militar etc., B. scrie despre ingineri şi baraje, despre „sleirea fîntînii" din sat, despre nunţi, iubiri, ţigani, înşelăciuni, rachiu, satul de pe Coastă, oameni care fac avere vînzînd covrigi şi bricege, despre război, sărăcie, seceriş, bătăi, beţii, curelari, Saie, Dinu lui Cîrciog, Cerbică, tranşee, Cîrciuma La Gingirone zis Gingie etc. – totul pe spaţii mici şi invadate de dialog, în decoruri de kitsch prăpădit, abia salvate cînd şi cînd de gustul pentru satiră –, şi acesta bine temperat de conştiinţa cenzurii, mai bine zis : de cerinţele ei. Deşi Aurel Martin găsea în *Limpezirea fîntînii* „o carte despre sufletul ţărănesc de totdeauna", iar Cornel Regman admira în *Cavalerii de pe Coastă* „evocatoarea memorie etnografică" şi „expresivitatea dialogurilor" – numele lui B. este adesea citat la umorişti, graţie „microsioanelor" sale ; cît despre umorul acestora, mai bine citäm două exemple, fără comentarii : „Sigur, e neplăcut să ţi se taie capul. Dar n-o să mori din asta. Curaj ! " ; „în cele două spînzurători atîrnau doi spînzuraţi, dar nici după moarte nu puteau fi egali, fiindcă unul se spînzurase singur, iar celălalt fusese spînzurat".

Ei bine, luaţi, rogu-vă, acum textul lui Mihai Iovănel, preferat de redacţie. Singura deosebire este că explicitul persiflat se înfăşoară aluziv diplomatic în formule precum „debutul lui B. se circumscrie speciei, mult frecventate în epocă, a reportajului literar contrafăcut în sensul pozitivului propagandistic. [...] Deşi evident mediocră, această literatură

a beneficiat de ecouri critice pozitive". Iar în locul trimiterilor mele la Aurel Martin şi C. Regman, la Iovănel apar Mircea Iorgulescu şi Gabriel Dimisianu.

Unde au avut dreptate coordonatorii să-mi înlocuiască textul este în cazul lui Marcel Breslaşu: acolo am optat pentru treizeci de rînduri cu citate distrugătoare („cu ochii minţii limpezi,/ ce-acuma se deschid,/ pe cartea care-i scrisă/ povestea ţării-ntreagă,/ citim cuvîntul simplu/ şi minunat: PARTID") şi o situare crudă: „Autor de partid, ba încă teoretizînd rosturile liricii angajate, B. va frecventa, din nefericire, editurile pentru tineret, umplînd rafturi întregi cu fabule indigest sau nătîng--moralizatoare, partidul fiind întotdeauna „uriaşul din basme", „inima călită în lupte şi primejdii", „mintea luminată", „comoara-nţelepciunii" ş.a.m.d. Domniile lor au optat pentru o prezenţă de vreo şapte ori mai mare a lui Breslaşu, aproape două pagini de dicţionar, unde Nicolae Bîrna pune accentul pe „viaţa dublă" a poetului, între ciclul partinico--infantil cu Bondocel şi „problematica major existenţială" (!) a „imagistului remarcabil", a „peisagistului subtil" etc. Curat spălare de imagine, în numele duplicităţii proletcultismului... *mal-aimé*!

Ceea ce nu se mai întîmplă la Ion Crînguleanu. Citesc articolul lui Laurenţiu Hanganu şi îl recitesc pe al meu: zău dacă pricep de ce mi l-au înlocuit. Iată-l (nota bene: sper să mă credeţi cînd vă spun că nu din raţiuni de vanitate ori din cine ştie ce stupidă ambiţie de a-mi „valorifica" pînă şi ultimul strop de scriere reproduc aici astfel de texte. O fac fiindcă ele reprezintă o categorie, o opţiune dînd seamă de principiile, practicile şi, în cele din urmă, de specificul unei părţi substanţiale din *Dicţionar*. Acolo unde nu e nimic de comentat, fiind vorba pur şi simplu de impunerea convingerilor şi voinţei Coordonatorului - cum se întîmplă în eliminarea textului meu despre Şerban Cioculescu, înlocuit cu textul lui Eugen Simion -, chiar că nu am nimic de zis. În plus, pe acela nu-l mai pot reproduce aici, avînd peste cinci pagini). Crînguleanu deci:

> Caz tipic de stahanovism liric, C. a publicat, în medie, cam un volum pe an în intervalul 1962-1989. Ceea ce Marian Popa numea, eufemistic, „temperament cu stări variate, exploziv, sentenţios, ostentativ stenic şi solar", „ruralist viguros şi patriotic ardent" va să zică poezie de propagandă atît de umflată, încît pare şarjă, parodie, autoanulare prin megabutaforie lozincardă. G. Ivaşcu, care l-a debutat

în *Contemporanul*, prefaţîndu-i cartea de debut, *Anotimpurile Griviţei*, în 1962, nota, simplu, „caracterul de manifest" al acestei poezii în care „sensibilitatea şi capacitatea de vibraţie la realitate" trec „prin filtrul inimii" pentru a ajunge la nucleul vital care este Partidul: „poet al civilizaţiei socialiste, C. îi cîntă entuziast izbînzile şi peisajul". Scurt şi cuprinzător. Într-adevăr, de la *Anotimpurile Griviţei* (1962) pînă la „poemul eroic" *Torentul roşu* (1989) dedicat epocii Nicolae Ceauşescu, C. poate fi citit ca sinteza perfectă a pancomunismului liric românesc. El va interesa viitorul exegezei exclusiv din unghiul patologiei literare ori al sociologiei. Nu lipseşte, ce-i drept, nimic din arsenalul poeziei ca instrument al Agitprop-ului: inventarul meseriilor (poeme dedicate electricienilor „liniori", minerilor, plutaşilor, Cioplitorului, Pescarul tînăr, Zidarii, Oamenii sondelor etc.), unde totul este construcţie, îndeplinirea şi depăşirea planului cincinal, întrecere socialistă, demnitate sub flamura steagului roşu ş.a.m.d. „Spre tine vin/ Lumină-n piept să-mi scuturi" - sună (bizar! în tonalităţi de vitalism nietzscheano-blagian) un poem dedicat Partidului în *Lumina de dragoste*, 1964. „Trăim la vîrsta setei,/ Cînd totul vrea să doară/ să vindece, să crească în zboruri colective", se înşiră, în vecinătatea entuziasmelor labişiene, un *Cîntec de miner*. Întrebat, la gura minei, de Soare, compătimitor: „Iar eşti cuprins de noapte şi de grabă?", minerul se umple de idilismul triumfalismului comunist şi răspunde mobilizator: „Îmi va rămîne timp şi să petrec cu tine/ Să-ţi beau lumina în pahare pline". Comunismul reprezintă „marele ţărm", susţine, la debut, C., prezent în colecţia „Luceafărul" alături de Florenţa Albu, Ilie Constantin, Anghel Dumbrăveanu, Leonida Neamţu, Mihai Negulescu, Darie Novăceanu, Florin Mihai Petrescu, Ion Rahoveanu, Horia Zilieru, dar şi de - e drept - Nichita Stănescu şi Cezar Baltag. Nenumărate serbări şcolare, montaje literar-politic--artistice, festivităţi patriotice etc. au beneficiat de logoreea, grandilocvenţa şi perfecta supunere la tiparele propagandei din creaţia lui C. dedicată *Partidului meu*: „Alergam printre oameni/ Cu picioarele goale/ Cînd tu mi-ai ieşit/ Puternic în cale./ Mîngîindu-mi creştetul mărunt/ M-ai chemat lîngă tine să trăiesc/ Să mă-nalţ,/ Ca un mugur ieşit din învelişul de smalţ./ Şi-ai sădit entuziasmul în mine,/ Să-mi vibreze inima pe raze şi strune" (să luăm aminte la tonalitatea de psalm arghezian a textului, de la Dumnezeu la Partid nefiind - afectiv vorbind - cale lungă pentru vitalismul liric la comandă). Se

poate face, la rigoare, o radiografie a ceauşismului pornind de la cronologia creaţiei lui C., de la (încă) proletcultismul anilor '60 la naţionalismul drapat ruralist şi frenetic în *Ritmuri române* (1969): „să lăudăm adînc pămîntul cu fîntîni şi struguri", „blînd Ardeal - acolo bivolii răgesc la ceruri/ şi apele se duc în suduri", înspre posibilităţile ludicului infantil al anilor '70 (v. prozele din *Viitorul vine din toate părţile*, 37 texte cu personaje puşteşti, Hapic Orlando, Garderobă, Scorţişoară, fantezii cam strepezite, localizate printre blocurile din Drumul Taberei) şi pînă la stupefiantul - astăzi - şi absolut incredibilul - mîine - volum dedicat cuplului Ceauşescu în 1989, unde Elena Ceauşescu este „însăşi Lumina Firii", ca „rază a ştiinţei", iar Ceauşescu este Totul: prezent, viitor, trecut de aur, „sceptrul marelui timp", „constructorul centrului civic şi vital", lumina lunii şi a soarelui, efigia munţilor Carpaţi, pe scurt: „materia toată". „Fiecare poezie pe care o scriu repetă condiţia mea", spune autorul pe coperta vol. *Ritmuri române*. „Mereu la depărtare de grupările de poeţi şi glorie, îmi port, de unul singur, prin lume rostul. Cred frenetic în dreptul omului la pîine liberă şi poezie." Acest paradoxal orgoliu al singurătăţii întru aberaţie amestecă propaganda de cea mai joasă speţă cu imnica germinaţiei (totul, aici, se înalţă, forfoteşte de energii, totul e stelar, cosmicizat, megaloscopat, totul fierbe extatic), mineritul Văii Jiului şi Motrului cu retorica păunesciană a anilor '70 („de-i cineva în sală şi se-ndoieşte/ De sîngele meu, ardeţi-l cu sunete şi reflectoare") şi cu convingerea - deplorabilă - că, în colectivism, pînă şi cimitirele zumzăie de creativitate: „Muncesc în cimitirul de pe coastă viermii/ E plin de viaţă cimitirul plîns". Mai mult nici că se poate.

Din această perspectivă, foarte bine a rezolvat Roxana Sorescu lucrurile la Maria Banuş. Cu sagacitatea-i recunoscută, Roxana Sorescu a preluat un text alcătuit „pe stilul vechi", adică laconic - şi l-a dezvoltat excelent, cu multe nuanţări: „...una dintre reprezentantele de seamă ale realismului socialist [...] intensitatea angajării faţă de idealurile comuniste [...] adoptînd în mare măsură simplismul versificaţiilor proletcultiste. [...] Dar spre sfîrşitul anilor '50 poeta găseşte şi exploatează un culoar mai decent. Universul domestic dislocă treptat discursivităţile heirupiste [...] B. şi-a extravertit trăirile, pentru a-şi regăsi, cu trecerea anilor, unitatea emoţională a personalităţii...".

Nu acelaşi lucru i-a reuşit lui Nicolae Bîrna la Teofil Bălaj, unde pînă şi luarea prea în serios a gogoşilor („poetul cultivă mai accentuat, dar şi foarte convenţional mîndria patriotică şi se simte dator să se arate preocupat de devenirea ţării conform consemnurilor propagandistice ale oficialităţilor momentului") reprezintă o onoare nemeritată. Ca să nu mai spun că finalul articolului lui Teodor Vîrgolici despre Ion Dodu Bălan („un temperament liric înclinat spre confesiune şi meditaţie") este... o poezie.

Maşina de tuns gazonul

Cea dintîi semnalare mai consistentă a DGLR în presă i-a aparţinut - mi se pare firesc - lui Nicolae Iliescu (*Maşina de numărat*, în pagina „Academice" a ziarului *Ziua*, 10 ianuarie crt.). Începe prost, *borné* şi otrăvit fără sens: „...recunoşti că-i, de departe, cea mai serioasă întreprindere de acest gen, nici nu-i greu, fiindcă este singura". A spune „singura", după care numără vreo cinci, apoi a taxa *Dicţionarul Scriitorilor Români* „cam pentru liceu" şi a minimaliza aportul (substanţial) al *Dicţionarului* ieşenilor la cel de faţă cu formula: „îl reia într-o oarecare măsură" - iată o performanţă care mă face să-l întrevăd pe Nicolae Iliescu printre cei vizaţi, dar nenumiţi de Niculae Gheran în *ALA*, nr. 706/ 2 martie 2004 (*cf.* vol. *Sertar*, 2004, p. 415): „Crezi că are ceva Eugen Simion cu tine? [...] Doamne, păzeşte! păcat că s-a înconjurat însă cu multe becuri arse, ce nu-i vor lumina drumul cărţii".

„Fireşte - îşi încheie Nicolae Iliescu salva de întîmpinare - asamblarea celor peste o sută şi mai bine de autori a căzut în cîrca (sarcina?) coordonatorului general, profesorul Simion, care a retuşat colo o virgulă, dincolo un adjectiv, colo o exclamaţie, dincolo un citat anapoda."

O virgulă, un adjectiv, o exclamaţie? Mă rog, din colaţionarea făcută de mine (semnatar a 17 texte în vol. I şi 11 în II) rezultă ceva mai mult decît atît. Cînd este vorba de eliminarea lui Nicolae Manolescu din finalul articolului despre Mircea Daneliuc („cum nota Nicolae Manolescu pe coperta unuia dintre romane, «originale, puternice, îndrăzneţe stilistic şi atent construite», cărţile lui D. «trebuie considerate printre marile revelaţii ale prozei noastre postdecembriste»"), să zicem că baiul nu-i

prea mare, deşi cuvintele cu pricina constituie o valorizare nu de ici, de colo. Hai să nu ne supărăm nici cînd mi se introduce în text o informaţie, ca în cazul CV-ului lui Gabriel Chifu: în loc de „redactor la revista *Ramuri* din 1985", mîna cu virgulele filosoresciene a Coordonatorului a înşurubat o paranteză cu venin: „Este adus de Marin Sorescu în redacţia revistei *Ramuri* în 1985; după îndepărtarea acestuia de la direcţia revistei (*acţiune condusă chiar de C.*) ajunge director" [*s.n.*]. Ei, ce ziceţi? Nici aici nu-i baiul cel mare, chit că parcă hotărîsem să fim... academici!

N-ar fi o tragedie nici cînd ţi se taie o jumătate de pagină despre Ştefan Borbely, într-o exprimare resimţită, pare-se, ca prea subiectivă: „B. s-a remarcat încă din primii ani de studenţie prin seriozitate, acribie filologică, orizont comparatist (e cunoscător de germană, engleză, franceză, maghiară). Ardeleanul cu ştaif habsburgic, pe cît de scrupulos bibliografic, pe atît de pedant ca om, cultivă aparenţe clasiciste în tipare scorţoase (este tipul universitarului academic), fiind, în fond, un kafkian fantast şi supus anxietăţii, un ins ceţos, fascinat de thanatologie, decadentism şi psihanaliză (psihoistoria de sorginte new-yorkeză fiindu-i cea mai recentă preocupare). În filigranul paginii sale se poate descifra palpitul reveriei magisteriului alchimic, în vreme ce obsesia obsesiilor, pe nume Nietzsche, dă măsura voinţei de putere, nostalgia supremaţiilor şi puternicului filon lirico-sangvin prin care Biblioteca şi erudiţia revelează, finalmente, figura militantismului himeric, cu fantasme «imperiale»".

Unde-i, însă, baiul mare e la Gabriela Adameşteanu. Iată ce „virgule, adjective, exclamaţii" mi s-au tăiat:

> În 1984, cînd a apărut romanul *Dimineaţă pierdută* (Editura Cartea Românească, pe pagina de gardă fiind înscris anul 1983), lumea literară românească a fost literalmente bulversată. A. intra şocant, copleşitor şi triumfător în prima linie de prozatori, tulburînd ierarhiile. Critica literară s-a dezlănţuit, numele autoarei a fost numaidecît raliat la mari repere narative interbelice (Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu), cele două volume anterioare ale autoarei (*Drumul egal al fiecărei zile*, Ed. C.R., 1975, şi *Dăruieşte-ţi o zi de vacanţă*, Ed. C.R., 1979) au fost imediat resuscitate, reinterpretate, revalorizate, iar *Dimineaţă pierdută* a căpătat cu frenezie etichetă după etichetă. A fost citit deopotrivă din unghiul psihologiilor (admirabil construite şi strălucitor etalate), ca roman al bătrîneţii, ca roman al feminităţii alterate de biologic şi ultragiate de meandrele istoriei, dar şi din unghiul sintezei istorice româneşti. O istorie deloc eseizată, deloc meditată la modul livresc-fastidios, niciodată expusă declarativ, colorată parabolic ori impusă didactic. Dimpotrivă: o istorie filtrată prin multiple straturi şi substanţe umane, într-o tulburătoare suită de figuri ale degradării şi destrămării implacabile, ale eşecului ireversibil, ale fatalităţii, adică.

Hai să zicem că-i vorbărie. Li s-o fi părut prolix. Bun. Însă nevăzuta mînă cu şublerul taie acum exact situarea axiologică a autoarei: „Situat – prin forţa de exemplaritate generală – în preajma *Morometilor*, iar prin tipologie şi substrat reflexiv – în linie cu *Scrinul negru* şi *Cronică de familie*, romanul *Dimineaţă pierdută* transformă un simplu ax familial în carusel de istorie colectivă". Ei bine, fraza aceasta – esenţială ca poziţionare valorică a romanului – a dispărut din *Dicţionar*. Abia după ea se intra în comentariul propriu-zis. Pe de altă parte, dinspre final au dispărut citatul din Carmen Muşat despre *Întîlnirea* (2003) şi următorul pasaj despre carte: „În 1990, analizînd nuvela, Monica Lovinescu opina că «împletirea timpurilor, schimbarea unghiurilor de privire, înmulţirea perspectivelor narative, monologul interior alternînd cu discursul obiectivat, trecerile de la persoana întîi la a doua (acel *tu* adresat ţie însuţi, acel *Vous* din *La Modification* a lui Butor), *flashback*-urile şi incursiunile în viitor – toate nu ni se par a aparţine categoriei experimentului în sine»". Să mă mai întreb, oare, de ce au tăiat cuvintele Monicăi Lovinescu, de vreme ce, în ciuda mult visatei exhaustivităţi a *Dicţionarului*, ni se sugerase la un moment dat că Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca nici nu vor figura în sumar, dat fiind că n-au nimic în comun cu literatura, nefiind altceva decît nişte speakeri de radio...?!? Ce-i drept, la stilizări în aşa măsură, eu unul presupun mai degrabă mîna Magdalenei Bedrosian, care a tăiat exact ce ştia că-i displace Coordonatorului general: situarea *Dimineţii pierdute* în vecinătatea *Morometilor* şi a *Cronicii de familie* plus citarea Monicăi Lovinescu.

Moşia personală

Cu aceasta intrăm în cea de-a doua carenţă – nu vitală, dar stînjenitoare – a acestei munci extraordinare: clientelismul. Plezirismul de nabab sfidător. Şi folosirea reuşitei de grup în folosul blazonului personal. Pe cît de mari sînt meritele *Dicţionarului*, care beneficiază de oameni perfecţi profesional în context, precum Gabriela Omăt, Florin Faifer, Dan Horia Mazilu, Roxana Sorescu, Nicolae Mecu, Elvira Sorohan, Dorina Grăsoiu, Andrei Nestorescu, Dan Mănucă, Mariana Vartic, Daniel Cristea-Enache, şi care – lucru excelent – ne aduc laolaltă cu scriitorii personalităţi ca Vasile Conta (şi chiar P.P. Carp: ce-are-a face că-n afară de discursuri nu are decît două traduceri?), care ne oferă pentru prima oară masiv literatura basarabeană şi lumea exilului nostru occidental (vezi de exemplu Nicu Caranica, Leontin Jean Constantinescu, Centrul Român de Cercetări din Parisul anului 1949) – pe-atît de urît sare-n ochi *je m'en fiche*-ismul Coordonatorului general în distribuirea accentelor, verdictelor şi spaţiilor.

Sigur, sîntem în România, unde instituţiile-s moft, totul e persoana. Pentru cei mai mulţi dintre noi, UNITER-ul va să zică „Galele de le face Caramitru", Humanitasul nu-i altceva decît „editura lui Liiceanu", premiile Academiei sînt în fapt „premiile lui Simion pentru oamenii lui". Poate NEC şi Polirom să fi intrat nepersonalizat în conştiinţa publicului, dar asta numai fiindcă Andrei Pleşu este vizat mult altfel decît la Colegiu, iar lui Silviu Lupescu nu-i place prim-planul pentru el, ci numai pentru firmă. Dacă despre *DSR* se spune, fără nici o mare exagerare, că-i „dicţionarul lui Zaciu", d-apoi *DGLR*-ul va fi, fără nici o îndoială, numit „dicţionarul lui Simion".

Este, prin urmare, cazul să mai comparăm capitolul *Caiete critice* cu, să zicem, capitolul *Contrapunct* (Bucureşti, 1990)? E totuna cu a încerca să pui în oglindă Transfăgărăşanul cu groapa din faţa casei. Este, oare, cazul să te mai întrebi de ce – dacă tot s-a stabilit că într-un astfel de dicţionar intră numai autori cu minimum două cărţi publicate – Eugen Simion alocă aproape o pagină de carte *Amintirilor unui laş* (1998) de Nicolae Corbeanu? O carte, nu zic nu, tulburătoare în felul ei, dar *singura producţie* a autorului pînă la *Vara transfugului* din 2002, prinsă, aceasta, la bibliografie, dar se vede clar că – fireşte – necitită de autorul articolului la data redactării textului. Mai este cazul să te întrebi

pentru ce lui Daniel Cristea-Enache – un autor despre care mă grăbesc să spun că am toată simpatia –, care publicase *o singură carte* la data cuprinderii sale în *Dicţionar*, Nicolae Bîrna îi alocă două pagini, adică atît cît i se dă lui Ioan Petru Culianu, autorul a zeci de volume, sau mai mult decît dublu decît au Nicolae Densuşianu, Lucia Demetrius, Virgil Duda, Daniel Dimitriu etc.? Şi mai este cazul să prevezi ce se va întîmpla în volumele viitoare, pe de o parte cu oameni ca Gheorghe Grigurcu sau Monica Lovinescu, iar pe de alta, cu Fănuş Neagu, Marin Sorescu şi ceilalţi „caietişti" şi „literatori"?

Ca să termin cu mirările, voi spune că spaţiul acordat de Nicolae Bîrna lui Paul Daian este de-a dreptul năucitor. E aproape cît Cezar Baltag. Şi tot *via* Nicolae Bîrna i se alocă Ancăi Delia Comăneanu mai mult decît Denisei Comănescu, decît Ioanei Dinulescu, decît Ioanei Crăciunescu...

Întrebam ceva mai sus de necesitatea prezenţei lui P.P. Carp într-un dicţionar al literaturii române. Mă gîndeam că, la urma urmei, atît de mult am suferit de prea puţin, încît, pentru o dată, prea multul e preferabil nimicului. Totuşi, cînd îl vezi pe Constantin T. Belimace, autorul a doar 15 poezii publicate de Hristu Cîndroveanu în antologia *Un veac de poezie aromână* (1985), sau îl vezi prezent pe Bogdan Piteşti, infinit mai mult personaj decît autor (adevărat: prezenţă fabuloasă pentru mulţi literaţi dîmboviţeni), te întrebi atunci de ce lipsesc Matei Cazacu, Ion Dur, Smaranda Cosmin sau Marian Victor Buciu?

În sfîrşit, s-a făcut bine în redacţie actualizarea în 2003 a bibliografiei, numai că în majoritatea cazurilor volumele cu pricina nu figurează în textul analitic (vezi ce spuneam de N. Corbeanu). Ceea ce, de pildă, reuşeşte Teodor Tihon pentru Nina Cassian, cu primul volum din *Memoria ca zestre*, nu s-a mai reuşit, să zicem, la Matei Călinescu, unde *Portretul lui M* e prins la bibliografie, nu şi în articolul Monicăi Spiridon; la Ruxandra Cesereanu, cu textul oprit la 1998 şi bibliografia inclusiv pe 2003; la Al. Cistelecan, oprit în 2000, dar „prins" inclusiv cu monografia *Mircea Ivănescu* din 2003 ş.a.m.d.

Alte observaţii – venite, ca şi cele de faţă, tocmai din profundul respect faţă de această, repet, extraordinară reuşită colectivă – sînt de găsit la Gabriel Dimisianu, în *ALA*, 8 februarie (absenţa lui D. Drăghicescu), şi în special la Mircea Anghelescu, în cronica sa din *Cuvîntul*, nr. 1/ianuarie.

Am auzit că pînă la finele acestui an editura intenţionează să publice celelalte patru volume. Vom reveni, cu siguranţă.

Idei în dialog, nr. 6-7/2005

Istoria lui Alex Ştefănescu: fervoarea criticului kamikaze

Douăzeci şi opt de ani au trecut de cînd Nicolae Manolescu recenza în *România literară* volumul *Prim plan* de Alex Ştefănescu, iar observaţiile sale despre cel care chiar pe atunci plănuia o *Istorie (exactă) a literaturii române contemporane* îşi păstrează intacte acuitatea şi justeţea.

Începînd prin a-i cita din entuziastul medalion Mircea Dinescu şi notînd numaidecît o caracteristică esenţială a stilului critic („aceste abrupte consideraţii sînt sprijinite mai puţin, cum ar fi fost poate de aşteptat, pe analiza textelor şi mai mult pe psihologia autorului"), Nicolae Manolescu lipeşte cu mînă sigură eticheta: „Alex Ştefănescu este un critic foarte talentat, care şi-a făcut mîna, cum se spune, în gazetărie literară (şi nu numai literară). Am remarcat şi altădată că el şi alţii dintre confraţii lui de vîrstă vin în cronica şi recenzia de carte nu dinspre învăţămînt, ca înaintaşii lor, care, de la întemeierea disciplinei, au fost de obicei profesori, fie de liceu, fie de universitate, ci dinspre gazetărie [...] Alex Ştefănescu este cel mai departe de didacticismul (oricît de bine ascuns) al cronicii tradiţionale, şi cel mai avansat pe drumul unei întîmpinări de tip jurnalistic, care are alte standarde şi se adresează, în princpiu, unui public nou" (*România literară*, nr. 8/1988, *apud Literatura română postbelică*, Editura Aula, vol. III, 2001, pp. 386 ş.urm.).

Dar, de fapt, voi mai cita cîteva rînduri, într-atît au rămas de valabile şi astăzi: „Extrasele din textul despre Mircea Dinescu sînt semnificative şi putem demonstra, pe baza lor, felul în care Alex Ştefănescu îşi introduce comentariile. Se caută, mai întîi, o formulă epatantă de introducere, menită să creeze o impresie de spectaculos şi să atragă atenţia cititorului obosit [...] Al doilea element al scenariului este

găsirea unui punct de interes în jurul căruia să se rotească discuţia, căci nu poate fi vorba niciodată în aceste texte foarte concise de descrierea minuţioasă a cărţilor, ci doar de sugerarea facturii şi însemnătăţii lor. [...] A treia însuşire este predilecţia pentru portret şi încă nu pentru unul izvorît din operă, ci pentru unul care combină împrejurări reale, amintiri, observaţii sau situaţii pur literare. Un portret mai degrabă de reporter decît de critic, memorabil adesea. [...] Ironia trece, în astfel de împrejurări, pragul care o desparte de cruzime, şi uşurinţa caracterizării face pasul spre frivolitate. [...] Alex Ştefănescu este expert în comparaţii şocante şi aproximative. [...] Ar fi incorect să neg valoarea şi eficacitatea acestui mod de critică. De multe ori, observaţiile şi analizele lui sînt originale şi au o percutanţă care nu-ţi permite să le uiţi uşor. [...] Dacă am de făcut şi o obiecţie mai generală, ea se referă la reversul eficacităţii înseşi dorite de autor, şi anume la pierderea nuanţelor. Alex Ştefănescu sacrifică spiritului de geometrie o bună parte din spiritul de fineţe necesar criticii la fel ca sarea în bucate. Defectul portretelor provine din principala lor calitate: sînt prea tranşante. Nu cunosc un critic care să taie mai cu plăcere nodurile gordiene (pe unde nu le află, le inventează) decît Alex Ştefănescu".

Iată tot. Frazele din 1988 ale lui Nicolae Manolescu pot fi imediat aşezate ca moto la acest volum ce constituie, alături de *DGLR*, principalul eveniment al istoriografiei noastre literare pe 2005. Rămînem nemişcaţi o secundă, pentru fotografie.

Un obiect fermecător ca o plantă carnivoră

Într-o singură săptămînă, *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*, Editura Maşina de Scris, 28/26 cm, 1176 pagini, 3,8 kg, apărută în noiembrie 2005, în excelente condiţii grafice, la Monitorul Oficial, cu sprijinul financiar al Raiffeisen Bank, în concepţia grafică a Mihaelei Şchiopu, fotografii Ion Cucu, s-a văzut atacată din unghiuri antinomice. Cineva dinspre stînga persifla veninos laudele la Andrei Pleşu şi Gabriel Liiceanu (deşi Pleşu nu s-ar zice că iese tocmai imperial din baia de acizi a lui Alex Ştefănescu), pentru ca altcineva să decreteze reducţionist că marii beneficiari ai *Istoriei* sînt Eugen Barbu şi Adrian Păunescu.

În treacăt fie zis, scriitorii necuprinşi în sumar ar face bine să se abţină de la comentariile fatalmente otrăvite. Acesta e cazul, pentru moment, al lui Bedros Horasangian (în *Ziua*, 3 decembrie) căruia Alex Ştefănescu i-a şi răspuns în nr. 49 din 14-20 decembrie al *României*

literare. În *Catavencu*, de pildă, Ştefan Agopian (nici el cuprins – stupefiant! – în sumarul *Istoriei*) s-a abţinut de la orice reacţie, cel puţin deocamdată, spre deosebire de Ioan T. Morar. În tot cazul, cum spuneam aici luna trecută, *Istoria* lui Alex Ştefănescu va ridica munţi de comentarii negative, din raţiuni pe care le voi deplia ceva mai departe.

Cînd am vorbit la Uniunea Scriitorilor, alături de Nicolae Manolescu şi de Daniel Cristea-Enache, la lansarea cărţii, am numit actul lui Alex Ştefănescu un curaj de kamikaze, că tot e la modă terorismul – mai precis, o suită de opţiuni şi medalioane fermecătoare, dar cu finalitate sinucigaşă în planul receptării de specialitate. Ultrahărţuit de scriitorimea mai mult sau mai puţin veleitară, megalomană, resentimentară şi etern cîrtitoare, înzestrat din plin cu o subiectivitate invariabil ultragiată, ins nestăpînit, imprevizibil, cu atitudini frecvent oximoronice, sensibil, coleric şi retractil cu puseuri virulente, Alex Ştefănescu surprinde constant prin apetitul enorm pentru extreme şi stupefiază prin tenacitatea cu care le infuzează substanţă în ciuda tuturor riscurilor. El păşeşte fericit pe cărbuni încinşi, ca fachirul, dă cu bîta-n baltă cu o frenezie sadomasochistă vecină cu cea a lui Cristian Tudor Popescu, taman cînd îţi este lumea mai dragă, avînd o plăcere nebună de a-şi da singur foc la valize, în public.

Vom vedea ce şi cum. Deocamdată să începem cu obiectul ca atare şi cu plăcerea cu care umbli prin această pădurice foşnitoare, unde iconografia rivalizează în talente maliţios, tandru sau antrenant puse în pagină, cu arta parşivă a ilustraţiei din *Istoria* călinesciană. Un instantaneu cu Calea Victoriei în anii '30, urmat de un mirador de la închisoarea politică din Sighet, plus reproducerile din Baraschi, Ivancenco, Ion Jalea, Eugen Taru ş.a., plus poza lui Arghezi semnînd pentru premiul Uniunii acordat de Beniuc, alături, în fine, de lista înfiorătoare a scriitorilor arestaţi, judecaţi şi condamnaţi de comunism – sînt de ajuns pentru a-ţi determina oroarea cu care intri în epoca lui Leonte Răutu. Unele concluzii se sprijină temeinic şi cu dureroasă nostalgie pe fotografiile Bucureştilor interbelici: „Acest fel de a fi se datorează unui import frenetic de civilizaţie apuseană, care are vechime şi asigură o asimilare armonioasă a influenţelor. România este un exemplu rar de continuitate (fie şi dramatică în unele momente) între modul de viaţă tradiţional şi cel modern. [...] Lumea românească are o demnitate şi o candoare în degustarea plăcerilor existenţei. Nu este maladiv-orgiastică, nu simte o atracţie perversă pentru josnicie. Dar nici nu refuză să se

delecteze cu darurile vieţii, asemenea acelor popoare de o austeritate patetică, pe care le infirmizează dorinţa de performanţă şi munca excesivă. Performanţele se ating cu efort, dar fără chin, în momentele de entuziasm. Predominantă şi caracteristică rămîne o *vocaţie a bucuriei, care ţine probabil de latinitatea românilor*".

Formulare de tradiţie călinesciană, iute contrazisă de autor atunci cînd ţine să voteze (e dreptul său) cu E. Lovinescu, cel care, în opinia sa, „poate fi considerat (în mai mare măsură decît genialul G. Călinescu, întrucît geniile nu sînt reprezentative) un simbol a ceea ce a fost mai frumos în viaţa literară dintre cele două războaie mondiale (v. demonstraţia la p. 16).

Pe urmă, la tot pasul, privirea se delectează nu doar cu oglinda fiecărei pagini, dar în special cu forţa de sugestie pur textuală – şi indirect... axiologizantă – a fotografiilor. G. Călinescu în faţa studenţilor sau în documentare, într-o căruţă spre Ipoteşti, alături de Alice Vera Călinescu, Cornelia Ştefănescu şi Elena Piru. Noica şi Barbu Brezianu în fracuri, la o recepţie din 1930, într-un amestec de dandysm, diplomaţie şi flirt de *bon viveuri* de carieră. G. Macovescu premiindu-l la Uniunea Scriitorilor, în 1980, pe autorul lui *Mathesis* şi manuscrisul lui Cioran despre Noica, 17 martie 1988: „son incurable optimisme me séduisait: il trouvait un sens à tout et il ne m'en voulait pas trop de n'en trouver à rien". Ghiulul şi ţigara lui M.R. Paraschivescu, parcă pe fundal de manele, mititei şi 1 Mai muncitoresc. I. Negoiţescu şi Radu Stanca. Marin Preda şi Tudor Călăraşu. Eugen Barbu desenat de Silvan (în postură tipică de boierie mahalagească şi vanitate mercantilă) sau cu Ştefan Andrei în 1974. Paul Georgescu în „legendara" sa pijama (prietenii ştiu bine de ce şi cum pluteau norii de ţigară în jurul „cinematografului său interior"). Ana Blandiana şi Nicolae Breban la p. 371, sub secera & ciocanul epocii, plus *Biletul de eliberare* de la MAI nr. 3950 din 1964 pentru N. Steinhardt. Ioan Alexandru explodînd spre îngeri la p. 483 şi senzaţionala poză cu Crohmălniceanu de la p. 487 (în plan secund, Florin Iaru în suman, Mihai Ursachi în pantaloni evazaţi), pe care se poate scrie un tratat despre relaţia alogenie/autohtonie la noi, plecînd de la citadinismul cu şepcuţă, fular şi paltonaş al lui Croh *versus* ruralitatea poetului cu căciulă de miel, pantaloni burlăniţi, bundă şi fular în devălmăşie. La p. 501, Adrian Păunescu împreună cu doi absenţi nemotivat din *Istoria* lui Alex Ştefănescu: Constanţa Buzea şi Octavian Paler. La p. 709, Al. Piru despre sine: „am ceva din Dominic

Matei, personajul lui Mircea Eliade din *Tinereţe fără bătrîneţe*, minus întîmplarea că acesta e un «mutant»". Dedicaţia amuţitoare a lui Adrian Marino pentru Dumitru Popescu-Dumnezeu de la p. 717 : „Tov. Dumitru Popescu, cu multe mulţumiri şi recunoştinţă pentru sprijinul decisiv acordat apariţiei acestei cărţi (*i.e. Hermeneutica lui Mircea Eliade*) – o «premieră absolută» – cu rugămintea de a o apăra în continuare de loviturile joase, murdare, ale odiosului Vasile Nicolescu, satrapul presei literare române, pe care o instigă de pe acum împotriva acestei realizări culturale româneşti". Emil Brumaru cu Mircea Nedelciu : o „statuie" a hedonismului. Frumuseţea diabolic de... îngerească a lui Mircea Dinescu (p. 839), din vîrsta sa rimbaldiană, instantaneul cu Maşa şi brîul haiducesc purtat la premiile UTC din 1982 (p. 1007), alături de cravatele lui Mircea Iorgulescu, Ion Cristoiu şi Lucian Avramescu. În fine, consiliul USR ales la Congresul Naţional din 1981...

Pentru cel familiarizat cu fenomenul, simpla răsfoire a cărţii sugerează tabloul general, subtextele, fundalurile, culisele, în timp ce neofitului ajuns abia după anul 2000 la, să zicem, memorialistica lui I.D. Sîrbu, Mircea Zaciu, a lui Titus Popovici sau a Ninei Cassian, îi deschide nu o dată uşa din spate a instituţiei literare. Acolo unde, fireşte, adevărurile sînt ceva mai crude, dar cu o mult mai limpede – chit că aburită – elocvenţă.

Timpul doi. Formula fericită şi cadrul judicios

Există, în esenţă, două feluri de a aborda pentru cronică o astfel de carte. A o lua de sus în jos, adică de la arhitectură, de la armonia cornişelor şi ludicul *trompe l'œil*-urilor către detaliile, tăria sau şubrezenia fundaţiei. Sau invers, a o parcurge voluptuos pas cu pas, lăsînd pentru final veninul criticilor adunate pe parcurs. Eu, încîntat de stilul ziaristic al lui Alex Ştefănescu, am ales fără ezitare această a doua cale.

Mă grăbesc să specific o deosebire fundamentală, dar care nu micşorează plăcerea cu care îi voi cita formulele fericite. În ce mă priveşte, sînt un adept al istoriilor făcute pe teme, pe generaţii, pe tipologii, pe segmentarea de tip sociologic şi prin cuprinderea nu doar a vîrfurilor exponenţiale, ci şi a „caracudei" care formează „patul germinativ", „humusul" literaturii unei epoci. Din acest punct de

vedere, *Istoria literaturii române de azi pe mîine* a lui Marian Popa reprezintă – cum să zic – blatul tortului, în timp ce *Istoria* lui Alex Ştefănescu compune decoraţia dulce, frişca acoperitoare. Sigur că vor trebui citite în complementaritate, alături de suita *Scriitorilor români de azi* a lui Eugen Simion, de *Istoria* lui Eugen Negrici, *Enciclopedia* lui Florin Manolescu, de (citata deja) *Literatură română postbelică* – „lista lui Manolescu" – şi de, dacă dorim, *Istoriile* lui Dumitru Micu şi Ion Rotaru. Alex Ştefănescu rămîne cel mai aproape de „lista lui Manolescu", de unde şi gradul de atractivitate al cărţii sale – prin darul portretelor şi sagacitatea formulei sintetice – exercitat în dauna eficienţei analitice.

Iată cîteva exemple. „Nimeni, în literatura română, în afară de Blaga, nu a mîngîiat cu o mînă atît de uşoară chipul României." „Ca şi existenţialiştii, simbolistul Bacovia, cînd simte că nu se mai poate exprima, se exprimă prin renunţarea la exprimare, printr-o criză a limbajului." Pentru Petre Ţuţea, filosofarea este – într-adevăr – „o activitate lirică" : „Asemenea copacilor care au mii de frunze pentru a dispune de o suprafaţă cît mai mare de contact cu aerul, Petre Pandrea îşi multiplică în numeroase direcţii identitatea, îşi diversifică aspiraţiile, pentru a obţine într-o viaţă de om maximum de trăire". Compararea operei lui Petru Dumitriu cu... *Titanicul* : „a trebuit să treacă mult timp pentru ca scafandri curajoşi să identifice locul naufragiului şi să înceapă să aducă la suprafaţă fragmente din glorioasa navă". Perfect încadrat Ov.S. Crohmălniceanu în trecerea sa de la „militantismul nefast" la „dedogmatizarea literaturii, aşa cum cerea spiritul vremii : este nonconformist din conformism". „Mai mult decît poet, Geo Dumitrescu a fost – din 1941 pînă în 1989 – o eminenţă cenuşie a poeziei noastre." Romanul *Matei Iliescu* de Radu Petrescu : „un *Maitreyi* al perioadei postbelice, pentru scrierea căruia scriitorul a călătorit nu în India, ci în propria sa imaginaţie". *Istoria literaturii române de la începuturi pînă azi* de Al. Piru : „o capodoperă de deziluzionare a scriitorilor români. Drastica reducere la scară a literaturii române şi stilul impecabil ca o dungă de pantaloni bine călcaţi au ceva simpatic-sfidător". În sfîrşit, „poezia lui Mircea Dinescu a fost de la început subversivă – prin frumuseţe. [...] Deşi n-a mai publicat de mult timp versuri, Mircea Dinescu întruchipează în continuare în România ideea de poet (aşa cum Gabriel Liiceanu întruchipează ideea de filosof). În prezenţa lui se intimidează şi eleva de liceu, şi şeful statului. Talentul extraordinar îi conferă imunitate în orice împrejurare. Farmecul îl face invulnerabil".

Judicioase şi foarte importante sublinierile de metodă şi principii moral-estetice de la p. 52: „Scriitorii care tac dispar pentru multă vreme din conştiinţa publicului şi vor fi redescoperiţi abia după moarte. [...] Iar scriitorii care caută în ei înşişi elanuri asemănătoare cu ceea ce le pretinde partidul comunist să simtă îşi falsifică pe neobservate – şi cu atît mai periculos – identitatea artistică. [...] Strădania de a rămîne scriitori este ea însăşi o operă. Aceasta nu înseamnă că textele lor literare trebuie citite cu înţelegere şi compătimire (sau cu dezaprobare pentru concesiile făcute). Este bine ca ele să fie lăsate să intre în competiţie directă cu literatura dintotdeauna, fără ca în judecarea lor să se ia în considerare circumstanţele atenuante (sau agravante)". Aici se află cea mai indecidabilă temă a istoriei literare sub şi postdictatură.

Alte contexte cu dreptate: „Ne-am obişnuit să ne reprezentăm esenţialitatea prin enunţuri scurte, aforistice. Opera lui G. Călinescu ne ia prin surprindere oferindu-ne texte esenţializate în cantităţi imense. Este ca şi cum s-ar răsturna în faţa noastră un camion cu diamante". La Arghezi, *Cîntare omului* şi *Peizaje* „au avut succes, dar un succes artificial, în genul alegerilor pe care comuniştii aflaţi la putere le cîştigau de fiecare dată cu 99,99 la sută". Romanul lui Blaga *Luntrea lui Caron* „dezamăgeşte. Avem de-a face mai curînd cu o autobiografie romanţată". „Marin Preda a fost probabil surprins cînd a înţeles că i s-a încredinţat rolul de moralist al societăţii româneşti, dar înţelegînd ce avantaje îi poate aduce acest rol s-a adaptat din mers, schimbîndu-şi modul de a scrie. [...] *Cel mai iubit dintre pămînteni* ar trebui antologat pentru a-şi exprima frumuseţea literară, copleşită de o eseistică nerelevantă şi inutilă." (Antologarea, recte imaginea criticului dotat cu foarfecele eficienţei estetice, revine semnificativ în *Istoria* lui Alex Ştefănescu, adunînd paradoxal nume ca Mihai Beniuc, Adrian Păunescu şi... Mircea Cărtărescu.) De bună seamă că „Alexandru Ivasiuc a fost înainte de toate un febril ideolog al epocii lui. Literatura a constituit pentru el un mijloc de ilustrare a unor reflecţii". (Nu spun că astfel de observaţii nu s-au făcut din plin şi înaintea lui Alex Ştefănescu, însă stilul său direct, oroarea de sofisticare, teoretizări fastidioase şi glosări inutile, oroare derivată, cum observa N. Manolescu, din specificul [trecutul] „reportericesc", de jurnalism cultural şi nu de istoriografie simandicoasă, cîştigă prin directeţe şi precizie ceea ce pierde, poate, la capitolul nuanţare elegantă.)

Dilema cazului Paul Goma. „Literaţii de bună credinţă se află într-o dilemă. Ei ştiu bine că Paul Goma nu are mare valoare ca scriitor şi că

nu este în nici un caz un Soljeniţîn român. Dar îşi dau seama că spunînd adevărul ar face jocul Securităţii. Drept urmare îl laudă fără rezerve pentru opera literară, minţind deliberat sau autoconvingîndu-se că exact aşa stau lucrurile." Sigur că aportul lui Şerban Cioculescu „la afirmarea literaturii române constă nu într-o întreprindere de mare anvergură, ci într-o prezenţă spirituală difuză, fertilizatoare". Corectă corecţia epitetului „monumentală" la biografia lui I.L. Caragiale. Nu. „Ea nu depăşeşte nivelul glosării pe marginea unor documente. Aceasta a făcut Şerban Cioculescu timp de peste o jumătate de secol: a glosat pe marginea unor documente." La I. Negoiţescu, autobiografia *Straja dragonilor* reprezintă „tot ce a scris mai bun acest autor febril şi inegal după eseul consacrat lui Eminescu". Da, „teatrul lui Matei Vişniec este mai mult literatură decît teatru".

În fine, complementaritatea Nicolae Manolescu – Eugen Simion. Manolescu „deschide de obicei o discuţie. Eugen Simion o închide. Nicolae Manolescu face critică literară chiar şi cînd scrie despre autori de demult. Eugen Simion face istorie literară chiar cînd scrie despre contemporani". Şi tot cu dreptate despre Eugen Simion şi „masca lui antipatică" plus „deprinderea recentă de a se înconjura de tineri oportunişti, lipsiţi de valoare". Ce-i drept, acelaşi Simion „continuă să iniţieze sau să susţină întreprinderi de mare miză culturală".

Unde începe tragedia

Primele patru exemple flagrante de malformare sînt cei – cum să le spun? – cei patru crai de Casa Republicii: Petru Dumitriu, Eugen Barbu, Titus Popovici şi Adrian Păunescu. Priza suspect de puternică a criticului la curentul viciat al scriitorilor partinici descentrează definitiv şi sinucigaş echilibrul dobîndit în atîtea alte locuri ale construcţiei sale. Ştim bine în ce înfricoşătoare măsură strălucitoarea capodoperă psihologică din *Cronică de familie* a falsificat adevărul întregii istorii a aristocraţiei româneşti. Ei bine, la Alex Ştefănescu, totul ţine pur şi simplu de tradiţia caricaturală a realismului balzacian!

La Eugen Barbu ne regălăm cu *Groapa* şi *Princepele*, dar nu se suflă o vorbă de odioasa, grotesca falsificare a ilegalităţii proletare dîmboviţene din *Şoseaua Nordului*, *Ianus*, *Facerea lumii* şi nici de subtextele

meschine, vindicative, de șantaj ordinar din *O lume de cîștigat*. Cinismul lui Titus Popovici, epicureu caustic și cameleon amoral, cel care a dezvăluit post-'89 că toate monstruozitățile puse în romanele sale pe seama legionarilor le-au comis în realitate comuniștii, rămîne aici un autor respectabil prin pseudoispășirile pe nume *Cutia de ghete* și *Cartierul Primăverii*. Cît despre Adrian Păunescu (simplu versificator de forță & ocazie, pe fond de grafomanie pustiitor-lozincardă și delir de grandoare egocentrînd ultralucrativ universul), criticul observă, scurt pe doi, că „unii văd în el un poet înflăcărat, alții îl tratează ca pe un poet de curte, romanțios și melodramatic", ceea ce – în loc să-l facă mefient – îl face să-și achite clientul: „adevărul nu se află la mijloc, ci în toate aceste afirmații" (!).

În același timp, fabulosul evocativ și vizionarismul halucinatoriu din prozele lui Mircea Cărtărescu sînt așezate sub formula „amintiri din copilărie", numai aparent nobilă prin trimiterea la Creangă, dar în fapt minimalizatoare cît se poate. Ea e dublată de o etichetare lamentabilă: „Așa cum se prezintă, operă a unui solitar, romanul [*Orbitor – n.n.*] seamănă cu un imens și superb portocal înflorit, care are rădăcinile înghesuite într-o găleată de plastic"! Tot astfel, la p. 982, criticul ratează *Dimineața pierdută* a Gabrielei Adameșteanu, după cum îl ratează pe Andrei Pleșu, în timp ce Ion Cristoiu... „este prozator, nu ziarist"! De acord că, „exploatînd relativa libertate pe care o asigura publicațiilor UTC fiul lui Nicolae Ceaușescu, Nicu Ceaușescu", autorul SLAST-ului și-a demonstrat constant „talentul de creator de publicații atrăgătoare". Însă alinierea prozelor sale la Gogol și Bulgakov e de natură să stîrnească surîsul, ca să nu zic mai mult. Poate la un aliaj de Marin Preda și Gorki, dacă ținem neapărat să-l raliem la tradiția epicii guberniale.

Cine îl vede bulgakovian pe Ion Cristoiu și își mărturisește lipsa de afinități cu proza livrescă este limpede că va vedea în *Cartea milionarului* „o construcție complicată. Literatură făcută din literatură, cu artă și cu gust, ea sfîrșește totuși prin a-l obosi pe cititor, ca și *Levantul* lui Mircea Cărtărescu. Excesul de frumusețe livrescă se suportă greu. Parcurgînd *Cartea milionarului*, cititorul se află în situația mușteii care se înecă în miere". Cum să zic, parcă-i de preferat să te înec în miere decît în... altceva.

Pe urmă, dacă, la rigoare, poți să cazi mai repede de acord că Mircea Cărtărescu nu e postmodern, ci „un romantic de școală nouă",

sau că generația lui Nichita Stănescu este neomodernistă și a lui Cărtărescu neoavangardistă, ori că – seducătoare ipoteză – cartea lui Negoițescu despre Eminescu e de citit ca „documentul unei pasiuni homosexuale peste timp, al unei pasiuni ultraspiritualizate, dar avînd o fervoare care se intensifică necontenit pînă la obținerea extazului" (p. 694) – nu poți nicidecum să fii de partea criticului în optzeciofobia sa. Sau atunci cînd pripit și schematizant menționează „compatibilitatea" dintre „naționalismul profesat de Ceaușescu" și „încrederea lui Noica în valorile românești". Sau atunci cînd leagă *F*-ul lui Dumitru Radu Popescu de numele lui Faulkner. Deși afirmații precum „Fănuș Neagu crede că practicarea literaturii conferă o imunitate absolută" și „el își datorează faima mai ales cronicilor sale sportive", ori observația că G. Călinescu a acceptat „cochetăria ridicolă cu autoritățile comuniste" inclusiv din pricina antielitismului său de „copil al nimănui" – sînt adevăruri greu de contestat.

Pioneze, cuie, piroane

Am ajuns, în sfîrșit, la *hybris*-ul fără soluție și fără iertare al cărții. Care rezidă nu atît în marile absențe, cît în inexplicabilele prezențe, față de anvergura numelor lipsă. Sigur, îți spui, cu o viziune preponderent de critic literar și gazetar, autorul are toată libertatea să opereze subiectiv. Nu-și găsește afinități cu un autor sau altul, indiferent de portanța acestuia în istoria literară, nu-i prizează stilul, nu-l comentează, așadar nu-l selectează în sumar. *Atunci nu mai avem de-a face cu o istorie, ci cu o suită de medalioane lucrate simpatetic*. Altminteri, cînd ai îmbrăcat cămașa cu arnici a „istoriei literaturii", *ești obligat* să intri în hora axiologiei, a taxonomiilor, a înghițirii polarităților. Ești obligat să cumulezi tendințele și doctrinele antinomice, să corelezi seriile și grupurile, să iei pulsul pieței de idei, să urmărești schimbările de canon, evoluția orizonturilor de așteptare, să petreci esteticul cu politicul și sociologia creației, să punctezi istoria instituțiilor culturale, a cenzurii, a mentalităților, a relațiilor dintre specificul geografiei literare și directivele politice ale centrului, evoluția tensiunilor intergenerații onisteîe, legăturile dintre dinamica traducerilor (sincronizarea) și literatura autohtonă ș.a.m.d.

Or, dacă este justă compartimentarea (1948-1959, cu 32 plus 12 autori; 1960-1971, cu 48 plus 8 autori; 1972-1989, cu 29 autori cu capitol separat şi 21 „la comun", plus vreo 50 de scriitori la perioada 1990-2000), dacă eşti dispus să accepţi că teatrul - ca mai mereu în istoriile noastre literare - este... ca şi cînd n-ar fi fost vreodată, apoi cînd vine vorba de prezenţele şi absenţele sumarului ne situăm în plină tragedie. Cum spuneam, criticul are, cred, dreptul la propria-i libertate de simpatie, antipatie şi capricii, dar istoricul literar este obligat la un efort de obiectivare infinit mai serios. Dacă îl comentezi pe N. Steinhardt, nu se poate să lipsească N. Fărcăşanu-Villara, Alexandru Vona, C. Tonegaru, Pavel Chihaia. Dacă figurează Crohmălniceanu, de ce nu este şi Ion Ianoşi? Dacă-l alegi pe Ovidiu Genaru, e greu să-l respingi pe Sorin Titel şi să-i anulezi pe Paul Anghel şi I. Lăncrănjan, indiferent că, politiceşte, eşti (ai fost) permanent în dezacord cu atitudinile lor politico-literare reprobabile. Cum să-l prezinţi într-o istorie literară pe Alexandru Andriţoiu şi să nu-l consideri scriitor pe Octavian Paler? ! ? (Asta după ce declari ritos că Ion Cristoiu, înainte de a fi gazetar, este prozator!) Firește că au capitole Valeriu Cristea şi G. Dimisianu, dar de ce lipsesc Mircea Martin, Marian Popa (dacă nu pentru altceva, în orice caz pentru *Istoria* sa de peste o mie de pagini), Florin Manolescu, Eugen Negrici, Al. Călinescu, Mihai Zamfir, inclusiv Mihai Ungheanu, situat în aceeaşi constelaţie cu Paul Anghel şi Lăncrănjan?

Mai departe. Dacă palpiţi la poezia Ioanei Ieronim, e foarte bine. Dacă preferi să nu le vezi pe Daniela Crăsnaru, Grete Tartler şi Doina Uricariu, mă rog, dar nici pe Constanţa Buzea? ! ? Dacă îl alegi pe Dan David, n-ai decît, numai că, atunci, cum să dai drumul unei astfel de cărţi fără Ştefan Agopian, Daniel Turcea, Mircea Ciobanu, Gellu Naum, Cristian Simionescu? Odată ce ai optat pentru Matei Vişniec, M. Gălăţanu, Mircea Bîrsilă şi Florin Sicoe, eşti somat de întreaga mişcare literară să-i cuprinzi şi pe Florin Iaru, Mariana Marin, T.T. Coşovei, I. Stratan, I. Mureşan, Nichita Danilov, Ioan Moldovan. Iar dacă este Mircea Scarlat, de ce nu figurează şi Radu G. Ţeposu? Sau prezenţa lui Ion Anghel Mînăstire: astfel de prezenţe fac cu atît mai şocantă absenţa lui Mircea Ivănescu, a lui Alice Botez, a lui Sorin Mărculescu, a lui Tudor Ţopa.

Aici nu mai e de joacă. Criteriul reprezentativităţii, repet, îl poate lăsa rece pe criticul foiletonist-impresionist, pe eseistul dezinteresat de

istoria ideilor, pe hermeneutul fascinat de *epoché*-ul fenomenologic etc. Dar cînd te înscrii la concurenţă cu alde Călinescu şi Lovinescu, dar şi cu Marian Popa - de ce nu? - parcă era nevoie de altă armă, alte cartuşe, alt calibru, altă manieră de „hăituire" şi de un vînat pe măsură.

Culmea este că sînt convins că, mîine-poimîine, dacă-şi pune oleacă ambiţia la încercare, Alex Ştefănescu poate face încă o astfel de carte, cu toţi absenţii acum nemotivaţi. Şi atunci? La ce bun provocarea? La ce bun să învingi prin... capitulare? Ludic-ludic, dar nici chiar aşa!

Idei în dialog, ianuarie 2006

În ghearele realismului socialist

Reconstituiri necesare. Şedinţa din 27 iunie 1952 a Uniunilor de Creaţie din România, ediţie de Mihaela Cristea, prefaţă de Marius Oprea, Editura Polirom, 228 pagini

Ce bine fac astfel de cărţi! Exact ca o săptămînă de post în care abstinenţa îţi ascute toate simţurile, după care o oră de normalitate, cu o masă firească, ţi se pare minune dumnezeiască. Vorba asiatului: numai senzaţia golului îţi dă măsura plinătăţii.

Mihaela Cristea (absolventă a Facultăţii de litere, Universitatea Bucureşti, 1972, realizator de emisiuni culturale la TVR între 1972 şi 2004, cu cărţi despre H.Y. Stahl, P. Comarnescu, Aurel Baranga, dar şi *Experienţa iniţiatică a exilului*, publicată la Roza Vînturilor) a aflat la sculptorul Dorin Lupea dactilograma şedinţei Uniunilor de Creaţie din iunie 1952, anul marii schisme din PCR, cu sancţionarea Anei Pauker, a lui Teohari Georgescu şi a lui Vasile Luca. În „meniu": Petru Dumitriu, Marin Preda, Eugen Jebeleanu, Nina Cassian, Hilda Jerea, Matei Socor, Maria Banuş, Dorio Lazăr, Boris Caragea, Ligia Macovei, Mişa Novicov, N. Moraru, Aurel Baranga, Jules Perahim, Maxy & Co.

După ce enumeră cîteva dintre cazurile cele mai flagrante de înfierare şi sfîntă mînie proletară (vorba vine) – Maria Banuş, Boris Caragea, Nina Cassian, Mihail Davidoglu – şi după ce-şi mărturiseşte revelaţia Doftanei nu ca „temniţă grea a comuniştilor ilegalişti", ci ca un adăpost relaxat în vederea schimbului de mîine (bani roşii pentru zilele negre de după 1944), Mihaela Cristea pune la fix morala fabulei: „Îi înfierăm sau ne împăciuitorim? Împăcarea şi iertarea pe care multă lume o cerea în 1990 şi mai tîrziu. Este creştineşte să ierţi, dar cine ne spune pînă

unde merge iertarea? Cei pe care tu îi ierţi nu ştiu adevărata încărcătură a acestui gest, căci altfel nu ne-ar polua zilnic cu atitudinile şi gesturile lor. Şi atunci de ce să iertăm – numai ca să dovedim că sîntem creştini? Mai sînt o mie de mijloace pentru a dovedi că sîntem creştini. Mie nu mi se pare corect acest mod de a convieţui cu Iuda şi de a-i accepta chiar sărutul". La rîndul său, Marius Oprea reface contextul epocii, cu cazul Pătrăşcanu şi mandatul de arestare semnat de procurorul Rudolf Rossman, corelează totul cu procesul lui László Rajk şi declaraţia lui Lazăr Brankov cum că „Pătrăşcanu urma să ducă la îndeplinire planurile lui Tito în România", ca şi cu antisemitismul lui Stalin, procesul halatelor albe, de unde şi nume precum Harry Brauner, Remus Koffler, Jak Berman, Emil Calmanovici ş.a. în cuprinsul „devierii de dreapta" pe care Dej a ţesut-o cu crîncenă măiestrie.

Nenorocirea lecturii noastre de azi este că tot ceea ce a fost sălbatic, inuman, degradant, josnic atunci pare acum inevitabil grotesc şi neverosimil.

Sau, în cel mai bun caz, o butaforie de *commedia dell'arte*, cu ludic de operetă. Nimic nu te înfioară de groază, totul te face să rîzi în hohote sau cel mult să te încrunţi de necredinţă. Se juca o piesă, se ştia dinainte echivocul partiturii, dar în culise veghea călăul. Noi nu dispunem nici pe departe de capacitatea de a ne închipui în ce măsură bunul sau răul dozaj de „critică şi autocritică" de atunci te putea arunca „la munca de jos", cît era formal şi cît ultimativ. În orice caz, cu personaje precum Traian Şelmaru, Ovidiu Varga (fratele lui Mauriciu Vescan), Eusebiu Camilar, Ofelia Manole sau Matei Socor, grobianismul doctrinar e limpede. Mai delicate sînt lucrurile cu oameni ca Nina Cassian şi Aurel Baranga, ca să nu mai spun de Petru Dumitriu, unde talentul şi cinismul, ironia perfidă, gustul pentru burlescul ipocriziei jucate cît mai gros întru persuasiunea de partid îţi cam îngheaţă receptarea. Iat-o pe Nina Cassian, cea care astăzi se pretinde disidentă încă din 1949, ce declara impetuos în acel iunie 1952: „Documentul mi-a arătat că n-am fost suficient de trează pentru înlăturarea din sînul nostru a unor elemente care nu au ce căuta. S-a vorbit despre prezenţa în Uniunea Scriitorilor a unor oameni compromişi politiceşte ca Ionel Teodoreanu, Ion Biberi. Sînt oameni care promit de ani de zile că scriu, dar nu se vede nimic. De exemplu tov. Benador, tovarăşi care nu scriu de ani de zile ca Geo Dumitrescu, cu scăzut nivel ideologic ca Radu Boureanu, care, deşi face parte din cercul de învăţămînt de partid, a venit o singură

dată". După ce enumeră capodoperele de realism socialist „care au constituit pentru mine un exemplu" (*Minerii din Maramureş* de Dan Deşliu, *Lidice* şi *În sat la Sahia* de Jebeleanu, *Fiul Patriei* de Mihai Beniuc), Nina Cassian îşi subliniază convingerea că „numai în realismul socialist se poate realiza într-adevăr arta" – şi conchide apoteotic: „Tov. Şelmaru poate să-mi spună să mă las de muzică. Nu mă las. Muzica şi literatura sînt cele două căi prin care exist şi slujesc partidul şi poporul. Ghearele formalismului o să mi le tai pînă ajung la sînge şi să scot toate aşchiile şi toată coptura".

Cum căuta V.Em. Galan o sută de mii de chiaburi camuflaţi ca să-i suprime, ce însemna „ruperea de mase a compozitorilor" la Mauriciu Vescan, cum înfiera Alfred Mendelsohn partidele de vînătoare ale lui V. Luca, „bagajul de misticisme pe care vreau să-l lichidez şi fac sforţări" (E. Camilar), imboldul de a-l cînta pe tov. Gh. Gh.-Dej (Matei Socor) sau relaţia E. Frunză şi M. Breslaşu în jurul revistei *Viaţa Românească* – vă las pe dumneavoastră să descoperiţi.

Ziarul de duminică, nr. 49/9 decembrie 2005

IV
Fervoarea libertăţii. Politică şi literatură. Spectacole de idei

Umilirea memoriei

Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*, Editura Humanitas.

Senzaţia că din 1989 pînă acum au trecut o sută de ani e una comună, cel puţin în lumea oamenilor de idei. Deşi avînd cu totul alte motivaţii, presiunea psihică este la fel de copleşitoare. Ritmul schimbărilor este infinit mai rapid, factorii agresanţi sînt plurimorfi, solidarizarea subiectivităţilor ultragiate s-a dizolvat în baia de acizi a obiectivităţii alienante. Tentativele de „proces al comunismului" - atît al stalinismului, cît şi al ceauşismului - au eşuat, s-a practicat omniculpabilizarea, s-a supralicitat „lipsa de arbitri", exilul a fost respins, examenele critice sistematice întîrzie să apară din lehamite, din interes, din neputinţă, din refuz programatic etc. Astfel încît cărţile Monicăi Lovinescu şi ale lui Virgil Ierunca s-au prăbuşit în ograda noastră ca nişte meteoriţi uriaşi peste poiata de zburătoare aţipite şi cu aripile ciuntite.

De patru ani scriitorul român adună circumstanţe atenuante, alibiuri şi pretexte pentru laşităţile sale. Că aşa a fost timpul, că nicăieri n-a fost altfel, că s-a rezistat asigurîndu-se continuitatea valorii prin minciuna tolerată şi cultura paralelă, că s-a făcut complicitate cu Puterea din raţiuni de supravieţuire fizică şi intelectuală, că osmoza cenzor/autor a lucrat în numele ideii că „decît nimic, mai bine ceva", că s-a colaborat cu Partidul şi Securitatea din considerente patriotice, etnice, tactice, sentimentale, de şantaj sau strategie, ba chiar şi pur umane (nu doar frica, dar şi pensia, nu numai răzbunarea, dar şi grija de familie, de slujbă, de viză pe paşaport) ş.a.m.d. După ce ceauşiştii s-au năpustit pe kominternişti, optzeciştii pe şaizecişti (şi invers), informatorii pe securişti,

procesului comunismului i-a luat locul... epoca interbelică, de parcă 1990 era un nou 1945 : filo- sau antilegionari, filo- sau antiantonescieni, filo- sau antimonarhişti, filo- sau antiamericanism, filo- sau antirusism – pînă la sleirea „avîntului revoluţionar" şi la starea de azi, cînd torţionarul cultural de ieri se plimbă-n caleaşca aurită şi dă cu tifla dezorientaţilor ce tot refuză să înţeleagă că totu-i politică, iar restul – moft.

Cărţile Monicăi Lovinescu şi ale lui Virgil Ierunca sînt veritabile biopsii ale memoriei noastre cancerizate. Ele impun o dată mai mult refacerea ierarhiilor pe criterii morale ce nu alterează valoarea literară, ci o aşază firesc în rama demnităţii biografice ori a demisiei etice, alungă somnul criticii literare ce ameninţă să devină letargie sinucigaşă, incită ceea ce se (mai) lasă incitat şi readuc în prezentul disecţiei un trecut pe care marii vinovaţi îl credeau aneantizat, iar micii vinovaţi se amăgeau că-l pot amîna indefinit.

„Paginile acestea încearcă în primul rînd să umilească uitarea" – sînt cuvintele cu care se deschidea volumul *Subiect şi predicat* (Humanitas, 1993). Volumul venea – ondulaţie calorică! – în contraponderea celui apărut cu doi ani înainte, tot la Humanitas, *Româneşte* (ed. I, 1964, Paris). Dacă *Româneşte* acorda pozitivului numai *coté*-ul cultural-nostalgic (Blaga, Ion Barbu, Brâncuşi, E. Lovinescu, Al. Busuioceanu, Alice Voinescu, V. Voiculescu, George Enescu), rezervînd negativului partea leului (G. Călinescu, Arghezi, Vianu, Beniuc, Geo Bogza ş.a.), cele peste cincizeci de texte cuprinse în *Subiect şi predicat* selectau exclusiv valori, staturi morale exemplare, de la Mircea Vulcănescu, C. Noica, Eugen Ionescu, Mircea Eliade pînă la Lucian Bădescu şi Ioan Cuşa – şi reuşite estetice sigure, în poezie (de la Virgil Mazilescu şi Ileana Mălăncioiu la L.I. Stoiciu şi Mariana Marin) sau eseu critic (de la N. Steinhardt, Gabriel Liiceanu şi Ovidiu Cotruş la Marian Papahagi).

În schimb, *Dimpotrivă* este un extraordinar masacru al imposturii, al vedetelor (pseudo)culturii de partid, de la giganţi la plevuşcă : mercenari ai ororii carnavaleşti, „caligrafi ai lozincii", „împieliţaţii disponibili", „sufletele, moarte de veselie". Spectacol grandios ai mizeriei mercantile, cu distribuţie enormă, sufocată de figuranţi teleghidaţi, dar cu personaje axiale bine definite şi unde Regizorul, deşi situat sus de tot, era perfect dublat de regizorul secund, drăcesc ascuns în fiecare.

E fabulos ce redescoperi acum ! Ai zice că, într-un coşmaresc elan de *horror vacui*, comunismul a însămînţat de zece ori ca să fie sigur că poate culege o dată. O clasificare ad-hoc din 1985 detectează cinci categorii

de „activişti ai perversiunii" : „stalinişti disponibili" (M. Beniuc, Virgil Teodorescu, Ion Brad, Dina Cocea, Traian Iancu, Violeta Zamfirescu, Ion Dodu Bălan), „extremişti de dreapta de ieri, convertiţi în ceauşişti patriotarzi" (Ion Potopin), „pseudoscriitori de altădată, oportunişti de profesie" (Ioana Postelnicu, Al. Raicu, Vlaicu Bîrna), „oameni noi, ai erei Ceauşescu" (Florin Costinescu, Ion Mărgineanu, Teofil Bălaj, George Chirilă, Platon Pardău, Ion Văduva-Poenaru, Viorel Cozma), plus „cei doi vătafi ai rimătoriei prezidenţiale", CV. Tudor şi Nicolae Dragoş (Păunescu fiind „mai complicat : el joacă propria lui carte, pendulînd, într-o ambiguitate ocazională, de la delirul cinic la distanţa vicioasă").

Dintr-o dată îţi năvălesc în memoria umilită puhoaie de nume, atitudini, noduri conflictuale şi lupte de gherilă ideologică pe care le credeai (şi le-ai fi voit ?) uitate : o masă rotundă a *Contemporanului* din ianuarie 1976, despre „valorificarea tradiţiilor gîndirii filosofice româneşti", cu Radu Pantazi, D. Matei, Al. Boboc, Vasile Vetişanu, Simion Ghiţă, Gh. Cazan şi Lucian Stanciu („mai lipsesc C.I. Gulian, Pavel Apostol, N. Gogoneaţă şi N. Bolboaşă pentru ca să avem în faţă pe toţi responsabilii impasului la care a ajuns filosofia română") ; cîntece precum „Partidul, Ceauşescu, România" de George Grigoriu, „Glasul partidului" de Teodor Bratu, „Partid, pavăza mea" de Ion Chirescu, „Tovarăşe, grăbeşte pasul" de Elly Roman sau „Hei-rup" de Mauriciu Vescan, alături de compozitori „care se aranjează şi cu partidul, şi cu partitura", Doru Popovici, Dumitru Capoianu, Florin Comişel, Emil Lerescu, Gheorghe Bazavan ; minciunile oficiate de I. Ardeleanu şi M. Muşat în prefaţa antologiei *Cuvîntul liber* (v. *Mitologiile stîngii româneşti*) ; artişti „cu o verificată experienţă a compromisului : Vasile Celmare, Maria Blendea, Grigore Vasile, Costel Badea, Ilinca Veturia, Marin Iliescu, Marius Cilievici, Mihai Rusu, Simona Chintilă, Constantin Crăciun, Liviu Lăzărescu, Gheorghe Hilobi, Vasilica Picu, Traian Brădean ; Dumitru Micu în *Gândirea şi gândirismul*, deci în 1985 : „Comuniştii sînt factorul dinamic al tuturor acţiunilor muncitoreşti, lampadoforii bătăliilor de clasă contra exploatării şi asupririi" ; „evoluţia" componenţei delegaţiilor României la UNESCO, de la Ralea şi Vianu la Valentin Lipatti şi apoi Constantin Chiriţă ; Nicolae Morarii, subjdanovul cultural al anilor '50, tradus în franceză în *Revue Roumaine* din 1976, aducîndu-i printre colaboratori „pe propriii lui purtători de cuvînt din anii înnoptaţi ai epocii staliniste : Aurel Baranga şi Traian

Şelmaru, pe Al. Voitin, Titus Popovici, Gheorghe Dumitrescu" ; revenirea în politică a lui Alexandru Graur (1975) – „toată suflarea culturală din România îşi aminteşte de zelul cu care academicianul a rusificat nu numai cultura, ci şi ortografia română [...]. Exact ca prin anii '50, el ne înştiinţează în *Flacăra* că «Statele Unite sînt o ţară deprinsă cu asasinatul politic»" : jalea pe nume *Enciclopedia istoriografiei româneşti* (1979), unde Ioan Chiper, „autorul celebrului studiu *Organizarea comitetelor de fabrică* din epoca 23 august-octombrie 1944, şi-a repartizat tot atîtea rînduri cît are E. Lovinescu", unde alt autor al dicţionarului, Titu Georgescu, are „de două ori mai mult (spaţiu) decît Neculce", Traian Udrea mai mult decît Grigore Ureche, Miron Constantinescu de două ori mai mult loc decît Miron Costin, Emil Condurachi mai mult decît Odobescu, Virgil Cândea cît Dimitrie Onciul, iar Ceauşescu Nicolae cît Bălcescu, Pârvan şi Iorga la un loc ! ; Edgar Papu, cu articolul său despre optimism („Nici nu apucase bine partidul să lanseze o campanie de valorificare a optimismului ca stat, că Edgar Papu s-a şi grăbit să demonstreze că, în toate culturile lumii, nici un mare creator n-a fost pesimist", nici Dostoievski, nici Eminescu, Kafka ori Beckett) ; filme precum *Învestirea preşedintelui* de Virgil Calotescu, după un scenariu de Nicolae Dragoş, sau regia lui Gheorghe Vitanidis la filmul *Cu poporul, pentru popor* ; sistemul de perechi autor/comentator, de genul N. Dragoş-C. Stănescu, Mircea Vaida-Petru Poantă, Petre Ghelmez-Constantin Pricop, Teodor Vîrgolici-N.D. Fruntelată, generaţiile scriitorilor la comandă, de la Ion Potopin, Dragoş Vrînceanu la Grigore Hagiu, Ion Lilă, Luca Onul, Eugen Evu ; cazul unor Alexandru Ciucurencu, Ion Vlasiu sau Piliuţă, purtători de cuvînt ai antimodernismului de partid, „ca pe vremea lui Perahim şi a Lidiei Agricola" ; Marin Sorescu şi Ioan Alexandru pe prima pagină a *Scînteii* (1977) ; Leonte Răutu din 1954 („făurirea omului nou, purtător al unei noi concepţii despre viaţă, al unor noi şi superioare norme etice") reluat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga în 1978 („trăsăturile morale şi psihologice ale unui om nou", „ideile tovarăşului Nicolae Ceauşescu constituie nucleul unei estetici a realismului contemporan") ; Al. Philippide în 1978 despre Ceauşescu (p. 203) ; *Delirul curtenilor*, un text pe cît de savuros, pe atît de trist, ce se deschide cu G. Bălăiţă şi A. Buzura şi ajunge la analiza imnicii de partid cu exemple din Constanţa Buzea, Mihai Minculescu, Valeriu Bucuroiu, Arcadie Donos, Al. Tănase, Victor Nistea, Corneliu Leu, Lucian Avramescu, Ovidiu Genaru,

Darie Novăceanu, Miron Scorobete, Paul Tutungiu, Traian Iancu, Dina Cocea, Radu Popescu ; observaţia privind o „posibilă psihanaliză a perversiunii" : abuzul poetic de cuvîntul „pîine" în plină vreme de foamete (în texte de Virgil Teodorescu, Ion Vergu Dumitrescu, Gabriel Iuga, Pavel Pereş, Lászlóffy Csaba (tradus de Dim. Rachici) ; Laurenţiu Profeta, „compozitor nedestalinizat nici măcar o singură clipă" ; evoluţii gen Virgil Carianopol, de la stînga politică (*Cuvîntul liber*) la *Buna Vestire*, ori Demostene Botez din *Cele trei Crişuri* ajuns direct în manualele şcolare ; Victor Bîrlădeanu în apărarea lui Eugen Barbu ; volume precum *Omagiu '65* şi *Cu glas de aur te cînt, ţară*, unde, printre veleitarii de serviciu, găsim nume precum E. Jebeleanu, A.E. Baconsky, Geo Bogza, Geo Dumitrescu, Şt. Aug. Doinaş, Augustin Buzura, Ana Blandiana, Marin Sorescu, Mircea Dinescu... Ca să nu mai vorbim de cazul Barbu şi cazul G. Călinescu. Cît despre capacitatea de nuanţare a lui Virgil Ierunca este de ajuns să citim *Şerban Cioculescu apologet al „omului nou"*, ca să vedem cît de corect se pun accente în admiraţia scriitorului ca ansamblu intelectual-profesional, dar şi în necruţarea faţă de zonele alterate ale conştiinţei acestuia.

Cartea musteşte de sintagme memorabile de genul : „vibraţia de bazar" (la G. Călinescu), „reacţionarul inefabil" (Vasile Nicolescu), „prolixul prostălău" (I.D. Bălan), „minciuna de stat cu fervoare şi cinism inefabil" (Ilie Purcaru), „zilier festiv" (A.I. Zăinescu), „diplomat al dezinformării" (Valentin Lipatti), „hermeneutul Nicolae Balotă se converteşte la materialismul dialectic confecţionat în biroul lui Dumitru Ghişe", „o epavă de mătase : Camil Baltazar", „chiuituri lirice" (Traian Iancu), „mediocritate cursivă" (George Lesnea), „poetul româno-chinez Ion Gheorghe", „fabulistul cu epoleţi" (Iulian Neacşu), „neostalinistul baroc de la Bucureşti", „dezicerea sistematică a unei vocaţii" (Traian Herseni), „abuzivul vlăstar" (Dorin Blaga), „inchizitor exotic" (C. Noica în faimoasa „scrisoare către un intelectual din Occident", 1987).

În fine, Virgil Ierunca ne aminteşte de încă o practică de care se vorbea mult „pe atunci", dar pe care între timp o uitasem : tactica marilor oportunişti de a-şi plăti tributul în pagina de ziar, păstrîndu-şi, vezi Doamne, volumele intacte, lucru valabil nu doar pentru George Ţărnea, dar şi pentru Laurenţiu Fulga, Ovidiu Genaru şi Dan Verona, Eugen Uricaru şi Adrian Păunescu, Dumitru Popescu, Vasile Nicolescu, Nicolae Dragoş... şi cîţi alţii.

O reacţie cum nu se poate mai periculoasă: că toată această „antologie a ruşinii" ar fi, azi, de prisos, ori că „redezgroapă metode ale războiului rece". Că „lucrurile se ştiu", că „oricum, e vorba în special de condeieri de mîna a doua" şi că „de altele avem a ne ocupa noi acuma, nu de inşi fără destin". E totuna cu a avea pretenţia să acostezi direct pe insulă, făcînd abstracţie de tot oceanul care o înconjoară. Exerciţiu de „umilire a memoriei", *Dimpotrivă* este şi o „exorcizare a vremilor adormite", cum spune autorul. Dacă la somnul de ieri vom adăuga somnolenţa de azi, atunci nu ne mai rămîne decît somnul din urmă.

22, nr. 41/12-18 octombrie 1994

Misionariat filosofic şi virginitate spirituală

Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, Editura Humanitas, 198 pagini

În *Filosofia şi paradigma feminină a auditoriului*, studiul despre Noica din *Cearta cu filosofia* (1992), Gabriel Liiceanu se întreba „cine este publicul căruia îi este adresată o operă filosofică". Judecînd după dialogurile platoniciene, după vîrsta unor Alcibiade, Charmides, Lysis (tipul „tînărului aristocrat care urma să fie cîştigat pentru un ideal de libertate interioară şi înţelepciune"), observăm că e vorba de oameni de 15-16 ani. „Să reţinem, scrie Gabriel Liiceanu, că la Platon nu este vorba de un auditoriu specializat în sensul cunoştinţelor filosofice, ci numai în acela al disponibilităţilor. Şi nici măcar de o dotaţie specială nu poate fi vorba, de vreme ce sufletul conţine, potenţial, totul în sine (după cum ne-o demonstrează cazul tînărului sclav din *Menon*). Deci orice individ care este liber pentru instrucţie (în sensul condiţiei materiale şi al dispoziţiei psihice) este apt *din capul locului* să se situeze la nivelul obiectului filosofiei. Dar acest lucru este cu putinţă tocmai pentru că aici filosofia porneşte de fiecare dată de la gradul zero al problemei aflate în discuţie. [...] Virginitatea spirituală a auditoriului este deci în deplină concordanţă cu punctul de minimă rezistenţă din care debutează demersul teoretic..."

O umilire benefică

Iată de ce *Despre limită* este o carte chinuitoare: de penitenţă pentru sceptici, de furie adrenalinică pentru belferimea firoscoasă şi găunoasă, de bună dezorientare pentru eruditi, de fericire pentru *teenager*-ul dornic să gîndească (ei, da!) lucrul în sine, dar şi de umilire pentru ahotnicii de sistemă (dacă şi cîţi or mai fi ei). Nu ştiu dacă – prin absenţa oricărei referinţe – ea are vreun echivalent: „Cu excepţia *Anexelor*, care reprezintă formele pe rînd abandonate ale discursului despre limită (istorică, hermeneutică şi exegetică), paginile acestea alcătuiesc o carte fără bibliografie (nici un nume propriu şi nici un citat nu există în ele), o carte *inventată* din gîndurile, pasiunile şi lecturile uitate ale autorului; şi uneori chiar din mizeria viciilor noastre şi a istoriei petrecute în această parte a lumii".

De obicei, alergia la referinţe – semn de orgoliu, desigur, de acută conştiinţă a propriei unicităţi – îi caracterizează pe „lebensfilosofi", pe cei care *trăiesc* fierbinte şi totalitar ceea ce alţii *gîndesc* la rece şi... absolutist. Liiceanu nu este nici una, nici alta; practică tonul glacial şi scrierea maieutic-sistematică, însă fraza pulsează intimitate, o subiectivitate bine strunită, un temperament sangvin, dar natural închingat în canoane. La simplitatea (heideggeriană?) de acest fel nu se ajunge decît după îndelunga rumegare a erudiţiei. De bună seamă că Liiceanu putea face un tom înţesat de referinţe supraetajate (prima Anexă a cărţii o şi dovedeşte) cu nonşalanţa nesăţiosului aspirator de filosofie, unde să perinde libertatea „ca la manual", de la religie la etică, de la presocratici la Nietzsche, corelînd omul antic, omul baroc şi rinascimentăl cu omul absurdului, libertatea în isihasm cu libertatea sinuciderii la existenţialişti ş.a.m.d. Ca om de intermediu esenţial, nici atlet al academismului, dar nici al angoasei, el a ales calea cea mai dificilă, a gîndirii pure şi simple, a „sufletului frumos", încastrat în tipare logic-demonstrative. De altfel, participarea lui sensibil egală la tiparul Cioran şi tiparul Noica este o dovadă nu de sciziune, ci de funciar impuls armonizant al contrariilor, aşa cum se întîmplă îndeobşte în adevărata gîndire filosofică românească.

Pentru cititorul comun, *Despre limită* este însă un test cumplit. Lectura ei presupune un efort nu doar prealabil, ci permanent de

revirginizare spirituală. Noi ne-am învăţat să legăm ideea de sistem de o persoană, de o şcoală de gîndire: libertatea la Platon, libertatea la Dostoievski, libertatea la Camus, ideea de limită la greci, la Schelling, ideea de Drum la Heidegger, destinul în budism etc. Liiceanu te obligă să-ţi purifici memoria didactic-referenţială, să-ţi aşezi, ca şi el, mintea într-un fel de poziţie lotus, să-ţi fixezi privirea în Punct şi să te întrebi simplu: Ce înseamnă a fi liber? Ce mă predetermină şi mă limitează fatalmente, fără voia mea? Ce puteri am şi ce este puterea? Cînd sînt eu însumi: în singurătate, cu Dumnezeu, în iubire, în moarte, în lume, în vis, întru limită? E ceva groaznic, vă rog să mă credeţi, la fel cu neputinţa de a glosa altfel decît pe sute de pagini un simplu adagiu presocratic de genul: „greu este a fi bun". Tradusă în franceză, germană sau japoneză, *Despre limită* va avea aceeaşi forţă de impact; simplitatea ei este zguduitoare ca şi „drumul de ţară" heideggerian, ca un haiku, o tuşă neagră, subţire, în imensitatea paginii albe. A privi cîteva corăbioare de hîrtie plutind pe suprafaţa lacului! Cum să nu te gîndeşti la acel eminescian „cine poate privi fuiorul are vocaţie filosofică" de care era fermecat Noica?

Aşa ceva este *Despre limită*. Şi de aceea *adevăraţii* ei cititori nu pot fi astăzi decît Alcibiade, Charmides ori Lysis... liceenii pe care-i vezi săptămînal golindu-şi buzunarele în librăriile Humanitas... Ceea ce, *nota bene*, înseamnă enorm. Noi, ceilalţi, „parc-am murit demult".

Gîlceava eului cu sistemul

Cum ştim, filosofia la noi a avut parte – ca să preluăm definiţia blagiană a metaforei – în special de naturi catalitice, prea puţin de energii revelatoare. Pînă la Blaga, Noica şi Cioran am avut profesori buni, buni istorici ai filosofiei, compilatori utili. Adevărata gîndire filosofică zace-n poeţi, în subteranele folclorului, în sofistica orală de tip naeionescian, ca şi în literatură. Nu e o tragedie că Hegel şi Kant n-au fost „oameni carpatini". E un fapt la fel de firesc precum alergia românilor la sistem, la teribila (auto)coerciţie întru arhitectura duratei. Sigur că imediat vedem o acuză în asta şi ne împieptoşăm că Voroneţul are aceeaşi (deşi alta) măreţie ca şi domul din Köln. Reacţie nemeritată, de altfel. Important este că, odată cu Blaga şi Noica, fobia sistemului a devenit

sistem de-a binelea, iar *à rebours*-ul poate, la o adică, să funcţioneze la fel de procustian precum categoriile kantiene! Dacă „va face şcoală", tipul de gîndire impus de Liiceanu şi Pleşu va îmbogăţi deopotrivă literatura şi filosofia, morala şi artele.

Liiceanu şi-a dorit o carte despovărată de sistematică, venită parcă dintr-un impuls de nuditate rituală. La urma urmei, filosofia, aşa cum a forjat-o Antichitatea şi a consumat-o idealismul transcendental german, a pierit de mult în favoarea uriaşelor fervori post-nietzscheene, eşuînd definitiv în estuarul politologiei. Redutele prejudecăţilor noastre sînt însă... redutabile, iar libertatea de a scrie „adamic" despre libertate, la nivel hipersubiectiv, ni se refuză încă. Ni se refuză organic. Este şi marea absenţă din *Despre limită*: hipersubiectivitatea exasperată. Dacă absenţa referinţelor docte este minunată, absenţa *omului-Liiceanu*, retragerea sa îndărătul măştii impenetrabile descumpăneşte lectura. Mariajul Cioran/Noica rămîne încă un deziderat.

Dar, de fapt, cu toate eforturile eului de a pune exclusiv în prim-plan *gîndul* şi de a cultiva „impersonalitatea maioresciană", vibraţia interioară se aude, cînd firav, cînd mai puternic pe alocuri; limitele determină revolta în pasaje precum: „nu am ales să fiu, să fiu om, să fiu bărbat, să am pielea albă, să mă nasc în cutare zi, din cutare părinţi, să vorbesc limba pe care o vorbesc şi să aparţin cutărei religii. Nu am ales nimic din toate acestea. Şi nealegînd să fiu şi să fiu om, nu am ales să fiu liber. Acesta este paradoxul libertăţii gravitaţionale: *libertatea vine*, laolaltă cu limitele care o fac cu putinţă, de dinaintea alegerii mele. [...] Umilinţa este un hotar *impus*: în locul unei limite pe care pot să mi-o dau din interior, primesc, fără să consimt, una din afara mea; în loc să *mă* hotărăsc, deşi aş putea să o fac, sînt *hotărît*".

Alteori, solitudinea nudă, în căutare de indeterminări, cenzurează reflexul iniţiatic şi-l deturnează către mentalul social, istoric, politic: „Prostia mobilizează o imensă cantitate de energie mentală şi *are nevoie de ea*. Cel prost nu cunoaşte oboseala, lehamitea şi saţul, cîntărirea lucrurilor şi tentaţia renunţării"; „Sursa fanatismului este *centrarea* care nu a fost confruntată cu alte zări ale lumii, care nu ajunge la comparaţie, care nu se poate relativiza, pe scurt, centrarea căreia descentrarea îi este refuzată"; „Puterea este raportul de comandă şi supunere care se instituie în sfera educării libertăţii. Ea reprezintă un scenariu iniţiatic. Misterul supunerii în jurul căreia gravitează puterea nu se poate naşte decît în virtutea recunoaşterii că *altcineva* te poate conduce

şi spori pe drumul dobîndirii libertăţii. Supunerea este prima formă a libertăţii, pentru că ea se naşte din însăşi recunoaşterea premiselor ei".

Puterea, prostia şi triumful vagului

Sînt multe frumuseţi aforistice în *Despre limită*. Alegem la întîmplare: „Ceva este în măsura în care are hotare. Actul *hotărîrii* este actul ontologic suprem" (îmi vine-n minte definiţia dată de Blaga diavolului, pe urma folclorului, ca find „cel dintre hotare", nici aici, nici dincolo); „În frică îmi negociez fiinţa; o pierd ca fiinţă pur şi simplu, ca să o pot cîştiga ca fiinţă liberă"; „frumuseţea sau adevărul unui destin nu provin din excelenţă, ci din calma asumare a premiselor lui"; „ratarea decurge din duelul nefericit cu limita care te desparte pe tine de tine însuţi"; „lenea aduce cu sine cultul nemărginit pentru limita interioară"; „comunismul este societatea care *garantează* prostia ca încremenire în proiect" (sintagma, cum ştim, a făcut carieră); „Orice dictatură, ca formă a puterii pervertite şi ca maladie supremă a libertăţii, îşi află rădăcina în *frica de destin* şi în *excesul de libertate* care stau la pîndă în noi".

Dar acum, pentru noi, paginile despre putere şi prostie sînt capitale: *„Ce e de făcut cînd nu mai e nimic de făcut?* Această întrebare ascunde în sine insistenţa neresemnării. Simpla punere a acestei întrebări trădează o zbatere, o neacceptare şi o stare de veghe; ea păstrează intactă *perspectiva* facerii. Cînd această întrebare nu se mai pune, drama renunţării este consumată. Infernul este locul în care întrebarea «ce e de făcut» nu se mai pune" (urmează deci că România rămîne în purgatoriu, evitînd deocamdată infernul); „Comunismul îşi face intrarea în istorie sub forma marelui dezvăţ. El pune la îndoială totul şi respinge orice proiect care l-a precedat. El teoretizează marea ruptură şi cuvîntul «critică» este cel mai des invocat. Singurul lucru pe care comunismul nu-l pune la îndoială este proiectul propriu. De aceea comunismul se instalează *dintr-o dată* în prostia ca încremenire în proiect"; „Supremul neajuns al adevăratei puteri este de a nu se putea desfiinţa ca putere, de a nu se putea desprinde de cel supus şi de a-l simţi pe acesta incapabil să se desprindă de ea. În perpetuarea ei ca putere, ea îşi celebrează supremul eşec; aşa cum suprema ei bucurie este de a se anula ca putere, de a pierde puterea. O putere nu se împlineşte decît pierzîndu-se,

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

după cum nu îşi ratează esenţa decît perpetuîndu-se. Din clipa în care te temi că vei pierde puterea, puterea e deja pierdută în esenţa ei" ; „Cînd un popor întreg hotărăşte nu în vederea eliberării, ci a abdicării de la libertate, el răspunde în faţa celorlalţi şi este exclus din Istorie. Istoria este locul libertăţii popoarelor. Poporul a cărui libertate se reduce la libertatea unui singur om este poporul cel mai sărac în libertate şi el nu poate avea şi nu poate face istorie. O societate săracă în libertate dispare din Istorie".

Mai e cazul să spunem ceva ?

Despre limită are deci acea simplitate magnetică pentru neofiţi, dar şi o mulţime de capcane pentru iniţiaţi. „Această carte despre limită este o apologie a vagului. Lucruri vagi, poate cele mai vagi, sînt omul, Dumnezeu, libertatea. Vagul este opusul precisului. Vagul este ceea ce rămîne după traversarea unui spaţiu populat cu limite. Limita îl închide pe om mai întîi în spaţiul precisului. Problema este cum să parcurgem apoi treptele precisului, pentru a ajunge la lucrurile vagi."

În fine, dacă foarte rar se ajunge la definiţii excesiv limitative („sinuciderea este expresia paroxistică a orgoliului nemăsurat"), cartea conţine un dialog subtextual cu acea relaţie stabilită de Cioran (*Le démon est-il sceptique ?*) între *le douteur* şi *le négateur* (pp. 60 ş.urm.). Este locul-portret al autorului ; aparent, Gabriel Liiceanu este un campion al *hotărîrii*. El ştie bine că „nehotărîtul cunoaşte vacuitatea oricărei hotărîri. Din fapte, el reţine *agitaţia*, aburul inconsistenţei lor", dar recunoaşte totodată că nehotărîtul „cunoaşte melancolia infinită ce izvorăşte din luciditatea şi neputinţa sa". Cu o astfel de circumstanţă atenuantă, „nostalgia unui alt deznodămînt" în privinţa *propriei* perspective delimitează fermitatea hotărîrii şi înscrie persoana autorului pe traiectoria indeciziei. O traiectorie ce se poate dovedi adeseori mai fecundă. Deocamdată, pentru Gabriel Liiceanu ideea că „se poate şi altfel" generează „coşmarul celui nehotărît". Adevărat, „nehotărîtul nu ştie ce să înfiinţeze", iar nehotărîrea este o „maladie a pasajului", o „infinită cădere pe *gînduri*". Dar cine poate să spună cine-i mai fericit decît cine : *nehotărîtul care des-fiinţează sau hotărîtul care sporeşte* în-fiinţarea ?

22, nr. 51/21-27 decembrie 1994

Un pericol blînd : ciorăneii

Sorin Vidan, *Animalul confesiv*, Editura Prier, 94 pagini

Prin 1991, cînd l-am întîlnit cîteva clipe, din întîmplare, pe Gabriel Ţepelea, domnia sa mi-a (sau ne-a) reproşat interesul excesiv faţă de opera lui E.M. Cioran. Cum că n-ar fi momentul prielnic, în clipe de elan naţional constructiv, să elogiem nihilismul şi fatalismul, smintind întru jale macabră şi defetism energiile tinerilor.

Un an mai tîrziu polemizam amical ba cu Z. Ornea, ba cu Alexandru George şi alţii pe tema aşa-zisei „recrudescenţe a legionarismului" la tinerii debusolaţi. Cum că – în ritmul ăsta de editare a operei lui Cioran, Eliade şi Noica – în cîteva luni tot Bucureştiul adolescentin va defila cu diagonală verde pe piept, dînd foc buticurilor occidental--imperialiste şi alienatoare de identitate etnospirituală !

A mai trecut ceva timp şi am debutat în suplimentul cultural al *Cotidianului* cîţiva tineri cioranizaţi. Telefonul a sunat prompt : nu-i de ajuns pervertirea sufletească, profesională şi estetică a *teenager*-ilor, topiţi deja de sex, violenţă şi droguri (! ! !)? Le mai şi daţi nas cu publicatul, îndemnînd la sinucidere în masă?... ş.a.m.d.

Şi iată-ne în 1996, cu un tineret cum nu se poate mai normal diversificat, cu nimic în plus sau în minus faţă de congenerii de oriunde, cu acelaşi amestec de placiditate, arivism şi activism de pretutindeni. La fel de împărţit între plezirism şi idealism, între o religie sau alta – şi doctrinele Zen, *new age*, paranormalitate etc. La fel de paradoxal sincretic aliindu-i pe Ţuţea cu Kurt Cobain, pe Phoenix cu Marcel Iureş, *Filocalia* cu *Academia Caţavencu*, pe D. Stăniloae cu Urmuz, pe Jim Morrison cu Tarkovski sau pe Caragiale cu Guénon ! Avem rockeri, depecheri, *death*-eri, metalişti, avem grunge, trash şi angelişti (de la

Similea, nu rîdeţi!), avem SF-işti şi microbişti de toate culorile şi calibrele, avem olimpici aidoma, cu sau fără mironovi... Nu s-a smintit nimic la nivel categorial, totul e foarte diversificat şi la locul său, de la integrame la Internet, inclusiv apetitul pentru un viciu sau altul (doar sînt – nu-i aşa? – imaginea părinţilor, reală sau fantasmatic proiectată!). Că sare în ochi mai degrabă Excepţia – pestriţă, ignară, agresivă – asta-i altceva. În fond însă, avem, dragi tovarăşi, un tineret foarte cald şi normal, dornic de certitudini. E drept, mai departe de Agnita-Botorca şi mai aproape de Disneyland, însă nicidecum demonizat, cum se străduiesc să ne convingă balaurii gerontocraţiei mediatice. Totul e să nu ridici procentul la rang de totalitate, să nu vezi felia pe post de întreg şi să nu decretezi că şvaiţerul e suma găurilor sale, rămînînd orb la partea comestibilă.

Ciorăneii

„Dragă Dane – îmi scria în 1994 Dan Arsenie – eu nu aş publica puşti cioranieni. Îl confundă [pe Cioran] cu un nihilist slav. O alintare publicistică aşa cum faci tu i-ar putea distruge", însă tot el adăuga: „Dar, ai dreptate, dacă nu-s decît buni la 17 ani, n-au decît să dispară".

Exact pentru asta am pledat nu o dată: pentru dreptul obrazului împovărat de acnee şi rănit de dorul firelor de barbă de a-şi striga disperările. Pentru necesitatea sufletului tînăr de a deprinde tensiunea cugetării, de a-şi trăi incandescent *ideile ca biografie, gîndirea ca destin*. Cioran, filosofia *Erlebnis*-ului în genere, oferă din acest unghi o şcoală serioasă. Şi, desigur: pe cît de eficientă în primă instanţă, pe atît de riscantă pe termen lung.

Fiindcă asta înseamnă a începe cu sfîrşitul. A intra în gîndirea fiinţei cu destinaţia morţii. A-l anula pe „a face" în numele lui „a fi" absolutist. A te îmbătrîni – brusc şi conştient – la douăzeci de ani, intrînd cu fervoare în orizontul acelei tristeţi eminesciene care simţea la vîrsta primei iubiri că „optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit". Numai celor foarte puternici, sau celor inconştienţi, le este dat să treacă de-o astfel de vamă, adică să înceapă cu sfîrşitul spre a ajunge la începuturi. Ca şi libertatea în sine, gîndirea lui Cioran, toată linia „luciferică" de la Iov la Nietzsche, e un jug foarte greu de îndurat. Unii rămîn captivi în manieră (cazul noiciştilor e la fel), alţii evoluează de la strigătul-de-sine

către cărturăria obiectivă sau misionarismul social. În orice caz – şi ăsta-i esenţialul –, ciorăneii (noii „decreţei" filosofici ai României post-ceauşiste) nu sînt nicidecum un pericol. Sau, dacă sînt aşa ceva, sînt un pericol blînd, şi asta numai pentru ei înşişi. (Poate şi pentru părinţi... Excedaţi, aceştia, de poza lugubră a feciorilor, şi ea în firea lucrurilor, de altfel.)

Deloc firavi, deloc dezorientaţi, deloc pesimişti, ciorăneii (cunosc destui, şi din toate părţile ţării) cultivă asiduu contradicţiile: postulează supremaţia absolută a Nimicului, dar sînt plini de toate şi scot sens din orice rătăcire; neagă religiosul, dar sînt mistici pînă-n măduvă; alintă-n fel şi chip ideea sinuciderii, dar scriu sute de pagini despre fericire, mai corect: despre fericirea de a crede în imposibilitatea fericirii; exaltă ataraxia, dar lucrează masiv (*chaque livre est un suicide différé*, spunea Mentorul), inclusiv politic; se consideră bătuţi de toate vînturile, dar au un fixism de invidiat, dacă n-ar fi... condamnabil; adoră exclusivismul şi absolutismul, dar sînt fisuraţi, din fericire, de relativismul omnipermisiv. Şi tot aşa.

Cînd n-au capul tare şi pumnii strînşi, cînd iau din Cioran îndoiala şi nu fulgerul dictatorial, sînt suavi, profunzi, teribil de adevăraţi în frumuseţea lor invariabil contrariată de îngereala demonicului. Cînd se vor biciuitori de val de mare, morbizi cu program şi axiomatici cu semidoctism şi puseuri barbare, sînt ridicoli, stîrnindu-ţi eternul îndemn ucigător de idealuri juvenile: „Du-te la bordel, fiule". Dar una peste alta, încă o dată: nu sînt nicidecum un „pericol social", cum îmi scria un profesor din Piteşti. Cît despre sinucidere, ea rămîne, orice ar spune lumea şi Biserica, o treabă pur personală. Asta trecînd peste faptul că totuşi n-am înregistrat vreo sinucidere – şi nici vreo crimă – pe motiv de cioranism, nici la noi, nici aiurea.

Dar la 28 de ani?

După cum spune colofonul, „*Animalul confesiv*, volum de debut, conţine trei eseuri. Coli de editură 1,7, coli tipo 6, hîrtie offset 70/100 şi carton velin 70/100. S-a tras această carte într-un tiraj atît de mic de nu se poate număra". Sorin Vidan s-a născut la 24 septembrie 1968 la Turnu Severin şi este redactor la revista de literatură şi artă *Amfitrion* din acelaşi oraş. Nu-l cunosc; doar glasul l-am auzit de cîteva ori, „pe

linie" de Fundația culturală „Alice Voinescu", la care lucrează. Un glas de om fin, foarte politicos, dar și ferm, plăpînd cu etica și ideile, dar hotărît în cele pragmatice. Pasionat al angoasei – în scris –, pare un ins foarte exact în lume și profesie.

Îmi place să cred că notațiile „animalului confesiv" sînt deja o etapă depășită. Că avem de-a face cu un debut relativ tîrziu. Altminteri, 28 de ani înseamnă o vîrstă îndeajuns de coaptă, ba chiar nepermis de coaptă, pentru a mai subscrie entuziast rînduri găunos-pretențioase precum: „Viața este posibilă atît timp cît nu ai hotărît din ce considerent să apelezi la soluția sinuciderii"; „cangrena lăuntrică a oricărei rațiuni de a fi"; „totul este destinat eșecului. Viața? un coșmar prelețal"; „Viața nu este o cauză pentru care merită să lupți. Merită să lupți pentru orice altceva" (?); „Libertatea? De ce cuvîntul acesta îmi provoacă o cumplită senzație de vomă?".

Referențial văzînd lucrurile, volumul are trei secțiuni, cu motouri din B.H. Lévy, Wittgenstein, Berdiaev, fiind convocați în diferite contexte Iov, Ecleziastul, Tereza de Avila, Neagoe Basarab, Soloviov, Șestov, Maeterlink, Camus, Nietzsche, Platon, Vladimir Ghyka, Pascal, Boetius, Noica, Grigorie din Nazianz, Heidegger, Paul Evdokimov, Angelus Silezius, Spengler. Onorabil pentru o febrilitate mimetică juvenilă, dar amenințător pentru maturizarea eseistică.

Dincolo de accentele – jenante, cînd nu stupide de-a dreptul – de misoginie („Încerc să-mi imaginez lumea înainte de apariția femeii. Ce univers igienic"; „Cînd femeile au tendința de a-și depăși condiția de obiect erotic ai, dintr-o dată, perspectiva dizgrațiosului"), de puseurile vanității vecine, involuntar, cu parodia („Nu aș putea accepta alt rol în univers în afara aceluia de a-l suplini pe Dumnezeu"), de morbidețea expusă cu o opulență ce frizează grotescul („Clipele sapă în noi întru extazul viermilor"; „O definiție a libertății? A putea să pendulezi nestingherit între sifilis și Dumnezeu"), dincolo de ostenelile stilistice depuse nu o dată cu succes („Un fatum de moluscă ne-a înscris în eternitatea posacă a văicărelii"; „entuziasmul senil și disperat al zorilor"; „Istoria? Succesiune de abdicări, lazaret al neputinței și exaltărilor întru nimic") și de găselnițele jucăușe de genul: „Cunoaște-te pe tine însuți – această invitație la infern"; „fiecare întrebare nu e altceva decît o invitație la convalescență", ori inversări intertextuale de gust îndoielnic („Tăcerea acestor spații infinite mă scîrbește") – dincolo deci de acestea, pagina lui Sorin Vidan respiră cînd și cînd calmul meditativ al imaginației tandre.

Aici, în cele mai reușite ipostaze ale autorului, lirismul (cenzurat, de obicei, cu sarcasm, fiindcă așa se poartă la moderni luciditatea) e lăsat să iasă din bîrlog și să alerge prin contexte odihnitoare, blagiene uneori, precum: „Aș dori să mă odihnesc într-o expresie caldă, de amurg. Sufletul meu tăinuie dorinți de mîngîiere și liman. Nu vreau să iau cu mine, spre nicăieri, nimic din mizeria lucidității"; „în mine nu vociferează nici un temei, doar umbre, procesiunile șovăielii, o fără de nume oroare și spaimă ce-și caută limitele și înțelesurile și nu le află"; „Pe Dumnezeu nu mi-l pot închipui decît sub imperiul timidității. Un chip subtil, răbdător, pîndind afectuos, dinlăuntrul discretei sale Frumuseți, trepidația vanitoasă a lumii, făpturile unei înverșunări lipsite de noimă. O divinitate fragilă, tandră".

Pacostea aforistică

Aforismul este un risc enorm, care nici n-ar mai trebui asumat. Demonetizat demult din cauza hiperabuzului salonard, el a ajuns față de arhitectura necesară Ideii cam ceea ce este epigrama față de imnul pindaric. O jubilație pentru veleitari, oglindă ieftină pentru vanitoși, refugiu suprem al grandilocvenței. În lipsa unei solide armături culturale, nu atît *presupusă*, cît *dezvăluită* (dacă nu chiar *etalată*), aforistica rămîne irecuperabil provincia frivolității mai mult sau mai puțin grațioase.

Să luăm numai cazul Cioran: ce ar fi reprezentat *silogismele amărăciunii* în absența *Demiurgului celui rău* și a *Căderii în timp*! Sau atîtea și atîtea pagini aforistice, în lipsa eseurilor din *Istorie și utopie* sau *Exerciții de admirație*! Și încă: din perspectiva pe care o discutăm acum, marele păcat al lui Cioran e că din uriașa țesătură de lecturi pe care și-a consumat trăirile, în pagină abia dacă transpar cîteva procente! De aici și viciul feeriei epigonice de azi. Același e cazul, forțînd puțin comparația, cu perlele de pahar ale autopastișei lui Nichita Stănescu: în absența celor *II Elegii* și a marilor poeme precum *Învățăturile cuiva către fiul său*, găselnițele spiridușe precum „foaie verde de albastru" n-ar mai fi însemnat mare lucru.

Domnule Vidan, zău, dacă ne iubiți, treceți la plebicist. Stofă bună este. De-acum importantă-i manopera.

22, nr. 12/20-26 martie 1996

Din generaţia Humanitas

Cristian Bădiliţă, Paul Barbăneagră, *Întîlnirea cu sacrul*, Editura Axa, Botoşani, 112 pagini

În urmă cu cîţiva ani, cînd am întîlnit pentru prima oară numele lui Cristian Bădiliţă în corpul de recenzenţi ai *Românei literare*, am întrebat mai multe persoane cine e şi „ce hram poartă" noul semnatar. Am aflat că era încă student (acum vedem că în 1991 frecventa Seminarul Conciliar din Madrid, cu precădere cursul de fenomenologia religiei al lui Juan Martin Velasco), că vrea să se specializeze în istoria şi filosofia religiei şi că – vorba lui Noica – „mănîncă foc". După o vreme, mi-a fost dat să-l cunosc în fugă, pe holul Editurii Humanitas, prezentările făcîndu-le Sorin Mărculescu, viitorul socru al studentului. O ochire mi-a fost de ajuns ca să recunosc mult din tipicul acelei figuri pe care-mi place s-o numesc „generaţia Humanitas".

Nu ştiu dacă sintagma îmi aparţine, dar asta nu are importanţă, de vreme ce faptul se impune ca o evidenţă. (Pînă o să atragă atenţia sociologilor, îl semnalăm noi, empiricii.) Sigur, Valentin Nicolau ar putea replica pe drept cuvînt că există la fel de bine o „generaţie Nemira", adică fanii SF, junele informatician, eventual căptuşit cu fervori patapieviciene. Tot aşa, Sorin Dumitrescu poate revendica expresia/realitatea „generaţiei Anastasia" – tinerii cu sau fără acnee, pe cît de plăpînzi şi palizi, pe atît de rectilinii moral şi învîrtoşaţi întru duh & patriotism.

„Generaţia Humanitas" (unde pot fi cuprinse perfect şi cele două tipuri de mai sus) va să zică, pentru mine, omul între 17 şi 25 de ani, puţin (dar mereu) încruntat şi miop ca adolescentul Eliade, abonat la

şapte biblioteci, împuşcînd leul ca să-şi cumpere cărţi, înşirîndu-şi pe raft colecţia „Societatea civilă" alături de seria „Terra lucida", amestecînd Foucault, Tocqueville şi Delumeau cu Dao, Furet şi Noica. Ascultă la cască muzică tibetană, irlandeză, Nirvana, Pink Floyd şi Dorin Liviu Zaharia, se înghesuie la premierele de la Bulandra (în special), ca şi la Dalles, printre CD-uri şi albume somptuoase. Împacă atracţia pentru Phoenix-ul variantă '70 cu teoriile lui Ţuţea şi învaţă pe ruptelea nu atît pentru o bursă la Oxford, cît ca să demonstreze că se poate face o Românie nouă. (Am spus: „nouă", nu „ca soarele de pe cer".) În general îşi priveşte compătimitor părinţii, e plin de ţepi, dar şi de aptitudini self-manageriale, nu are complexe la strategia carierei, e năvalnic la tactici sociale şi iubitor moderat de libertăţi.

Mă rog, de aici încolo încep nuanţele: generaţionistul bolnav de computerism sau de yoga, tipul melancolic, dar vindecat prin practicarea artelor marţiale, în paralel cu doctorandul plurilingv ori fătuca atrasă de Nae Ionescu *via* Ioan Buduca. Dar şi baschetbalistul cotrobăind prin anticariate etc. Este o generaţie pentru care hibridarea e lege în preferinţe şi comportament, anemia (spasmofilia) e genetică, iar fascinaţia autodesăvîrşirii întrece obsesia carierei.

Un singur mare risc, deloc specific, evident: nemăsura vanitoasă. Aroganţa nerăbdătoare, foamea de experienţe, dublată de acuta conştiinţă a propriei valori şi care generează un soi aparte de asediere a instituţiilor; junele în cauză e convins nu doar că totul îi este permis şi îl aşteaptă, dar şi că totul i se cuvine *dintr-o dată*, prezenţa lui la vîrf fiind, nu-i aşa, extrem de urgentă şi indispensabilă. Astfel încît admirîndu-l fără doar şi poate, ai mereu tentaţia de a-i spune străvechiul... *take it easy*.

Iar divaghezi ?

Este o întrebare curentă printre prietenii acestei rubrici. Aşa e.

Vorbeam deci despre Cristian Bădiliţă. Anul acesta a început să coordoneze la Editura Amarcord din Timişoara colecţia „Grăuntele de muştar" (pentru desluşirea titlului, v. parabola din Marcu, 4,30-31), traducînd şi prefaţînd cîteva *Panegirice* de Bossuet (Sf. Bernard de Clairvaux, Sf. Tereza din Avila ş.a.), iar la Humanitas a tradus, comentat şi prefaţat un volum – *Evanghelii apocrife* – în seria „Terra lucida",

coordonată de Andrei Pleşu. Simt că mai are şi alte lucrări, dar nu le ştiu. În prezent e la Paris, unde împarte cu soţia (Smaranda Bădiliţă, care a tradus anul trecut la Humanitas un Luc Benoist, *Semne, simboluri şi mituri*) o bursă de cîţiva ani, dacă am înţeles bine. De acolo au susţinut în 1996 rubrica „Lentila de contact" în suplimentul *Litere, Arte şi Idei* al *Cotidianului*.

Şi tot la Paris s-a închegat şi volumul de faţă, în colaborare cu Paul Barbăneagră, care conţine traducerea cîtorva interviuri acordate de Mircea Eliade în 1979 (Sophie Lannes şi Jean-Louis Ferrier în *L'Express*), 1981 (Laurence Cossé, în *Le Quotidien de Paris*), 1983 (Frédéric de Towarnicki) şi 1986 (Jean-François Duval, în *Le Monde*), precum şi trei dialoguri despre Mircea Eliade realizate de Cristian Bădiliţă în 1995-1996, cu Paul Barbăneagră, Natale Spineto şi Juan Martin Velasco.

Îndrăznesc să văd în aceste interviuri mai mult decît o oportunitate oarecare, o atitudine de circumstanţă a tînărului dornic să-şi facă un nume în filosofia religiei. Şi anume: opţiunea pentru deschiderea culturală universală, în paralel cu acel patos naţional-creator al unei generaţii pentru care Eliade rămîne personajul exemplar. (Nu doar „şeful" generaţiei '27, dar exponentul sincretic al tuturor disponibilităţilor acesteia.) Pe de altă parte, este de sperat că prezentul volum premerge o abordare substanţială. De şapte ani tot citim, traducem, editäm şi reeditäm Eliade, însă cărţile despre el sînt extrem de puţine. (Niciodată nu se va regreta îndeajuns lipsa monografiei lui Ricketts din bibliografia traducerilor post-'89!)

În ce-l priveşte pe Cristian Bădiliţă, judecînd după afirmaţiile din nota preliminară a volumului, se anunţă ca un exeget de nădejde. Eliade, zice el, „riscă să-i urmeze lui Eminescu (şi altora) în pantheonul culturii autohtone. Ca şi Eminescu, redus la cîteva zeci de versuri deja banalizate şi lipsite de orice noimă, Eliade riscă o împuţinare *din exces*. Sacralizarea unui autor nu înseamnă altceva decît reducerea lui la cîteva şabloane, formule stereotipe, etichete, lozinci care au ceva din penibilul clipurilor publicitare". Absolut ostil fanilor „vampirizaţi" de formulele eliadeşti („creştinism cosmic", „timp circular", „camuflarea sacrului", „desacralizarea lumii moderne" etc.), Cristian Bădiliţă îl doreşte pe Eliade întîi de toate redat contextului cultural şi geografic, fapt care dintr-o dată strămută discuţia pe un teren foarte profitabil, cred, astăzi.

Aproape un colaj

E limpede că tocmai *în aşteptarea* acestei abordări substanţiale m-am grăbit să semnalez apariţia prezentei cărţi de interviuri. Altminteri, cel mai nimerit lucru e să transcriu iute cîte ceva.

„Ce mă captiva, spune Eliade în 1979 despre adolescenţa lui, era unitatea materiei şi transformarea ei în energie" (simptomatic, s-ar zice). „Eu cred că omul se întoarce la sine însuşi pe drumul cel mai lung" – memorabil, nu? Ascuţită este poziţia sa, tot din 1979, faţă de marile mituri/primejdii ale contemporaneităţii, care – pentru el – sînt „mitul progresului infinit", legat de acţiunea ştiinţei şi tehnologiei, şi mitul (ideologia) comunist. Dar disidenţa din Rusia, întreabă ziaristul, nu arată că „mitul marxist e pe cale să moară"? Da, acceptă savantul, „totuşi invers decît mitul progresului, mitul marxist posedă toate caracteristicile unei religii din moment ce dă – sau dădea – o semnificaţie globală vieţii umane, din moment ce justifică – sau justifica – lumea şi Istoria".

Paul Barbăneagră – deopotrivă gînditor şi artist, om de imagine cu apetit metafizic şi doxolog cu finalităţi inefabile („am un respect nelimitat, spune el, pentru doi mari gînditori ai acestui secol: Mircea Eliade şi René Guénon") – este o personalitate din păcate prea puţin mediatizată la noi. Convorbirea cu Cristian Bădiliţă e plină de afirmaţii interesante („fără Christinel, Eliade n-ar fi dat opera pe care a dat-o în ultimii treizeci de ani. Doamna Eliade a avut meritul de a-i asigura nu numai un climat conjugal plin de generozitate. Doamna Eliade a reuşit să-i dea Profesorului sentimentul că el continuă să trăiască în România"; „Bienala de la Veneţia, cîndva principala expoziţie a artei contemporane, unde se confruntau toate curentele artistice, a devenit un adevărat cimitir al artei. O morgă care dovedeşte că mai toate idealurile umanităţii, şi mai cu seamă cele creştine, au fost ucise ori pîngărite de pseudo-artişti"; „Eliade era în adîncul fiinţei lui profund român şi profund creştin"), ca şi de mărturii preţioase.

Una dintre acestea este răspunsul lui Eliade la întrebarea „pe cine consideraţi marele prieten al vieţii dumneavoastră?" – „Emil" (Cioran). Şi de ce? se miră Paul Barbăneagră – „viziunea constructivă a lui Eliade, încărcată de lumina dumnezeirii," n-are nimic cu viziunea

sinucigaşă (diabolică, aş spune) a lui Cioran". Fie şi numai răspunsul la această întrebare poate echivala o psihanaliză a celor două sisteme de gîndire şi a celor două Opere.

O altă mărturie priveşte un „dosar" niciodată abordat frontal în România: plecarea lui Mircea Eliade de la Paris la Chicago, cel de-al doilea exil. O decizie despre care se făceau, şi se fac, diferite speculaţii referitoare la cunoscuta ostilitate faţă de Eliade a unor cercuri evreieşti. „Plecarea în America, arată Paul Barbăneagră, a fost consecinţa unor maşinaţii puse la cale de o abjectă creatură, profesorul universitar comunist, născut în România, Lucian Goldmann, care-i trimitea foarte des studenţi marxişti în seminar să-l provoace. Într-o vară, în Elveţia, Eliade povestea foarte necăjit aceste agresiuni făcute mai cu seamă în legătură cu tinereţea lui legionară, la Ascona (unde fusese invitat de Jung), în cadrul celebrelor întîlniri Eranos. Lîngă el, un coleg l-a ascultat zîmbind – asta-mi povestea Eliade – şi după aceea i-a spus: «Domnule Eliade, eu sînt rectorul Universităţii din Chicago. Sînt evreu şi de zece generaţii ai mei au fost numai rabini. Ei bine, în numele acestei tradiţii iudaice şi-n numele conştiinţei mele vă rog un lucru: daţi-i dracului pe ăia de la Paris şi veniţi profesor la noi la Chicago»". „Adevăratul meu exil, spunea Eliade, n-a fost plecarea din ţară la Londra, în Portugalia sau la Paris. Adevăratul meu exil a fost plecarea mea din Europa la Chicago."

Unde nu putem fi de acord cu perspicacitatea lui Barbăneagră este în privinţa aşa-zisei modestii a lui Eliade (p. 68). Să fim serioşi: dacă e de găsit vreun cusur (fie şi simpatic, în cele din urmă) omului, nu e nicidecum – aşa cum îl bîrfea invidios Cioran – talentul lui în materie de *public relations*, ci orgoliul, fundamentalul impuls egocentric...

În fine. Din interviul luat profesorului Juan Martin Velasco e de presupus că Bădiliţă coace o lucrare despre *Eliade şi teologia creştină*. Ar fi ceva foarte nimerit, mai ales că reducţionismul barbar de tip Dubuisson face prozeliţi. Dacă se va menţine în plan etico-filosofic, evitînd să tragă chiar toată spuza pe turta etnoreligiosului, am putea avea parte de o decodare incitantă a gîndirii teologice a fostului apolog al virilităţii...

Ce-am vrut să spun e că avem de aşteptat lucruri interesante de la energia răzbătătoare a lui Cristian Bădiliţă. Şi fiindcă am început sub semnul Humanitas, vă semnalez apariţia primului volum, dintr-o suită de patru, cuprinzînd integral scrierile lui Mircea Eliade din 1921-1925

(*Cum am găsit piatra filosofală*, ediţie de Mircea Handoca); se va merge pînă la 1928 inclusiv (vreo două mii de pagini). Dialogul, subteran şi la suprafaţă, al generaţiei '27 cu generaţia '90 continuă şi e plin de învăţăminte. Vom reveni.

22, nr. 51/17-23 decembrie 1996

O ambiţie năvalnică

Cristian Bădiliţă, *Nodul gordian*, Editura Humanitas, 182 pagini

La bună revedere

Anul trecut, cam pe vremea asta, am scris aici despre Cristian Bădiliţă ca despre un tip reprezentativ pentru ceea ce am numit „generaţia Humanitas". Eseist năvalnic, poetic la simţire şi devorat de demonul productivităţii, Cristian Bădiliţă oferă un spectacol interesant ochilor noştri hîrşiţi în scepticism, aburind în prejudecăţi, însă ahotnici de tinere ţîşniri intelectuale. Pe cît supără prin impetuozitatea cu accente colerice (la adresa naţiei liliputane faţă de aspiraţiile sale), prin nerăbdarea ascensională (socioprofesional vorbind) şi orgoliul inocent, afişat auto-exemplar cu o fervoare aproape înduioşătoare – pe atît de încîntător se dovedeşte el la o a doua vedere : simpla ambiţie îşi revelează raporturile profund formative, nesaţiul de prim-plan al persoanei este dublat de performanţa culturală, iar teribilismele *à la* generaţia '27, savantlîcul şi poza eliadescă dau sarea şi piperul unei compoziţii intelectuale din plin dotată pentru o carieră strălucită.

La 29 de ani, Cristian Bădiliţă a tradus şi comentat din Origen, Evagrie Ponticul, Bossuet, a tradus *Evanghelii apocrife* şi (în colaborare cu Petru Creţia) *Apocalipsa lui Ioan*, precum şi *Mistica renană* de Alain de Libera şi *Introducere in fenomenologia religiei* de Martin Velasco. Îşi pregăteşte doctoratul în greacă veche şi patristică la Paris, a îngrijit antologii la Humanitas (*Socrate omul*, *Miturile platonice*) şi la

Polirom (*Eliadiana*), şi-a adunat astă-vară producţia publicistică în volumul *Sacru şi melancolie* (Editura Amarcord), pentru ca acum să apară nici mai mult, nici mai puţin decît în seria de „eseişti români" de la Humanitas, unde au pătruns pînă azi doar Al. Paleologu, Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu, Petru Creţia, Marin Tarangul şi H.-R. Patapievici !

O impunere explozivă, aşadar, a unei teribile voinţe de autoconstrucţie şi afirmare culturală şi care vorbeşte deschis de pe poziţia unui posibil lider al „generaţiei '89", cum îi spune el, deranjînd inerţiile celorlalte generaţii, stîrnind adrenalina congenerilor, ca şi secreta satisfacţie a unei anume maturităţi prematur sterile. Cu tot riscul de a-l supralicita (din pricina foamei de nume noi şi tinere talente), Bădiliţă este o apariţie ce trebuie luată în serios, fără acea îngăduinţă circumspectă, specifică la debuturi. O asemenea energie debordantă este oriunde remarcabilă, dar cu atît mai mult în românescul context de azi, al netrebniciei şi ignoranţei agresive.

Capcana primului impuls

La primul contact cu notaţiile sale, Bădiliţă poate să pară pueril, prezumţios, pozînd în „micul Eliade" insaţiabil cultural, dar sedus în taină de frivolităţi sau de hipnoza carierismului. E foarte simplu să decupezi secvenţe în care tînărul se priveşte-n oglindă lipindu-şi mustaţa, adică afişînd blazarea culturală cu dor bătrînesc de antice înţelepciuni („simţi că te năpădeşte o oboseală teribilă, o lehamite de cărţi vecină cu scîrba. Şi te întorci, umilit, ca fiul risipitor, la Biblie, la Platon, la Homer"), o hărnicie în orgolios dezacord cu colegii occidentali („la miezul nopţii aveam traduse douăzeci de pagini din *Mistica renană*. Smaranda s-a apucat de Filon. Majoritatea elevilor Şcolii Normale sînt plecaţi în vacanţa de Toussaint"), descoperind oul lui Columb („n-am întîlnit oameni mai preocupaţi de nimic decît francezii" ; „ca şi în cazul lui Ionescu, teatrul lui Beckett are o dimensiune teologică ascunsă", observaţiile despre Freud şi Jung, pp. 13 ş.urm. etc.) sau generalizînd barbar, în concluzii ca o lespede tombală, de genul : „N-am cunoscut intelectuali mai cretini ca-n Franţa. Dacă le închizi bibliotecile o săptămînă, ăştia uită să vorbească" ; „Slujba s-a desfăşurat după tipicul fără noimă şi har al catolicismului" ş.a.

Tot așa, deși uneori se arată cîștigat, pe bună dreptate, de moderație („Cum să deosebești un reacționar fanatic de un progresist încăpățînat? Același demon îi bîntuie pe amîndoi"), cel mai adesea suflul e radical, așa cum stă bine, desigur, tinerești, însă cu asumarea riscurilor de rigoare, în exemple de tipul: „N-avem de ales decît între două rele: prostia autohtonă și limboiul de lemn, complet iudaizat, occidental" (îmi place să cred că tînărul care vizează specializarea în filosofia religiei va ști să vadă și „a treia cale", în toate cele).

În plus, impetuozitatea candidatului la erudiția eliadescă și a vînătorului de performanțe editoriale este dublată la tot pasul de cioranianul acid românofob din teoria „neantului valah": „La urma-urmei în România se luptă europenii cu asiaticii. În România n-au existat niciodată români. România e doar o ficțiune eminesciană" (p. 21); „Impresii despre reîntîlnirea după un an cu țara. [...] O senzație de extraterestru poposit de-a dreptul în paleolitic. Nu mă pot reobișnui cu țîfna românească. Oamenii se răstesc, parcă ar striga întruna după o cireadă imaginară" (p. 96); „În vreme ce în Polonia comunistă Wajda făcea capodopere una după alta, la noi nu se întîmpla, cultural vorbind, absolut nimic. [...] Faceți o cură de Occident și veți vedea ce înseamnă România. Un zero absolut. Dar nu poți tăia în carne vie. Fiecare a încercat să supraviețuiască marasmului. Numai să nu mi se bage pe gît salam cu soia și să mi se spună că-i salam de Sibiu. Cultura română a ultimilor cincizeci de ani e salam cu soia. Acceptați asta și mă închin cu smerenie în fața culturii române" (p. 80).

Ce să zici! Închizi ochii, dai din umeri sau strîngi din dinți (după posibilități), răsufli încet – pensionar prăfuit și cu igrasie la bază – și... dai foaia.

Între Dostoievski și Tournier

Odată pansate astfel de răni de lectură, te poți delecta cu alte formule percutante și cu verdicte cioraniene („Ce păcat că nu stăm sub parenajul cultural al spaniolilor! Acest popor nu-și va irosi niciodată vitalitatea"; „a scrie înseamnă a justifica un furt, o crimă" ș.a.), după cum ai de meditat cu profit la concluzii ca aceasta: „Lirismul cioranian nu e o stare, ci o metodă, o poetică pur și simplu, deconspirată la tot pasul [...]

La Cioran nu găsești nimic revoltător. Găsești numai o încrîncenare seducătoare și o discretă autoflagelare. Și mult umor. Rîsul alb, de care vorbește undeva Tournier".

Dar e de gîndit mai ales la relația *trăire religioasă / acumulare culturală*. Aici apare, cred, primejdia unui anume „fundamentalism" la Cristian Bădiliță, ca și, de altfel, la un întreg segment al generației '89, ca să-i acceptăm formula. De acord că „vindecarea culturalistă" este o iluzie, ca și mistica, în fond (acea mistică asumată și nu originară, urmată nu ca vocație, ci ca linie a modei), și este îmbucurător că Bădiliță adună „material despre Homiakov, Leontiev, Dostoievski, Gogol, Ceaadaev, Buharev, Rozanov, Berdiaev. Mă interesează să prind structura acelei filosofii ortodoxe pe care am intuit-o în cursurile lui Nae Ionescu. Din păcate noi nu am făcut decît să maimuțărim fie pe nemți, fie pe ruși!". La limită, se poate accepta chiar și radicalitatea unei afirmații precum: „Reorganizarea memoriei personale și colective după criteriile, singurele valabile (după credința noastră), ale trăirii religioase" (*Sacru și melancolie*, Amarcord, 1997, p. 5) și că „ambiția tinerei generații este să împace trăirea religioasă cu performanța culturală, să reînvie cultura în duh creștin". Însă cînd ni se spune că „tinerii acestui moment de răscruce se topesc într-o credință fanatică, radicală" și că, ei da, „cultura fără credință naște monștri"... parcă presimți ciomagul dogmei pe biata-ți cocoașă laică. (E drept, textul este datat 1993.) Este adevărat că „Nichifor Crainic nu trebuie adulat sau hulit, ci reconsiderat în primul rînd ca estetician și teolog", dar mă îndoiesc de faptul că „priza lui Pleșu la generația tînără nu e deloc întîmplătoare atîta vreme cît, pe urma lui Crainic [...] fiul risipitor al lui Noica reînnoadă firele credinței și culturii" – riscul „daltonismului" cu substrat doctrinar nu e deloc neglijabil, iar „elanurile vîrstei" nu vor sluji ca justificare prea multă vreme.

Revenind însă la cartea de la Humanitas (ultimele citate de mai sus au fost din *Sacru și melancolie*), paginile 152–153 merită să rețină atenția celor preocupați de adînca necesitate a reformei spirituale în ortodoxia română: „Toți gînditorii creștini ruși, de la Homiakov pînă la Berdiaev, sînt niște convertiți de la raționalism la mistică, de la filosofia germană la ortodoxie, ori, în cazul lui Soloviov, la creștinism «ecumenic». În România nu există nici un «filosof ortodox» (Cioran ar fi putut deveni unul). Nae Ionescu are cîteva inflexiuni, dar nimic articulat. [...] Nu

întîmplător cei mai mari teologi ortodocşi au fost laici. [...] Sinteza vine ca ultimă etapă, de reelaborare a ortodoxiei din perspectivă laică, adică din perspectiva libertăţii personale asumate şi responsabile".

Iar dacă ne gîndim că Bădiliţă este atras deopotrivă de Dostoievski şi Michel Tournier (el pare, de altfel, mai flexibil, mai permisiv, mai deschis experienţelor decît, să zicem, Toader Paleologu), e de sperat că destine precum Teodor Baconski nu vor rămîne singulare. Ceea ce ar fi un mare cîştig, din varii unghiuri de vedere. Carieră sau destin? Iată întrebarea.

22, nr. 45/11-17 noiembrie 1997

Ispita anarhiei

Cristian Bădiliţă, *Tentaţia mizantropiei*, Editura Polirom, 198 pagini

Revin cu plăcere şi curiozitate: în *22*-ul din 7-23 decembrie 1996 am scris despre Cristian Bădiliţă ca despre un tip reprezentativ pentru ceea ce s-ar putea numi „generaţia Humanitas" (el preferînd sintagma „generaţia 1989"). Un an mai tîrziu, în *22*-ul din 11-17 noiembrie 1997, cronica mea la volumul publicat de el la Humanitas (*Nodul gordian*) se intitula *O ambiţie năvalnică* şi începea astfel: „Eseist năvalnic, poetic la simţire şi devorat de demonul productivităţii, Cristian Bădiliţă oferă un spectacol interesant ochilor noştri hîrşiţi în scepticism, aburind în prejudecăţi, însă ahotnici de tinere ţîşniri intelectuale".

Şi încheiam astfel: „Carieră sau destin? Iată întrebarea".

Au mai trecut doi ani

Ei bine, dilema continuă. În 1998, Cristian Bădiliţă a publicat *Călugărul şi moartea*, iar în 1999 – *Cartea micilor erezii* şi *Platonopolis sau împăcarea cu filosofia* (prima şi a treia, tot la Polirom). La p. 173 a noului său jurnal (*Tentaţia mizantropiei* cuprinde anul 1997), la 18 noiembrie, Bădiliţă notează: „În România sînt taxat drept «ambiţios năvalnic» şi «carierist» datorită faptului că scriu şi public cărţi. Nu mai pricep nimic: meseria de scriitor practicată sub treizeci de ani este imorală? Ce-ar trebui să fac? S-o las baltă? Dar nu ştiu să fac altceva şi apoi eu

nu cred că scrisul e o meserie mai nobilă decît croitoria sau cizmăria. [...] Eu nu mă consider o excepţie, dar ştiu că, bicisnic cum sînt, am un har: acela de a face cărţi, iar nu pantofi sau căciuli. [...] De fapt, nu-mi place deloc să scriu cărţi. Îmi place doar să le gîndesc. Aşternerea gîndului pe hîrtie aduce a mumificare. Să te mumifici înainte de a-ţi da duhul – o insolenţă pentru care lumea are tot dreptul să-ţi ceară socoteală!".

Pasajul e tipic pentru oscilaţiile sale, pentru continuul balans între contrarii: productivitate sau isihasm? Lumire sau recluziune? Cruditie pură sau angajare socio-politică? Cultură *pathetică*, răceala bibliotecii sau omnidispreţul apatic? Românofobie, patriotism ardent sau naţionalism... slavofil? Dăruire creştină cu inimă fierbinte sau necruţare, cinism şi mizantropie? Ortodoxism cu ochii la disciplina aseptică de la catolici sau atracţie către budism sau păgînătatea Greciei antice? Ş.a.m.d. În sfîrşit, elocventă această dublă tentaţie: „Pînă la nouăsprezece ani Eliade a publicat o sută patruzeci şi patru de articole. La nouăsprezece ani, Rimbaud renunţa la scris!".

Adevărul este că personajul e captivant. Unic, îndrăznesc să afirm, printre congeneri, în sinceritatea şi autenticitatea cu care-şi *trăieşte ideea-de-sine*, Cristian Bădiliţă nu se sfieşte nicidecum să spună prăpăstii, dă cu voluptate cu oiştea-n gard la o adică, şi cultivă cu frenezie radicalismul, verdictul absolutist, puseul eticii maximaliste, cu inflexibila credinţă că „excesul de specializare ne va dezumaniza complet. Vom ajunge să tînjim după «stagii de reeducare» a instinctelor, şedinţe de «reformare genetică» pe la indienii sioux sau prin satele din Basarabia". Şi că: „Un ortodox fundamentalist reprezintă ultima salvare a continentului. Fără el bătrîna Europă se duce dracului, s-a şi dus dracului înghiţită de mercantilism, materialism şi liberalism. Orientul *european* e menit să redeştepte Occidentul european".

Dar la fel de convins se arată de falimentul moral al României: „De s-ar întoarce odată ruşii pe tancuri, dar acum să cureţe tot, tot, tot, de la Prut pînă la Dunăre, să nu lase în urmă decît păsările cerului! Cu un asemenea popor în coaste, ai asigurat paradisul. De ce normalitatea îi ocoleşte pe români? Cum de s-au adunat atîtea complexe, uri, meschinării sau pur şi simplu găinării în sufletul neamului ăstuia nenorocit, nenorocit – în cel mai cumplit sens al cuvîntului?".

Mai mult către sabie decît către cruce

Tentaţia mizantropiei indică ferm o evoluţie întru radicalizare şi nu către acea aşteptată, benefică detensionare prin care Cartea frăgezeşte fiinţa, experienţa domoleşte instinctele, bucuria casnică sporeşte îngăduinţa faţă de lume, iar înţelepciunea umple eul social al gînditorului cu comprehensiune, răbdare, prudenţă.

Aplecată copleşitor peste pagina autorului, cînd ameninţătoare, cînd ca o flacără jucăuşă, umbra demonică a anarhismului slav dă fiori de gheaţă spinărilor noastre (poate că) prematur cocoşate sub loviturile atîtor elanuri panslaviste, de ieri şi de azi. „Rozanov, minunatul, mitomanul, monstruosul (rafinat!) Rozanov! Nu există pagini mai tulburătoare şi mai pure decît cele din *Cristos şi fructele amare ale lumii*" (p. 11). „Citesc – pentru destindere – Sologub. De ce nu m-am născut dincolo de Nistru – măcar într-un gulag de mîna a doua?!" (p. 17). „Discuţie cu Toader [Paleologu – *n.n.*] despre Leontiev. Trebuie să recunosc, mă fascinează ca orice destin aberant. Dumnezeu nu putea să nu admire şi să nu ierte un asemenea Cănuţă slav, monument de suceală tipic ortodox-integristă" (p. 21). „De cîteva zile rumeg convertirea arhimandritului Buharev la viaţa laică (1862). Încă un episod magnific din istoria creştinismului rus" (p. 87). „Am citit aproape jumătate din cărţulia lui Rozanov *Despre legenda Marelui Inchizitor*. Fiecare pagină a lui mă entuziasmează (de ce nu s-au scris, de ce nu se scriu şi la noi asemenea cărţi?)."

Şi, mai mult sau mai puţin pe aproape, în consecinţă: „O monarhie păgînă pînă în rărunchi, precum cea a Franţei în secolul al XVII-lea, merita şi trebuia să se spulbere. Joseph de Maîstre, susţinătorul unei pedepse divine, a privit cu atenţie Versailles. Ştia că acolo francmasoneria învinsese definitiv şi că aristocraţia franceză îşi merita ghilotina" (p. 63). „Terminat biografia lui Soljeniţîn scrisă de David Burg şi George Fiefer. Mi se pare nedrept ca autorul celei mai mari cărţi a secolului XX, *Pavilionul canceroşilor*, să fie «redus» la figura unui disident [...]. Nimic nu se compară cu acest roman în toată literatura occidentală. *Muntele vrăjit* e o salată de vorbe, romanele lui Gide – nişte caraghioase cununiţe din flori de plastic. Nu mai vorbim de Joyce sau Musil!!! Camus, un cochet, cînd dezabuzat, cînd umanist..." (p. 97). Etc.

Din asidua frecventare a Ideii ruse, a marilor apostoli ai creştinismului slav, paralel cu valorile a ceea ce Cioran numea *la pensée réactionnaire* (v. p. 55) iese rău cît bine. Cîştigă profunzimea reflecţiei, dar pierde simţul nuanţelor şi al proporţiilor. Cîştigă partea sobră, conservatoare, antifrivolă a persoanei, dar pierde omul raţional, tolerant. Cîştigă statura morală şi vigoarea „militară" a ethosului individual, însă natura socială a eului se alterează în ritm susţinut, apucînd-o tot mai încruntat pe calea fundamentalismului cu apetit distructiv şi gust de sînge.

Cîtă vreme te menţii la plăcerea jocurilor mentale în savuroase comparaţii precum cea de la p. 129 (Karamazovii: Feodor – Nae Ionescu, Dimitri – tînărul Cioran, Ivan – Eliade, Smerdiakov – Mihail Sebastian, *„jumătate năist, jumătate evreu"*, şi cu Mircea Vulcănescu, desigur, în rolul lui Alioşa Karamazov) e bine. Dar cînd ajungi la 32 de ani, să scrii că a da viaţă unui copil e o „imensă tragedie" – asta e rău (p. 64). Cînd te declari „revoluţionar milenarist şi reacţionar antiutopist" (p. 41), cînd eşti mîndru de starea ta de perpetuă răzvrătire contra stîngismului de toate felurile („luăm prînzul la EHESS. Se mănîncă excelent, într-un lux de pension. De ce nu m-am făcut eu politruc?", p. 84, v. şi suculentele pagini cu bursierii Consiliului Europei, „treizeci de cobai" din cinci ţări europene, reuniţi ca la şedinţele UTC întru eurolimbajul de lemn, sub pretext de studiere a monahismului: „ciurda asta europenistă îmi aminteşte de ciurda pionierească", pp. 138 ş.urm.) – asta nu-i rău. Dar cînd, citind *Plîngerile lui Iov* de René Girard, exclamă nu numai: „toată reţeta social-comunistă franţuzească", dar şi: „să cumpăr măcar un exemplar şi să-i dau foc!" – apoi aiasta nu-i bine!

În fine, una e poza de romantism lugubru în care te complaci ca mantia fîlfîind pe ruinuri („Cînd sînt prea fericit şi vreau să mă trezesc îmi miros inima. Nici o groapă comună de pe vremea lui Stalin nu miroase atît de îngrozitor") şi altceva să-l taxezi pe Cioran (din care, de altfel, te hrăneşti copios) de mitocan, nemernic şi ţaţă de provincie (pp. 179 ş.urm.), iar pe Mihail Sebastian (*Jurnalul*) ca o „combinaţie de acreală, langoare şi mediocritate", „aură spălăcită şi caricaturală, făcută după dimensiunea unui suflet meschin şi complexat" (p. 114)!

Între Paris şi Bucureşti

Cristian Bădiliţă pregăteşte la Paris IV – Sorbona un doctorat despre (cum altfel?) mitul Anticristului. Îl preocupă (cum altfel?) literatura şi exegeza Apocalipsei, fiind, alături de Toader Paleologu, Adrian Papahagi, Ioan Ică Jr. şi alţii o reală nădejde că, după vorba lui Noica, mînjii români încă mai mănîncă foc. Focul erudiţiei, al opţiunilor şocante şi al productivităţii editoriale, cu fervori asemănătoare *Criterionismului* şi contragreutăţi redutabile faţă de talgerul celălalt, al *Internetilor* lui Ion Manolescu, al iconoclaştilor gen Caius Dobrescu & Co.

Locuind pe Raspail, avînd o soţie minunată şi o existenţă fericit îmbibată de literatură, arte, filosofie şi religie, Cristian Bădiliţă se întreabă: „Mi se reproşează că sînt tot timpul nemulţumit. Dar am măcar *un singur motiv* să fiu mulţumit?" (p. 10). Ei bine, nu mai departe decît scena povestită la p. 72 ar trebui să-i fie o limpede dovadă de – pur şi simplu – fericire: citind *Memoriile* lui Şostakovici, este entuziasmat de „figura Iudinei, un adevărat *iurodivîi* camuflat într-o pianistă de geniu. Nu m-am abţinut şi i-am povestit scenele relatate de Şostakovici Smarandei. Molipsind-o şi pe dînsa, am lăsat baltă «programul» şi ne-am repezit la primul magazin de discuri în căutarea unei interpretări a Iudinei. Am găsit doar un Bach şi concertul 23 al lui Mozart. Două ceasuri am ascultat pur şi simplu vrăjiţi...".

Ceea ce-l roade totuşi – cu dreptate, mă grăbesc să recunosc – pe doctorandul român la Paris este, conform unei tradiţii deja seculare, mizeria de acasă. Aici e marea tristeţe, ca şi marea primejdie, de altfel, că majoritatea acestor teribile energii intelectuale riscă să se piardă (ori *să fie pierdute*) din pricinile pe care le ştim prea bine.

„Mi-a dispărut aproape orice «pasiune» pentru România. Mă gîndesc la ea cu acea duioşie mucalită cu care mă gîndesc uneori la «iubitele» din şcoala generală. Dar numai o ţară bolnavă, netrebnică, degenerată poate fi iubită cu pasiune" (p. 59). „Ce-i apropie la ora actuală pe preoţii ortodocşi români de elita intelectuală credincioasă? Ce probleme au ei în comun, ce frămîntări, ce-i interesează la fel pe unii şi pe ceilalţi? Aproape nimic. Dimpotrivă. Conflictul deocamdată latent tinde să răbufnească din clipă în clipă la lumina zilei. Războiul rece «ortodoxisto-ortodox» se anunţă aproape la fel de dur şi de lung ca şi cel

ortodoxisto-catolic" (p. 134). „Ultimul sejur din vara aceasta în România m-a «deromânizat» aproape complet. [A se vedea grotesc-sinistrele întîmplări relatate la pp. 90 ş.urm. – *n.n.*] Nu că nu mai dau doi bani pe ţara în care m-am născut şi m-am chinuit douăzeci de ani, dar parcă m-am înstrăinat (pe nesimţite) de toate «problemele», crizele şi «idealurile» românilor. [...] Trecînd graniţa am simţit cum mă rup fizic de însăşi cultura română, de obsesiile ei (atît de pitoreşti în fond), de placenta ei colcăitoare şi adesea acrişor-pestilenţială" (p. 154).

Asta nu mai e dilema lor, e dilema noastră.

Dorindu-i un efort de descruntare şi ceva mai multă prudenţă în faţa atracţiei hipnotice a „demonilor" dostoievskieni, aşteptăm „stromatele" lui Cristian Bădiliţă pe 1998.

22, nr. 17/25 aprilie-1 mai 2000

Fervoare, forţă şi har

Cristian Bădiliţă, *Văzutele şi nevăzutele*, Editura Curtea Veche, 218 pagini

Copleşiţi de energia curat eliadescă prin care, la 36 de ani, Cristian Bădiliţă şi-a înscris numele pe aproape 25 de cărţi (eseistică, patrologie, traduceri, ediţii, poezie, jurnal de idei, convorbiri), şi-a luat doctoratul la Sorbona, coordonează traducerea *Septuagintei* la Colegiul Noua Europă, prefaţează, recenzează, stimulează grupuri de lucru ş.a.m.d., riscăm să-i pierdem din vedere eul metafizic, sensibilitatea, harul coagulant de energii culturale. Anvergura, impetuozitatea savantului l-au umbrit pe poet. Forţa patrologului ţine în umbră – poate că protector pentru el, dar frustrant pentru noi – limpezimile ataşante ale fiinţei religioase.

Iată de ce, fiind de acord cu formula lui Virgil Nemoianu de pe coperta a patra („intelectual tînăr, cu realizări formidabile, cu vizibilitate internaţională, neînfricat şi original în vederi, multiplu în preocupări, de o neastîmpărată hărnicie"), mă raliez numaidecît la verdictul mult mai cuprinzător al lui Andrei Pleşu, citat în acelaşi loc: „Autoritatea cu care [Bădiliţă – *n.n.*] ştie ceea ce ştie, hărnicia fenomenală cu care lucrează, talentul său literar plus farmecul unei prezenţe în care gravitatea, umorul şi o anumită juvenilă emotivitate conviеţuiesc cu naturaleţe, semnalează o impozantă înzestrare intelectuală şi omenească. Pariez euforic pe această înzestrare şi pe reuşitele ei de azi şi de mîine".

Sînt în deplin acord cu Bădiliţă cînd, sfătuit de acelaşi Virgil Nemoianu să se ocupe „numai de lucruri consistente, de cărţi mari, pe termen lung, de lungă respiraţie, nu-ţi mai pierde vremea cu articole pentru

presă", pledează cauza eseisticii, a jurnalismului cultural: „Mesajul cu pricina mi-a stîrnit o dublă reacţie: de adeziune parţială şi de neadeziune, tot parţială, căci, deşi am o preţuire imensă pentru simplitatea erudită a exilatului Eliade, scrierile sale care mă fascinează pînă la extaz sînt eseurile şi articolele care alcătuiesc *Insula lui Euthanasius*, *Fragmentarium*, *Oceanografie*, *Solilocvii*...". Citindu-l, m-am revăzut cu nostalgie la începutul anilor '80, cînd le răspundeam aproape la fel lui C. Noica şi Z. Ornea în ce priveşte sfînta libertate a eseului speculativ faţă de mortăcioasa monumentalitate a sintezelor gen Adrian Marino. Cîtă vreme Cristian Bădiliţă va reuşi să dubleze sistematic cărţile precum *Călugărul şi moartea*, *Platonopolis* ori *Evanghelii apocrife* cu volume de febricitare intelectuală ca *Nodul gordian*, *Tentaţia mizantropiei* sau cel de faţă, el stă cît se poate de sigur în compania lui Patapievici şi Culianu, cavaleri ai ordinului „Itinerarului spiritual", dacă mi se îngăduie formula.

Ambivalenţa de care aminteam caracterizează din plin „văzutele" nevăzutelor de aici. Comentariile avizate la D. Stăniloae, Iustin Moisescu, V. Nemoianu, Sorin Dumitrescu, la experienţele extatice din tinereţea celor trei „karamazovieni" români Eliade – Cioran – Ionescu, la angelologia lui Andrei Pleşu, la „omul recent" vidat de Patapievici ori la proza lui Dan Stanca („este de fapt adevăratul romancier al optzeciştilor. L-aş defini ca pe un Balzac ortodox, evoluînd nu în registrul uman, ci în cel teandric, un Balzac trecut prin şcoala lui Soloviov") sînt bine cumpănite de tulburătorul encomion pentru Petru Creţia, de şocanta idee a canonizării lui N. Steinhardt, de notaţiile subtile despre omul natural şi omul haric („grădina raiului e prin urmare un reper al simplităţii, pe care se cuvine să-l recuperăm şi să-l integrăm existenţial"), ca şi de impecabila tăietură a execuţiilor. Aşa este cazul polemicii cu Gheorghe Grigurcu în privinţa raporturilor lui C. Noica (de colaborare sau chiar compromis) cu ceauşismul. „În România anilor '80, spune Bădiliţă cu dreptate, rolul său cultural [al lui Noica – *n.n.*] a fost comparabil cu rolul cultural al lui Iorga din anii '20 şi cu al lui Nae Ionescu în anii '30." „Procesul colaboraţionismului noician (nu mai stăruiesc asupra improprietăţii termenului) mi se pare de prost-gust în contextul în care România continuă să fie condusă de o liotă de comunişti neruşinaţi, iar foştii securişti zburdă inocenţi şi veseli prin natură." În fine, „dacă nu facem credit fiilor spirituali ai lui Noica, atunci cui să facem credit?". Cît despre fanatismele corectitudinii politice, care

deghizează inabil apetitul pentru monopol şi dictatură în pledoarii pentru democraţie şi cosmopolitism, laconismul lui Bădiliţă este cît se poate de convingător: „prostul contemporan e ideolog şi utopist. Întrucît nu are acces la transcendenţa veritabilă prin credinţă şi bun-simţ inocent, el îşi inventează propriul erzaţ de transcendenţă, utopia ideologică, prin delir intelectual şi violenţă".

În sfîrşit, pe noi, bătrînii sceptici, tot mai expuşi deznădejdilor, nu poate decît să ne fericească numărul mare de tineri specialişti citaţi de Bădiliţă la p. 17 (Aurelian Crăiuţu, Anca Vasiliu, Toader Paleologu, Adrian Papahagi, Petre Guran, Bogdan Călinescu, Attila Jakab, Cristian Gaşpar, Ovidiu Hurduzeu, Lucian Turcescu, dar şi Liviu Bordaş, Eugen Ciurtin, Mihail Neamţu, Mircea Platon) sau deschiderea autorului la „filonul boieresc din literatura română, ale cărui trăsături îmi par a fi umorul fin şi melancolic, o anumită împăcare gravă cu viaţa, inteligenţa fără fasoane, o vioiciune tonică a scriiturii, dar mai cu seamă o jovialitate seducătoare, greu de respins". Iată ţinta.

Ziarul de duminică, nr. 33/20 august 2004

Refuzul istoriei şi cultura acceptării

Monica Lovinescu, *Est-etice. Unde scurte IV*, Editura Humanitas

Cred că oricine i-a văzut şi auzit de aproape pe Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca mai mult de un sfert de oră a observat, în mulţimea detaliilor specifice care fac din ei un cuplu unic în toată cultura română, unul plin de subînţelesuri: ludic, gata mereu să percuteze la umor, degustător de esenţe suprarealiste în toate cele materiale şi spirituale, Virgil Ierunca se joacă nonşalant cu structura-i aristocratică, alintîndu-şi cu fină, bonom-perfidă ironie reveriile ideologic-estetice, dar cultivînd deasupra tuturor *rîsul fără frontiere*. În schimb, Monica Lovinescu este de obicei (bineînţeles, atunci cînd realitatea nu debordează de grotescul ce reclamă hohotul) *un om al surîsului*. Virgil Ierunca are plăcerea demontării bruşte a mecanismelor textuale, de unde şi rîsul total şi spontan declanşat de impactul cu natura intimă a acestora. Mult mai atentă la nuanţe, la pliurile succesive ale subiectului, Monica Lovinescu preferă să întîrzie pe detalii, să compare mental diversele alternative de alcătuire a subiectului, de unde şi efectul, infinit mai filtrat, al dezvăluirii acestuia: surîsul. Dacă rîsul afirmă dintr-o dată, surîsul confirmă în etape, încet, veşnic atent la măsură, la îndoieli, mereu în aşteptare, lipsit de furia confirmării cu orice preţ.

E poate puerilă – şi, desigur, obositoare – o astfel de introducere la sistemul de lectură practicat de Monica Lovinescu. Ea cere de bună seamă o dezvoltare pe potrivă a demonstraţiei... pe care n-am de gînd s-o fac acum. Adică nu înainte de apariţia ultimului volum, V, din *Unde scurte*, prin care se va definitiva şi *scriptic* (nu doar la modul impresiilor,

amintirilor auditive şi legendei istorico-literare) rolul de centru al puterii literare româneşti, deţinut decenii de-a rîndul de emisiunile realizate la „Europa Liberă" („Teze şi antiteze la Paris", „Actualitatea românească") de Monica Lovinescu, în paralel cu cel reprezentat de rubrica lui Nicolae Manolescu din *România literară*. Abia cu toate volumele pe masă vom putea înţelege în fine la justa măsură adevărul zicalei atît de utilizate în lumea culturală – „Cabinetul 1 (literar) de la Bucureşti" şi „Cabinetul 2, de la Paris". Deocamdată nu analiza sincronizării celor două strategii care au determinat bursa valorilor literare de la noi pînă în 1990 ne interesează, ci discutarea strictă a volumului IV, *Est-etice*, din *Unde scurte* (Editura Humanitas).

8 ianuarie 1983 – 3 decembrie 1987 sînt parantezele între care este cuprinsă materia cărţii. S-a observat deja că, faţă de primele trei volume, aplicate asupra unor perioade literare ceva mai faste, cel de acum este prin forţa lucrurilor mai puţin spectaculos. Cum bine ştim, exegeza ţine pasul cu obiectul ei. Dar într-un mod paradoxal. Dacă la secetă se răspunde prin sete, la confuzie se răspunde prin luciditate. Dacă literatura se împiedică, e corodată politic, vinovată etic şi resemnată estetic, critica ei saltă-n planul strategiilor de supravieţuire şi încearcă să se impună la modul propriu-zis creator. (Este exact ceea ce scriitorii mărturisesc – unii aproape exasperaţi – că le lipseşte astăzi. Tic paternalist, desigur, deruta inerentă produsă de fisurarea centralismului critic şi neîncrederea în pluralizarea centrilor de verdict şi, mai ales, orientare. Discuţia merită reluată cît de curînd.)

Nu altceva face Monica Lovinescu atunci cînd contrapune ofensivei genului scurt şi îndeosebi practicilor textualiste (ai cărei combatanţi au fost mai ales exponenţii generaţiei '80) necesitatea revenirii la romanul solid, social, politic şi parabolic deopotrivă. „De unde, atunci, un fel de rezervă faţă de roman, dacă nu chiar un complex de superioritate, ce se lasă ghicite la cei mai mulţi dintre autorii de proză scurtă? De la certitudinea – atît de des exprimată – că romanul «obsedantului deceniu» şi-a jucat rolul pînă la epuizarea temei, că nu mai e nimic de spus în acest domeniu, că oroarea, tragicul, absurditatea sîngeroasă, acea neomenie transformată în doctrină de stat şi-au găsit adăpost şi metamorfoză literară în romanele publicate în România, şi că orice încercare de a mai sonda această aberaţie organizată nu poate duce decît spre repetiţie şi clişeizare. Or, nimic nu e mai discutabil." Ieşit dintr-o „mare amărăciune", ludicul textualist era o evaziune cu două tăişuri, un bobîrnac

în zidul carcerei, mai mult o dorlotare decît o cauterizare a rănilor. „Nu credem însă – așa cum lasă unii să se înțeleagă – că numai odată cu voga textului a dispărut naivitatea narațiunii, ca și buna conștiință literară [...]. Din acest punct de vedere, generația '80 dă semne de vitalitate. Acești tineri scriitori trebuie susținuți și încurajați ca atare. Dar *parti-pris*-ul textualist al cîtorva dintre ei, pe cît de fertil se dovedește în prozele lor, pe atît n-are de ce să fie transformat în literă de lege pentru orientarea întregii literaturi."

Nucleul pledoariilor Monicăi Lovinescu rezidă aici în trecerea de la „realismul critic și cotidian" la „meditația asupra sensului metamorfozelor sociale ce s-au desfășurat după război la noi". Supralicitarea ludicului tehnicist sterilizează ironia, pare a spune Monica Lovinescu, tactica narcisiacă a scriiturii omoară nervul social, uman-reflexiv al actului literar, iar excesul de refugii estetic-labirintice transformă evadarea într-o condamnare pe viață a moralei, ca și a istoriei încorporate literar. De aici și marele „erou" din *Unde scurte IV*, romanul Gabrielei Adameșteanu *Dimineață pierdută*, pus de Monica Lovinescu „în fruntea epicii noastre postbelice, alături de *Morometii* lui Marin Preda", ba chiar situînd-o pe autoare „nu numai printre cei mai mari romancieri contemporani, dar și printre cei mai buni din întreaga noastră literatură". Tot așa, Monica Lovinescu se grăbește să marcheze deosebirea ce-l separă pe Mihai Sin (în *Schimbarea la față*) de majoritatea confraților, campați cu o fervoare aproape masochistă în caragialism: „[...] tipul de umor specific caragialesc adoptat de cei mai mulți dintre autorii noștri de proză scurtă nu încape în proza lui Mihai Sin. Sarcasmul, în schimb, da. Din plin. Și mînia. Și îndîrjirea – categorii absente din universul caragialesc. Pînă și ironia dobîndește, la Mihai Sin, conotații violente".

La fel se întîmplă cu *Caravana cinematografică* a lui Ioan Groșan („Între textualitate și intertextualități, Ioan Groșan aparține noului val de prozatori pentru care literatura nu se poate face decît reflectînd asupra ei, punînd-o în chestiune în chiar clipa scrierii. Numai că, la Ioan Groșan, ușa laboratorului de creație nu se întredeschide decît în primele două schițe, ca pentru a ne avertiza că nu cartea pornește de la viață, ci viața este provocată de carte"), în *Rochia de crin* de Adina Kenereș („Spre deosebire de o bună parte a generației sale, la Adina Kenereș inadaptarea nu e doar de tip social, ci și existențial. Sau, dacă e și social, nu e vorba de o societate precisă, pentru exorcizarea căreia

referința la Caragiale ar fi operantă [...]. În timp ce la cei mai mulți dintre tinerii prozatori de azi (textualiști sau nu) clișeele insuportabile sînt datate, la Adina Kenereș răul începe prin faptul de a fi în lume, iar nu într-o lume precisă"), ca și cu Bedros Horasangian („Cu două volume de proză scurtă, *Curcubeul de la miezul nopții* și *Închiderea ediției*, Bedros Horasangian arată dintru început că strategiile narative, mînuite cu neobosită virtuozitate, făcînd una cu textul, nu sînt un scop în sine, ci doar un mijloc spre a ascunde, tăinui o conștiință nefericită, a o proteja de agresiunile cotidianului. În universul său asediat de real, nu e de ales decît între a țipa sau a scrie"). La Ștefan Agopian (*Manualul întîmplărilor*) se pune degetul pe rana de sub superbele excrescențe ale irealității: „Istoria de care se feresc – în beție, știință și text – Ioan Geograful și Armeanul Zadic stă sub semnul delațiunii, ceea ce-i acordă o realitate și dincolo de text, infirmînd, pentru cîteva pagini, aprehensiunea exprimată de Nicolae Manolescu în cronica sa la *Tobit*, și anume că «jocul estetic a devenit mai important decît cel vital». Dar numai pe cîteva pagini. În restul cărții, livrescul și ludicul își împart în mod egal rolurile".

Peste tot se caută așadar *omenescul*, cu precădere în măsuri clasice, în datele sale dramatice și nu în exorcizarea prin rîsul sarcastic ce îmbibă palimpsestul pînă la pulverizare (practici textuale care-l atrag, în schimb, pe Virgil Ierunca), adică surîsul trist și nevindecat al unei realități pentru care, dezlipit de ethos, esteticul cu orice preț pare de-a dreptul imoral. În *Dimineață pierdută* se citește „în primul rînd un roman al bătrîneții, bătrînețea personajelor, a timpului, destrămarea, mucegăiala lui". Din *Prințul Ghica* de Dana Dumitriu se aleg cele mai profund actuale citate despre nenorocul românesc („Tot ce se construiește parcă se ridică pe nisip și peste noapte se dărîmă. Toți luăm asta ca pe o fatalitate și o contemplăm vesel" ș.a.). Cazul lui Dorin Tudoran este axat pe afirmația atît de cumplit lapidară a poetului: „Milioane de oameni [în România – *n.n.*] ce tac același gînd".

Polemicile cordiale ale lui Octavian Paler sînt salutate fără echivoc: „[...] etica își ia, într-un fel, revanșa asupra esteticului fără, bineînțeles, a-l anula. Un scriitor trebuie, în primul rînd, să-și merite cărțile, restul nu mai poate fi literatură". Din *Revoluție culturală* de L.M. Arcade se expun elementele de țiganiadă și „mărxărie", dar se adaugă imediat că „deriziunea atacă uneori doar suprafața cuvîntului, nu absoarbe neapărat și miezul lui alcătuit din îndurare". Discutînd *L'insouténable légéreté*

de l'être, Monica Lovinescu citează încă din primele rînduri *La plaisanterie*, pentru a pune noul accent la locul cuvenit: „primul său roman [al lui Milan Kundera – *n.n.*] tradus în Franţa se numea *Gluma*. O glumă ce provoacă şi mai puţin rîsul în ultimul roman, probabil cel mai «rănit» de pînă acum". Pe Laurenţiu Fulga nu-l cruţă, fireşte, de unele compromisuri biografice, dar cînd e vorba de *Salvaţi sufletele noastre...*: „Acolo unde alţii acuzau, pentru toate păcatele lor, Istoria, Laurenţiu Fulga îşi asuma, neliniştit, dar lucid, culpabilitatea. Original, Laurenţiu Fulga n-a fost decît din acest punct de vedere: prin conştiinţa sa torturată. Nu şi prin determinarea de a schimba ceva din atitudinea ce provoca culpabilizarea". La Gellu Naum pune, bineînţeles, rama suprarealistă a tabloului, dar partitura ludică e sistematic punctată cu bemoli: „[...] rămîne suprarealist cu o fidelitate încrîncenată, dăruind în plus un roman [*Zenobia – n.n.*] ce-i oglindeşte şi revoltele, şi ambiţia esenţială. Refuzul priveşte literatura, ambiţia este aceea de a schimba viaţa [...] e unul din textele literare prin care iubirea încearcă, dacă nu să reclădească lumea, cel puţin să-i afle un sens, în mizeria actuală a semnificaţiilor rătăcite, alungate, răstălmăcite". Pînă şi subiectele care s-ar fi pretat hohotului de rîs negru uriaş – cum este descrierea primirii micilor colindători la N. Ceauşescu (pp. 271 ş.urm. – şi din care Virgil Ierunca ar fi făcut un sarcastic delir satiric) – sînt deturnate către surîsul tragic al perplexităţii ultragiate de boicotul suicidar al istoriei de către conştiinţa literară de acasă: în faţa imaginilor TV cu copiii îngheţînd de frig în decembrie 1984 în faţa Comitetului Central, Monica Lovinescu se gîndeşte „la efortul celor care, refuzînd acest bombardament cotidian al vulgarităţii şi al prostiei, acestui neîntrerupt asalt anticultural, continuă în România să facă artă şi literatură. De parcă ar fi reuşit să se îmbarce pe o arcă a lui Noe unde au adunat toate mostrele unei culturi autentice".

Aşa stînd lucrurile în literatură, unde datoria faţă de istorie prevalează asupra autodesăvîrşirii strict stilistice, se va înţelege şi mai bine poziţia autoarei faţă de C. Noica, de faimosul „refuz al istoriei" (practicat, din vechi culpe de tinereţe, şi de Eliade şi Cioran). Monica Lovinescu scrie cu deplină înţelegere de toţi trei, însă apariţia *Jurnalului de la Păltiniş* şi a *Epistolarului* face dreptate egală reacţiilor atît de legitime ale lui Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu. Cazul Noica e prea cunoscut pentru a-l mai glosa, aşa că notăm doar verdictul Monicăi Lovinescu: „[...] dacă Noica are dreptate să afirme că se poate citi şi la lumina unui opaiţ şi ţine cursuri universitare şi în închisori, el n-a

părut a prevedea atunci că s-ar putea ajunge, prin frig, foame şi terorizare, pînă pe acel prag al mizeriei fiziologice în care cultura, atît cît se mai poate face, devine aproape un lux paradoxal. Noi, românii, nu avem, din păcate, în spatele nostru secole de cultură intensivă, permiţîndu-ne să ne mulţumim cu transmiterea mai departe în subteran sau cu simple lecturi la opaiţ. Astfel de gesturi elementare şi le-ar putea îngădui germanii sau francezii. Noi însă sîntem obligaţi să creăm intensiv şi mereu dacă vrem să ne întreţinem speranţa de a ne impune într-o bună zi şi de a ne face cunoscut trecutul cultural în acelaşi timp cu un prezent atît de strălucit, încît să-l antreneze după sine [...]. Teama lui Noica (amintită de Gabriel Liiceanu) ca la Judecata din Urmă a Istoriei Universale să nu fim priviţi, noi, românii, ca un «simplu sat pierdut în istorie» dacă nu avem documentele *culturale* necesare spre a ne justifica existenţa i-a determinat, desigur, în mare parte opţiunea exclusivă pentru cultură. Rămîne de ştiut dacă la o astfel de «Judecată din Urmă» nu ni se vor cere şi documente istorice pentru a ne justifica existenţa. Noica, am văzut-o, crede că nu. Alţii socotesc contrariul. Aici stă, probabil, miezul oricărei discuţii asupra omului Noica şi a operei lui".

Mai e nevoie să subliniem acuta actualitate a tuturor celor de mai sus?

Aflată la ora confesiunilor deculpabilizante, a despovărării de podoabe şi ambiguităţi, ieşită din retortele retoricii de tip labirintic şi din levitaţia amorală, recăpătîndu-şi, adică, vorba lui Gabriel Liiceanu, „libertatea gravitaţională" – literatura noastră are acum cel puţin şansa interogaţiei retrospective. Care este – alături de apetitul prospectiv – un specific al tranziţiei. Se va opta pentru cel din urmă? Referitor la Noica, Monica Lovinescu vorbea despre „refuzul istoriei în favoarea culturii". Acum e invers, deocamdată.

22, nr. 42/19-25 octombrie 1994

Întrebările lui Culianu

Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, traducere de Florin Chiriţescu şi Dan Petrescu, Editura Nemira, 320 pagini

„Numai prin şi pentru Eliade am aflat cîte ceva despre România. În România, n-am aflat nimic despre România", scria Culianu prin 1982.

Mesajul e teribil. Să colinzi Gnoza şi alchimia şi să te-mpiedici de *Manifestul Crinului alb*; să înghiţi erudiţie mistică, să cutreieri cu mintea Tibetul, Egipetul, Helada – şi să te loveşti de relaţiile tulburi dintre Eliade şi Mişu Polihroniade; să umbli prin mitologie şi comparatism religios, prin Renaştere, cabală, hinduism şi filosofia ştiinţei, ca să te năucească în cele din urmă sintagma lui Al. Mirodan: „Mircea Eliade, o «lichea superioară»"! Şi încă: să parcurgi opera lui Eliade cu gîndul la camuflarea sacrului în profan, la Jung, Frazer, Hasdeu, Iorga, Dumézil... dar să te debusoleze un Vittorio Lanternari, un A.M. di Nola, un Furio Jesi ori, de peste ocean, E. Leach, J.A. Saliba, A.B.C. Wallace; să cauţi antropologie filosofică şi să fii obligat să te familiarizezi cu infinitele catacombe ale extremismului politic (de) sub domnia lui Carol al II-lea. În fine, să mergi pe urmele lui Eliade crezînd că ajungi în paradisul ştiinţelor oculte, dar să te vezi constrîns să parcurgi brîie de infern politic, amînîndu-i pe Ficino, Plotin şi Cusanus ca să fişezi conştiincios (lipsit fiind de acces la bibliotecile din ţară) cartea lui D. Micu despre gîndirism!

Sumbră comedie! Ce altceva dacă nu un surîs amar, foarte amar, să-ţi stîrnească tristeţea unei atare fracturi de destin? ! Să ai un Eliade şi să ajungi la D. Micu! Şi, apoi, să ai un Culianu plecat să cucerească lumea erudită a Apusului, pentru a se lovi de canoanele (pe cît de

stupide, pe atît de intangibile) ale prejudecăţilor şi a eşua în consideraţii sceptice (la un pas de farsa tragică) precum aceasta: „N-am înţeles de ce libertate uluitoare se bucurase Eliade la studii pînă cînd a fost să-mi public primul articol ştiinţific: a trebuit să-l refac de cinci ori, ca să mulţumesc pe toată lumea şi să nu deranjez nici o susceptibilitate. Se poate întîmpla însă şi mai rău: un prieten care mi-a trimis un articol foarte specializat pentru un volum de studii m-a avertizat că nu-mi va putea da avizul să-l public înainte să aibă asentimentul necondiţionat al profesorului său care, la rîndul lui, trebuie să-l aibă pe acela al unei persoane extrem de influente, fără de aprobarea căreia nu şi-a luat niciodată vreo răspundere. Ştiam că universitatea e un loc de elecţiune, dar nu chiar într-atîta. Un prea acut simţ al istoriei are un efect paralizant".

În definitiv, ce ştim noi despre Culianu ?

E o întrebare, nu-i aşa? La urma urmei, dacă n-ar fi existat minunata stăruinţă a Terezei Culianu Petrescu, sora savantului, a lui Dan Petrescu şi a Editurii Nemira, peste numele acestei mari promisiuni fulgerate s-ar fi aşternut atît de suav-sinucigaşa noastră uitare mioritică. *Hesperus* (Univers, 1992), *Pergamentul diafan* (1993), *Eros şi magie în Renaştere. 1484* şi *Călătorii în lumea de dincolo* (1994), toate la Nemira, în seria de *Opere complete* Culianu, plus *Dicţionarul religiilor* de Eliade/Culianu (Humanitas, 1993) reprezintă o suită editorială pasibilă, teoretic, să impună clar un nume rezonant în istoria ideilor religioase.

Şi totuşi, Culianu e departe de a fi devenit o referinţă: nu doar pentru publicul larg, dar şi în lumea literelor. Să fie de vină numai afirmaţia lui, care a scandalizat pe drept (dar cam pe orbitelea) atîta lume după 1989, cum că-n cultura română nu s-a făcut nimic de 50 de ani încoace? Oricum, peste numele lui Culianu pare că pluteşte un duh malefic. În fapt, cînd, unde şi, mai ales, cum s-a format? Ce context afectiv, profesional şi ce idealuri a avut? Ce greutăţi a întîmpinat după ce s-a stabilit în Occident? Cît i-a fost Eliade pretext, mentor, aliat precaut şi prieten generos? S-a recunoscut în Eliade, ori s-a pierdut în el? Şi ce fel de om era Culianu: visător, ţepos, altruist, narcisiac,

monoman, versatil, hedonist, ascet, mistic, oportunist, pozitivist? Devine erudit de dragul erudiţiei, sau mînat de instincte literar-fabulatorii?

Iar peste sumedenia de nedumeriri a căzut, fatal, asasinarea autorului la 21 mai 1991. Ocultele motivaţii ale actului (*comandat*, fără îndoială, şi executat profesionist) au explodat pur şi simplu într-o anarhie confină demenţei: asasinat de legionarii din exil, fiindcă plănuia căsătoria cu o evreică (aberaţie, paranoie totală: ce-ar fi dacă toţi cei care... etc.?); asasinat de oculta evreiască mondială, fiindcă ameninţa să devină nr. 1 al inteligenţei româneşti, dar dedicat „dreptei eliadiste" (altă paranoie); asasinat de Securitate, pe motiv de cabală monarhistă, ceva gen *Pendulul* lui Eco, asasinat din motive religioase de o sectă sîngeroasă, ori din raţiuni mult mai prozaice, pentru nu'ş'ce poliţă de asigurare... ş.a.m.d.

Astfel încît: cine şi cum a fost, în fond, Ioan Petru Culianu doar cărţile sale ne-o vor putea dovedi, în timp. Corespondenţa lui cu Mircea Eliade pare a fi o cheie în acest sens. Tereza Petrescu ezită să publice pînă şi mici fragmente din acest bogat lot epistolar. O sfătuiesc s-o facă pe deplin şi cît mai repede, altminteri, în absenţa dovezilor directe, fierbinţi, subiective ale scriitorului, cărţile *savantului* se vor orîndui cuminte, fără ecou, în raft şi atît!

Contradicţiile eticii ortodoxe

Iată de ce, personal, în faţa cărţii de acum nu pe Eliade l-am urmărit în primul rînd, ci pe Culianu. El este „personajul principal" aici. Desigur, monografia apărută la Assisi în 1978 va fi avut rostul ei bine delimitat în context, va fi adăugat propria-i, netăgăduită, utilitate la contribuţiile lui D.A. Döing sau Kitagawa, însă ea e de citit astăzi aproape exclusiv întru definirea personalităţii lui Culianu şi a perspectivelor sale istorico-economice în privinţa românismului. În 1988 avea să apară la Boulder/Columbia University Press (New York) masiva monografie *Mircea Eliade. The Romanian Roots, 1907-1945* de Mac Linscott Ricketts (aproape 1500 pagini), rodul unei documentaţii uriaşe, al unui efort de sintetizare absolut remarcabil, neegalat deocamdată (în treacăt fie spus, netraducerea ei în România e pe cît de explicabilă, pe atît de păgubitoare; cred că însuşi autorul ar putea s-o rescrie-n româneşte, înlăturînd serios din excesul descriptiv – util pentru lectorul occidental, inutil pentru cel

român). Faţă de „colosul" lui Ricketts, format direct la sursă, printre periodicele interbelice de la BAR, paginile lui Culianu din 1978 sînt – cum să spun? – o blîndă adiere.

Fireşte, din studiul său „italienesc" interesante sînt în special (dincolo de examenul bibliografiei critice) capitolele „Morfologia sacrului" şi „De la epoca de piatră la misterele din Eleusis". Însă Dan Petrescu a avut fericita inspiraţie de a dubla monografia din 1978 cu un studiu inedit, redactat în franceză prin 1982-1983 – *Mircea Eliade necunoscutul* –, menit a prefaţa un volum de *entretiens* cu autorul *Huliganilor*, precum şi alte proiecte în acest sens.

Aici se află centrul de interes al cărţii. Anume în fixarea ideilor politic-sociale eliadeşti în contextul ortodoxismului antioccidental, anticapitalist, izolaţionist şi paseist: „Max Weber n-a găsit un sol fertil în România, unde ideile lui Iorga monopolizau terenul. Dacă ar fi fost cunoscut, cineva ar fi înţeles poate de ce românii erau *în chip fatal* condamnaţi să nu-şi afle locul în capitalism şi, sesizînd gravitatea problemei, acel cineva ar fi propus nişte contramăsuri ca să le împiedice sinuciderea istorică săvîrşită de mii de ori de toate acele fracţiuni politice aparent în luptă între ele. [...] Max Weber a demonstrat că în primul rînd calvinismul a justificat această *predispoziţie către a economisi*, care a permis acumularea de capitaluri. Dimpotrivă, ortodoxia românească nu are defel această predispoziţie. [...] Aproape că nu există vreo creaţie majoră a literaturii române care să nu conţină, implicit sau explicit, o «critică» a capitalismului". În plus, observă Culianu, singurul contraexemplu este, aici, Slavici, pentru care, ca ardelean, „capitalismul era o realitate" (v. pp. 172-173).

Culianu pune apoi în relief serioasele puseuri slavofile – manifestate fie direct, fie, mai ales, indirect – ale profetismului românesc: „Corolariile ortodoxismului lui Crainic aparţin arsenalului slavofiliei: spiritul anticapitalist, antioccidental în general, antiraţionalist, antiiluminist, anticatolic, antiprotestant, antifreudian, uşor colorat cu un antisemitism religios şi economic. Chiar cînd lăuda «noua ordine» nazistă, Crainic n-a fost niciodată rasist". El nu făcea decît „să construiască un *filoromânism* plecînd de la moştenirea funestă a slavofililor". Esenţial este capitolul 6, „Perioada amniotică: 1925-1933". Culianu observă just că tînărul Eliade „era dotat cu acea aptitudine minunată de a recepta ideile care, plutind în aer, aveau să fie dintr-un moment în altul exprimate de

cineva. Le oferea un receptacul spiritual şi un stil, ca ele să poată ajunge la «generaţia» sa". Ca şi Crainic, notează Culianu, „Nae Ionescu hotărîse că cea mai importantă componentă dintr-o *Kulturseele* românească era ortodoxia; că occidentalizarea forţată a României era principalul păcat al politicienilor; că pozitivismul şi raţionalismul în general îşi dovediseră insuficienţa".

În schimb, după sublinierea *conjuncţiilor*, Culianu evidenţiază *disjuncţiile*, adevărul fiind că Eliade a fost fatalmente captiv *spaţiului de mijloc* (uneori confortabil, alteori plin de riscuri): „Auzindu-l mărturisind creştineasca *agapé*, te întrebi dacă Eliade a fost vreodată cu adevărat «ortodox». Or, răspunsul este neîndoielnic negativ [...] ortodoxia este impermeabilă oricărei reforme: poate în asta-i stă măreţia, dar în orice caz şi marea slăbiciune. Nici reformator, nici eretic, Eliade se situează în afara ortodoxiei româneşti". Apoi situarea lui Eliade de către Culianu la stînga politică românească, în perioada 1926-1933 (v. p. 226), urmată de *Cădere*, respectiv de romanele *Întoarcerea din Rai* (1934) şi *Huliganii* (1935): „E vorba de problema acelor tineri ce crescuseră în «perioada amniotică» a României Mari şi care se izbeau de barierele vizibile şi invizibile ale ordinii existente, fără să fi dezvoltat în ei înşişi nici un fel de resurse morale ce le-ar fi permis să reziste la şoc".

Acest *orizont al frustrării* poate deveni fundamental pentru o viitoare analiză a febrilei angajări extremiste ce a caracterizat generaţia lui Eliade spre finele deceniului patru. Pe de altă parte, *coté*-ul oportunist al lui Eliade, întotdeauna expert în *public relations*, i-a dublat în chip constant evoluţia zigzagată din anii '30-'50, reliefîndu-i-se totodată şi contradicţiile: europenist în cadre naţionaliste; pozitivist în religiozitate; filosaxon printre germanofili; creştin, dar dincolo de bisericism; indianist printre păşuniştii carpatini; agreat cu rezerve de legionari, arestat, dar apoi salvat (în diplomaţie) de cercurile regale şi antonesciene; pledant al virilităţii, dar şi al ascezei, al barbariei, dar şi al isihasmului, al autenticităţii ca un construct eminamente... livresc; campion al primatului spiritual, dar şi, deopotrivă, al cultului Faptei ş.a.m.d.

În ciuda fibrei sale oarecum naive, oarecum liric înduioşate de amplitudinea Magistrului, Culianu păstrează totuşi o excelentă măsură în înţelegerea multelor „paliere" pe care evoluează personalitatea acestuia. Iată o mostră conclusivă: „Ca şi Codreanu, acest cavaler al teroarei, Antonescu era un romantic întîrziat în evul capitalismului. Prin aceasta,

el reprezenta foarte bine neputinţa eticii ortodoxe dinaintea unei lumi care se plia la altă etică. Din acelaşi motiv aş ezita să-l calific pe Eliade «de dreapta». El însuşi este un reprezentant de elită al acelei etici ortodoxe pe care o primise în chip fatal datorită apartenenţei sale la cultura română" (apartenenţă căreia, în ce-l priveşte, Culianu se forţa să-i altoiască ethosul protestant al muncii, pe urmele lui Max Weber, tocmai în numele *reuşitei*. Reuşita lui Eliade, spune el, „reprezintă un fenomen cu atît mai rar cu cît contrazice chiar conceptul occidental de reuşită").

Prin echilibrul ei, prin considerarea întregului context „amniotic" al anilor de formare/afirmare, ca şi prin înserierea (sumară, dar corectă) a manifestărilor contradictorii (doctrinare sau practice), analiza lui Culianu constituie un punct exemplar pentru decolarea viitoarelor interpretări. Un punct fericit contrapus reducţionismului de tip Z. Ornea, perfect legitim, acesta, *între parantezele existenţiale* pe care se aplică în cazul generaţiei '27, însă rămas fatalmente dator fenomenului în ansamblul său. Sorin Antohi rezumă adecvat tipul demersului practicat de Culianu drept: „rigoare a detaşării empatice". De aici excesul de empatie, unele accente de îngăduinţă faţă de angajările (efemere, conjuncturale, totuşi concrete) de extremă ale lui Eliade. Dar tot de aici şi detaşarea lucidă, capacitatea de evaluare sintetică a unei biografii sinuoase; în acest sens, notează Antohi, „maniera în care Culianu dezvoltă o sugestie a lui Reuben H. Markham – mişcarea legionară ca «revoluţie puritană» – este foarte convingătoare. Poate şi cu ajutorul lui Eliade, Culianu pare să înţeleagă corect esenţa ideologiei legionare iniţiale, precum şi figura lui Codreanu. Compromisă de sîngeroasa derivă a Gărzii de Fier, dimensiunea simbolică a legionarismului nu a mai fost discutată cu seriozitatea necesară, iar originile sale intelectuale au fost neglijate". La fel de potrivită este citarea dintr-o scrisoare trimisă de Eliade lui Culianu în ianuarie 1978: „Nu cred că se poate scrie o istorie obiectivă a mişcării legionare. [...] Astăzi, nu sînt acceptate decît apologiile (pentru un număr infim de fanatici, de toate naţiile) sau execuţiile (pentru majoritatea cititorilor europeni şi americani). După Buchenwald şi Auschwitz, chiar oamenii cinstiţi nu-şi mai pot îngădui să fie «obiectivi»...".

22, nr. 23/7-13 iunie 1995

Un marxist anticomunist

Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, Editura Univers, 215 pagini

Fotbal cu portocale

În primele luni ale lui 1990, cînd Vladimir Tismăneanu apăruse-n trombă în gazetăria bucureşteană şi forfota politicească (plecat fiind în SUA din 1981, cînd avea 30 de ani), am avut ocazia să aud aproape simultan două accente mustrătoare la adresa lui. Nu erau deloc spuse cu virulenţă sau perfidie, cum au făcut-o inamicii săi declaraţi, taxîndu-l de utecism, kaghebism, troţkism etc., ci cu maliţie bonomă, aproape paternă.

Unul provenea de la un cunoscut prozator care şi-l amintea pe liceanul Tismăneanu „jucînd fotbal cu portocale în curtea liceului ştabilor din Bucureşti". Adică, în subtext, zicea prozatorul, cine vine acum să facă procesul comunismului? Fiul unui comunist convins, luptător pentru republică în Spania ş.a.m.d.? Unul care dădea cu piciorul în portocale pe vremea cînd în puşcării şi la Canal murea pe capete valoarea culturii române?

Celălalt accent – venit, surprinzător, de la un fost om al dreptei interbelice, mult mai îngăduitor decît prozatorul cu structură de centru-stînga – privea, firește, condiţia lui Vladimir Tismăneanu de (cum singur îi declara Adrianei Babeţi într-un dialog cuprins în *Ghilotina de scrum*): „tînăr intelectual descins dintr-o tradiţie romantic-ilegalistă şi semită". Adică, mă-nţelegi, tocmai fiul lui Tismineţki să ajungă acuzatorul public al criminalei ideologii răspîndite-n lume de „ai lui"? Şi

zîmbetul amar prin care interlocutorul meu îşi răspundea singur: „la urma urmei, evreii au făcut comunismul, de ce să nu-l desfacă tot ei?".

Între parantezele acestor prejudecăţi este privit de obicei demersul lui Vladimir Tismăneanu, în speţă dorinţa lui de a face o istorie a PCR (vom vedea ce fel de istorie). Un om faţă de care personal am toată simpatia; îl simt un tip foarte ataşant, deşi n-am dat mîna decît o singură dată, din întîmplare, la o lansare de carte. Tismăneanu se declară „foarte sentimental, foarte dubitativ", cu o „structură internaţionalistă". În adolescenţă, spune el, „pe cît iubeam marxismul, pe atît detestam comunismul. Filosofic, nu m-a pasionat niciodată, dar din punct de vedere etic am fost foarte interesat de marxism".

El ştie foarte bine că istoria nu se poate scrie corect la modul resentimentar; că nu se poate reface dosarul comunismului în absenţa studierii marilor sale destine individuale, că la baza sistemului se află nu doar o ideologie, ci o infinitate de conspiraţii, răzbunări, dezbinări teleghidate, schimbări de macaz, convulsii, epurări, trădări şi crime comandate – o imensitate de reţele catacombare prin care *subiectivul* depăşea cu mult în monstruozitate *legic-obiectivul*. Şi că, aşa stînd lucrurile, fără cît mai multe mărturii *din interiorul* Aparatului, istoria comunismului nu poate fi decît butaforie. De aici şi îndreptăţita lui amărăciune că în România n-a fost posibilă alcătuirea unei cărţi de importanţa faimoasei *Oni* de Teresa Toranska.

Echivalenţa terorii

„Nici o utopie nu s-a dovedit mai sîngeroasă şi mai perversă decît experimentul bolşevic de renovare a condiţiei umane şi instaurare a unei mult-visate societăţi fără clase. Spun perversă, pentru că această mitologie a abuzat de credulitatea şi altruismul a milioane şi milioane de indivizi. Dacă nazismul nu-şi ascundea obiectivele asasine, comunismul se recomanda drept încarnare a raţionalităţii istorice, apoteoză a ideii de solidaritate umană. [...] Pentru mine chestiunea comunistă este una de ordin autobiografic. Mediul «iluminaţilor» revoluţionari a fost cel în care am deschis ochii. Despărţirea de sofismele comuniste a fost aşadar o treptată ruptură cu un univers învăluitor şi absorbant. [...] Am plecat din România în toamna lui 1981, după ce mă ciocnisem de întreaga

obtuzitate a aparatului ideologic comunist. Dacă prin 1974, la terminarea Facultăţii de Filosofie de la Bucureşti, mai aveam iluzii privind marxismul, contactul cu Şcoala de la Frankfurt, dar mai ales cu operele lui Raymond Aron şi Hannah Arendt, mă făcuse imun la orice cîntec de sirenă al unei ideologii radicale", spunea Tismăneanu în prefaţa la *Arheologia terorii*. A-i blama (şi chiar a-i sabota) eforturile de realizare a istoriei PCR pe motive de moştenire genetică, etnică sau politică este un act de două ori aberant.

Mai întîi fiindcă eşecul utopiei părinţilor nu devine o piedică, ci dimpotrivă, o armă de apărare a urmaşilor. Apoi, pentru că demontarea totalitarismului de stînga este o operaţie infinit mai rară decît analiza şi „înfierarea" extremismului de dreapta, ceea ce face cu atît mai lăudabile iniţiativele în această direcţie, cu atît mai curajoase şi riscante cu cît aparţin unor cercetători prea puţin susceptibili (teoretic) de a favoriza unghiul de vedere al dreptei. Cîtă cerneală a curs, de pildă, pe tema asasinării lui Mihail Stelescu de către fraţii legionari şi ce scandal produce echivalarea ei cu asasinarea lui Foriş de către fraţii comunişti! Cîtă furie produce afirmarea superiorităţii morale a lui Corneliu Zelea Codreanu faţă de Horia Sima şi cu cîtă „duioşie comprehensivă" *se explică* necesitatea executării lui Lucreţiu Pătrăşcanu din ordinul lui Dej, din raţiuni de „conservare a continuităţii"!

Şi tot aşa: despre finanţarea Gărzii de Fier de către Gestapo s-a scris de-o mie de ori mai mult decît despre finanţarea PCR de la Moscova! Despre filogermanismul legionar exercitat chiar şi după efectele Dictatului de la Viena s-a scris de-o mie de ori mai mult decît despre crîncena pledoarie a PCR în favoarea retrocedării Basarabiei la URSS şi teoriile comuniste privind statul „multinaţional" român, menit definitivei dezbinări teritoriale! Iar totul merge pînă la cele mai infime detalii. La detalii, de exemplu, de caracter individual, unde, să zicem, se exhibă pe bună dreptate lamentabila natură morală a lui N. Crainic, dar se refuză net acelaşi lucru în cazul unui Belu Zilber. Asta ca să nu mai intrăm în nesfîrşita polemică pe marginea cifrelor – cine a omorît mai mult? – cu comunismul care a exterminat de zece ori mai mult şi uneori la fel de sistematic precum nazismul. Şi ca să nu mai vorbim de teoria (reiterată tot mai des) cu Hitler ca ucigaş al Ideii germane, în vreme ce Stalin a prezervat Ideea rusă, ori teoria după care singurii, marii vinovaţi de căderea Estului în experimentul comunist au fost anglo-americanii.

Cu calculată perversitate s-a spus apăsat după 1989 că „nici nu merită să ne apucăm de analizarea comunismului". Că e imposibil a pune un verdict direct şi ferm unui sistem întins pe şapte decenii, aşa cum s-a putut face cu cei, numai, 12 ani de hitlerism. Că „să zicem mersi c-am scăpat în fine" şi deci gata – toate privirile înainte! Ba încă, plecînd de la generala convingere interbelică precum că PCR era „partidul străinilor", s-a insinuat că procesul comunismului înseamnă pur şi simplu vendetă antisemită şi că a pune între paranteze numele originar al Anei Pauker, al lui Leonte Răutu etc. ar fi o dovadă de „Auschwitz mental"!

În fine, în vreme ce dictaturile de dreapta beneficiază de serioase studii de caz, de examinări individuale ce merg pînă la psihanaliză, în vreme ce figurile terorii brune sînt abordate din toate unghiurile posibile şi imposibile, peste bestiarul roşu pare că s-a pus un giulgiu de beton şi totul se discută în abstract: Comintern, Internaţionala a II-a, Sistemul, Aparatul, Conducerea de atunci etc. Cîte pagini s-au scris despre participarea lui Moţa şi Marin la luptele din Spania şi ce ştim despre misiunile echivalente, deşi antipodice, ale unor Tismăneanu-tatăl, Valter Roman ş.cl.? Ce echivalent au procesul – şi cartea – *Pe marginea prăpastiei* în lumea românească nu post-'47, ci post-'89!? Ştim de şapte ori mai mult despre Moruzov decît despre Alexandru Drăghici, despre Eugen Cristescu decît despre Pantiuşa, la rigoare poţi afla pînă şi despre Gavrilă Marinescu mai mult decît despre Nicolski, după cum despre Petru Groza se tace mai adînc decît despre Nicadori, despre *Buna Vestire* se vorbeşte de-o sută de ori mai mult decît despre *Scînteia* ori *Glasul patriei*, iar lista legionarilor aduşi în PCR la îndemnul Anei Pauker – unii dintre ei semnatari de poezii ceauşiste pînă prin '89 – n-a fost publicată niciodată. Precis că şi acum, văzînd titlul acestei cărţi, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, mulţi sînt cei care-şi vor şopti pentru ei sau pentru cei din preajmă: „Altul care dezgroapă morţi...!".

Citirea Sistemului prin biografii

Am simţit nevoia acestei introduceri tocmai pentru a sublinia cît mai apăsat nu doar *valoarea* lucrării lui Tismăneanu (autor de talent, psiholog rafinat, elegant în idei, sentimental şi îngăduitor pe alocuri, dar

judicios în verdicte, pe cît de atent preţuitor de disjuncţii şi nuanţe), dar pur şi simplu *utilitatea* ei într-o vreme orientată monovalent, adică aproape exclusiv către demontarea extremismului de dreapta. Îmi închipui cît de veninos e privit el pe diversele brîie de infern peceriste: confraţii tatălui îi reproşează, probabil, trădarea idealurilor etno-familiale; ceauşiştii, apărătorii teoriei naţional-comuniste pentru care Dej şi Ceauşescu au fost mai patrioţi decît Ştefan cel Mare, îl privesc probabil cu ochi fioros pe cel care, da!, loveşte şi-n „ai lui", dar nu-i menajează nicidecum pe „ai noştri"; stînga politologică americană îi va reproşa admiraţia faţă de Raymond Aron şi Jean-François Revel, în timp ce la Paris, dimpotrivă, e privit bănuitor ca intrus american în problematica europeană. Ş.a.m.d.

Fantoma lui Gheorghiu-Dej este, ca şi *Arheologia terorii* (Editura Eminescu, 1992, carte cu tiraj confidenţial, ar trebui reeditată), o culegere de studii. Mai exact: dacă *Arheologia terorii* aduna texte difuzate începînd cu primăvara lui 1983 la „Europa Liberă", la îndemnul lui Vlad Georgescu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* conţine cinci studii apărute în reviste americane de politologie. Din păcate, nu este menţionată nicăieri sursa bibliografică, iar lucrul ar fi fost necesar mai ales în ce priveşte analiza din *Putere personală şi criză politică în România*, unde erau evaluate (p. 170) diferite variante de succesiune la conducerea României după înlăturarea lui Ceauşescu (neîndoielnică, încă de atunci, pentru Tismăneanu): Ion Iliescu (e amintit articolul acestuia din septembrie 1987, în *România literară*), Constantin Olteanu, Ilie Verdeţ, Paul Niculescu-Mizil, Ştefan Andrei. „Fără discuţie, orice aranjament privind succesiunea depinde de atitudinea poliţiei secrete şi a armatei", se spunea acolo.

Din dialogul purtat cu Mircea Mihăieş, publicat în Addenda 1, aflăm că Tismăneanu pregăteşte pentru toamna acestui an o istorie a comunismului românesc. „Încerc să propun o analiză cît se poate de lucidă şi sobră. Ce nu-mi propun: nu vreau să fac o analiză de tip cronologic, o analiză de congrese, de strategii sociale sau politice, de genul industrializare şi colectivizare" etc. Tot aici sînt punctate şi momentele care-l pasionează în chip aparte: momentul 1948, existenţa celor trei centre de putere în partid (grupul Dej, al închisorilor, apoi grupul Foriş şi grupul moscovit Pauker), 1952 (căderea grupului Pauker-Luca), 1956 („seismul care chiar a avut loc în acel an, deşi lucrul e de obicei trecut cu vederea"), cărora li se adaugă, în carte, procesul Pătrăşcanu, analiza ascensiunii lui Ceauşescu, „drumul spre declaraţia

de independenţă din 1964", ruptura cu Hruşciov, pregătirea răspunsului la planul Valev de atragere a României într-un sistem economic integrat etc.

„Nu sînt istoric de meserie şi probabil că e prea tîrziu să mă convertesc acum. Nu-mi propun, aşadar, scrierea unei istorii politice de tip clasic. Aceste lucruri cred că se pot face mai uşor în ţară. Vreau să sper că tînăra generaţie de istorici şi sociologi din România va face exact acest lucru. Marius Oprea lucrează de-acum în direcţia analizării rolului instituţiilor represive din deceniile şase şi şapte." Desigur, avem libertatea să regretăm lipsa unei analize istorice „de tip clasic", o absenţă care ne va face o dată mai mult mefienţi (sau, cel puţin, prudenţi) faţă de o aserţiune sau alta din cele făcute de Tismăneanu, faţă de permanenta lui ispită de a-i idealiza pe comuniştii moderaţi-reformişti tocmai din cauza pitecantropismului celorlalţi etc. Dar că *lectura prin biografie* este mai pasionantă decît înşiruirea seacă de date şi documente, asta n-o poate contesta nimeni. Multă vreme am refuzat, mulţi dintre noi, să-i considerăm oameni pe şefii PCR pur şi simplu. Se şi poartă acum termenul „aparatcik", minunată mască uniformizatoare. Ei, tocmai această fascinaţie a demascării, tocmai plăcerea şi priceperea lui Tismăneanu de a investiga destinul şi nu carnetul de identitate sau numărul din convocator, este atuul său principal. Şi riscul totodată.

O formulă ca de magie neagră: linia partidului

De bună seamă că în viaţa oricărui partid există din timp în timp corecţii de orbită, alianţe vremelnice, uneori stupefiante, compromisuri tactice etc. Dar ceea ce singularizează aici istoria partidelor comuniste e tocmai sistemul salturilor abracadabrante, sincopele cu efect antinomic faţă de principiile fundamentale, uitate, acestea, sistematic, cu un cinism neegalat. Ajunge să pomenim deruta provocată „la bază" de pactul Hitler-Stalin sau de resuscitarea factorului religios, la vreme de război, de către Stalin, ori aducerea legionarilor în PCR de către Ana Pauker, ca să înţelegem că în acest punct, ca şi în altele, principiul este pentru comunişti un moft, continuitatea e strict de putere şi nu de ideal, iar coerenţa e ceva pur şi simplu de domeniul aberaţiei, de vreme ce totul e deviere, trădare şi executare reciprocă într-un perpetuu carnaval masacrant.

La nivel individual, continua adaptare a tacticii, alinierea rapidă, din mers, la eternele sinuozităţi ale „liniei partidului", plierea (auto)eficientă şi fără şovăire la capriciile liderilor sînt surse sigure de schizoidie. În fapt, totul e patologic aici şi nu se poate judeca decît cu instrumentar suprarealist. Cum altfel dacă nu înarmat cu o solidă amoralitate poţi accepta ca simplă „viaţă de partid" invariabilul zig-zag printre antipozi al comunismului românesc ? ! De la prima elită de „somnambuli politici", cum îi numeşte Tismăneanu, „posedaţi de credinţa cvasireligioasă că Uniunea Sovietică personifica visurile lor cele mai sfinte de justiţie socială şi libertate" (Imre Aladár, Ecaterina Arbore, Al. Dobrogeanu-Gherea, Elek Köblös, David Fabian, Elena Filipovici, Ştefan Foriş, Gelber Moscovici, Vasile Luca, Vanda Nicolski, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ana şi Marcel Pauker, Eugen Rozsvanyi, Boris Ştefanov, Timotei Marin ş.a.), se ajunge la exterminările din lagărele sovietice (Cristian Racovski, Imre Aladár, Ecaterina Arbore, Ion Dic-Dicescu, Gherea, D. Fabian, Elena Filipovici, D. Grofu, Elek Köblös, Marcel Pauker, Eugen Roszvanyi, Alexandru Nicolau ş.a.). De la eliminarea „revoluţionarilor romantici" se ajunge la Congresul al V-lea (Moscova, decembrie 1931), cu numirea unui membru al PC polonez ca secretar general al PCR (Aleksander Danieliuk-Stefanski), cu o echipă Comintern (Bela Brainer, Elena Filipovici, N. Goldberger, Emil Haliţki, Eugen Iacobovici, Vanda Nicolski, L. Pătrăşcanu ş.a.). Linia Pauker-Luca-Teohari Georgescu (1949-1952) se frînge în iunie 1952, vin cîţiva ani de dezgheţ care tulbură minţile şi tacticile, pentru ca în 1956 să se „schimbe macazul", odată cu lupta lui Dej împotriva fracţiunii hruşcioviste Miron Constantinescu-Iosif Chişinevschi. În vara anului 1958, val de epurări „sub direcţia macabrilor inchizitori Dumitru Coliu şi Ion Vincze", plenara din noiembrie-decembrie 1961 e un adevărat ritual demonizant împotriva încercărilor lui Hruşciov de a provoca o destalinizare internă a României, 1964 aduce amnistierea deţinuţilor politici, pentru ca între 1962 şi 1965 „PCR să exploateze cu pricepere dezacordul chino-sovietic pentru a reuşi o înaintare pe făgaşul autonom urmat în politica externă". Şi încă, 1965-1971, marele dezgheţ ceauşist, tăiat apoi etc. Cine mai poate avea pretenţia că gîndeşte şi acţionează normal cînd astăzi trebuie să susţină exact contrariul lozincii de ieri, cînd din „bandit şi călău" Tito devine „marele prieten" şi cînd „conducătorul luminat" de azi va fi „deviaţionistul", „agentul imperialist" de la epurările de mîine ? „Monolitismul bolşevic conţine în sine principiul luptei fratricide şi al convulsiilor intestine."

Dacă e de căutat vreun „fir roşu conducător" de-a lungul acestei linii urmărite de Tismăneanu şi care desfide însăşi noţiunea de *direcţie*, atunci el numai în cinismul sîngeros – la vîrf – şi în inconştienţa abrutizată – la bază – poate fi aflat. Ce zestre ereditară va fi avut bietul psihic românesc pentru asimilarea (şi domesticirea) acestei succesiuni de orori, cu alternanţe de feerie paranoică ?

„Genele" comunismului românesc

Tismăneanu observă mai întîi complexele inaugurale în aplicarea comunismului pe sol românesc : Moscova nu avea, pe bună dreptate, încredere în „elementul autohton", iar liderii („de la înlăturarea lui Gheorghe Cristescu, în 1924, pînă la numirea lui Gheorghiu-Dej, în 1944, secretarii generali ai partidului nu erau etnici români. Unii dintre ei, precum Elek Köblös şi Ştefan Foriş, erau maghiari, alţii erau evrei, bulgari, polonezi şi ucraineni") au fost marcaţi la început de complexul ilegitimităţii („nu este de mirare că PCR era dominat în ilegalitate de transilvăneni şi basarabeni, a căror radicalitate politică a fost facilitată de tradiţiile şi modelele revoluţionare locale, puternic influenţate de activismul de stînga maghiar, rus şi ucrainean", v. şi p. 20). Fenomenul nu e chiar specific românesc : atingînd problema activiştilor comunişti de origine evreiască (pp. 38 ş.urm.) – visul unora fiind de a-şi „depăşi evreitatea" –, Tismăneanu adaugă : „Din acest motiv, ei au refuzat să sesizeze ruptura dintre speranţele lor şi realitatea barbară a stalinismului. Mátyás Rákosi şi József Révai, Jakub Berman şi Roman Zambrowski, Ana Pauker şi Leonte Răutu erau cu toţii uniţi prin negarea evreităţii lor şi dorinţa frenetică de a o înlocui printr-un sentiment diferit, mai larg, al apartenenţei".

Nici „stalinismul naţional" nu ne este specific doar nouă, „vecini" fiind aici cu Albania, Coreea de Nord, Cuba ş.a. Dar specific României este, pe de o parte, inexistenţa unei puternice tradiţii intelectuale de stînga şi mai ales ostilitatea faţă de formele democratice : „Personalitatea şi acţiunile lui Ceauşescu nu pot fi pătrunse fără o înţelegere profundă a tradiţiilor comuniste româneşti. Preluînd din cultura politică

naţională o anumită ostilitate faţă de formele democratice, reactivînd temele reacţionar-tribale ale ideologiei de extremă dreaptă, stalinismul naţional românesc a generat o filosofie sincretică a rezistenţei faţă de schimbările democratice. Este vorba de un radicalism etnocentric, obsedat de propria unicitate, izvorît dintr-un complex de inferioritate necontrolat şi nerecunoscut. [...] Situaţia actuală în care se află România este rezultatul trăsăturilor precumpănitoare ale culturii politice comuniste din această ţară: autoritarismul, sectarismul, antiintelectualismul, clientelismul, conformismul ideologic, dogmatismul şi, cea mai importantă dintre toate, lipsa legitimităţii politice".

Gheorghiu-Dej deţine, din această perspectivă, prim-planul analizei. Spre deosebire de Rákosi, Gottwald, Bierut, Tito, Ulbricht, Thorez, Pauker, Togliatti, Dej era „un caz original de aparatcik. În felul său poate că nici măcar nu era un adevărat stalinist. Stalinismul său era unul de instinct, iar nu de ideologie. Iubea puterea, o adulmeca voluptuos, îşi alegea cu agilitate de felină victima, se pricepea să simuleze blîndeţe şi chiar tandreţe, numai pentru a lovi mai sigur şi fără ezitare". Dej nu studiase la şcoala leninistă a Cominternului precum Pârvulescu, Chişinevschi, Borilă ş.a., iar detenţia l-a umplut de gînduri răzbunătoare. În închisoare, spune Tismăneanu, Dej „a ştiut să-şi construiască un dublu aparat personal, două seturi de anturaje interpenetrate, dar nu identice: pe de o parte activişti precum Gheorghe Apostol, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroş şi Nicolae Ceauşescu. Pe de alta, spioni sovietici precum Pantelei Bodnarenko, Vasile Bucikov, Petea Goncearuk, Mişa Posteuca, Serghei Nikonov" (v. p. 108). *Dej şi rivalii săi*, *Dej şi bizantinismul politic*, *Acoliţi şi complici*, *Stilul lui Gheorghiu-Dej* – sînt liniile unui portret pe cît de ferm trasat, pe atît de substanţial.

Puncte polemice

Remarcabilă este eleganţa polemică a lui Tismăneanu. Atît direct (v. P.S.-ul adresat lui Eduard Mezincescu, p. 149), cît şi indirect, ca să zic aşa, adică faţă de cartea lui Victor Frunză *Istoria stalinismului în România* (p. 61), respectiv împotriva tezei privind conflictul interior/exterior, naţional/moscovit în istoria PCR, totul fiind, în optica lui

Tismăneanu, o nesfîrşită ipostaziere a Kremlinului în politica de la Bucureşti (v. exemplul de la p. 114). Ca şi de viziunea acreditată de trustul Muşat-Ardeleanu: „În lupta sa împotriva Anei Pauker, Dej va pedala pe coarda tot mai intens antisemită a psihologiei lui Stalin din ultimii săi ani de viaţă [...] nu naţionalismul, ci setea de putere a fost motorul acţiunii lui împotriva grupului moscovit. După cum, mai tîrziu, la începutul anilor '60, nu un patriotism resuscitat, pasămite mult timp refulat, ci o spaimă de obligaţia *destalinizării* va motiva efortul de *desovietizare* iniţiat de Dej şi continuat de Ceauşescu. [...] Nu există nici un indiciu că între ceea ce scribii ceauşismului vor prezenta drept «partida naţională» şi cei veniţi de la Moscova ar fi existat vreun conflict de principiu. Dimpotrivă, lichidarea lui Foriş a fost decisă, ca să spunem astfel, în chip colegial" etc. (v. p. 112).

În principiu, Tismăneanu are, cred, dreptate, însă ceva-ceva din teoria privind eforturile de *naţionalizare* a comunismului (inclusiv sub aspectul stalinizării pe tipar autohton) e adevărat, şi la noi, şi-n tot Estul. *Decisiv* a fost, în acest sens, conflictul permanent, desfăşurat exploziv sau în surdină, dintre elementul alogen şi reacţia autohtonă ostilă asimilării, recte acaparării puterii. Iar elevii, „noul val", oltenii şi argeşenii, şi-au depăşit mentorii, emigraţi în răstimp. Dacă analiza lui Tismăneanu e corectă pentru intervalul 1921 şi 1965, cred că relaţia ceauşism-stalinism suportă încă multe nuanţări şi amendamente din unghiul... revoltei fondului nostru nelatin şi al voinţei „partidei naţionale" de rafinare a metodelor comuniste originare.

Peisaj cu boabe de piper

Cîte-ar mai fi de semnalat! În primul rînd *figura femininului*, ca să fiu pompos, care deţine în context un rol deloc de neglijat (alt specific profund comunist, socialist!), de-ar fi să ne gîndim doar la viaţa personală a Anei Pauker, ori a Anei Toma, la Liuba Chişinevschi şi Stela Moghioroş, la relaţiile complexate ale Elenei Ceauşescu cu Lica Gheorghiu-Rădoi, Ileana Răceanu, Ghizela Vass, Ecaterina Micu-Chivu, Sanda Rangheţ, Ana Toma (care fusese măritată cu Pantelei Bodnarenko, dar şi cu Sorin Toma, dar şi cu Constantin Pârvulescu), Eugenia Rădăceanu, Tatiana Bulan („care fusese măritată cu Leonte Răutu şi

Ştefan Foriş, înainte de căsătoria cu Iakov Bulan, ofiţerul care ajunsese în anii '50 rectorul Academiei Militare"), Ofelia Manole şi toate celelalte. „Neiertătoarea" Martha Cziko-Drăghici, Ecaterina Abraham-Borilă, posibila cuscră a Elenei Ceauşescu ş.a.m.d. Capitol de-un pitoresc patologic, frizînd uneori morbidul.

Apoi mistere de genul: cine-o fi autorul anonim al eseului publicat în *New York Review of Books*, 23 octombrie 1986, despre rolul decisiv al lui Dej în desovietizarea parţială? Sau reluarea faimosului caz Ioanid, cu filmul produs de Securitate (*Reconstituirea*) şi regizat, opinează Tismăneanu, de Virgil Calotescu. Întrebări de genul: „Cînd se vor putea studia arhivele Cominformului şi cînd vom şti mai multe despre rolul consilierilor sovietici, şi în primul rînd al lui Mitin şi Katilineţ?", sau privind natura relaţiilor Dej-Chişinevschi („cum se explică faptul că acesta din urmă, deşi evreu, nu s-a aflat în Transnistria, ci s-a găsit alături de Dej, Apostol, Moghioroş, Drăghici şi Ceauşescu la Tîrgu-Jiu?"); expunerea unor figuri precum Petre Borilă (Iordan Dragan Rusev, v. pp. 121 ş.urm.), Pavel Iudin şi Mark Mitin (p. 94), Vasile Posteucă şi Simion Babenko (p. 132); revelarea existenţei unor volume cu tiraj strict confidenţial tipărite la începutul anilor '70 de Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice al CC al PCR, incluzînd texte şi scrisori trimise Cominternului de cele trei facţiuni rivale (Bucureştiul: Petre Gheorghe, Ivanca Rudenco, Ronea Peisahovici-Gheorghiu; „centrul închisorilor" - Dej; şi CC-ul, controlat de Foriş şi Remus Koffler); faptul că anchetarea lui Imre Nagy la Snagov au făcut-o Valter Roman, Nicolae Goldberger şi Ladislau Vass; încurajarea veleităţilor artistice ale Licăi Gheorghiu de către Mihnea Gheorghiu, Eugen Barbu şi I. Popescu-Gopo (p. 133), povestea „borgesiană de crime neexpiate" cu Elena Filipovici şi Basil Spiru (Erich Kutschneker, p. 66) etc.

Sîntem, prin urmare, abia la început. E adevărat că Răul dezgustă, dar asta numai după ce fascinează. Istoria prin biografii a comunismului românesc e ca un manual de medievalitate. Bufonă, dar atroce.

22, nr. 25/21-27 iunie 1995;
nr. 26/28 iunie-4 iulie 1995

Un analist de catifea

Încet spre Europa, Vladimir Tismăneanu în dialog cu Mircea Mihăieş, Editura Polirom, 231 pagini

Temperament sangvin, iute în asociaţii, ingenios în formule, *causeur* irezistibil, îmbibat de bibliografia politică la zi, înscris în reţele ideologice din venerabila tradiţie a stîngii liberale şi subtil la „agendă", Vladimir Tismăneanu este un bun comparatist al Estului european postcomunist, rivalizînd, aici, doar cu Dorel Şandor şi Stelian Tănase.

Harnic editorialist, din fericire (de obicei, bunii vorbitori sînt leneşi la scris), Tismăneanu (n. 4 iulie 1950, profesor la University of Maryland, SUA) a publicat în România *Arheologia terorii* (1992), *Ghilotina de scrum* (1992), *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (1995), *Irepetabilul trecut* (1995), *Noaptea totalitară* (1995), *Reinventarea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel* (1997), pe lîngă multe colaborări la volume colective de politologie apărute în SUA şi Europa. Volumul de faţă este urmarea altei cărţi despre România postceauşistă, realizată în dialog cu Mircea Mihăieş, *Balul mascat* (1996).

Ca analist politic al specificului românesc în contextul balcanic şi central-european, Vladimir Tismăneanu beneficiază, între altele, de două atuuri: 1) distanţa „americană", care dă perspectivă senină, rece evaluare şi o bună, didactică dispoziţie comparatistă; 2) cuprinderea în reţele internaţionale de cercetare economică şi sociopolitică unde informaţia circulă rapid, confidenţial, în maniera puterii oculte a eficienţei necruţătoare, chit că, la o adică, guvernele consiliate închid ochii în faţa evidenţelor şi a necesităţii, din raţiuni populiste, din rea-credinţă ori pur şi simplu din neghiobie.

Deşi cartea apare cu doar cîteva săptămîni înainte de alegerile prezidenţiale şi legislative, dialogul Tismăneanu-Mihăieş nu vizează predicţia, ci analiza erorilor şi a reuşitelor politicii româneşti de după 1996. Cazul Ciorbea şi cazul Radu Vasile, cazurile Valerian Stan, Adrian Severin, „criza Babiuc", ostilitatea (sau indiferenţa) faţă de valorile din exil, implicarea excesivă a Cotrocenilor în subsolurile guvernamentale, „tentaţia bolşevică a lui Ion Iliescu", tergiversarea văzută ca „starea însăşi a statului român", omniprezenţa structurilor securiste şi refuzul obstinat al schimbărilor radicale în politica de cadre a domeniului, relaţia Iliescu-Petre Roman, psihanalizabilă în termenii relaţiei „tatăl trădat, fiul revoltat", plus verdicte precum: „Convenţia Democrată nu era pregătită din punct de vedere strategic pentru preluarea puterii" (p. 30); „Maladia tranziţiei româneşti e lipsa de coerenţă" (p. 43); „În România se merge pe modele apropiate celor latino-americane" (v. demonstraţia la pp. 47 ş.urm.); „...în toată lumea se observă tendinţele indigeniste, ca o contrapunere a tendinţelor globaliste. Este perfect normal, ţine de ceea ce se numeşte «acţiune» şi «reacţiune»" (p. 92); „...soluţia este să mergem în direcţia propusă de István Bibó, a cooperării micilor naţiuni danubiene" (p. 127); „Problema este în ce măsură America îşi va menţine interesul pentru Europa. În ce măsură relaţiile cu Asia nu vor deveni mai importante din punct de vedere economic" (p. 133). În fine, importante sînt frecventele comparaţii ale României cu Ungaria şi Polonia („România avea nevoie de imaginaţia unui János Kornai, a unui Balczerowicz"), consideraţiile privind etatismul şi alergia generală la tot ce va să zică autonomie, *aggiornamento*-ul Bisericii Ortodoxe, perfecta comparabilitate a comunismului cu fascismul, iar incitantă este insistenţa cu care revine ideea micşorării prerogativelor prezidenţiale: „România nu are nevoie de o preşedinţie puternică" (p. 29); „reducerea ei la nivelul celei deţinute de Havel sau Árpád Göncz, o funcţie de orientare morală a naţiunii" (p. 117); „în perioada următoare va trebui să se treacă la decotrocenizarea politicii româneşti" (v. pe larg la pp. 149 şi 152, „mistica funcţiei supreme în stat").

Pe scurt, un spectacol de idei pe care picanteria oferită de orgoliul analistului, care, precum Silviu Brucan altădată, îşi etalează familiaritatea cu oficialităţi din varii domenii (v. pp. 13, 23-24, 26, 31, 33, 40, 74, 111, 137, 148 ş.a.), nu face decît să-l condimenteze plăcut.

Ziarul de duminică, nr. 25/10 noiembrie 2000

Către socialismul liberal

Vladimir Tismăneanu, *Scrisori din Washington. Reflecţii despre secolul douăzeci*, prefaţă de Dan Pavel, coordonare Ioana Copil-Popovici, Editura Polirom, 404 pagini

Nu ştiu în ce măsură are dreptate arogantul Dan Pavel cînd simte nevoia să lege subtitlul noii cărţi publicate în România de Vladimir Tismăneanu de alte două titluri ce conţin noţiunea de „reflecţii" (Ralf Dahrendorf, *Reflecţii asupra revoluţiei din Europa*; Robert Conquest, *Reflecţii asupra unui secol devastat*).

Ce pot să afirm cu siguranţă e că aceste scrisori din Washington sînt ca nişte guri de oxigen pentru cititorul român înglodat în smîrcurile ideologiilor putrezite şi complet aburit de politicile zădărniciei generale. Cîţi dintre noi, aiuriţi de războirile interfeseniste purtate pe terenul primăriilor şi isterizaţi de lipsa soluţiilor, a opţiunilor şi ieşirilor din coşmar, cîţi îşi pot face timp şi bibliografie pentru a judeca dinlăuntru sumbrul pariu al lui Tony Judt din *Europa iluziilor*, demitizarea lui Robert Kennedy, „renaşterea civismului ca fenomen de masă" şi „semnal al unei noi revoluţii globale", „dispariţia motivaţiilor ideologice în epoca postmodernă" (apropo de Tony Blair) sau presupusul dezgheţ plănuit de Beria şi ipostaziat, între altele, în planul unei confederaţii de Est ca „parte a unei treptate integrări a acestei zone în structurile europene"?

Şi încă: Robert C. Tucker şi „mecanismele despotismului bolşevic", Judith Shklar şi „liberalismul fricii", Karen Dawisha şi „electocraţia" din Rusia, Paul Lewis şi voga actuală a „neomedievalismului", „virajul lui Norman Podhoretz către ideologia conservatoare", cartea lui Harvey

Klehr *Lumea secretă a comunismului american* care-l determină pe Tismăneanu să-l evoce pe Alger Hiss, apropiatul lui Roosevelt, servind „de bunăvoie şi cu asiduitate Moscova, alimentîndu-i pe sovietici cu informaţii de maximă importanţă strategică", apoi profilul psihologic al unor Erich Mielke şi Alexandru Dăghici, citiţi „în oglindă" – sînt chestiuni, cărţi, tendinţe bine digerate pentru noi de politologul de la Maryland, ajuns, ei, da, la vîrsta de 51 de ani!

În comparaţie cu *Încet spre Europa*, volumul de dialoguri cu Mircea Mihăieş, unde deconcertantele politici ale diriguitorilor şi opozanţilor de la Bucureşti erau prioritare, *Scrisorile* de acum se situează la altitudinea unor trenduri globale, fără a uita însă cazul Foriş, mărturiile lui P. Ţugui despre 1956, destinul unor Grigore Preoteasa, Petre Pandrea şi Pătrăşcanu, autosusţinerea nu doar a lui Ceauşescu, dar şi a lui Dej prin apelul la naţionalism („adevărul este că nici Dej, nici Ceauşescu nu au nutrit sentimente genuin patriotice. Au fost ambii partizanii unei formule politice autoritare, întemeiată pe monolitism ideologic, intoleranţă fanatică în raport cu orice adversar, terorism poliţienesc şi un cult aberant al economiei planificate").

În ce mă priveşte, doresc să vă atrag atenţia asupra a două texte/idei: „Încotro merge Rusia?" (pp. 234 ş.urm.) şi „Socialism, democraţie şi liberalism" (pp. 110 ş.urm.). În primul avem a recunoaşte în esenţă actuala stare a României ca gubernie. Cum să nu-ţi sune perfect autohton observaţiile din eseul lui Peter Reddaway şi Dmitri Glinski privind „mafiotizarea flagrantă a economiei", „transformarea capitalistă a nomenklaturii", „bolşevismul de piaţă", „vidul de legitimitate" al unui „stat privatizat, dar în fond extrem de slab"? Şi cum să nu vezi şi la noi „doctrina ideologică ce combină darwinismul social, cultul sinelui autarhic (care dispreţuieşte obligaţiile civice şi valorile comunităţii) şi tradiţionalul fatalism rus"? Cum să nu vezi similitudinile la capitole precum „autoritarismul impotent", „constituţia extrem de partizană", „dependenţa excesivă de Occident" şi cvasiindispensabilitatea unui sistem autocrat?

Pe scurt, concluzia cuplului de analişti ai Rusiei, Glinski-Reddaway, e că s-a trecut de la „bolşevismul partidului-stat" la „bolşevismul de piaţă".

Al doilea context porneşte de la ideea că acele voci care afirmă „că există o incompatibilitate lăuntrică între tradiţia socialistă şi gîndirea liberală" ar fi nişte voci „prea grăbite". Citînd monografia dedicată de

S. Pugliese lui Carlo Rosselli, Tismăneanu se angajează în dezbaterea privitoare la „posibilitatea socialismului liberal". O carte de tradus, o chestiune de meditat, de controversat, ori de adoptat, cine ştie?

Ziarul de duminică, nr. 23/21 iunie 2002

Politica ironiei joviale

Emil Hurezeanu, *Cutia neagră. Istoria prezentă a României în 1001 minute la microfonul „Europei Libere"*, Editura Albatros, 510 pagini

Două înţelesuri ale distanţei

E lucru bine ştiut: ca să vezi şi să înţelegi bine un lucru (deci inclusiv ţărişoara) ai nevoie nu doar de ceva răceală, ci şi de ceva distanţă. De perspectiva luciditătii. Cu alte cuvinte, abia plecarea te *familiarizează* cu locul natal, înstrăinarea îţi revelează minunea de a trăi acasă şi abia distanţa le pune pe toate la justa-le măsură: armăsarul redevine ţînţar, crocodilul se dovedeşte o biată broscuţă, buricul lumii se vădeşte doar o marotă infantilă.

Pe de altă parte, efortul de distanţare – glacială sau ironică – e o condiţie pe cît de vital-elementară, pe atît de greu de acceptat şi pus în practică atunci cînd e vorba de judecarea istoriei şi evaluarea politică a prezentului. În plus, la noi – date fiindu-ne temperamentul, lenea, răsfăţul geografic natural şi, ca urmare, netrebnicia – e lesne de înţeles de ce-i aşteptăm pe străini sau pe românii din exil ca să ne scrie sintezele, să vină cu banii, să ne introducă în lumea bună, să ne sincronizeze, să ne doteze cu de toate.

Aşa se face că aste două sensuri ale Distanţei ne-au obişnuit să căutăm la (exemplific absolut la întîmplare) Dennis Deletant istoria Securităţii, la N.M. Nagy Talavera sau Francisco Veiga istoria legionarismului, la „Europa Liberă" istoria pe zile a României ultimelor

decenii, la Mac Ricketts marea monografie Eliade, la Ghiţă Ionescu, Keith Hitchins, Vlad Georgescu sau Katherine Verdery istoria noastră mai veche sau mai nouă... Acasă, noi avem cu totul alte probleme, sîntem prea înglodaţi în intrigi, datorii şi nimicnicie pentru a mai proiecta ceva solid, calm, cu substanţă şi perspectivă. Iar cînd vom pune şi turismul la punct, atunci să te ţii muieţi-s posmagii! N-o să mai aibă nimenea dreptul să ridice un ac de jos şi doar vom sta fiecare la colţ de Carpaţi, de cherhana, faleză şi muzeu, colectîndu-ne şuvoaiele de valută!

Dandysmul radiopolitic

Cam în termenii de mai sus mă gîndesc adeseori la (oameni ca) Emil Hurezeanu. De „la ei" totul se vede cumsecade, adică realist, adică de-o limpede şi bogată tristeţe. Stau cu ochii plecaţi peste borcanul cu hamsteri care sîntem, iar distanţa de noi şi apropierea de centrele iradiante ale megavedeniilor politice îi ajută să pună diagnosticul chiar înaintea declanşării primelor simptome de una, de alta.

Emil Hurezeanu este un *locuitor* de mai multe ori fericit. O dată, în propria-i fiinţă, cu care se află într-o armonie perfectă (mai rar aşa om care să-ţi dea profunda impresie că „se simte bine-n pielea lui"!), de hedonism estet şi ludic. În al doilea rînd, ca locuitor în elefantica Germanie, ţara siguranţei chibzuite şi a irezistibilului *Drang nach Osten* ce înnobilează pînă şi cea mai infimă atingere mentală de Ideea rusă. În fine, fericit locatar al eului şi al unei geografii ce împacă opulenţa cu disciplina şi untul cu metafizica, Hurezeanu şi-a găsit în amfitrionismul radiofonic un teritoriu cu adevărat edenic din unghiul însuşirilor sale prin excelenţă *moderatoare*. Tolerînd cu tandru amuzament cele mai diverse şi serioase puncte de vedere, el se joacă serios, glumeşte cu ştaif, cu duritate incisivă în aparenţă, dar cochetînd în secret cu ambiguitatea de tip histrionic. Fără să aibă o „agendă" de care, adică, să se ţină cu dinţi doctrinari, fără ifose ideologic-universitare şi strategii contorsioniste, el pare un dandy al politicii cultivate cu ironică jovialitate. Aproape niciodată încruntat, gata mereu să accepte că şi cea mai uriaşă miză poate ascunde o zglobie cacealma, el pare mereu întru ascultarea drăcuşorului dinlăuntru, cel care-i dictează-n germană duioase amintiri

echinoxiste, îi croieşte cu nuielusa instinctele zîmbitoare şi îi pune la patru ace (politice) reveriile boemei clujene de pe Corso.

Acum, vezi bine că sub ghiduşii sînt şi ţepi, sub carapacea analizelor la rece pulsează şi mesaje la cald, că îndărătul volutelor voluptuoase ghiceşti ţintele de *Realpolitik* şi că deasupra fiecărei speculaţii de geostrategie aparent monocromă se află desfăşurat aproape întregul spectru cromatic, însă totul se petrece şi se percepe cu farmec şi alint.

În rezervaţia atît de puţin atrăgătoare a „analiştilor politici", unde fie şi numai gîndul la brucanocristoismul alexandresc şi andronic e de ajuns ca să te încremenească-n perplexitate, figura de student parfumat şi veşnic pus pe farse a lui Hurezeanu (lasă că, la o adică, la examene se face premiant) este o plăcere greu de refuzat. Simţul măsurii, fineţea nuanţărilor, invariabila linişte *rasurantă* cu care înţelege tot ce se întîmplă ca pe o firească prestabilire şi distanţa tandru-ironică îi sînt caracteristice. Formule precum: „un complot reglat ca termostatul, periodic, de cutare forţe oculte, care nu vor să asigure liniştea publică în orele de agitaţie ale tranziţiei" sau: „doctrina liric-subdezvoltată a unui salvaţionism jirinovskian", de care-i sînt pline excelentele „radiografii ale tranziţiei" din volumul *Între cîine şi lup* (apărut anul trecut în Biblioteca Apostrof), împreună cu atît de bine-venita contextualizare europeană a întîmplărilor româneşti pe care o practică neabătut (com-paratism care flexibilizează revelator şi credibil orice apodicţie) acordă, graţie politicului, supleţe analizei şi farmec persuasiv concluziilor.

Cutia neagră, albastră şi roz

După *one man show*-ul editorialelor din *Între cîine şi lup*, Emil Hurezeanu se relaxează în postura gazdei radiofonice. *Cutia neagră* va să zică vreo treizeci de emisiuni, cu invitaţi tot unul şi unul, de la Emil Constantinescu, Ana Blandiana, Andrei Pleşu, Nicolae Manolescu şi Virgil Măgureanu la Vladimir Tismăneanu, Nestor Rateş, Mircea Iorgulescu, Elena Ştefoi, Victor Ciorbea şi Liviu Turcu, de la Călin Nemeş, Doina Cornea, Nicolae Militaru, P.M. Băcanu şi A.D. Munteanu la Al. Zub, Cornel Nistorescu, Andrei Cornea, I. Solacolu, Sorin Alexandrescu, Ticu Dumitrescu şi Dumitru Tinu. Două emisiuni din 1990, una din 1991, nouă din 1992, patru din 1993 şi 15 din 1994, dacă am numărat bine.

La lansarea cărţii în Tîrgul bucureştean de acum cîteva luni au vorbit Virgil Măgureanu, Victor Ciorbea şi Octavian Paler, semn că dincolo şi dincoace de jovialitatea ironică şi ghiduşă veghează mai multe Albe-ca-Zăpada şi mai mulţi pitici decît suportă ochiul minţii noastre să perceapă.

Metafora titulară (*black box*-ul ca memorie şi supremă dovadă a postcatastrofei aviatice) este o exageraţiune, pentru că situaţia din România e mai degrabă albastră, cenuşie spre roz sau maro cu perje, oricum predestinată doar golurilor de aer sau aterizării forţate, şi nicidecum fatalităţii pulverizante. (Apropo de metafore: nefericită vorba „tampon", referitoare la România, fie şi cu specificarea: „sugativă pentru un întreg bazin al Mării Negre", v. Ilie Şerbănescu, p. 451; sugestia unei Românii ca... Tampax pentru ciclurile Moscovei este nu numai irepresibilă, ci şi grotesc-lugubră!)

Oricine, cu orice „ochi" va citi, va avea un ce profit, fiindcă întîlnim de toate: decembrie '89, mineriadele, jocul partidelor de sticlă ş.a.m.d. Afirmaţii rezonabile privind: lupta „întinsă pe ani de zile" cu mentalităţile colective (Ana Blandiana, în decembrie 1990, p. 16); condiţia absolut normală a românismului („De ce am fi noi minunaţi? Sîntem un popor ca oricare altul, dar, în acelaşi timp, nu sîntem un popor nenorocit, cum încearcă să ne convingă unii" – Emil Constantinescu, decembrie 1990, p. 23); Virgil Măgureanu despre existenţa mai multor scenarii în decembrie '89, pp. 66 ş.urm., după cum Liviu Turcu regretă „marea şansă istorică" pierdută la revoluţie de a „restructura aparatul administraţiei de stat", p. 96; trecerea dreptei în stînga şi viceversa, într-un examen sagace al prezentului conglomerat politic european (Emil Hurezeanu, p. 144, şi Andrei Pleşu, la p. 152: „există oameni care, tipologic, ţin mai mult de stînga decît de dreapta. Dacă la 19 ani te preocupă nemurirea sufletului şi problema sensului vieţii, tinzi să devii, încet, încet, un personaj de dreapta"); sesizarea pertinentă a uneia dintre dilemele României de azi: autoritarismul naţionalist este dificil, pentru că reforma la care s-a angajat guvernul nu poate fi pusă în practică fără deschidere spre Occident, iar liberalismul economic nu merge în prezenţa conservatorismului izolaţionist (Elena Ştefoi, martie 1992, p. 157); „Un popor care este sigur de sine şi care are încredere în valorile sale naţionale nu este un popor care trăieşte în teamă, or, aceşti naţionalişti de paradă sînt de fapt produsul unei anxietăţi absolute" (Sorin Alexandrescu, p. 209); Mihai Ursachi despre poezia basarabeană: „nu putem accepta subvalorile sau mediocrităţile literare

manifestate acolo, din simplu patriotism", p. 269; „De Ucraina vom avea multă nevoie în viitor", Dumitru Tinu, mai 1994, p. 282; Mircea Iorgulescu, Ion Cristoiu şi Nestor Rateş discutînd raportul SRI despre decembrie 1989: „subtextul acestui raport [...] această revoluţie ar fi putut să fie neviolentă dacă participanţii la ea «s-ar fi comportat cum trebuie»" (p. 346); „adevărata revoluţie anticomunistă a răsturnat calculele sovieticilor", p. 350, respectiv: „Dacă a existat un scenariu sovietic pentru Europa Răsăriteană rămîne să se stabilească mai tîrziu".

Şocuri, confuzii, resuscitări utile

Un prilej de-a ne reconecta la foşnetele subversive ale echipei Măgureanu, Iliescu, Militaru din 1984-1985 (p. 66, plus firma „Crescent", afacerea Lucona şi Marin Ceauşescu la Viena, alături de figura lui Dan Voiculescu, p. 78), de a lega numele lui Nicolae Militaru şi Ion Raţiu (pp. 160 ş.urm.) de „Frontul Militar Român de Rezistenţă" din iarna lui 1984 şi de-a ne mira de articolul lui Ion Raţiu din *Sunday Times*, 1986, cum că „următorul dictator al României va fi Ion Iliescu" (în 1986, repet, v. p. 170). Şocul de a-l vedea pe Virgil Măgureanu privit ca o victimă de Liviu Turcu şi de a ne readuce aminte că „Serviciul de Informaţii Externe a rămas, în proporţie de 99%, neschimbat" (p. 107, afirmaţie din noiembrie 1992; în prezent cred că a ajuns să fie neschimbat în proporţie de o sută douăzeci la sută!).

După cum cartea este un prilej de-a te mai neurasteniza puţin, citind pledoaria lui Adrian Marino privind tradiţia federalistă la români: „Ştiţi foarte bine proiectele de federalizare a regiunii dunărene, a statului din centrul Europei [...] Aurel C. Popovici [...] deci iată că noi avem şi o tradiţie europeană, federalistă. Şi cred că discursul politic românesc trebuie să valorifice, să facă apel, să invoce şi astfel de tradiţii, nu numai etnicismul acesta care ne închide, care ne rupe de Europa" (p. 130). Sau afirmaţia lui Z. Ornea cum că „mişcarea comunistă care a făcut efortul de industrializare a României în mod aberant" n-a fost o mişcare de stînga, „deşi ea se revendica tot timpul de la stînga"; devine că întregul experiment marxist a fost de dreapta şi că de abia de acum încolo vine ceasul bolşevismului luminat pe dolari!

Ca şi nepermisa, tendenţioasa confuzie de planuri între spiritual şi politic, la Andrei Marga (pp. 125, 132), vizavi de „opera elevilor apropiaţi ai lui Noica" şi „strategia de a analiza probleme" în refuzul discursului de tip politic. Cît de vicios e raţionamentul lui Andrei Marga de la pp. 131 ş.urm.: în 1983 se traducea la noi *Logica cercetării* a lui Popper, care a avut un succes incomparabil inferior traducerilor din Heidegger: „Nu e nevoie să spun cît de importantă e opera lui [a lui Heidegger – *n.n.*], dar cu opera lui nu poţi construi o democraţie" (?). E ca şi cum ai acuza fularul că ţi-e frig la tălpi...

Mă rog, cartea-i plină, repet, de dichisuri şi trimiteri apelpisite. În ce mă priveşte, rămîn visător la gîndul unui Hurezeanu care să descrie memorialistic „Europa Liberă" cu ironia jovială cu care-i face, savuros, portretul lui Sergiu Celac: „a fost şeful de cabinet al lui Corneliu Mănescu [...] a făcut parte din suitele prezidenţiale ale epocii de aur [...] Sergiu Celac poate fi observat în caleaşca regală la Londra sau între Mickey Mouse şi Elena Ceauşescu, în Florida. După fuga generalului Pacepa, cînd s-a defectat un întreg sistem diplomatic şi nediplomatic în străinătate, dl Celac a dispărut din prim-plan, a fost redactor de editură, şi-a cumpărat un Trabant în care l-a surprins revoluţia şi a luat premii de traducere în presa studenţească, dl Celac fiind un pasionat de literatură anglo-saxonă, dar şi rusă. Nu l-a tradus doar pe Ceauşescu, ci şi pe Prévert şi Şukşin. Dl Celac a devenit primul ministru de Externe al epocii postodiosului la 26 decembrie, pe la prînz, funcţie păstrată pînă în iunie, tot 26, dimineaţa" ş.a.m.d., p. 380.

La lansarea din Tîrg a cărţii, Victor Ciorbea (fost coleg de facultate, la Cluj, cu Emil Hurezeanu) îşi amintea cum venea domnia sa fără greş la cursuri, în vreme ce poetul le chiulea cu toată seriozitatea. „Cine a ajuns mai bine?" se întreba actualul premier, cu o vizibilă nostalgie...

22, nr. 28/1-21 iulie 1997

Antohi, meniu complet

Sorin Antohi, *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*, Editura Nemira, 336 pagini

Encomion recapitulativ

Mircea Mihăieș are dreptate cînd îi califică pe Sorin Antohi și H.-R. Patapievici drept „singurii intelectuali români tineri perfect europenizați". „Dezinvolt, mișcîndu-se cu egală lejeritate în filosofie, în istorie și în filologie, ca și în politologie sau sociologie, Sorin Antohi – spune Mihăieș – poate constitui un adevărat model de rapidă adaptare la exigențele unei culturi ajunse la un nou ceas al alexandrinismului. La o învălmășeală căreia îi spunem, în lipsă de altceva mai bun, postmodernism" („Empatia rece", în *Cuvîntul*, nr. 9, septembrie 1997, p. 7).

Nu o dată i-am lăudat în această pagină lui Antohi elasticitatea erudiției și forța elegantă cu care se mișcă printre discipline, ideologii, metode, tipuri de discurs. Nu o dată i-am pus cu savoare (și chiar patos) în valoare o calitate, pentru mine, unul, esențială în istoricul formelor politice: contextualizarea, analiza comparatistă a fenomenului studiat. În fine, dacă i-am amendat nu o dată retorica savantă, care-l condamnă la nepopularitate și la stricta circulație de specialitate, i-am subliniat, în schimb, întotdeauna rigoarea demonstrativă, cuprinderea și precizia referențială, precum și bunul dram de ironie ușor relativizantă, calitate vitală pentru funcționarea echilibrului ideatic în vremuri aburite și coticite. (Cît despre savanta, aproape sufocanta retorică, se pare că-i pur și simplu o condiție elementară a breslei erudito-academo-universaliste:

limbajul „cifrat" devine regulă a codului de onoare sau un fel de obediență masonică.)

M-am întrebat adeseori: ce este Antohi? Unde se află *acasă* mintea lui bibliotecărească? În sociologie sau la *nouvelle histoire*? În epistemologie, antropologie culturală, lingvistică, științele politice? L-am urmărit astă-primăvară moderînd o zi lucrările colocviului despre kitschul în (ca) Tranziție, organizat de Andrei Pleșu (recte, de Colegiul Noua Europă, acolo unde vechiul gînd noician al culturii de performanță pare a fi rodit cu încîntătoare eficiență): printre profesori englezi și germani de la universități simandicoase și cu specializări din cele mai variate, Antohi era pur și simplu ubicuu intelectualmente (cînd nu superior de departe), jubilînd „la răscrucea tuturor domeniilor și metodelor", cum singur spune undeva. Se pliază perfect oricărui tip de gîndire și așteptare profesională, punctează la fix, rezumă suculent cît ai clipi, șochează exact atît cît trebuie printr-o șugubeață trimitere bibliografică, bagă micuța poantă exact cînd trebuie și închide totul într-o formulă pregnantă, într-un soi de balet pufos în care „iepurașii" ajung să se simtă geniali pînă și sub lama cuțitului!

Unde să fie, deci, adevăratul domeniu al unei atare voințe (și putințe) de-a face *intellectual history*?

Istoria ideilor la drum de seară

Unde? În istoria ideilor. Ca și Patapievici, Antohi și-a găsit locul: la răscruce.

Știm de mult că marele atu al intelectualului român în dialog cu Occidentul nu e atît producerea ideilor, cît *trăirea* acestora, asumarea culturii la modul aproape visceral și, mai cu seamă, enciclopedismul febril, ostilitatea funciară față de specializare, focalizare, cantonare, unidirecționare. Există, fără îndoială, o originalitate a receptării, o unicitate a forței de sinteză, un geniu al sincretismului, ca și un farmec al erudiției *à rebours*, alterat, ce-i drept, de versatilitate, dar nu mai puțin captivant. Toate acestea își intensifică strălucirea în epoci decadente, în vremuri de cumpănă și estuar, cum este și al nostru sfîrșit de mileniu.

Ce altceva poate fi mai seducător acum dacă nu istoria ideilor? Povestea sfîrșiturilor perpetue și a întrepătrunderilor de curente, antiteze,

moduri de cuprindere a lumii. Literatura – mai precis : ficţiunea – a ajuns de-un plictis mortăcios, unde totul merge pe reţetarul arhiprevizibil, în timp ce nonficţiunea şi confesivul pur depăşesc orice vîrf literar ; filosofia, în sensul clasic, dacă n-a murit cu Nietzsche, atunci a murit cu Heidegger, cedînd locul ştiinţelor sociopolitice ; cele exacte au fost îmbibate aproape ireversibil de cele mistice şi paranormale, în vreme ce religiile, din cît se luptă mai mult pentru autonomie, dintr-atît se întrepătrund mai serios. Ş.a.m.d. Ce poate fi, aşadar, mai palpitant în ceasul neoalexandrin, postistoric şi postmodern de nu divina hoinăreală prin istoria ideilor, plimbarea hypereonică pe acest „vast cîmp de cercetare interdisciplinară", cum spune Antohi, care „combină istoria filosofiei cu istoria socială şi antropologia culturală, cu noua istorie culturală şi teoria critică, cu epistemologia şi istoria ştiinţei, cu sociologia şi ştiinţele politice, cu lingvistica şi ştiinţa literaturii, cu teoria istoriei şi istoria mentalităţilor [...] Judecata rece respinge desigur asemenea jubilaţii. Ele rămîn însă singurul privilegiu al intelectualului est-european, poate chiar marele său atu în competiţia cu omologii occidentali : atunci cînd veleităţile enciclopedice sînt bine temperate de căutarea statornică a unui orizont mai înalt, inevitabila dispersie a efortului fragmentar nu sfîrşeşte obligatoriu în diletantism, superficialitate şi provincialism, ci poate fi prefaţa unei viziuni integratoare. Aceasta din urmă este şi miza mea [...] o disciplină veche, controversată, eclectică şi fascinantă : istoria ideilor".

Iar Antohi mai are, pentru asta, un atu : temperamentul flegmatic, amestecul foarte profitabil de impulsuri ludico-experimentale şi răceală analitică. Niciodată patetic, mereu simpatetic, el cultivă „exerciţiul distanţei", curtoazia moderată, niciodată hohotul, întotdeauna surîsul, fie afabil, fie suav-ironic. Născut spre a fi arbitru, el visează în toate cele slujirea Celei de-a Treia Căi, osmoza polarităţilor. Departe de a fi un Don Juan în raport cu ideile, el nu este nici... ginecolog pur şi simplu. Pe scurt, omul european de viitor, ancorat în naţional cu fire invizibile, dar solide, plutind, în acelaşi timp, pe deasupra cupolelor transnaţionale, cu graţie şi, deopotrivă, fermitate. Altfel spus, el s-a şi autofixat în formula *cold empathy*, empatie rece. Cum să nu ajungă Antohi, la patruzeci de ani, *visiting professor* în SUA şi Germania, coordonator de serie la Humanitas şi, recent, prorectorul Universităţii Central-Europene cu sediul la Budapesta ?

De la utopie la Tocqueville şi România

Cartea de acum le înglobează, ca preocupări, pe celelalte două (*Utopica. Studii asupra imaginarului social*, 1991, şi *Civitas imaginalis. Istorie şi utopie în cultura română*, 1994). Cele 18 texte acoperă peste un deceniu din viaţa autorului (1985-1997), alunecă de-a lungul a două axe (Utopia şi România) şi încheie, mi se pare, un episod al formării/afirmării lui Antohi. Saltul este vizibil şi fără întoarcere.

La un capăt, *Sunetul Utopiei* (1985) – eseu de erudiţie zglobie şi, mai ales, ironie subversivă (la lectură, e obligatorie recompunerea mentală a atmosferei ceauşiste) –, „mic exerciţiu alexandrin" în linia stabilită de Luca Piţu : „erudiţie cu accente parodice şi nihiliste, heterodoxie, opacitate". La celălalt capăt, ineditul excurs despre Adrian Marino şi comparatismul utopic sau notele despre filosofia lui Mihai Şora, elaborate în cea mai pură tradiţie a stilului înalt universitar, cu *Festschrift*-urile de rigoare. Antohi s-a dovedit, de bună seamă, infinit mai aproape de linia Al. Zub – Andrei Corbea – Mihai Dinu Gheorghiu decît de maniera Piţu sau opţiunile Dan Petrescu, astfel încît evoluţia s-a petrecut întru canoanele academismului şi nu înspre patafizică.

Nu mai puţin de şase prefeţe/postfeţe avem reunite aici : la François Furet, *Reflecţii asupra Revoluţiei franceze*, la Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Françoise Thom, *Limba de lemn*, şi Michel Foucault, *A supraveghea. A pedepsi*, apărute, toate, la Humanitas, între 1992 şi 1997, ca şi la două tomuri publicate la Nemira în seria „Ioan Petru Culianu", monografia *Mircea Eliade* (1995) şi *Eros şi magie în Renaştere. 1484*, apărut în 1994. Pe lîngă ele, texte despre Rudolf Steiner şi teoria socială antropozofică (să nu uităm „popasul" lui Antohi ca secretar de stat la Învăţămînt, în ministeriatul lui Mihai Şora, cînd şcolile Waldorf îşi făceau apariţia la noi), despre Tocqueville, Mircea Eliade, Alexander von Humboldt ş.a. Iar în final, *Românii în anii '90 : geografie simbolică şi identitate socială*, unde pasiunea recelui empatic pentru instaurarea celui de-al Treilea Discurs (*deasupra* polarităţii occidentalism/autohtonism) iese cel mai elocvent la iveală.

Idei, idei la tot pasul. Utopia nu este o *Denkmethode*, ci un *Denkspiel*, p. 54. Impasul actual al istoriografiei este evident (p. 77), numai că Antohi crede într-un „discurs nou, integrator" în „deceniile viitoare".

Intelighenţia îşi supraestimează influenţa asupra „maselor populare", iar prezentul – nu doar la noi, ci pretutindeni la nivel de colectivitate – e perfect rezumabil în formula lui Tocqueville, citată la p. 121 : „O naţiune obosită de lungi dispute consimte cu bucurie să fie înşelată, cu condiţia să fie lăsată în pace". Apoi „liberalismul ca soluţie dinamică a problemei teologico-politice" în Estul ortodox, p. 136 (Antohi se înscrie în eforturile demonstrative de tipul Nemoianu, Marino, Alexandru George, Patapievici ş.a.m.d.), unde „Biserica nu propune un spaţiu terţ, între spaţiul spiritual şi spaţiul temporal, ci se concentrează pe fuziunea acestora două prin *symphonia*. Rafinînd : cum se instituie liberalismul în Estul ortodox, dacă aici Biserica nu abandonează rezolvarea bizantină a teologico-politicului ? ". Dar şi critica noii limbi de lemn, post-'89 (p. 152), sprijinirea credinţei lui Culianu cum că spiritul anticapitalist şi naţionalismul au fost fundamentele culturii române interbelice (p. 181), sublinierea ambiguităţii antropozofiei pe plan social-politic (pp. 203 ş.urm.), ca şi evidenţierea deraierilor telegenic-improvizate ale unor Bernard-Henri Lévy sau André Glucksmann (p. 226), ori salutara punere faţă în faţă a stîngismului de la EHESS cu profunzimea studiilor de la Centre de Recherches Politiques Raymond Aron (p. 229)... Peste tot puncte incitante.

Arbitraj, moderaţie, fair-play

Cine vrea să ia pulsul gîndirii lui Antohi să înceapă cu textul final din carte, cel despre România, unde se face radiografia antinomiei occidentalism/autohtonism, fiecare cu argumentele şi contraargumentele sale, cu bovarismul, limitele şi deschiderile fiecăruia înspre, cum spuneam, un al treilea discurs, ambivalent interogator. Pagina 313 ne aduce surpriza unui Antohi foarte la zi cu dezbaterile pe dilema etnocraţie--cosmopolitism ş.a.m.d., iar încadrările făcute unor bine cunoscuţi *lideri de opinie sînt fără cusur* (ca, de exemplu, „occidentalism instituţional radical combinat cu o redefinire a unei *raison d'État* în armonie cu integrarea euro-atlantică", la Gabriel Andreescu ; „europenism culturalist antimodern, cu elemente de moralism şi populism", la Octavian Paler ; „naţionalism afirmativ, compatibil cu europenismul, dar profund sceptic în privinţa bunelor intenţii occidentale", la Al. Zub, nu fără însumarea „autohtonismului celui mai interesant" – Ilie Bădescu).

Moderatorul se vede la tot pasul. Antohi este o natură profund catalitică. Este omul conjuncţiei, nu al disjuncţiei. Fie că-i vorba de întrepătrunderea văzută în cazul „celor două culturi" (a literaţilor şi a oamenilor de ştiinţă) – vezi pp. 62 şi 90 –, fie că, în cazul discutării intelocratismului, la noi, acuză diletantismul emoţional şi cere tehnică şi rigoare, ori că înţelege corect esenţa legionarismului iniţial, pe urmele lui Reuben H. Markham, Eliade şi Culianu (p. 182), pretutindeni „recea empatie" învăluie protector antipozii în numele trecerii podului. Atitudinea, de pildă, în cazul eseului lui Norman Manea *Felix culpa* este pe cît de succint punctată, pe atît de exemplară ca fineţe a verdictului (v. p. 196, un „articol sever, dar nu necinstit", „corect în ansamblu", dar „nu lipsit de accente răuvoitoare", text „de un crud cinism" în ultimă instanţă etc.).

Cum spuneam, această a treia carte încheie, spiritual şi profesional, un cerc în existenţa autorului. Mediul universitar presupun că aşteaptă acum de la Antohi fie opul (doctoral) al vieţii, dedicat integral unei teme, fie o carieră didactică la nivel european etc. În ce mă priveşte, tare l-aş dori pe Antohi ieşit din hîrtie şi intrînd în plinul construcţiei sociale. Numai că, marfă de lux fiind, l-am dat la export, în vreme ce aici, în mahalaua noastră, s-au făcut mustul şi pastrama, iar cîinii latră de mama focului. Dar cum să faci „exerciţiul distanţei" exagerînd tocmai apropierea ?

22, nr. 41/14-20 octombrie 1997

Detectivul polifonic

Stelian Tănase, *Anatomia mistificării. 1944-1989*, Editura Humanitas, 504 pagini

Cu sau fără călăuză ?

În 1996, cînd Editura Vremea tipărea volumul *Prigoana. Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al.-George, Al.O. Teodoreanu ş.a.* (peste 500 de pagini de documente ale anchetei şi procesului din 1959-1960), am înregistrat – dincolo de bucuria comună, atît de legitimă, în faţa oricărui corpus documentar publicat în România – două reacţii contradictorii, generate de opţiunea editurii de a prezenta textele în trista, amarnica lor nuditate. „E foarte bine aşa, fără nici un comentariu, spunea cineva. La noi, prea e mare inflaţie de opinii şi secetă de documente. Lăsaţi cititorii să judece singuri!" De cealaltă parte: „E foarte rău să-l laşi singur pe bietul cititor în labirintul acesta de nume, trădări, conjuncturi ambigue etc. Cine şi cîtă istorie a anilor '50 să ştie? Fără un ghid în hăţişul interogatoriilor, fără măcar biografiile celor implicaţi, cum să înţeleagă lucrurile la adevărata lor amploare şi în esenţa lor?".

Cu toate că ambele întrebări şi îndemnuri îmi par a avea justificări egale, eu unul înclin totuşi acum înspre cea de-a doua variantă. Desigur, orice volum de documente este aur la noi, în penuria generală de dovezi şi exactitate, însă ca în *Stalker*-ul lui Tarkovski, intrarea în Zonă, ca să zic aşa, nu prea se mai poate dispensa de călăuză. Altul este, cred, cazul recentului volum publicat în aceeaşi serie de „Fapte, Idei, Documente" a Editurii Vremea, de Ioana-Raluca Voicu-Arnăuţoiu, *Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu. Grupul de la Nucşoara*, unde lucrurile sînt cu mult mai clare şi unde, aşadar, documentul îşi ţese *de la sine* semnificaţiile colaterale şi învăţămintele peste timp. În cazul procesului Noica-Pillat, încrengătura imponderabilelor este mult mai mare, sporită şi de caracterul, varietatea şi profesiile împricinaţilor, dar şi de alambicatele relaţii din sfera puterii, unde partidul voia una, Securitatea oarecum altceva, forţele internaţionaliste ocroteau unele persoane, în vreme ce o aripă sau alta a ierarhiei impunea protejarea altora ş.a.m.d.

Aparent, aportul lui Stelian Tănase – romancier cu suflu puternic, pasionat de subteranele istoriei mici, de sovietologie şi, mai nou (după diverse stagii americane), politolog cu ţinte brucaniene şi nostalgii brebaniene – nu este foarte mare. Numai aparent, repet, fiindcă prima impresie în faţa impresionantului său tom tipărit la Humanitas este că directorul *Sferei Politicii* a creat şi a lipit ligamentele, articulaţiile necesare *învierii* acestui monstruos organism care a fost procesul lotului Noica-Pillat, tocmai pentru a... le diseca, apoi, cum se cuvine. Cartea de la Vremea (editor Silvia Colfescu, redactor coordonator Mihai Giugariu) beneficia, într-adevăr, de cuvîntul înainte al lui Florin Constantiniu, în stilul cunoscutului istoric, adică pe cît de concis, pe atît de precis: „G. Gheorghiu-Dej se întorsese de la Moscova hotărît să nu urmeze politica de destalinizare lansată de Hruşciov la Congresul al XX-lea al PCUS [...] în 1957, dînd dovadă de o mare abilitate, îi elimină din conducerea partidului pe Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi. [...] După intervenţia militară sovietică în Ungaria şi stoparea destinderii era în interesul Moscovei să-şi retragă trupele din România. [...] Gheorghiu-Dej a dorit de astă dată să dea Moscovei o garanţie de «ortodoxie» marxistă, lansînd o campanie de «vigilenţă revoluţionară». [...] S-a produs atunci «îngheţul» sau «a doua glaciaţiune» (după cea stalinistă) evocată de Petru Dumitriu în romanul său *Întîlnire la Judecata de apoi*. Excluderile şi sancţiunile date membrilor de partid şi de UTC au fost însoţite de arestări în rîndurile «foştilor», termenul din jargonul comunist pentru a desemna personalităţi ale vieţii politice din România de dinaintea instaurării regimului comunist. Arestările, cărora le-au căzut victime cele două grupuri de intelectuali reunite în procesul Noica-Pillat au făcut parte din această campanie".

Corect. Însă cartea lui Stelian Tănase ne oferă mai mult.

Jocul partiturilor

Lasă că e departe de-a fi extras pur şi simplu întru colaj fragmente din volumul *Prigoana*. Fie şi numai o rapidă investigaţie probează *relaţia de complementaritate* a celor două demersuri. De exemplu, dacă volumul de la Vremea conţine interogatoriul Mariettei Sadova, din 5 noiembrie 1959, din care citează şi Stelian Tănase, în schimb acesta din urmă citează şi din interogatoriul luat actriţei la 9 noiembrie, acelaşi an; dacă în *Prigoana* aveam interogatoriile lui Al. Paleologu din 8 şi 26 septembrie 1959, Stelian Tănase citează din altul, luat la 17 septembrie; la fel, apar aici extrase din interogatoriile lui C. Noica din 12 august 1959 sau din 15 şi 18 decembrie 1959, prezente şi în volumul de la Vremea, dar la Tănase apar încă două, din 21 şi 27 august 1959, acelaşi fiind cazul la C. Pillat (30 noiembrie 1959, 12 august 1959), Păstorel Teodoreanu (18 decembrie 1959) ş.a.

Dar nu e numai atît, cum ziceam. Marele cîştig al acestei cărţi – dincolo, firește, de pregnanţa documentară – este maniera polifonică în care este construită. Cititorii romanelor lui Stelian Tănase (*Luxul melancoliei*, 1982, *Corpuri de iluminat*, 1990, dar mai ales *Play-back*, 1995) îşi aduc fără îndoială aminte de pasiunea autorului pentru tema cu variaţiuni şi laitmotivul muzical, de lentele ocoluri narative, învăluiri, captări concentrice de sensuri şi evoluţii ale caracterelor, de fixarea *în carusel* a unui personaj ori a unei idei, pentru a fi cercetată pe îndelete, de jur-împrejur. Exact aşa se întîmplă şi aici, unde *stalker*-ul ne poartă coticit prin istoria unei provocări – exemplarele din *La tentation d'exister* aduse în România în 1956 de Marietta Sadova – prin cercul epistolar Cioran-Noica din 1957 (*Lettre à un ami lointain...*), trecînd prin ancheta din jurul romanului lui Dinu Pillat *Aşteptînd ceasul de apoi*, prin istoria manuscrisului lui Noica *Povestiri din Hegel*, pentru a se ajunge la şedinţele de demascare publică din 1958, cu victime dintre favorizaţii de pînă atunci ai regimului, asta fără a uita comentarea unor cazuri ambigue de victime posibile, dar salvate graţie întîmplării sau complicităţilor oculte ş.a.m.d.

Toate aceste deplieri şi concentrări succesive (care îşi asumă inclusiv riscul redundanţei necesare) ne poartă din 1959 în 1960, cu un ochi la 1948-1953 şi altul după 1964, adică înspre primul cerc al teroarei

fizic-exterminatoare, respectiv noul dezgheţ pseudorecuperator. În plus, pe lîngă extrasele din interogatorii şi dialogurile evocative cu unii împricinaţi, cartea ne plonjează în epocă şi prin intermediul acelor murdare atacuri de partid care sînt articolul lui Radu Popescu despre Cioran din *Gazeta literară*, nr. 37/1957 (pp. 106 ş.urm.), *Anti-Cioran*-ul lui Al. Mirodan din *Gazeta literară* din 11 septembrie 1958 (p. 163), textul anti-Pasternak al lui Zaharia Stancu din octombrie 1958 (p. 173), articolul lui Şerban Cioculescu despre Cioran, din *Gazeta literară*, 14 mai 1959 (p. 203). Sînt redate, totodată, şi fragmente din textele publicate de Vladimir Streinu şi C. Noica în *Glasul patriei* în 1965, după eliberare. Firește, sînt citate ample extrase din *Lettre à un ami lointain* şi *Răspuns unui prieten îndepărtat* (p. 97, respectiv pp. 113 ş.urm.).

Aşa se face că, graţie suflului de romancier al autorului, înaintăm în subiect aproape în transă, precum în ochiul unei mandale: în vreme ce documentaristul ne zideşte între mărturii divergent-convergente şi percutant aluvionate, pasionatul de cazuistică morală ne etalează destine cariate, nobile, jalnice sau inclasabile, iar socio-politologul ne fixează rece şi eficient pe harta deceniilor comuniste.

Unghiuri de lectură şi conturele epocii

Şi centrul de interes al lecturii va fi, prin urmare, diferit, în funcţie de aşteptările noastre. *Anatomia mistificării* este: 1) un fragment de istorie indirectă a practicilor PCR de intimidare/oprimare exemplară şi malformare a conştiinţei, intervalul strict studiat, 1956-1960, fiind proiectat, la nivelul întregului regim Dej, dar cu „bătaie" pînă la căderea ceauşismului, în materie de umilire sistematică a intelectualităţii româneşti; 2) o microistorie a vieţii artistice în comunism, cu false eroisme, compromisuri cinice sau infantile, cu turnătorii reciproce şi în cascadă, cu malversaţiuni montate de la vîrful ierarhiei politice şi cu echivocuri atitudinale păstrate pînă astăzi, cu deocheate tovărăşii de drum, pe scurt, un eşantion din putregaiul moral menit să fie humusul pentru plămădit „omul nou"; 3) un studiu de sociologie culturală în cadre de patologie politică (în 1958-1962, haosul sau, cel puţin, marja sporită de *aleatoriu* a funcţionat la noi la fel de eficace precum sovietizarea *sistematică* din intervalul 1948-1952, chiar dacă, în materie de exterminare carcerală, a

face închisoare la 1960 faţă de 1950 era „o bagatelă", după cum îmi spunea Arşavir Acterian); 4) o sumă de fişe de diagnostic ale istoriei literare, unde firescul de jos explică adesea, în bună măsură, nefirescul de sus.

Anatomia mistificării este aşadar mult mai mult decît o... istorie romanţată a procesului Noica-Pillat ori un colaj în linia Mihai Stoian & Co. Este o abordare *prin oameni* a unei *politici*, prin mărturii *plurimorfe* a unui adevăr *unitar* şi o însumare de *ricoşeuri* la o ţintă comună. Nu mă sfiesc a spune că are o notă de pionierat: pentru prima oară după 1990, comunismul este analizat nu prin *grile* sociopolitice, ci prin *destine* complexe, cu vinovăţie difuză; nu prin poncife sau puseuri doctrinare adeseori echivalente prin subtextul dictatorial, ci prin etalarea ţesutului social, profund uman, care a fost deopotrivă miză şi eşec moral, laşitate, prostie, amăgire, demnitate, duplicitate etc.; nu prin cifrele „holocaustului roşu" – înfricoşătoare, acestea, şi cu drept absolut de analiză, bineînţeles –, dar prin „suspendarea" unor dileme tipice comportamentului istoric în momente de cruzime şi teroare în masă.

Pentru că, dacă stăm să căutăm numitorul comun al acestui proces aberant, el poate fi: *incoerenţa*. Faţă de ordinul sec – exterminare! – de la 1948-1949, noul interval este un ghem de intenţii contrare, scopuri echivoce şi ezitări. Între timp, aparatul se complicase, Stalin murise, dezgheţul împrăştiase „reziduurile", monolitul se fisurase irevocabil şi ameninţa să se pulverizeze. Stelian Tănase pune bine în ecuaţie toate datele problemei: „Sîntem în 1956, vara, cînd unii, naivi, neinformaţi, nerăbdători, credeau că lucrurile se aranjează, că intră în normal, că americanii cu sovieticii se vor înţelege şi, într-un fel sau altul, viaţa fericită din România antebelică se va relua" (p. 73).

Incoerenţă, spuneam, ţinte în continuă mişcare şi un amalgam inexplicabil de victime: „Unii fuseseră net antilegionari, ca Al. Paleologu şi Dinu Pillat, alţii membri activi ai mişcării legionare (Sandu Lăzărescu, Vlad Aurelian), chiar marcanţi (Marietta Sadova, Constantin Noica). Printre ei erau evrei: Nicu Steinhardt, Beatrice Strelisker etc." (p. 50). „Un aspect încetăţenit în legătură cu procesul Noica-Pillat este acela că în boxă se aflau scriitori, intelectuali marginalizaţi pentru că refuzaseră să colaboreze cu regimul. Prin urmare, ei ar fi fost pedepsiţi pentru a da o lecţie celor care continuau să reziste. Este un clişeu. Lucrurile sînt inexacte. Unii dintre acuzaţi deţineau poziţii profesionale notabile (dr. C-tin Răileanu, dr. Nicolae Radian ş.a.). Unii nu publicaseră nimic

după 1948", Păstorel Teodoreanu colabora deja, la data arestării, de vreo patru ani cu traduceri, aşa că „nu refuzul de a colabora l-a trimis pe lista neagră" (pp. 136 ş.urm.).

În sfîrşit, „anchetatorii nu au ştiut ce se urmăreşte. Ordinele s-au schimbat pe parcurs. Ancheta porneşte într-o direcţie, pentru ca apoi să renunţe şi s-o pornească într-alta [...] În jurul mai multor persoane s-au făcut investigaţii pentru ca apoi, din diferite motive, unele cu totul obscure, să se renunţe la a fi arestate (Şerban Cioculescu, H.H. Stahl, Mihai Şora, Dan Paraschivescu Boznief, Sanda Stolojan, Sandu Dragomir, Dinu Manoilă, Tutu Georgescu ş.a.). Scenariile s-au succedat" (pp. 271 ş.urm.).

Greu, dacă nu imposibil, astăzi, să „faci bucla" afacerii. Un lucru e limpede: nu atît istoricul îşi trage folos din stufărişul acesta de cauze aburoase şi efecte divergente, cît moralistul. Să vedem, aşadar, ce şi cum.

La capătul deceniului

Cu procesul intelectualilor de la 1959 se încheia al doilea deceniu fizic-exterminator al elitei româneşti. Se termina etapa „tuşelor directe" şi începea „era mîzgălelii". „Este ultima mare curăţenie care s-a făcut", conchide Ileana Iordache (p. 335). „Lotul nostru, spune Al. Paleologu, a urmat după alte procese, al liberalilor şi al ţărăniştilor. Şi procesul nostru a avut scopul de a înspăimînta pe orişicine îşi permite o viaţă liberă. [...] Realizasem că aceste pedepse spectaculoase erau făcute să dea ruşilor sentimentul că aici este o mînă forte şi situaţia este sub control."

După morţii din război, după victimele dictaturii regale şi antonesciene, după sutele de valori plecate în exil la 1945-1948 şi după decimarea vîrfurilor la Sighet, Aiud, Gherla, Piteşti, Canal ş.a.m.d., ce-i mai rămăsese fostului popor devenit, vorba lui Cioran, „o populaţie"? Amăgirea cu Congresul al XX-lea al PCUS, amăgirea cu „spiritul Genevei", amăgirea că Occidentul va sprijini decisiv revolta de la Budapesta, amăgirea că, dacă Pasternak ia Premiul Nobel, atunci Noica va putea măcar să publice o carte despre Hegel la Plon („represiunea intelectualilor care urmează publicării în 1957 a romanului *Doctor*

Jivago şi decernării Premiului Nobel în 1958 este şi consecinţa temerilor liderilor politici să nu se repete în România un caz Pasternak", notează Stelian Tănase, p. 178; „Lui Zigu i-am spus: Noica ne-a dat această lucrare şi trebuie să vedem dacă e publicabilă sau nu. Ce-mi întărea poziţia în raport cu toate forurile de control era faptul că în aceeaşi perioadă avusese loc la Cluj vizita lui Miron Constantinescu şi a Constanţei Crăciun la Blaga. Exista deci o încercare de recuperare...", spune Mihai Şora, p. 211).

Amăgirea, pe urmă, că te poţi refugia cel puţin între bietele rămăşiţe ale castei tale, la un cenaclu domestic, la o canastă, la un bridge „ca pe vremuri". După cum, de cealaltă parte, exista amăgirea unei anumite structuri din aparatul propagandei de partid că se poate trece de la brutalitate la subtilitate, dovadă subteranele turneului Teatrului Naţional la Paris în 1956.

Ei bine, procesul lotului Noica-Pillat, în măsura în care încheie un deceniu, adică *o manieră* carcerală, inaugurează un altul, să-i spunem, pe urmele lui Noica, primul deceniu al *deschiderii care închide.* Aici, totul se desfoliază promiţător tocmai pentru a strînge cît mai mult aer întru viitoarea vieţuire subacvatică. Noica, notează Dinu Manoil, p. 119, „ţesuse într-o febrilă şi aproape inconştientă activitate, sfidînd, pot spune, Securitatea şi «cerîndu-şi» arestarea, cu întreg grupul, pentru ca aceasta să arate lumii că intelectualii români nu stau cu mîinile în sîn"...

Vechea linearitate dispare, aşadar, şi în locul ei apare ghemul de dileme.

Ghemul de dileme

Ce s-a condamnat atunci: inocenţa sau vinovăţia? Cît era rezistenţă deliberată şi cît simplă existenţă liberă în minisaloanele literare de la Barbu Slătineanu, Dinu Pillat, Şerban Cioculescu etc.? Pe de o parte, toată lumea condamnată atunci îşi clamează totala nevinovăţie faţă de ceea ce avea să spună verdictul cu subminarea autorităţii de stat etc. („Politică nu se făcea. Dar nu i-a crezut nimeni. Nu se întîlneau cu scopul de a face politică. Toţi erau prudenţi, notează Olga Ranetti, p. 63. Credeţi că guvernanţii şi securiştii au crezut aşa ceva? Erau convinşi că, dacă se întîlneau trei perechi, trebuia să răstoarne guvernul. Asta erau întîlnirile noastre: un prilej de a mînca o friptură bună, de a bea un vin bun adus de Nini Radian.") Pe de altă parte, fiecare se ştia, ori se voia, o rotiţă în angrenajul anticomunist - de aici amestecul de tragism şi derizoriu, de nedreptate şi absurditate, de farsă şi dramă, de stupid burlesc, umilinţă şi demnitate ultragiată pînă la crimă/sinucidere (v. cazul Mihai Rădulescu, sau Barbu Slătineanu, pp. 299-302, 330 ş.urm.) al întregii afaceri.

În ce fel - şi cui îi dă mîna s-o facă? - s-ar putea *ierarhiza* componenţa umană a cazului, atîta vreme cît statutul de victimă se bazează adesea pe ambiguitatea culpabilă, ca la Mihail Andricu, pe divergenţa flagrantă a mărturiilor despre unul sau altul dintre „tovarăşii de drum" (v., de exemplu, Zaharia Stancu şi G. Călinescu, elogiaţi omeneşte de fiica lui Vladimir Streinu la p. 25, dar atacaţi - pe drept cuvînt - la pp. 179, 161 etc.), pe tot soiul de complicităţi ale Sistemului cu oameni de genul Marianei Parlier (al cărei soţ am auzit că ar fi fost un fel de avocat oficial al *L'Humanité*, oricum aflată în bune relaţii „de lojă", ca să zic aşa, cu Mihai Ralea şi boierul Al. Rosetti), dar şi cu acea stîngă iniţial puternică, apoi fără viitor, dar fatalmente tolerată, a oamenilor gen Geo Bogza şi Mihai Şora, ca să nu mai vorbim de aiuritoarele întoarceri cu 180°, în decurs de un deceniu, ale unor Ov.S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu şi B. Elvin în privinţa lui Ion Barbu, Blaga, modernitate şi decadenţă ş.a.m.d.

Sigur, marea dilemă a cărţii este C. Noica, pe care nu aici şi acum o voi comenta cum se cuvine. Ea cere un spaţiu şi o dispoziţie anume. Ceea ce însă trebuie spus răspicat este că a postula unica, totala vinovăţie a lui Noica, reiterînd stupidul slogan cum că „el i-a turnat pe toţi, din cauza lui au făcut cu toţii puşcărie", ar fi nu doar o nedreptate, ci de-a dreptul o prostie. Una otrăvită cu dichis. Este ridicol şi, în fapt, inadmisibil ca procesul intelectualităţii române de la 1959 să rămînă legat în memoria cititorilor de numele pătat al lui C. Noica şi nu de numele lui Leonte Răutu, al lui Dej, Drăghici sau Bodnăraş! Nu credeţi că este grotesc să stăm şi să tocăm în neştire cazul Noica (oricum am lua-o, unul *exemplar ca destin cărturăresc*, cu implicaţii profund benefice în rezistenţa culturală a genei româneşti sub ceauşism!) în vreme ce habar n-avem de destinele acestor variante de Calibani precum Mircea Onea, Iosif Crăciun, Francisc Butyka, Jack Simon, Tănase Bădicuţ, Micutelu, Iosif Bistran ş.a.? (V. măcar pp. 292, 152, 151, 273, 277.)

Sîntem încă departe de-a putea evalua corect întrebarea lui Stelian Tănase: „A reuşit Noica? A ratat Eliade?" (verbele se pot plasa la fel de bine şi invers).

Dar a-ţi sfîrşi cartea, aşa cum o face Stelian Tănse, cu pactul dintre „Constantin Noica şi oficialităţi" şi încă într-un mod aşa de deocheat („sursele autorului nu au voit să-şi dezvăluie identitatea. Ele sînt atît din zona autorităţilor vechiului regim iniţiate în tranzacţie, cît şi din zona unor apropiaţi ai filosofului", p. 481) fără a face nici un efort întru prezentarea – de pildă – a procurorului Pompiliu Stănescu este pur şi simplu un păcat. Să-i dăm uitării, nu-i aşa, pe alde Radu Popescu, fioroasă însumare a răului carierist, pe Chiril Economu sau pe Adrian Dimitriu, dar să postulăm comportarea jalnică a lui Petru Manoliu! E drept? Mă rog, atît pentru cadrul de faţă.

Dilema Ţugui şi alte cazuri

Un personaj care devine din zi în zi mai interesant este Pavel Ţugui. Cartea sa, relativ recentă, despre Blaga (şi nu numai) în anii '50 nu am reuşit să o găsesc încă, dar promit să nu vă las fără o consemnare a ei. Pavel Ţugui dă la o parte colţul cortinei dinspre culise şi ni-i pune pe tavă pe căpcăunii CC gata rotisaţi şi suspect de bine prăjiţi, el însuşi ieşind campion al dezgheţului subtil, altfel zis: al prăjitorului cu faţă umană.

Pentru Pavel Ţugui, în 1956 ales membru în CC – aparatcik „de catifea", cu ascensiune tipică mini-dezgheţului poststalinist, cînd începeau să se poarte şi nuanţele, nu doar monocromia –, esenţiale erau pragmatismul („ce trebuia să-i faci proces lui Voiculescu pentru poezie mistică!... Îmi spune mie s-o pun pe Marietta Sadova să vorbească cu Eliade, Cioran, Elvira Popescu, vine femeia în ţară şi după trei ani o pune în proces pentru asta! O tîmpenie!", p. 171), linia elastică, de cinism eficient şi aproape suav la lectură (Dej „a pornit de la o idee fundamental greşită: că intelectualitatea trebuie să fie ţinută sub papuc aşa cum ţii în mînă nişte analfabeţi") şi mai ales politica de cabinet, conciliantă, acomodantă (v. episodul Cornelia Ştefănescu, p. 153, şi episodul M. Andricu, pp. 183 ş.urm.). Dezvăluirile sale, adeseori cu aer de cancan (însă nu doar picante, ci mult semnificative) trebuie cîntărite, fireşte, cu prudenţă ori luate doar sub beneficiu de inventar. Dar nicidecum neglijate. Tendinţa lui Ţugui e de a minimaliza retrospectiv *răul general*, de a relativiza excesiv, de a banaliza prin explicaţii pedestre

ceea ce, din unghiul *liniei de partid*, era totuşi, în esenţă, o logică de fier, absolutistă.

Pentru istoria de culise, un om ca Pavel Ţugui este, orice s-ar zice, un martor important, mai cu seamă astăzi, cînd din interiorul aparatului se... tace la modul etanş. Pe de altă parte, în atare contexte, expresia „cineva mi-a spus" comportă riscuri serioase. Iată un exemplu: „După ce am fost scos de la CC, cineva mi-a spus că Cioculescu ar fi reuşit, cu ajutorul lui Călinescu şi Perpessicius, să ajungă la Athanase Joja, care era vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Arestarea lui Streinu a fost porcăria Ministerului de Interne, şi eu bănuiesc că şi Securitatea din Bucureşti, de sub conducerea lui Dănălache, care era prim-secretar, a jucat un rol; erau nişte oameni troglodiţi, fără nici un fel de discernămînt. Problemele acestea pe care le-a rezolvat Dej în 1963-1964 trebuiau rezolvate definitiv, după mine, din '55-'56".

Firescul de jos

Dincolo de sensul istoric, major, al subiectului, detaliile pur umane sînt, cum spuneam, sarea şi piperul cărţii. Firescul de jos explică (sau contravine, sau flexibilizează) în bună parte nefirescul organizat la vîrf. Iată, spre exemplu, episodul divorţului fictiv relatat de Cornelia Pillat la p. 236: în 1959 „fiica mea trebuia să dea treapta. Era premianta şcolii şi a fost scoasă din examen [Dinu Pillat fiind arestat – *n.n.*]. În timpul verii am fost la Buşteni unde am cunoscut pe un frate al lui Virgil Trofin, care fusese preot, un om foarte de treabă...". Tot aşa, Maria Vlad, sora doctorului Aurel Vlad, relatează un episod din adolescenţa fratelui său, „în perioada cînd a activat ca legionar": „Aveam pe cineva rudă cu Gabriel Marinescu, şeful poliţiei, şi s-a muşamalizat" (p. 243).

Acelaşi este cazul relatat de Cică Casasovici la p. 288: „Eram la Mislea, la închisoare, cînd m-au chemat să-mi spună: nu mai ai 14 ani – atît fusese sentinţa – ai 4 ani. Ca să poată să iasă Cuti Juvara (Ion), cumnatul meu, pentru care s-a făcut acest proces, ni s-au redus pedepsele la toţi. Se făcuseră mari presiuni şi intervenţii pentru el de doctorii mari" (cine vor fi fost aceşti doctori mari, a se vedea lista din recentul număr din *Dosarele istoriei...*).

Sau dedesubturile arestării lui Păstorel Teodoreanu, pe motiv de compromitere a lui Gheorghe Plăcinţeanu, medic ortoped la spitalul

Brîncovenesc şi care „în 1958, proaspăt divorţat, începe un flirt cu Lica Gheorghiu"... (p. 353).

Sau contextul prezentat de Ileana Iordache la pp. 247 ş.urm. („mama era convinsă că am să pot să fac ceva, nu pentru că eram măritată cu Radu Tudoran", dar acesta „era frate cu Geo Bogza", iar „Geo Bogza avea un statut imperial în regimul comunist de atunci"), cu un „Alexandru Bârlădeanu colosal de drăguţ" („el era căsătorit atunci cu Marcela Rusu", p. 248). Un Alexandru Bârlădeanu interesat „mai ales de soarta lui Păstorel", cum îi mărturiseşte lui Stelian Tănase, confirmînd spusele Ilenei Iordache: „am stat de vorbă cu fata lui Vladimir Streinu, Usy Iordache. A adus-o Marcela Rusu. Mi-a părut rău că nu am putut face nimic. Asta era după scoaterea lui Chişinevschi; rămăsese Răutu, dar nu era atît de puternic cum era Chişinevschi. [...] Sînt absurdităţile regimului în care am trăit".

În sfîrşit, faptul că, deşi Demostene Botez şi Ion Dumitrescu erau pasibili de aceeaşi pedeapsă ca Marietta Sadova (p. 476), nu au fost implicaţi în proces; revelaţia produsă de Barbu Cioculescu, după care Saşa Pană (şi „alţi poeţi suprarealişti", p. 202) lucra în Securitate; stupefiantul episod cu George Oprescu şi Remus Niculescu, relatat de Mihai Şora la p. 458; postura lui Aurel Baranga, de „mesagerul lui Răutu ori al lui Chişinevschi", p. 12; relatarea Soranei Coroamă, pp. 190 ş.urm., de la şedinţa de demascare de la Operă (Marius Nasta, Miliţa Pătraşcu, Dora Massini ş.a.); suculentele pagini evocative 421-424, unde Al. Paleologu ne face, o dată mai mult, să-i aşteptăm cu înfrigurată plăcere volumul de memorii – sînt alte cîteva zone ce întregesc *firescul* fără de care însumarea mărturiilor ar fi rămas o pagină rece de manual.

O notă aparte pentru evocările lui Barbu Cioculescu (pp. 44, 162, 200 ş.urm., 235, 331 ş.urm.) – de un pitoresc intens, profund revelatoare, făcute cu ochi de moralist şi mînă aproape „matheină". Sînt pagini pline de detalii cu cîrlig, foarte precise ca diagnostic politic, dar şi ataşante prin bonomia sceptică, puţin obosită, dar mustind de culoare.

Nu punem punct. La Humanitas abia s-a inaugurat seria „procesului comunismului"...

22, nr. 17/28 aprilie-4 mai 1998;
nr. 18/5-11 mai 1998

Eseul inconfortabil

Caius Dobrescu, *Modernitatea ultimă*, Editura Univers, 288 pagini

Inventar de insurgenţe

Nu o dată ne-am lamentat, după 1989, de puţinătatea (sau şubrezenia) bunelor provocări în cultură. Dornici să ne spălăm în uitare vinovăţia, să ne autolegitimăm laşitatea şi să ne bucurăm de libertăţi, am nutrit simultan două reacţii situate în paradox. Pe de o parte, l-am tot aşteptat pe Marele Revizor, acea forţă tînără, proaspătă şi nepătată, care să ne fixeze în insectarul istoriei literare aripile ruginite, să ne spulbere vechile ierarhii, să zdruncine din temelii *establishment*-ul, propunînd alte repere, criterii, verdicte ş.a.m.d. De cealaltă parte însă, la cea mai mică tulburare a apelor, la cea mai firavă adiere de iconoclastie şi de atac la prejudecăţi, mai toată lumea sare speriată, jignită, deranjată, înfuriată. Să se revizuiască, da, dar să nu se schimbe nimic – este numai în aparenţă deviza (apanajul) grupării *Literatorul*. În fapt, iritările provocate de bruma de puseuri insurgente caracterizează întregul spectru literar.

În fond, ce-am avut în opt ani? Cîte uşi au fost deschise cu piciorul şi cîte palme au măturat, scurt şi brutal, tot ce era pe masă? Să ne gîndim iute şi să numărăm, aşa, de amorul artei, provocările mentalului cultural post-'89. Cred că ne vor ajunge degetele de la două mîini: Virgil Ierunca (*Românească*, Humanitas, 1991) punînd în furci coabitarea cu comunismul a unor Sadoveanu, Arghezi, Călinescu, Vianu, lucrare continuată amplu şi sistematic de Gheorghe Grigurcu, la antipod de

Eugen Simion & Co. Paralel cu acest prim val, a produs fiori aberanta afirmaţie a lui I.P. Culianu (justificată doar emoţional, din unghiul iubirii exasperate de România) cum că, în ultimii cincizeci de ani, nu s-a scris la noi nici un rînd demn, adevărat şi de valoare. Au mai fost (nu fac, desigur, o enumerare cronologică) *Felix culpa* lui Norman Manea, cu prelungirile şi subteranele de rigoare, şocul H.-R. Patapievici – cea mai profundă provocare a judecării de românitate –, apoi *Jurnalul* lui Paul Goma, cu meandrele lui şi cu impunerea, în context, a nervosului Alexandru Laszlo, iar după aluviunile stîrnite de *Jurnalul* lui Mihail Sebastian a venit marea surpare produsă de fenomenul Lucian Boia, despre care voi scrie aici, pe larg, în curînd. În fine, cea mai recentă provocare: furtunos discutatul număr Eminescu, din *Dilema*.

E mult? Nu. E foarte puţin.

Nu trageţi în nou-veniţi

Să nu uităm îmbîrligata polemică Octavian Paler-Gabriel Andreescu, ale cărei rosturi sînt departe de-a fi fost elucidate, ca şi multele intervenţii de irepresibil *trouble-fête* ale lui Alexandru George. În rest, *gaşte şi gîşte* literare, cîrîieli între coteriile tot mai desfrunzite, mai dă-i cu Leonid Dimov în Nichita Stănescu, mai arde-i pe mitologizanţii metaforici şi autohtonizanţi cu suprarealiştii ludici alogeni, mai ciupeşte-l pe Marin Preda cu Radu Petrescu, mai pompează la Sorin Titel şi-l fă uitat pe Ştefan Agopian, mai dă cu Cristian Popescu în Cărtărescu şi cu Piţu în ghiolbănimea ieşeană, ici şi colo ciupeli, tristeţi acide şi resentimentare precum D.R. Popescu/Bălăiţă/Pardău în *Cotidianul* lui Cristoiu, ori atacurile concentrice la adresa biografiei politice şi a moştenirii spirituale noiciste... etc.

Ca să nu mai vorbim de excesele umoral-pamfletare desfăşurate ostentativ în dauna argumentaţiei sobre şi riguroase, ca şi de aproape-invariabilul dedesubt *politic* al majorităţii polemicilor *culturale*, ceea ce numai încurajare la dialog nu poate fi! În sfîrşit, senzaţia de apă stătută, de mîzgă-n toate cele îi cotropeşte cu precădere pe tineri. Lasă că nu prea-i mai arde nimănui să purceadă la Marea Revizuire şi că speranţa ivirii unui Făt-Frumos care să facă pe Zmeul în istoria literaturii a apus aproape definitiv, dar cel mai periculos lucru este numărul

extrem de mic de noi combatanţi. Adică de oameni talentaţi, productivi şi cu virginitate morală. Cîte nume absolut noi s-au *remarcat* (nu doar *debutat*) în aceşti opt ani în eseu şi în critica literară? Patapievici, desigur, apoi Liviu Maliţa, Teodor Baconsky, Cristian Bădiliţă, fiindcă nume precum Ştefan Borbély, Dan Stanca, Ioana Bot sau D.-S. Boerescu, de pildă, deşi fără cărţi publicate, se afirmaseră înainte de '89. Cît despre incultura şi agramatismul noilor jurnalişti, e de prisos a ne mai plînge.

Inclusiv din acest punct de vedere, aşadar, un volum precum *Modernitatea ultimă* impune o abordare serioasă. Fireşte, nu este nicidecum vorba să clamăm, vezi Doamne, îngăduinţă faţă de tinereţea insurgentă a autorului, dată fiind, cum spuneam, raritatea unor atare apariţii pe piaţa literelor noastre. Nu. Caius Dobrescu are o prea vizibilă înzestrare pentru ca motivarea *culturală* a insurgenţei sale să-i poată fi pusă la îndoială şi pentru ca exagerările, *parti-pris*-urile şi contradicţiile existente în carte să reclame vreun elan „avocăţesc" din parte-ne. Numai că (etica meseriei o cere!), înainte de-a trece la comentariul propriu-zis al cărţii, mă simt obligat să-mi exprim colegial mirarea (la drept vorbind: consternarea) faţă de surprinzătorul atac la adresa acesteia, semnat de Alex Ştefănescu în nr. 10 din acest an al *României literare*.

Ce zice Alex Ştefănescu

Textul lui Alex Ştefănescu, intitulat oarecum caragialian *Un pedagog al Naţiunii*, debutează abrupt: „Caius Dobrescu are, ca eseist, un stil decis şi trufaş. Seamănă cu un halterofil fanfaron care vine în arenă sigur pe el şi îşi arată muşchii din mai multe unghiuri, pentru ca în cele din urmă, cînd încearcă să ridice haltera, să nu poată nici măcar s-o clintească". Verdict profund nedrept şi deloc argumentat. Nu o cronică literară, declară Alex Ştefănescu a fi dorit să facă, „ci o modestă semnalare a unei nedreptăţi care se face literaturii române contemporane". Lasă că atacul trece dintr-un foc peste prima sută de pagini a cărţii, de o anvergură unică în peisajul bibliotecilor noastre, însă loviturile sînt fie nedrepte, fie trase total aiurea. De ce îi re-stigmatizează Caius Dobrescu, întreabă Alex Ştefănescu, pe Sadoveanu, Arghezi şi Călinescu pentru prostituarea talentului în stalinism, „într-o ţară în care marii vinovaţi de distrugerea civilizaţiei autohtone n-au fost nici pînă

azi judecaţi, iar unul dintre ei, Ion Iliescu, a ajuns chiar şeful statului după aşa-zisa prăbuşire a comunismului?".

Trec peste faptul că Iliescu vine exact ca nuca-n perete în contextul care ne interesează, dar mă grăbesc să fiu de acord cu oful lui Alex Ştefănescu: adevărat, e păcat că ne tot tăvălim în smoală valorile prea lesne adaptabile şi arghirofile, în vreme ce de oroarea unor Leonte Răutu, N. Moraru, N. Ignat, M. Novicov, I. Vitner & Co. nu mai ştie nimeni. Dar, dincolo de faptul că stigmatizarea cu pricina abia dacă ocupă o jumătate de pagină la Caius Dobrescu – miza reală fiind cu mult mai însemnată (ceea ce pe Alex Ştefănescu nu îl interesează) –, vin cele două întrebări legitime: 1) oare nu este adevărat ce susţine Caius Dobrescu? Ba da. Şi: 2) schimbă oare sublinierea carenţelor *morale* ale autorului statutul *estetic* al operei sale? Nu. Şi atunci de ce stigmatizarea etică, absolut întemeiată, a omului este văzută ca o „nedreptate" făcută *literaturii* sale? Am senzaţia că lucrurile au fost nu doar răsdiscutate, ci şi elucidate în polemicile ultimilor ani.

Mai departe: din rezervele lui Caius Dobrescu la literatura lui N. Breban şi la poezia lui Nichita Stănescu, Alex Ştefănescu extrage un soi de „rasism al vîrstei, fie ingenuu şi ridicol, fie calculat şi odios". Sînt de acord cu afirmaţia cronicarului *Românieі literare*: „Se spune şi despre Nichita Stănescu că este depăşit, întrucît el, prizonier al modernismului, n-a reuşit decît să întrezărească postmodernismul. Dar despre personalitatea lui Nichita Stănescu, despre forţa lui creatoare nu se vorbeşte. Este ca şi cum un grup de femei urîte, studiind poza unei femei frumoase dintr-o generaţie anterioară, ar decreta-o pe această femeie... demodată".

Ca şi Ion Bogdan Lefter, de pildă, Caius Dobrescu este alergic la *mitul-Nichita*. Fără a subevalua forţa de impact a operei acestuia, atacul vizează supralicitarea fenomenului uman-Nichita, precum şi unele compromisuri politice ale acestuia, totul în dauna altor lumi poetice comparabile ca portanţă, precum sînt (în ochii generaţiei '80) Gellu Naum, Mircea Ivănescu, Leonid Dimov şi Emil Brumaru, ori (în ochii altor generaţii) Daniel Turcea, Cezar Ivănescu, Mircea Ciobanu şi chiar Cristian Simionescu. Dar de ce să vedem în rezervele lui Gheorghe Grigurcu sau Caius Dobrescu o „discreditare" a lui Nichita şi nu, pur şi simplu, o altă opţiune valorică?

În fine, sînt întru totul de acord cu furia lui Alex Ştefănescu faţă de unii tineri corifei ai eurolimbajului de lemn, prizonieri ai „posterelor" îmbibate de o *political correctness* totalitară şi care, în numele unui

minoritarism prost înţeles şi procustian aplicat, practică bine mersi terorismul psihologic: „Lozinca aceasta a europenităţii este, ca lozincă, o pacoste de care nu vom scăpa atît de uşor. Tot felul de pedagogi ai naţiunii s-au angajat, pe termen lung (unii din snobism, alţii din recunoştinţă faţă de fundaţii străine, care le-au oferit burse sau premii) într-o campanie de europenizare a noastră, iar pentru a dovedi că sînt necesari ne acuză mereu de o insuficientă europenitate".

Dar Caius Dobrescu – după cum recunoaşte însuşi Alex Ştefănescu – „nu este un asemenea diletant". Şi atunci, la ce bun înscrierea numelui său într-un astfel de perimetru? Nu cumva cartea sa i-a slujit criticului drept pretext pentru alte ţinte, de atins doar prin ricoşeu? Oare informaţia, talentul şi amplitudinea tematică a eseurilor din *Modernitatea ultimă* pot fi anulate de stilul nu o dată indigest, pedant, croit anume nemţeşte pentru a snoba veleitarismul voios regăţean, ori de unele verdicte deliberat scandaloase?

Cine este Caius Dobrescu

Literatul a crescut încet, temeinic şi fără ostentaţie. Are 32 de ani, este braşovean, a terminat Filologia la Bucureşti în 1988, a fost profesor la Şcoala generală nr. 2 din Făgăraş şi – lucru interesant! – a fost nominalizat de Liviu Călin (laureat Herder) ca bursier, un an, la Viena. Redactor la revista braşoveană *Interval*, cronicar literar la *Vatra*, membru fondator al ASPRO şi asistent la secţia de filologie a Universităţii „Transilvania" din Braşov, totul după 1989. În fine, a fost bursier al Colegiului Noua Europă în 1995-1996, anul următor fiind *Junior Fellow* al Institutului internaţional de studii avansate Collegium Budapest, pentru ca, nu demult, să văd într-un interviu al lui Andrei Pleşu numele lui Caius Dobrescu vizat pentru a conduce o posibilă echipă de „antrenare" a viitorilor diplomaţi...

Caius Dobrescu a debutat editorial cu versuri în volumul colectiv *Pauză de respiraţie*, Editura Litera, 1991, alături de Simona Popescu, Andrei Bodiu şi Marius Oprea. Ei formează (împreună cu Ioana Pârvulescu ş.a.) nucleul a ceea ce bîrfa noastră literară de toate zilele numeşte „grupul de la Braşov". Un grup comparabil – ca înzestrare, ca însetare de Central-Europa şi ca orgoliu intelectual – cu grupul timişorean de la revista *Orizont*.

În 1994, Caius Dobrescu a publicat două volume de poezii – *Efebia*, la Editura Marineasa, şi *Spălîndu-mi ciorapii*, la Editura Pontica din Constanţa, cu o prezentare de, fireşte, Marin Mincu. O poezie de „suprarealism cenzurat", dar care mie mi s-a părut de-a dreptul execrabilă. Chestie de gust. Citez la întîmplare: „Şi iar moaca mea în oglindă/ firele rare de barbă, ca nişte/ pseudopode subţiri,/ translucide,/ mîinile-n sodă, ea nu avea ciorapi/ îşi înfăşură picioarele-n cîrpe şi/ ziare, ciorapii mei/ sărind sprinteni..." ş.a.m.d.

În schimb, romanul *Balamuc sau pionierii spaţiului* (Nemira, 1994) a impresionat prin „realismul atroce" şi copleşitoarea forţă de „vizualizare a senzaţiilor", fiind citit ca o „epopee tragică a mahmurelii", „bufonerie sumbră" a unei Românii situate în plin dezastru de carnaval morbid, cu decupaje céliniene: cancelaria invadată de profesori idiotizaţi de meno- şi andropauză, cîrciuma burlacilor, beţii suave după beţii crîncene, şantierişti, adolescenţi violenţi şi suprapermatici, mizerie, o lume năclăită, parcă înecată în voma promiscuităţii, textul funcţionînd pe post de dren postoperatoriu. Cei scandalizaţi de viziunea lui Lucian Pintilie din *Balanţa* şi *De ce trag clopotele, Mitică* să ia aminte la avertismentul lui Caius Dobrescu din prefaţa *Balamucului*: „Rămîne ceva neexplicat şi straniu în impresia de sterilitate generalizată ce ne marchează actualitatea. Şi iată-mă pricepînd că romanul meu voia să vorbească exact despre abulia, autismul, anomia în care ne complăcem. [...] O monografie a modalităţilor de a te îmbăta cu apă chioară şi de a da vina pe alţii. Aurolacii sînt metafora patetică a evidenţei că foarte mulţi dintre noi nu mai ştiu pe ce lume trăiesc şi că asta li se pare mai degrabă confortabil. [...] Nu cred că scriitorul trebuie să recupereze acum curajul pe care nu l-a avut în '71, în '74 sau în '87. Îi rămîn însă două lucruri importante de făcut. Mai întîi, să nu mai confunde propria lui dezabuzare şi lipsă de idealism cu starea naţiunii. Inerţia pe care le-o reproşează celorlalţi ar putea fi lenea propriului său spirit. Apoi, să accepte pentru un timp că nu e buricul pămîntului şi că are de învăţat [...] de la Fane de la «Scularie», de la deţinuţii politici, de la rockeri, de la bişniţari şi traficanţi, de la şoferii de TIR...".

Pe coperta a patra de la *Modernitatea ultimă*, Mircea Martin notează: „Consideraţiile lui [Caius Dobrescu – *n.n.*] despre literatura română modernă şi contemporană nu sînt cîtuşi de puţin confortabile. Ele pot fi uneori nedrepte, dar niciodată plate sau împrumutate". Vom vedea că aşa este.

Cartea de vizită

Veche şi sfîntă convingere a criticului debutant: pentru a da o cît mai consistentă credibilitate verdictelor asupra literaturii contemporane, eşti ca şi obligat fie să-ţi etalezi în prealabil erudiţia într-un domeniu fundamental, fie să abordezi un mare subiect clasic. Asta-i, cum ar veni, cartea de vizită. Blazonul. Cine eşti, ce ai citit, de unde te revendici, ce deschidere au aripile matale şi cît de departe-ţi bat privirile ambiţiei.

Pentru Caius Dobrescu, această carte de vizită este chiar eseul care deschide volumul, *Războiul, Revoluţia şi Carnavalul*, concoctat la Colegiul Noua Europă în anul academic 1995-1996 şi unde năvalnicul bursier pune la bătaie artileria grea: critica atitudinilor culturale, politologie, sociologie comparată, istoria ideilor şi curentelor literare europene, în paralel cu gustul pentru medievistică, psihologia artei, frecvente şi iritante puseuri de maximalism etic şi bibliografie în engleză, germană şi franceză, de la un Jacob Burckhardt tradus la Meridiane în 1969 pînă la Gáspár Miklós Tamás în *Uncaptive Minds* ori *Grundlagen der politischen Kultur des Westens* de K.W. Hempfer, A. Schwan *et al.* (1987), trecînd prin Julien Benda, Alain Besançon, Paul Bénichou, Virgil Nemoianu, prin Adorno, Bahtin, J.F. Revel, B.H. Lévy, prin Dante, Bakunin, Mallarmé, Brecht, Walter Benjamin...

Dar să nu uităm a cita pe larg din miza supremă a cărţii, care sună, ce-i drept, cam teribilist, dar nu mai puţin lăudabil: „Nu sibariticele şi răsuflatele jocuri postmoderne cu retoricile şi cu mediile de comunicare pot să resuscite interesul pentru arte şi litere. Marea aventură constă în a te plasa în spaţiul imprevizibil al înfruntărilor lipsite de menajamente dintre politică, virtute şi literatură, grăbind restaurarea demnităţii acestor domenii ale spiritului. [...] Aceste pagini conţin o doză importantă de «fundamentalism» liberal şi republican. Pledoaria pentru asemenea valori porneşte din convingerea că modelul care trebuie să ne stea în faţă pentru revoluţia intelectuală invocată mai sus nu trebuie dedus neapărat din democraţiile occidentale. [...] Prioritatea literaturii noastre nu este să se «elibereze». Problema ei este, dimpotrivă, că s-a eliberat pînă într-atît încît nu mai are legătură cu nimic şi nimeni, consumîndu-se într-un autism pe cît de mizerabil, pe atît de arogant".

Prin urmare, în pagina lui Caius Dobrescu sînt de urmărit simultan perspectiva moral-politică asupra culturii, relaţiile dintre mentalul literar românesc şi mişcarea artistică europeană şi, în fine, interpelaţia Est/Vest (marxism/capitalism, insurgenţa etică a tinerilor furioşi, acolo, paralel cu insurgenţa estetică a existenţialismului, ludicul avangardist, oniric ş.a.m.d., dincoace). Triunghiul Război-Revoluţie-Carnaval vizează modul în care speciile modernităţii îşi reprezintă Puterea şi însumează tot atîtea viziuni asupra lumii: puterea ca energie pură, ca violenţă întemeietoare, regeneratoare etnopsihologic şi cultural (nume de cod: *Războiul*); puterea „alcătuită esenţialmente din cunoaştere", antica idee a guvernării ca act estetic prin care se creează *polis*-ul armonios (nume de cod: *Revoluţia*); puterea existînd dintotdeauna, fără origine sau scop: „violenţa devine un act fertilizant, nu pune capăt anarhiei, ci o ajută să prolifereze. Nici energie vitală, nici spirit, nici Raja, nici Logos. Puterea este o stare de compresie şi comuniune, este organică, viscerală, este exuberanţa unei solidarităţi lipsite de scop. Vom numi acest ultim model: *Carnaval*".

Lovituri cu bătaie lungă

În alte clasificări, Războiul şi Revoluţia înseamnă pur şi simplu Dreapta (legitimismul, cultul eroilor, sacrificiul etnorecuperator) şi Stînga (anarhia, schimbarea, egalitarismul), conflictul dintre gradualism şi sincopă, dintre evoluţia organică şi saltul brusc, dintre, de-o parte, continuitate, tradiţionalism, puseu izolaţionist, iar de cealaltă – progresul prin ruptură, sincronizare, urbanizare, cosmopolitism, pentru ca, în final, carnavalescul să facă osmoza contrariilor, fie la modul histrionic, fie la modul sordid, împăcare întru deriziune.

La Război sînt citaţi (după Wagner, Weltschmerz şi *La Belle Epoque*) Maurice Barrès cu *Le culte du moi*, delirant cruciat împotriva „conspiraţiei mondiale evreieşti", D'Annunzio, arbitru al eleganţei decadente, Ezra Pound, apoi naţionalismul de cult al latinităţii (Charles Maurras), dar şi Klausewitz, Kipling, nietzscheanismul dus pînă la neoteoretizarea moralităţii războiului în America (căpitanul Mahan), pentru ca la Revoluţie să reîntîlnim epoca Decadenţei, dar în raport de inteligenţia revoluţionară *versus* inteligenţia aristocratică: fascinaţia exercitată de

clubul *Bloomsbury*, la 1915 (E.M. Forster, Virginia Woolf, John Maynard Keynes, chiar şi T.S. Eliot), ca să ajungem la tragedia spionajului britanic (Anthony Blunt, Guy Borgess, Donald Maclean şi, desigur, Kim Philby), trecînd prin reflecţiile lui Georges Sorel despre violenţă, de la marxism la mitologia socială, prin „înclinaţiile demofile ale avangardei anarhiste" şi „teama conservatoare de anarhie", prin Orwell, Manes Sperber, Arthur Koestler, Victor Serge şi Camus, pe scurt: „pe de o parte cultura războiului întrupată în Germania nazistă şi Italia fascistă, de cealaltă revoluţia şi prietenii ei, ataşaţi fie cauzei umanismului, fie direct marxism-leninismului, dar grupaţi în jurul URSS". Pentru cel interesat de rădăcinile comune ale fenomenelor, de „războiul revoluţionar", cum îi spune Sorel, prin care se produce o permanentă interşanjare de substanţă, studiul lui Caius Dobrescu oferă numai premise, nu şi dezvoltări. Dar asta e altă problemă.

Vorba e că acest aliaj de Gilbert Durand şi Mihail Bahtin rezistă la temperaturi destul de ridicate. „Războiul reprezintă manifestarea fondatoare a Puterii, o revelaţie ce trebuie dramatizată, înscenată periodic. Mitologia sa este strîns legată de motivul veşnicei reîntoarceri, de tratarea circulară a timpului, situată de Gilbert Durand sub simbolul Dinarului. Revoluţia presupune credinţa în praguri ale evoluţiei, ea este legată de timpul linear iudeo-creştin. În termenii lui Durand, se află sub autoritatea simbolică a Bastonului". În sfîrşit, dat fiind că „umorul este *summa* înţelepciunii, distinct de ironia culturii înalte şi de sarcasmul revoluţionar", el devine, ca umor carnavalesc, „o specie erotică a ironiei şi autoironiei", calităţi esenţiale pentru Caius Dobrescu, în funcţie de care se va citi întreaga istorie a genului poetic.

Deschiderea de compas a acestui studiu este (dar mai ales: poate fi) surprinzător de mare. Operînd în fapt pe *La Belle Epoque*, Avangardism, respectiv postmodernitate, triada propusă conţine, în fond, resurse nebănuite. Una dintre acestea este judecarea relaţiei *autohtonism/alogenie* în funcţie de, să zicem, cultul eroilor, conservatism, paseism, mitizare a istoriei, metafizică etc., pe de o parte, iar pe de cealaltă – liberalism, proiecţie în viitor, dezrădăcinare, criticism, internaţionalizare etc. Cît despre aplicarea *literară* a teoriei, e de ajuns să ne gîndim la acuzele aduse de sămănătorism spiritului de avangardă (înţeles ca efect al „agentului iudaic disolutiv", adică în permanentă schimbare) pentru a înţelege dimensiunea reală a subiectului.

Dileme, subscrieri şi încruntări

Alte două studii – *Avangarda ca totalitarism. Din istoria unei complicităţi* şi *Zapatişti şi zaperi sau Contracultura şi Cortina de Fier* – constituie blindajul teoriei liminare. Liberal, republican şi ateu cu moderaţie, Caius Dobrescu detestă metaforismul, iraţionalitatea în artă, tradiţionalismul şi preţuieşte avangarda, ironia autoreferenţială şi parodică, nu fără a pune la locul cuvenit punctele de contact între polarităţi.

Astfel, e-n stare să probozească în cîteva cuvinte atît de suculentul şi explozivul fenomen care a fost realismul magic („un curent literar stîngist sud-american ce relua o formulă creată, de fapt, în Germania anilor '30"), dar ştie să detecteze similarităţi de practică între Komintern şi Germania nazistă în ce priveşte cucerirea pentru propagandă a Parisului, ori să condamne prelungirile subterane ale Contraculturii americane din anii '60, unde anarhismul, utopismul, colectivismul hibridizat cu libertarianism, antiamericanismul isteric şi filoterorismul mai mult sau mai puţin inconştient afişat de generaţia *beat*, *hippy* etc. nu erau departe de visul stalinizării Americii (v. p. 126).

Interrelaţionări interesante se fac, în subcapitolul „Evoluţia: generaţie şi «ideologie»", între generaţia '27 de la noi şi generaţia '97 din Spania (Eliade şi Ortega y Gasset, să zicem) şi în aplicarea concluziilor lui Theodore Roszak (*The Making of a Counter Culture*, 1969): „Am putea înainta ipoteza unui continuum intelectual care lega «subteran» lumile despărţite de Cortina de Fier. [...] Pentru aceasta trebuie să fim atenţi la trei actori principali: *underground*-ul occidental, cel răsăritean şi inteligenţia partidelor comuniste est-europene" (pp. 107 ş.urm.). În sfîrşit, bunului-simţ al autorului nu-i scapă doza masivă de cabotinism a Avangardei şi delirul ei de grandoare „ca un mod de a experimenta beţia puterii".

Alteori concluziile sînt partizane, cum este cazul culturii liberale, judecată în opoziţie cu „o întreagă cultură a eroismului" (*care* a dus inclusiv la Garda de Fier) ca fiind întemeiată pe raţiune, anticharismă, responsabilitate, bun-simţ, însă cel puţin un rapid excurs fie şi numai în istoria *poliţiei liberale* româneşti ar fi de natură să zdruncine serios cvasiingenua impresie a eseistului.

Atac la baionetă

Celălalt versant al cărţii (*Literatură şi vinovăţie*, *Nichita Stănescu între mit naţional şi poet underground*, *Soarta radicalismului în România*, *Războiul intelectualilor cu ei înşişi*, *Suită pe o temă eroică*, *Condiţional optativ trecut*) este integral dedicat literaturii române contemporane. Era normal ca tocmai aici să apară frecuşurile. Cu legitim orgoliu (chit că iritant, iar pe alocuri chiar infantil), eseistul desparte apele, strigă catalogul, dă note, loveşte furios în masă cu ciocănelul de verdicte. Are chiar ceva adamic în aserţiuni, ceva de genul: lumea sfîrşeşte cu *ei* şi începe cu *noi*.

Desigur că, în ciuda radicalismului manifest, multe disocieri şi acuzaţii sînt juste, ca de exemplu caracterizarea lui G. Călinescu – „un Ostap Bender al anilor noştri '50", cel care a „transformat ca nimeni altul compromisul în spectacol, a dat minciunii splendoare şi luxurianţă. Mimînd spontaneitatea amoralismului renascentist, s-a dedat cultului puterii comuniste cu aerul că Ghiţă Dej este Lorenzo Magnificul" –, a romanului obsedantului deceniu (care este „rareori o analiză a totalitarismului. Dominanta sa este o fascinaţie teribilă pentru ideea de Putere"), a jurnalelor lui Livius Ciocârlie (unde „excesul autoexigenţei se transformă într-o extrem de confortabilă retorică a vidului"), a teoriei rezistenţei prin cultură (pp. 234-239, secvenţă care ar merita, ea singură, o tratare autonomă).

Partizanatul, lipsa de nuanţe şi acuzaţiile nefondate abundă în privinţa generaţiei '60, cea care poate fi la fel de bine definită, tendenţios, ca generaţia congresului al IX-lea sau ca generaţia recuperatoare. Aici eseistul amestecă nepermis politicul cu esteticul, iar loviturile sub centură sună... ca nuca-n perete. Iată un exemplu: „poezia anilor '60 este îmbătată de fantasmele puterilor ei fără margini. Ea încearcă să se manifeste în plan imaginar la fel de total şi covîrşitor ca puterea politică asupra societăţii" (*sic!*). Nimeni nu poate să conteste inflaţia pernicioasă, dusă pînă în pragul autoanulării, din ultima fază a poeziei lui Nichita Stănescu, legătura acesteia cu *underground*-ul anilor '60 sau asidua lucrare a criticii literare la mitul stănescian, dar toate astea nu schimbă întru nimic statura şi forţa de impact a fenomenului poetic Nichita. De acord că „tehnicile autocomentării, strategia autoreflexivităţii,

productivitatea ironiei şi autoironiei" sînt caracteristici lirice seducătoare şi intens subversive politic, însă a afirma că „adevărata luptă cu limbajul de lemn şi adevăratul efort de a crea un limbaj al persoanei" se află exclusiv de partea lui Mircea Ivănescu, Leonid Dimov, Virgil Mazilescu sau Emil Brumaru, în vreme ce Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ileana Mălăncioiu, Cezar Baltag, Daniel Turcea, Ana Blandiana, Angela Marinescu ş.a.m.d. s-ar situa pe coordonatele „fobiei eului" şi coabitării cu coerciţia politică – aşa ceva e de-a dreptul o copilărie.

Patosul atît de riscant al generalizărilor îi joacă feste autorului, cum se întîmplă la p. 187, unde unei aserţiuni grave, cu aspect de legitate etic-estetică, i se enumeră mai bine de... douăzeci de excepţii. Aici se află zona cea mai friabilă a volumului. Dar tot aici eşti ca şi obligat la îngăduinţă. Cîte nu s-ar putea spune despre contextul şi subtextul politic în care au putut să apară poeţii germani (*Aktionsgruppe Banat*) antologaţi în faimosul volum *Vînt potrivit pînă la tare!* E de discutat, e de discutat.

Însă, încă o dată, *vorba tare* a lui Caius Dobrescu sună (şi prinde) bine, drept pentru care închei cu un citat: „Trebuie să înţelegem că trăim într-o ţară în care regula jocului, acceptată de majoritatea oamenilor de bine, spunea că este permis să mănînci rahat în şedinţele de partid, iar la tine acasă să fii isihast sau să înveţi greaca veche după indicaţiile lui Noica. [...] Trăim într-o lume în care oameni care au pîngărit spiritul de libertate al anilor '60, tot felul de Pittişi sau de Vintili pe care admiraţia pentru Janis Joplin sau Bob Dylan nu i-a împiedicat să-l tămîieze pe Ceauşescu cot la cot cu odiosul Adrian Păunescu, reapar cu inocenţă. [...] Să nu ne închipuim că putem exorciza demonii trecutului într-un spirit de vesel badinaj, că putem înfrunta răul din noi cu glumiţe de trei lulele sau cu ultimele teorii de la Harvard pescuite în urma unei burse pentru care trebuie să te arăţi fidel ierarhiilor culturale de Dîmboviţa".

22, nr. 38/22-28 septembrie 1998;
nr. 39/29 septembrie-5 octombrie 1998

Pernele istoriei

Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, 310 pagini

Cronologie personală

Presimţind o lectură cu ţepi şi biciuiri de ignoranţă, am amînat luni de-a rîndul să intru de-a binelea în cartea profesorului Lucian Boia, despre care auzisem şi citisem numai lucruri de extremă: că e formidabilă şi deschizătoare de drumuri sau că e o monstruozitate antinaţională. Că e în chip acut oportună, în abureala automistificatoare ce ne înconjoară, sau că e totalmente inoportună într-o vreme marcată de revizionismul maghiar, de planurile vizînd federalizarea României, sau de-a dreptul anularea ei ca stat unitar etc. Că, vezi Doamne, demersul şi concluziile lui Boia ar cam reedita linia Rösler-Roller, dat fiind că veştejeşte tocmai pilonii istoriografiei noastre (unitatea şi continuitatea) dînd apă la moară campionilor ideii României ca stat multinaţional. Dar şi că, în fond, omul nu minte deloc şi că pledează exact invers, adică în sensul mîndriei naţionale ş.a.m.d.

De fapt, ordinea lucrurilor a fost cam aşa: cu chiu, cu vai am reuşit în 1995, 1996 şi 1997, cu ocazia Tîrgurilor de carte, să pun mîna pe deja faimoasele (între specialişti şi studenţi) volume publicate în regim de curs universitar la Editura Universităţii Bucureşti dedicate *Miturilor istorice româneşti* şi *Miturilor comunismului românesc* (I-II). Ele conţin studii şi comunicări ştiinţifice elaborate/prezentate la colocviile organizate

de Centrul de istorie a imaginarului de la Universitatea bucureşteană, sub direcţia lui Lucian Boia. Aşteptam încheierea suitei despre miturile comunismului, pentru a încerca un comentariu „conclusiv", cînd tocmai a apărut la Nemira o selecţie reprezentativă (dacă nu cumva ambele volume reunite) despre care, aşadar, voi scrie aici într-una dintre săptămînile viitoare.

Dar cum să glosezi lucrarea discipolilor fără să-l citeşti pe mentor? Astfel încît am început *Istorie şi mit în conştiinţa românească* (1997) asediat de, cum spuneam, prejudecăţile unor bătrîni prieteni, iritat întîi de toate de absenţa oricărei dimensiuni comparatiste.

Nimbul legendar cu care sînt înconjurate figurile istorice (mai ales cele care fac obiectul miturilor fondatoare), mitizarea istoriei, cultul eroilor, ocultarea viciilor, minimalizarea erorilor şi, în general, poleirea istoriei în scopuri moral-patriotic-pedagogice – sînt realităţi existente *dintotdeauna* şi absolut *la toate* naţiile. De ce trebuie, mă întrebam, să rezulte că numai noi suferim de delir de grandoare, de complexul persecuţiei, vinovăţii absconse şi mitomanie istorică? În oricare ţară civilizată există două variante de punere a accentului istoric: în manuale, răul (conspiraţia, trădarea, suita nesfîrşită a crimelor, uzurpărilor, jocului dublu etc.) rămîne în umbră, dar în tratatele de specialitate trece-n prim-plan. Trimit rapid la un singur exemplu: tratarea Revoluţiei franceze de la 1789 în istoria pedagogiei în Franţa, aşa cum este incriminată aceasta de J.F. Revel în *Cunoaşterea inutilă*. Tot aşa, există o istorie academică şi una a gazetăriei, una a retoricii patriotarde sau populiste şi o alta a diplomaţilor, una a militarilor şi alta a spionajului etc. Pe scurt, cum spune profesorul Boia, „nu există istorie obiectivă" şi „există la toate nivelurile un proces inevitabil de mitificare a istoriei".

Pe de altă parte, rob al propriilor prejudecăţi fiind (doar sîntem, fiecare în felul său, rezultanta unui anume sistem de propagandă!), aveam nevoie de un răstimp de rumegat cenuşă. Într-un interviu acordat *Adevărului* la 11 iulie curent, după ce afirma că „trebuie puţin corectată imaginea pe care o avem despre propriul nostru trecut. Eu recomand cărţile domnului Boia", Andrei Pleşu spunea, pe drept cuvînt: „Noi gîndim uneori ca şi cum am fi fost o insulă de dezastre într-o lume care era în ordine. Nu sîntem nişte victime unice ale istoriei! Au fost spaţii cel puţin la fel de chinuite ca ale noastre – gîndiţi-vă la Polonia, care a dispărut pentru anumite perioade de pe harta Europei. Vreau să spun că

nu trebuie să ne facem o psihologie de profesionişti ai suferinţei. Asta în primul rînd e fals, iar în al doilea rînd este demobilizator, ne transformă în victime eterne şi ne dă o scuză pentru orice amorţeală".

Or, tocmai aici era problema: că nefiind nicidecum o excepţie, eram totuşi judecaţi ca atare, în cartea profesorului Boia.

Ei! Am tot pritocit lucrurile pînă cînd – fericire, o, venitore al României! – Lucian Boia şi-a dublat analiza imaginarului istoric la români cu o aplicaţie la istoria universală: *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr şi ficţiune*, apărută recent la Humanitas şi în a cărei prefaţă se scrie: „Cercul este astfel închis. Mi-am propus într-o primă etapă, în *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, să descifrez sensurile raportării românilor la propria lor istorie. Însă românii nu fac excepţie, decît prin anume accente particulare. Există o logică a istoriei în genere, un mecanism propriu reelaborării şi actualizării trecutului".

Astfel încît, odată ce, istoriceşte, mi-am revenit în fire, ne vom înfoia întreit la cronică: azi despre români, săptămîna viitoare despre străini, iar apoi despre *Miturile comunismului românesc*. Înşir'te mărgărite!

Insomnii la antipod

Cum în comunism adevărata istorie se perpetua oral, de la bătrîni la tineri şi de la specialiştii năpăstuiţi de cenzură, dar cu un public redutabil, înspre neofiţii prea puţin dispuşi să se-mbete cu apă rece, de bună seamă că cei mai mulţi dintre noi şi-au pierdut de timpuriu virginitatea în cele istorice, ca să zic aşa. Ştiam, adică, de răzmeriţele de la 1907, de pildă, cît de mult se legau de Rusia lui 1905 şi de propaganda bolşevică trecută graniţa, sau de Mochi Fişer, precum şi de realitatea (de la 200 la o mie) a cifrei mitice de 11.000 de morţi. Îl respectam pe Mihai Viteazul cel din manual, dar îl ştiam şi pe „condotierul" lucrînd antiungureşte şi fără scrupule în numele Vienei coticit-intrigante şi abil duplicitare. Ştiam de masoneria lui Tudor din Vladimiri ori de faptul că, departe de-a fi fost înalt, alb la chip şi cu pletele negre-n vînt, ca-n tabloul lui Aman, omul fusese, se pare, bondoc, blonziu şi roşietic la faţă. Auzisem speculaţiile privind componenţa etnică a legiunilor romane ori a coloniştilor trimişi aici de imperiu. Ştiam că exilul multor

paşoptişti fusese plătit de turci, întru propria-le liniştire, sau că şi Ghica, şi Bălcescu se visaseră bine mersi domnitori în Principate. Ştiam că fanariotismul era departe de-a fi fost exclusiv o mizerie şi o plagă mortală, drept pentru care trebuie dusă mai departe teoria lui Iorga din *Cultura română sub fanarioţi* (1898). Auzisem de procesul optanţilor din Transilvania, de Maniu şi minele de aur, de plătirea de către Regat a unor fruntaşi basarabeni, în scopuri unioniste, de „pactul" Marghiloman/ Ionel Brătianu de la 1915-1916, de Vasile Roaită ca om al Siguranţei (ca, de altfel, mare parte dintre comuniştii ilegalişti, ori precum destui dintre legionari), tot aşa cum ştiam de ce i-a trimis Antonescu în linia întîi pe frontul rusesc pe Haig Acterian şi compania, în vreme ce pe Gheorghiu-Dej şi pe ceilalţi „academicieni" de la Doftana şi Tg.-Jiu îi ţinuse la călduţ, în vederea eventualului schimb de ştafetă...

În fine, cine nu consideră că istoria bătăliilor aeronavale dintre Wehrmacht şi Armata Roşie este o copilărie (vorba vine) faţă de crîncena, labirintica luptă de la 1945, dintre aliaţii americani, englezi şi ruşi pentru a pune mîna pe arhivele germane, pe reţelele spionajului nazist şi, mai ales, pe fabuloasele rezultate ale experienţelor medicale şi aeronautice ale cercetătorilor nemţi - apoi acela nu ştie ce va să zică într-adevăr istoria. Pe scurt, vreau să spun că, pentru mulţi din generaţia mea, istoria mare e potemkiniadă, iar istoria mică e totul. Predarea dogmatică, selectivă şi stupidă a istoriei ca propagandă de partid, malformarea fapticului nud pe temei ideologic şi etic exemplar, folosirea trecutului ca pretext megalomaniac al prezentului ceauşist şi permanenta sacrificare a *detaliilor esenţiale* în numele tezismului de ansamblu n-au făcut decît să ne expedieze direct la antipod. Adică - trebuie s-o recunosc! - la cealaltă extremă. Acolo unde, fatalmente, vezi totul ca joc dublu şi triplu de contrarii complementare, acolo unde ajungi să-ţi explici, de-o pildă, *toată* revoluţia rusă prin finanţarea lui Lenin de către serviciile lui Parvus, unde familia Elenei Lupescu şi priapismul lui Carol al II-lea ajung să pară mai importante decît cutare conjunctură internaţională ş.a.m.d. Voluptatea de a rătăci prin cotloane, prin arcanele istoriei mici, considerînd că absolut tot ce se vede, tot ce se petrece la suprafaţă este decor de carton şi teatru de păpuşi este, într-adevăr, un viciu. Ascunzîndu-ni-se adevărul, am devenit perverşi. Iar „overdoza" omoară în primul rînd buna-credinţă şi bunul-simţ în evaluarea faptelor. Şi sîntem mulţi, foarte mulţi în situaţia asta, suferind mai cu seamă de viziunea conspirativă asupra istoriei.

Adevărul e că, şi aici, ideală este situarea la mijloc. Între, cum ar veni, credinţa eminesciană cum că „rău şi ură dacă nu sînt, nu există istorie" şi adevărul lui Tipătescu, spus lui Caţavencu, suma cinismului jovial care guvernează dintotdeauna marile decizii ale istoriei: „Iubite şi stimabile, nu înţeleg pentru ce între doi bărbaţi cu oarecare pretenţie de seriozitate, să mai încapă astfel de meşteşuguri şi rafinării de maniere, astfel de tirade distilate, cînd situaţia e aşa de limpede! [...] Ei! să lăsăm frazele, nene Caţavencule! Astea sînt bune pentru gură-cască... Eu sînt omul pe care d-ta să-l îmbeţi cu apă rece? Spune bărbăteşte: ce vrei de la mine? Ce vrei?".

Ce se vrea de fapt

Pentru cei care, citind superficial cartea, încă se îndoiesc de buna ei credinţă şi persistă în ideea că ea culpabilizează românitatea, destabilizează istoriografia şi furnizează material secesionismului, am selectat mai întîi contextele privind *generalitatea* fenomenului abordat. „Miturile fondatoare au fost reelaborate" în funcţie de „organismul naţional actual. Fenomenul este general european" (p. 15). „Logica imaginarului îşi are regulile ei. Revoluţionarii francezi invocau Sparta şi Roma republicană" (p. 29). „Cît despre fragmentarea teritoriului românesc în Evul Mediu, de ce ar fi existat o Românie unită într-o Europă profund fragmentată?" (p. 150). „Cum se vede, despre români se poate spune orice. Ca despre oricare alt popor. Pînă la urmă demersul etnopsihologic nu face decît să izoleze şi să reliefeze calităţi şi defecte general umane" (p. 173). „Celălalt este un personaj omniprezent în imaginarul oricărei comunităţi. Jocurile alterităţii se constituie într-o structură arhetipală" (p. 177). „Nu ne aflăm în faţa unui procedeu tipic românesc. Dimpotrivă, nimic nu este mai universal, mai arhetipal decît personalizarea istoriei şi a resorturilor social-politice" (p. 224). În fine, să nu mi se spună că, la pagina 163, unde se pledează în favoarea studiilor regionale, în descendenţa acelui „tablou al Franţei" reconstituit de Le Roy Ladurie şi Paul Dumont, se pledează în subtext pentru... autonomia Ardealului! Dac-o luăm aşa, atunci ar trebui arestaţi cei care spun bancuri „cu ardeleni" şi „cu moldoveni", partidul lui Simirad ar trebui scos în afara legii şi chiar *Miorița*, cu al ei „unu-i moldovean, altu-i vrîncean" etc., ar intra sub incidenţa acuzaţiei de leznaţiune.

Fapt este că, precum în cunoscutul final de basm în care, la rostirea fiecărui adevăr, mincinosului îi mai fuge cîte-o pernă de sub şezut pînă ce rămîne cu fundul pe piatra goală, analizele lui Lucian Boia spulberă iluzie după iluzie în ce priveşte monocromia mitică a imaginarului nostru istoric, dar – atenţie! – nu întru *anularea* prin demitizare, ci pentru *reevaluarea* şi resuscitarea prin nuanţare. Şi, mai ales, prin dedramatizare. Ce se vrea este, aşadar, pe cît de limpede, pe atît de admirabil: „o istorie de nuanţe" (p. 223).

Da, la noi boierii au fost mai liberali, cel puţin la început, decît burghezia şi, desigur, nu „masele de oameni ai muncii" au impus liberalismul: „nu clasele de jos şi nu o burghezie practic inexistentă au fost, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, purtătoarele ideii de progres" (p. 12). Nu atît luptele cu turcii au salvat existenţa Principatelor, ci simplul fapt că poziţia noastră era una excentrică în raport cu direcţia lor de înaintare către centrul Europei (p. 63). Iar faptul că Iancu de Hunedoara este una şi aceeaşi persoană cu Hunyadi János nu-l face cu nimic mai prejos decît Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul (p. 153). Ei bine, insistenţa lui Bălcescu – „marele istoric al unităţii naţionale" – pentru apropierea dintre revoluţia română şi cea ungară putea duce la sacrificarea autonomiei Transilvaniei (p. 161).

La fel de adevărat este că, la noi, „naţionalismul cu finalitate europeană este tot mai mult acoperit de naţionalismul autohtonist" (p. 49), că obsesiile privind sinteza daco-romană ale extremei drepte interbelice s-au transferat la extrema stîngă a ceauşismului (p. 110), că „luptele românilor cu turcii nici nu au salvat Occidentul, nici nu au sărăcit iremediabil România" şi că „rămînerea în urmă a societăţii româneşti nu se explică nici prin ineficienţa sau prin «lenea» românească, pe care unii sînt tentaţi să o opună eroismului şi luptei necurmate, răspunzînd astfel unei mitologii prin mitologie. Pur şi simplu, românii aparţin altei zone europene, care a rămas în urmă" (p. 182). La fel de adevărat este că astăzi, geopolitic, „România nu se mai află între Franţa şi Statele Unite, ci între Rusia şi Germania" (p. 199), că „tentaţia imperială nu este dominantă în imaginarul istorico-politic românesc", ceea ce nu ne poate face să uităm faptul că Burebista a fost un cuceritor, pur şi simplu (p. 214), tot aşa cum nu se cade să exaltăm exclusiv solidaritatea factorilor de decizie, în unele momente de răscruce istorică, uitînd destulele contexte de dezbinare a acestora (v. nota de la p. 282, precum

şi concluzia: „în secolul nostru, societatea românească s-a dovedit mai curînd divizată decît unită").

Fireşte, din trecut oricine poate lua orice, oricînd: „istoria justifică întotdeauna orice", se spune la p. 32. Cum efectele acestei afirmaţii sînt foarte serioase, reclamînd o abordare în consecinţă, vom reveni săptămîna viitoare.

22, nr. 40/6-12 octombrie 1998

„O istorie de nuanţe"

Lucian Boia, *Jocul cu trecutul : Istoria între adevăr şi ficţiune*, Editura Humanitas, 174 pagini

Gloria şi flaneaua

Săptămîna trecută găsisem pentru finalitatea cărţii lui Lucian Boia *Istorie şi mit în conştiinţa românească* o comparaţie folclorică. Şi anume, cu mincinosul tolănit pe un vraf de perne şi căruia, la auzul fiecărui adevăr, îi fuge cîte-o pernă, pînă cade cu fundul gol pe cărămida rece. Cam aşa se întîmplă şi cu permanenta actualizare a legendelor naţionale, cu miturile fondatoare, cu etnoimaginarul vărsat în fel şi chip în istoriografia oficială. Pernele istoriei, deci.

Astăzi mi-a venit o altă comparaţie : cu vocile lui Tartarin din Tarascon. Vocea naţiei (*i.e.* voinţa mitizantă ?) îl îndeamnă, clocotind, la luptă : „Acoperă-te de glorie, Tartarin", în vreme ce vocea adevărului, adică a fricii din el, îi şopteşte : „Tartarin, acoperă-te cu flaneaua". Pe de o parte, aşadar, avem nevoie de mituri, de istoria ca fundament al educării sentimentului patriotic, istoria ca apărare a fiinţei naţionale. De vocea tunătoare a strămoşilor, încorporată în voinţa de putere, supremă legitimare, mă-nţelegi, a naţiei. „Miturile unei naţiuni, spunea Cioran, sînt adevărurile ei finale. Acestea pot să nu corespundă adevărului : faptul n-are nici o importanţă. Suprema necesitate a unei naţiuni faţă de sine însăşi se manifestă în refuzul autocriticii, în vitalizarea prin propriile ei iluzii. Şi, apoi, o naţiune caută adevărul ? O naţiune caută puterea" („Din mărturisirile unui naţionalist", în *Gândirea*, nr. 3/1935).

De cealaltă parte însă, adică dinlăuntru, vocea smereniei, vocea măsurii, a bunului-simţ, simte o nevoie la fel de imperioasă de separare a apelor. Între voinţa de putere şi nevoia de adevăr, între patosul cuceritor şi nevoia de continuitate, între riscul schimbării şi dorinţa de autoconservare, ea, vocea măsurii, îţi spune că pentru a supravieţui cu demnitate în lumea de azi trebuie să ne dedramatizăm trăirea trecutului, să ne depolitizăm cunoştinţele şi afirmaţiile în folosul profesionalismului celui mai rece şi mai eficient. Să visăm mai puţin şi să muncim mai mult, să ne desprindem de obsesia că sîntem buricul pămîntului şi să începem a ne lucra serios fiinţa ca parte a... călcîiului vulnerabil al Europei Centrale.

Dacă vocea gloriei proclamă, precum I.C. Brătianu la 1879, cum că „noi am fost antegarda Europei de la al 13-lea secol pînă mai dăunăzi", vocea flanelei îţi şopteşte că nu ştim *nimic sigur* despre bătălia de la Rovine. Dacă vocea gloriei exaltă omnipotenţa arheologiei, vocea flanelei îţi aduce aminte de pieptenele lui Pârvan, comentat ca dovadă peremptorie de vechime, în vreme ce nu era decît nu-ştiu-ce instrument de la o fabrică de bere dărîmată. Şi tot astfel, simpla examinare a contradicţiilor istoriografiei noastre, întotdeauna intens politizată, fie făţiş, fie subtil, de la Xenopol şi Iorga la C.C. Giurescu şi Ilie Ceauşescu, de la Hasdeu la Muşat şi Ardeleanu, trecînd prin Samuil Micu, Lapedatu, Lupaş şi Silviu Dragomir, pînă la Dinu C. Giurescu şi Florin Constantiniu, îţi arată cum trecutul se readaptează sistematic, în funcţie de puterea care *deţine* prezentul. Cu ce să te *acoperi* mai degrabă : cu gloria, riscînd să devii ridicol, sau cu flaneaua, adică modest şi practic ?

Adevăruri cu capul sus

Dincolo de toate cele semnalate, sînt încă, în cartea din 1997 a profesorului Boia, cîteva adevăruri foarte importante. Toate ţin de forţa şi rectitudinea coloanei noastre vertebrale în ceasul de faţă.

Nici istoricii, nici arheologia şi nici lingvistica nu pot propune o unică şi incontestabilă soluţie în privinţa continuităţii şi „este greu de presupus că adevărul complet şi perfect va putea fi cîndva restituit. Corect este să constatăm şi să afirmăm fără complexe că totul în acest domeniu este ipoteză". La fel de adevărat este şi că „atacurile antiromâneşti apelează nu mai puţin la scheme istorice". Este evident, arată

autorul, „că nu apelul la un trecut îndepărtat constituie mobilul real al evoluţiilor teritoriale. [...] Drepturile româneşti în Transilvania nu sînt susţinute decît aparent de daci sau de daco-romani. Ele sînt însă susţinute efectiv prin faptul că majoritatea substanţială a populaţiei este românească. [...] Din acest punct de vedere, chestiunea Transilvaniei este tranşată, exerciţiile mitologice maghiare sau româneşti nu schimbă nimic: Transilvania este incontestabil românească, după cum incontestabil trăieşte aici o minoritate maghiară căreia se cade să i se recunoască drepturile specifice. Nici continuitatea, nici imigraţionismul nu pot modifica o iotă din datele problemei! [...] Nu se pune problema renunţării la miturile fondatoare, dar problema dedramatizării şi depolitizării lor trebuie pusă. Chestiunea este valabilă în mod egal pentru toată lumea, cel puţin în spaţiul Europei Centrale, dat fiind că Occidentul, învăţînd ceva din istoria recentă, şi-a atenuat considerabil discursul conflictual privitor la origini. Europa se construieşte pe baza realităţilor actuale, inclusiv a actualei hărţi politice şi etnografice. Responsabilitatea zilei de azi este a noastră, nu a strămoşilor. Viitorul nu se construieşte privind spre trecut" (pp. 142-144). Admirabil, chiar dacă e de păstrat o rezervă faţă de finalul aserţiunii, în sensul că absenţa oricărui apel la cele trecute lasă *fără temei* identitatea celor prezente. În fine, concluzia de la p. 201: „Românii află fără încetare că *lobby*-ul maghiar creează obstacole internaţionale României, iar iredentismul ungar ameninţă să rupă Transilvania de trupul ţării. Ar fi naiv să considerăm că nu există şi elemente reale la baza acestei construcţii mitice. Propaganda unor cercuri maghiare cu accente antiromâneşti şi agitaţia întreţinută în jurul Transilvaniei nu ţin exclusiv de imaginar. Mitul începe acolo unde Ungaria devine piesa dominantă căreia i se subordonează toate evoluţiile româneşti majore. Ea face figură de mare putere – ceea ce, evident, nu este – capabilă de a surclasa o ţară ca România, de două ori şi jumătate mai întinsă şi mai populată".

Al doilea context la fel de perfect închis la toţi nasturii priveşte, la pp. 204-205, chestiunea evreiască, *y compris* cazul Antonescu. Punctînd o serie de raporturi dintre români şi evrei („puternic mitificate, în ambele sensuri"), de la „uciderea creditorilor levantini", în noiembrie 1594, pînă la concluziile lui I.C. Drăgan din *Istoria românilor* (1993), se conchide cu un admirabil simţ al măsurii: „...toate aceste atitudini decurg din istorie, nu din vreo anume predispoziţie românească. A intrat în joc un mecanism care a funcţionat şi funcţionează pretutindeni în lume (inclusiv

în Israel, dovadă problema arabă). Expansiunea populaţiei evreieşti în secolul al XIX-lea în spaţiul românesc, şi în special în Moldova şi în mediul urban a fost considerabilă. Evreii reprezentau în 1912 aproape 15% din populaţia urbană a ţării. În Bucureşti erau 13%, în Iaşi aproape jumătate: 42%, în alte oraşe moldoveneşti înregistrîndu-se o cotă similară. [...] Din punct de vedere istoric, dosarul româno-evreiesc este explicabil, după cum explicabilă este şi actuala confruntare israelo-arabă («a explica» neînsemnînd «a justifica»). [...] Cu Antonescu, lucrurile stau de asemenea pe linia de mijloc, după bine cunoscutul principiu al sticlei pe jumătate goală sau pe jumătate plină. Antonescu a fost antisemit, faptul trebuie recunoscut. Dar a fost antisemit într-un anume context, care de asemenea se cere înţeles. Nu poate fi judecată istoria de atunci exclusiv cu normele noastre de astăzi. Şi, evident, antisemitismul lui Antonescu nu a mers atît de departe ca antisemitismul lui Hitler. Comunitatea evreiască din România, în cea mai mare parte a ei, a supravieţuit. Departe de a fi impecabil, tabloul nu este nici pe deplin întunecat. Nu poate fi ocolită nici problema rolului jucat de evreii români în primii ani de comunism. A da vina pe ceilalţi este din păcate un obicei încetăţenit în România ultimelor decenii, indiferent de rolul jucat de evrei (nu de toţi, fiindcă au fost şi evrei persecutaţi), românii se cade să-şi asume istoria lor, pentru că ei sînt în primul rînd responsabili; inclusiv pentru comunism, dacă mai puţin în ce priveşte instaurarea lui, în orice caz pentru modul cum l-au aplicat. Acestea fiind zise, ar fi totuşi incorect să nu observăm ponderea semnificativă a evreilor (şi a altor neromâni) în aparatul politic, de propagandă şi de represiune în epoca stalinistă". A se vedea restul demonstraţiei la p. 205, cu concluzia: „Idealul ar fi să-i judecăm cu aceleaşi unităţi de măsură atît pe Antonescu, cît şi pe Ana Pauker".

Eu unul, drept să fiu, nu am mai întîlnit un ton aşa de bine ponderat şi cu o finalitate atît de judicioasă.

Afară, la aer

Jocul cu trecutul proiectează la scara întregii istorii *relativismul ştiinţific* exersat pe mitologia istorică românească. (Ori sensul mişcării va fi fost taman invers? Nu ştim. Din CV-ul autorului aflăm că în 1987 şi 1989 a publicat la Paris, la Editura La Découverte, o cercetare despre explorarea imaginară

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

a spaţiului, respectiv despre sentimentul apocalipsei ca o constantă universală a imaginarului colectiv, dacă am înţeles bine.)

„Relativism ştiinţific" – ce-i drept, sintagma pare o contradicţie în termeni. Şi totuşi nu e. Pentru că, în istorie, tot ce este sigur, faptic şi cifric este şi interpretabil. În fel şi chip. La infinit, *în funcţie* de ceva: de interesul politic de moment sau de strategie economică, în funcţie de conflicte interetnice, de anumite momente electorale, de tratate, păci, interese bancare, religioase, chiar şi numai de niscai intrigi universitare sau de alcov, în funcţie de centrele de putere ori de divergenţele dintre instituţii ale statului (istorii universitare, academice *versus* versiuni ale partidelor, ale afacerilor externe etc.). Şi nu de azi, de ieri, adică din pricina postmodernităţii, s-a ajuns la o astfel de suspendare a sensului istoriei deasupra unui abis de posibilităţi contrarii, dar egal justificate. Nu. Jovialul scepticism din afirmaţia comună „aşa se scrie istoria!" – prin care se postulează insignifianţa sau falsitatea detaliului pe care se va întemeia credinţa posterităţii – pare vechi de cînd lumea. Ca şi hîtrul avertisment al românului, prin care afirmaţia îşi exaltă negaţia: „nu-mi mai îndruga mie istorii de-astea!".

„Toate interpretările îşi au partea lor de justificare, după cum, putem fi siguri, toate exagerează. Adevărul complet şi perfect echilibrat nu are cum să fie prins în nici o formulă. Nu mai există istorie, ci istorii." Şi: „Epistemologia joacă astăzi cartea relativismului". Sentenţe bune ca *motto*-uri. După care ni se clatină învăţăturile de manual despre războiul Troiei şi fondarea Romei („mitologia începuturilor Romei este construită tot pe mitologie, nu pe istoria reală", v. dezacordul dintre arheologie şi mitologie, analizat în opul lui Jacques Poucet citat la p. 25). Aşa vedem că aşa-zisa alterofobie a românului („aşa-zisa" fiindcă, în măsura-n care ne uităm etern chiorîş la Străin, tot pe străini îi aşteptăm indefinit ca să ne „pună pe roate") este un sentiment cvasiuniversal, cam de pe la vechii greci („nimic nu se cultivă mai lesne şi mai ieftin decît exacerbarea propriei identităţi şi devalorizarea sau diabolizarea celuilalt"), trecînd în medievalitate (ereticul, evreul şi leprosul, trei figuri ale alterităţii diabolizate). Aşa vedem că nu doar pe la noi, ci în toată lumea se suferă de conspirativită (Occidentul avea să lanseze, pe la 1900, teoria „pericolului galben" şi să citească-n toate cele, apoi, „pericolul roşu" ş.a.m.d.). Aşa vedem că apelul la Trecut slujeşte tuturor forţelor („pînă la urmă, Evul Mediu a servit, în egală măsură, monarhia şi revoluţia, biserica şi laicitatea. Şi tot prin Evul Mediu romanticii au

exaltat ideea naţională"), că elanul revoluţionar şi scepticismul istoric, teoria ciclicităţii în istorie, fatalismul, ca şi credinţa (pe cît de naivă, pe atît de interesată) în progres şi în irepetabilitatea istoriei – evoluează complementar şi pretutindeni („optimismul şi pesimismul istoric merg împreună. Totul este o chestiune de dozaj, altminteri în orice epocă întîlnim tot ce vrem"), ca şi tendinţa de polarizare, mania de a citi lumea în cheia unui perpetuu maniheism, alături de tehnica ajustării adevărului inconfortabil, din raţiuni înalt-pedagogice (lucrarea lui Christian Amalvi, citată la p. 99, despre arta „acomodării" manualelor de istorie la circumstanţele dorite oficial, ar merita aplicată şi pe solul didacticii româneşti).

Între oglinzi

Centrul de greutate al cărţii este capitolul „Jocuri de război", pp. 148 ş.urm., unde sînt *ghemuite* cîteva subiecte care au umplut deja biblioteci de controverse: nazismul („cît de vinovaţi sînt germanii, cît de vinovată este Germania?", dar şi cît de vinovat este, în general, Occidentul de ascensiunea hitlerismului?); mitul rezistenţei franceze *versus* „la France de Vichy"; bombele americane de la Hiroshima şi Nagasaki, împreună cu cei 135.000 de morţi de la bombardarea Dresdei de către englezi în februarie 1945 („asupra acestor responsabilităţi, dezbaterea în Statele Unite este limitată şi redusă, în genere, la problema legitimităţii folosirii armelor atomice"); alungarea celor 11 milioane de etnici germani, după 1945, din teritoriile care au revenit Poloniei şi Cehoslovaciei, „cea mai amplă acţiune de purificare etnică pe care a cunoscut-o istoria europeană. Subiect în genere evitat, dat fiind că actualele frontiere sînt acceptate de toate părţile".

Subiecte uriaşe, faţă de care istoriografia europeană şi americană se comportă precum vizitatorul captiv în labirintul cu oglinzi de la Luna Park. Cît despre bicefala întrebare – cine-i de vină? şi cine are dreptate? –, să recitim eseul lui Cioran „La şcoala tiranilor", din *Istorie şi utopie*...

În ultimele pagini ale celor două cărţi comentate aici întîlnim aceeaşi concluzie, dar cu dublă finalitate. *Istorie şi mit în conştiinţa românească* se încheia pe ideea că, astăzi, „patriotismul în istoriografie înseamnă să

ne reclădim o şcoală naţională de nivel european". (Cu alte cuvinte, nu cu pseudodezbateri TV, cu chiolhanuri înecate în mititei, caltaboşi, chelii asudate, cîntece războinice şi eşarfe tricolore se apără integritatea unui popor, ci cu profesionişti duri, plurilingvi şi dibaci. Şi nu lăsînd oile să pască-n Sarmizegetusa, ci formînd sinologi, turcologi, slavişti etc.). Iar în finalul *Jocului cu trecutul*: „Conştientizarea relativismului nu înseamnă renunţare. Ar trebui să însemne, dimpotrivă, acutizarea conştiinţei profesionale". Vom urmări ambele feţe ale concluziei în analiza miturilor comunismului românesc.

22, nr. 41/13-19 octombrie 1998

Mitul de lîngă drum

Miturile comunismului românesc, sub direcţia lui Lucian Boia, Editura Nemira, 372 pagini

Cu garda jos

Dacă analiza făcută de Lucian Boia mitologizării istoriei în scopuri educative, politice sau propagandistice vădeşte – oricum am privi lucrurile, oricîte rezerve şi prejudecăţi ne-am conserva – virtuţi etnoterapeutice, în schimb atunci cînd vine vorba de istoria de pînă mai ieri reacţiile se complică. Poţi fi dispus, prin temperament sau educaţie, să accepţi cu seninătate falsificarea ori exagerarea unui fapt istoric medieval, să zicem, dar eşti cum nu se poate mai indispus de ideea coabitării vîrfurilor intelectuale naţionale cu ARLUS-ul, de exemplu. Dacă accepţi cu calm, din capul locului, realitatea lipsei de dovezi scriptice ale limbii dacilor, mult mai greu accepţi ideea predispoziţiei românilor la comunism! Una e să fii de acord că protocronismul lansat cuminte de Edgar Papu, însă îmbrăţişat cu foc (şi pînă la demenţă) de bolşevismul maoist de la *Luceafărul*, relua, într-un fel, mania stalinistă a întîietăţilor sovietice în toate cele, şi altceva este să accepţi realitatea dintr-o afirmaţie, exactă în aparenţă, dar inexactă în esenţă, precum: „chiar discutatul deceniu 1950-1960 nu a fost marcat decît în chip marginal de represiune [...] 160.000 de români au suferit nemijlocit rigorile penale ale regimului". (Şi asta pentru simplul motiv că nu cifra arestaţilor, torturaţilor şi condamnaţilor dă tragicul situaţiei, ci numărul înfricoşaţilor preventiv, ca să zic aşa. Adică nu atît teroarea propriu-zis aplicată unor zeci de mii de oameni, ci teroarea instaurată, infuzată, respirată de

milioane de oameni. Însă la textul lui Daniel Barbu, cel mai riscant din tot volumul, vom reveni.)

Pe scurt deci, *Miturile comunismului românesc* ne prinde cu garda jos, nepregătiţi să ne demitizăm propriile eşafodaje semiimaginare, prea puţin doritori să ne autolimpezim prin recunoaştere şi să ne pedepsim, chiar, printr-o luciditate necruţătoare, sau – dimpotrivă – printr-o relativizare detensionată. În felul ei, cartea ne provoacă mai direct şi mai dur decît dezvrăjirea de cele antice şi de demult. Pentru că prea am trăit cu toţii – fie octogenari, fie proaspăt ajunşi la majorat – minciuna oficializată, impostura poruncitoare, umilinţa duplicitară, coerciţia absolută, prostituarea colectivă ş.a.m.d. – pentru a fi dispuşi să ne acordăm, noi între noi, circumstanţe agravante!

Tristă în general, incitantă şi chiar picantă pe alocuri, cartea coordonată de Lucian Boia este un *test de rezistenţă* pe care nici o minte lucidă nu şi-l poate refuza.

De la răsărit la apus

„Am trăit timp de decenii, *scrie Lucian Boia pe prima pagină a cărţii*, într-un amalgam ciudat, de realitate şi ficţiune, într-o lume cu puternice accente suprarealiste, adevărată şi imaginară în egală măsură. Tratarea comunismului în termenii stricţi ai unei logici raţionaliste ar sărăci şi deforma înţelegerea fenomenului. Trebuie procedat la delimitarea şi jalonarea nivelului mitologic şi la identificarea complexelor raporturi dintre acesta şi societatea reală." Aşa se face că demontarea mecanismului va utiliza nu numai statistici, referinţe bibliografice şi intrări în arhive, ci şi observarea ludic-acidă a arhitecturii ceauşiste, mărturii de istorie orală, decupajul onomasiologic, subiectivismul evocator etc. Exerciţiul a fost cu atît mai bine-venit (comunicările ce compun sumarul au fost prezentate iniţial în aprilie 1994 şi decembrie 1995 la Centrul de istorie a imaginarului de la Facultatea de Istorie a Universităţii bucureştene) cu cît ieşirea din comunism risca să dubleze prin remitizare mare parte din realitatea deja hiperbolizată odată. Şi aceasta fie prin autoexacerbare nombrilistă (viziunea României ca ţara în care comunismul a fost „cel mai" şi „cel mai", singura ţară cu rezistenţa armată din munţi etc.), fie prin autominimalizare (viziunea unei Românii total subjugate, fără nici o urmă de rezistenţă, comunismul fiind, vezi Doamne, înscris genetic

în fibra noastră de slugi ahotnice de bici, viciu favorizat de caracterul sobornicesc al ortodoxiei, ţară neguvernabilă etc.).

Să facem o rapidă expunere a sumarului. La cele două capete, avem incursiunea lui Adrian Cioroianu în istoria „Asociaţiei Române pentru Strîngerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS)", organizaţie de masă înfiinţată la 12 noiembrie 1944, cu 143.000 de membri în 1946 şi 4.200.000 în 1950 (cu C.J. Parhon preşedinte, cu S. Stoilov, Gh. Nicolau, D. Gusti, N. Profiri, N. Bagdasar şi D. Danielopol vicepreşedinţi, cu Al. Rosetti, P. Constantinescu-Iaşi, N.D. Cocea, Dina Cocea ş.a. în colectivul de conducere), şi, respectiv, la fel de utilul inventar alcătuit de Mihai Sorin Rădulescu: „Despre aristocraţia românească în timpul regimului comunist". Cum ar veni, de la sloganul sadovenian (parolă masonică?) „lumina vine de la Răsărit" pînă la asfinţitul marilor familii, prin decimare sau hibridare, prin exilare sau degenerare, prin întemniţare, umilire socială sau, dimpotrivă, prin servilismul autoofertei degradante.

Între prolog şi epilog defilează pe scenă hiperbolizatul A. Toma (a cărui glorie „eminesciană" e narată de Lucian Boia), Nicolae Bălcescu, evoluînd în trei etape (1948-1960, 1960-1974, 1974-1989), de la statura de personaj literar – Camil Petrescu, Eugen Jebeleanu, G. Călinescu, Ion Barbu, D. Almaş – la figura de pe bancnota de o sută de lei, de la filmele făcute de Mircea Moldovan pe scenariile lui Petre Sălcudeanu pînă la cutare poezea de George Ţărnea, în studiul lui Adrian Drăguşanu („mitul eroului paşoptist a fost folosit întotdeauna, în scopuri ideologice"), apoi ne delectăm cu imaginea ilegalistului, mai precis: cu cele patru ipostaze principale ale biografismului mitificat (copilăria în sărăcie, foamea de învăţătură, iniţierea în partid şi moartea eroică) în cercetarea lui Sorin Şerban. Capitolul „Rescrierea istoriei" mai cuprinde consideraţiile lui Al. Zub („Mituri istoriografice în România ultimei jumătăţi de secol") şi Ovidiu Cristea („Frontul românesc antiotoman în secolele XIV-XV: realitate istorică sau mit istoriografic?").

„Colectivizarea, între mit şi realitate" (Petre Guran), „Destinul colectiv, servitutea involuntară, nefericirea totalitară: trei mituri ale comunismului românesc" (Daniel Barbu) şi „Conduita conspirativă sub regimul comunist" (Lucian Năstasă) compun capitolul „Noua societate", după care Eugen Negrici inventariază vocabularul şi figurile de limbaj din literatura „Mitului patriei primejduite", în timp ce Lucian Boia se luptă cu gogoşile lui Ilie Ceauşescu & Co. din *Istoria militară a poporului român*, pe linia citirii istoriei ca un perpetuu precursorat al

ceauşismului. Cristina Petrescu abordează evoluţia relatării în presă a *vizitelor de lucru*, al căror ritual se tot subţiază de la echipele lui Dej la unicitatea Conducătorului, Dragoş Petrescu ne reaminteşte contextul primei ediţii a festivalului Cîntarea României, iar Zoe Petre, în două analize tulburătoare, reia dosarul interzicerii avorturilor la 1966 („Promovarea femeii sau despre destructurarea sexului feminin"), urmărind trecerea de la etapa Ana Pauker şi „tovarăşa Liuba" către Elena Ceauşescu, Suzănica, Laudonia etc., făcînd şi o „schiţă de antropologie funerară comunistă" (ritualul incinerării vechilor ilegalişti *versus* înmormîntarea lui Petru Groza ş.a.m.d.). În sfîrşit, Mariana Celac pune megalomaniaca arhitectură a Centrului Civic în paralel cu gigantismul dement coreean şi cu echivalentele staliniste şi hitleriste, iar Ovidiu Bozgan reface în trei biografii universitare (C. Balmuş, Andrei Oţetea, Iorgu Iordan) o întreagă canava a ruşinii autoprofitabile, cu mistificări şi ritualuri ale deriziunii de partid.

Momente uitate, nume pierdute, chestiuni picante

Legătura dintre ARLUS-ul anilor '50 şi Asociaţia „Amicii URSS", creată în 1934, cu membri precum Şerban Cioculescu, Zaharia Stancu, Ştefan Roll, N.D. Cocea, Al. Sahia. Legătura dintre autoproclamarea lui Ceauşescu preşedinte în 1974 şi împuţinarea prezenţelor lui... Bălcescu în discursul politic al epocii. Biografiile de ilegalişti ultraromanţate, Iosif Petre scriind despre Filimon Sîrbu, Novicov despre Ilie Pintilie, Savin Bratu despre Vasile Roaită, Suzana Homenco despre Suzana Pîrvulescu etc. (pp. 136 ş.urm.). Istoria PCR ca istorie subterană „care a dezvoltat un cult nemaiîntîlnit al conspirativităţii", de unde şi „secretomania, obsesia dosarelor de cadre, a verificărilor şi reverificărilor, instaurarea unui climat perpetuu de intrigi, maşinaţii, calomnii şi răzbunări". Modelul femeii-comisar, dezvoltat în paralel cu duplicitatea masivă „pe care aceste roluri publice o generau în viaţa secretă a nomenklaturii, de la luxul tainic şi chefurile de pomină la legăturile amoroase multiple, la sistematica hărţuire sexuală a subordonaţilor", precum şi interesanta repunere în ecuaţie a piesei lui Horia Lovinescu, *Citadela sfărîmată*, de către Zoe Petre (pp. 262 ş.urm.). Saltul de la Ziua Prieteniei Româno-Sovietice (20 octombrie 1946) la *Săptămîna*

Prieteniei... (1947) şi apoi la *Luna Prieteniei...* (din 1949). Cele şase întruchipări ale omului sovietic (muncitorul stahanovist, femeia, copilul, soldatul, savantul, activistul) imnificate în presa şi literatura românească (pp. 46 ş.urm.). Năvala numelor (ca şi) pierdute, dar de care *trebuie* să ne aducem aminte, ca de exemplu Horia Deleanu, Simion Oeriu, Mihail Magheru, Andrei Tudor, ilustratorii de la *Veac nou* (Perahim, Lovendal, Maxy, Nutzi Acontz, Matilda Ulmu ş.a.), Constantin Nicuţă (p. 313), Saşa Muşat (p. 319) sau Jean Livescu (p. 332). Rememorarea unor momente precum epurările de la Universitatea ieşeană (v. textul lui Ovidiu Bozgan, a cărui cercetare ar merita extinsă la scara întregului sistem universitar naţional) sau spectacolul care a încheiat, la 11 iunie 1977, prima ediţie a festivalului Cîntarea României, unde s-au acordat 391 premii întîi, 416 premii doi, 483 premii trei şi 221 premii patru şi cînd, pe aceeaşi scenă, s-au urcat tulnicăresele din comuna Avram Iancu, balerinii Operei Române, fetele de la Căpîlna, corpul de balet al Operetei, căluşarii din Olt, şcolari, vînători de munte, marinari, ostaşi, soliţi de muzică uşoară şi populară etc. (v. p. 250). Întrebarea lui Roller la sfîrşitul ceremoniei de sărbătorire a lui A. Toma la 75 de ani, la Academie, 14 februarie 1950, dacă, de fapt, G. Călinescu îl lăudase ori îşi bătuse joc de faimosul fiu al lui Leibu Moscovici, p. 77. Limbajul tipic milenarist al *Internaţionalei* (p. 13) şi legătura agitprop-ului cu limbajul biblic şi ritualurile extatic-sacrificiale dintotdeauna (v. textul lui Eugen Negrici, p. 223), ca şi legătura dintre ceremoniile funerare publice din vechea Atenă şi ritualul funerar al căpeteniilor comuniste, substituind Partidului pe Minos, Eac şi Radamante (p. 279).

Oriunde te-ai mişca în cuprinsul cărţii dai de astfel de puncte de interes. După cum se vede, am depăşit serios faza jurnalismului patetic, a grandilocvenţei vindicative, dar sterile, precum şi obsesia cifrică privind victimele comunismului (etape, de altminteri, perfect explicabile), în favoarea diversităţii şi a tematicii subtile, tratate la rece. Din cele două volume omonime, puricate la Editura Universităţii Bucureşti, din care s-a făcut selecţia, lipsesc şapte contribuţii. Unele au fost considerate, presupun, prea generale (Antoaneta Tănăsescu, Sanda Ducaru, Alexandru Beldiman, Alexandru M. Sandu) sau, dimpotrivă, specioase (Marcel Bălici). Pentru *culoare*, poate că aplicaţiile semnate de Mădălina Niţelea („Sub semnul cravatei roşii: copilăria omului nou") şi Adrian Drăguşanu („Simboluri istorice în filatelie 1944-1989") ar fi meritat incluse aici.

Relativism... absolutist ?

În sfîrşit, cum spuneam, cel mai discutabil (cu profit) text este al lui Daniel Barbu. Din dorinţa de a dedramatiza conştiinţa tragică postcomunistă, el relativizează excesiv cîteva clişee impuse în ultimii ani. Le relativizează pînă la a le absolutiza contrariul. Excesul de nuanţe riscă să instaureze o nouă monocromie.

De acord că „portretul comportamental al societăţii româneşti" nu este un rezultat al ultimilor ani şi că nu neapărat comunismul a născut această societate în care „dreptul este obiect al deriziunii, în care normele există doar pentru a fi nesocotite, în care nimic nu trece drept ireparabil, în care nici un gest nu este socotit într-atît de grav încît să atragă după sine pierderea demnităţii şi credibilităţii celui care l-a comis". De acord. Dar a nu spune răspicat că (la noi, ca pretutindeni în lume unde şi-a pus pecetea) comunismul a extras exclusiv ce-a fost mai rău în individ şi în mentalul colectiv înseamnă a sluji indirect ideea absolvirii sistemului.

În al doilea rînd, e riscant să blamezi absenţa oricărui „act revoluţionar" decisiv contracomunist în România intervalului 1945-1948 („tancurile sovietice, atît de des invocate, nu ne oferă o explicaţie nici suficientă, nici satisfăcătoare") pe motivul divorţului dintre societate şi clasa politică tradiţională, uitînd de – totuşi, totuşi ! – încrederea cvasigenerală şi înverşunat împărtăşită în „venirea Aliaţilor", a anglo-americanilor, în speţă.

În al treilea rînd, o contradicţie : sigur că, după 1945 şi mai ales 1947, „predispoziţia românilor de a se înscrie în Partidul Comunist a fost de 9 ori mai mare decît a bulgarilor, de 18 ori mai mare decît a polonezilor, de 26 de ori mai mare decît a ungurilor şi de 45 de ori mai mare decît a cehilor şi slovacilor, dar asta fiindcă numărul membrilor Partidului Comunist era înainte de război de 30 de ori mai mare în Ungaria, de 80 de ori mai mare în Cehia, de 20 de ori mai mare în Polonia etc. decît numărul comuniştilor români cu carnet. Cu o simplă sucire de buton, risti să-i faci pe români cel mai oportunist neam din Est !

Vine apoi blestemul cifric (pp. 192-193), chestiune răsdiscutată şi în cazul victimelor nazismului. Că, „în mare", 160.000 de români au

„suferit nemijlocit rigorile penale" între 1950 şi 1960 şi că, luînd în calcul şi familiile acestora ş.a.m.d., abia ajungem la 8 la sută din totalul populaţiei – o fi adevărat. Dar schimbă asta natura *generală* a opresiunii ? A pedala exclusiv pe cifre înseamnă a te expune riscului ca, în ciuda exactităţii detaliilor, să deformezi exactitatea întregului. În fine, cel mai greu de acceptat – dar şi mai util de dezbătut – este demitizarea „nefericirii totalitare". Mitul pauperizării populaţiei. Statistic, Daniel Barbu ne arată ca, de la 1950 la 1970, veniturile reale ale populaţiei au crescut de 2,5 ori... mă rog, aproape totul a crescut. În concluzie, numai între 4 şi 8 la sută se situează procentul celor pentru care „regimul totalitar a reprezentat o permanentă ameninţare". S-ar zice că „lunga guvernare comunistă a reprimat, exclus şi marginalizat în jur de 6% din populaţia României". Pacostea cifrelor !

„Puterea totalitară supraveghează, hrăneşte şi pedepseşte." Depinde deci pe care din cele trei verbe optezi să pui accentul. Eu unul cred că orice ar spune statisticile, mai mulţi au fost cei supravegheaţi şi pedepsiţi decît cei hrăniţi.

22, nr. 42/20-26 octombrie 1998

Un erudit himeric

Ştefan Borbély, *Visul lupului de stepă*, Editura Dacia, 252 pagini

Studentul filolog bucureştean care, în urmă cu un sfert de veac, avea norocul să fie invitat la Cluj, Craiova sau Iaşi, la vreun colocviu *Mihai Eminescu*, ori la reuniunile profesionale pompos numite „sesiunea naţională de comunicări ştiinţifice", nu putea să nu fie impresionat de alura metafizică şi anvergura culturală a misteriosului echinoxist Ştefan Borbély.

Născut la Făgăraş în 1953, cu Cornel Moraru profesor de liceu şi format la Cluj, în spiritul patronat de Ioana M. Petrescu şi Mircea Zaciu, de Marian Papahagi, Ion Pop, Ion Vartic, cel care conduce acum revista *Echinox* este lector la Facultatea de Litere din Cluj, stîlp al New Europe College şi eficient consumator de burse (FEIE, Londra, 1990, Fulbrightt & Bloomington – Indiana, 1992, New York – Columbia University, 1997, fellow la Institutul de psihoistorie din New York, 1999) îşi uimea congenerii bucureşteni prin 1974-1975 cu aria germană a comentariilor sale (pe lîngă, firește, engleză şi franceză), cu aerul de erudit fantast, pasionat de alchimie, manierism, fabulos medieval şi antichităţi estetizante. Dacă noi, sudiştii, veneam la Cluj să ne „batem în Eminescu" împănaţi cu tematism richardian şi psihanaliză în linie bachelardiană, orbiţi de Albert Béguin, Hugo Friedrich şi Ricarda Huch, în vreme ce ieşenii ne mitraliau cu Barthes, Derrida, Genette, Todorov şi Greimas, un om ca Ştefan Borbély ne umilea cu Swedenborg şi Bonaventura, cu Schopenhauer şi Nietzsche citiţi în original, cu Paracelsus, Agrippa von Nettesheim, ca să nu mai spun de *Kabbala*, de

trimiterile la lumea lui G.R. Hocke, la Baltrusaitis, fazele alchimice *albedo-rubedo-nigredo*...

Din toţi „ai noştri" de atunci, numai Dan Arsenie (astăzi, un mit de mult spulberat) îl egala în fervori referenţial-şocante, în stufărişul asociativ, baroc, imprevizibil al opţiunilor intelectuale şi în severitatea morală a judecăţilor. În plus – lucru esenţial –, Ştefan Borbély nu cultiva deloc boema alcoolică, fiind pînă astăzi eminamente un constructiv şi un sobru, în ciuda naturii colerice, şi o fecundă natură catalitică, în ciuda miezului egofil şi a nevrozelor bibliofile.

Cărturărie cu psihoze

Iar Borbély, sistematic luxat editorial în anii '80 de oficialitate (volumul lui de debut a aşteptat din 1985 pînă în 1995 să apară!) vine tare din urmă.

Pînă în 1990 am avut cu toţii vreme să ne ratăm (vorbesc de criticii literari ai generaţiei) sau să începem a rugini cu sau fără blazon. După 1990, unele vechi, mici sau mari promisiuni au cotit-o în gazetărie şi politici de varii culori şi calibre (Radu G. Ţeposu, Mircea Mihăieş, Ioan Buduca, Radu Călin Cristea, Val Condurache, Vasile Popovici), s-au pornit pe făcut/continuat instituţii culturale alternative (Mihai Coman, Marian Popescu, Dan Alexandru Condeescu), au eşuat (literar) în afaceri altminteri profitabile (ca Ioan Holban), s-au înceţoşat în exil (Mihai Dinu Gheorghiu, Cristian Moraru), în cuminţenie (V. Podoabă, G. Perian, C. Crăciun). Puţini au rămas literar-incurabili, ca Al. Cistelecan şi Ion Simuţ, ori animaţi de inflexibila ambiţie a strategiei culturale pedagogic exprimate, precum I.B. Lefter, Ştefan Borbély sau Monica Spiridon.

Un paradox? Ştefan Borbély a colaborat constant şi temeinic cu viaţa editorială. A îngrijit ediţii (C. Fîntîneru, *Interior*, 1981, Racz Gyözö, eseuri, 1984), a fost coautor la *Dicţionarul Scriitorilor Români*, este prezent în volumele colective *Liviu Rebreanu de după un veac* (1985), *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu* (1991), *Competiţia continuă. Generaţia '80 în texte teoretice* (1994), *Revenirea în Europa. Idei şi controverse româneşti* (1996), pentru ca în 1995 să-i apară, în

sfîrşit, volumul de debut, *Grădina magistrului Thomas* (Editura Didactică şi Pedagogică, premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor). Şi totuşi, parcă abia acum, la 45 de ani şi la exact 25 de ani de la debutul în *Echinox*, Ştefan Borbély devine... ceea ce era demult: o voce de prim-plan a eseului generaţiei '80.

Ardeleanul cu ştaif habsburgic, pe cît de scrupulos bibliografic, pe atît de pedant ca om, cultivă tenace aparenţe clasiciste în tipare scorţoase, fiind în fond un kafkian fantast şi supus anxietăţii, un ins amarnic de ceţos, fascinat de thanatologie, decadentism şi psihanaliză. În filigranul paginii sale se poate descifra palpitul reveriei magisteriului alchimic, în vreme ce obsesia pe nume Nietzsche dă măsura voinţei de putere, nostalgia supremaţiilor şi puternicul filon liric-sangvin prin care Biblioteca şi erudiţia revelează, finalmente, figura militantismului himeric, cu fantasme „imperiale".

În felul său, decorul fixat de Călin Stegerean pe coperta cărţii de la Dacia (un colţ de burg medieval, parcă la Praga, la colţul uliţei kafkiene de pe Hrad, iar pe coperta a patra chipul autorului, cu ochi de vultur şi rictus de conte... lykantropic) dă seama foarte exact de amestecul de fantasme şi rece voinţă dominatoare al personajului. „Sînt fascinat, spune el în prefaţă, de obiectele patinate de vreme, mai ales de cele cărora nu le găsesc o utilitate precisă. Stau ore în şir în magazine cu rechizite de birou. Îmi plac lucrurile bizare: dacă aş avea spaţiu mi-aş construi un atelier alchimic, un altul de făcut hîrtie, de compactat cărţi, lucruri de genul acesta. Zace în mine – urcat pe filieră genetică – un meşteşugar latent. Visez cu ochii deschişi la lucruri pe care nu le-am avut şi nu le voi avea niciodată în această lume. [...] Am turnat în această carte vocaţia mea ratată de lup de stepă, fascinaţia pentru Nietzsche, pasiunea pentru psihoistorie şi cîteva mărturii despre disoluţie."

Nietzsche, un nume cît veacul

Primul segment al cărţii, „Teme româneşti", nu conţine prea multe puncte de atracţie: gîndirea gnostică detectată ca model analogic al lui Blaga, autorul *Cunoaşterii luciferice*, cu o interpretare incitantă a „infinitului"

blagian (p. 20); lectura *Cărţii Oltului* în cheia scenariilor alchimice (trecerea Materiei din retortă în retortă) bine cunoscute avangardiştilor (cele şapte trepte de combustie – minerală, vegetală, supravegetală, spirituală, istorică, crepusculară şi cosmică); citirea personalităţii lui Andrei Pleşu prin grila daimonicului goetheano-nietzschean (v. p. 71, cu demonstrarea ideii că „daimonicul e cea mai bună cale de pătrundere în universul intelectual al lui Andrei Pleşu").

În schimb, al doilea segment, „Teme străine", dă adevărata măsură a acestui eseist cu foarte puţini confini dialogali în România de acum. Într-adevăr, cui i-ar fi venit ideea unui *Eseu despre zaruri*? („Jocul clasic se desfăşoară aruncînd două zaruri amestecate în prealabil într-o cupă; prin urmare, sub aspect antropologic, jocul de zaruri se leagă de simbolistica generală a cornului abundenţei, care trimite mai departe, prin capriciile sorţii, la divinitate"). De la egipteni, unde „rostogolirea zarului era asociată fricii de răsturnare", pînă la suspicionarea medievală a zarurilor ca „accesorii ale divinaţiei experimentale" şi pînă la, desigur, *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard* a lui Mallarmé.

Şi cine, la noi, în afara lui V.D. Zamfirescu sau a doctorului Brătescu ar mai avea curajul să reia dosarul relaţiei Freud-Jung (povestea unui „paricid" sublimat), cu marea, spinoasa dilemă rasială (evreitate *vs* arianism)! „Tovarăşii noştri arieni, scria Freud, sînt totalmente indispensabili pentru noi, fiindcă altminteri psihanaliza va sucomba în faţa antisemitismului" (v. pp. 108-110, cu buna trimitere la Anthony Stevens). Sau: cine se mai ocupă, azi, la noi, de Thomas Mann („mecanismul imaginar şi simbolic al insularizării prin boală"), analizînd nuvela *Tristan* (1902) ca schiţă premonitorie a *Muntelui vrăjit*, sau *Lupul de stepă* al lui Herman Hesse, tot pe temeiul traseului (iniţiatic) psihopomp? („Ca la Thomas Mann – dar firele coboară din Nietzsche sau, mai departe, din Schopenhauer –, la Hesse existenţa nu poate fi decît bolnavă, măcinată din interior de energii distructive, nevăzute. Nu e vorba, aici, de vreo boală a persoanei, proprie, particulară, ci de disfuncţia metafizică a universului, silit, printr-o logică ironică denunţată tot de Nietzsche, să existe întrupîndu-se mereu în forme *inferioare* Fiinţei sale.")

Aceeaşi idee a descifrării energiei plăsmuitoare ne conduce de-a lungul *Elegiilor duineze* (zece trepte de iniţiere în Omul orfic şi existenţa transmundană). În sfîrşit, cine, la noi, este familiarizat ca Ştefan Borbély

în psihoistorie? (A dedicat acestei bizare, relativ noi şi captivante metode un întreg număr al *Echinoxului*, în urmă cu mai bine de un an.) Subiectul ar merita o campanie de propulsare (inclusiv) polemică. Aici este analizat studiul „Originile fetale ale istoriei" de Lloyd deMause (1981), ceva morbideţe pulsînd în vinele respectivului tip de investigaţie. Istoria ca maladie perpetuă şi politicul ca formă infinit plăsmuitoare a patologicului – e o provocare, nu? Pentru scepticii rămaşi, ca mine, la bunele concluzii ale lui Gustave Le Bon, dubla natură placentară (otrăvitor-izbăvitoare) şi drama fetală ca bază a culturii şi istoriei oricărei perioade (p. 230) ori înlocuirea noţiunii de clasă socială cu cea de „psihoclasă" – sînt chestiuni prea puţin convingătoare. Ceea ce nu înseamnă nicidecum că, pentru noile promoţii de politologi şi sociopsihologi, lucrurile de acest gen nu vor fi o sursă serioasă de perspective.

Nietzsche este prezent la tot pasul în carte, lucru de tot rar în eseul românesc al ultimelor decenii. Cele două tipuri de maestru spiritual (p. 10, Schopenhauer ca educator). Picanta fascinaţie a lui Tudor Vianu – aparentul clasic glacial pedagog infailibil – pentru Nietzsche (v. şi gustul său pentru boema dionisiacă a amicului Ion Barbu), p. 50. Ştiinţa (nietzscheană) de a lăsa poverile în urmă şi „arta de a nu te închide, obstinat, în perimetrul – crezut în mod iluzoriu absolut – al culturii", în cazul Noica/Pleşu (p. 70). Dionisiacul histrionic şi omul socratic la Thomas Mann (pp. 123-125), voinţa de putere şi voinţa oarbă (Schopenhauer), p. 128, Rilke şi demonstraţiile din *Naşterea tragediei* (p. 161)...

Deschidere cu ţepi

Alături de „Dualismul motivaţional în psihoistorie", „Eseul despre identitatea europeană" reprezintă, cred, principala orientare a lui Borbély în viitorul apropiat. Cel dintîi este marca spiritului universitar, a erudiţiei şi specializării. Cel de-al doilea va să zică politică, atitudine civică, angajare în modelarea mentalităţilor colective. Că eseistul iese la atac o demonstrează cu asupra de măsură articolul „Să ne dumirim", din *România literară*, nr. 46/17 noiembrie: „A venit, poate, timpul să

întrebăm deschis, bărbăteşte, cît spaţiu de manevră sînt dispuşi să lase românii patrioţi maghiarilor din România? Ni se îngăduie să ridicăm capul cu demnitate, sau ni se rezervă doar dreptul de a trece umbrit, cu privirile plecate, asemenea unor răufăcători, pe lîngă uluci? Cît anume din noi sînt dispuşi cei din jur să recunoască? Sîntem chiar lipsiţi de orice credit uman şi moral, percepuţi doar ca duşmani virtuali prin tot ceea ce întreprindem? Facem parte din patrimoniul diacronic al României, în acord cu adevărul istoric, sau ni se concede doar statutul parazitar, cancerigen, de organism străin grefat pe trunchiul falnic al unei identităţi naţionale unitare?". Întrebări grave, ton grav, context aidoma.

„Eseu despre identitatea europeană" este un text admirabil şi atacabil deopotrivă. El suferă de sindromul (cioranian, dar nu numai) al perfecţiunii în acuzaţie, paralel cu absenţa dureroasă a soluţiilor. Ca şi cu absenţa analizei circumstanţelor atenuante. Avem şi aici verdictele „definitive" de tipul: „România nu a fost accentuat democratică nici în perioada interbelică, ci mai degrabă predispusă spre totalitarism şi dictatură, ambele cu puternice conotaţii autohtonizante. Ontologia românească nu este deschisă spre democraţie"... ş.a.m.d. (p. 205), fără a lua în discuţie liniile – existente, bogate chiar în consecinţe – care s-au opus sistematic claustrului etnocentric, dar şi condiţiilor istorice care au determinat, ritmic, puseurile de (exagerată) autoapărare cu tentă xenofobă.

Borbély afirmă cu dreptate că „în România, a fi român înseamnă a fi sacru, ceea ce declanşează prima mare opreliştе în direcţia integrării europene: frica de pierdere a identităţii de neam. I se asociază, complementar, suspiciunea faţă de alogen, faţă de străin, logică prin care tot ce nu e românesc e conotat din start cu însemne anatemizante, negative", dar nu înscrie această caracteristică în contextul întreg european, în care optimismul federalist şi reculul eurosceptic îşi cam împart piaţa jumătate-jumătate. Nu e deloc specifică „necesitatea sufletului românesc de a se defini în opoziţie cu ceva", tema Străinului ca „agent patogen" fiind universală şi etern rătăcitoare, ca să zic aşa.

În orice caz, acest eseu se cuvine continuat. Ca şi observaţia după care: „cea mai coerentă ideologie politică românească de după 1989 a fost antimaghiarismul". Discuţie lungă, spinoasă absolut indiscutabilă la modul isteric, care se practică acum în special în sfera generaţiilor

care *au moştenit direct reciprocitatea atrocităţilor*. Poate că optzecismul va avea, de ambele părţi, şansa înţelegerii şi a coabitării „reciproc avantajoase", cum se spunea pe vremuri. Nu de alta, dar cînd nu mai e nimic de mîncare, nu mai are nici o importanţă dacă eşti lup de stepă sau dulău mioritic.

22, nr. 48/30 noiembrie-6 decembrie 1999

Din istoricul femeii la români

Ioana Pârvulescu, *Alfabetul doamnelor. De la doamna B. la doamna T.*, Editura Crater, 165 pagini

Nu ştiu exact în urma cărui concurs de împrejurări a părăsit Ioana Pârvulescu cronica literară de la *România literară*, trecînd la rubrica de istorie literară (graţie căreia s-a născut cartea de faţă), dar cred că asta a fost a doua mare şansă de tinereţe din viaţa autoarei. (Prima a fost, desigur, însăşi aducerea ei în redacţia revistei conduse de Nicolae Manolescu, în 1990 sau, poate, 1991.) Mîncătoare amarnică de energii şi idealuri, inductor de făţărnicie şi alienantă, în ultima instanţă, critica de întîmpinare este făcută pentru voinţa de putere şi direcţionare, pentru setea de a stabili ierarhii. Pentru, pe scurt, criticul „ginecolog", scriptor la rece, jucător cu multiple strategii, pentru care Textul nu este nicidecum partener, ci pacient, material de consultaţie, analizat, operat, cusut şi clasat în consecinţă. Dimpotrivă, pentru „criticul amant", Don Juan histrionic sau *rêveur solitaire*, Textul este orice – oglindă, jucărie, manual de plăceri, bijuterie, ospăţ, leagăn sau cavou –, numai un simplu instrument de catalogare, nu.

Scăpată de multele şi urîtele corvezi ale cronicarului „de întîmpinare", dar ţinîndu-se departe, cel puţin deocamdată, şi de arcanele criticii de identificare sau susţinere a literaturii de (pen)ultimă oră, Ioana Pârvulescu a campat sprinţar, fără prejudecăţi şi reţineri, cu ochi de artist, dar şi cu bună pedagogie a lecturii, în tematismul istorico-literar-estetic. Trecută în analiza textuală, luciditatea graţioasă, răceala estetizantă a poeziei din volumul său de debut (*Lenevind într-un ochi*, 1990) „se citeşte cu delicii intelectuale", după cum observă Nicolae Manolescu.

O simţire severă

Dacă nu mă înşel, deşi a debutat ca poet, Ioana Pârvulescu are predat de vreo cîţiva ani un roman, cred că la Cartea Românească, iar luna trecută i-a apărut la Humanitas traducerea *Călătorului heruvimic* de Angelus Silezius. La 39 de ani, sobră, studioasă, cu nesmintită disciplină a muncii (s-a născut la Braşov), ceea ce nu contravine ludicului estet, replicii iuţi şi tăioase ori melancoliei fără saţiu, Ioana Pârvulescu este doctor în filologie, asistent la Facultatea de Litere din Bucureşti şi deţinătoarea rubricii săptămînale *Alfabetul domnilor* din *România literară*. Germană medievală şi gust pentru avangardă, plăcere a rătăcirii prin labirinturile romanului saxon, cu un eu introspectiv, dar îndeajuns de atent la cotidian şi familiarizat cu cabalele breslei – iată alte cîteva trăsături ale acestei (aparent) severe domnişoare profesor, pentru care romanul românesc se deschide cu cheia psihologiei feminine.

Alfabetul doamnelor nu este, cum poate s-ar fi aşteptat unii istorici literari, o lucrare doctorală, o tipologie exhaustivă, un inventar al femininului în eposul românesc, fixat în paralel cu cele două mari atracţii ale naratorului nostru (romanul rus şi cel francez, başca D.H. Lawrence, Salinger, Dos Passos & Co.) şi cu serii psihosociale vizînd simultan, în subtext, evoluţia societăţii, a mentalităţilor şi artei literare. Este o însumare incitantă de paradigme, făcută cu ironie rece şi fină, cu un soi de distanţare uşor amuzată de naivităţile, invariabil înduioşătoare, ale subiectului. Oarecum băieţoasă şi sportivă (cu detaşare şi fairplay, adică), examinarea e făcută cu tandreţe comprehensivă şi nu cu morgă, cu diagnostic laconic şi incizii precise, structural (şi aprig) refractară reveriei logoreice şi digresivului narcisiac.

Temperamentul melancolic-flegmatic, geometria versului şi croiala exactă a cronicii săptămînale s-au unit, în acest caz, cu experienţa de catedră şi au compus o manieră de lectură pe cît de ostilă hedonismului analitic al autorului, pe atît de generoasă cu cititorul.

Sugestia primează, nu explicitarea. Aluzia, trimiterea piezişă, şi nu excursul bibliografic în critica de specialitate. (Aici, chiar este un punct de supărare: ca şi în cartea lui Mircea Cărtărescu despre Eminescu, optzecismul hermeneutic pare total dezinteresat de tradiţia indigenă a receptării şi analizei subiectului. Lumea interpretării începe cu noi, par

a spune corifeii postmodernismului critic, ceea ce, dacă n-ar fi o vanitoasă bosumflare copilărească, ar fi un fenomen strict condamnabil...) Primează asociativitatea incitantă, şi nu deplierea redundantă şi obositoare. Stilul sticlos, punctarea de floretă a verdictului, şi nu lălăiala barochizantă a amfitrionismului textual.

Mă rog, despre ce e vorba ?

Ce este, aşadar, *Alfabetul doamnelor*, veţi întreba dumneavoastră, exasperaţi de buluceala verbal-proteică a subsemnatului! Ei bine, vă amintiţi acel faimos „subiect-sinteză" de la extemporalele din liceu: „chipul mamei în literatura română", sau: „figuri feminine în romanul românesc interbelic"? Mai ţineţi minte locurile comune? Mama (de la Eminescu şi Creangă pînă la Eugen Ionescu sau Marin Preda) a fost principalul susţinător al energiilor intelectuale ale literatului român. Mama lui Ştefan cel Mare şi mama lui Nică, apoi Fefeleaga, Mara, Vitoria Lipan, Catrina lui (Nicolae) Moromete. „Figura luminoasă a Saşei Comăneşteanu", Doamna T. a lui Camil, Mona din *Steaua fără nume*... Ş.a.m.d.

De fapt, totul se putea rezuma pe vîrste, era cea mai simplă catalogare: nimfeta inconştient-parşivă, adolescenta visînd, palidă şi despletită, la Zburător, amanta cu sau fără camelii, soţia fidelă şi înşelată, dar invariabil bovarică, mama atotînţelegătoare şi iertătoare (icoană a Fecioarei Maria) şi bătrîna cu brîul de lînă. De la Ileana Cosînzeana la Baba Cloanţa, de la Ana lui Manole şi duducile nurlii ale lui Conachi la Cezara, Domnişoara Cristina, trecînd, vezi bine, prin Zoe Trahanache şi *Domina bona*, clasicul eseu călinescian din 1947.

Ce citim deci pe prima pagină din *Alfabetul doamnelor*? „Se poate afirma fără riscuri că alfabetul personajului feminin din proza românească începe, în 1840, cu litera B., adică numele eroinei lui Costache Negruzzi din nuvela *O alergare de cai*. Femininul este pînă la doamna B. o abstracţiune [...] şi se poate spune că odată cu doamna T. din romanul *Patul lui Procust* anii de ucenicie s-au încheiat, alfabetul a ajuns la capăt, la literele cele mai rare şi cele mai grele. Între 1840 şi 1933, aproape un secol aşadar, se parcurge, se învaţă şi se exploatează mai totul cu privire la acest personaj."

Paradigmele

Naiva şi durdulia Zoe a lui Negruzzi „devine" doamna B., apoi doamna T. Cuconiţa Drăgana „devine", după o generaţie, Coana Chiriţa, după care, la Bucureşti, urmaşele se vor numi Veta şi Ziţa, rude cu Tinca şi Săftica (din Kogălniceanu). Chera Duduca şi Duduca Mamuca „devin" în interbelic Emilia (Camil Petrescu), Georgeta şi Aurica (G. Călinescu). Copila din *Zburătorul*, Măria din *Ciocoii vechi şi noi*, Măria din *Creanga de aur* sînt, parcă, gemene, iar lor le seamănă Adela (Ibrăileanu), dar şi Niceta lui Kogălniceanu, „prima noastră Lolită", devenită Simina (Mircea Eliade) în variantă fantastică, ori Antonia (la Anton Holban), „nimfeta fără şansă".

Alte paradigme: „Elena (din Bolintineanu) are sînge franţuzesc şi german, se trage direct din balzaciana *comtesse de Mortsauf* şi din «Şarlota» lui Goethe. Moare fără urmaşe. Chiajna, Vidra, Mara, Anca (din *Năpasta*) şi Vitoria Lipan au sînge comun (de Antigonă ori de Andromacă), în ciuda diferenţelor «istorice». Femeile din romanele Hortensiei Papadat-Bengescu au un arbore genealogic comun, plin de moşteniri apăsătoare şi defeminizante. Otilia se trage din toate orfanele romanului foileton: bună şi nefericită, foarte tînără, cu protectori generoşi şi ieşind din roman prin măritiş. Femininul esenţializat într-o inocentă şi decentă pîlnie de tinichea ruginită, de la Urmuz se continuă în teatrul ionescian. Virtuală, femeia tuturor posibilităţilor, cea la care visează orice bărbat, are trei variante: ideala (la Gib Mihăescu), ireala «imediată» (la Blecher), fantastica (la Eliade). Eva din romanul cel mai iubit de Rebreanu (*Adam şi Eva*) îşi trage seva din foiletonul de secol XIX. În fine, vrăjitoarea, fermecătoarea, înfricoşătoarea, de la Brînduşa lui Budai-Deleanu pînă la Pena Corcoduşa, în Creangă şi, apoi, Caragiale".

Tot atîtea trasee îmbietoare analizei. Pe lîngă numele citate, de-a lungul lor ne vom mai întîlni cu verişoara Aurica din *Enigma Otiliei* („copie voit imperfectă a verişoarei Bette"), Ioana Boiu (*Suflete tari*) şi Ilona din *Pădurea spînzuraţilor*, cu Mary, servitoarea din *Cîntăreaţa cheală* („personajul cel mai complex din piesă") şi Despa din *Ursita* lui Hasdeu, cu Maitreyi sau Rusoaica lui Gib Mihăescu, ca şi cu *Acriviţa* lui Caragiale din *Kir Ianulea* sau „coasta de drac" care este femeia lui Creangă, în *Povestea lui Stan Păţitul*.

La tot pasul, observaţii interesante şi bune puncte de plecare pentru viitoare abordări unitare: „secolul trecut preferă «copilele» [...] această opţiune estetică traduce situaţia existenţială a epocii: 13-14 ani era deja o vîrstă în care mariajul fetei trebuia măcar pus în discuţie" (p. 11, v. şi p. 29); echivalenţa dintre cursa de cai şi cursa amoroasă, la Negruzzi, p. 15; relaţia dintre Măria şi Kesarion Breb, în sadoveniana *Creangă de aur* (p. 50), iubirea fiind, îndeobşte, un sentiment cam ocolit de cercetători în cazul lui Sadoveanu; însumarea semnelor feminităţii „malefice" (fardul, poziţia trupului, a mîinilor, a pleoapelor şi felul privirii, p. 55) şi binomul Veneră şi Madonă în proza noastră; îngăduinţa bine direcţionată arătată Chiriţei, Ziţelor şi Vetelor, în linia snobismului de tip Mişu Văcărescu-Claymoor, care, după cum sublinia Ibrăileanu pe la 1909, a avut efecte benefice, pe termen lung, din punct de vedere civilizatoriu, sincronizant. Pagini memorabile sînt dedicate Otiliei (p. 87, cu formule sesizante, precum: „este orfană şi are sensibilitatea generoasă a celor care au trecut frumos prin umilinţe", v. şi p. 92, cu sugestiva trimitere la Heinrich Böll) şi Măriilor din proza lui Bolintineanu, N. Filimon, Hasdeu, Eminescu, Sadoveanu, Rebreanu, M. Sebastian, Camil Petrescu (p. 156).

Asocieri vioaie şi semne de întrebare

Negruzzi, Alexandre Dumas şi *The Age of Innocence* de Edith Wharton, p. 18. Cutare scenă din *Creanga de aur* şi scena condurului din *Tache de catifea* de Ştefan Agopian, p. 43. Adela lui Ibrăileanu şi fetiţa din *Unordnung und frühes Leid* de Thomas Mann, p. 45. Aceeaşi Adelă, împreună cu doamna T., cu Dora din *Matei Iliescu* (Radu Petrescu) şi „personajul" *Exuviilor* Simonei Popescu, p. 49. Otilia şi, desigur, *Portretul unei doamne* de Henry James, p. 91. Bărbatul din *Maitreyi* şi bărbatul din *L'immortalité* de Milan Kundera, p. 124... Tocmai această zonă de contacte mai mult sau mai puţin surprinzătoare va face, cred, viitorul eseurilor Ioanei Pîrvulescu: amestecul de subiectivitate şi bibliotecă, de prizare crudă a textelor şi salturi comparatiste cu finalitate generoasă.

Nu e mai puţin adevărat că absenţele sînt strigătoare la cer. Chiar dacă, să zicem, labirintica feminină din romanele Hortensiei Papadat-Bengescu

poate fi uşor încadrată în una sau alta dintre paradigmele enunţate, prezenţa *Pîlniei* lui Urmuz („ce fel de personaj e pîlnia? Îşi depăşeşte tagma pentru că nu e numai un personaj, ci şi o convenţie, însăşi convenţia femininului. Ea este polul feminin al poveştilor de dragoste", de la Adam şi Eva la Romeo şi Julieta, Tristan şi Isolda, Paul şi Virginia, şi deci Pîlnia şi Stamate) şi absenţa feminităţilor bengesciene, expedierea, într-un rînd, a Olguţei de la Medeleni, absenţele din opera lui Holban, Anişoara Odeanu, G.M. Zamfirescu, ca să nu mai vorbim despre înfloritoarea posteritate a doamnei T., sînt elemente deconcertante.

În orice caz, ca primă carte de impresiuni critice, *Alfabetul doamnelor* nu era obligată să fie mai mult decît o carte *de vizită*, adică o caligrafiere a calităţilor autoarei. Acum să-i aşteptăm romanul. Şi *Alfabetul domnilor*, dindărătul căruia tradiţionala misoginie a scriitorului va exclama invariabil: „Zoe, fii bărbată!".

22, nr. 31/3-9 august 1999

O lume de om: Irina Nicolau

Irina Nicolau, Ioana Popescu, *O stradă oarecare din Bucureşti*, Editura Nemira, 200 pagini

Pînă ce n-a început să publice în *Dilema*, nu am ştiut nimic despre Irina Nicolau. Apoi, odată cu minunatele evocări de sărbători şi cutume ale copilăriei, ale balcanismului, ortodoxiei, păgînătăţii elene sau aleanului pestriţ dîmboviţean, odată cu tăieturile voluptuoase în carnea mentalităţii româneşti de azi şi cu suculentele incursiuni în etnologie, numele Irinei Nicolau a fost ireductibil asociat *feericului eseistic*.

Lucrînd la Muzeul Ţăranului Român, talentul Irinei Nicolau se dezvoltă simultan pe verticala Horia Bernea şi orizontala Andrei Pleşu, dacă-mi este îngăduit să mă exprim astfel. Întemeiat, adică, pe insolite şi solide însumări de sociologie, etnopsihologie, istorie şi estetică, puse deopotrivă în slujba strălucirii *personale* a memoriei *colective*, cît şi în bătălia pentru recuperarea Tradiţiei, pentru reconstituirea ethosului autohton, totul intens impregnat de o afectivitate ultrasensibilă, de o moralitate fără fisură şi de un instinct ludic-sărbătoresc de curată aristocraţie. *Kalokagathia, kalophylia* sînt concepte familiare, intime chiar, acestei fiinţe pentru care totuşi definitoriu rămîne cel de *filantropie*, iubirea de semeni, nu neapărat la modul pedestru, ci la modul esenţial, cel radical opus mizantropiei. Temperament sangvin în matriţă de generozitate „solară", Irina Nicolau este mereu *acasă*, indiferent de natura interlocutorului, manevrînd cu tandreţe aproape maternă contrariile, înţelegînd la fel de bine cel mai hidos kitsch şi sublimul originar ţărănesc, oroarea şi splendoarea, erezia pernicioasă şi sacralitatea deplină, pe scurt, tot ce ţine de „sufletul colectiv", cu bubele şi deliciile sale.

Fibră de rasă veche, în Irina Nicolau dionisiacul jubilativ, patosul panteist şi solaritatea histrionică şi-au făcut luminos sălaş dimpreună cu ecumenismul artistic, rectitudinea creştină şi, în fond, natura senzual-contemplativă a personalităţii-creuzet, de tip balcanic, răsăritean, obsedată de *concordia discors*. Mai rar aşa creativitate comprehensivă, aşa o foame de frumuseţi crude şi rafinamente savante, aşa o energie de aglutinat contraste, aşa o sete de umanitate.

Departe, încă foarte departe de a-şi fi arătat adevărata măsură profesională, Irina Nicolau – eu nărăvaş, proteic, stăpînit de porniri divergente, dar şi de înalte armonii – este întîi de toate, îndrăznesc să afirm cu tărie, *un scriitor*. Un scriitor de mare talent şi densă umanitate, şi abia apoi un etnolog de pură înzestrare, cu o forţă evocativă copleşitoare, cu o sagacitate debordantă, cu vînă de moralist şi îndemînare de artizan. Într-un perimetru accentuat mahalagistic, dominat actualmente de cinism, lehamite şi mîrlănie, de putreziciune afaceristică, obiceiuri de gang şi beţie distructivă, fiinţa Irinei Nicolau (ca şi, în genere, fenomenul Horia Bernea/Muzeul Ţăranului Român, despre care vom scrie şi aici în curînd) este pur şi simplu o sărbătoare.

Pe scurt, *o lume de om*, cu un stil pe cît de artist, pe atît de ziditor moralmente.

Bibliografia etnologului hedonist

În afară de sclipitorul exerciţiu jurnalistic desfăşurat de ani şi ani la *Dilema* (şi, de un an, doi, la *22*) – şi care s-ar cuveni adunat într-o carte –, Irina Nicolau este autorul *Ghidului sărbătorilor româneşti*, editat la Humanitas în 1998, şi coautorul acestei surprinzătoare cărţi apărute la Nemira, *O stradă oarecare din Bucureşti* (strada Oraţiu, adică, din constelaţia Buzeşti-Ştefan Furtună-Temişan-Nuferilor etc.).

La Muzeul Ţăranului Român (o dumnezeiască întrupare, de care bucureştenii au din păcate prea puţin habar), etnologul Irina Nicolau şi-a pus la tot pasul amprenta pe inscripţiile sapienţiale care punctează spaţiul expoziţional cu acea abisală naivitate a credincioşiei milenare, apoi în concepţia sălii dedicate şcolii rurale româneşti (cu o ingeniozitate şi o iubire infuzată în elemente absolut exemplară), în tot soiul de pliante jucăuş-afectuoase pentru copii, bătrîni şi bolnavi (sfaturi pentru

tinerii părinţi, de onomastică familială, extrase din *Pateric* pentru cei în suferinţă etc.), ca şi în acea înduioşătoare cărticică dedicată *Opincii* (*Le pied chaussé*, trad. fr. Dominique Belkis). În fine, etnologul este, firesc, prezent în contribuţiile de istorie orală reunite în seria revistei *Martor*, editată de MŢR. În nr. 1/1996, ce reuneşte lucrările atelierului franco-român de antropologie religioasă din noiembrie 1995, Irina Nicolau semnează un eseu de muzeologie subiectivă, pledînd pentru tipul de „instituţie-mamă", pentru muzeul-antidot, ca şi pentru ecomuzee, în ideea *convalescenţei spirituale româneşti* din momentul actual. În nr. 2/1907 al aceleiaşi reviste aflăm că autorul preferat al Irinei Nicolau este, de treizeci de ani încoace, J.L. Borges, cu deosebirea că, pentru ea, paradisul nu este o bibliotecă, ci un muzeu, pentru ca în nr. 3/1998 să apară extraordinarul document de memorie orală care este naraţiunea autobiografică a Anulei Rodica Pandrescu din Giurgiu, zeci şi zeci de pagini într-o manieră, uneori, halucinantă, prin care etnologul „colecţionează vieţi", în cadrul „metodei autobiografice" de care s-au ocupat F. Znaniecki şi Dimitrie Gusti, în linia ilustrată astăzi, la noi, de seria de istorie orală a Memorialului Sighet, de cartea Smarandei Vultur despre deportaţii în Banat...

În sfîrşit, recent, la Editura Ars Docendi din Bucureşti, Irina Nicolau şi Carmen Huluţă au publicat o carte-document, *Surîsul lui Harry*, cu o mulţime de inedite din corespondenţa şi jurnalele lui Harry Brauner, etnomuzicologul care a lucrat cu Constantin Brăiloiu şi Dimitrie Gusti, soţul Lenei Constante şi fratele lui Victor Brauner, condamnat în procesul Lucreţiu Pătrăşcanu la 12 ani închisoare şi prezent, după 1990, în multe volume de memorialistică, de la Nichifor Crainic la Belu Zilber.

Dacă ar fi să extrag calitatea nr. 1 a acestui variat, capricios, dar tenace travaliu, aş vedea-o în frumoasa voinţă de autoestompare a cercetătorului. Cu toate că este o natură pitoresc-ludică, Irina Nicolau nu cultivă nicidecum exhibiţionismul eseistic, ci se retrage deliberat din faţa Subiectului spre a-i revela deplin dimensiunile. Are anume acea smerenie nobiliară a sufletului bogat, care-şi apleacă faţa pentru ca lumina celuilalt să se poată etala desăvîrşit. O calitate vitală pentru etnologul ce înregistrează vieţi şi istorii, cutume şi mentalităţi şi pentru care esenţială este primenirea sufletului.

„Cînd pui condiţia de «suflet primenit», scrie Irina Nicolau, admiţi implicit existenţa sufletului. Se presupune, de asemenea, că înţelegi rostul profund al actului de primenire. În cultura ţăranului român,

referirile la suflet sînt foarte numeroase. Încă nu s-a scris «Cartea sufletului» şi e păcat. Ce m-a frapat pe mine este faptul că sufletul, sîngele, somnul, dorul, laptele de mamă compun o familie indispensabilă vieţii, dar de o fragilitate extraordinară. Cad, se murdăresc, se lasă ademenite şi furate... Sînt ca nişte copii. La cea mai mică neglijenţă a omului, se pot întîmpla lucruri îngrozitoare. Trebuie să le porţi de grijă permanent. Iar primenirea înseamnă nu numai curăţire, ci şi regenerare. Dimineaţa, la baie, cînd noi, orăşenii, ne frecăm corpul cu substanţe bine mirositoare şi frumos ambalate, nu putem spune că ne-am primenit. Ceea ce facem noi este să ne aducem corpul, prin mijloace mecanice, la standardul de curăţenie al societăţii în care trăim. În sat, curăţenia recurge la mult simbolism. [...] Nimănui nu i-ar trece prin cap, la oraş, să pună în cada de baie o monedă de argint sau flori. De fapt, fiecare curăţă ceea ce consideră că este important să păstreze curat: noi ne ocupăm de piele, ţăranul de suflet. Numai cei care intră cu suflet curat în sărbătoare ies cu el întărit."

Acesta-i autorul nostru şi fiecare lucrare a sa trebuie citită în virtutea celor de mai sus.

O stradă cît secolul

Cred că acum vreo 15 ani, cînd am citit *Un burgtheater provincial* de Livius Ciocârlie, m-am gîndit prima oară cît de fascinantă poate fi încercarea de a citi istoria unui oraş în istoria unei case, a unei familii, a seriilor de chiriaşi perindaţi printr-un imobil. Casa-palimpsest. Filosofia habitatului. Umanitatea în mic. A descifra un secol în filigranul unor ziduri şi etaje...

Oraş tînăr şi relativ mic, nepierdut în secole şi de traversat pe jos într-o zi, două, Bucureştii au, în schimb, avantajul farmecului acid şi pestriţ al aluviunilor etnice, al contrastelor uneori halucinante şi al dezvoltării sincopate, prin salturi generatoare de asocieri arhitecturale şocante. Oraş de şes, cu mentalităţi sucite, de bărăgan turcit, arvanit, cosmopolit, oraş bătut şi răsbătut de toate vînturile seminţiilor, Bucureştiul e compus, din unghi stradal, ca o succesiune aleatorie de elemente disparate, unde fiecare parte rezumă întregul. Detaliul conţine în efigie, sau reface *in nuce*, ansamblul, astfel încît cutare mănunchi sau nucleu

de străzi din Cotroceni, ori de pe dealul Filaretului, etalează aceleaşi contrarii seducătoare din zona Moşilor-Italiană-Armenească, de prin zona Marilor Lacuri sau din vechiul Mărţişor.

Aşa se face că, studiată casă cu casă, o stradă oarecare din Bucureşti (cum spuneam, str. Oraţiu) rezumă aproape perfect istoria Bucureştilor veacului XX. Practic, de la nr. 1 la nr. 28, în relatările locatarilor, în bîrfele vecinilor, în amintirile autoarei (e strada copilăriei Irinei Nicolau) sau în actele imobiliare de la arhiva primăriei, avem tot Bucureştiul în mic, cu mai toate meseriile posibile, cu greci, ţigani, armeni, nemţi şi evrei emigraţi sau nu, cu securişti fioroşi, critici muzicali, ofiţeri, magistraţi, miniştri, discoteci şi sediul firmei Bucureşti-Berlin, cu basarabeni, bucovineni, machedoni, diplomaţi, generali, cu nunţi, botezuri, jocuri de copii şi cîte şi mai cîte. Cît despre farmecul relatărilor, el este inenarabil. Cartea este imposibil de rezumat. O va studia sociologul, o va detalia etnologul, îl va delecta pe iubitorul de evocări.

Cum bine observă în interviul-postfaţă Gérard Althabe (conducătorul părţii franceze la atelierul franco-român de etnologie a oraşului, care a avut loc între 1992 şi 1994 la Bucureşti, fondatorul echipei de cercetare în antropologie urbană şi industrială de la EHESS, Paris), „miza textului stă în relaţiile de familie", în lipsa referinţelor la viaţa profesională, „personajele" definindu-se aproape exclusiv din unghi familiar, cu vecinătăţi proiectate fabulos, cu relaţii de tip mafiot (în sensul bun al termenului, unde naşul, fie înainte de 1947, fie în comunism, devenea un soi de bulibaşă al tinerei familii). „Aşa apare ideea unei străzi care se închide asupra ei, care există prin ea însăşi ca o familie. [...] Oraţiu este una din multele străzi ale Bucureştiului unde urbanul nu s-a realizat în ruptură faţă de sat. Oricum, şi aici se poate spune că între bucureştean şi oraşul lui mai există satul. Asta v-a dat putere, dacă n-ar fi fost asta aţi fi fost lichidaţi de regimul comunist..."

În orice caz, parcă duhul atoategrăitor al Vicăi Delcă pluteşte peste toate aceste pagini, convorbind, într-o altă *Dimineaţă pierdută*, cu alte şi alte madam Sophie şi cu alte Ivone, în dulcea iluzie cum că, dacă-i totul pierdut, va să zică rămîne totul de regăsit.

22, nr. 34/24-30 august 1999

Eminescu: o tristeţe cu ghimpi

Cazul Eminescu. Polemici, atitudini, reacţii din presa anului 1998, antologie de Cezar Paul-Bădescu, Editura Paralela 45, 254 pagini

Anul 2000 va fi (a şi fost „decretat" deja) anul Eminescu. Mă îngrozesc de pe acum la gîndul prezidiilor scorţoase, firoscoase, la imaginea alaiurilor de prohodire oficială, la numerele speciale de gazete cu eternele „tablete de suflet", poezii omagiale, eseuri epigonic-noiciene şi „reinterpretări" de doi bani, la serbările şcolare scăldate în *Ce-ţi doresc eu ţie...*, la „antologiile radio-TV" cu „momente lirice" realizate pe calapodul ceauşismului aniversar...

Credeţi că vom asista, la anul, la inaugurarea Centrului Mihai Eminescu, fie la Iaşi, fie la Bucureşti, o clădire cît de pricăjită, dar care să adune - bibliografic - tot ce se poate, să-şi facă banca de date a Subiectului, să acorde burse de studii eminescologice ş.a.m.d.? Nu. Ne vom îneca în parastase care mai de care mai încrîncenat reacţionare, mai occidentalofobe şi duhnind, în final, a ţuică, fleici, alivenci. Credeţi că vom avea vreo Catedră Eminescu în vreunul din centrele universitare? Nu. Vom vitupera încă o dată la adresa aplicării metodologiilor analitice de import asupra textului eminescian, în vreme ce, nu-i aşa, îl neglijăm pe Bogdan Duică. Credeţi că vom vedea reeditarea ediţiei de *Opere complete* de la Editura Academiei? Păi nu mai departe de luna trecută, la Tîrgul Gaudeamus, era anunţată apariţia vol. XVII (ultimul, cu bibliografia) - m-am dus fuga la stand şi... „ah, nu, nu s-a reuşit. N-am găsit hîrtie". Credeţi că vom vedea, în sfîrşit, la anul, primul volum din seria *Caietelor* eminesciene, pentru care Noica şi-a dat cîţiva

ani din viaţă? Aurel Cioran a murit cu focul ăsta: că nu a găsit finanţare şi capacitate editorială pentru cele cîteva zeci de caiete eminesciene, care ar face mîndria (sau, măcar, curiozitatea) oricărei culturi cu blazon.

Să dea Dumnezeu să mă înşel, să mă contrazică realitatea şi, în loc de kilometri de hîrtie steril-omagială, în loc de tonele spumante de grandilocvenţă ucigătoare, să vedem cît de cît ceva concret, palpabil, temeinic, în acest teritoriu al logopatiei isteroide.

Ce avem şi ce nu

Deşi pe coperta antologiei realizate de Cezar Paul-Bădescu lipseşte, pe nedrept, frontispiciul *Dilemei*, tocmai revista Fundaţiei Culturale Române a provocat scandalul Eminescu de anul trecut. Pînă şi în toamna acestui an au continuat atacurile împotriva obraznicului nr. 265 din 27 februarie--5 martie 1998. E păcat că antologatorul nu a actualizat sumarul Iată ce declară Cezar Paul-Bădescu: „Din păcate, am ratat articolele care au apărut după data de 22 iulie 1998: am predat cartea la această dată Editurii Fundaţiei Culturale Române, care s-a oferit să o publice; ulterior, după un an de tergiversări, din motive care ne scapă, editura şi-a declinat această ofertă". În plus - lucru esenţial -, „în antologia de faţă ne-am limitat la reacţiile din presa scrisă [...] amintim cîteva emisiuni de televiziune care au luat în discuţie «cazul Eminescu»: Pro TV - în emisiunea „Pro şi contra" realizată de Octavian Paler, invitat Eugen Simion; Antena 1 - în emisiunea „Schimbul de noapte" realizată de Adrian Păunescu - invitaţi Ion Rotaru, Leonida Lari, Fănuş Neagu, Romulus Vulpescu; în a doua ediţie a emisiunii - invitaţi Ion Rotaru, Grigore Vieru, George Pruteanu...".

Cine, cînd şi cum va realiza întregul? Presupun că, refuzînd tipărirea volumului, Editura FCR n-a mai vrut să-şi aprindă paie-n cap. Nici nu e de condamnat: dacă nu de altceva, încai de sfînta frică de a nu i se reteza, cumva, finanţarea. Aşa de mare a fost urgia declanşată împotriva respectivului număr din *Dilema*, încît erau natural de aşteptat inclusiv reacţii administrativ-punitive, dacă nu chiar fizic... contondente.

În fapt, scandalul numărului Eminescu al *Dilemei* a fost a cincea mare provocare a pieţei noastre de idei în postceauşism, după: 1) focarul

interetnic din Tîrgu-Mureşul anului 1990; 2) valurile stîrnite de afirmaţiile „antiromâneşti" ale lui H.-R. Patapievici; 3) disputa ortodoxismului cu revendicările greco-catolicilor; 4) spectrul federalizării, al devoluţiei, contextul polemicilor O. Paler/G. Andreescu etc. Pe de altă parte, „cazul Eminescu" a fost un precursor al recentului scandal cu manualele de istorie şi literatură română, legătura dintre cele două fiind lesne vizibilă, pe o scală a psihozei naţionale ce evoluează de la – să zicem – simplul puseu de respingere a computerizării Bibliotecii Academiei pînă la vechea obsesie a conspiraţiei universale (şi, în speţă, iudeo-maghiare) împotriva României ca stat unitar, obsesia dezmembrării prin impunerea statutului de multiculturalism. Că ne place sau nu, că sînt sau nu sînt motivate, spaimele şi nevrozele de acest gen *există*. Ignorarea, minimalizarea, ironizarea sau ocultarea lor sînt greşeli cauzatoare de noi psihoze, de mituri false. Dar să nu ne grăbim.

Avem aşadar aici textele din *Dilema* nr. 265 semnate, în ordinea sumarului, de Cezar Paul-Bădescu, Nicolae Manolescu, Ion Bogdan Lefter, Răzvan Rădulescu, Şerban Foarţă, Radu Pavel Gheo, Mircea Cărtărescu, T.O. Bobe, Cristian Preda şi Alexandru Paleologu (într-un interviu acordat Titei Chiper), urmate de reacţii virulente (Leonida Lari, C. Trandafir, Aristarc – pseudonimul editorialistului din *Jurnalul literar* –, Valentin Borda, Nicolae Danciu Petniceanu, I.T. Lazăr, Paul Everac şi prof. dr. Tudor Opriş), sever cumpănite (Sorin Şerb, C. Stănescu, Dan Stanca, Mircea Iorgulescu şi, încă o dată, Radu Pavel Gheo), tensionate (Constantin C. Barbu, Alex Ştefănescu, George Alboiu, George Radu, George Pruteanu, George Munteanu, Ioan Buduca) sau încercînd, firesc, armonizarea contrariilor (Eugen Simion, Gheorghe Grigurcu, Cristian Teodorescu sau, iarăşi, C. Stănescu). După cap. I („De la ce s-a pornit") şi II („Reacţii") avem „Reacţii la reacţii", nuanţările împricinaţilor – de această dată mai larg şi mai subtil contextualizate –, apoi corespondenţa de la cititorii *Dilemei* şi, în sfîrşit, ca epilog de moment, un text prezentat de Cezar Paul-Bădescu la reuniunea tinerilor scriitori din Europa, „Pontes '98", care s-a desfăşurat în august '98 în Croaţia, şi din care citez: „Eminescu este în România un mit şi totodată o instituţie (şi nu întîmplător el a fost folosit ca stindard de toate mişcările extremiste româneşti în discursurile lor naţionaliste – şi de extrema dreaptă din perioada interbelică, de către legionari, şi de comunişti, înainte de Revoluţia din decembrie 1989). Numărul *Dilemei* care a avut ca temă «Eminescu» îşi propunea, desigur, să pună în

discuţie mitul Eminescu, observînd de la început că mitizarea nu i-a făcut decît deservicii poetului: opera lui a fost transformată din ceva viu, care să poată fi supus interpretărilor, în ceva inert, într-o statuie".

Aşa este. (Şi îmi dau seama, acum, că la cele cinci mari provocări înşirate mai sus neapărat se cere adăugat „scandalul Lucian Boia", cu demitizările necesare, dar care – duse, în exces, la extrema cealaltă – ne proiectează, cum s-a observat nu o dată, în relativismul... absolut.) Dar cuvintele lui Cezar Paul-Bădescu mi-au adus aminte de...

Scurt istoric... de precursor

Cînd Cezar Paul-Bădescu mi-a telefonat, în decembrie 1997, pentru a-mi cere colaborarea la viitorul (faimos) număr Eminescu al *Dilemei*, ca unuia care a debutat editorial cu o carte despre poetul *Dioramei*, am declinat oferta. Motivul? Motivul îl expusesem în urmă cu exact şapte ani, în *România liberă* din 14 ianuarie 1990. „Despre Eminescu ar trebui să se tacă vreo zece ani" – am replicat, atunci, gentilei invitaţii făcute de Tia Şerbănescu. Numai ca să înţelegeţi, aşadar, că nu mă bag chiar ca musca-n lapte în subiect, sînt nevoit să citez din acel articol: „...Aveam 29 de ani cînd mi-a apărut, în 1982, volumul *Perspective eminesciene*, început încă în facultate, plin de patosul şi ifosele debutantului şi primit de lumea literară cu destulă îngăduinţă. Anunţam în prologul cărţii încă două volume pe teme eminesciene, nu era o infatuare, fişele cu pricina le am şi acum. Nu numai că nu le-am scris, dar, între timp, m-am depărtat (ireversibil?), am început chiar să-l duşmănesc pe Eminescu. Spun vorbe grele, dar nu vă grăbiţi să mă condamnaţi – puţintică răbdare. Am trecut – nu dintr-o dată, dar încet şi sigur – cu arme şi bagaje în «tabăra cealaltă», a lui I.L. Caragiale-cel-Cumplit. Cu toate că stărui în convingerea că Eminescu şi Caragiale sînt «a filei două feţe» ale spiritului românesc, imposibil disociabile vreodată şi că numai judecarea lor în complementaritate poate da seama de ce sîntem, cu toate acestea am înclinat balanţa în favoarea lui *Leonida*, *Năpasta* & Co. Chiar cu ostentaţie. [...]

Ce se întîmpla, aşadar. Pe scurt: un masiv şi ucigător transfer de cult şi metode ceauşiste asupra operei eminesciene. În plus, o degradare sîngeros de stupidă a acesteia, la nivel de romanţe, muzică uşoară,

şoimi ai patriei, lozinci, citate trunchiate, recitări oficiale ş.a.m.d. S-a dat cu Eminescu în intelectualitatea noastră aşa cum se dădea cu copiii din *Ţiganiada*, cu inocenţa devenită armă de asalt. [...] Anii «epocii de aur» au fost o adevărată coborîre în infern pentru Eminescu. Aşa i-a fost dat lui să moară de-a binelea odată cu centenarul morţii sale, cînd pînă şi noţiunea de «moarte» a fost prohibită şi înlocuită cu eufemisme de genul «trecerii în nefiinţă». [...] Eminescu va renaşte, de bună seamă, lunga penitenţă va face, poate, ca o nouă generaţie de comentatori să-l recitească, dînd poetului ce-i al lui şi lăsînd doctrinarului ceea ce nu mai poate fi al nostru. Deocamdată trebuie să se tacă mult despre Eminescu, sau, oricum, să-i oferim o masivă cură de decenţă. Să-i satisfacem, pentru o vreme, lui Hyperion «setea de repaos». Este şi setea noastră, de altfel" („Pentru decenţă", în *România liberă*, 14 ianuarie 1990).

Natura provocării

Mă credeţi sau nu, fapt e că nici acum nu ştiu cum de mi-a scăpat acel număr din *Dilema*. Şi nu m-am agitat să-l găsesc (fotocopiat, a circulat în draci în tot Bucureştiul literar) – ca să nu mă enervez degeaba. Pe urmă, tot înregistrînd reacţiile mai mult sau mai puţin rabiate, am ajuns să-mi închipui la modul fabulos veninul respectivelor texte. Ei bine, citite acum, după valurile provocate, faimoasele blasfemii par nişte ghiduşii iconoclaste, plăcut obrăznicuţe şi, oricum, nicidecum demolatoare, pernicioase. Sînt, aproape în totalitate, nu doar *benigne*, ci *benefice*, înscrise cu folos în ceea ce numeam cîndva „profitabila neliniştire a valorilor". Un proces absolut necesar, vital pentru sănătatea şi perenitatea unei culturi normale.

Cu una, două excepţii, totul e curată libertate de opţiune, observaţie de bun-simţ, rezervă (reţinere) firească şi dorinţa intimă de a fisura, măcar, „monstruosul cult al personalităţii" eminesciene, *în folosul revitalizării* prin reinterpretare. De a şoca uriaşa masă inerţială, oficială, şcolărească, fanatizantă la modul găunos – fie şi, iniţial, printr-un *storming* provocator. Cum, oare, să scandalizeze dorinţa lui Nicolae Manolescu de a vedea „o relectură critică atentă, în stare să creeze un nou interes pentru o operă gîndită şi scrisă în secolul trecut" ? Nu unei „revizuiri" *estetice* trebuie să-i fie supus Eminescu, subliniază Ion

Bogdan Lefter, „căci nimeni nu-i pune în dubiu excelenţa, genialitatea, rolul major în istoria literaturii române", ci unei reformulări a proiecţiei poetului în planul mentalităţilor colective. Şi, mai departe, de ce ar fi o tragedie afirmaţia lui Răzvan Rădulescu („poezia lui Mihai Eminescu mă lasă rece")? Altele sînt erorile sale, cum vom arăta săptămîna viitoare. Şerban Foarţă relativizează „marota unei sănătăţi, cam groase, a lui Eminescu", în vreme ce „ruralizarea-i forţată" e calificată drept un „strîmb elogiu". Radu Pavel Gheo e împotriva „eminescolatriei exprimate într-o limbă de lemn" ce poate fi „urmărită exemplar la olimpiadele şcolare sau la colocviile studenţeşti pe această temă", în timp ce Mircea Cărtărescu face un colaj deliberat şocant de mărturii asupra omului Eminescu (un colaj deci în care el, Cărtărescu, nu a inventat nimic!).

Mai departe, T.O. Bobe atacă statuia din faţa Ateneului, iar Alexandru Paleologu, delicios cu miez, ca de obicei, etalează o realitate foarte interesantă: necesitatea unei ample şi temeinice culturi poetice şi filosofice *prealabile* intrării în eminescianitate: „...abia mulţumită lui Baudelaire, Verlaine şi Mallarmé am avut materialul aperceptiv să mă entuziasmez de Eminescu". Observaţie cu bătaie lungă.

În fine, un citat din articolul semnat de Andrei Pleşu în *Dilema* („Eminescu şi recitatorii", în nr. 2/21-27 ianuarie 1993, reluat în vol. *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, pp. 299 ş.urm.) spune, indirect, ce s-a urmărit: „Toţi îl sărbătorim [pe Eminescu – *n.n.*] ca pe un precursor al micilor noastre obsesii şi al firavelor noastre ideologii. [...] Îl sărbătoresc mai ales cei pe care el i-a detestat: răii şi famenii, panglicarii, fonfii şi flecarii. Îl sărbătorim toţi, cu un zel idolatru, ne oblojim mizeriile lîngă templul lui şi îi stricăm liniştea cu festivităţile noastre dulcege".

Cît despre cele două excepţii, ele păcătuiesc grav prin reducţionism (Z. Ornea) şi aberaţia impardonabilă (Cristian Preda). Pentru cel dintîi, cum ştim, „Somnoroase păsărele pe la CUIBURI se adună" va să zică, probabil, o prefigurare a imnurilor legionare, iar pentru cel de-al doilea Eminescu e „realmente nul" ca gîndire politică.

*
* *

Arătam săptămîna trecută cît de benigne şi benefice sînt majoritatea contribuţiilor la acel mult incriminat număr Eminescu al *Dilemei* (nr. 265/27 februarie-5 martie 1998). Mai ales citite acum, după valurile

de furie provocate, total disproporţionate. E limpede că rostul provocării era fisurarea uriaşului soclu al unei statui pe care n-o mai vedea nimeni de-a binelea. Spargerea eşafodajului butaforic, extragerea esenţelor eminescianităţii din eminescianismul înţeles în termenii ceauşişti ai cultului personalităţii. Se cerea o relectură, o înnoire fundamentală a instrumentarului analitic şi o eventuală reaşezare a unghiurilor perceptive nu din teama că – estetic – Eminescu nu mai rezistă la proba timpului (deşi oricine are dreptul să-i conteste actualitatea), ci din spaima sufocării doctrinare a artisticului. Alterarea mesajului liric prin ideologie, alienarea crezului originar al autorului prin deturnarea politică a operei şi utilizarea acesteia ca pretext propagandistic – aceasta era (este, ar trebui să fie) prioritatea exegezei.

Că provocarea a fost nu doar benefică, dar şi concret-profitabilă ne-o arată recenta informaţie cum că Ministerul Culturii dispune deja de fondurile pentru începerea facsimilizării *Caietelor Eminescu*. O informaţie care îmi infirmă (în chip fericit, mă grăbesc să adaug) sumbrele previziuni făcute aici săptămîna trecută, privind găunoşenia lozincardă a ideii anului 2000 ca un an Eminescu. Am tainica senzaţie că respectivul scandal *Dilema* – Eminescu va fi avut partea leului la o atare decizie. Iar dacă aceste *Caiete* nu vor rămîne în atît de românescul stadiu de editare a volumului întîi din... totalul de 44, atunci timpul va face o dată mai mult dreptate formulei iorghist-noiciene „Eminescu – omul deplin al culturii române".

Mirare la supărare

Chiar: mă întreb de ce oare supără într-atît această formulă („aberantă", zice Z. Ornea, „nefericită", zice Radu Pavel Gheo)? Poate că prin, să-i zic aşa, absolutismul ei – însă, judecînd lucrurile cel puţin în contextul iniţial, era o formulă întru totul adecvată fabuloasei deschideri intelectuale eminesciene. „Omul deplin" nu înseamnă cine ştie ce cosmică proiecţie, de Puruşa, a poetului, ori un verdict de ghilotină căzut implacabil pe grumazul bietei noastre fiinţe culturale, ci simpla, justa calificare a propensiunii sale enciclopedice, de *cunoaştere totală* a lumii, a istoriei şi a omului, a ştiinţelor şi religiilor. O exemplară deschidere de compas mental, care îl îndreptăţea pe Noica să alăture *Caietele* eminesciene de

mapele lui Leonardo da Vinci. Cum să nu califici ca atare teribila voinţă eminesciană de acoperire şi cuprindere nu doar a tuturor genurilor literare (de la formele liricii – imn, epigramă, odă, sonet, gazel etc. – pînă la teatru, nuvelă, roman), dar şi a fizicii şi filosofiei, a orientalisticii, astronomiei, economiei, misticii, politicii ş.a.m.d. – de nu în această ecuaţie a exemplarităţii absolute?

Să-l citărm pe Noica: „Călinescu a protestat împotriva cultului excesiv al poetului. Ceea ce este însă mai rău în devoţiunea aceasta este că ea devine un fel de odihnă a spiritului românesc întru Eminescu. Asigurarea că el a simţit şi rostit unele lucruri esenţiale ne linişteşte şi satisface. [...] Dacă i-ar cunoaşte caietele, unii intelectuali români s-ar «libera» de Eminescu şi mai mult. E adevărat, ar pierde o zeitate; dar s-ar putea să pună în loc mai mult, un om deplin, educator. [...] Nu e vorba de un om complet în sensul de împlinit, ca Goethe, în afara poeziei, nu este nici o desăvîrşire în el. Dar Eminescu este o conştiinţă de cultură completă, de la înţelegerea tragicului antic ca tragic al edificării la un capăt al culturii, pînă la organul, oricît de nedezvoltat la el, al matematicilor, pentru celălalt capăt al culturii". În fine, tot din *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii româneşti* (1975): „Nu e vorba de sporit cultul lui Eminescu. Dar trebuie arătat ce extraordinară poate fi *funcţia* lui în cultura noastră".

Aici şochează Răzvan Rădulescu. Dacă e-n dreptul său să declare că „nu sînt un fan al poeziei lui Mihai Eminescu", apoi e o copilărie să zeflemiseşti faptul că „Eminescu trece drept un creator de limbă română, un mînuitor fără pereche al cuvintelor rare, al aliteraţiei, posedînd ştiinţa alchimiei expresive", întemeindu-te pe cutare pasaje „greoaie" din proza poetului. Aberaţia nu-i este întrecută decît de aserţiunea lui Cristian Preda cum că „interesul lui Caragiale sau al lui Eminescu pentru politică nu poate fi echivalat cu o reflecţie politică". Dacă pentru Caragiale, hai să zicem, se poate accepta verdictul, dată fiind omnipersiflarea politicului la el, în schimb în cazul lui Eminescu nedreptatea e flagrantă. Sigur, nu va fi fost el un Tocqueville sau vreun Raymond Aron, însă tenacitatea şi temeinicia cuprinderii politicului, inclusiv la nivel doctrinar, sociologic, filosofic ş.a.m.d., pe linie germană şi conservatoare, denotă cel puţin „reflecţie politică", dacă nu politologie sau geostrategie de-a binelea. În fapt, pentru Cristian Preda, tot ce nu e liberalism... nu există. Sau, cu vorbele sale: eşti „realmente nul".

Alte mirări, la alte supărări

E greu de înțeles – chiar dacă, din unghi pur literar, este îndreptățită – alergia unora la epitetul „național" așezat îndeobște lîngă poetul Eminescu. Era oarecum în firea lucrurilor ca mult frămîntata „idee națională" a românilor, „lupta pentru afirmarea unității și continuității" să-și facă un stindard din lirica eminesciană, atît în Transilvania de pînă la 1918, cît și în Basarabia pînă astăzi, dar și pentru exilul românesc din America sau Occidentul european. (Un bine temperat articol, în acest sens, „Întrebări sau demolări?", semnat de Eugen Lungu, e de citit în revista *Sud-Est* de la Chișinău, nr. 1-2/1999.) Este o convenție unanim acceptată, o regulă a jocului politic și un simbol coagulant al propagandei naționale, în toate sensurile, rele și bune, ale cuvîntului. Poate că-i un reducționism păgubitor pentru poezie, dar e folositor din unghi emoțional, patriotic. Nu insist, orice om de bună-credință e ca și obligat să accepte că, în anumite zone și în anumite momente istorice, Eminescu va să zică exclusiv *Doina* sau exclusiv Toma Nour...

Pe de altă parte, atacul la epitetul „național" acordat poetului pică prost, într-un context ultrasensibil, ultragiat pînă aproape de isterizare de tenacele, exageratele ambiții (interne și externe) vizînd spargerea formulelor „stat național unitar" și „Biserică națională".

Numai că, hait, odată ajunși aici, intrăm în paranoia. A vedea, precum Leonida Lari, în opiniile cuprinse în acel număr al *Dilemei*, „un atac politic organizat" de „străinii și vînduții autohtoni" și aplicat de „un comando filosemit cu ingrediente țigănești" e... cam mult, ca să zic așa. Iar de aici și pînă la a-l face pe Andrei Pleșu, fondatorul *Dilemei*, „țigan de mătasă ordinară", iar pe I.B. Lefter, Mircea Cărtărescu și Șerban Foarță – „lifte parvenite", pe Nicolae Manolescu – „fiu de legionar burghez", trecînd de la *Scrisoarea III* la „Bucureștii invadați de turci și poponarii lor" (v. Nicolae Danciu Petniceanu), fiecare pas e o piedică în calea bunului-simț. Ca și etichetările de tristă vioiciune întru spurcăciune folosite de Paul Everac („cu aceste fițăraie intelectualoide operează cîțiva pontifi și agitatori din ordinul paranecrofil, urmați de cîțiva șăcăluți anonimi cu dentiția în dezvoltare") ori de „Prof. dr. Tudor Opriș", pentru care Cărtărescu a „acompaniat noua migrație a greco-turcimii", Z. Ornea este un „bătrîn vulpoi marxist, uns cu toate alifiile francmasonice..." etc.

În fine, G. Alboiu îl citează pe Gh. Calciu-Dumitreasa („ideea de Neam este atacată în mod intenționat, deoarece forțele mondializării încearcă să distrugă ideea unității naționale, pentru că națiunile – atîta vreme cît își păstrează identitatea – nu sînt guvernabile de către organismele internaționale"), iar în *Atac la persoană* se pune capacul: „...la cererea masoneriei iudaice și a lacheilor săi, voi vreți să ni-l răpiți pe marele poet". Sîntem deja în suprarealismul de dugheană, circ și balamuc.

Dar în ilogică pică și – culmea – un fost monograf al lui Paul Zarifopol, un iconoclast *par excellence* – e vorba de C. Trandafir –, care compară situația nevinovatelor exhibiții eminescofobe cu atacarea elefantului de către păduchi („disproporția e nu numai caraghioasă, dar e și tristă", p. 83). Și atunci? La ce bun vituperările și filipicile? ! ? Nu e la fel de trist caraghioslîcul cînd iepurii și mistreții sar să-l apere pe elefant... de păduchi?

Către răceala necesară

Ciudate, surprinzătoare (și cam suspecte, la drept vorbind) reacțiile ultraconservatorilor noștri. În fond, par un sindrom de slăbiciune, de nesiguranță ori un semn de conștiință a ilegitimității. Am mai scris nu o dată despre asta, în ultimii ani, în atît de spumegosul „contencios" al „revizuirilor" și reierarhizărilor, unde în falia ranchiunelor întinse pe decenii între Eugen Simion și Gheorghe Grigurcu riscă să cadă – nevinovată – mai toată literatura română. Mici, firești și motivate rezerve față de unele carențe morale ale unor „mituri" precum Marin Preda, Nichita Stănescu, dar și G. Călinescu, Sadoveanu, Arghezi (rezerve de natură etică și care nu alterează întru nimic valoarea estetică a operei) generează reacții buimăcitoare prin virulență și confuzie de criterii.

Ei, uite că, de data asta, cei doi critici „categoriali" în domeniu par să se înțeleagă. Și au, cred, amîndoi dreptate. „A nega clișeele, festivismul, triumfalismul, vehemența laudelor, lipsa de spirit critic cu care este sugrumat Eminescu este una, și a-i contesta orice merit literar este alta", spune Eugen Simion. Și tot el: „publicistica nu se poate reduce, cred, la fragmentele xenofobe [...] nu pot fi detașate de luptele politice din epocă și, în genere, de circumstanțele epocii".

La fel, Grigurcu: „paseismul, autohtonismul exacerbat, xenofobia, izolaţionismul nu mai pot interesa decît ca ilustraţii ale unei «mode» ideologice de odinioară. [...] Eminescu a fost procustianizat fără cruţare. [...] Mitului calp nu i s-a răspuns totdeauna prin interpretări critice, ci şi, deseori, prin îngroşarea intempestivă a mitului presupus autentic".

O bună concluzie de moment e de găsit şi la Nicolae Manolescu: „Idolatria e caracteristică subculturii. Niciodată n-a avut Eminescu mai multă nevoie ca astăzi de o dezbatere liberă, fără prejudecăţi şi temeinică. Poţi să nu împărtăşeşti părerile negative despre poet şi despre politolog, dar nu e normal să nu te întrebi dacă nu cumva tocmai absenţa spiritului critic, emfaza, encomiastica, cu alte cuvinte, banalizarea prin exces sînt vinovate de ce se întîmplă".

Poate că la anul, tot pritocind lucrurile, vom găsi răgazul (şi spaţiul editorial) pentru o examinare atentă, răbdătoare şi mai ales detensionată a receptării lui Eminescu. Două lucruri sînt, cu precădere, importante, triste şi spinoase: 1) rezistenţa organismului naţional la datele – fundamentale totuşi – ale acestei opere, în pofida imensului eşafodaj „mitologic" ridicat în jurul său; 2) surclasarea operei literare de ideile doctrinarului şi utilizarea pur politică a eminescianismului. Nu de ieri de azi, dintotdeauna: conservatorismul i-a speculat fobia rosettistă, liberalii au condamnat, prin moartea lui, cupiditatea, egoismul şi indiferenţa conservatorilor, socialiştii au plesnit cu Proletarul deopotrivă în liberali şi conservatori, iorghismul l-a semănat în ruralitate, dar i-a speculat şi alergia la urbanismul cămătăresc şi alienant de tradiţie, cuzismul i-a etalat elanurile xenofobe şi etnocrate, dejismul a extras satira antiburghezo-moşierească, ceauşismul i-a etalat dacismul şi voievodatul... ceauşist ş.a.m.d.

De altă parte, toată lumea a fost permanent stînjenită de pesimismul structural eminescian, preferînd să vadă în Schopenhauer şi setea de Nirvana un simplu accident bibliografic de studenţie, ori un efect nevrotic al suprasolicitării fizice. Cum să-ţi decretezi „naţional" un poet pentru care „a fi" va să zică o „nebunie tristă şi goală"? ! ? Şi cum să-i accepţi cu inima tare pe doctorii Nica şi Vlad?

În fine, faptul că din pricina nefericitei epigrame macedonskiene, linia modernistă şi ardent francofilă nu a izbutit la noi, dînd total cîştig de cauză paseismului naţionalist germanofil, nu a scutit nicidecum fondul eminescian de idei de contestaţii şi răstălmăciri, în orice caz, nu prin „şocuri electrice" (de tipul: *Antropomorfism* în locul *Luceafărului*!)

şi nici măcar prin îndemnurile *à la* Constantin Barbu („să începem ca oamenii cuminţi: să citim tot ce a scris el, apoi pe cei pe care i-a studiat, apoi să ne uităm un pic prin Kant, să învăţăm un pic de sanskrită..."), ci printr-o temeinică, nemţească buchisire a faptelor socioliterare.

Iar pînă atunci nu strică să mai dăm o privire peste – să zicem – acea scrisoare din 1882: „...În opt ani de cînd m-am întors în România decepţiune a urmat la decepţiune şi mă simt atît de bătrîn, atît de obosit, încît degeaba pun mîna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moraliceşte şi că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi vin în fire. Şi cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri şi la nimeni. Sînt strivit, nu mă mai regăsesc, nu mă mai recunosc".

22, nr. 50/14-20 decembrie 1999;
nr. 51/21-27 decembrie 1999

Pictorul dezastrului

Cristian Tudor Popescu, *România abţibild*, Editura Polirom, 214 pagini

În persoana lui Cristian Tudor Popescu, România de azi şi-a găsit Cioranul, simfonistul catastrofei generale, dansate pe ritm de sîrba-n căruţă, pictorul sumbru, cu sadomasochism şi hohot expresionist, al falimentului şi lehamitei sinucigaşe, al mizeriei morale şi dezintegrării. Nu avem alt condei mai cuprinzător de rele, mai exact şi mai teribil în cauterizare, mai... triumfător în descrierea agoniei sprinţare ce ne paralizează. Oarecum Octavian Paler, în zilele lui cele mai posomorîte, mai poate concura cu Cristian Tudor Popescu în precizia formulărilor apocaliptice, a imprecaţiilor politice şi deznădejdii agresive.

Ca unul dintre primii patru, cinci formatori de opinie ai românului de azi, Cristian Tudor Popescu este, fireşte, venerat cît dispreţuit, duşmănit cît ascultat şi temut cît ironizat. Cu figura lui fioroasă, privirea crîncenă, rictusul „asasin" şi vorba grea ca o şenilă de tanc afundată în noroaiele sfîrşitului de lume, cu alura-i tensionată, de ins aflat invariabil în război cu tot ce mişcă, el pune astăzi pe hîrtie şi spune pe micile ecrane exact ce plănuia să scrie Cioran în vara lui 1989: „neantul valah".

Temele recurente ale observaţiei şi reflecţiilor sale (disoluţia autorităţii în România, jandarmeria planetară a SUA, cancerul politicianismului, cazul Iugoslaviei, corupţia generalizată şi complicitatea întru nevrednicie a clasei politice) beneficiază din plin de onestitatea încărcată cu adrenalină, de vitriolul verdictului, de absoluta dezinhibare în abordări (indiferent de domeniu), tonul casant şi jocul tranşant al disocierilor,

după cum sînt, deopotrivă, viciate (întristător sau revoltător) de puseurile de grobianism al „insului originar din Grant", cum singur se defineşte, de elanurile patetic-populiste şi cultivarea tenace a marotelor (ca de exemplu Gabriel Liiceanu şi GDS). Un coleric exploziv, dublat de un extraordinar talent descriptiv (fie pamfletar, fie patetic) şi de o atitudine riscantă cel puţin în plan politic (oricînd antiamericanismul îi poate fi citit în cheie filorusă) generează, natural, receptări de extremă, ceea ce face ca persoana lui C.T. Popescu să fie frecvent caracterizată în formule ce ţin de patologie.

România abţibild (volumul vine în continuarea altor trei publicate la Polirom de C.T. Popescu: *Timp mort*, *Vremea Mînzului Sec* şi *Omohom. Ficţiuni speculative*) reuneşte cîteva dintre editorialele din ultimii ani ale redactorului-şef de la *Adevărul*. Şi, în orice caz, dacă una sau alta dintre analizele cotidiene ale autorului scandalizează la fel de mult la stînga şi la dreapta, atunci cînd C.T. Popescu se ridică la panoramare (ori coboară în subsolurile fetide ale contingentului) verdictul său este pe cît de necruţător, pe atît de exact şi de indiscutabil (vezi aici *Tribalizarea României*, *Greaţa de vot şi setea de foc*, *Mesia la români*, *Românul naţional*, *Maimuţăreala*, *Românul bidimensional*, *România abţibild*, *Literatura zilei*, *Lumea a fost creată cu cîteva minute în urmă*, texte de antologie).

Deasupra oceanului de zgură spulberată, două admiraţii: pentru Stanisław Lem şi, mai ales, pentru Tarkovski. Autorul lui *Solaris* „se adresează", spune, indirect confesiv, C.T. Popescu, „nefericiţilor care au ceva din el, din durerea, din întristarea, din suspinul lui de a fi".

Ziarul de duminică, nr. 7/7 iulie 2000

Critica de echilibru

Ion Simuţ, *Arena actualităţii. Confidenţe*, Editura Polirom, 274 pagini

Cu toate că, în multe privinţe, românii dovedesc o crasă, întristătoare, ridicolă sau înduioşătoare lipsă de spirit critic, îmbătîndu-se zdravăn cu apă rece şi cultivînd cu patimă fie cinismul disolutiv, fie autoamăgirea cu vibraţie alterofobă, în literatură simţul critic acţionează din plin.

Se practică în ritm alert şi eficace, la noi, alături de critica de întîmpinare, de susţinere şi identificare, critica de idei, critica mentalităţilor, critica sociologică, estetică, filosofică, arhetipală, istorizantă şi critica (pur şi simplu) de plăcere, avem semioticieni, moralişti, comparatişti şi istorici ai formelor politice – toţi deghizaţi în critici literari ş.a.m.d.

Pe Ion Simuţ (n. 26 august 1953), deşi bine cotat ca istoric literar (coautor la *Dicţionarul Scriitorilor Români*, autor de ediţii, antologii, prefeţe la volume de Agârbiceanu, Goga, Rebreanu, Bacovia, Sadoveanu, Arghezi, I. Peltz, Teodor Scorţescu, Paul Georgescu, Mircea Nedelciu), l-am putea aşeza, cred, cel mai bine în formula criticii de echilibru. Doctor în filologie cu o teză despre Rebreanu (1997) şi redactor la *Familia* din 1986, Ion Simuţ a debutat în 1975 la *Echinox*, a terminat filologia la Cluj (1974-1978), a fost profesor de franceză din 1978 pînă în 1986 în satul natal (Hotar, jud. Bihor), din 1993 este lector, apoi conferenţiar la Facultatea de Litere din Oradea şi a publicat şase cărţi: *Diferenţa specifică* (1982), *Incursiuni în literatura actuală* (1994), *Revizuiri* (1995), *Confesiunile unui opinioman* (1996), *Critica de tranziţie* (1996), *Rebreanu dincolo de realism* (1997). O biografie tipică ardeleanului studios, format la şcoala lui Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Ion Pop, pe cît de aplicat, organizat şi harnic, pe atîta de jubilativ în lecturi, analize, supoziţii. Bine prins în tipare de Radu G. Ţeposu, încă de la debutul editorial, lui Simuţ i s-a subliniat „eleganţa comentariului, apelul la efectul imagistic al formulării, ironia voalată, produs al desfăşurării în negativ a ipotezelor, tehnica acumulării, minuţia analitică şi raportarea permanentă la opera în discuţie", criticului priindu-i „mai cu seamă divagaţia liberă şi erudită, potolită şi ceremonioasă, în marginea celor mai diverse pretexte, în urma căreia trage efecte memorabile" (*Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, 1993, p. 184). Ion Simuţ este criticul optzecist de la care multă lume aşteaptă, azi-mîine, o istorie a literaturii contemporane sau, mă rog, ceva asemănător.

Deocamdată, echilibrul criticului se exercită (nu fără o încordată fibră polemică) pe subiecte din varii sfere istorico-literare, de la „E posibilă renaşterea Europei Centrale?" la „M.R. Paraschivescu – eretic sau cabotin?", de la „Are Paul Goma talent?" la „Beneficiile strategiei narative în proza lui Mircea Nedelciu", trecînd prin „Cazul Panait Istrati", „Triumful lui Paul Zarifopol", „Straniul M. Blecher", „Competiţia antologiilor de poezie", prin critica lui Marin Sorescu şi biografia lui Norman Manea, prin lovinescianismul şi antilovinescianismul lui G. Călinescu, „postmodernismul pe muchie de cuţit" al lui D. Ţepeneag şi fatalitatea caragialiană, prin proza lui Cristian Tudor Popescu („un gazetar important al momentului, care întîmplător a publicat un roman"), prin cărţile lui Dan Petrescu, Ştefan Borbély ş.a. Ochi panoramatic, aşadar, voinţă de cuprindere şi, în consecinţă, de ordonare, înseriere, cumpănire, curaj în abordarea unor autori şi subiecte aricioase (Paul Goma, postmodernismul în viziunea lui Cărtărescu, campaniile lui G. Grigurcu, „istoria" lui D. Micu, optzecismul faţă cu şaizeciştii şi nouăzecismul, problema revizuirilor estetice pe baze reale ş.a.m.d.). Ion Simuţ dovedeşte acea înţelegere constructivă pentru contrarii şi perspectiva istorico-literară atît de necesară criticului actualităţii, astfel încît ai zice că-i lipseşte numai un editor de calibrul, abilitatea şi dotarea financiară ale lui Alexandru Rosetti pentru „a face saltul la marea sinteză". În orice caz, o bună doză din bovarismul optzecismului stă, cu speranţe, difuzată în afirmaţia criticului: „Nu cred că generaţia '80 este una irosită, cum afirmă Ştefan Borbély"... Aşa să fie!

Ziarul de duminică, nr. 9/21 iulie 2000

Istoricul şi tentaţia utopiei

Adrian Cioroianu, *Scrum de secol. O sută una de poveşti suprapuse*, cuvînt înainte de Andrei Pleşu, Editura Curtea Veche, 229 pagini

La 34 de ani, craioveanul Adrian Cioroianu are două M.A. în istorie (la Bucureşti şi la Universitatea Laval din Québec, Canada), e lector la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti, coautor de manuale şi studii de istorie a comunismului românesc publicate în România şi Suedia, redactor la *Dilema* şi *Sfera politicii*, deţine rubrici în ziare, la TV ş.a.m.d.

Acum vreo 7-8 ani, cînd i-am văzut primele articole despre sovietizarea intelectuală a României prin acea instituţie de tristă amintire pe nume ARLUS, am fost entuziasmat: cîţi istorici tineri îşi mai bat capul cu anii '50, săpînd dincolo de lozinci, idei primite de-a gata şi conexiuni facile? De regulă, pe epoca respectivă cercetătorii fenomenului sînt contemporani subiectului, aşadar nostalgici sau, dimpotrivă, resentimentari, captivii unor prejudecăţi, cu perspective reducţioniste, tentaţi să pluseze, să reducă, să malformeze ansamblul, din unghiul anumitor interese politice ale prezentului. Neimplicat emoţional, istoricul tînăr are şansa cercetării neutrale, acea sfîntă răceală – vitală domeniului – de care profesioniştii „de geantă latină" dau destul de rar dovadă.

Ei bine, pe cît îi citesc, săptămînal, rubrica „Poveşti suprapuse" din *Dilema* (ce şi compune volumul de faţă, cu texte publicate între 12 iunie 1998 şi 26 mai 2000), pe atîta mă întristez şi dau din cap mustrător, bătrîneşte. Adrian Cioroianu este în plină pasă de frivolitate, autorisipire şi răsfăţ mediatic. Un pericol aproape mortal pentru cercetătorul de

vocaţie şi de care credeam că numai noi suferim, cei care am prins abia la 45-50 de ani gustul libertăţii şi fervorile cvasiperverse ale proteismului cultural. Atunci cînd mi-l prefiguram pe Adrian Cioroianu ca pe o energie constructivă de tip Al. Zub sau Gh. Buzatu, istoricul din el se lasă pradă talentului pur literar (de care, culmea, dispune din plin!) şi face deliciile lui Radu Cosaşu! Să fie o opţiune deliberată? Un capriciu trecător? O bună sfidare estetizantă şi jucăuşă, faţă de încruntata înverşunare revendicativă (şi, la o adică, punitivă) de care dau dovadă majoritatea confraţilor vîrstnici? O pauză literară de respiraţie, între două proiecte istorice de anvergură, sau o capitulare lucidă şi oarecum cinică a pozitivului însumator factologic, în favoarea graţiei fabulatorii?

„Un bun administrator al carierei proprii", spune Andrei Pleşu despre Adrian Cioroianu. Şi continuă: „e citit, fără să alunece în răzgîială livrescă, e spontan, suculent, prompt în replică, dar niciodată grosolan sau resentimentar. Calmul social şi stilistic e una din marile lui virtuţi". Acesteia i se adaugă ironia fără răutate, disponibilitatea şi jubilaţia cu care asociază referinţe savante occidentale şi de ultimă oră cu scene din prezentul dîmboviţean, de la guvern şi parlament, pînă la mineri, mass-media, manele, ţuici comuniste, telenovele şi memorialistica foştilor mandarini pecerişti. Aşa se face că dilematicul povestaş cu nostalgii de Halima îi amestecă pe Huntington, Fukuyama, Ken Jowitt, Katherine Verdery, Robert Conquest sau Michnick cu amintiri uteciste, Jean Marais şi Sandra Brown, decupează peisaje de-o cruntă expresivitate (cîinii de pripas din curtea Academiei, vilele ţigăneşti din Strehaia, simpozionul cu salam de Sibiu de la p. 54), face conexiuni şocante, dar pline de miez (în 1938, Joe Schuster şi Jerry Siegel l-au lansat pe piaţă pe Superman, dar acesta fusese precedat, în 1934, de apariţia lui... Andrei Stahanov în miezul stalinismului...), leagă „Mars"-ul de astăzi de „Eugenia" noastră de ieri, vede un simbol naţional în inventarea sifonului în sticlă de plastic la români, face pagini care pot oricînd rivaliza cu evocările cărtăresciene (*Guma za Zvakanje*) sau cu pastişele lui Umberto Eco din *Minunea sfîntului Baudolino* (v. *Actriţa şi sălbaticii*), dar şi „capricii" care echivalează cu o sută de editoriale ce fac, de obicei, diversiunea noastră de toate zilele (*Mizilic identitar*, *Istoricii şi sinucigaşii aceleiaşi zile*, *Clona şi clonul*, *Manualul din poiană*, *Omul care a salvat socialismul*).

E bună ispita, meşter ispititorul, risipirea se face cu talent, cu spumă şi aplicaţiune. Să vedem însă şi alternativa. Între răcoarea prăfoasă a arhivelor şi aromele ce tot vin de la băcanul din colţ, înţeleptul musai să penduleze, nu să opteze.

Ziarul de duminică, nr. 31/25 mai 2001

Umorile şi calmul calculat

Virgil Nemoianu, *Tradiţie şi libertate*, Editura Curtea Veche, 534 pagini

Îndrăznesc să spun că abia acum, la zece ani de la revenirea în ţară a numelui şi cărţilor lui Virgil Nemoianu (plecat definitiv în SUA în 1975, profesor la Universitatea Catolică din Washington), jocul de idei al comparatistului şi atitudinile percutante ale gazetarului vor prinde teren şi vor fertiliza polemici.

Dacă vor beneficia de comentarii adecvate şi de un tiraj corespunzător, cele peste 500 de pagini ale culegerii editate la Curtea Veche vor face mai mult, în felul lor, pentru renumele autorului, decît amintirea cărţii despre Structuralism (1969), a eseurilor din *Calmul valorilor* (1971), *Utilul şi plăcutul* (1973), sau decît pregnanţa specialistului ipostaziat în *The Taming of Romanticism* (1984), *O teorie a secundarului*, *Micro-armonia*, şi chiar decît talentul literar al evocatorului din *Arhipelagul speranţei* (1994).

Cu cîteva excepţii, zecile de articole reunite aici au fost publicate în România între 1990 şi 2001, fie în *România literară*, *22* sau *Dilema*, fie în *Curentul*, *Secolul XX*, *Orizont*, *Ramuri*, *Polis* ş.a., adică în medii specializate, mai mult sau mai puţin. Acum, prin forţa lucrurilor, „targetul" se diversifică şi dacă, la următoarea vizită în România a profesorului, el va fi, în sfîrşit, oleacă răsfăţat de televiziuni, numele şi opţiunile sale vor avea cel puţin şansa de a rivaliza de pe poziţii mediatice echivalente celor de care s-au bucurat alţi „reveniţi" din SUA sau vestul Europei, precum Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, I.P. Culianu şi V. Tismăneanu, Sorin Alexandrescu şi Matei Călinescu.

Cei care nu ştiu nimic despre Nemoianu ar face bine să înceapă lectura de la capitolul final, interviurile, înspre celelalte cinci grupaje, intitulate „America", „România", „Ideologia", „Cultura", „Religia". În interviuri apar mîndra nostalgie a Banatului natal, cultul senin faţă de Cercul Literar de la Sibiu, prietenia cu Doinaş, Balotă, Negoiţescu, Regman sau N. Steinhardt, formarea la şcoala lui Vianu şi Edgar Papu, alături de Toma Pavel, Sorin Alexandrescu, Irina Bădescu, Andrei Ionescu, Sanda Golopenţia, ca şi preferinţele literare şi ideologice ale autorului, de la Updike, Barth sau Asimov la Cărtărescu, Pynchon, dar şi Blaga şi Cioran, în dauna lui Noica şi Eliade.

Trei direcţii importante sînt de urmărit în publicistica lui Nemoianu: idealurile omului de centru, structura conservatoare (dar cu serioase apeluri la liberalism) şi curajul de a-şi afirma tranşant unele opţiuni politico-administrative, precum adversitatea faţă de terorismul lui *political correctness* în SUA, dar mai ales în privinţa subsidiarităţii şi a federalismului în estul Europei şi România. Să le luăm pe rînd.

Admirabile poziţii de centru (cu atît mai necesare cu cît, se ştie, la noi domină polarităţile, maniheismul): „M-a interesat foarte mult la Negoiţescu un soi de linie de mijloc, între un radicalism anarhist, experimental, avangardist şi un anume tradiţionalism nostalgico-sămănătorist. Deschidere spre experiment, spre cosmopolitism, spre Europa, totuşi cu un sentiment destul de sănătos al înrădăcinării". În problema canon-anticanon: „Aş prefera să mă plasez pe o poziţie oarecum intermediară, privind canonul nu ca pe o schemă, ci ca pe un spaţiu în mişcare". În privinţa raporturilor dintre religie şi stat: o „împletire prea strînsă nu e un lucru dezirabil", dar şi campaniile „protestatarilor laicizanţi" sînt perfide şi păgubitoare (v. demonstraţia de echilibru la p. 352).

Admirabile poziţii conservatoare (apropo, pentru Nemoianu, Tony Blair nu-i decît „un găunos manechin"!). E de ajuns a-i citi paginile despre C. Argetoianu, cu rezervele şi cu admiraţia de rigoare, dar în special grupajul dedicat lui Ernst Jünger, ca să înţelegem la justa măsură afirmaţii precum: „am plasat totdeauna individualul deasupra comunitarului"; „sînt opus categoric rolului de jandarm mondial pe care şi-l arogă elitele politice ale Americii"; „personal, am mult dispreţ pentru Hollywood, dar îi recunosc o influenţă socioistorică absolut colosală"; „cercurile pacifiste din Vest parcă au dispărut. Totdeauna am avut bănuiala că scopul lor era apărarea comunismului, iar nu menţinerea

păcii"; „nimic mai bizar decît această dispariţie a individualismului american în faţa conformismului unanimist" (despre teroarea corectitudinii politice, v. p. 50, „grotescă şi malignă", sau p. 369, „cenzura editorilor de stînga a devenit o realitate nefericită pe piaţa de carte americană").

În contra curentului se arată Nemoianu cînd menţionează cazul Pinochet, care, „fără a fi un exemplu politic, a salvat Chile de pericolul comunist", cînd ne reaminteşte că zone întinse ale societăţii americane sînt mult mai conservatoare decît tradiţionalismul european sau cînd neagă unicitatea României în jalea politico-economică (v. pp. 143 ş.urm., 526). Ca şi în privinţa postmodernismului, a rusofobiei noastre („există motive puternice pentru care rusofobia este greşită şi dăunătoare intereselor naţionale ale României") ori a integrării noastre în NATO („nu e indispensabil. Indispensabilă e integrarea în circuitele economice").

În fine, îţi trebuie mult curaj să abordezi chestiunea federalizării într-o Românie care se înfioară şi se încruntă pe bună dreptate la afirmaţii de genul: „în ce priveşte România, n-ar fi lucru nerod să se gîndească cineva la împletiri cu o serie de ţări vecine; totodată, că o structură deplin monolitică a românităţii e mai puţin sănătoasă decît una pluralistă..." (!).

Eu, unul, aici, mă blochez. Însă publicistica lui Virgil Nemoianu e de-o suculenţă şi fertilitate indubitabile.

Ziarul de duminică, nr. 31/3 august 2001

Carte pentru Bernea

Irina Nicolau, Carmen Huluţă, *Dosar sentimental*, Editura Ars Docendi, 195 pagini

Nu ştiu cît îi datorează pictura românească lui Horia Bernea. Probabil că destul de mult, de vreme ce, la simpla rostire a numelui său, stîngismul ateu şi terorist ideologic freamătă de agasare, iar solitarul spiritualizat, elita morală şi tinereţea sufletească tresar în tăcere, cu acel amestec de veneraţie şi tandră familiaritate prin care valoarea pur umană consacră talentul pur estetic.

Oricum, dincolo de locul său în pictură, lui Horia Bernea – artistul, omul religios, liantul de energii pozitive – îi datorăm această incredibilă insulă de mîntuire vizuală care este Muzeul Ţăranului Român. Răsucit şi imprevizibil ca Prospero, sceptic jubilativ şi trăitor de mistere, hachiţos, coleric şi ezitant, debordînd de forţă constructivă, dictatorial din timiditate, fantast călugăr pieziş, dar temeinic în epicureism, Bernea a turnat în matriţele Muzeului Ţăranului nu doar „duhul locului", adică partea noastră de lumină, nobleţe, strălucire şi densă spiritualitate, ci şi închegările de contraste, osmoza contrariilor ce ne compun specificul. Cum frumos observa părintele Ioan Bizău într-o convorbire cu Sorin Dumitrescu, Horia Bernea era o „fire întoarsă. La prima vedere, o fire imposibilă, ca un beton, nu ştii niciodată din care parte să te apropii de dînsul. Un neam creştin care are spirite de talia – să zicem – a Părintelui Cleopa sau a lui Horia Bernea beneficiază de daruri extraordinare. Şi, într-o lume aparent neîntoarsă, aceşti oameni întorşi dau seama în locul tuturor".

Irina Nicolau şi Carmen Huluţă ne oferă o carte de pomenire, ca să zic aşa, pentru Horia Bernea, lucrată cu un ataşant amestec de prietenie,

sfială şi recunoştinţă, de profesionalism iscoditor şi mirare ghiduşă, de neastîmpăr productiv şi febrilă generozitate. Fiecare pagină poartă „la etaj" un gînd al pictorului sau un proiect al directorului care a continuat Lucrarea lui Al. Tzigara-Samurcaş, pentru ca „parterul" paginii să aparţină evocărilor celor două autoare. Un „dosar sentimental" blindat însă cu o mulţime de informaţii despre Muzeul Ţăranului Român, de la organizarea iniţială a sălilor şi expoziţiilor pînă la lista de concerte, tîrguri, publicaţii ale Muzeului, CD-uri ş.a.m.d., trecînd prin organigrame, tatonări, diverse proiecte de asamblare a „discursului muzeal" şi, desigur, premiul EMYA pentru cel mai valoros muzeu european al anului 1996.

Aşa se face că notaţii din carnetele lui Horia Bernea – precum cele despre „legăturile tainice ale lucrurilor" şi înşiruirea simfonică a exponatelor, ori despre faptul că „civilizaţia ţărănească nu cunoaşte lupta pentru autodepăşire. Este o calmă şi bună exprimare a bucuriei de a exista" – sînt dublate în subsol de întîlnirea cu fostul director al muzeului PCR, Ion Ardeleanu (p. 19), necazurile cu fluctuaţia de personal, aprilie 1990 în Piaţa Universităţii („mă simt manipulat şi peste tot văd numai securişti"), memorabila scenă cu minerii veniţi la Muzeu în iunie '91 convinşi că „există aici arme, droguri, dolari şi ţărănişti". Credinţa lui Bernea – că, „dacă omul actual va înţelege cît de sărac este în comparaţie cu strămoşii săi, va fi un cîştig enorm pentru el. Trebuie ajutat" – planează peste nararea stupefacţiei marxizante a multora în faţa superbei expoziţii „Crucea" (v. p. 79) ori a stărilor conflictuale din Muzeu (între muzeografi şi sectorul de cercetare, între cei vechi şi nou-veniţi de la Institutul de Folclor, între *public relations*, arhivare, promovare, organizare, pe scurt: tensiunea, dominatoare în România de azi, dintre spiritul artist-creator, dar boem, şi acreala harnică, dar birocrată şi invidioasă. În orice caz, Irina Nicolau recunoaşte că, „oricît ar contraveni naturii mele stihinice, o instituţie funcţionează numai prin disciplină şi organizare"). În fine, dacă pseudojurnalul Irinei Nicolau punctează, din 1990 în 2000, acţiunile, dilemele şi triumfurile Muzeului, tipurile expoziţionale şi nucleele spectaculare, într-un incitant dialog cu pseudojurnalul lui Bernea („ţăranul vechi îl vota pe cel mai umblat, mai domn, mai învăţat. Acum votează pe cel care seamănă cu el, pe cel care nu-l complexează. Lucru drăcesc"; „este mai important să deschizi muzeul de dragul unui segment social, sau e mai bine să-l păstrezi tainic?"; „Dumnezeu iubeşte ce este fragil, plăpînd, slab. Nu iubeşte

ce este puternic, tare, încremenit, de pildă piatra"), cititorul va fi bine descumpănit de hotărîrea de a lăsa fără etichete explicative mare parte dintre exponatele muzeale (p. 35), de dilema etnologie care atestă lucruri ştiute *versus* cea care dezvăluie lucruri noi (p. 53), sau de credinţa pictorului în superioritatea lemnului de cruce faţă de piatră şi fier...

Irina Nicolau notează undeva trei cuvinte-cheie din notele lui Horia Bernea: „Rigoarea, legea, rînduiala". Şi o formulă esenţială pentru Muzeul lui: „spaţiul locuit – reflex al unui suflet îmbunătăţit". De aici poate reîncepe Povestea...

Ziarul de duminică, nr. 36/7 septembrie 2001

Universitarul elastic

Ion Bogdan Lefter, *Scurtă istorie a romanului românesc (cu 25 de aplicaţii)*, Editura Paralela 45, 260 pagini

Trăim, se pare, în sfîrşit un moment al sintezelor. La mai bine de zece ani de postceauşism şi la şase decenii de la *Istoria* lui G. Călinescu, iată că de apărut au apărut nu aşteptatele istorii ale literaturii române contemporane realizate de Ion Cristoiu şi Alex Ştefănescu, ci masivele tomuri ale *Istoriei literaturii române de azi pe mîine (1944-1989)*, stupefianta, forfotitoarea, scandalizanta sinteză semnată de Marian Popa.

În fapt, o istorie de „vidanjare" a vieţii obştei scriitoriceşti în comunism, o carte paradoxală, pe cît de plină de adevăruri sulfuroase, pe atît de malformantă din unghiul ierarhiilor estetice şi care va umfla, presupun, valuri de cerneală de toate culorile şi tăriile.

Dintr-o dată, de la Editura Aula se anunţă apariţia celor trei volume din „lista lui Nicolae Manolescu", probabil o selecţie din miile de cronici ale criticului despre literatura română a ultimei jumătăţi de veac XX. Asta în timp ce, la Editura Albatros, Aurel Sasu face corectura finală la vol. III din *Dicţionarul Scriitorilor Români* şi după ce colectivul clujean coordonat de Ion Pop ne-a oferit vol. III din *Dicţionarul analitic de opere literare româneşti*...

Ei bine, pe fondul campaniilor de revizuire, reierarhizare, schimbare (*versus* conservare) de canon etc., tocmai generaţia '80 să stea de-o parte? Reunindu-şi aproape 30 de recenzii, sinteze şi texte analitice publicate de prin 1980 încoace, Ion Bogdan Lefter le branşează la un „eseu inaugural", „panoramă concentrată", „hartă sinoptică a romanului

autohton", publicată iniţial în engleză. (Şi, între paranteze fie vorba, e foarte rău că nu ne spune în ce context: o fi o prefaţă la vreo antologie dedicată de spaţiul anglo-saxon Estului european? Un capitol de dicţionar dedicat României în spaţiul Europei Centrale? etc.

Este foarte important de specificat contextul, în special din pricina necesităţii – sau inutilităţii – obiectivităţii în prezentarea faptelor de istorie literară. Dacă era vorba de un excurs subiectiv cerut de vreo editură occidentală pe temeiul personalităţii critice a autorului, acesta avea deplina libertate de a omite cutare operă, autor, cutare direcţie epică ş.a.m.d. În schimb, în cazul vreunui dicţionar tip Oxford, să zicem, fiecare afirmaţie şi fiecare absenţă se cuvine bine cumpănită, astfel încît – pentru a ne limita la un singur exemplu – deconcertează prezenţa lui V. Nemoianu şi V. Ivănceanu ca autori de „romane notabile", în absenţa unor I. Lăncrănjan şi Paul Anghel, oricît de lamentabilă, discutabilă, scandalizantă le va fi fost vieţuirea literară.)

Dar, atenţie, să nu se înţeleagă din miezul parantezei de mai sus că I.B. Lefter ar fi copleşit de partizanate. Nu. Şi chiar e de plăcută mirare echilibrul etalat aici de, cum să-i zic, atletul estetico-ideologic al *Observatorului cultural* şi al Editurii Paralela 45, reputat pentru alergiile, nichitofobia, opacităţile şi intransigenţa lui ultrapedagogică, filooptzecistă, antimodernistă şi filopostmodernistă. Să-l vezi pe I.B. Lefter punînd verdicte precum: *Cronică de familie* – „splendidă proză socială, cel mai cuprinzător tablou al aristocraţiei româneşti a secolelor XIX-XX", *Bietul Ioanide* – „capodoperă de roman caricatural" şi *Noaptea de Sînziene* de Mircea Eliade – „printre marile romane ale literaturii române", poate „cel mai valoros din jumătatea a doua a secolului XX" – iată o realitate nu de citit toată ziua sub pana doxologului optzecismului.

Criticul, care pariază de obicei pe proza lui Nedelciu, Gh. Crăciun sau Cărtărescu, apără aici *Delirul* lui Preda de catalogările minimalizante („senzaţia de operă majoră, vie şi incitantă"), scrie despre „vîna ironică" a lui Anton Holban şi despre joyceanismul *Istoriilor* lui Mircea Ciobanu. Cel care mizează enorm pe Radu Petrescu şi M.H. Simionescu se aplică interesant, aici, asupra „reţelei ermetice de tip special" din *Milionarul* lui Ştefan Bănulescu, făcînd asocieri interesante între personajele lui Preda, Ivasiuc, M. Ciobanu şi G. Bălăiţă (p. 90), ale lui Eminescu şi Camil Petrescu (p. 64), ca şi panoramări tematice foarte utile, precum constelaţia *Păsărilor* lui Ivasiuc, de la p. 100.

Incitantă rămîne buna priză pe care I.B. Lefter a făcut-o la *Turnul* lui V. Andru, la prozele lui Marian Popa, M. Mincu şi Mihai Zamfir, în absenţa – totuşi greu acceptabilă – a unor nume precum Sadoveanu sau Buzura, Slavici sau Gabriela Adameşteanu, Cezar Petrescu sau Ştefan Agopian, Duiliu Zamfirescu sau Stelian Tănase ş.a.m.d.

Decisivă este, aici, etapizarea propusă la p. 152, cu cele trei modele postbelice: realismul tradiţional (Marin Preda), cel modernist (Ivasiuc) şi jocul autenticism/textualism al optzecismului. Exact aici se află, îmi place să sper, cheia viitoarei, realei sinteze a lui Ion Bogdan Lefter.

Ziarul de duminică, nr. 41/12 octombrie 2001

Critica la catalog

Ion Bogdan Lefter, *Anii '60-'90. Critica literară*, Editura Paralela 45, 512 pagini

Ce dezamăgire! Ce tristeţe! Ce cacealma! Nu am văzut încă dicţionarul criticilor literari realizat de Irina Petraş, nici cartea lui Florin Mihăilescu despre critica literară românească din ultima jumătate de veac, dar eram sigur că Ion Bogdan Lefter va propune o radicală înnoire a perspectivei, a criteriilor de clasificare şi evaluare, conform grilei sale iconoclaste, postmoderne, optzeciste.

Nimic din toate acestea. Decepţie pe toată linia. Dornic să acopere şi să domine cît mai iute, mai complet şi mai aprig peisajul, Lefter şi-a adunat recenziile despre cărţi de critică de prin 1982 încoace, le-a împănat cu ceva evocări, conspecte şi excerpte şi a tras un catalog de-o subiectivitate absolută, pe cît de flagrant partizan şi nedrept faţă de ansamblul fenomenului, pe atîta de mistificator. Nu în materie de verdicte propriu-zise, ci de prezenţe şi absenţe, bazate pe idiosincrazii şi invidii cît se poate de necolegiale. Cine n-a avut parte de conjunctura favorabilă recenzării sau cine n-a încăput printre ochiurile sitei corectitudinii politice, al cărei atlet fără fisură este I.B. Lefter – nu a fost strigat la catalog. Pe de altă parte, dacă totuşi ai fost ales, fie eşti oprit din evoluţie la data recenziei şi încremenit în listă, fie ţi se discută o carte colaterală, dar ţi se omite contribuţia esenţială.

Exemple pentru primul caz sînt destule. În timp ce Ioan Buduca, Ioan Holban, Val Condurache, Al. Cistelecan sau Dan. C. Mihăilescu sînt rămaşi în insectarul din 1983-1986, Andrei Cornea „beneficiază" de 1998, Gheorghe Crăciun de 2000, Andrei Oişteanu e prins în numai

cîteva rînduri, doar cît să nu fie lipsă la apel, deşi anvergura preocupărilor sale este (a fost) mult mai amplă. În plus, apar destule nume afirmate în jurul anului 2000, şi asta într-o carte intitulată *Anii '60-'90...*

Exemplul flagrant de omisiune îl găsim la Radu G. Ţeposu, numit pe drept în 1986 „unul dintre cei mai buni cronicari literari de la noi", dar prezent aici doar cu *Viaţa şi opiniile personajelor*, cu toate că marea lui carte va rămîne *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, de care – fără pic de fairplay – I.B. Lefter nu pomeneşte. Aceeaşi mentalitate păgubos-concurenţială e de întîlnit în... absenţa lui Mircea Mihăieş, care, orice s-ar spune, merita să figureze într-un sumar ce-i cuprindea pe Andrei Bodiu şi Ioana Bot, pe Ion Buzera şi Corina Ciocîrlie! Ca să nu mai vorbim de absenţa lui H.-R. Patapievici, în orice caz, cea mai spectaculoasă apariţie în eseistica noastră postceauşistă, în catalogul lui Lefter figurînd la eseu Adriana Babeţi şi Gheorghe Iova!

Dar uite că, luat de patosul congener, am început cu sfîrşitul, în loc s-o iau de la capăt, acolo unde lipseşte Şerban Cioculescu, marea punte către interbelicul critic, dar unde-i prezent Crohmălniceanu, a cărui uriaşă maculatură din proletcultism este pur şi simplu expediată în formula: „a practicat critica proletcultistă, fiind cînd înălţat în rangurile nomenclaturii propagandistice a epocii, cînd supus unor şedinţe de înfierare". Hai să zicem că Alexandru Piru poate fi „scutit de prezenţă", cu toate că, dacă te pretinzi arbitru obiectiv al fenomenelor, pantocrator doctoral şi didactic, eşti obligat să sesizezi trendurile şi să decupezi ponderea tuturor valorilor notabile, indiferent de culoarea ideologiei, de temperamentul critic, instrumentarul analitic ş.a.m.d. De acord cu prezenţa lui N. Steinhardt şi a lui Ion Ianoşi la eseistica neo-modernistă, dar parcă absenţa lui Edgar Papu nu era de dorit într-o literatură totuşi atît de puţin dotată la capitolul erudiţie în filosofia artei. Sigur că Ştefan Cazimir sau Matei Călinescu îşi au locul în orice istorie a genului, dar pentru evaluarea conflictului fundamental care a scindat zeci de ani lumea noastră literară (modernitate *vs* tradiţionalism, cosmopolitism *vs* autohtonie, organicism etnoeticist *vs* estetism liberalist etc.) Mihai Ungheanu rămîne un nume de neocolit pentru oricine se pretinde instanţă critică. Spuneţi şi dumneavoastră: e normal să-ţi alegi un titlu omniacaparator precum *Anii '60-'90. Critica literară* fără cea mai infimă precauţie de bemol la cheie, iar din carte să-ţi lipsească examinarea polemicilor, a conflictelor doctrinare, a stilurilor, panoramarea relaţiilor

politicului cu ideologia literară şi dintr-un sumar care-i cuprinde pe Sorin Alexandrescu, Al. Dobrescu, Şerban Foarţă, Mircea Scarlat, Vasile Popovici, George Ardeleanu şi Mihai Dragolea să lipsească Alexandru Paleologu şi Alexandru George, Florin Manolescu, Alexandru Călinescu, Marian Papahagi şi Cornel Ungureanu, Gabriel Liiceanu şi Ion Simuţ? Însuşi autorul – adevărat campion al dosarelor de temă, monitorizînd actualitatea literară de decenii, cu sagacitate şi voluptate – face în prefaţă un inventar de vreo, cred, două sute de nume absente. Şi atunci? De ce un astfel de titlu în locul unuia care să sublinieze exclusiv afinităţile elective ale criticului? Numai ca să vii mai iute pe piaţă, la concurenţă cu „listele" lui Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Marian Popa şi Eugen Negrici?

*
* *

Am arătat săptămîna trecută flagranta neadaptare a sumarului cărţii lui Ion Bogdan Lefter la ansamblul fenomenului. Zecile de nume absente din ceea ce se anunţa ca o panoramare a anilor 1960-1990, prezenţa încorsetată în timp a unora (împietriţi în recenzarea de la 1985-1986), prezenţa strict formală, de cîteva rînduri, a altora (M. Zaciu, Sorin Alexandrescu, Eugen Negrici, A. Oişteanu).

Adevărul e că numai titlul strică natura meniului. Dacă am fi avut o carte intitulată, să zicem, *Lista lui I.B. Lefter*, totul ar fi fost OK. Altminteri – sînt nevoit s-o repet –, să pui pe copertă acolada 1960-1990 şi să prezinţi debutanţi editoral în critică de după 1990 (Corina Ciocîrlie, Ioana Bot) şi chiar din 2000 (Ion Buzera), în vreme ce din tablou lipsesc nume cu valoare netăgăduit categorială ca Al. Paleologu, G. Liiceanu, Alexandru George, alături de M. Papahagi, Florin Manolescu, Al. Călinescu, Sorin Antohi ş.a. e ceva greu de acceptat.

Datorîndu-şi afirmarea în anii '80 trioului Eugen Simion-Nicolae Manolescu-Mircea Iorgulescu şi lui Paul Cornea cariera unviersitară de după 1989, I.B. Lefter le dedică mentorilor partea leului. Nimic rău în asta, poate doar excesul linguşelnic pînă la jenă în cazul profesorului Cornea, uneori la un pas de ridicol, cum se întîmplă la p. 75: „Cînd mi-am susţinut doctoratul, l-a cunoscut şi pe tatăl meu. Stăteam împreună cu Domnul profesor în faţa liftului de pe scara din stînga holului de marmură al Filologiei, dinspre Decanat şi dinspre Sala de Consiliu,

unde urma să aibă loc mica reuniune. Tata a urcat cîteva trepte şi eu am făcut prezentările. Ştiind de la noi multe despre Domnul Cornea, tata îmi spusese în repetate rînduri să-i transmitem salutări [...], iar eu eram între ei într-o postură ambiguă între fiu şi prieten...".

În timp ce unora li se şterge trecutul cu o simplă răsucire de buton (v. Ov.S. Crohmălniceanu, „în acei ani a practicat critica proletcultistă", sau Ion Ianoşi, pe care „biografia, mediul familial, temperamentul şi convingerile l-au situat ideologic la stînga"), altora li se impută prezentul, chiar dacă altădată li s-a acordat încredere (v. Alex Ştefănescu, considerat retrograd, fixat în structura cîmpului literar '60-'70, dat fiind că „îi neagă" pe Nedelciu, Cărtărescu, Gh. Crăciun), în vreme ce alţii sînt aburiţi finalmente într-o ambiguitate vag ameninţătoare: „Discuţii [cu Eugen Simion – *n.n.*] pline de simpatie, relaţii cordiale, cu unele momente de sinceritate surprinzătoare. Nu le evoc acum, sub impresia mult mai puternică a transformării de după 1989. În ce mă priveşte, îl cred unul dintre misterele cele mai uimitoare ale postcomunismului cultural românesc. Îl vom înţelege vreodată cu adevărat, oare?". În fond, acestea pot fi luate foarte bine ca dovezi de fairplay: dacă atitudinile politice de după 1989 ale criticului în cauză contravin opiniilor şi evoluţiei lui I.B. Lefter, iată că acesta nu-şi elimină pur şi simplu obiectul, cum ar face un resentimentar, ci îl adnotează, îl amendează încruntat-comprehensiv: „Greu de înţeles involuţia post-'89 a lui Valeriu Cristea", notează el (p. 237). „O dramă, în felul ei." Corect.

Dincolo de observaţiile judicioase de întîlnit ici şi colo (ca de exemplu relaţia discurs critic – discurs etic la Monica Lovinescu sau oscilaţia structurală a lui Nicolae Manolescu între T. Vianu şi G. Călinescu, plus lovinescianismul), fibra ataşantă a aplicaţiilor lui I.B. Lefter o reprezintă, zic eu, pledoaria sa pentru esenţa creatoare a actului critic. Chiar dacă se declară împotriva călinescianismului şi chiar dacă se afirmă ca un partizan al lui Adrian Marino – chit că nu-i comentează cărţile deloc, şi asta pe bună dreptate („de pronunţat s-ar putea pronunţa doar computerele din marile biblioteci, de tipul băncilor de date", spune el; în plus, Adrian Marino „a avut onoranta generozitate de a mă desemna ca bursier Herder") –, Ion Bogdan Lefter nu doar că a practicat şi practică relaxat şi sagace foiletonistica, dar se declară net de partea elasticităţii eseului, a criticii literare ca gen creator (v. debutul capitolului Lucian Raicu), a deschiderilor tematice ca „mirifică aventură culturală", admirînd

„vocaţia globalităţii". Definitorii sînt în acest sens disocierile de la pp. 476 ş.a., într-un text, adevărat, din 1982.

Din păcate, am impresia că dogmatismul la care a ajuns astăzi Ion Bogdan Lefter, care examinează literatura conform grilei unei instanţe erijate în autoritate omniscientă, nu prea va mai lăsa loc de răsuflătoare unor astfel de pledoarii pentru elasticitate cuprinzătoare, pentru ludicul opţional, pentru voluptatea lecturii şi spiritul amalgamant al eseului. Nu ne rămîne să ne dorim decît ca măcar pasiunea exactităţii, pe care o are, să-i rămînă... exactă.

Ziarul de duminică, nr. 15/18 aprilie 2003;
nr. 16/25 aprilie 2003

Către „erudiţia inimii"

Dan Ciachir, *Luciditate şi nostalgie* (ediţia a II-a), Editura Dacia, 148 pagini

Poet, italienist, fost echipier în anii '70 la *Săptămîna* lui Eugen Barbu (păcat pentru care trage şi acum ponoase la bursa literară), Dan Ciachir este cotat, la cei 50 de ani ai săi, drept cel mai bun specialist în Nae Ionescu (vezi între altele vol. *Gînduri despre Nae Ionescu*, 1994), ca şi în tot ceea ce priveşte generaţia '27.

Specializat, în timp, în teologie (susţine lunar, de 11 ani, la *Cuvîntul*, „Cronica ortodoxă", sutele de articole publicate acolo fiind recent reunite în volum la Editura Timpul), ferventul admirator al lui D. Stăniloae este o natură melancolică, dar cu fibră pamfletară, iute la mînie, confin „lirismului existenţial" (sintagmă prin care defineşte stilul lui Iorga, Nae Ionescu, Mircea Eliade). Un contemplativ îmbibat de seve şi licori orientale, fraged la simţire şi liric în visări, dar necruţător mînuitor de pumnal polemic la vreo contradicţie bisericească (una manevrată, de pildă, de IPS Antonie Plămădeală & Co.).

Într-un timp marcat de maniheită, cînd se practică orbeşte fie iconodulia nombrilistă, izolaţionistă şi occidentofobă, fie iconoclastia pseudo-sincronizantă şi, oricum, contraproductivă, Dan Ciachir cultivă măsura degustătorului de Răsărit cu faţa la Apus, în paralel cu eleganţa prin care omul de cultură, păstrîndu-şi tăria credinţei, ştie să-i reteze ţepii războinici şi colţii exclusivismului, în numele înţelegerii cuprinzătoare întru *Doxa*. Sigur, există subteran şi destule puseuri violente (de genul: „impertinenţa protestantă"), dar în general tonul este acesta: „Mentalitatea românească, datorînd mult ortodoxiei şi Orientului, este cu

precădere simbolică şi sobornicească şi este înclinată să vadă pretutindeni «semne». [...] Ne putem explica de ce poezia, la noi, a avut înflorirea reală pe care a cunoscut-o: pentru că îi este propriu tocmai limbajul simbolic. La noi, alexandrinismul, manierismul au reprezentat mai degrabă o formă de autoconservare decît o dovadă de sleire şi scepticism"; „Dacă Răsăritul este contemplativ, reflexiv, sapienţial, Apusul are ideea fixă a mişcării, a transformării"; „Noi nu prea am avut negustori, industriaşi, întreprinzători. Este consecinţa spiritului sobornicesc, avid de personaje harismatice, de minuni, şi pentru care vremurile aburesc a apocalipsă... Comunismul a favorizat tocmai această latură mai puţin fericită a mentalităţii răsăritene tipice pentru Cîmpia Dunării: a multiplicat la infinit pe acel Moromete care nu ştie decît să glumească amar, să înjure, să scuipe în şanţ şi să se gîndească cum să păcălească fiscul...".

Cu luciditate şi nostalgie, reuneşte articole publicate în anii '80 despre generaţia lui Mircea Eliade („Emil Cioran publicist", „Lirism existenţial", „Mircea Vulcănescu traducător", „Mircea Eliade şi nostalgia Bucureştiului interbelic" ş.a.), o surprinzătoare şi incitantă secţiune caragialiană (despre I.L. şi Mateiu), una dedicată recuperărilor post-'89 (de la Nae Ionescu, D. Stăniloae şi P. Ţuţea la Petru Dumitriu, intens admirat de Dan Ciachir) şi un capitol de aforisme (de tipul: „Există o deznădejde ziditoare, una care pune în mişcare energiile spirituale din om"; sau: „A iubi pe cineva înseamnă a-l odihni în tine"), dintre care cel puţin două sînt definitorii pentru firea poematică a autorului: „Nu ştiu dacă am suferit pentru Cunoaştere, dar pentru trăire pot spune că am suferit"; „Aş vrea să ajung la o erudiţie a inimii".

Observaţii interesante, demne de viitoare pritociri, la tot pasul: afinităţi stilistice Odobescu-Cioran-Mateiu Caragiale; „Caragiale şi Nae Ionescu sînt singurii oameni din cultura noastră care nu ridică niciodată tonul. Al treilea nu-l ridică nici el – Cehov"; comunismul ca neo-fanariotism (p. 88); foarte exacta radiografie a boemei colectivizante din breasla scriitoricească, văzută ca fatală disipare de energii creatoare (p. 78); trăsnita – dar savuroasa – idee de a face inventarul automobilelor deţinute de scriitorii români, de la Rebreanu şi Peugeot-ul lui Călinescu pînă la campionul în domeniu, Nicolae Breban (care cică a avut, pe rînd, Buick, Fiat 1800, Chevrolet, Opel, Glass, BMW, Mercedes...). *Gore Pirgu sau apoteoza tupeului* este un studiu care ar

merita dezvoltat într-o carte, după cum notaţiile privitoare la natura *Femininului în opera caragialiană*, intrate în dialog cu *Domina bona* călinesciană şi cu mai noile eseuri despre violenţa, infidelitatea, logoreea şi fibra demonică din *Personajul caragialian*, ar putea relansa exegeza.

În orice caz, nu mulţi eseişti îşi trăiesc ideile cu atîta curată ardoare.

Ziarul de duminică, nr. 42/19 octombrie 2001

Biciul Domnului

Sorin Dumitrescu, *Rock & popi. Carte de veghe creştină*, Editura Anastasia, 291 pagini

De cînd e lumea, orgoliul, bovarismul şi patriotismul intelectualului român au suferit din pricina umilinţelor şi viciilor cauzate de excesiva îngăduinţă a ortodoxiei.

Năpădit de corupţia, cloaca mercantilă, damful viticol şi burdihăneala năduşită în care se petrece la noi industria de nunţi/botezuri/înmormîntări, cum să nu tragi invidios cu ochiul la disciplina cvasimilitară a catolicului, la spiritul lui geometrico-aseptic, de bun politician pragmatic, stern aggiornat? Cum să nu te doară indiferenţa la cultură, la trăire spirituală şi puritate metafizică a majorităţii clerului ortodox, amestecul de erezie, superstiţie bătrînească, folclorism de bazar şi xenofobie agresiv izolaţionistă din sînul Bisericii?

Lupta firavei, dar ambiţioase fibre elitare din BOR, stimulată de anvergura culturală şi de unele iniţiative ale laicatului, este totuşi o realitate dătătoare de speranţă. Din această perspectivă, Editura Anastasia, nobila înfăptuire a lui Sorin Dumitrescu, este un fenomen cultural, etic şi artistic oricînd comparabil ca amplitudine, substanţă şi eficienţă în durata mentalităţilor cu Muzeul Ţăranului Român al lui Horia Bernea, cu Humanitasul lui Gabriel Liiceanu şi NEC-ul lui Andrei Pleşu. Fără zgomot mediatic, subtil şi temeinic, cele aproape două sute de titluri tipărite din 1992 încoace (ca să ne referim exclusiv la activitatea editorială a Fundaţiei Anastasia) formează deja o bibliotecă de trăire creştină. În această plăcută varietate care-i cuprinde pe Ilie Cleopa, Claudel, Dumitru Stăniloae, Hans Urs von Balthasar, Rilke, Chateaubriand, Nae

Ionescu, Ioan Hrisostom, Paul Evdokimov, Soljeniţîn, Vintilă Horia, Grigorie Palama, Th. Baconsky, Al. Schmemann, San Juan de la Cruz, Vl. Volkoff, Florenski, dar şi Ernest Bernea, N. Crainic, N.C. Paulescu ori Sf. Efrem Sirul şi C. Yannaras, cum să nu recunoşti voinţa de cuprindere echilibrată, gustul sigur pentru valoare şi furia ziditoare a lui Sorin Dumitrescu? *Rock & popi* adună o bună parte din publicistica viguroasă, de „Iov sulfuros", cum ar spune Cioran, a acestui cavaler înzăuat, plăpînd la simţire şi artist în fond, însă necruţător în osîndă şi coleric, aprig la vorbire. Cel mai frumos lucru din carte este tocmai justa împărţire a sfintei mînii, ca să zic aşa, imparţialitatea imprecaţiilor. Sînt mustraţi cu egală fervoare şi îndreptăţire liber-cugetătorii ce formează majoritatea intelectualităţii noastre, „de o bună bucată de vreme incultă teologic", percepînd exclusiv (şi negativ) trupul „terestru" al Bisericii, dar şi, pe celălalt versant, „idolatria ecleziologică", „specifică acelei părţi a mirenilor şi clerului aţintită exclusiv asupra naturii divine a Bisericii". Biciul retoric îşi exercită virtuţile purificator-punitive deopotrivă în privinţa invadării bisericilor de „tişlaifăre, candele electrice, difuzoare, veioze, clopote electrice", totul conducînd la „o morală relativă, încîlcită, care culpabilizează orice critică ziditoare", ca şi fobia faţă de Biserică a ateismului amoral, „anticlericalismul isteric", „mistica autistă" a liber-cugetătorului. „Artizanii decomunizării Estului", „artizanii culpei naţionale", „artizanii glasnostizării", apoi „numărul ridicat al celor care iubesc fastul Ortodoxiei mai mult decît pe Hristos", fenomenul pernicios pe care îl reprezintă „autoîmbisericirea neosecuriştilor tranziţiei", ridicolul degradant al „părintelui microfonofor" (pp. 133 ş.urm., veritabilă pagină literară), în fine – atitudinea cuvenit nuanţată în cele două subiecte spinoase care sînt „megacatedrala (plănuită) a neamului" (pp. 137 ş.urm.) şi „penibila strategie a conducerii BOR" în privinţa fenomenului greco-catolic (pp. 215 ş.urm.) sînt notele cele mai incitante ale cărţii. Să nu uităm condamnarea „sintagmelor lemnoase ale pălăvrăgelii bigote", a „bizarilor impostori care se dau drept grănicerii credinţei străbune", dar şi apărarea de acuzele pripite şi deocheate la adresa „fundamentalismului creştin-ortodox". Într-o vreme a exclusivismului, cînd se stă cu un ochi la Atena, cu celălalt la Moscova, dar cu picioarele în noroi, iar excesele au anulat, aproape, pînă şi ideea de măsură, astfel de severităţi veghetoare ne reamintesc străvechiul adevăr cum că „bătaia e ruptă din rai"...

Ziarul de duminică, nr. 6/30 iunie 2000

Estetismul politic

Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică, I. Poezia, II. Proza. Teatrul, III. Critica. Eseul*, Editura Aula, 429+349 +445 pagini

„A mai murit un drac" – parcă aşa se spune cînd coincid mai multe fenomene. Ceea ce 1990 nu a reuşit să-i impună lui Nicolae Manolescu ca necesitate stringent-axiologică, după ce vreme de trei decenii a dominat cursa literară, a reuşit acum Editura Aula (în speţă Alexandru Muşina şi Al. Cistelecan): trei volume ce selectează circa trei sute din cele (presupun) vreo două mii de cronici literare manolesciene.

Apariţie-surpriză, fiindcă, încă de anul trecut, aşteptam de la editura lui Nicolae Ţone fie un şir de 10-11 volume cu aceste *causeries de jeudi* care „au făcut canonul" în ceauşism, fie un cărţoi cît „monumentala" lui G. Călinescu, menit să închidă o buclă a istoriei literaturii, să prezinte noilor promoţii imaginea deja cvasilegendară a „literaturii paralele" şi să dovedească rivalilor lui Nicolae Manolescu (atît celor „doctrinari", precum Adrian Marino, cît şi partenerilor de ring, de talia unor Eugen Simion şi Mihai Ungheanu) că, la o adică, bine strunită, foiletonistica joacă foarte bine în rol de sinteză.

Pe de altă parte, graba prezentei ediţii înclin să cred că se datorează şi apariţiei *Istoriei* lui Marian Popa la Fundaţia Luceafărul, ca şi – din aceleaşi sfinte raţiuni concurenţiale – fabuloasei cariere pedagogice pe care o are seria lui Eugen Simion *Scriitori români de azi* la toate nivelurile didactice. Iar dacă la acestea adăugăm nefericitul şir de amărăciuni la care destinul l-a supus pe Nicolae Manolescu în ultima vreme (eşecul din Partidul Liberal, nereuşita Isărescu, eşecul electoral

de la Uniunea Scriitorilor, desfiinţarea emisiunii „Profesiunea mea, cultura"), e limpede că toate consună la reevaluarea compensatorie a activităţii fundamentale (totuşi) a criticului: rubrica „Actualitatea literară" din *România literară*, cea care, alături de „Actualitatea românească" a cuplului Monica Lovinescu-Virgil Ierunca, de la „Europa Liberă", a susţinut cultura paralelă şi rezistenţa estetică, varianta subversivă la literatura propagandei ceauşiste.

Dacă ar fi fost structurată nu simplu, cronologic, ci mai ales tipologic (aşa cum au procedat E. Lovinescu şi Eugen Simion), definind, prin însumare, serii, direcţii, teme istorico-literare ş.a.m.d., „lista lui Manolescu" şi-ar fi respectat titulatura (excesivă, orice s-ar spune) de *Literatura română postbelică*. Însă aşa cum sînt, cele trei volume nu fac decît să sugereze gustul adevăratei *Istorii*. Şi să prefigureze importanţa continuării ei cu literatura de după 1989, mai ales că, oprindu-şi pe la 1993 ritmicitatea cronicii, Nicolae Manolescu a „pierdut" cărţi ce se înscriu în paradigme precedente, subsumabile sumarului de faţă, de la romanele lui Alexandru Vona, Stelian Tănase, Radu Aldulescu ori Alex Mihai Stoenescu pînă la jurnalele (memoriile) unor Alice Voinescu, Eugène Ionesco, Mircea Zaciu, P. Pandrea, Mircea Eliade, Jeni şi Arşavir Acterian, Adriana Georgescu, M. Sebastian ş.a.m.d. Or, la acest capitol, aici sînt cuprinşi doar trei autori (adevărat, fiecare definitoriu pentru cîte o direcţie): N. Steinhardt, V. Ierunca şi I. Ioanid.

Şi dacă tot ne-am oprit la absenţe (marea pricină de scandal a cărţii), să ne întrebăm de ce a fost salvat în noua arcă manolesciană Dumitru Popescu (*Muzeul de ceară*), în absenţa unor nume precum Petru Popescu, B. Nedelcovici, Mihai Sin, Al. Papilian, Dana Dumitriu, Maria Luiza Cristescu, E. Uricaru, Radu Mareş, inclusiv (dacă tot vorbim de Dumitru Popescu) Titus Popovici ori P. Sălcudeanu (între paranteze fie spus, eu unul aş fi inclus şi cele două cronici la *Cordovanii*, pe care i le tot incriminează de decenii duşmanii, explicînd contextul şi dedesubturile, adnotînd lucrurile din unghiul de azi etc.). Repet: nici un nume (inclusiv M. Beniuc) nu figurează nemotivat în sumarele celor trei volume, cu această unică excepţie a lui Dumitru Popescu. Prezenţa lui răstoarnă orice explicaţie. Dacă e prezent Răzvan Petrescu, cu un volum din 1993, atunci de ce să lipsească *Blocada* lui P. Chihaia? Şi dacă e lesne de înţeles (şi de acceptat) de ce lipsesc Al. Oprea sau P. Marcea, este greu de admis absenţa lui Mihai Ungheanu, antipodul doctrinar al lui Nicolae Manolescu, dar numai de la un anumit moment încoace. În

fine, la capitolul „Teatru", dacă lîngă Radu Stanca, T. Mazilu, Ion Băieşu şi Marin Sorescu poţi accepta lipsa unor autori precum Dumitru Solomon sau I. Naghiu, absenţa lui D.R. Popescu este o carenţă flagrantă.

Nenorocirea e că vom rămîne cu toţii blocaţi în absenţe, riscînd, pe de o parte, să nu observăm surprizele şi cavalerismul autorului (v. de exemplu „Cazul Eugen Barbu" şi comentariile lui N. Manolescu dintre 1963, *Groapa*, şi *Istoria polemică*, 1976, ori aplicaţiile pe cărţi şi teorii potenţial ostile gustului manolescian: C. Noica, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe ş.a.), iar de cealaltă parte, să trecem indiferenţi tocmai pe lîngă miezul lucrurilor, adică exegeza însăşi.

Tot văzînd în Cronica lui Manolescu exclusiv Instanţa şi Verdictul, riscăm să nu mai vedem subiectul ca atare şi calitatea extraordinară a lecturii criticului. Despre acestea, săptămîna viitoare.

Ziarul de duminică, nr. 44/2 noiembrie 2001

Natura omului-verdict

Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*, Editura Aula

În mulţimea de etichetări fericite şi perfect adecvate din *Istoria* lui Marian Popa există nu puţine de o şocantă falsitate, gîlgîind nu doar a simplu (şi oarecum justificat) partizanat, ci a ranchiună, resentiment, răzbunare piezişă. Iată o mostră: „Structural inconsistent, exclamativ, impresionist, cu toane ale luciditătii, criticul [Paul Georgescu – *n.n.*] îşi poate perfecţiona inconsistenţa pînă la desăvîrşire, creînd un model urmat, printre alţii, de Nicolae Manolescu".

Venerat ca o instituţie cu blazon, respectat ca o instanţă supremă în cuprinsul breslei, Nicolae Manolescu a fost şi este antipatizat pe măsură. E limpede că nu poţi stăpîni cale de trei decenii peste lumea scriitoricească fără politici (tactici, strategii, compromisuri), fără supralicitări conjuncturale şi minimalizări dirijate, fără a şti să te foloseşti „electoral" de oameni ca de prosoape, dirijînd vanităţile la masa de biliard a obştei, cumpărînd mărimi politice cu preţuri variabile ş.a.m.d.

Lui N. Manolescu i s-au reproşat o sumedenie de lucruri în acest sens, de la răceala flegmatică, logica maioresciană şi adaptabilitatea uneori zăpăcitoare pînă la „lipsa de suflet" a comentariilor, de la relaţia cu George Ivaşcu sau Al. Ivasiuc la cea cu C. Ţoiu, Gogu Rădulescu, Mihnea Berindei, de la cutare omisiune, exagerăţiune sau evaluare pripită pînă la „inaderenţa la poezie" (adică la metafizic), cultivarea subversiunii politice la umbra primatului estetic, încurajarea primejdioasă a generaţiei lui Cărtărescu, complicitatea (fericită, de altfel) cu cronicile Monicăi Lovinescu etc.

Bun. Toate se pot discuta şi evalua de la caz la caz. A-l taxa însă tocmai pe Manolescu de „inconsistenţă" mi se pare aberant. Manolescu este un critic de verdict, nu un eseist de focuri bengale. Un diagnostician care cerne iute şi sigur, impune şi susţine, fără hermeneutică, divagaţii şi volute artiste. Critic de întîmpinare, cu cea mai precisă tăietură a frazării analitice, şi nicidecum om de palimpseste, asociativită şi ifose teoretizante, Manolescu are de cultivat nu detaliul, ci inserarea rapidă a operei într-o anume constelaţie textuală, argumentarea cu citate şi formulă axiologică finală. Ce va să zică „inconsistenţă" aici, unde primează ritmul, continuitatea, sagacitatea, strategia impunerii/susţinerii şi tenacitatea distanţării?

Discuţia abia începe, ce-i drept, fiindcă îmi place să cred că totuşi cronicile lui Nicolae Manolescu vor fi publicate integral, cît de curînd. Ce m-a frapat imediat la lectură este numărul relativ mare al superlativelor: „pagini superbe" la Geo Bogza, „excepţionale pagini" la Preda („Marin Preda, romancier extraordinar prin marea priză la real"). *Căderea în lume* – o carte „splendid scrisă". Eugen Barbu, „nuvelist original, puternic şi nu o dată excepţional" (deşi irecuperabil alterat din pricina „amatorismului conştiinţei literare"). *„Întoarcerea autorului* (T. Ţopa) – o carte admirabilă." *„Animale bolnave* – carte într-adevăr excepţională." *„Bunavestire* – roman excepţional." *„Lumea în două zile* – extraordinar roman." *„Ucenicul neascultător* – superb acest nou roman." Romanul *F* al lui D.R. Popescu este „o carte excepţională", în vreme ce *Sara* lui Ştefan Agopian este „o carte încîntătoare", iar *Orgoliile* lui Buzura, „un roman de moravuri remarcabil"... Din poezie, doar două exemple: cele *II Elegii* ale lui Nichita – „excepţional volum" (dar şi *Epica magna* – „o decepţie") şi *Levantul* lui Cărtărescu, „un poem excepţional în toate privinţele".

Manolescu ştie să admire, nu se sfieşte s-o facă public, iar prozatorul din el, parcă un britanic de viţă veche, admite cu eleganţă şi oniricul, şi lirismele epicii, adică tot ceea ce, teoretic, ar trebui să-l contrarieze. Aici simt că este marea lecţie a acestei opere cronicăreşti: în perfecta pliere a comentatorului pe trupul comentat. Beniuc, Daniel Turcea şi Florin Iaru, Breban, Paul Georgescu, Agopian şi Nedelciu, C. Noica, Alexandru George, Adrian Marino şi Val Condurache, Cezar Ivănescu, Adrian Păunescu, Edgar Papu şi Nina Cassian. De la Andrei Pleşu, Mircea Dinescu sau Al. Piru la Petru Dumitriu şi Radu G. Ţeposu. Peste antipatii, antinomii, antipozi şi coterii, sesizînd trendurile şi

prinzînd mereu trenul ultimei generaţii, Nicolae Manolescu este un maestru al dexterităţii proteice. Peste mode şi timp, Olimp. Cu un gust fără greş, el îşi păstrează totuşi – paradoxal – mereu intactă personalitatea, îşi conservă preferinţele (atît de transparente în volumele *Temelor*), într-un fairplay admirabil. Că nu-i este întotdeauna uşor, asta e limpede. Ajunge să citim, pentru delectare condimentată, cronicile la Doinaş (I, pp. 65 ş.urm.) şi Caraion (I, pp. 70 ş.urm.) sau să comparăm cronica la Eugen Simion din 1984 cu portretul, devastator, din *Critica bine temperată* (III, pp. 228 ş.urm.).

Liberal prin definiţie şi structură, juisor în fibră, deopotrivă jucător şi judecător, Manolescu captivează pe cît intrigă. Oricum, îi invidiez pe cititorii săi din 2070 – pe cine vor descifra în destinul său: pe Maiorescu, Călinescu şi Lovinescu, precum noi astăzi? Sau pe Pompiliu Constantinescu? Cuminte, viitorul nu vrea să răspundă...

Ziarul de duminică, nr. 45/49 noiembrie 2001

Legiuitorul cerului de cărţi

Nicolae Manolescu, *Inutile silogisme de morală practică*, Editura Albatros, 511 pagini

Adevărată alchimie editorială : tot ceea ce, săptămînal, în editorialele lui Nicolae Manolescu din *România literară* părea uscăciune, formalizare didactică, politichie la patru ace sau pedanterie indigestă capătă, la selectarea şi înserierea în volum, fervori ludice şi elasticităţi de scrimeur, graţia şi eleganţa percutantă a unei virilităţi estetizante.

Ceea ce la lectura săptămînală în gazetă părea un soi de penitenţă redacţională sau, dimpotrivă, oficiere directorială, severă împărţire profesorală de note, roluri, calificative, pedepse şi recompense se revelează, brusc, în volum, o reconfortantă suită de exerciţii de libertate. Precum *Temele* scrise şi publicate în deceniile opt şi nouă de Nicolae Manolescu, a căror „sursă profundă, mărturiseşte autorul, era un protest contra rutinei profesionale", editorialistica lui Manolescu încîntă prin senzaţia de forţă calmă, de amenitate sigură pe sine.

Paradoxul face ca exact în paranteza existenţială pe care multă lume i-o taxează drept înlănţuire de eşecuri, mai ales politice (prea mulţi s-au grăbit, întru paguba lor, să-l clasifice pe Manolescu printre „looseri"), tonalitatea scrisului său să strălucească prin seninătatea şi vigoarea verdictelor (n-am zis olimpianism!), prin calm, paterna, jupiteriana amplitudine a judecăţilor. Chiar dacă în politică nu a avut moralul – şi nici... amoralitatea – cîştigătorului, criticul şi-a păstrat intactă morala, în ciuda faptului că a fost şi a rămas tactician redutabil, un juiseur şahist, cu o abilitate nu o dată deconcertantă pentru caracuda ce, cu onor, sîntem în ochii domniei sale. „N-am nimic contra ideii că, în

politică, la fel ca oriunde, nu poţi cîştiga dacă n-ai mentalitatea unui cîştigător, adică moralul. Însă moralul e una, iar morala, alta. Amîn pe altă dată o discuţie cu privire la esenţa însăşi a formulei lui Machiavelli, ca să remarc acum doar faptul că, în viaţa politică românească, ea se regăseşte de obicei într-o versiune trivială, ca un soi de slogan al pragmatismului celui mai ieftin, ca un alibi pentru absenţa oricăror reguli." Am citat din *Peştele pe uscat*, titlul situat anume antitetic faţă de *Peştele în apă*, cunoscutul volum de evocări politice semnat de Mario Vargas Llosa. Cel mai elocvent semn de forţă senin-legiuitoare este frecvenţa formulelor definitive, a sonorităţilor axiomatice. Abia acum, în volum, realizezi ce anvergură, ce sfîntă poftă (şi capacitate) de cuprindere şi fecundare are foiletonistica lui Nicolae Manolescu. Iată cîteva dintre aceste formule. „Spre deosebire de aceia care împărtăşesc astăzi ideea de ieri a lui Kogălniceanu, eu cred că traducerile fac o literatură. [...] Literatura română nu va dispărea din cauza traducerilor" (p. 38). „România a trăit în liberalism de la 1866 pînă în 1938. Nici o ţară din Europa de Est şi Centrală nu se poate lăuda cu o atît de lungă şi neîntreruptă tradiţie liberală şi democratică" (p. 28). „Nimeni n-a citit poezia română ca el" [I. Negoiţescu – *n.n.*, p. 32]. „Al. Rosetti a jucat în România rolul lui Gaston Gallimard în Franţa" (p. 8). „Universitatea şi politica nu trebuie considerate incompatibile. [...] De unde totuşi pudibonderia acelor rectori care, întîlnind oameni politici, roşesc feciorelnic? Pot să nu fie membri ai unui partid, dar apolitici n-au cum să fie decît dacă abdică deliberat de la rolul şi misiunea lor în societate" (p. 40). „Adevărul se cuvine rostit chiar dacă e supărător, aşa încît dezvăluirea, fie şi tardivă, a unor opţiuni politice ori morale ale scriitorilor trebuie făcută cu orice preţ. [...] Este cu desăvîrşire necinstit să tragem la răspundere doar pe acei intelectuali care au avut idei de extremă dreaptă uitînd că au existat alţii, mult mai numeroşi, care au simpatizat cu comunismul, în timpul lui Stalin, ca şi după aceea" (p. 63). Arghezi, „cel mai mare poet român din acest veac. Blaga a fost idolatrizat (temeinic, ardeleneşte, aş spune). Posteritatea tîrzie îi va face dreptate lui Arghezi" (p. 67). „Faptul că naziştii au pus în practică exact ce au teoretizat, iar comunismul şi-a mascat crimele printr-o ideologie umanistă nu ne poate împiedica să le aplicăm aceeaşi unitate de măsură şi să le dezvăluim caracterul criminal" (p. 159). „Influenţa intelectualilor asupra vieţii oamenilor a fost, în general, negativă. Şi cînd n-au fost nocive, ideile intelectualilor au contrastat cu modul lor de

a fi" (p. 251). „Melodrama nu contează pe artistic, ci pe sentimental. Nu ţine de artă, ci de natură. Melodrama e forma cea mai subtilă şi teribilă de şantaj moral şi emoţional" (p. 264). „Deficitul de universalitate al literaturii noastre nu ţine de tematică, ci de atitudine" (v. demonstraţia la pp. 334 ş.urm.).

Al doilea semn de forţă senin-legiuitoare este calmul de temut (şi de invidiat) cu care Nicolae Manolescu intră în arena celor mai încîlcite, mai înfierbîntate şi mai otrăvite subiecte. Într-un context jalonat de repere cît se poate de inconfortabile, de la eminescolatrie la Paul Goma şi Michael Shafir, de la E. Barbu, M. Ungheanu, Crohmălniceanu, Grigurcu pînă la G. Călinescu şi posteritatea lui Goga, e limpede că antisemitismul, convertirea ideologică, relaţia patriotism-naţionalism, cearta canoanelor, modernism/postmodernitate ş.a.m.d. reclamă o atenţie aparte.

*
* *

„Cerul de cărţi deasupra, legea critică în mine" – iată o formulă pentru care Nicolae Manolescu merită deplina noastră invidie. Cred că este cel mai nobil (şi mai curat orgolios) omagiu adus vreodată la noi meseriei de critic literar. În plus: „Spaţiul vieţii reale este unul al necesităţii; spaţiul ficţiunii este unul al libertăţii. Niciodată omul nu e mai liber ca atunci cînd citeşte". Parazitînd şi deparazitînd literatura, fie impresionistă, fie factologică, avînd subiectivitate cît cuprinde, veleităţi de creaţie literară sau, dimpotrivă, ambiţii doctorale, de ştiinţă a inefabilului, cînd strict analitică, aplicată, cînd teoretizantă, comparatistă ş.a.m.d., critica literară este înainte de orice, cel puţin pentru Nicole Manolescu, spirit disociativ şi formă de putere ordonatoare. Nimic mai străin în perceperea, judecarea şi valorizarea literaturii la Nicolae Manolescu decît metafizicul, digresiunea asociativă, luxurianţa liric-afectivă etc. În unghiul raţionalităţii, al verdictului rece, de sorginte iluministă, cartezian, converg toate liniile de forţă ale acestui sistem de evaluare literară şi, mai larg, culturală, socială, politică. Aici va fi deci numitorul comun al editorialelor cuprinse în acest volum: „Ceea ce lipseşte ortodocşilor noştri este spiritul critic. Fără zeflemeaua lui Caragiale şi Zarifopol, fără umanismul şi liberalismul lui Lovinescu, n-ar fi fost prea compact obscurantismul de la *Gândirea*?" (p. 58); „Criticul

trebuie să fie rău, mai întîi în sensul că spune adevărul. În al doilea rînd, rolul lui social este de a menţine treaz spiritul critic" (p. 78); „Idolatria e caracteristica subculturii" (p. 113); „Sînt creştin ordotox şi respect cutuma. Dar am dreptul la forma mea de credinţă în Dumnezeu şi mi s-ar părea necinstit să n-o mărturisesc. Sînt mai suspicios faţă de bigoţi decît faţă de liber-cugetători, tocmai din cauză că primii mi se par orbi, în vreme ce ultimii îşi asumă riscul opţiunii lor" (p. 123); „Am descoperit graţie lui Mendeleev ordinea care domneşte în universul elementelor. Totul e frumos pentru că e ordonat, în ceea ce ne înconjoară. Unde e lege, nu e tocmeală: creaţia este dumnezeiască în esenţa ei" (p. 124); „Din păcate, pe fondul de iconodulie, spiritul critic e confundat deseori cu iconoclastia" (p. 202). Interesante sînt în context sfintele rezerve ale lui Manolescu deopotrivă faţă de istorism şi freudism (v. art. „O idioţenie periculoasă": „Regăseam în felul în care Freud privea persoana acelaşi grăunte de necesitate ineluctabilă pe care-l conţine perspectiva marxistă asupra societăţii şi a literaturii"). Echilibru, aşadar, pe toate planurile. Un echilibru de invidiat, desigur, dar şi de taxat la rigoare, şi asta fiindcă îi refuză criticului una dintre cele mai frecvente dimensiuni ale literaturii: atracţia pentru, în termenii lui Manolescu, „paradigma mitică". Bineînţeles că în cuprinsul demonstraţiei din *Istorie şi mit* (text datat 23 septembrie 1998) distincţia şi *parti-pris*-ul sînt perfect legitime: „...revalorificarea miturilor a devenit de trei ori o modă, după Marea Unire din 1918, la crepusculul regimului ceauşist şi în anii tranziţiei postdecembriste [...]. Paradigma mitică izvorăşte dintr-o ideologie extremistă, naţionalistă, ţărănească, totalitară, iar paradigma istorică dintr-o ideologie democrată, europenistă, urbană, realistă. [...] În ce mă priveşte, nu ezit să pariez pe paradigma democratică şi istorică". Bun. Dar dincolo de corectitudinea disjuncţiei, aici se exhibă cît se poate de – cum să-i spun? – de castrator ceea ce cred că reprezintă marea limită a criticii lui Nicolae Manolescu: indiferenţa (incompatibilitatea) faţă de tot ce ţine de metafizica actului literar. De aici, rezervele faţă de Blaga şi neta preferinţă arătată lui Arghezi, ezitările în ce priveşte proza lui Mircea Eliade sau V. Voiculescu şi voluptatea analitică demonstrată în aplicaţiile lui Ivasiuc sau Breban ş.a.m.d. Tocmai cultul raţiunii şi ostilitatea faţă de factorul emoţional, această structurală inapetenţă la aburos, ca să zic aşa, i-a adus lui Manolescu, din partea inamicilor, acuzaţia că-i „lipsit de suflet". Orice am spune, totuşi, criticul trebuie să fie în primă şi ultimă instanţă chirurg şi nu

psihiatru. Nici chiar anestezist... Revenind însă la volumul cu titlu arghezian (v. explicaţia la p. 322), să notăm justeţea observaţiilor despre teoria maioresciană a formelor fără fond („principala dificultate a fost la noi nu aceea de a împrumuta forme străine, cît aceea de a sili fondul autohton să devină compatibil, să se schimbe el însuşi", p. 135, v. şi p. 178), despre spiritul critic, antisemitism, rasism, holocaust şi imposibilitatea confiscării, a monopolizării suferinţei (p. 132), despre relaţia patriotism-naţionalism (p. 81), despre jocul negativului cu pozitivul în biografia călinesciană (p. 238, relaţie interesant de comparat cu cea dintre C. Noica şi G. Liiceanu), despre ridicolul multiculturaliştilor şi apărarea foiletonismului (v. savuroasele ironii de la p. 474). „N-am încotro şi recunosc: sînt un nostalgic al logicii, al esteticului şi al canonului" (p. 242). Fericită vîrsta la care-ţi poţi asuma pe deplin bunul conservatorism fără de care nimic – nici o înnoire – nu este cu putinţă!

Ziarul de duminică, nr. 8/27 februarie 2004; nr. 9/5 martie 2004

Meniul inefabil

Andrei Pleşu, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, 287 pagini

Din cît mă gîndesc mai mult la Andrei Pleşu, dintr-atît îmi cultiv voluptatea de-a mi-l imagina în preajmă pe Mircea Vulcănescu. Aceeaşi captivantă disponibilitate pentru hedonism şi metafizică, pentru delectarea estetică şi pragmatismul riguros organizaţional, pentru ludicul proteic şi severitatea eficienţei, pentru carnalitate şi inefabil.

Homo duplex, naturi hărăzite să topească polarităţile, sfidînd orice ispită maniheistă, Mircea Vulcănescu şi Andrei Pleşu dovedesc seducător că numai senzualitatea ardentă dispune cu adevărat de antenele necesare percepţiei metafizice, că numai pe buna intensitate emoţională se poate sprijini forţa spiritului. Pe scurt, pentru a relua (de la Manucehri) vechea metaforă a omului ca lumînare: că numai ceara trupescului – topirea ei – dă rostul şi frumuseţea flăcării, a arderii de tot.

Perfect pliat pe voinţa de construcţie instituţională de tip Dimitrie Gusti şi pe daimonia voinţei de putere a lui Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu împletea cu un firesc aproape hipnotizant pentru cei din jur (v. de exemplu multele contexte care-l privesc în Sala luminoasă, recenta carte de dialoguri a lui Zoltán Rostás, de care vom vorbi aici săptămîna viitoare) sociologia cu atracţia pentru cantilenele medievale, geopolitica şi textura villonescă, serafismul melomaniei cu nesaţiul gastronomiei. La fel de acasă în trăirea artistică şi rigorile paideice ale lui Noica, în contemplarea formelor picturale şi îngrădirile „fratelui porc", Andrei Pleşu – omul înzestrat din plin cu „firescul reflex al spaţiilor intermediare" – este, la noi, singura energie capabilă să fascineze deopotrivă scriind despre îngeri şi vorbind la lansarea cărţii de bucate a lui Radu

Anton Roman, la Muzeul Ţăranului Român, în duhul acelui Horia Bernea, autor de stîlpi de lumină. De altminteri, coloanele de pridvor ale lui Bernea, raza, turla, scara îngerească ş.a.m.d. sînt tot atîtea figuri ale (eticii) Intervalului ca osmoză a contrariilor, al identităţii înţelese ca petrecere de alterităţi.

Nu-mi voi revendica, păcatele mele, nici un drept de a comenta din unghiul specialistului eseul de angelologie prin care fostul ministru de Externe scrutează îngerii naţiunilor, fostul ministru al Culturii examinează mistica rusă, Coranul şi tot ce ţine de „ierarhiile divine", în vreme ce conducătorul lui New Europe College desfăşoară, cu ghiduşă sfidare şi cu maliţie bonomă, o reală erudiţie în domeniu, spre încruntarea academicilor şi acida stupefacţie a politicienilor. În ce mă priveşte, exaltînd însăşi alegerea şocantă a unui subiect aşezat într-o cumplită antinomie cu prezentul nostru îndrăcit, înverşunat diabolic întru decreştinare şi dezumanizare, îmi îngădui să semnalez, pentru frumuseţe, dar mai ales pentru miezul lor demn de-a fi îndelung savurat, subcapitolele „Călugări, aripi, păsări" (pp. 140 ş.urm., asocierea jug-zbor, slujire-extaz, greutatea ca garanţie a desprinderii), „Lumea spirituală" (pp. 177 ş.urm. – „Vreau să ştiu cum funcţionează energiile increate, eu, care m-am lăsat batjocorit de toate relele, nefiind în stare decît să le opun încăpăţînarea de a face faţă aporiei, interogaţiei neîntrerupte"), „Îngerul şi clipa" (pp. 181 ş.urm.), „Căderea îngerilor şi răul omenesc", cu apelul la „demonologia paulină, care ne atrage atenţia nu asupra mizeriilor triste ale cărnii, ci asupra excesului de înaripare, asupra superbiei, asupra incapacităţii noastre de-a rezista la proba aerului". Ca şi trimiterile la ideea existenţei îngerilor de dreapta şi a celor de stînga (Clement Alexandrinul, p. 24), la distincţia lui Paul Claudel între inducţia angelică şi seducţia diavolească (p. 29), la ideea lui Villiers de l'Isle Adam că îngerul e chiar „fiinţa extazului nostru" (p. 70), la P. Ilie Cleopa şi credinţa că „sîntem flancaţi simetric de un înger bun şi de unul rău" (p. 89) ori *synanthropia* teoretizată de Serghei Bulgakov (p. 105).

Om cu geniul formulei, Andrei Pleşu ţintuieşte în pagină o sumedenie de verdicte sorbitoare precum acestea: „Fiecare viaţă individuală e suma morţilor posibile lăsate în urmă" (p. 95); „Îngerul e bun, dar este neîndurător în bunătatea sa" (p. 102); „Chilia e nemărginirea sihastrului. Raiul lui" (p. 126); „Conceptele sînt cadavre de îngeri" (p. 203); „Îngerii sînt literele care susţin, ca o armătură subtilă, marea construcţie a lumii create" (p. 205); „Boala demonică prin excelenţă este fascinaţia de sine" (p. 213).

Dacă, prin absurd, aş fi obligat să optez numai pentru două secvenţe, aş alege pasajul referitor la „aroma lumii" (pp. 218 ş.urm., „Îngerii poartă spre cerul Judecăţii aroma umanităţii şi a luminii. Tot ce ni se cere e să nu punem în mîna lor o miasmă dezgustătoare. Ni se cere să nu fim urît mirositori, amari, acri, nesăraţi") şi pledoaria pentru, cum să-i spun, loja suprastatală a celor meniţi să contopească reculul naţional cu avînturile globalizante (p. 170): „A sluji halucinat îngerul naţiunii e o erezie nefastă. A sluji împreună cu el duhul comunitar e calea legitimă, calea cu adevărat îngerească".

Ziarul de duminică, nr. 47/5 decembrie 2003

Închis în deschidere

Andrei Pleşu, *Obscenitatea publică*, Editura Humanitas, 311 pagini

Înscrisă, ca şi *Politicele* lui Patapievici din 1996, în constelaţia *Schimbării la faţă a României*, noua carte de publicistică a lui Andrei Pleşu – strălucitoare ca verdict, necruţătoare în „lichidări", devastatoare ca perspective – ridică acelaşi semn final de întrebare care a harponat şi cărţile lui Cioran cale de jumătate de secol: cum se mai poate trăi după atîta exasperare şi constatare a mizeriei, condamnării şi inutilităţii generale?

Cum se mai poate gîndi şi la ce bun supravieţuirea, odată postulate nonsensul fundamental şi deriva totală? Cum să supravieţuieşti marasmului şi la ce bun meditaţia asupra grotescului nimicitor, a nimicului pustietor de speranţe, a promiscuităţii macerante care ne ucide cu stupidă, sadică lentoare? Cum, oare, să te mai livrezi ispitelor culturale şi apetitului metafizic, cum să mai frecventezi hedonismul ca „viziune despre lume şi viaţă", odată ce ai ajuns (pe bună dreptate) la concluzii precum acestea: „Ne vom ticăloşi galopant, în ideea că trebuie încurajate ţoapa, demagogul populist, derbedeul"; „În România se vorbeşte mult. Emisia sonoră compactă maschează un enorm vid de sens. Duhul colectiv al poncifului, flaşneta repetitivă, impersonală, a unei comunităţi fără chip"; „O puzderie de impostori zeloşi ne intoxică zi de zi cu prezumţia, mediocritatea şi volubilitatea lor incultă"; „istoria politică a intelectualităţii româneşti după al doilea război mondial este istoria unui eşec"!

Cum să mai rezişti – şi încă ludic, elegant, diplomatic şi tonic – odată ce te simţi aneantizat de „solidaritatea conştiinţei proaste", de

„nesimţirea victorioasă", de faptul că „oamenii premierului alcătuiesc o antologie a incalificabilului, o galerie de portrete halucinante dinaintea cărora bunul-gust intră în comă", sufocat de puzderia de „mici dihănii nostalgice" în care s-a pulverizat şi reîntrupat Ceauşescu? În fine, „gazetarii prestigioşi ai momentului [1997 – *n.n.*] au un aer comun, un vag patos utecist, o abia reţinută fervoare demascatoare, un anumit sentimentalism populist, exprimat frust, tovărăşeşte", în vreme ce noi „trăim sub fatalitatea formelor fără fond, sîntem în etapa drastică a coşniţei străvezii, a străzii surpate, a closetului sordid şi ni se atrage atenţia că nu acordăm destulă consideraţiune homosexualilor şi propagandei antitabagice"! „Sîntem deci tot în momentul Carol I. Dar fără Carol I, fără Brătieni, fără Titu Maiorescu. Cine-i de vină?"

În fine, scrutarea masochismului. „Mă întreb în fiecare noapte de ce pierd atîta vreme privind *talk-show*-urile diferitelor posturi de televiziune [...] e o plăcere echivocă, de tipul scărpinatului: demarează agreabil, dar sfîrşeşte cu zgîrieturi sîngerînde. Mă uit cu o pasiune de colecţionar balzacian. E plin de nesimţiţi, de limbuţi obraznici, de impostori veseli. Dar mă uit şi decerebrat, stupid, încasînd pasiv toate nemerniciile. Pentru că nu-mi vine să cred ce văd. Mă uit pentru că sînt şi eu român, mai mult sau mai puţin onest, pentru că, vrînd-nevrînd, fac parte din spectacol."

Cum de nu vă sinucideţi, atunci? a fost întrebat toată viaţa Cioran, odată ce aţi atins culmile disperării şi aţi exfoliat nimicnicia totală? Ei bine, ca şi în cazul lui Cioran, şi în faţa acestei noi „schimbări la faţă a României" este nevoie de altă poziţionare: nu cu autorul avem a ne război, ci cu subiectul luptei ca atare. Nu cu Pleşu, ci cu România. Nu sinuciderea sau autoexilarea autorului sînt de presupus, de îndemnat, de asumat ori de aşteptat, ci chiar schimbarea la faţă (şi la suflet, şi la umblet) a României!

E deprimant să constaţi, polemizează Pleşu la p. 264, că „în mintea unui academician dragostea de ţară se reduce la a o vorbi de bine. O asemenea mentalitate îi va împinge la rampă pe toţi lingăii şi va culpabiliza orice efort de luciditate". Asta fiindcă „sîntem înconjuraţi, pînă la indigestie, de neruşinaţi şi derbedei. Ineducabili. Brutali. Impenitenţi. Dacă românii vor să-şi impună punctul de vedere, atunci să facă bine să recurgă la profesioniştii cuviincioşi, capabili să dialogheze şi să convingă fără ameninţări şi fără răgete. Ideea că victoria nu se obţine decît cu bîta, că numai proştii sînt fini şi calmi, e perdantă şi, tocmai de

aceea, periculoasă. Nu e suficient să ai dreptate. Trebuie să ştii să ai dreptate".

Inenarabile, de un farmec nebun, adevărate piese de colecţie sînt, în ordinea sumarului, „Ce avem de spus", „Boborul", „Trenul 1642" (plus „Detalii europene"), „Probleme de ambalaj", „O dispută confuză", dar mai ales „Dificultăţi ale integrării culinare", „Geopolitică şi spriţ". Deşi rabelaisiene, falstaffiene la natură, ele sînt lucrate în filigran, cu savori de alchimist, pe cît de cumplite sînt cele patru execuţii fără drept de apel: Adrian Păunescu, Ion Cristoiu, Aurelian Bondrea, George Pruteanu. Cît despre paginile dedicate dialogului Est-Vest, socialism--capitalism etc., nu unilateral, ci mutual folositor, „Nostalgie şi speranţă", „Din polul plus", „Supravieţuire *versus* integrare" alcătuiesc un excelent manual de înţelegere reciprocă. „Sîntem în zorii unui nou naţionalism: naţionalismul european." Rămînem închişi... în deschidere. „Ne mişcăm neîncetat între sublimităţi şi scîrbe."

Ziarul de duminică, nr. 25/25 iunie 2004

Idei la umbră

Breviar pentru păstrarea clipelor, Alexandru Paleologu în dialog cu Filip-Lucian Iorga, Editura Humanitas, 230 pagini

Ce tulburătoare plutire-n trecut, ce senzaţie de levitaţie în chioşcul din livada de vişini a istoriei îţi dau amintirile lui Alexandru Paleologu! Fie şi citite oarecum barbar, pe un pat de spital, printre perfuzii şi injectoare, într-un Bucureşti sufocat de hidoşenie, miasme şi mîrlănie, evocările „conului Alecu" alintă mustrător, ne eliberează şi ne împovărează, ne umilesc şi ne înalţă la iluzia blazonului, deopotrivă.

Să nu-mi spună cei familiarizaţi cu pitorescul şi slăbiciunile Subiectului, biografia şi evocările sale, că în dialogurile cu tînărul Filip-Lucian Iorga găsim prea puţine noutăţi, fie grave, fie picante! Aici, miza nu e noutatea, ci buna continuitate, împreună cu sporul de detalii şi nuanţe. Sigur că, după atîtea copioase felii de viaţă şi grele falduri memorialistice, deja depliate fastuos în alte volume, ne reîntîlnim cu Noica („Importanţa lui este mult mai mare decît o cred chiar unii noicieni. Lucrurile care contează cu adevărat sînt delicateţea sentimentelor, fineţea percepţiilor şi drăgălăşenia fiinţei umane, pe care Dinu le avea din plin") ori cu convingerea nestrămutată că Emil Cioran, „ca scriitor de limbă română, e mediocru".

Ne reîntîlnim cu oaspeţii de odinioară ai familiei Paleologu – Pallady, doctorul Danielopolu, Emanoil Ciomac, Grigore Iunian, Mircea Djuvara ş.a. –, cu fascinaţia pentru Montaigne, I.L. Caragiale sau Paul Zarifopol, cu credinţa că „cele mai frumoase femei din lume sînt ţărăncile române", cu veneraţia pentru Alice Voinescu („o femeie extraordinară,

a cărei principală treabă era să fie îndrăgostită la nebunie de Stello Voinescu, o secătură fermecătoare, un chefliu şi un simpatic, deştept şi strălucit şuetar") sau cu ideea complementarităţii Eminescu-Caragiale: „E o mare prostie să alegi între ei, Eminescu *sau* Caragiale. Corect este Eminescu *şi* Caragiale".

Tot astfel, regăsim perspectiva patriarhală asupra Bucureştilor („Era frumos, domnule, lumea pe stradă, cucoanele, birjele, maşinile, lumea era frumoasă. Era o lume bine dispusă, voluptuoasă, oamenii din toate clasele erau prezentabili", p. 107), apărarea cu justificată străşnicie a balcanismului („Europa este o creaţie a balcanismului, care se confundă cu una dintre cele două aripi ale creştinismului: ortodoxia. Cei care strîmbă din nas la barbariile balcanice ar trebui să se gîndească la anul 1204. Oare balcanicii au fost barbari?"), pledoaria pentru *concordia discors* în toate cele („A avea o fiolă cu neseriozitate din care să picuri cînd trebuie este cel mai salutar lucru din lume. Pentru că seriozitatea infectează şi paralizează tot ce atinge").

În sfîrşit, reîntîlnim cu plăcere convingerea că „mai mare scriitor decît Tolstoi eu nu cred să existe" şi că „m-am amorezat definitiv de Anna Karenina" (asta, chiar dacă eşti dostoievskian!), inclusiv motivata realitate conform căreia „extrema dreaptă porneşte de la stînga. Dreapta adevărată nu cade niciodată în extremă. Una este autoritatea şi alta extremismul. Orice dictatură de dreapta are origini de stînga. Dreapta nu poate aluneca la extremă, pentru că are anumite idei raţionale, pragmatice şi liberale". Reafirmarea altei convingeri pentru care astăzi este nevoie, din păcate, de un curaj aproape suicidar în context socio-doctrinar: „Şi mai are creştinismul ceva: respectă individualitatea omenească, ceea ce religiile orientale, care cred în topirea sufletelor într-un Tot indistinct, nu fac. În materia asta, nici nu discut: creştinismul este singura religie serioasă de pe planetă. Unii spun: China e lumea. Ferească Dumnezeu! Asta ne-ar mai lipsi". De corelat acest verdict de la p. 155 cu contextul de la p. 171: „Întîlnirea cu monseniorul Vladimir Ghika şi convertirea au jucat un rol episodic în viaţa mea. În anii '50, am constatat că există o singură forţă internaţională irezistibilă, care poate stăvili şi înlătura comunismul: creştinismul, în varianta lui mai activă social, catolicismul. Aveam, pe atunci, ideea, pe care mulţi o au şi acum, dar care este o idee prostească: aceea că, dacă noi am fi fost catolici, am fi fost în istorie mult mai virulenţi. Nu e adevărat. Noi am fost aşa cum am fost nu din cauza ortodoxiei, ci din cauza ghionului că i-am avut pe turci în coastă şi nu ne-am putut dezvolta, istoriceşte, armonios. În schimb, ortodoxia a fost extraordinară ca ferment spiritual. Lumea nu prea îi citeşte pe sfinţii părinţi răsăriteni, care sînt extraordinari. De exemplu Varsanufie şi Isaac Sirul. Şi toţi ceilalţi, din Filocalii...".

Marea capcană – una delicioasă, dar nu mai puţin riscantă – a acestei cărţi: cum am mai spus şi-n alte rînduri, graţia, subtilitatea şi detaliile fermecătoare fură privirile neiniţiate sau doar grăbite. Astfel încît, spre a da un singur exemplu, Miss Janet, guvernanta englezoaică din casa soţilor Vidraşcu – clasic exemplu de fidelitate, inflexibilitate, afecţiune şi cruzime educativ-benefică –, sau atmosfera de la Automobil Club, Clubul Tinerimii etc., cu bacara, belotă, bridge (v. figura lui Pascal Vidraşcu, p. 78), riscă să ţină sub obroc idei şi adevăruri de-o actualitate tulburătoare. Vom vedea ce şi cum.

*
* *

„Îl văd pe bunicul meu matern, un domn foarte simpatic, cu mustaţă şi cu favoriţi şi care miroase a tutun bun şi a colonie. E foarte drăguţ, cînd vine îmi aduce multe cadouri şi e bine dispus." Iată un posibil citat-medalion pentru tot ce ţine de atmosfera evocărilor lui Alexandru Paleologu.

O copilărie şi-o adolescenţă îndelung dorlotate în sfînta tradiţie balcanică a hedonismului manierat şi a moralei estetizante, cu veri la conac şi guvernante englezoaice, care citeau *The Punch* şi *La Revue de Demoiselle*, cu baluri, echitaţie, vile pe Zamora, seri de belotă şi pianul Steinway „la care totdeauna se găsea cineva care să cînte" – frumuseţe, bucuria simţurilor, lux, calm, voluptate pe un fond de trainică educaţie şi respect faţă de tradiţiile şi măsura locului. De aici şi farmecul pe care îl degajă astăzi peisajul memorialistic din *Breviarul* lui Paleologu.

Însă a decupa febril *coté*-ul dandyst din această biografie şi a-l propune reducţionist ca esenţă şi unic mesaj este o dublă, flagrantă nedreptate. O dată faţă de autor – seducătoare natură liberală cu spirit profund conservator – şi a doua faţă de mulţimea mesajelor sale deloc obediente faţă de *mainstream*, faţă de corectitudinea politică a vremii.

Printre catifele, parfumuri, şerbeturi, dantele şi brocarturi lucesc năprasnic, necruţător, tăişuri de pumnal. Evul Mediu întunecat?!?

„Este o prostie. Regulile le ofereau medievalilor libertate." Eminescu mizofil, sărac, autist? ! ? Păi „dansa foarte bine vals, era plăcut în conversaţie, era un om care ştia să rîdă şi să provoace rîsul" şi îi „trimitea unei femei de care era îndrăgostit birje încărcate cu violete de Parma ! ". Mahalaua bucureşteană? ! ? „Mahalagiul este un personaj stimabil, e cineva în mahalaua lui. Jupîn Dumitrache are onoarea lui de familist. Dacă am fi mai atenţi, am descoperi şi acolo o elită adevărată."

Egalitarism sexual? „Ne place sau nu, femeia este născută victimă. Tocmai de aceea şi este făcută mai fragilă, mai vulnerabilă şi mai delicată, fiindcă este destinată să sufere şi ca să poată fi dominată de un bărbat. Femeia nu va ajunge să fie niciodată altceva decît victima acestui fundamental şi superb act, care este sexualitatea." În plus, „de ce să fie egală cu bărbatul, cînd bărbatul este un dobitoc? ".

Optimismul pernicios al corecţilor politic, alergia lor faţă de trecut, tradiţie şi evoluţie organică? ! ? Dar adevărata priză la real te face fatalmente „să ai un spirit pesimist, cel optimist e lamentabil, grotesc şi stupid". Educaţia militară ca antipod al culturii? ! ? „E o mare greşeală să crezi că militarii sînt proşti. Aproape toţi coloneii pe care i-am cunoscut erau foarte deştepţi şi subţiri [...] Cum era o obligaţie să ştii să înoţi, era o obligaţie să ştii să mergi pe cal şi să te aperi cu o armă, în speţă cu sabia."

Legionarismul sau priapismul presupus al lui Carol al II-lea? ! ? „Nici mie nu mi-a plăcut legionarismul din cauza violenţei şi din cauza limbajului mistico-fanfaron. Dar nu toţi erau aşa. Mulţi dintre ei erau oameni foarte bine. Dacă încercăm să tratăm fenomenele istorice de pe poziţii pro sau contra, nu putem pricepe nimic" (p. 145). SUA? ! ? „În Războiul de Secesiune au cîştigat jigodiile, lichelele şi mîrlanii de yankei, ceea ce a fost o nenorocire. Gloria agelastului Lincoln e gloria mediocrităţii. Mă deranjează că acum, în America, criteriul absolut de selecţie este mediocritatea. Numai aşa au putut avea Statele Unite un preşedinte ca Bill Clinton. George W. Bush mi-e simpatic, chiar dacă nu sînt de acord cu multe dintre politicile lui. Pe alt preşedinte american l-am admirat nelimitat: pe Ronald Reagan, care, alături de papa Ioan Paul al II-lea, este cea mai importantă figură a sfîrşitului de secol XX." Cît despre Revoluţia franceză, şi acum ortografiată cu majuscule în cercurile stîngii pariziene: „o porcărie, o mîrşăvie, o eroare ! Francezii nu au făcut încă o revizuire morală serioasă asupra revoluţiei. Măcar Elţîn a recunoscut ticăloşia familiei bolşevice şi a reînhumat cu respect osemintele Familiei Imperiale".

În sfîrşit, problema evreiască? ! ? „Eu am fost toată viaţa foarte filosemit. Am cunoscut nenumăraţi evrei absolut remarcabili, inteligenţi, simpatici, curajoşi şi cumsecade, şi care ştiau să rîdă de propriile lor defecte [...] am avut foarte mulţi prieteni evrei îngroziţi de faptul că antisemitismul nu poate dispărea complet şi din cauză că unii dintre evrei îl provoacă. Au o tradiţie greu comparabilă cu a altora şi ar trebui să se dezbare de vanitate, dar şi de complexe. Astfel, există pericolul ca acest centru de răspundere să fie din nou considerat vinovat de tot răul din lume" (p. 92).

Şi corolarul insolit: „Cu toată ruptura ulterioară dintre Nae Ionescu şi Mihail Sebastian, această prietenie mi se pare un exemplu sublim de umanitate. Ei sînt cuplul cel mai interesant din istoria literaturii române ! ".

„A fost o mare bucurie, conchide Alexandru Paleologu, să ne vedem, să stăm de vorbă, să petrecem clipe împreună." Aferim, coane Alecule, plecăciune domniei voastre !

Ziarul de duminică, nr. 26/1 iulie 2005;
nr. 27/8 iulie 2005

Un debut spiritual

Iuliu Cristian Arieşanu, *Ghidul perplexităţilor*, prefaţă de Adrian Popescu, postfaţă de Constantin Zărnescu, Editura Napoca Star, 319 pagini

Cît s-ar fi bucurat Arşavir Acterian, cel care lucrase vreo zece ani la o antologie a mirării în filosofie, religie şi literatură, citind un titlu precum *Ghidul perplexităţilor* de Iuliu Cristian Arieşanu. Autorul e clujean, împlineşte 35 de ani la 30 august, a făcut studii de filosofie şi teologie, limbi clasice şi orientale la Madrid, Salamanca şi Zaragoza, şi a tradus şi editat în spaniolă *Fragmentarium*-ul lui Eliade şi *Insula lui Euthanasius*.

E doctorand la Universidad Complutense din Madrid, cu o teză despre „Doctrina Sethiană în biblioteca gnostică coptă de Nag Hammadi". Volumul de debut este, natural şi frumos, dedicat „mamei mele", iar Adrian Popescu remarcă just în prefaţă „evoluţia lentă a autorului de la Nietzsche la gnoză", „ingeniozitatea autoscopiilor" şi calităţile jurnalului său: „scriitură exactă, nuanţată, neistovită de clişee, autentică descriere a unui erou de *Bildungsroman* mistic".

Nu m-aş încumeta, cum face Adrian Popescu, să văd *Ghidul perplexităţilor* direct comparabil cu *Zborul în bătaia săgeţii* al lui Patapievici, însă debutul lui Arieşanu este într-adevăr raliabil debuturilor lui Cristian Bădiliţă şi Ovidiu Hurduzeu. Şi e foarte bine, îmbucurător semnificativ, că apariţia sa a fost simultană debutului lui Mihail Neamţu, de care ne vom apropia aici în curînd, fiindcă toate acestea au darul să ne inducă speranţa într-o resuscitare a gîndirii teologale în spaţiul ortodoxiei româneşti.

Îndeobşte, debutul prin jurnal este privit cu îndreptăţită mefienţă: cine este autorul, prin ce isprăvi culturale s-a remarcat pentru a avea

pretenţia să ne cufunde în subteranele eului său? Să vedem mai întîi construcţia propriu-zisă, structura de rezistenţă, anvergura proiectului arhitectural şi abia apoi stucatura, ancadramentele ferestrelor, fineţea lambriurilor şi lucrătura zăvoarelor.

Patapievici şi Bădiliţă s-au „salvat" numaidecît nu doar prin forţa şi efervescenţa notaţiilor bine situate la cumpăna lirismului cu eseistica, dar şi prin lucrarea filosofică şi sociopolitică într-un caz, doxologică în celălalt. Înclin să cred că Iuliu Cristian Arieşanu va urma aceeaşi cale, de la autoscopie la vrednicia exegetică, de la impetuozitatea adolescentină a notaţiei de sine la construcţia spirituală.

Iată, la nimereală, un fragment din 4 decembrie 1997 care-i parcă un extras din *Nodul gordian* al lui Bădiliţă: „Exerciţii spirituale în sanctuarul marianic din Valdejimena, în apropierea Salamancăi. Mi-am luat cu mine gramatica coptă, studiile lui Don Ramon Trevijano despre evanghelia coptă a lui Toma şi autobiografia lui Berdiaev. În camera pe care am primit-o găsesc lîngă Biblie o culegere de articole despre zen ale lui Thomas Merton. Am să le citesc în noaptea asta". Peste tot acelaşi ataşant amestec de confesiune (febrilă, tulbure, vulcanică, foarte rar depresivă) şi apetit constructiv, de acumulare intelectuală şi senzualitate punctată discret în pagină.

Temperamental, Arieşanu este un sangvin cu voinţă de afirmare, dar ameninţat constant de ispita plictisului şi de voluptăţile dezordinii. Precum furiile dictatoriale ale colericului Cioran erau sistematic devastate de melancolie, scepticism şi extatica postulare a nimicniciei, tînărul nostru îşi inventariază „o infinitate de tendinţe contradictorii: o natură luminoasă, umilă, perseverentă, alta imperioasă, nerăbdătoare, nocturnă, sfîşietoare, cea care nu se poate exprima decît autodistrugîndu-se, cea care ar reduce întregul univers la prezenţa enormă şi exclusivă a unui fulger şi a cenuşii pe care o lasă. Contradicţie între un ascetism *à outrance* şi o senzualitate care mă redă nimicului la capătul fiecărei zile" (12 decembrie 1999).

*
* *

Promiţător aliaj de calităţi şi stări contrarii, Iuliu Cristian Arieşanu este un meditativ sangvin, un energic săgetat de nelinişti, un eu dotat cu nostalgia vieţii contemplative, dar ispitit din plin de senzualităţi mai

mult sau mai puţin inocente, ori electrocutat de furii cauzate de „sfînta" netrebnicie valahă.

Iată spre pildă notaţia din 20 octombrie 2001 : „Răsfoit cărţi din România. Şi totuşi cultura îmi provoacă scîrbă, indiferent de nivelul ei. Tot timpul se întrevăd ticurile de scriitor, exhibiţionismul erudiţiei, viaţa spirituală degradată la rangul de tabiet. Lumea culturală e o lume îmbîcsită, fără spontaneitate, iar cultura ar trebui să fie tocmai o strategie a spontaneităţii. [...] Nu trebuie atins niciodată un punct de echilibru uman, să nu crezi niciodată că poţi avea o viziune totală, că ai atins un centru care-ţi permite să te mişti liber pretutindeni în cultură şi spirit. Să încerci tot timpul să intri în criză cînd te-ai cristalizat prea tare, cînd eşti prea matur sau prea înţelept. Căci e vorba de o falsă înţelepciune şi o falsă înţelegere. Esenţial e dezechilibrul spre care te proiectezi, neaşezarea pe care o poţi suporta, tipul de imperfecţiune spre care tinzi".

Afirmaţii spectaculoase (cît de reconfortantă este brusca vecinătate cu autenticismul generaţiei '27 !) tipice tinereţii teologal forjate, pentru care cultura fără dumnezeire, literatura flască şi graţiile esteticului gratuit sînt tot atîtea măşti ale neputinţei, dacă nu chiar ale demonicului. Dacă la capitolul lecturi dăm de o sarabandă a contradicţiilor (Nietzsche, G. Bataille şi Derrida, Dostoievski, Kundera şi G. Deleuze, Dalí, Fellini, Mishima, Jünger, Proust, Guénon, Malaparte, Léon Bloy *via* Béguin ş.a.m.d.), în formarea sinelui ne întîlnim cu plăcere cu „vechiul" Eliade avid de Papini („Îmi lipseşte tensiunea sufletească. Trebuie să încep un program dur. Jocul voinţei : voinţa secretă în tot ce este" ; „Singurătatea e un al doilea corp în care trăiesc") ipostaziat în bulimia culturală a „adolescentului miop" : „Voi putea începe un program serios de studii : ebraica, siriaca, copta. Filosofie şi istoria filosofiei. Teologie dogmatică şi patristică...". La fel ca şi cu Cioran din epoca *Lacrimi şi sfinţi* : „Fiecare contradicţie care-mi sfîşie carnea şi minţile e o altă priză a realului. Sînt tras de fiinţă şi de nefiinţă ca de doi cai, mă sacrific în acest centru de rotaţie infinită care e viaţa" ; „Vreau să fiu cuprins de o puritate care să mă absoarbă în sus, de o puritate care-mi precedă propria-mi viaţă, semnul unei întîlniri a cărei amînare e verticalitatea" ; „Nevoie irezistibilă de a mă trînti şi urla, de a mă transforma în larvă cel puţin o dată pe lună. Sau de a mă epuiza sexual cu zeci de femei. Sex fără concupiscenţă, aproape ascetic. Orgasmul ca substitut al urletului. Tortura ca transcendenţă".

Sigur, din ceea ce Adrian Popescu defineşte în prefaţă ca „un jurnal care înseamnă autentica descriere a unui erou de *Bildungsroman* mistic" nu aveau cum să lipsească naivităţile supărătoare precum „Dumnezeu e hîrtia pe care se scriu gîndurile noastre pierdute" sau „Să-mi rezerv o zi întreagă pentru a gîndi pînă la capăt motivele pentru care mai merită să trăieşti", dar ele nu fac decît să „umanizeze" scriitura.

Cît despre elogiul dezechilibrului de la p. 231, adevărat punct nodal în carte („Nu trebuie atins niciodată un punct de echilibru uman, să nu crezi niciodată că poţi avea o viziune totală, că ai atins un centru care-ţi permite să te mişti liber pretutindeni în cultură şi spirit. Să încerci tot timpul să intri în criză cînd te-ai cristalizat prea tare, cînd eşti prea matur sau prea înţelept. Căci e vorba de o falsă înţelepciune şi o falsă înţelegere. Esenţial e dezechilibrul spre care te proiectezi, neaşezarea pe care o poţi suporta, tipul de imperfecţiune spre care tinzi"), este limpede că se cuvine citit... dimpotrivă, ca pledoarie pentru provocarea osmozei contrariilor. Pentru fertilitatea indeciziei şi nu pentru frenezia autodisolutivă.

Sexualitatea la Wittgenstein şi Mishima, anarhismul mistic şi ocultismul morbid din atmosfera culturală petersburgheză a cercului lui Merejkovski, cu Florenski, S. Bulgakov etc., plăcerea cu care sînt citaţi Maria Zambrano şi Michel Tournier, ideea de a scrie un tratat de mistică în care viaţa spirituală să fie analizată din perspectiva dobîndirii gemelarităţii (p. 137), România citită din unghiul contradicţiei fecunde pe care o reprezintă „antagonismul dintre tradiţie şi revoluţie" completează sumarul promiţător al unei energii spirituale pe care o aşteptăm împlinită aşa cum i se cuvine.

Ziarul de duminică, nr. 32/12 august 2005 ;
nr. 33/19 august 2005

Insomnii şi utopii teologale

Mihail Neamţu, *Bufniţa din dărîmături. Insomnii teologice*, Editura Anastasia, 469 pagini

Mihail Neamţu : un debut editorial puternic, ascuţit şi – e de sperat – cu bătaie lungă în uriaşa masă inerţială a mentalităţilor, atitudinilor şi instituţiilor noastre bisericeşti. Noroc că-l ştiam de vreo 5-6 ani din presă (l-am publicat în *Litere, Arte şi Idei*) şi noroc cu interviul acordat lui Marius Vasileanu în *Adevărul literar şi artistic* din 19 iulie, fiindcă, altminteri, editorul nu ne dă nici un indiciu despre biografia şi studiile acestei strălucitoare energii spirituale.

Aflat de patru ani cu bursă doctorală (*Niceea şi Părinţii deşertului*) la Londra, Mihail Neamţu lucrează cu pr. Andrew Louth, profesor de studii patristice şi bizantine la Universitatea din Durham (singura din Anglia unde se predă patristică greacă şi latină). „După redactarea tezei despre teologie şi limbaj la Sf. Grigorie de Nyssa, spune el, am coborît la King's College, Londra, unde a predat şi mitropolitul Ioannis Zizioulas. Ca profesor de patristică l-am avut pe Graham Hould, expert în literatura Părinţilor deşertului, iar în domeniul teologiei sistematice pe Collin Gunton, un excelent dogmatician de tradiţie reformată." Obiectivul strategic e trasat : „Abia la King's College am avut revelaţia bogăţiei teologiei anglo-saxone, prea puţin cunoscută la noi. Acolo l-am întîlnit pe Robert W. Jenson, luteran de orientare procatolică, profesor la Princeton. Prin dialogul cu ceilalţi studenţi, unii veniţi din Australia, alţii din Hong Kong, fără a mai pomeni de America de Nord, am intrat în contact cu hristologia lui Karl Barth şi etica lui Hauerwas, teologia politică a lui Oliver O'Donovan şi Rowan Williams, studiile biblice ale

lui N.T. Wright (actualmente episcop de Durham), hermeneutica lui John Webster, ecleziologia lui Ephraim Radner, Miroslaw Volff sau Reinhardt Huetter. Pentru aceştia din urmă, trebuie spus, teologia euharistică a lui Ioannis Zizioulas are un impact deosebit. [...] Pe scurt, adaptarea Ortodoxiei la lumea de astăzi nu va avea succes decît prin racordarea Ortodoxiei la lumea de dincolo". Va fi interesant de urmărit jocul influenţelor est-vestice la noile forţe ale gîndirii teologale, printre liniile franceză, germană, rusă, athonită, anglo-americană ş.a.m.d.

Mihail Neamţu a tradus *Fundamentele bioetice creştine* de Tristram Engelhardt Jr., în curs de apariţie, are în lucru o colecţie de studii patristice şi teologice moderne, este implicat în Asociaţia română de istoria religiilor şi la revista *Archaeus*. „Este ironic să fac această constatare, dar în ţara care i-a dat pe Dumitru Stăniloae şi Mircea Eliade, atît teologia, cît şi istoria religiilor par să aibă nevoie de mai multă vizibilitate culturală şi recunoaştere instituţională." Citez mai departe, din acelaşi interviu : „Biserica trebuie să rămînă ceea ce a fost dintotdeauna, anume un spaţiu al celebrării prezenţei euharistice a lui Hristos. Social, Biserica s-ar cuveni să ofere prin slujitorii săi (clerici şi laici) oaze de ospitalitate necondiţionată, de unde frica, suspiciunea, duhul judecăţii, rivalitatea şi tot ceea ce caracterizează mintea proastă a lumii să dispară. În sfîrşit, mi se pare că Biserica n-ar trebui să fie indiferentă la plînsul prelungit al dreptăţii într-o ţară care se declară nominal creştină, dar în care plaga corupţiei are cote alarmante". În fine, un punct nevralgic, ce ar merita decorticat cu grijă : „Nu împărtăşesc pasiunea celor care citesc cu aviditate pagini de «spiritualitate» cum sînt cele publicate în *Formula AS* ori în săptămînale asemănătoare. Înţeleg perfect nevoia omului de-a avea întîlniri cu lumea miracolelor. Totuşi, mai întotdeauna aceste evocări par să aparţină speciei nevertebratelor. De altfel, ideologia New Age adoră glisajele, transgresarea frontierelor dogmatice, apelul orb la sentimente şi emoţii. Decontextualizarea teologică a adevăratelor comori ale spiritualităţii ortodoxe mi se pare deci inacceptabilă". În acest caz – al *Formulei AS vs* să zicem *Idei în dialog* –, esenţială rămîne situarea antipodică a publicului-ţintă, ceea ce reclamă tactici şi stiluri diferite, o retorică adecvată etc.

Tudorel Urian, în cronica sa la *Bufniţa din dărîmături* (titlul trimite la Psalmul 101, 7 : „Asemănatu-m-am cu pelicanul din pustiu ; ajuns-am ca bufniţa din dărîmături"), după ce-şi aplică fără ezitare verdictul critic („Cartea este o încîntare. Erudiţia tînărului autor, lecturile temeinice

din Părinţii Bisericii sînt dublate mereu de o tentaţie a problematizării"), contextualizează corect marea miză a noii teologii: „În România, abordarea marilor teme ale cotidianului din perspectiva creştină este, practic, absentă. [...] Fireşte, nu era rolul Patriarhului să apară în *talk-show*-uri pentru a-i da replica lui C.T. Popescu sau Ion Cristoiu. Dar apariţiile în presa scrisă ale unor gînditori care să comenteze marile teme ale momentului din perspectiva învăţăturii creştine ar fi fost mai mult decît necesare" (*România literară*, nr. 30/3-9 august crt.).

Nu ştiu dacă intrarea atît de abruptă în publicistica strict angajată politic, la zi, a lui Cristian Bădiliţă, Toader Paleologu sau Andrei Papahagi (odată cu revenirea, salutară, a lui Dan Ciachir la cronica ortodoxă) riscă să le altereze energia meditativă şi poziţia pe piaţa ideilor, însă depăşirea contemplaţiei erudite printr-un bun angajament politico-mediatic se impune încurajată. Vom vedea ce şi cum.

*
* *

Calofilia (el îi spune „aristocraţia stilistică") şi simţul măsurii cu dichisuri diplomaticeşti, elasticitatea în criterii, dar severitatea în principii, plus buna concentrare la liziera doxologiei cu critica moravurilor şi a laicatului cu ierarhiile religioase, iată notele care-l apropie pe Mihail Neamţu de Teodor Baconsky.

Un Teodor Baconsky pe care Mihail Neamţu ar avea toate motivele să fie straşnic supărat, de vreme ce, după cum recunoaşte însuşi Baconsky în cronica sa la *Bufniţa din dărîmături*, ar fi trebuit să-i scrie prefaţa. Îşi repară, ce-i drept, greşeala în *Dilema Veche*, nr. 74/17-23 iunie crt., *însă cartea ca atare va rămîne etern văduvită de aceste cuvinte esenţiale: „În formarea sa, Mihail Neamţu a mers pe o cărare îngustă. E teolog, dar nu şi mercenar al clericalismului retrograd. E ortodox, dar locuit de* un elan ecumenic deloc sentimental. E patriot, fără să delireze etnocentric. E învăţat cu Părinţii Bisericii, pe care-i frecventează la sursă, dar îi citeşte la fel de atent şi pe corifeii postmodernităţii filosofice. Are umor, fără a practica mania contestaţiei «isteţe» cu care atîţia pseudoemancipaţi ne agasează, în numele unei permanente eliberări fără obiect. Şi nu are «idoli» pe care să-i tămîieze, ca să-şi faciliteze, cu mijloace de circumstanţă, intrinsec, meritata ascensiune publică. Pe scurt, Mihail Neamţu soseşte în forum cu toate armele hoplitului, cu farmecul tinereţii curajoase, dar şi cu un soi de discernămînt spiritual care sperie prin

maturitatea dezvăluită. [...] E clar că nu-l atrage cariera de patrolog care ciuguleşte congresele internaţionale, publică firimituri savante prin reviste cu tiraj confidenţial şi-i priveşte de sus pe toţi cei din afara cercului său de specialişti zaharisiţi, Mihail Neamţu vrea acţiune politică inspirată de Evanghelie, un tineret apărat de flacăra decreştinării absolute şi de ispita materialismului arghirofil, o Europă netrădătoare a propriilor rădăcini, o Românie cu cetăţeni responsabili, capabili să-i aducă la putere pe cei mai buni dintre cei care mai pot întrupa exemplul... Şi chiar că te poţi întreba cui îi foloseşte un asemenea visător cu insomnii teologice".

De acum, sarcina cronicarului de întîmpinare, diletant în materie, aproape că dispare. Nu asupra studiilor docte, a eseurilor savante de aici (despre Evagrie Ponticul situat între conflictele interpretării, despre Angelus Silesius – *Gott ist mein Spiel*, comentarea *Omului recent* patapievician sau a traducerii de la pp. 406 ş.urm.) are a se pronunţa nespecialistul, cît asupra multelor, salutarelor pledoarii împotriva „crizei de comunicare a ierarhiei bisericeşti cu elita laicilor creştini din România", în favoarea „misionarismului cultural", împotriva „incapacităţii instituţiilor teologale de a-şi integra absolvenţii în viaţa publică a României", în favoarea curajului civic („de ce revoluţia de la Timişoara n-a avut drept catalizator, în locul fostului pastor Tőkés – astăzi un mărginit politician iredentist – un mitropolit ortodox?"). Şi încă: împotriva negustoriei care omoară cucernicia („abundă aşezămintele de protocol şi turism preferenţial, invitînd mai ales cetăţeni străini, în timp ce viaţa de studiu şi rugăciune se diluează cu repeziciune. Nu degeaba un arhimandrit de la Athos remarca, vizitîndu-ne ţara, că avem mulţi monahi, dar nu şi un monahism"), a molipsirii cu hoţia de partid („pomana săracului a devenit vila protopopului"), a juventofobiei puterii oficiale bisericeşti („excluderea tineretului din deciziile cu relevanţă teologică şi duhovnicească pentru majoritatea bisericilor locale explică apariţia organizaţiilor şi chiar a parohiilor ASCOR... În contrast, comunităţile de tineri baptişti îşi emancipează, nu fără succes, limbajul şi orizontul teologic"), împotriva promiscuităţii din căminele studenţilor şi studentelor la teologie, ca şi împotriva impostorii profesionale (plagiatul, mita etc.), a descalificărilor morale („sfidarea decalogului şi nepotismul cadrelor didactice") ş.a.m.d.

La Mihail Neamţu găsim şi abordarea unei teme practic de neîntîlnit în mass-media de la noi: ţiganii, Biserica şi Statul. În 50 de ani, ţiganii

ameninţă să devină majoritari în destule zone, în Transilvania, de pildă. Autorul face un tur de orizont prin Europa, stabileşte „zestrea comună" pe care o reprezintă ţiganii şi observă că, în ciuda multelor realităţi cît se poate de hărţuitoare, „sinodul pravoslavnic de la Bucureşti nu are nici un episcop de etnie ţigănească şi nici un departament misionar care să se ocupe serios de problemele acestei minorităţi". Personal, nu ştiu în ce măsură „soluţiile antisociale la care recurg romii" se datorează „unui destin istoric care a stimulat etica resentimentului prin delapidare" şi nu „genelor virusate", însă comparaţia cu istoria şi statutul negrilor americani (p. 67) rămîne instructivă.

„Avem obligaţia de a redescoperi mereu vocaţia excelenţei", scrie Mihail Neamţu la cei 27 de ani ai săi, notînd cu dreptate că „destinul ortodoxiei româneşti depinde de anularea relaţiei de supuşenie şi dependenţă de admiraţia Statului" şi citîndu-l în context pe Părintele Benedict Ghiuş: „Cea mai mare precauţie împotriva Bisericii este nevrednicia slujitorilor ei".

Ziarul de duminică, nr. 36/9 septembrie 2005; nr. 37/16 septembrie 2005

Un om pentru putere

Teodor Baconsky, *Insula Cetăţii. Jurnal parizian 1991-1994*, cu o postfaţă din Lisabona, 2003, Editura Curtea Veche, 168 pagini

Auzisem în toamna trecută că lui Teodor Baconsky urma să-i apară la Anastasia un volum de eseuri şi articole situat, mă gîndeam, în vecinătatea celor din 1996, *Iacob şi infernul*, 1999, *Ispita binelui. Eseuri despre urbanitatea credinţei*, şi 2001, *Puterea schismei. Un portret al creştinismului european*.

Ar fi fost, acum, un moment foarte nimerit pentru a-i comenta şi *Roma caput mundi*, volumul alcătuit cu miez aromitor şi coajă strălucitoare împreună cu Horia Bernea în 2001. Cînd colo, ce să vezi? Amînîndu-şi tomul de doxologie politică, plin, între altele, cu textele rubricilor sale din *Dilema Veche* şi *Ziarul de duminică*, Teodor Baconsky ne întoarce cu spatele la oglinda erudiţiei diplomaticeşti, ne ţine departe de retortele savante în care se face alchimia ecumenismului creştin ce îşi cenzurează fără milă apetitul bibliografic menit să constituie *Rîsul patriarhilor* (teza doctorală susţinută la Sorbona *magna cum laude* în 1996, publicată apoi în româneşte cu prefaţa lui Andrei Pleşu) pentru a ne bulversa cu notaţii de jurnal „studenţesc" parizian de la începutul anilor '90.

Gest de ludică sfidare sau simplu aleatorism editorial? Ţine oare Teodor Baconsky să fie comparat în 2005 cu Cristian Bădiliţă de acum un deceniu, sau cu Iuliu Arieşanu cel de azi? Sigur, n-ar fi nicidecum o tragedie. Este, doar, o surpriză. Dacă, să zicem, vremelnic sastisit de tomurile teologale cu cîţiva cititori specializaţi, ar fi decis să se livreze

cu voluptate literaturii evocative, ar fi putut cuprinde jurnalul parizian cu notele din Roma şi cu agendele lusitane. Ar fi fost 15 ani de memorialistică teologal-diplomatică de prima mînă, de-o netăgăduită, acută, seducătoare percutanţă. Mă rog, fapt e că – fie şi doar aşa – avem substanţă de discutat din plin, cum vom vedea săptămîna viitoare.

La numai 42 de ani, Teodor Baconsky a fost ambasadorul României la Vatican (1997-2001), ambasadorul României la Lisabona (2002-2005), directorul Secţiei de cultură din MAE, minister unde funcţionează în prezent un secretar de stat pentru afaceri globale. Oricine ajunge să dea o dată mîna cu el, să-i stea cîteva ceasuri în preajmă şi să-l evalueze cumsecade, nu va fi nevoie de prea multă intuiţie sau de vreo deosebită înzestrare psihologică pentru a înţelege imediat că se află în faţa unui desăvîrşit om de putere. Un perfect diplomat de carură parlamentar europeană, dar şi un perfect candidat la preşedinţia României. Asta dacă nu cumva nostalgia anilor la Vatican îi va fi întipărit pe viaţă în suflet arcanele diplomaţiei la Sfîntul Scaun (a se vedea în volumul de faţă „poemul" înflăcărat de la p. 160: „Roma, cît m-ai avut şi cît aş mai vrea să te am...").

În fond, în aşteptarea unei astfel de isprăvi, e bine să facem un respiro prin aceste note de tînăr studios şi ahotnic de culmi, Baconsky aflîndu-se, am impresia, acum în plină dilemă profesională: acţiune sau contemplaţie? Socializare sau recluziune? Politică sau bibliotecă? Erudiţie sau angajare civico-diplomatică? Mai toate semnele duc, deocamdată, împotriva nopţilor de veghe & bucoavne şi către demonul activismului. Dar mai ştii? Poate că viitorul va domoli tensiunea bipolară, favorizînd concordia contrariilor.

Oricum, pagina din 9 ianuarie 1994 este grăitoare în acest sens şi trebuie pusă la păstrare pentru viitorul destin al autorului: „...teza mi-a adus numai beneficii de carieră. Mi-a creat, în posaca şi primitiva mea ţară natală, o legendă de erudit care a sfîrşit prin a mă insulta. *Sacris erudirii*... Ce farsă! O dată că sînt unul dintre puţinii care ştiu ce înseamnă erudiţia adevărată. E o boală inclasificabilă, o sumă de calităţi monstruoase care mi-au lipsit în parte şi nu s-au reunit nicicînd întru totul. Văd în facila recunoaştere a erudiţiei cuiva nu doar indiciul nivelului mediu de cultură, ci şi o anume formă, invidioasă, de nepăsare".

În postfaţa din 2003, aflat la post la Lisabona, Baconsky, familiarizat deja cu labirintul deopotrivă nobil şi grotesc, tainic şi ridicol, al Puterii, constată „nunta oarecare a celor chemaţi să conducă. De ce ajung în

asemenea poziţii nişte oameni care nu-şi pot pune nici măcar această banală întrebare? Se vede că nu au viaţă interioară. Căci viaţa interioară dizolvă sentimentul îmbătător al puterii şi te face să renunţi. M-am uitat adesea la mîinile oamenilor care conduc ministere sau chiar state. Pe ele se depune o pojghiţă invizibilă de gheaţă. Par făcute din ceară. Nu există oameni de stat buni şi răi. Cu toţii sînt făcuţi din aceeaşi plămadă necesară şi stearpă".

Cu excepţia reflecţiilor şi evocărilor lui Andrei Pleşu din viaţa diplomatică, mustoase şi condimentate cît cuprinde, nu mai avem astăzi în publicistica noastră astfel de percepţii: directe, sincere, penetrante. Dar nici cu zece ani mai înainte vibraţia nu era mai puţin intensă şi verdictul mai puţin tăios: „Mi-e realmente dor de ţară, scria Baconsky în decembrie 1992. Dar nu de oameni, a căror stagnare lamentabilă îmi este cunoscută şi de aici. Mi-e dor de nişte locuri din mitologia mea afectivă: insula, turul de lac, Strada Icoanei, str. 11 Iunie. Ştiu că aş coborî într-o suburbie imundă a Istanbulului, cloacă de tomuri stridente, becuri chioare, faţade fantomatice de HLM comunist, pensionari expiraţi, copii răpănoşi, gospodine agresive, intelectuali în blugi turceşti, ţărani soioşi din mahalale... Ce e Bucureştiul? Nebunia Isarlîkului".

*

* *

Aparenţele sînt înşelătoare. Cititorul cu nostalgii după continuarea opului savant al celui care a devenit doctor la Sorbona cu *Homo ridens* (regimul socio-cultural al rîsului în patristica greacă) să facă bine să nu privească dispreţuitor sau cu o amară îngăduinţă cartea de faţă.

Dacă, jurnal fiind, supremaţia o deţin libertatea subiectivă, asociativitatea, aleatoriul, confesiunea, reveria şi deloc bibliografia, nu este mai puţin adevărat că sagacitatea şi forţa expresivă a autorului punctează paginile cu destule zone captatorii pînă la înfiorare. Românii şi vocaţia discordiei. „Sexoreea occidentalilor (excesul de libertate negatoare nutreşte o tot mai respingătoare ipocrizie)." Contradicţia societăţii americane, tot mai puritană şi tot mai sălbatică în defulările ei compensatorii: „Gheenă de contraste invivabile; într-o ţară unde a întinde mîna unei femei poate să te coste trei luni de închisoare pentru hărţuire sexuală, un senator declară la televiziune că este homosexual". „Egoismul funciar al societăţilor hiperbogate din Occident: se anunţă o conquistă,

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

invazie tehnologică pe un ţărm cu sălbatici. Păcat că sîntem sub incidenţa unui unghi mort: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia vor fi asimilate graţie proximităţii. Noul Imperiu Slav va fi întreţinut în virtutea şantajului nuclear, noi, bulgarii şi albanezii vom rămîne în anticamera dezinteresului, morfolindu-ne mizeria." Depresiile exilului nostru şi dorul devastator de ţară, pp. 46 ş.urm. Conferinţă israelo-arabă la Madrid, 31 octombrie 1991: „Deşi nu sînt antisemit, mi-e greu să-i înţeleg pe evrei. Cu cît am asimilat mai mult tradiţia creştină, m-am impregnat, *à mon insu*, cu prejudecata iudaismului deicid. Antisemitismul e mai violent în Occident, unde ideea creştină s-a instituţionalizat pe axa conceptului ca «catholicitate»: aici comportamentele sectare au fost suprimate mai drastic decît în Orientul ortodox, iar mesianismul etnico-religios al evreilor este un sectarism".

Pe urmă, sarabanda figurilor, Baconsky ţintind lumea în infraroşu. Sorin Dumitrescu, „editorul harismatic, individualist, egocentric, cabotin, talentat". Philippe Sollers, „amestec de nonşalanţă studiată şi pîndă neglijentă, inele, ţigaret de argint, zîmbet caustic, complexul de izolare al intelectualităţii umaniste". Un C. Noica enervant „detractor al Naturii (fie ea fiziologică) şi captiv în filosofemele unor umbre agresive". Dan Hăulică, „autorăsfăţul dezangajant şi narcisic al intelectualului captiv nu atît în sistem, cît în pactul său cu sistemul". Bujor Nedelcovici, „romancier secret, cu ochişori sceptici şi lungi tăceri confortabile". Răzvan Codrescu, „tînărul şi talentatul gazetar pe suflul căruia se spijină singura revistă românească fidelă dreptei creştine". Horia Bernea: „Îl iubesc tare mult pe omul acesta în care străluceşte aristocraţia creştină a ţăranului de altădată şi de nicicînd". În fine, Andrei Pleşu, „unicul intelectual român care mă obligă să-l iubesc. Farmecul lui e psihotrop, mintea sa e o sursă de surprize. Omul fascinează fără a fi cu adevărat imitabil. Posteritatea lui va fi exclusivă şi monadică". Plus dorul de părintele Paul Mihail, de părintele Anania, grija faţă de destinul lui Ioan I. Ică jr. ori detaliile despre Grupul de Reflecţie pentru Înnoirea Bisericii, pp. 10 ş.urm.

Aflăm de aici că în 1988 Teodor Baconsky îşi „depusese actele pentru o disperată emigrare spre Germania", unde tatăl său, mult disputatul A.E.B., se pare că avea un mic depozit valutar. Odată ajuns la Paris, observă că „mă atrage dreapta, deşi sînt beneficiarul internaţionalismului promovat de socialiştii aflaţi la guvernare" şi – precum Eliade altădată – că l-ar tenta „o catedră de antropologie religioasă".

Asta după ce ni se spune că, în 1990, Al. Bârlădeanu şi M. Drăgănescu „îmi propuneau, la 27 de ani, să devin ministru al Cultelor". Cea mai psihanalizabilă mărturisire: la mai bine de un an de la venirea în Paris, Baconsky nu avea deloc de gînd să-l cunoască pe Cioran. Dacă-mi aduc bine aminte, nu demult şi-a manifestat public regretul pentru o atare vanitate copilăros-vindicativă.

Judecate din unghiul forte al oricărui jurnal – evaluarea de sine –, paginile de aici conţin nu doar accente picant-umorale („Curajul de a mă privi, îngîndurat de propria-mi neînţelegere. Grija entropică a conservării, nepricepînd taina renaşterii în alte dimensiuni"; „Nu am temperament faustic, diavolul mă domină doar în micile enervări cotidiene şi în mediocritatea credinţei"), ci şi examinări consistente: „Mi-e jale de precaritatea vocabularului meu, de sărăcia impresiilor, de parţialitatea ideilor, de comoditatea ritmurilor spirituale. Mă dor impostura senzaţiilor, artificialitatea crizei, pedanteria unei sobrietăţi jucate, ticurile smereniei...", v. p. 50. Şi mai ales: „Există în mine un filon de teatralitate, un simţ al ceremoniei şi cîteodată (specifică Vărsătorului) o manie a grandorii care s-ar fi văzut satisfăcute în spatele unor ţoale de mitropolit. Dar m-a ferit Dumnezeu". „Consider că pierderea majoră pe care am suferit-o – sper că nu ireversibil – priveşte simţul umorului". Se recomandă atenţia la MAE, plus mici, ritmice şi vioaie exerciţii de *Homo ridens*...

Ziarul de duminică, nr. 41/14 octombrie 2005;
nr. 42/21 octombrie 2005

Să fim oare în 1906?

Ioana Pârvulescu, *În intimitatea secolului 19*, Editura Humanitas, 345 pagini

2006 ar trebui să fie – sper din tot sufletul meu de paseist nevindecabil – anul lui Carol I. Al lui 1866, ca şi al lui 1906, anul Expoziţiei aniversare a Regatului. Iar Ioana Pârvulescu declara nu demult, într-un interviu, că şi-ar fi dorit să se nască pe la 1880, în deceniul de aur al edificării României europene şi să îşi fi lansat cartea pe la 1906.

Cu gîndul la repunerea statuii lui Carol (Mestrovici) în faţa Fundaţiei Regale Universitare, cu fantasma refacerii acelor dulci butaforii pe dealul Filaretului şi în Parcul Carol pe temei de reverie istorică şi cu utopia Lunii Bucureştilor sub bagheta vreunor primari demni de amintirea lui Dobrescu, Donescu şi Pake, am şi proiectat-o, brusc, pe Ioana Pârvulescu, pe ecranul mental, fie printre doamnele din preajma Reginei Maria sau la seratele artistice de la Carmen Sylva, fie pe lîngă Alice Voinescu & Co., la balul cu tombolă al vreunei asociaţii de binefacere pe la Obolul, Furnica şi altele.

În 2004 am suferit aproape la modul fizic din pricina faptului că *Întoarcere în Bucureştiul interbelic* nu a primit Premiul USR. Şi voi face tot ce pot pentru ca, în 2006, *În intimitatea secolului 19* să şi-l adjudece. Fiindcă am mai spus-o nu o dată: nu cred că mai avem în România istorici literari de vîrsta Ioanei (adică tineri) cu o aşa bogată înzestrare de prozatori, evocatori şi evaluatori de fineţe ai mentalităţilor. Severitate şi disciplină documentară dublată de carnalitatea percepţiei

literare. Senzualitate textuală, subtilitate asociativă, bună deschidere cosmopolită, dar cu fibră tare de conservatorism. Tiparul germanic şi clasic al Braşovului natal, dar cu fervori de mentalitate barocă, totul căptuşit cu secrete jubilaţii la pitorescul levantin, la spectacolul iarmarocului valah, ori cu apetit pentru rafinamentul boemei pariziene sau al saloanelor vieneze din vremea care-l făcea pînă şi pe Cioran să bovarizeze imperial. Excelentul dozaj de aflux documentar şi intuiţie, de sinteză şi minuţie analitică pe detalii cu implozie secretă sau, dimpotrivă, strălucitor exfoliate, e tot ce poate fi mai atrăgător pentru o lume de lecturi atît de retractilă, hachiţoasă, leneşă, mofturoasă şi suspicioasă cum este lumea noastră la contactul cu trecutul. Cum vedem, din păcate, pe zi ce trece tot mai clar şi mai ameninţător, arheofobia domină piaţa ideilor şi a cărţii. Mania noutăţilor de ultimă oră, alergia la tradiţii şi la valorile morale stabile, ura faţă de echilibru şi seninătate, apoi fascinaţia răspărului, a relativismului şi a rebeliunii fără cauză, cultul sfidării cu orice preţ a ideii de stabilitate, continuitate şi normalitate, pe scurt: isteria iconoclastiei şi mania devianţei în toate cele ne fac să ne uităm la bruma de energii echilibrate, conservator-constructive, ca la nişte eroi în chip sublim anacronici. Şi care trebuie ocrotiţi aşa cum se cuvine. Cu orice preţ, adică.

Aerul de lejeritate, de plezirism şi ludic aleatoriu cu care Ioana Pârvulescu amestecă referinţe din ziarele şi documentele oficiale ale epocii, din jurnale personale, memoriile sau corespondenţa unor personalităţi istorice, politice, literare, diplomatice etc., este doar o aparenţă. Una atractivă, desigur, magnetizantă, dar îndărătul căreia se străvede numaidecît expertul în puzzle cu strategii deliberate şi calcule atent disociate la rubricile debit, credit, profit, investiţii. Corespondenţa lui C.A. Rosetti sau Duiliu Zamfirescu, jurnalul maiorescian, discursurile lui P.P. Carp, extrasele din *Românul*, *Timpul*, *Adevărul*, etalarea meniurilor de la marile cafenele şi restaurante, liste de lecturi obligatorii pentru *chic*-ul bucureştean, molime, „enorma cantitate de critică epistolară făcută în numele prieteniei", organizarea sistemului medical sub Carol (Charles) Davila, evoluţia transportului de la căruţă, şaretă şi birjă pînă la trenul de plăcere, apoi moda, barba şi mustăţile, regulile de bună purtare, mortalitatea infantilă, tipurile de feminitate din elită (Mary Grant, soţia lui C.A. Rosetti, Sevastiţa lui Petre Ispirescu, Clara Kremnitz, Anna, fiica lui Radu D. Rosetti, Zoe Golescu, Ana Racoviţă-Davila), totul alternează cu „vopselele" (adică sectoarele) Capitalei – roşu,

verde, galben, albastru, negru –, cu Wilhelm Mayer, artizanul horticultor al Cişmigiului, cu antecesorii la primărie ai lui Pake Protopopescu, părintele „Bulivarului" cel nou (axa est-vest, Cotroceni – Şoseaua Iancului) de la Dimitrie Brătianu, Gh.G. Cantacuzino-Nababul, C.A. Rosetti, Scarlat Kretzulescu, George Manu, D. Cariagdi, Nicu Fleva... Realizaţi centrifugarea ameţitoare?

Şi totul cuvine-se a începe cu 10 mai 1866 şi cu proclamaţia primarului Capitalei, Dimitrie Brătianu, către „Bucureşteni: Carol I a pus piciorul pe pămîntul României. Ramuri verzi de veselie să coroneze porţile caselor noastre. Glasul clopotelor, al tunurilor, al muzicilor Capitalei să umple aerul, să spună pînă dincolo de fruntarii că destinele României s-au împlinit. Mîine intrăm şi noi în viaţa popoarelor stăpîne pe a lor soartă. Trăiască România una şi nedespărţită! Trăiască Carol I".

*
* *

Sincer să fiu, nu mă gîndisem nici o clipă să compar seducătorul excurs bovarizant al Ioanei Pârvulescu prin Bucureştii lui Maiorescu, Eminescu şi Caragiale, ai lui Carol I, P.P. Carp şi Marghiloman, oraşul Brătienilor şi al lui Claymoor, cu „scenariul paideic" şi „atmosfera de *Bildungsroman*" din *Jurnalul de la Păltiniş*!

O face Bianca Burţa-Cernat într-o cronică din *Observator cultural*, nr. 43-44 din 22 decembrie 2005 – 11 ianuarie 2006. Un text pe cît de corect în pornire („premise documentare inatacabile, împreună cu pasiunea, entuziasmul şi scriitura suplă, lejeră"), pe atît de procustian şi nedrept în derularea sa. „Simplificări didactice", „giumbuşlucuri verbale", „bizare platitudini", „poncife stropite cu apă de trandafiri", „broderii impresioniste avînd rolul de a disimula intenţia tezistă" (!), *recte*: „aura idealizatoare" şi „optimismul necreditabil", pe scurt: o acumulare „aiuritoare de detalii" menită să expandeze „o frumoasă carte a iluziilor". Subînţeleg că autoarea cronicii a fost neplăcut impresionată de filoconservatorismul Ioanei Pârvulescu, de vreme ce incriminează tocmai absenţa unor „anumite aspecte" precum „cercul socialist de la *Contemporanul*, existenţele, şi ele exemplare, ale soţilor Nădejde, sau polemica Maiorescu – Gherea", totul motivat „fie de anumite aprehensiuni ideologice, fie de comodul dezinteres faţă de subiect". Plus agenda feminismului la modă acum prin mediile universitare corect-politice:

„niciodată preocupările intelectuale ale femeii secolului 19 nu sînt aduse în discuţie".

În afară de nejustificata disproporţie, cam de zece la unu, între enumerarea calităţilor şi a defectelor cărţii Ioanei Pârvulescu, nu este nimic de acuzat propriu-zis în cronica Biancăi Burţa-Cernat. Ci doar de constatat, o dată mai mult, tensiunea tot mai accentuat exprimată pe scena noastră de idei între neoconservatismul paseist şi rechizitoriile radicalismului arheofob. Între apărătorii valorilor perene ale tradiţiei locale şi reformiştii transnaţionali. Vechile tensiuni dintre monarhismul junimist şi antidinasticismul presei din Sărindar, dintre iorghişti şi lovinescieni etc. se ipostaziază acum între „boierii şi oierii minţii", între elitarism şi neocolectivism, între „neointerbelici", cum li s-a spus cu maliţie, şi adepţii prezentului continuu, terorizant prin decerebrare.

Dihonia reverberează inclusiv în perimetrul viziunilor despre trecutul Bucureştilor: mizerabilistă, cu accent pe patologia lumpen-urbană şi esenţa (constantă) de mahala a Capitalei (ca la Adrian Majuru) *versus* opţiunea pentru strălucirile patriarhale, pentru europenitatea şi bunul aristocratism al acestui oraş al plăcerilor (ca la Narcis Dorin Ion, Ioana Pârvulescu ş.a.).

Revenind la relaţia dintre cartea Ioanei Pârvulescu şi *Jurnalul de Păltiniş* ca scenarii paideice, ţin să depun mărturie că într-un *hic et nunc* în care un dublu licenţiat, în filosofie şi teologie, m-a întrebat şocat de ce am afirmat că I.L. Caragiale a murit la Berlin şi unde, la 8 decembrie trecut, pe TVR Cultural, vorbindu-se despre Jim Morrison, s-a pronunţat pur englezeşte numele lui Rimbaud, ca la King Arthur plus... curcubeu (*rainbow*), apoi să fie siguri cei care cred că dau peste „platitudini" şi „poncife" în paginile Ioanei Pârvulescu că nu este nicidecum aşa. Şi că nu toată ziua-bună-ziua îi este dat bucureşteanului să vadă din amintirile doctorului Severineanu cum s-a făcut Bulevardul lui Protopopescu Pake, să i se lege în faţa ochilor căsătoriile interetnice etalate la p. 62 (Mary Grant – C.A. Rosetti, Titu Maiorescu – Clara Kremnitz, Ana Racoviţă – Charles Davilla, Zoe Golescu – Effigham Grant etc.), să i se înşire numele arhitecţilor francezi – Albert Galleron, Cassien Bernard, Paul Gottereau, Louis Blanc – care ne-au făcut Ateneul, CEC, Palatul Băncii Naţionale, Palatul Poştelor, sau să i se compare mortalitatea bucureşteană de la 1900 cu cea londoneză, vieneză, praghează, budapestană ş.a.m.d. (v. pp. 163 ş.urm.). Ca să nu mai spun de ideea comparării, în diferite jurnale şi ediţii de corespondenţă, a

modalităţilor de petrecere a serilor şi nopţilor, de inventarul poreclelor din *high life*-ul cultural (pp. 273 ş.urm.) ori de simpla reliefare a celui dintîi gazetar (Constantin B. Stamatin, zis Nazone) care a lansat la moartea lui Eminescu formula „Luceafărul poeziei române".

„Bizare platitudini" ? ! ? Şi încă abia dacă am ales cîteva exemple aproape la întîmplare. Dar cartea foieşte de citate de-o actualitate dureroasă, precum vorbele doctorului Davila de la 1864 citate la p. 44 : „Oamenii aceştia ar trebui să priceapă că, dacă au obiceiul să se insulte spre a se săruta a doua zi şi dacă obişnuiesc să-şi ierte micile laşităţi zilnice din pricina politicii, un om de onoare nu se poate supune unor astfel de moravuri". Sau Alexandru Golescu la p. 45.

Nu zic nu, poate că o atît de caldă declaraţie de iubire pentru Bucureştii secolului 19 cum citim la p. 336 poate să le pară exagerată cinicilor sarcastici ai atotrelativistei generaţii 2000. Zîmbesc şi eu, însă la gîndul că, peste vreo două decenii, declaraţiile lor paseiste vor fi infinit mai patetice. Dac-or mai avea după ce.

Ziarul de duminică, nr. 2/20 ianuarie 2006 ;
nr. 3/27 ianuarie 2006

Of, of, America

Ovidiu Hurduzeu, *Sclavii fericiţi. Lumea văzută din Silicon Valley*, ediţie completă, Editura Timpul, 302 pagini

Abia acum, odată reeditat cu un adaos de peste o sută de pagini, am ajuns să citesc volumul cu care a debutat (cred) Ovidiu Hurduzeu în 2002 şi care a scandalizat lumea corectitudinii politice dîmboviţene.

Mai este cazul să spunem cine sînt „sclavii fericiţi", de vreme ce cartea e subintitulată *Lumea văzută din Silicon Valley*? Evident că americanii, după o formulă din – dacă nu mă înşel – *Brave New World*.

Precedată fiind, la vremea ei, de o serie de fragmente publicate în *România literară*, cartea lui Ovidiu Hurduzeu a supărat, cum spuneam, destule cazemate ale fanatismului de stînga, lucru de care, de altfel, autorul era în deplină cunoştinţă de cauză : „Elita intelectuală în general s-a dumirit, dar păstrează tăcere de frica marginalizării. În România, cine se pronunţă împotriva multiculturalismului este etichetat drept naţionalist, antisemit şi simpatizant legionar. Faptul că multiculturalismul şi corectitudinea politică provin de la cei pe care, vezi Doamne, ar trebui să-i imităm creează o dilemă pe care intelectualitatea noastră nu ştie încă s-o rezolve. Pînă una alta, o ignoră cu seninătate (cu unele excepţii notabile : Virgil Nemoianu, Monica Spiridon, Horia-Roman Patapievici...)".

Aşa este. Din laşitate sau din lehamite, din comoditate sau şantajare profesională, din indiferenţă pseudoaristocratică ori superbie păguboasă, spiritele de elită aproape că au încetat să poarte acest război de gherilă ideologică, preferînd construcţia (mai mult sau mai puţin de anvergură) în duhul tradiţiei, şi nu supremaţia vidului din deconstrucţia postmodernă.

Asta şi pentru că, tot în cuvintele autorului, „într-un fel sau altul, toate curentele de idei legate de postmodernism – (post)structuralism, feminism, multiculturalism etc. – au contribuit la reducerea dimensiunilor individului. Dintr-o fiinţă autonomă şi responsabilă, omul a devenit slab şi dependent, lipsit de capacitatea de a înţelege lumea şi, cu atît mai puţin, de a o schimba".

Un scurt şi iute inventar de idei, pentru a şti la ce să vă aşteptaţi. Convins (ca orice neoconservator care-şi respectă virtuţile reacţionare) de axioma lui Cioran cum că progresul nu este altceva decît „elanul către tot mai rău", Ovidiu Hurduzeu postulează postheideggerian – cu dreptate, subscriu la rîndu-mi – că omul ontologic a fost ucis de omul tehnologic şi că, ireversibil fisurat, omul a devenit vulnerabil, locuind lamentabil „o cultură a vulnerabilităţii". „Se vorbeşte mult despre libertate în societatea postindustrială. Într-adevăr, oamenii s-au eliberat de tot ceea ce oferea rezistenţa unui conţinut: figuri de autoritate politică şi morală (familia, Biserica, statul etc.), constrîngeri interioare şi exterioare (prejudecăţi, pasiuni violente), obstacole naturale (natura, corpul omenesc). Au devenit însă sclavii fericiţi ai unor forme şi coduri." În fine, „să nu uităm că duşmanul de moarte al mondializării rămîne statul naţional", că „în sistemul *laissez-faire* al tehnoglobalismului rolul României va fi să înghită o parte din supraproducţia statelor avansate, nicidecum să devină un competitor competitiv", că „banul va fi etalonul universal", în vreme ce „tradiţia şi istoria naţională vor îndeplini un rol decorativ, fiecare se va raporta la cum şi ce consumă, confortul material va deveni idealul vieţii împlinite". Şi că „moartea ideologiilor" a fost un slogan fals, o iluzie periculoasă: „din păcate, răsuflatele ideologii de odinioară sînt înlocuite de cele recente (tehnoglobalismul, de pildă), subtile şi adaptate la condiţiile lumii de astăzi".

Nota 1 de la p. 66 deschide pista unei dezbateri interesante, apropo de „solidaritatea intelectuală" tot mai justificat clamată în ultima vreme la noi: „în cultura română va fi greu să se formeze grupuri omogenizate datorită tradiţiei personalist-ortodoxe şi a unui respect profund pentru individualismul modern inaugurat de Epoca Luminilor. La care se adaugă, fără doar şi poate, amintirea de coşmar a colectivismului comunist. Iată de ce grupul desantiştilor anilor '80 – primul grup de factură postmodernă din România – a fost o apariţie efemeră, în ciuda unui puternic mimetism narcisist".

Dar cea mai substanţială disociere este cea propusă la p. 207 între cerinţele integrator-nivelatoare ale globalizării *versus* „imaginarul arborelui şi al rădăcinii". „Arborele şi rădăcina nu fac casă bună cu mondializarea, bazată pe o logică rizomică. Spre deosebire de arbore, rizomul (echivalentul reţelei din spaţiul tehnologic) nu dezvoltă un sistem central, cu ierarhii şi legături prestabilite. Rizomic, capitalul se extinde în toate direcţiile, dezvoltă legături combinatorii pe bază de eterogenitate. În logica rizomică nu există incompatibilitate între ţăranul român şi cutia de Coca-Cola, între sîrbi şi albanezi, între bărbaţi şi homosexuali" ş.a.m.d.

Situat ferm, din fericire, de partea arborelui îngăduitor-ierarhizant şi împotriva terorismului logicii rizomice, Ovidiu Hurduzeu pledează pentru „radicalismul aristocratic", un „duşman neîmpăcat al stîngismului globalizat. După prăbuşirea sistemului comunist în estul Europei, constatăm convergenţa dintre postmodernitatea instituţionalizată şi Noua Stîngă. Stîngistul zilelor noastre ridică mediocritatea la rang de etalon întrucît este un tip slab, complexat, incapabil să se depăşească pe sine. Neputinţa sa îl umple de resentimente, cinism şi ură faţă de tot ceea ce reprezintă o valoare în sine. Iată de ce se simte solidar cu «victimele» şi «năpăstuiţii». Dar tot neputinţa sa îl face integrabil în sistem..." (v. demonstraţia despre „fuzionalitatea şi gregaritatea neotribalismului postmodern", la p. 80).

Ca unul care am tradus cu egală participare două cărţi antipodice despre America de azi (*Obsesia antiamericană* de J.F. Revel şi *La sfîrşitul imperiului* de Emmanuel Todd), nu ştiu cît de adecvată este poziţionarea monovalentă a autorului. Aici dreptatea mi se pare perfect conţinută în citatul din Virgil Nemoianu de la p. 145, despre armonizarea contrariilor ca fiind specificul de profunzime al SUA. Însă pentru gîndirea românităţii faţă cu globalizarea, cartea de faţă reprezintă un stimul fertil. De acum, datoria cea mai urgentă pentru Ovidiu Hurduzeu mi se pare traducerea acelor cărţi neoconservatoare americane de care la noi nu se ştie mai nimic.

Ziarul de duminică, nr. 5/1 iulie 2006

Construind împotriva curentului

Mircea Platon, *Ortodoxia pe litere. Îndreptar de fundamentalism literar*, Editura Christiana, 344 pagini

Dacă ne-am fi găsit acum suspendaţi încă o dată deasupra aceluiaşi gol spiritual ca la începutul anilor '90, cînd s-a ivit, salvatoare, şansa pe nume H.-R. Patapievici, rolul acestuia cred că ar fi fost luat de Mircea Platon.

Mai puţin atras de enciclopedism „rinascimental", mai puţin ispitit de frenezia liric-explozivă a ideilor şi autoexpunerii pilduitoare, mai puţin flexibil (şi deci mai vulnerabil, căci casant) decît autorul *Omului recent*, Mircea Platon are totuşi multe puncte comune cu acesta : bunul conservatism, stăpînirea mîntuitoare a ancorei religioase, logica inimii şi rigoarea demonstraţiei, curajul de a construi împotriva curentului, tăişul necruţător al convingerilor, alergia la tranzacţional, la jumătatea de măsură şi adevăr, pianotarea egal pasionată pe clapele albe şi pe cele negre, adică pe literatură şi arte, dar şi pe filosofie, istorie sau („incorectitudine") politică.

Mircea Platon are 32 de ani, a absolvit Dreptul la Iaşi, are masteratul în literatură la McMaster University din Hamilton (Canada), fiind în prezent doctorand în istorie în SUA, la Ohio State University din Columbus. Are volume de versuri (1997, 1999) şi eseuri (*Paseism polemic sau încercare de naţionalism critic*, 1996 ; *Literatură cu blazon*, 2000), a tradus din T.S. Eliot, Peter Viereck, Willi Schlamm, Irving Kristol şi alţi doctrinari conservatori anglo-saxoni.

De aici, din exploatarea filonului britanic, vine şi cel dintîi şoc al pledoariilor sale : o provocare teribilă pe solul francofil (cu intarsii

germane) al inteligheţiei valahe. „Mi se pare că a sosit timpul ca România să-şi lichideze legăturile cu Franţa", sună (paradoxal dar) cioranian unul dintre verdictele sale. „O mare vină pentru proliferarea panglicăriei şi neseriozităţii din istoria modernă a României o poartă poleirea bonjuristă a fondului neaoş de isteţime vicleană şi nastratinism malign, siluirea citadină a virtuţilor rurale şi megafonizarea mîrlăniei prin intermediul aparatului de stat [...] Spre deosebire de solidul organicism al Angliei, în Franţa, viaţa provincială, ca şi nobilimea provincială erau sub presiuni politice, nu sub legea firii. Clientelismul, carierismul, fuga de la ţară în marele oraş, politicianismul şi retorica revoluţionară, toate ne-au fost agravate de modelul francez al unei societăţi deductive [...] Literatura engleză îşi datorează soliditatea şi supleţea şi faptului că e produsul unei societăţi în care clasele sociale sînt încă distincte [...] Societatea românească de astăzi e bîntuită de spirit ţopesc, de parvenire şi egalitarism vindicativ. Nimeni nu-şi ştie sau nu-şi acceptă locul. Romanul şi dramaturgia sînt în criză pentru că societatea e otova, fără clase sociale bine constituite..."

Am citat *in extenso* dintr-o demonstraţie de trei pagini ca să aveţi din capul locului imaginea arcului tematic şi polemic din care săgetează fără ezitare înzăuatul nostru cavaler. Conservator, crescut în cultul tradiţiei, al ierarhiei cutumiare, al organicismului şi - cum ar zice Ovidiu Hurduzeu - al „radicalismului aristocratic", Mircea Platon are o natură dual, productivă cît încape : e deopotrivă reflexiv şi agresiv, om de idei şi bibliotecă, dar şi „hoplit" al credinţei, ca să reiau un termen bine folosit de Teodor Baconsky referitor la Mihail Neamţu, alt spirit confin cu subiectul nostru.

Dacă reflexivul e de întîlnit la tot pasul în textele despre C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici (Nae Ionescu este „un tenebros cinic, Ion Petrovici e un galant, un solar, un Nae cu surdină, mai puţin aventuros, mai paşnic"), Grigore Popa, Gabriel Liiceanu („În literatură Liiceanu vrea să se regăsească, nu să se piardă", el „refuză să estimeze corect adevărata natură a crizei sale. Dezabuzarea sa de filosofie nu e decît o *noche oscura*. Pe golul dureros care a provocat această carte urma să se altoiască altceva, dacă Gabriel Liiceanu ar fi avut curajul să călătorească întins pînă la capătul nopţii"), N. Stroescu-Stînişoară, Al. Paleologu, Neagu Djuvara, Sorin Dumitrescu, Dan Ciachir ş.a. - ieşirile în arenă ale luptătorului dau strălucire paginilor şi fiori publicului toropit de prudenţă, apatie şi resemnare.

Un capitol, „Arendaşii adevărului" (contrapuşi în subtext „boierilor minţii") etalează o realitate primejdioasă: „Strivitoarea majoritate a bursierilor noştri externi vorbesc şi scriu, la reîntoarcerea în ţară, de parcă în Occident nu ar exista deloc tradiţionalism sau conservatorism, Dreapta, normalitate, de parcă e obligatoriu ca literatura să fie absurdă, arta – dementă, divertismentul – obscen, presa şi politica – împotriva firii [...] Dacă îi citează elogios numai pe Tony Judt, Léon Wiseltier sau Eric Hobsbawm, înseamnă că ăştia sînt cei mai mari. Nici prin cap nu-i trece bietului intelectual băştinaş că e sistematic minţit. Îndoctrinat [...] Monopolul informaţional e o modalitate de cristalizare a dogmatismului. Cît timp intelectualilor în formare ai României li se va da de înţeles că nu au de ales decît între «gaşca unsuros comunistă şi epilaţii efebi cosmopoliţi», nu poate fi vorba de adevărată libertate intelectuală, de polemici, de avînturi, de soluţii".

„Europa e, cronologic şi axiologic, o Europă a dreptei mai întîi, a personalismului ascetic-nobiliar. Stînga e prea tînără pentru a putea pretinde mare lucru. Încă nu a clădit nimic durabil, opune catedralelor doar gulagul, iar regilor – nişte secretari de partid" – lasă Mircea Platon să cadă, fără să clipească, lama ghilotinei. De aici preţuirea unor demersuri precum cioraniana *Schimbare la faţă a României*, *Manifestul Revoluţiei Naţionale* (Sorin Pavel, Petre Ţuţea, Nicolae Tatu ş.a.) ori *Naţionalismul constructiv* de Pompiliu Nicolau, „cele mai bune încercări pe tema destinului românesc". Şi tot de aici resuscitarea lui Basil Munteanu („făcea parte dintr-o aristocraţie intelectuală întemeiată pe cultul valorilor, contrar relativismului de astăzi, pe rigoare de tip ogival, contrară hedonismului contemporan nouă"), asociat cu Chesterton, Maritain, Wyndham Lewis, Jünger, T.S. Eliot, L. Daudet, G. Gentile.

*
* *

O propunere incitantă, care vine în siajul cărţii sale din 1996, *Paseism polemic sau încercare de naţionalism critic*, face Mircea Platon în eseul dedicat „eticii eroice" a lui Gabriel Liiceanu.

Ea vizează „secvenţa de organicitate" a istoriei noastre culturale, îngropată nedrept, viclean şi pripit sub etichete gen păşunism, reacţionarism,

localism, izolaţionism etc. „Nu cred că e un semn de modernitate să împărtăşim prejudecăţile şi priorităţile tactice ale generaţiei interbelice – mă refer atît la «huliganii» trăirişti, cît şi la cei avangardişti. Literatura sămănătoristă – laolaltă cu Ionel Teodoreanu sau Cezar Petrescu – se cere pusă în drepturile ei de expresie literară a unei epoci de bunăstare românească [...] Aşa cum francezii nu au trecut de la salonardul Musset la snobul Proust fără să treacă prin socialismul cîmpenesc al lui Georges Sand, aşa cum englezii nu s-au catapultat din manfredismul lui Byron în cinismul lui Waugh fără un popas în Galsworthy, nici noi nu putem sări din Eminescu în Eliade fără un picnic în fîneaţa lui Vlahuţă." Trebuie, cum spune jovial autorul nostru, „să ne recîştigăm firescul drumeţiei istorice".

Ideea revine în eseul despre T.E. Hulme: „Modernismul românesc e în realitate cel al reacţionarilor (Mircea Eliade, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu, o mare parte din grupul *Gîndirii* şi pictorul Demian etc.). Dihotomia stînga-dreapta, abuzată de istorici literari români precum Zigu Ornea sau Adrian Marino, e irelevantă pentru înţelegerea literaturii române interbelice sau din orice epocă. Stînga poate fi retardatară estetic (şi de cele mai multe ori şi este – prin realism-socialismul ei), după cum dreapta poate fi modernistă prin stilizarea ascetică şi intuiţionismul pe care le propune artei. A grupa dreapta sub eticheta ruralităţii şi stînga sub cea a progresismului cosmopolit e o eroare. Poţi fi modernist în eglogă (precum Robert Frost sau Francis Jammes) şi reacţionar în modernism (precum Leonid Dimov sau Mihai Ursachi) [...] A fi complet nou în artă nu are a face cu esteticul, nu e un semn de rafinament, ci de regres, coborînd arta la nivelul biologic al amprentelor. Extraordinarul avangardei e absolutul gol – al socialiştilor. Banalul modernist e insignifiantul plin – al reacţionarilor. Între avangardă şi reacţiune, adică între banalitatea extraordinarului şi excelenţa locului comun interpretat ca plenitudine, arta nu poate fi decît în a doua tabără".

O teorie cu profit şi deplin temei, expusă cu invidiabilă siguranţă. Ea se cuvine pusă alături de pledoariile lui Alexandru George pentru constanta reformismului boieresc din istoria românească: propaganda comunistă a ştiut foarte bine, din păcate, să înmormînteze în cavoul „tombaterelor" exact forţele aristocrate care au făcut întotdeauna Schimbarea.

În tot cazul, e reconfortant să citeşti astfel de concluzii prin care ţi se arată că încă se mai poate pune, fie şi foarte rar, semnul echivalenţei între tinereţe şi înţelepciune, între chibzuinţă şi febrele radicalismului.

De altminteri, apropo de absolutizarea relativismului la postmodernii corectitudinii politice, Mircea Platon observă just realitatea şi-i pune punct cu exemplară fermitate: „Astăzi răul nu mai e de coloratură politică, ci metafizică [...] Lumea s-a schimbat. S-au schimbat şi bolile care o rod: înainte făceai oamenii fericiţi dîndu-le impresia că se opun sistemului, azi îi faci radioşi convingîndu-i că sînt în sistem, că participă şi ei la joc şi la beneficii [...] Nu putem deconstrui la infinit. Sovieticii ne-au exterminat elitele, Ceauşescu ne-a demolat oraşele şi eurosocialiştii ne deconstruiesc sufletul. Chiar şi cu riscul de a şarja, am simţit nevoia să îndemn la o mişcare de sens conservator. Dacă aş fi practicat teosofia sau arta pe bază de urină şi alte secreţii, poate m-aş fi bucurat, precum guru Bivolaru, de simpatia lui Gabriel Andreescu. Dacă blasfemiam sau ultragiam moravurile, atunci eram în regulă. Dacă ultragiez pietăţile corectitudinii politice, atunci sînt un criminal. Provocarea avangardistă e bună. Şarjarea în apărarea rînduielii şi rosturilor tradiţionale româneşti e criminală".

Concluzie la fel de amară cu cea a lui H.-R. Patapievici de acum cîţiva ani, cum că dreapta comite invariabil crime împotriva umanităţii, în vreme ce stînga face numai crime... pentru umanitate.

Rînduri de manifest? Fie şi-aşa! Mai bine zis: măcar de-ar fi aşa pentru mulţi alţi tineri eseişti, cu sau fără înzestrarea lui Mircea Platon!

În fine, mai este de semnalat un text (*Critica criticii şi alte critici*), publicat iniţial în suplimentul *Litere, Arte şi Idei* al *Cotidianului* din martie 2004, în urma polemicii dintre Cristian Bădiliţă şi Gheorghe Grigurcu pe tema moştenirii spirituale a lui Noica. „A-l judeca pe Noica de la nivelul criticii literare e semnul unei uşoare maladii spirituale", susţinea tînărul erudit captivat de istoria religiilor. „Oare între critica literară, eseu, filosofie există delimitări nete, o etanşeizare? Nu cumva raportul dintre ele implică o anume interactivitate?", întreba cu dreptate criticul literar, după ce amintea că, în comunism, „bieţii critici" s-au văzut nevoiţi a prelua din sarcinile sociologiei, politologiei ş.a.m.d. Mircea Platon arbitrează corect, cred eu: „E îndreptăţită critica literară să se ocupe de filosofie? Da. Lucrarea lui Berdiaev despre Dostoievski e una de critică sau de filosofie? Prerogativa unui critic, ca şi aceea a unui filosof, e de a distinge, de a discerne [...] Dacă în România literaţii se interesează încă de filosofie e pentru că, tot aici, filosofii se mai interesează încă de literatură. Altminteri am face cu toţii – critici şi filosofi – deconstructivism. Şi-abia atunci ar fi fiecare cu golul lui. Deocamdată împărtăşim aceleaşi valori".

Dacă aşa arată „fundamentalismul literar" (ce-i drept, sinucigaş titlu!) apoi e bine. Chiar foarte bine.

Ziarul de duminică, 19 şi 26 mai 2006

Ecouri critice la volumul al II-lea

„De la Cărtărescu la Ovidiu Verdeş şi de la Petru Cimpoeşu pînă la regretatul Sorin Stoica, proza românească post-'89, sub bisturiul criticii lui Dan C. Mihăilescu, îşi arată intestinele inflamate, răsucite, mustind de fiere. După ani de dictatură, în care cenzura partinică a funcţionat nemilos sau autocenzura a fost la fel de drastică, a venit şi timpul să punem pe hîrtie tot ce gîndim şi visăm, scîrbe, frustrări, idealuri şi nostalgii. [...] Este revanşa unui popor după tone de umilinţe şi minciuni. Sertarul a ieşit la suprafaţă. Mîinile celui care citeşte tremură cînd pătrund într-o impresionantă materie epică şi sufletească."

Dan Stanca, *România liberă*, 3 martie 2006

„Este limpede că Dan C. Mihăilescu se recomandă ca un cititor atipic de proză. Opţiunile sale sugerează grile de lectură care s-ar potrivi mai degrabă poeziei şi memorialisticii. Precizarea are darul de a-i linişti pe prozatorii rămaşi în afara volumului [...] În privinţa analizelor propriu-zise, comentatorul de proză Dan C. Mihăilescu nu diferă fundamental de comentatorul de memorialistică omonim. Aceeaşi situare voluptuoasă la nivelul textului, acelaşi stil baroc, încărcat cu referinţe culturale, jocuri de cuvinte, alăturări de expresii oximoronice, judecăţi paradoxale. Atunci cînd este cazul, criticul realizează portrete inubliabile, de factură călinesciană. [...] Dacă i se poate reproşa ceva cărţii, este o anumită lipsă de perspectivă. Uneori analiza este făcută prea aproape de nivelul textului (în chiar inima acestuia). Criticul nu ia distanţa necesară unei mai clare evaluări a locului prozatorului respectiv în peisajul literar actual. Scris cu farmecul

inimitabil, marca Dan C. Mihăilescu, volumul al doilea din *Literatura română în postceauşism* este un foarte bun companion pentru cei care doresc să ia temperatura prozei româneşti contemporane."

Tudorel Urian, *Cuvîntul*, nr. 3/martie 2006

„Fie că unora le place, fie că nu, cel mai important şi mai reprezentativ dintre cronicarii literari ai perioadei postcomuniste este Dan C. Mihăilescu. [...] Dacă însă opul despre memorialistică reuşea să ofere, dincolo de limite subiective inevitabile, o panoramă convingătoare, cea mai consistentă de pînă acum a acestei specii recuperabile şi a dramelor biografico-istorice adiacente, volumul despre proză dezvăluie faţa vulnerabilă a criticului care, «prizonier al istoriei» fiind, îşi pierde progresiv încrederea în literatură. [...] Autorul cultivă un libertinaj istorico-speculativ, intens subiectiv, confesiv, divagant şi aluvionar, astfel încît cartea ajunge să conteze mai curînd ca pretext pentru exhibarea subiectivităţii. Altfel spus, reprezentaţia oferită este mult mai convingătoare decît «obiectul». Scindat între marotele propriului ethos şi imperativul distanţei evaluative, D.C.M. e mai interesat de etic, ideologic şi pitorescul psihologic decît de realizarea estetică a cărţii. [...] Moralistul doctrinar şi cronicarul actualităţii culturale l-au învins pe criticul literar. [...] D.C.M. caută în cărţile comentate ceea ce-i flatează opţiunile politico-ideologice, morale, afective, se caută mereu pe sine în textele celorlalţi. Parcursul său foiletonistic e, într-un fel, istoria unei nevroze."

Paul Cernat, *Bucureştiul cultural*, nr. 5-6/2006

„Oficiul critic este îndeplinit cu rigurozitate, în ciuda fandoselilor autorului. El citeşte cărţile în mod profesionist, identifică direcţiile de continuitate, ca şi noutatea scriiturii, atunci cînd poate vorbi de aşa ceva. Indică (punctual!) paginile reuşite şi pe cele lamentabile. Rezumă cu talent şi citează cu o abilitate demonică. Dar, mai mult decît atît, ştie să se pună pe sine în pagină cu o pricepere pe care restul cronicarilor de astăzi au tot dreptul să i-o invidieze. Dan C. Mihăilescu este un scriitor personal pe teme din cărţile altora, făcînd, abia el, o critică cu adevărat literară."

Doris Mironescu, *Suplimentul de cultură*,
nr. 71/8-14 aprilie 2006

„*Proza. Prezentul ca dezumanizare* dezvăluie indirect mecanismele prin care în discursul critic relativizant, spumos, spectaculos al lui D.C.M. se insinuează, insuficient reprimate, vechile tentaţii ale istoricului literar. [...] Grija pentru contextualizare, interesul pentru biografia autorului, pentru motivaţiile literare şi extraliterare care îl determină pe autor să scrie într-o manieră sau alta, tentativele de clasificare, obsesia panoramei cuprinzătoare (chiar dacă în formă fragmentară, de puzzle) sînt semne («din alte vremi», vorba cronicarului) ale unei viziuni integratoare – melanj de istorie literară şi de sociologie a literaturii – asupra fenomenului literar. [...] Discursul lui D.C.M. abundă în contradicţii şi inconsecvenţe. [...] Deşi suculente, savuroase, antrenante, cronicile lui D.C.M. decurg în linii mari conform unei structuri previzibile. [...] De la literatură, cronicarul trece cu dezinvoltură la consideraţii despre climatul social, economic şi politic actual – manieră de captare a bunăvoinţei publicului. Adăugirile interpretative sînt minime şi nespectaculoase. D.C.M. se exersează cu succes în cronica-recomandare, nu în cronica-analiză. E străin totodată de critica de verdict. Diplomat, evită să se pronunţe tranşant. Sau pur şi simplu nu se pricepe la evaluări."

Bianca Burţa-Cernat, *Observator cultural*,
nr. 60-61/20 aprilie-3 mai 2006

„Dan C. Mihăilescu scrie bine sau chiar foarte bine. Dar stilul său încărcat şi baroc, la fel de rar astăzi ca un cioc de ornitorinc, ascunde un subiect critic rudimentar. Starea predilectă a subiectului identificat prin semnătura lui Dan C. Mihăilescu e una empatică, interjecţională la bază, adesea mimată, altoită pe o rămurozitate de tip Pădurea Letea. [...] Aşa cum mi-e greu să văd în enumerările lui altceva decît nişte substantive şi adjective, mi-e greu să văd în Dan C. Mihăilescu altceva decît un *copywriter* literar – e drept că unul eficient, adică de succes. Şi nu mă refer doar la calitatea de critic de proză, deşi o semiexclud pe aceea de critic de jurnale. În poezie, gustul lui e rămas undeva pe la Blaga. În critica criticii sau în critica de idei absenţele cele mai izbitoare sînt tocmai acelea ale ideilor. Sau, cînd se întîmplă să apară, acestea sînt văzute numai prin mătăsurile unor lenjerii stilistice permisive ca o centură de castitate ori prin degetele răşchirate sperios la ochi, ori se

pierd în vorbăraie, ori sînt receptate doar ca zgomot de fond. Istoric literar Dan C. Mihăilescu este doar printr-o exagerație. Pentru o astfel de calificare nu e suficient să stăpînești eminent sau parțial enciclopedia unei perioade. Trebuie să o și pui într-un flux, într-o sintaxă. Nu e suficient să cunoști anecdote și biografii dintr-o anumită perioadă, să îi vehiculezi locurile comune, să te tutuiești cu referințele ei, dacă toate acestea nu se leagă într-o narațiune complexă și coerentă, fie ea și locală, care să integreze anecdotele, biografiile, referințele etc."

Mihai Iovănel, *Cultura*, nr. 10 (62), 23 februarie 2006

„Orice s-ar zice, Dan C. Mihăilescu rămîne cronicarul «de tranziție» *par excellence*, singurul care, după șocul resimțit de piața cărții în primii ani postdecembriști, a știut să amușine trendul și destinația către care se îndrepta ceea ce s-a numit cîndva, în vremuri mai bune, «critică de întîmpinare». [...] Reușește volumul al doilea să țină pasul cu primul? [...] Primul lucru care surprinde – în chip neplăcut – ochiul este absența unor contextualizări absolut necesare într-o lucrare cu pretenții de istorie literară. Lipsesc din acest volum obișnuitele date privind curentele, direcțiile, formulele și programele din proza ultimilor 15 ani. [...] Apoi frapează nu atît prezențele, cît absențele: poate fi înțeleasă proza noastră din postceaușism fără cărțile lui Nicolae Breban, Augustin Buzura, Paul Goma, Norman Manea, D.R. Popescu sau D. Țepeneag...? [...] Prin urmare, cronicile lui Dan C. Mihăilescu sînt spumoase, picante și antrenante. Însă, parcurgînd paginile cărții, am rămas cu impresia că, în urma lecturii criticului, ceva din prozele comentate se pierde. Și tare mă tem că acel «ceva» este tocmai literatura."

Andrei Terian, *Cultura*, nr. 10 (62), 23 februarie 2006

„Cine s-ar fi gîndit că, iubitor de tihnă cărturărească, acribiosul exeget al lui Eminescu și Blaga, aprig apărător al operei magistrului de la Păltiniș și al sclipitorilor săi discipoli, degustător de aforisme cioraniene și măiastru tălmăcitor de teatru ionescian, cine ar fi

prevăzut, așadar, că acest admirator entuziast al interbelicului și al tradiției cu rădăcini în europenitate se va arunca așa, deodată, în arena actualității, punîndu-se pe devorat prospături editoriale cu nemiluita, ca un bulimic, la început din dorința reumanizării prezentului prin trecutul înviat de memoria descătușată, apoi din interesul pentru imediat al celui ce vrea să rămînă un om al timpului său, și nu un intelectual coconizat, narcotizat într-un nombrilism păgubos? [...] Însă gustul pentru memorialistică și eseu îl determină pe Dan C. Mihăilescu să prețuiască poate cam prea exaltat proza de idei, cu substanță mitică și grele semnificații, și să se lase mai puțin lesne fermecat de menuetul artei pentru artă, de suavitățile lirice ori morbid-diafanele privelişti din zăvoiul decadent. Organ are cronicarul îndeosebi pentru literatura de factură moral-reflexivă, arătîndu-se totodată foarte versat în etnopsihologie și sociologie [...] Comentatorul găsește întotdeauna, pînă și în cele mai descurajante și inepte narațiuni, pretextul potrivit unor reflecții de ordin mai general privind moravurile și mentalitatea românului de ieri și de azi, și așa iau naștere scurte eseuri pe teme diverse, de la modă la religiozitate, de la gastronomie la temperamentul etnic. [...] În ciuda devotamentului pentru critica de întîmpinare, Dan C. Mihăilescu este, ca și Zarifopol ori Ralea, mai mult un critic de idei, un moralist [...] Despre exactitatea cu care a schițat Dan C. Mihăilescu tabloul evoluției prozei românești în postceaușism refuz să mă pronunț. Credința mea e că autorul, lipsit de ambiții mendeleeviene, a urmărit cu totul altceva."

Antonio Patraș, *Convorbiri literare*, nr. 5/2006

„Cronica literară a devenit, sub Dan C. Mihăilescu, acest «om-orchestră» al criticii, un spectacol total, nu doar rivalizînd cu literatura ca atare, ci cîștigînd rivalitatea mai de fiecare dată [...] În contact cu opera, inteligența sa intră într-o transă de juisare pe care scriitura abia dacă o poate administra. El nu e inteligent, ci frenetic inteligent. Tocmai din această pricină cronicile sale sînt pură efervescență interpretativă, boală de vervă contagioasă. Ele sînt un amestec aparte de pantomimă și exegeză, de truculență și rigoare, de frivolitate funambulescă și severitate casantă. Iar toate acestea sînt livrate, deodată, pe fondul unei

atitudini de tranşanţă şi de directeţe şi pe criteriul unui gust căruia nu-i plac mofturile, ifosele şi sofisticăriile literate. Dan C. Mihăilescu e ultimul critic ce nu se sfieşte să mizeze deschis pe criteriul gustului, exhibîndu-i limitele cu o onestitate provocatoare. [...] Scriind despre proză, Dan C. Mihăilescu are, din pornire, avantajul unui handicap: acela de a fi fost critic de poezie. Această specializare i-a dat posibilitatea de a prezerva proza ca pe un domeniu de voluptate. [...] Postura aceasta de inocent, de intrus, de om care-şi bagă nasul unei nu-i fierbe oala e, fireşte, mai degrabă jucată decît falsă. Nimic mai primejdios decît a o lua în literă ori, cît de cît, în serios [...] În spatele inocenţei stă un concept de proză care mizează pe poveste, pe eroi cu destine şi pe conflict, dar Dan C. Mihăilescu nu face o dogmă inviolabilă din aceste pretenţii de gust. (Trebuie să spun că împărtăşesc pînă aproape de identitate poziţia şi condiţia adoptate de Dan C. Mihăilescu, dar încerc să nu-i fac, din cauza acestei similarităţi, prea multă simpatie. Dar poate cineva pentru ca să nu simpatizeze excesiv cu această modalitate critică? !) El se lasă sedus, şi încă cu entuziasm, şi de proza de rafinament, chiar şi de cea non-epică, non-narativă [...] se foloseşte de toate privilegiile «diletantului» şi de toate libertăţile asumate de gust pentru a introduce, de fapt, o motivaţie suplimentară a tranşanţei. El nu umblă cu fofîrlica literată, şi unde proza începe să decepţioneze sau să plictisească nu-i caută motivaţii ori scuze ilustre şi subtile de poetică. [...] Opţiunile de gust ale lui Dan C. Mihăilescu nu se abat doar asupra prozei eşuate în stricta tehnicitate. Ele privesc mai ales – şi chiar mai drastic – un anumit tip de viziune sau de atitudine, aproape generalizat în proza tînără. E vorba de proza trivialităţii, de poetica dejecţiilor şi a exhibiţionismului, de viziunea mizerabilistă şi deprimistă cu premeditare şi metodă. Pe scurt, de proza jegului şi dezagregării, în care naturalismul îşi etalează a doua viaţă. Concluzia acestei expediţii în proza tînără e îndestul de dezolantă [...] Luaţi în parte, destui din protagoniştii acestei viziuni primesc notă bună, dar cînd sînt strînşi în clasă lui Dan C. Mihăilescu i se crispează stomacul. Ceea ce e semn rău, întrucît, după cum se ştie, un critic trebuie să aibă stomac bun. Rezistent la toate."

Al. Cistelecan, *Vatra*, nr. 5/2006

Indice selectiv de nume

A

Abăluţă, Constantin 250
Acterian, Arşavir 51, 57, 368, 372, 469, 490
Acterian, Haig 4, 177, 394
Adameşteanu, Gabriela 76, 114, 132, 134, 248, 270, 282, 330, 457
Aderca, Felix 94
Agârbiceanu, Ion 202, 404
Agopian, Ştefan 184, 215, 245, 247, 248, 276, 284, 331, 380, 423, 457, 472
Alboiu, G. 432, 439
Albu, Florenţa 267
Aldulescu, Radu 469
Alexandru, Ioan 174, 207, 250, 277, 294, 390, 470
Andreescu, Gabriel 75, 114, 117, 366, 380, 432, 516
Andriţoiu, Alexandru 263, 284
Andru, Vasile 457
Anghel, Iulian 58, 60
Anghel, Paul 182, 190, 206, 263, 284, 456
Anghelescu, Mircea 273
Antipa, Grigore 64
Antohi, Sorin 44, 56, 58, 81-86, 88, 89, 114, 117, 258, 339, 362-367, 460
Antonesei, Liviu 76, 81
Arcade, L.M. 221, 331
Arghezi, Tudor 62, 158, 174-175, 178, 199, 202, 208, 221, 224, 252, 276, 280, 292, 379, 381, 439, 444, 475, 477
Arieşanu, Iuliu Cristian 490-491, 499
Avramescu, Lucian 216, 263, 278, 294

B

Baba, Corneliu 26, 133
Babeţi, Adriana 340, 459
Baciu, Ştefan 59, 221
Baconsky, A.E. 209, 214, 295
Baconsky, Teodor 114, 155, 179, 318, 381, 496, 499-503, 513
Bacovia, George 279, 444
Bagdasar, N. 51, 58, 407
Balmuş, C. 227, 408
Balotă, Nicolae 295, 450
Baltag, Cezar 172, 267, 273, 390
Banuş, Maria 199, 226, 249, 268, 286
Baranga, Aurel 188, 202, 209, 263, 286-287, 293, 378
Barbăneagră, Paul 70, 308, 310-312
Barbu, Constantin C. 432, 441
Barbu, Daniel 140, 142-143, 406-407, 410-411
Barbu, Eugen 10, 62, 158, 174, 179, 181, 188-189, 191, 199, 205-210,

215-216, 222, 227, 231, 246-250, 252, 275, 277, 281, 295, 350, 463, 470, 472, 476
Barbu, Ion 252, 292, 375, 407, 416
Bădescu, Ilie 114, 366
Bădescu, Lucian 292
Bădiliţă, Cristian 308-312, 314-315, 317-320, 323-327, 381, 490-491, 496, 499, 516
Băieşu, Ion 264, 470
Bălăceanu-Stolnici, Constantin 95-97, 102, 133-134
Bălăiţă, George 256, 294, 380, 456
Bănulescu, Ştefan 206, 252, 456
Bănuş, Max 240
Băran, Vasile 181, 188, 262, 264
Beldie, C. 216-217
Beniuc, Mihai 202, 214, 222, 246, 262-263, 276, 280, 288, 292-293, 469, 472
Berindei, Dan 238
Berindei, Mihnea 238, 471
Bernea, Ernest 54, 71-72, 141, 467
Bernea, Horia 95-96, 103, 425-426, 452-454, 466, 480, 499, 502
Biberi, Ion 287
Bibescu, Martha 128, 133
Blaga, Lucian 25, 67, 141, 174, 178, 197, 203, 215, 252, 260, 279-280, 292, 299, 301, 374-376, 414, 450, 475, 477, 521-522
Blandiana, Ana 114, 133, 145, 148, 149, 158, 172, 174, 206, 211-212, 277, 295, 358-359, 390
Blecher, M. 422, 445
Bobe, T.O. 432, 435
Bodiu, Andrei 257, 383, 459
Boerescu, Dan-Silviu 257, 381
Bogdan, Ioan 64
Bogza, Geo 174-175, 178, 227, 250, 292, 295, 375, 378, 472
Boia, Lucian 151, 158, 380, 391-393, 396, 398-399, 405-407, 433
Boilă, Zaharia 67-68
Borbély, Ştefan 230, 381, 412-417, 445
Bot, Ioana 381, 459-460
Botez, Alice 284
Botez, Demostene 295, 378
Botez, Mihai 236, 238
Botta, Dan 54
Braia, Doru 238
Brătescu, C. 64-66
Brâncuşi, Constantin 128, 133, 238, 292
Breban, Nicolae 57, 174, 212, 246, 248, 277, 382, 464, 472, 477, 522
Breslaşu, Marcel 262, 266, 288
Brucan, Silviu 57, 95-101, 106, 108, 199, 352
Brumaru, Emil 58, 278, 382, 390
Budai-Deleanu, Ion 133, 200, 422
Buduca, Ioan 76, 79, 230, 309, 413, 432, 458
Busuioceanu, Al. 221, 292
Buzatu, Gheorghe 151, 447
Buzea, Constanţa 211, 277, 284, 294
Buzura, Augustin 46, 108, 174, 192, 211-212, 246, 248, 255-256, 294, 295, 457, 472, 522

C

Cangeopol, Liviu 81
Caragiale, I.L. 11, 33, 37, 54, 60, 62, 122, 134, 141, 158, 184, 252, 281, 303, 331, 422, 433, 437
Caragiale, Mateiu 62, 200, 254, 464, 476, 485-486, 506-507
Caragiu, Toma 136
Caraion, Ion 179, 217, 225, 240, 254, 473
Caramitru, Ion 95, 104, 133, 136, 272
Carp, P.P. 272-273, 505-506

Cassian, Nina 199, 215, 225, 273, 278, 286-288, 472
Cazimir, Ştefan 459
Călinescu, G. 62, 132, 199-201, 205, 208, 227, 230, 270, 277, 280, 283, 285, 292, 295, 375, 379, 381, 389, 407, 409, 422, 437, 439, 445, 455, 464, 468, 473, 476
Călinescu, Matei 171-172, 177, 273, 449, 459, 461
Călugăru, Ion 202, 214, 220
Cărtărescu, Mircea 95-96, 101-102, 195, 204-205, 215-216, 246-247, 249, 252, 254, 260, 280, 282-283, 380, 420, 432, 435, 438, 445, 450, 456, 461, 471-472, 519
Cârneci, Magda 114, 134
Cârneci, Radu 216
Celan, Paul 128
Cernat, Paul 168, 231, 257, 520
Cesereanu, Ruxandra 157, 273
Chihaia, Pavel 216, 222, 252, 284, 469
Chimet, Iordan 111-115, 117
Chivu, Marius 258
Ciachir, Dan 51, 463-464, 496, 513
Ciobanu, Mircea 213, 248, 284, 382, 456
Ciocârlie, Livius 389, 428
Cioculescu, Şerban 174, 178, 266, 281, 371, 373-374, 377, 408, 459
Cioran, Emil 24, 31, 37, 39, 48, 50-52, 54-55, 58, 62-63, 70, 77-78, 80, 82, 85-90, 94, 105, 128, 134, 141, 146, 179, 239, 258, 277, 298-300, 302-305, 307, 311-312, 317, 322, 326, 332, 370-371, 373, 376, 398, 403, 442, 450, 464, 467, 482-483, 485, 491-492, 503, 505, 510
Ciorănescu, Alexandru 114
Cioroianu, Adrian 132, 134, 154-155, 407, 446-447
Cistelecan, Al. 230, 273, 413, 458, 468, 524
Cîmpeanu, Pavel 108
Cocea, N.D. 177, 407, 408
Coja, Ion 174, 191
Colin, Vladimir 220
Comarnescu, Petru 51, 54, 214, 286
Comoroşan, Sorin 93-96, 98-101, 103
Condurache, Val 81, 413, 458, 472
Constantinescu, Pompiliu 473
Constantinescu-Iaşi, Petre 227, 407
Coposu, Corneliu 94, 133
Corbea, Dumitru 220, 227
Corbu, Nicolae 220
Cordoş, Sanda 257-258
Cornea, Andrei 58, 76, 155, 358, 458, 459-460
Coruţ, Pavel 243
Cosaşu, Radu 30, 160, 194, 202, 225, 447
Costin, Paul 155
Coşovei, T.T 177, 284
Crainic, Nichifor 10, 59, 141, 190, 317, 337-338, 342, 427, 467
Crăciun, Gheorghe 134, 243, 456, 458, 461
Creangă, Ion 51, 60, 134, 138, 282, 421, 422
Creţia, Petru 314-315, 326
Crisbăşan, Cristian 160-162
Cristea, Mihaela 286
Cristea, Valeriu 174, 284, 461
Cristea-Enache, Daniel 168, 256, 272, 273, 276
Cristoiu, Ion 75, 77, 173, 198, 278, 282, 284, 360, 380, 455, 484, 496
Crohmălniceanu, Ov.S. 57, 173, 178, 188, 194, 202, 207, 216, 225, 227, 277, 279, 284, 375, 459, 461, 476
Culianu, I.P. 13, 21, 238, 273, 326, 334-339, 365-367, 380, 449
Czobor-Lupp, Mihaela 142, 144

D

Daneliuc, Mircea 269
Deşliu, Dan 175, 178, 202, 224, 288
Dimov, Leonid 191, 227, 254, 380, 382, 390, 515
Dinescu, Mircea 76, 181, 189, 206, 213, 226, 254, 274, 278-279, 295, 472
Djuvara, Neagu 114, 151, 485, 513
Dobrescu, Caius 134, 323, 379, 381, 382-388, 390
Dobrin, Tamara 227
Dodu Bălan, Ion 172, 189, 201, 238, 269, 293, 295
Dohotaru, Adrian 189
Doinaş, Ştefan Augustin 30, 114, 189, 206, 295, 450, 473
Dostoievski, F.M. 56, 79, 146, 227, 294, 299, 316-318, 492, 516
Dragoş, Nicolae 216, 263, 293-295
Drăgoi, Sabin 202
Dumbrăveanu, Anghel 188, 191, 267
Dumitrescu, Cornel 236, 240
Dumitrescu, Florica 114
Dumitrescu, Geo 215, 279, 287, 295
Dumitrescu, Sorin 70, 80, 114, 128, 196, 308, 326, 452, 466-467, 502, 513
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 294
Dumitriu, Anton 30
Dumitriu, Dana 254, 331, 469
Dumitriu, Petru 67, 94, 199-200, 202, 209-210, 212, 238, 246, 248-249, 279, 281, 286-287, 369, 464, 472

E

Eftimiu, Victor 178, 199
Eliade, Mircea 11-13, 28-29, 50-53, 55, 58, 64, 70, 77, 80, 82, 87, 93, 105, 128, 132, 134-135, 141, 191, 195, 252, 254, 278, 292, 303, 308, 310-312, 320, 322, 326, 332, 334-339, 357, 365, 367, 375, 376, 388, 422, 450, 456, 463-464, 469, 477, 490, 492, 495, 502, 515
Eminescu, Mihai 11, 32, 54, 60, 85, 101, 129, 134-135, 141, 158, 177, 178, 222, 249, 252, 253, 260, 281, 283, 294, 310, 344, 420-421, 423, 430-440, 486, 488, 508, 515, 522
Enescu, George 128, 133, 292
Everac, Paul 76, 188, 243, 432, 438

F

Fay, Ştefan J. 49-51, 54, 222
Filimon, N. 252, 423
Foarţă, Şerban 215, 432, 435, 438, 460
Frunză, Victor 219, 348
Fulga, Laurenţiu 295, 332

G

Gafiţa, M. 174, 200-201, 224
Gal, Ionel 232-233
Genaru, Ovidiu 284, 294-295
George, Alexandru 40, 76, 114, 116, 117, 174, 217-218, 246, 303, 366, 380, 460, 472, 515
Georgescu, Adriana 217, 469
Georgescu, Paul 57, 173-174, 178, 188, 190, 196, 199, 207, 216, 249, 262, 277, 375, 444, 471-472
Gheo, Radu Pavel 432, 435-436
Gheorghe, Ion 181, 213, 254, 470
Gheorghiu, Mihai Dinu 81, 365, 413
Goga, Octavian 38, 252, 444
Golescu, D. 125
Golopenţia, Sanda 133-134, 450
Goma, Paul 10, 105, 191, 207, 216, 221, 280, 380, 445, 476, 522

Grigorescu, Ioan 189-190, 219
Grigurcu, Gheorghe 114, 172, 198, 246, 262, 273, 326, 379, 382, 432, 439-440, 445, 476, 516
Groşan, Ioan 246, 250, 330
Gusti, Dimitrie 26, 50, 64, 70-71, 103, 177, 407, 427, 479
Gyr, Radu 59

H

Hagiu, Gheorghe 213
Hagiu, Grigore 227, 294
Hasdeu, B.P. 64, 134, 177, 222, 253, 334, 399, 422-423
Hăulică, Dan 182, 189, 193-194, 502
Holban, Anton 422, 424, 456
Holban, I. 81, 259, 413, 458
Horasangian, Bedros 275, 331
Horia, Vintilă 221, 254
Hurduzeu, Ovidiu 327, 490, 509-511, 513
Hurezeanu, Emil 114, 356-359, 361

I

Ianoşi, Ion 57, 178, 219, 284, 459, 461
Iaru, Florin 134, 226, 277, 284, 472
Ierunca, Virgil 21, 51, 114, 177, 198, 271, 291-292, 295, 328, 331-332, 379, 449, 469
Ioan, Augustin 138-139
Ioanid, Ioan 469
Ionescu, Alexandra 142
Ionescu, Eugen (Eugène Ionesco) 52, 54, 58, 62-63, 70, 94, 105, 128, 133-134, 254, 292, 315, 326, 421, 469
Ionescu, Ghiţă 151, 357
Ionescu, Nae 10-11, 26, 31, 45, 50, 52, 58, 70, 141, 177, 309, 317, 322, 326, 338, 463-464, 466-467, 479, 489, 513, 515
Iorga, Nicolae 11, 64, 78, 177, 222, 253, 294, 326, 334, 337, 394, 399, 463
Iorgulescu, Mircea 76, 114, 156, 174, 189, 225, 230, 266, 278, 358, 360, 432, 460
Istrati, Panait 128, 252
Ivasiuc, Alexandru 179, 190, 212, 246, 248, 456-457, 471, 477
Ivaşcu, George 179, 190-191, 266, 471
Ivănescu, Cezar 382, 472
Ivănescu, Mircea 213, 218, 284, 382, 390

J

Jebeleanu, Eugen 178, 202, 286, 288, 295, 407
Joja, Athanase 377

K

Kenereş, Adina 217, 330-331
Kundera, Milan 332, 423, 492
Kunze, Thomas 151, 152

L

Lăncrănjan, Ion 206, 212, 216, 284, 456
Lăzărescu, Florin 49, 257
Lefter, Ion Bogdan 246, 256-257, 382, 413, 432, 434-435, 438, 455-462
Leu, Corneliu 242, 294
Liiceanu, Gabriel 12, 21, 32, 45, 70, 75, 84, 94, 98, 114, 133, 275, 279, 292, 297-300, 302, 315, 332, 333, 443, 460, 466, 478, 513-514
Lovinescu, E. 11, 26, 277, 285, 292, 328-330, 332-333, 469, 476
Lovinescu, Horia 408
Lovinescu, Monica 114, 177, 197, 210, 262, 271, 273, 291-292, 449, 461, 469, 471

Lungu, Dan 163, 165-168
Lupan, Radu 220, 262
Lupasco, Stéphane 134

M

Macedonski, Alexandru 134, 200
Macovescu, George 209, 224, 277
Maior, Petru 230
Maiorescu, Titu 64-66, 173-174, 177, 252-253, 473, 483, 506-507
Maliţa, Liviu 381
Maliţa, Mircea 59, 231
Manea, Norman 230, 367, 380, 445, 522
Manolescu, Florin 230, 253, 279, 284, 460
Manolescu, Ion 133-135, 323
Manolescu, Nicolae 57, 59, 75, 95, 114, 173-174, 178, 181, 189-190, 205-206, 213, 230, 237, 240, 246, 253, 255-256, 261, 269, 274-276, 280-281, 329, 331, 358, 419, 432, 434, 438, 440, 460-461, 468-477
Marinescu, Gheorghe 64, 134, 226
Marino, Adrian 85, 114, 133, 174, 218, 231, 278, 326, 360, 365-366, 461, 468, 472, 515
Martin, Mircea 44, 57, 114, 133, 230, 258, 284, 384
Mazilescu, Virgil 57, 226, 292, 390
Mazilu, Dan Horia 118, 120, 122-123, 272
Mazilu, Teodor 470
Mălăncioiu, Ileana 75, 211, 213, 226, 292, 390
Mărculescu, Sorin 171, 213, 284, 308
Mehedinţi, Simion 64-66, 141
Micu, Dumitru 230, 279, 293, 334
Micu, Mircea 188, 216, 230
Mihăescu, Gib 230, 422
Mihăieş, Mircea 76, 105-106, 108, 110, 230, 344, 351-352, 354, 362, 413, 459
Mihuleac, Cătălin 161
Mincu, Marin 174, 230, 384, 457
Mircea, Dumitru 220
Mircea, Ion 215
Mirodan, Al. 188, 230, 236, 334, 371
Mises, Ludwig von 13, 26
Mugur, Florin 201, 216, 230, 262
Mungiu-Pippidi, Alina 75-77, 79-81, 114, 117, 154-155
Munteanu, Francisc 202
Munteanu, Romul 208, 222

N

Naghiu, I. 470
Naum, Gellu 225, 230, 250, 284, 332, 382
Neagu, Fănuş 174, 181, 188, 211, 216, 230, 273, 283, 431
Neamţu, Leonida 267
Neamţu, Mihail 327, 490, 494-498, 513
Nedelciu, Mircea 215, 247-248, 278, 444-445, 456, 461, 472
Nedelcovici, Bujor 114, 469, 502
Negoiţescu, I. 67, 174, 277, 281, 283, 450, 475
Negrici, Eugen 245-247, 250, 257, 279, 284, 407, 409, 460
Negulescu, P.P. 51, 58
Nemoianu, Virgil 30, 114, 246, 325, 326, 366, 385, 449-451, 456, 509, 511
Nicolau, Irina 136-137, 425-427, 429, 452-454
Nietzsche, Fr. 29, 39, 60, 86, 226, 270, 298, 304, 306, 364, 412, 414, 415-416, 490, 492
Nisipeanu, C. 224, 227
Nistorescu, Cornel 76, 358
Niţescu, M. 171-177, 179
Noailles, Anne-Elisabeth, contesă Mathieu de 133, 230

Noica, Constantin 13, 25, 50-51, 53, 57-58, 70, 82-84, 87, 95, 101, 113, 115, 124-125, 132, 141, 277, 283, 292, 295, 297- 300, 303, 306, 308-309, 317, 323, 326, 332, 333, 361, 368-376, 390, 416, 430, 436-437, 450, 470, 472, 478-479, 485, 502, 516
Novăceanu, Darie 267, 295
Novicov, Mihai 220, 230, 286, 382, 408

O

Octavian, Tudor 76, 160-161
Odobescu, Al. 11, 200, 231, 294, 464
Oişteanu, Andrei 458, 460
Onciul, D. 64, 294
Oprea, Al. 171, 203, 213, 469
Oprea, Marius 286-287, 345, 383
Oprescu, G. 58, 225, 378
Ornea, Z. 64, 114, 154, 196, 207, 303, 326, 339, 360, 435-436, 438, 515
Oţoiu, Adrian 167

P

Paleologu, Alexandru 9, 35, 39, 41, 44, 57, 93-94, 98, 114, 133-134, 174, 181, 217, 315, 368, 370, 372, 373, 378, 432, 435, 460, 485, 487, 489, 513
Paler, Octavian 76, 98, 100, 114, 117, 160, 181, 189, 230, 277, 284, 331, 359, 366, 380, 431-432, 442
Pană, Saşa 215, 378
Pandrea, Petre 177, 222, 252, 279, 354, 469
Papacostea, Cezar 231
Papacostea, Şerban 114
Papadat-Bengescu, Hortensia 270, 422, 423
Papahagi, Marian 136, 229, 260, 292, 412, 445, 460
Papu, Edgar 57, 294, 405, 450, 459, 472
Paraschivescu, M.R. 177, 215, 227, 277, 445
Pas, Ion 202, 224, 230
Patapievici, H.-R. 9-10, 12-13, 16, 21-22, 24-46, 76, 86, 114-115, 117, 133-134, 156, 255-256, 315, 326, 362-363, 366, 380-381, 432, 459, 482, 490-491, 509, 512, 516
Paul-Bădescu, Cezar 430-433
Pavel, Sorin 514
Păunescu, Adrian 99, 172, 178, 188, 190, 212, 215, 226-227, 254, 263, 275, 277, 280-282, 295, 390, 431, 472, 484
Pârvan, Vasile 54
Pârvulescu, Ioana 383, 419-420, 423, 504-507
Pelin, Mihai 172, 187, 196, 235-240
Petre, Zoe 408
Petrescu, Camil 11, 67, 178, 199, 230, 254, 270, 407, 422-423, 456
Petrescu, Cezar 202, 254, 457, 515
Petrescu, Dan 21, 81-82, 181, 334, 335, 337, 365, 445
Petrescu, Liviu 229, 260
Petrescu, Radu 67, 250, 279, 380, 423, 456
Petreu, Marta 62-63, 67, 114, 236
Petroveanu, Mihail 225, 231
Petrovici, Ion 513
Philippide, Al. 294
Pillat, Dinu 178, 370, 372, 374, 377
Pintilie, Lucian 37, 384
Pippidi, Andrei 114
Piru, Al. 195, 205, 230, 277, 279, 459, 472
Piţu, Luca 81-82, 114, 365, 380
Platon, Mircea 327, 512-514, 516

Plămădeală, Antonie 95, 97, 102, 463
Pleşu, Andrei 12-13, 21, 45, 47, 76, 84, 94, 98, 114, 133, 154-155, 213, 272, 275, 282, 300, 310, 315, 317, 325-326, 332, 358, 359, 363, 383, 392, 415-416, 425, 435, 438, 446-447, 466, 472, 479-480, 482, 483, 499, 501-502
Poghirc, Cicerone 230
Popa, Marian 10, 111, 161, 195, 204, 205-209, 211-213, 217-219, 221, 222-223, 225-226, 228, 230, 237, 245-247, 253, 266, 279, 284-285, 455, 457, 460, 468, 471
Popescu, Adrian 114, 117, 490, 493
Popescu, Cristian 214, 380
Popescu, Cristian Tudor 34, 76, 276, 442-443, 445, 496
Popescu, Dumitru 99, 208, 227, 278, 295, 469
Popescu, Dumitru Radu 172, 177, 215, 254, 256, 283, 380, 470, 472, 522
Popescu, Elvira 376
Popescu, Radu 121, 220, 295, 371, 376
Popescu, Simona 383, 423
Popovici, Titus 99, 188, 199, 210, 230, 250, 262, 278, 281-282, 294, 469
Porumbacu, Veronica 202
Preda, Cristian 142, 432, 435, 437
Preda, Marin 10, 181, 189, 199, 202, 207, 209-211, 224, 230, 248-250, 252, 277, 280, 282, 286, 330, 380, 421, 439, 456-457, 472
Pruteanu, George 81, 94, 431-432, 484

R

Racoviţă, Emil 64
Raicu, Lucian 201, 225, 461
Raţiu, Ion 95-96, 360
Rădulescu, Mihai 124, 126, 375, 407
Rădulescu-Motru, Constantin 513
Rău, Aurel 188, 190
Râpeanu, Valeriu 50, 188
Rebreanu, Liviu 178, 249, 252, 413, 422-423, 444, 464
Romanescu, Ioanid 227
Romoşan, Petru 215
Rosetti, C.A. 158, 505-507
Rostás, Zoltán 70, 479
Rusan, Romulus 145, 148

S

Sadova, Marietta 370, 372, 376, 378
Sadoveanu, Mihail 94, 177, 199, 209, 221, 224, 252-253, 379, 381, 423, 439, 444, 457
Sasu, Aurel 229, 236, 260, 455
Sălcudeanu, Petre 219, 407, 469
Săraru, Dinu 188
Sebastian, Mihail 10, 70, 225, 254, 322, 380, 423, 469, 489
Selejan, Ana 197-200
Serghi, Cella 202, 214
Silvestru, Valentin 188
Simion, Eugen 10, 31, 51, 94, 97, 101, 173-174, 206, 213, 230, 246, 253, 258-259, 261
Simion, Pop 202
Simionescu, Cristian 284, 382
Simionescu, M.H. 248, 456
Simuţ, Ion 246, 258
Sin, Mihai 330, 469
Sîrbu, I.D. 67, 196, 216, 278
Slavici, Ioan 212, 252-253, 337, 457
Socor, Matei 71, 286-288
Solomon, Dumitru 470
Sora, Simona 257
Sorescu, Marin 216-217, 254, 270, 273, 294-295, 445, 470
Stahl, H.H. 51, 54, 71, 373

Stahl, H.Y. 286
Stamatu, Horia 59, 221, 227
Stanca, Dan 254, 326, 381, 432, 519
Stanca, Radu 277, 470
Stancu, Zaharia 177-178, 209, 249, 252, 371, 375, 408
Stănescu, Nichita 10, 57, 227, 267, 283, 307, 380, 382, 389-390, 439
Steinhardt, Nicolae 4, 62, 133, 277, 284, 292, 326, 368, 372, 450, 459, 469
Stere, C. 253
Stoenescu, Alex Mihai 469
Stoica, Petre 172, 250
Stoica, Sorin 519
Streinu, Vladimir 371, 375, 377-378

Ş

Şerban, Alex. Leo 21
Şerbănescu, Ilie 75, 359
Şerbănescu, Tia 76, 160, 433
Şora, Mihai 56-61, 84, 114, 213, 365, 373-375, 378
Ştefănescu, Alex 10, 76, 167-168, 244, 253, 274-281, 285, 381-383, 432, 455, 461
Ştefănescu, Al.I. 199, 224

T

Tarangul, Marin 315
Tartler, Grete 284
Tănase, Al. 294
Tănase, Stelian 58, 75, 79, 94, 250, 351, 368-370, 372, 374-375, 378, 457, 469
Tănase, Virgil 46, 236
Teodoreanu, Al.O. (Păstorel) 368, 370, 373, 377
Teodoreanu, Ionel 287, 515
Teodorescu, Cristian 167, 432
Teodorescu, Virgil 293, 295
Teodorovici, Dan Lucian 161, 257
Theodorescu, Cicerone 202
Theodorescu, Răzvan 95-97, 102
Theodoru, Radu 202
Tismăneanu, Vladimir 75, 105-106, 108-110, 340-355, 358, 449
Titel, Sorin 191, 215, 284, 380
Titulescu, Nicolae 133
Tonegaru, C. 226, 284
Tudor, C.V. 33, 149, 155, 157, 181, 187, 189, 191, 195, 212, 216, 244, 293
Tudoran, Dorin 181, 187, 189, 226, 331
Tudoran, Radu 252, 378
Turcea, Daniel 215, 284, 382, 390, 472
Tzara, Tristan 10, 128, 134

Ţ

Ţărnea, George 216, 263, 295, 407
Ţepelea, Gabriel 303
Ţepeneag, D. 189, 445, 522
Ţeposu, Radu G. 76, 168, 230, 284, 413, 445, 459, 472
Ţic, N. 202
Ţoiu, Constantin 190, 206, 246, 248, 471
Ţugui, Pavel 354, 376-377
Ţuţea, Petre 57, 70, 93, 191, 279, 303, 309, 464, 514

U

Ulici, Laurenţiu 75, 245, 250
Ungheanu, Mihai 57, 114, 174, 189, 190, 206, 213, 216, 284, 459, 468, 469, 476
Ungureanu, Cornel 252-254, 460
Ungureanu, Mihai Răzvan 132
Uricaru, Eugen 215, 250, 295, 469

Urmuz (Demetru Demetrescu-Buzău) 134, 254, 303, 422, 424
Ursachi, Mihai 277, 359, 515
Uscătescu, George 95-96
Utan, Tiberiu 219

V

Vartic, Ion 67, 412
Văcărescu, Elena 133
Verona, Dan 21, 216, 295
Vianu, Ion 114
Vianu, Tudor 29, 58, 225, 292-293, 379, 416, 450, 461
Vidan, Sorin 303, 305-307
Vighi, Daniel 258
Vinea, Ion 178
Vişniec, Matei 281, 284
Vitner, I. 172, 202, 207, 220, 382
Voiculescu, Vasile 10, 177, 292, 376, 477
Voinescu, Alice 222, 292, 306, 469, 485, 504
Vona, Alexandru 67, 218, 221, 225, 284, 469
Vrancea, Ileana 171, 198
Vulcănescu, Mircea 13, 25, 45, 49-55, 60, 70, 72, 82, 115, 141, 292, 322, 479, 515
Vulpescu, Romulus 227, 431
Vultur, Smaranda 427

X

Xenopol, A.D. 64, 399

Z

Zaciu, Mircea 81, 171, 229, 260, 272, 278, 412, 445, 460, 469
Zamfir, Mihai 114, 284, 457
Zarifopol, Paul 41, 439, 445, 476, 485, 523
Zeletin, Ştefan 10, 26, 54
Zilber, Belu 178, 214, 342, 427
Zilieru, Horia 216, 267
Zincă, Haralamb 202, 227
Zub, Al. 57, 81, 114, 358, 365-366, 407, 447

COLLEGIUM. LITERE

au apărut:

Paul Cornea – *Introducere în teoria lecturii*
Adelina Piatkowski – *Jocurile cu satyri în antichitatea greco-romană*
Adrian Marino – *Comparatism şi teoria literaturii*
Ferdinand de Saussure – *Curs de lingvistică generală*
Dan Horia Mazilu – *Noi despre ceilalţi. Fals tratat de imagologie*
Nicolae Manolescu – *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*
Jean-Jacques Rousseau – *Eseu despre originea limbilor unde se vorbeşte despre melodie şi despre imitaţia muzicală*
Daniel Dimitriu – *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*
Dumitru Irimia – *Introducere în stilistică*
Ioan Pânzaru – *Practici ale interpretării de text*
Gheorghe Drăgan – *Poetică eminesciană. Temeiuri folclorice*
Dan Mănucă – *Pelerinaj spre fiinţă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*
Liviu Papadima – *Literatură şi comunicare. Relaţia autor – cititor în proza paşoptistă şi postpaşoptistă*
Daniel-Henri Pageaux – *Literatura generală comparată*
Erich Auerbach – *Mimesis. Reprezentarea realităţii în literatura occidentală*
Monica Spiridon – *Melancolia descendenţei. O perspectivă fenomenologică asupra memoriei generice a literaturii*
Roger T. Bell – *Teoria şi practica traducerii*
D. Caracostea – *Expresivitatea limbii române*
Daniel Bougnoux – *Introducere în ştiinţele comunicării*
Armand Mattelart, Michèle Mattelart – *Istoria teoriilor comunicării*
Jean Bollack – *Sens contra sens. Cum citim ? Convorbiri cu Patrick Llored*
R.H. Robins – *Scurtă istorie a lingvisticii*
D.M. Pippidi – *Formarea ideilor literare în Antichitate*
Matei Călinescu – *A citi, a reciti*
Mircea Iorgulescu – *Celălalt Istrati*
Ferdinand de Saussure – *Scrieri de lingvistică generală*
Dan C. Mihăilescu – *Literatura română în postceauşism. I. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*
Lucian Raicu – *Calea de acces*